SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

75 VUOTTA

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

SUOMALAISEN
LAKIMIESYHDISTYKSEN
JULKAISUJA
C-SARJA
N:o 11

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
C-sarja N:o 11

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS
75 VUOTTA

Toimituskunta

Antti Suviranta
Esko Hoppu
Paavo Kekomäki
Mikko Kämäräinen
Juhani Wirilander
Toimittaja

HELSINKI 1973

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

75 VUOTTA

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

ISBN 951-9068-24-4 (sid.)
ISBN 951-9068-25-2 (½ nahk.)
ISBN 978-951-855-876-0 (PDF)

Vammala 1973. Vammalan Kirjapaino Oy

Sisällys

Hallintoneuvos *Kalle O. Pesonen:* Piirteitä Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen toiminnasta 75 vuoden ajalta 1

Professori *Aulis Aarnio:* Väestöpolitiikka, perhepolitiikka ja avioliittolaki 35

Oikeusneuvos *Erkki Ailio:* Törkeän varkauden käsitteestä 49

Hovioikeudenpresidentti *Paavo Alkio:* Hovioikeudet nykyisellään 60

Professori *Edward Andersson:* Eräitä huomioita EVL:n valmistelusta, säätämisestä ja tulkinnasta 70

Professori *Inkeri Anttila:* Viktimologia — kriminologian uusi aluevaltaus 81

Professori *Erik Castrén:* YK:n peruskirjan tarkistussuunnitelmat 88

Professori *Reino Ellilä:* Murron dekriminalisoinnin aiheuttamista erilliskysymyksistä 99

Professori *Tauno Ellilä:* Suullinen käsittely ja katselmus muutoksenhakuasioissa korkeimmassa oikeudessa 105

Hallintoneuvos *V-H. Eronen:* Vesiensuojelumaksun määräämisperusteista 134

Professori *Berndt Godenhielm:* Tieteen vapaus ja työsuhdekeksinnöt 143

Professori *Jouko Halila:* Maallikoista tuomioistuimissa 155

Korkeimman oikeuden presidentti *Antti Hannikainen:* Tuomioistuinten osallistumisesta tuomareiden nimittämiseen .. 164

Asianajaja *K. K. Kankaanranta:* Barrikaadin toiselta puolelta eli entisen asianajajan näkemyksiä oikeuslaitoksen uudistamisesta 177

Professori *Paavo Kastari:* Valtiosääntö ja yhteiskunta 189

Hallintoneuvos *Lassi Kilpi:* Veroilmoitus — tahdonilmaisu vai tosiasialuettelo 206

Oikeusneuvos *E. J. Manner:* Vahingonvastuu kansainvälisessä oikeudessa ja eräät ympäristövahingot 214

Professori *V. Merikoski:* Jäähyväiset opetukselle 241

Oikeusneuvos *Martti Miettinen:* Laintarkastuskunta — lainsäätäjän luuta vai hiekkaa lainvalmistelukoneiston rattaissa? 250

Professori *P. J. Muukkonen:* Näkökohtia markkinointijärjestelmiin liittyvistä vuokrasuhteista 260

Korkeimman hallinto-oikeuden presidentti *Aarne Nuorvala:* Mietteitä korkeimman hallinto-oikeuden kehittämisestä 266

Oikeusneuvos *Curt Olsson:* Pohjoismaisen lakiyhteistyön kriisi 274

Hallintoneuvos *Raimo Pekkanen:* Naapuruussuhdelaki ja ympäristönsuojelu 281

Professori *Eero Routamo:* Vahingonkorvausoikeuden jaottelusta korvausperusteiden nojalla 291

Professori *Olavi Rytkölä:* Virkavastuun toteuttaminen ja virkaero 302

Hovioikeudenpresidentti *Voitto Saario:* Maallikkojen osallistumisesta tuomitsemistoimintaan 309

Vt. professori *Kaarlo Sarkko:* Työriitojen sovittelun suhde tuomioistuinten toimivaltaan 319

Lakitieteen tohtori *Tauno Suontausta:* Tuotevastuu ja kansainvälinen yksityisoikeus 328

Professori *Antti Suviranta:* Työehtosopimusten tulkinnasta 339

Professori *L. E. Taxell:* Näkökohtia sopimusoikeuden korvausvastuusta 349

Professori *Matti Ylöstalo:* Välitystuomion julistamisesta ja antamisesta 362

Professori *Simo Zitting:* Tiedepolitiikan suuntaviivoista 372

Lyhenteet

Lahjoittajat

Kalle O. Pesonen

Piirteitä Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen toiminnasta 75 vuoden ajalta[1]

1. Juhla yhdistyksen 70-vuotisen toiminnan johdosta

Yhdistys laskee syntynsä lokakuun 22 päivästä 1898, jolloin Helsingissä muodostettiin »Suomenmielisten juristien klubi». Näin ollen oli kulunut muutama päivä yli 70 vuotta kun 25. 10. 1968 Helsingissä Tieteellisten Seurain talossa vietettiin yhdistyksen 70-vuotisjuhlaa.[2] Juhlakokouksessa oli läsnä edustava kutsuvierasryhmä ja yli 300 yhdistyksen jäsentä. Kokouksen avasi yhdistyksen varapuheenjohtaja, professori Simo Zitting pitäen tervehdyspuheen. Tämän jälkeen yhdistyksen puheenjohtaja, professori Tauno Ellilä piti juhlapuheen. Yhdistyksen uusiksi kunniajäseniksi kutsuttiin juhlakokouksessa professori Veli Merikoski, oikeusneuvos Paavo Kekomäki ja laamanni Aarne Erkki Palomäki. Sitten seurasi ohjelmassa Oikeustieteen tutkimussäätiön ensimmäisen tunnustuspalkinnon, määrältään 5.000 markkaa, jakaminen. Tunnustuspalkinto annettiin professori Tauno Tirkkoselle. Tämän jälkeen oikeusneuvos Voitto Saario piti juhlaesi-

---

[1] Ks. *Lauri Ailio,* Katsaus Suomalaisen Lakimiesten yhdistyksen syntyyn ja vaiheisiin kuluneena 30-vuotiskautena, LM 1928 s. 209—222; *Lauri Borenius,* Katsaus Suomalaisen lakimiesten yhdistyksen vaiheisiin viimeisenä 10-vuotiskautena, LM 1938 s. 305—324; *A. K. Ikkala,* Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen 50-vuotistaipaleelta, Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen juhlajulkaisu 1898 22/10 1948 s. 7—61; *A. K. Ikkala,* Täydennystä Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen varhaisempaan historiikkiin, LM 1958 s. 805—816; *Kalle O. Pesonen,* Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen toiminnan kuudennelta vuosikymmeneltä, LM 1958 s. 817—846 ja *Kalle O. Pesonen,* Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen toiminnan seitsemänneltä vuosikymmeneltä, LM 1968 s. 773—808.

Nyt julkaistava kirjoitus kohdistuu yhdistyksen toimintaan lähinnä vuosilta 1968—1972. Kuitenkin siinä kosketellaan myös yhdistyksen varhaisempien vuosien vaiheita.

Tässä kirjoituksessa on käytännöllisyyden vuoksi henkilöistä yleensä käytetty sitä arvoa (»titteliä»), mikä heillä oli ao. tehtävään määrättäessä tms. vastaavana ajankohtana.

[2] Juhlasta lähemmin ks. LM 1968 s. 1018.

telmän aiheesta »Oikeuslaitoksen merkitys ihmisen perusoikeuksien ja -vapauksien turvaajana». Tervehdysten sarjan aloitti oikeusministeri Aarre Simonen, joka toi valtiovallan ja oikeusministeriön onnittelut. Muut tervehdysten esittäjät olivat: Suomalaisen Tiedeakatemian puolesta professori Esko Suomalainen, Helsingin ja Turun yliopistojen oikeustieteellisten tiedekuntien puolesta professori Matti Ylöstalo, Suomen Lakimiesliiton puolesta professori Sakari Sohlberg ja Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen paikallisosastojen puolesta hovioikeuden presidentti Eero Corell. Juhlaillalliset olivat Hotelli Klaus Kurjessa. Tervehdyspuheen piti professori Tauno Ellilä. Illallisilla professori Veli Merikoski esitti uusien kunniajäsenten kiitokset ja professori Tauno Tirkkonen puhui saamansa tunnustuspalkinnon johdosta. Suomen Lainopillisen Yhdistyksen tervehdyksen toi laamanni Arvo Helminen. Puheiden päätyttyä luettiin saapuneet adressit ja sähketervehdykset, joissa useissa ilmoitettiin lahjoituksista Oikeustieteen tutkimussäätiölle. — Juhlapäivää seuranneena päivänä oli järjestetty neuvottelulounas yhdistyksen paikallisosastojen puheenjohtajille tai heidän edustajilleen. Nämä olivat kutsuvieraina osallistuneet myös juhlapäivän viettoon Helsingissä. Lounaan aikana käsiteltiin pääosaston ja paikallisosastojen suhteiden kehittämistä. Tilaisuudessa toimi puheenjohtajana hovioikeuden presidentti Eero Corell.

Palattakoon kuitenkin vielä hetkeksi yhdistyksen perustamiseen.

2. *Yhdistyksen perustaminen ja sääntömuutokset*

Suomenmielisten juristien klubiin liittyi sen perustamispäivänä 17 lakimiestä seuraavassa järjestyksessä: K. J. Ståhlberg, P. E. Svinhufvud, Ano Caselius, Emil Wallin, Santeri Saarinen, Johannes Peltonen, Ilmari Blomstedt (sittemmin Jalas), Max Schulman, Wilhelm Blåfield, Vilho Selin (sittemmin Selinheimo), E. W. Waldén, E. W. Pettersson, Vilho Luukkonen, Iivar Groundstroem, Wilh. Witikkala, Kaarlo Ignatius ja T. Järnefelt. Perustamisvuoden päättyessä klubin jäsenluku oli 40. Silloisissa oloissa toiminta oli pakko pukea »yksityisen seuran» muotoon. Seuran toimikunnan (eli hallituksen) ensimmäisenä puheenjohtajana oli P. E. Svinhufvud. Hänen jälkeensä puheenjohtajana oli K. J. Ståhlberg vuodesta 1902 vuoteen 1910.

Marraskuun 24 päivänä 1905 yhdistys hyväksyi ensimmäiset varsinaiset sääntönsä. Senaatti vahvisti säännöt 29. 1. 1906.[3] Sääntö-

[3] Säännöt ks. LM 1906 s. 226.

muutoksen yhteydessä yhdistyksen nimeksi otettiin »Suomalainen Lakimiesten yhdistys». Yhdistyksen puheenjohtaja oli silloin, kuten edellä on jo mainittu, tohtori K. J. Ståhlberg ja varapuheenjohtaja tohtori F. O. Lilius. Johtokunnan muut jäsenet olivat protokollasihteeri W. Blåfield, lakitieteen kandidaatti E. Böök, professori A. Serlachius, hovioikeuden asessori P. E. Svinhufvud ja tohtori O. Talas. Virallisesti yhdistys syntyi 15. 3. 1906 pidetyssä perustavassa kokouksessa. Tästä alkoi yhdistyksen taival juridisena henkilönä. Uudet säännöt hyväksyttiin 19. 12. 1919.[4] Marraskuun 15 päivänä 1940 hyväksyttiin yhdistykselle uusi nimi »Suomalainen Lakimiesyhdistys» ja uudet säännöt, jotka merkittiin yhdistysrekisteriin 3. 12. 1940. Yhdistyksen nykyisin voimassa olevat säännöt oikeusministeriö vahvisti 3. 9. 1969.[5]

3. Yhdistyksen tarkoitus

Vuonna 1898 toimintansa alkaneen Suomenmielisten juristien klubin tarkoituksena oli »edistää suomalaisen lakikielen kehittämistä ja ylläpitää jäsenissään lainopillisia harrastuksia.» Seuran jäseniksi oli hyväksyttävä yksinomaan tuomarintutkinnon suorittaneita henkilöitä, mutta harkinnan mukaan siitä poikettiin ja hyväksyttiin jäseniksi mm. senaatin virkamiehiä, joilla oli ainoastaan senaikuinen kameralitutkinto. Vuoden 1905 sääntöjen mukaan yhdistyksen tarkoitus oli olla »yhdyssiteenä lakimiesten kesken lainopillisen harrastuksen ja laintuntemuksen edistämiseksi suomenkielisillä esitelmillä, keskusteluilla ja julkaisuilla». Jäseniksi voitiin ottaa yhdistyksen tarkoitusta harrastavia, lainopillisen tutkinnon suorittaneita henkilöitä. Sääntöjen mukaan yhdistykselle voitiin perustaa haaraosastoja Suomen eri paikkakunnille. Yhdistyslain vaatimien sääntömuutosten ja eräiden muidenkin muutosten tultua yhdistyksen vuoden 1919 säännöissä huomioon otetuiksi säännöissä tähdennettiin, että yhdistyksen tarkoitus oli olla yhdyssiteenä Suomen suomenkielisten lakimiesten kesken. Toimintatapoja selvennettiin lausumalla, että yhdistys pyrkii toteuttamaan tarkoitusperiään toimeenpanemalla keskuudessaan kokouksia, toimittamalla ja kustantamalla suomenkielistä lainopillista kirjallisuutta ynnä muilla senlaatuisilla keinoilla. Jäseniksi voivat päästä »lainopillisen tutkinnon suorittaneet ja muut lainoppia harrastavat henkilöt». Tätä tulkittiin siten, että tutkinnon suorittanei-

[4] Säännöt ks. LM 1919 s. 295—297.
[5] Säännöt ks. LM 1969 s. 997—999.

den lakimiesten ohella voitiin erikoistapauksissa ottaa jäseniksi myös sellaisia lainoppia harrastavia henkilöitä, jotka pitempiaikaisen toiminnan kautta valtion virassa taikka muualla sitä vastaavalla tavalla olivat tuollaista harrastusta osoittaneet. — Vuoden 1940 sääntöjen mukaan yhdistyksen tarkoituksena oli olla yhdyssiteenä suomalaisten lakimiesten kesken ja toimia lainopillisen harrastuksen ja laintuntemuksen edistämiseksi Suomessa, niin myös Suomen lainopin tunnetuksi tekemiseksi ulkomailla. Erityisen huomattava on, etteivät vuoden 1940 säännöt enää estäneet ruotsinkielisten lakimiesten liittymistä yhdistykseen, kunhan he vain olivat suomalaisia lakimiehiä. Näiden uusien sääntöjen mukaan yhdistys toteutti tarkoitusperiään toimeenpanemalla kokouksia ja esitelmätilaisuuksia, toimittamalla ja kustantamalla aikakauskirjoja ja lainopillista kirjallisuutta, ylläpitämällä yhteyttä vastaaviin ulkomaisiin järjestöihin sekä muilla sopivilla tavoilla.

Yhdistyksen voimassa olevista vuonna 1969 vahvistetuista säännöistä todettakoon, että yhdistyksen nimi edelleen on Suomalainen Lakimiesyhdistys. Yhdistyksen kieli on suomenkieli. Yhdistyksen tarkoituksena on olla yhdyssiteenä suomalaisten lakimiesten kesken ja toimia oikeustieteellisen harrastuksen ja tutkimuksen sekä laintuntemuksen edistämiseksi Suomessa, niin myös Suomen oikeuden tunnetuksi tekemiseksi ulkomailla. Tarkoitusperiään yhdistys toteuttaa uusienkin sääntöjensä mukaan toimeenpanemalla kokouksia ja esitelmätilaisuuksia, toimittamalla ja kustantamalla aikakauskirjoja ja oikeustieteellistä kirjallisuutta, ylläpitämällä yhteyttä vastaaviin ulkomaisiin järjestöihin sekä muilla sopivilla tavoilla. Jäseneksi yhdistykseen voivat liittyä henkilöt, jotka ovat suorittaneet oikeustieteen kandidaatin tai sitä vastaavan aikaisemman tutkinnon. Yhdistyksen kunniajäseneksi voidaan kutsua suomalainen tai ulkomaalainen, jolle yhdistys tahtoo osoittaa erityistä kunnioitusta. Yhdistyksen asiantuntijajäseneksi voidaan kutsua muu kuin oikeustieteellisen tutkinnon suorittanut tiedemies, joka toiminnallaan on osoittanut edistävänsä yhdistyksen tarkoitusperien toteutumista. Uusien sääntöjen mukaan yhdistyksen hallitukseen kuuluu yhdistyksen puheenjohtaja ja yhdeksän jäsentä. Hallitus valitsee keskuudestaan varapuheenjohtajan. Hallitus voi keskuudestaan asettaa jaostoja juoksevien asioiden hoitamista varten. Hallitus voi myös asettaa asioiden valmistelua varten toimikuntia. Yhdistys julkaisee Lakimies-nimistä aikakauslehteä, jonka päätoimittajan ja toimitussihteerin sekä tarvittaessa näiden avuksi asetettavan toimituskunnan yhdistyksen kokous valitsee. Yhdis-

tyksen jäsenet voivat muodostaa paikallisosastoja toimimaan yhdistyksen tarkoitusperien edistämiseksi. Samassa tarkoituksessa voivat yhdistyksen jäsenet keskenään yhteenliittymällä muodostaa harrastuspiirejä. Paikallisosaston ja harrastuspiirin on alistettava sääntönsä yhdistyksen vahvistettavaksi.

4. Yhdistyksen toiminnan päämuodot

Suomenmielisten juristien klubi toimi aluksi yksityisenä seurana. Ohjelmana oli esitelmien pitäminen ja keskustelujen käyminen ajankohtaisista lakimieskuntaa kiinnostavista kysymyksistä. Esitelmätoiminta oli jo alkuvuosista vilkasta, lieneekö sitten johtunut osaksi siitä, että ne henkilöt, jotka olivat vastuussa kokouksien ohjelmista, voitiin langettaa ja jopa langetettiinkin »uhkasakkoihin», jos he laiminlöivät ohjelman hankkimisen. Vuonna 1902 toimintaa laajennettiin päättämällä vuodesta 1903 alkaen ryhtyä julkaisemaan Lakimiestä.[6] Kustannus- ja julkaisutoiminta sekä esitelmätoiminta ovat sitten jatkuvasti olleet yhdistyksen toiminnan päämuodot.

Vuoden 1905 sääntömuutoksen jälkeen toiminta edelleen kasvoi. Kokouksia esitelmineen ja oikeustapausselostuksineen pidettiin tiiviisti. Lakiehdotuksista annettiin lausuntoja. Niinpä vuonna 1908 senaatti pyysi yhdistykseltä lausunnon ehdotuksesta laiksi työkyvyttömyys- ja vanhuusvakuutuksesta ja siitä johtuviksi asetuksiksi. Lakimiehen julkaiseminen jatkui. Vuoden 1905 sääntömuutos, joka oli mahdollinen poliittisen ilmapiirin muututtua ns. marraskuun manifestin jälkeen vapaammaksi, antoi yhdistykselle tilaisuuden laajentaa toimintaansa suuntautumaan myös ulospäin.

Vuoden 1919 säännöissä toimintamuotoina mainittiin nimenomaan kokoukset sekä suomenkielisen lainopillisen kirjallisuuden toimittaminen ja kustantaminen. Kirjallista toimintaansa varten yhdistys sai lahjoituksia lakimiehiltä ja muilta yksityisiltä kansalaisilta.

Vuonna 1940 vahvistettujen sääntöjen mukaan yhdistyksen tuli myös tehdä Suomen lainoppia tunnetuksi ulkomailla sekä pitää yhteyttä ulkomaisiin lakimiesjärjestöihin.

---

[6] Ks. *F. O. Lilius,* Lakimies kymmenvuotiaana, LM 1912 s. 326—329; *El. Kaila,* Lakimieslehti 25-vuotias, LM 1927 s. 249—256; *Tauno Ellilä,* Katsaus Lakimies-lehden vaiheisiin, Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen juhlajulkaisu 1898 22/10 1948 s. 62—89; *Veikko Reinikainen,* Kymmenen vuotta aikakauskirja Lakimiehen vaiheita, LM 1958 s. 874—883 ja *Jouko Halila,* Kymmenen viime vuotta aikakauslehti Lakimiehen vaiheita, LM 1968 s. 842—854.

Yhdistyksen julkaisu- ja kustannustoiminnassa Lakimies on säilyttänyt tärkeän ja keskeisen sijansa yhdistyksen koko toiminnan ajan siitä huolimatta, että yhdistyksen julkaisu- ja kustannustoiminta on yhdistyksen toiminnan myöhempinä vuosikymmeninä monipuolistunut ja syventynyt. Lakimiestä on julkaistu jatkuvasti ja vuoden 1972 vuosikerta oli lehden 70. vuosikerta. Lehden päätoimittajina ovat olleet: professori Allan Särkilahti vuodet 1903—1917, oikeusneuvos F. O. Lilius 1918—1922, professori Allan Särkilahti 1923—1935, oikeusneuvos Kustavi Kaila 1936—1944, hallintoneuvos, professori Aarne Rekola 1944—1950, professori Tauno Tirkkonen 1951—1956, professori Tauno Ellilä 1957—1964, professori Jouko Halila 1964—1969 ja professori Olli Ikkala vuodesta 1970 alkaen. Lehden ensimmäinen vuosikerta käsitti 234 sivua. Vuotuinen sivumäärä kasvoi jatkuvasti vuosikymmen vuosikymmeneltä kunnes 1960-luvulla oli noustu n. 800—1 000 sivun tasolle vuotta kohti. Lehden levikki seurasi yhdistyksen jäsenmäärää, joskin ulkopuolisiakin tilaajia on luonnollisesti ollut (esim. vuonna 1967 ulkopuolisia oli 372 ja vuonna 1972 475 kpl). Vuonna 1972 lehden painos oli 3 800 kpl. Lakimies-lehden sisällöstä merkittäköön muistiin viimeaikojen eräitä huomiota herättäneimpiä kirjoituksia. Numerossa 6/1970 julkaistiin Tasavallan Presidentin Urho Kekkosen haastattelu otsikoin »Kansanvallasta ja sen toteutumisesta lainkäytössä». Numerossa 8/1970 kaikki kirjoitukset koskivat teemaa »Oikeuslaitos ja uudistuva yhteiskunta». Numerossa 4/1972 julkaistiin Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen laaja lausunto oikeuslaitostoimikunnan mietinnön johdosta.

Lakimiehen sisällön yhä paisuessa perustettiin 1970-luvun alussa yhdistykselle vuosikirja Oikeustiede — Jurisprudentia keventämään Lakimieheen kohdistuvaa painetta. Niinpä Lakimiehessä on tämän jälkeen mahdollisuus kiinnittää entistä enemmän huomiota oikeuskäytäntöön, lainvalmisteluun ja uuteen lainsäädäntöön.

Yhdistyksen muusta julkaisutoiminnasta mainitaan tässä sen kehityksen eräitä pääpiirteitä.[7] Vuonna 1905 muutettujen yhdistyksen sääntöjen mukaan yhlistyksen toimintaan kuului mm. julkaisutoiminta. Lakimiehen lisäksi julkaistiinkin vuonna 1909 Julian Serlachiuksen Suomen yleisen obligatsionioikeuden oppikirja ja vuonna 1910 J. N. Langin Vesioikeuden luentojen suomennokset. Vuoden 1919 sääntöjen mukaan yhdistyksen tuli toimittaa ja kustantaa suo-

[7] Ks. *Paavo Alkio,* Suomenkielinen lakialan kirjallisuus, Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen juhlajulkaisu 1898 22/10 1948, erityisesti s. 222—229 ja *Aarne Saarialho,* Suomenkieli ja Suomalainen Lakimiesyhdistys, sama teos s. 90—106.

menkielistä lainopillista kirjallisuutta. Vuonna 1920 tehtiin päätös kahden julkaisusarjan aloittamisesta. Toinen sarjoista »Suomalaisen Lakimiesten Yhdistyksen julkaisuja», johon piti ottaa alkuperäisiä suomalaisia väitöskirjoja, monografioita ja laajempia kirjoitelmia, raukesi taloudellisista syistä. Toinen sarja, nimittäin »Suomalaisen Lakimiesten Yhdistyksen suomennoksia» toteutettiin. Sen ensimmäisenä numerona julkaistiin vuonna 1920 Robert Hermansonin Suomen finanssihallinto-oikeuden luennot M. A. Hovilan suomentamina. Toisena numerona ilmestyi vuonna 1923 Fr. Hagerupin teos »Oikeus ja kulttuuri XIX vuosisadalla». Tämäkin sarja kuitenkin päättyi näiden julkaisujen jälkeen.

Kirjojen julkaisutoiminnasta tehtiin uusi päätös vuonna 1933.[8] Uuden julkaisusarjan nimenä oli alkujaan »Suomalaisten Lakimiesten Yhdistyksen julkaisuja». Sarjassa päätettiin julkaista väitöskirjoja ja eräitä muita tieteellisiä teoksia. Julkaisusarjan nimi muuttui vuonna 1942 »Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja»-nimiseksi. Kun yhdistykselle vuonna 1943 perustettiin uusi julkaisusarja eli B-sarja, ensimmäisen sarjan nimi muuttui Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen A-sarjaksi. B-sarjaan kuuluvia teoksia yhdistys ei ole itse kustantanut. B-sarjassa on julkaistu etupäässä yleisesityksiä ja monografioita. Vuonna 1948 tehdyn päätöksen mukaan yhdistyksen suurteokset on sijoitettu omaan C-sarjaansa, johon ensimmäiseksi teokseksi luettiin jo vuonna 1945 ilmestynyt juhlajulkaisu Kaarlo Juho Ståhlberg 1865 28/1 1945. Yhdistyksen D-sarjassa alettiin vuonna 1954 julkaista vierailla kielillä Suomen oikeutta esitteleviä teoksia. A-sarjan julkaisuissa on vuoden 1972 loppuun mennessä päästy numeroon 100, B-sarjassa numeroon 165, C-sarjassa numeroon 10 ja D-sarjassa numeroon 4. Vuosina 1968—1972 julkaistujen teosten lukumäärä näistä on A-sarjassa 24, B-sarjassa 29 ja C-sarjassa 3 teosta, kun taas D-sarjassa ei näinä vuosina ole julkaistu yhtään teosta.

A-sarjaan kuuluvat teokset on tarkoitettu lähinnä niiden ilmestyessä jäsenten tilattaviksi ainakin 50 prosentin alennuksin kirjakaupan ohjehinnasta. Jäsenet saavat teoksia myöhemmin sekä nidottuina että sidottuina ja samalla alennuksella. Hintaan lisätään kuitenkin sitomiskustannukset. Lähes samat edut kuin jäsenillä on myös korkeakoulujen opiskelijoilla. B-sarjan teokset tarjotaan niiden

---

[8] *Kaarlo Kaira,* Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisusarjat LM 1958 s. 884—891; *Paavo Aikio,* Suomenkielinen lakialan kirjallisuus 1948—1958, LM 1958, erityisestl s. 872—873 ja *Juhani Wirilander,* Suomenkielistä oikeuskirjallisuutta 1959—1968 s. 810—841.

ilmestyessä yhdistyksen jäsenten tilattaviksi noin 20 prosentin alennuksin. C- ja D-sarjan teoksia yhdistyksen jäsenet saavat yhdistyksen toimistosta 25 prosentin alennuksin.

Vuosina 1968—1969 kuuluivat A- ja B-sarjojen toimituskuntaan professori Simo Zitting puheenjohtajana sekä jäseninä oikeusneuvos Paavo Kekomäki ja professori Antti Suviranta. Sihteerinä oli lakitieteen lisensiaatti Mikko Kärkkäinen. Vuosina 1970—1972 sanottuun toimituskuntaan kuuluivat professori Antti Suviranta puheenjohtajana ja jäseninä oikeusneuvokset Paavo Kekomäki ja apulaisprofessori Esko Hoppu. Sihteerinä oli edelleen lakitieteen lisensiaatti Mikko Kämäräinen.

Yhdistyksen D-sarjan toimituskuntaan ovat kuuluneet professori Tauno Tirkkonen puheenjohtajana sekä jäseninä professori Olli Ikkala, lakitieteen tohtori Veikko Reinikainen ja lakitieteen tohtori Tauno Suontausta.

A-sarjan teosten vieraskielisten referaattien tarkastustoimikunnassa ovat olleet professori Heikki Jokela (saksankieli), oikeusneuvos Voitto Saario (englanninkieli) ja professori Matti Ylöstalo (ranskankieli).

Yhdistyksen kokouksessa 21. 4. 1971 hyväksyttiin »Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen oikeustieteellisen vuosikirjan» säännöt. Vuosikirjan nimeksi tuli Oikeustiede — Jurisprudentia. Vuosikirjassa on tarkoitus julkaista laajahkoja oikeustieteellisiä kirjoituksia. Lisäksi siinä voidaan julkaista oikeustiedettä lähellä olevien tieteen alojen tutkielmia. Kirjoitusten enimmäispituus on rajoitettu. Kirjoitukset varustetaan vieraskielisin selostuksin Suomen oikeuden tekemiseksi tunnetuksi ulkomailla. Tällä uudella julkaisulla pyritään siihen, että tavallista lehtiartikkelia laajemmat tutkimukset voidaan tarkoituksenmukaisesti julkaista rasittamatta Lakimies-lehden palstoja. Sarjan päätoimittaja on professori Aulis Aarnio vuodesta 1971. Sarjassa on ilmestynyt vuoden 1972 loppuun mennessä kaksi teosta.

Yhdistyksen arvokkaasta julkaisutoiminnasta mainittakoon erityisesti C-sarjan suursaavutukset: Suomen lainopillinen kirjallisuus 1809—1948 (Helsinki 1951), Suomen lainopillinen kirjallisuus II 1949—1958 (Helsinki 1959) ja Suomen lainopillinen kirjallisuus III (Helsinki 1972). Näihin teoksiin, jotka yksinään riittäisivät yhden yhdistyksen elämäntyöksi, on luetteloitu käytännöllisesti katsottuna kaikki vuoden 1808 jälkeen Suomessa ilmestynyt lainopillinen kirjallisuus vuoteen 1969 saakka. Luettelo soveltuu suomen-, ruotsin- tai ranskankieli-

sille käyttäjille. Oikeusalan julkaisutoiminnan laajentumista kuvaa, että teoksen kolmas osa, joka käsittää 10-vuotiskauden 1959—1968, sisältää peräti n. 16.000 nimikettä. Tämä on lähes 80 prosenttia enemmän kuin edellisenä kymmenvuotiskautena. Bibliografian toimittaminen ja kustantaminen on merkinnyt yhdistykselle joskus lähes ylivoimaiselta näyttävää taloudellista ponnistusta, esim. III osan kustannukset olivat n. 168.000 markkaa. Yhdistys onkin tehnyt opetusministeriölle ehdotuksen, että vuoden 1976 alusta »Suomen Lainopillinen kirjallisuus» -nimisen bibliografian toimitustyö siirtyisi Helsingin yliopiston kirjastoon siellä virkatyönä suoritettavaksi siten, että bibliografia ilmestyisi joka viides vuosi. Yhdistys toimittaisi kuitenkin vielä bibliografian IV osan ajalta 1969—1975.

Julkaisutoiminnasta mainittakoon vielä jo vuosia käynnissä ollut englantilais-suomalaisen selittävän sanakirjan toimitustyö ja Y. J. Hakulisen suomalais-ruotsalais-saksalaisen sanakirjan uuden painoksen toimittaminen. Edellistä työtä johtaa ja valvoo toimituskunta, johon on aikanaan valittu professori Antti Suviranta ja oikeusneuvos Voitto Saario. Teosta toimittaa hovioikeudenneuvos Paavo Soukka. Jälkimmäistä työtä varten on asetettu toimituskunta: Professorit Edvard Andersson, Heikki Jokela, Matti Sadeniemi, Arvo Sipilä ja Simo Zitting sekä oikeusneuvos Voitto Saario.

Julkaisutoiminnan ohella yhdistyksen toiminnan päämuotona on ollut esitelmä- ja keskustelutoiminta yhdistyksen ja sen paikallisosastojen kokouksissa. Yhdistyksen perustajat näyttävät olleen tämänkin toiminnan käynnistämisessä kaukonäköisiä. Yhdistyksen alkuaikojen sihteeri »unilukkarin» tehtävässään on ollut velvollinen lähettämään kokouskutsut klubin jäsenille ja muutenkin muistuttamaan kokouksissa käynneistä. Sitä paitsi klubilla oli, kuten jo edellä mainittiin, eräänlainen uhkasakkojärjestelmä käytössä niitä kohtaan, jotka eivät hoitaneet heille asetettua kokousohjelman hankintavelvoitettaan. Kun klubin kokouksista ei aivan alkuvuosina pidetty pöytäkirjoja, ei liene olemassa tietoa siitä, kuka piti »kantaesitelmän» ja mikä oli sen aihe. Vuoden 1902 osalta mainittakoon jo kuitenkin, että esitelmiä olivat pitäneet: J. K. Paasikivi oikeusavusta varattomille, Aug. Hjelt keskuslaitoksesta rikollisten luetteloita varten, Lennart Cajander takauksesta sekä K. J. Ståhlberg Raivolan kylässä asuvien venäläisten asemasta, edelleen Vilho Luukkonen rikollisen vanhuuden vaikutuksesta rangaistavuuteen, W. Blåfield ulosoton pysyväisyydestä, kun velallinen jättää konkurssihakemuksen, mutta sitten sen peruuttaa,

F. O. Lilius perinnönjaon toimittamisesta kaupunkilaisen jälkeen ja kaupunginrahaston oikeudesta perinnönjakoprosenttiin, Allan Serlachius siitä, vastaako väkijuomalainsäädäntömme tarkoitustansa ja miten sitä olisi edelleen kehitettävä, K. J. Ståhlberg perintötorpista ja maanvuokralaista sekä Allan Serlachius asianajoyhdistyksistä. Nämä ovat vuoden 1902 esitelmäaiheista saatuja tietoja. Esitelmien jälkeen oli aina keskustelua. Vuonna 1905 pidetyssä eräässä kokouksessa oli keskusteluaiheena mm. edusmiehisyys ja naisen äänioikeus, mikä keskusteluaihe lienee johtunut Suomen Naisyhdistyksen yhdistykselle lähettämästä silloin ajankohtaista aihetta kosketelleesta kirjeestä, jossa pyydettiin asiasta lakimiesten yhdistyksen lausuntoa. Lukuisissa kokouksissa käsiteltiin alkuvuosina myös oikeustapauksia. Voitaneen muistiin merkitä, että K. J. Ståhlberg piti 12. 3. 1908 esitelmän hallinnollisen lainkäytön järjestämisestä muissa maissa. Nämä maininnat riittänevät osoittamaan, että esitelmätoiminta itse asiassa alusta alkaen on lähtenyt suuntaan, jota se vielä tänäkin päivänä noudattaa. Viimeisen 5-vuotiskauden eli vuosien 1968—1972 aikana Helsingissä pidettyjen yhdistyksen kokousten esitelmöitsijöistä ja heidän esitelmäaiheistaan on seuraavaan poimittu lähinnä sattumanvaraisesti seuraavat: professori Veli Merikoski: »Lakimies muuttuvassa yhteiskunnassa» (vuonna 1968), professori Simo Zitting: »Kiinnitystä vuokraoikeuteen ja rakennuksiin koskevat uudet säännökset» (1968), laamanni Edvard Murén: »Maakuntaitsehallintoa koskevan lainsäädännön kehittämisen nykyvaiheet» (1969), professori László Nevai: »Unkarin kansantasavallan siviiliprosessioikeuden perusteista» (1969), presidentti Aarne Nuorvala: »Lääninoikeuksien kehittämisestä oikeusturvan lisäämiseksi hallinnon alalla» (1970), ylimääräinen hallintoneuvos B-E Sjöholm: »Kuusi korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisua vero-oikeuden alalla» (1970), varatuomari Lauri Pyrhönen: »Yrittäjän näkökulma» (1971), varatuomari Tapani Taskinen: »ATK oikeushallinnossa» (1971), esittelijäneuvos Kauko Karetie: »Oikeustapauksia korkeimmasta oikeudesta» (1971), professori Veli Merikoski: »Näkökohtia oikeuslaitosuudistuksesta» (1972), hallintoneuvos Raimo Pekkanen: »Ympäristönsuojelun tavoitteita» (1972), lainsäädäntöneuvos Lauri Valkonen: »Esitys oikeusaputoiminnan laajentamista koskevaksi lainsäädännöksi» (1972) ja professori Veli Merikoski: »Valtiosääntötuomioistuimen tarpeellisuus» (1972).

Vuosina 1948—1957 yhdistyksellä oli Helsingissä 68 yleistä kokousta, vuosina 1958—1967 oli vastaavia kokouksia 62 ja vuosina

1968—1972 35. Näin ollen yhdistyksen kolmannen neljännesvuosisadan aikana Helsingissä oli kaikkiaan 165 kokousta. Paikallisosastot ovat vastaavasti pitäneet vuosina 1948—1957 440 kokousta, vuosinä 1958—1967 550 kokousta ja vuosina 1968—1972 270 kokousta eli viimeisten 25 vuoden aikana yhteensä 1 260 kokousta, joista osa ns. pääyhdistyskokouksia. Koko maassa on siis viimeisten 25 vuoden ajalla pidetty yhdistyksen piirissä 1 425 kokousta. Esitelmiä ym. esityksiä on yhdistyksen kokouksissa ollut Helsingissä vuosina 1948—1957 180, vuosina 1958—1967 100 ja vuosina 1968—1972 51 eli Helsingissä kaikkiaan 331. Muualla Suomessa on esitelmiä ym. esityksiä ollut vuosina 1948—1957 530, vuosina 1958—1967 670 ja vuosina 1968—1972 280 eli kaikkiaan vuosina 1948—1972 1 480. Koko maassa esitelmien ym. esitysten lukumäärä oli siis neljännesvuosisadan 1948—1972 aikana yhdistyksen piirissä yhteensä 1811.

Erityinen yhdistyksen nimeämä yhdysmies on edellisten vuosien tapaan hoitanut esitelmöitsijöiden hankintaa paikallisosastojen kokouksiin. Valtaosan esitelmöitsijöistä paikallisosastot ovat kuitenkin hankkineet omatoimisesti, etupäässä omasta keskuudestaan. Professori P. J. Muukkosen jälkeen, joka oli hoitanut yhdysmiehen tehtävää vuodesta 1965, tuli vuoden 1970 alusta tähän tehtävään lainsäädäntöneuvos, oikeustieteen tohtori Matti L. Aho. Vuonna 1971 samoinkuin myös vuonna 1972 tehtävää hoiti lainsäädäntöneuvos, oikeustieteen tohtori Juha-Veikko Hiekkaranta. Kymmenvuotiskautena 1948—1957 oli yhdysmiehen välityksin hankittuja esitelmiä paikallisosastojen esitelmistä 230, vuosina 1958—1967 290 ja vuosina 1968—1972 128 eli viimeisen 25 vuoden aikana kaikkiaan 648.

Toimintaa keskustelukysymysten laatimiseksi paikallisyhdistysten käyttöön on edelleen jatkettu.[9] Yhdistyksen ohjelmatoimikuntaan kuuluvat vuodesta 1968 puheenjohtajana professori Lauri Drockila ja jäseninä oikeustieteen tohtori Olavi E. Heinonen, oikeusneuvos Johannes Leivonen, korkeimman hallinto-oikeuden presidentti Aarne Nuorvala sekä professorit Olavi Rytkölä ja Antti Suviranta.

Yhteistoimintaa yhdistyksen ja sen paikallisosastojen välillä mitä antoisimmissa merkeissä ovat edustaneet yhdistyksen yleensä toukokuussa paikallisyhdistysten luona pidetyt kevätkokoukset. Ne ovat olleet seuraavilla paikkakunnilla:

---

[9] Ks. LM 1969 s. 192—225, jossa on julkaistu näitä keskustelukysymyksiä. Ks. myös LM 1968 s. 778 aliviitta, jossa on viittaukset aikaisemmin julkaistuihin.

Vuonna 1951	Kotka	Vuonna 1964	Lappeenranta
1952	Tampere	1965	Lahti
1953—56	ei pidetty	1966	Jyväskylä
1957	Lahti	1967	Kouvola
1958	Vaasa	1968	Turku
1959	ei pidetty	1969	Pori
1960	Turku	1970	Tampere
1961	ei pidetty	1971	Oulu
1962	Kuopio	1972	Mikkeli
1963	Hämeenlinna		

5. Yhdistyksen puheenjohtajat ja viimeisen viisivuotiskauden hallitukset

Yhdistyksen puheenjohtajien toiminta-ajat:

1898—1901	P. E. Svinhufvud	1931—1932	Bruno A. Salmiala
1902—1910	K. J. Ståhlberg	1933—1937	B. Sjöström
1911—1913	Allan Särkilahti	1938—1945	Kaarlo Kaira
1914—1920	F. O. Lilius	1946—1950	V. Merikoski
1921—1922	Antti Tulenheimo	1951—1955	Aarne Rekola
1923—1924	Allan Särkilahti	1956—1958	V. Merikoski
1925—1926	Iivar Ahava	1959—1963	Tauno Tirkkonen
1927—1928	U. J. Castrén	1964—1969	Tauno Ellilä
1929—1930	Anton Kotonen	1970—	Simo Zitting

Professori Simo Zitting oli yhdistyksen varapuheenjohtajana vuodesta 1964. Hänen jälkeensä tuli yhdistyksen varapuheenjohtajaksi vuonna 1970 pääjohtaja, professori Olli Ikkala.

Yhdistyksen hallitukseen kuuluivat puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan lisäksi

vuonna 1968 lainsäädäntöneuvos Erkki Ailio, oikeusneuvosmies Mauno Hiltunen, korkeimman hallinto-oikeuden presidentti Aarne Nuorvala, ylimääräinen hallintoneuvos Kalle O. Pesonen sekä oikeusneuvokset Voitto Saario ja Sakari Sohlberg,

vuonna 1969 oikeusneuvos Erkki Ailio, oikeusneuvosmies Mauno Hiltunen, apulaisprofessori Esko Hoppu, korkeimman hallinto-oikeu-

den presidentti Aarne Nuorvala sekä oikeusneuvokset Voitto Saario ja Sakari Sohlberg,

vuonna 1970 professori Aulis Aarnio, oikeusneuvos Erkki Ailio, oikeusneuvosmies Mauno Hiltunen, apulaisprofessori Esko Hoppu, varatuomari Pertti Niemistö, korkeimman hallinto-oikeuden presidentti Aarne Nuorvala sekä oikeusneuvokset Voitto Saario ja Sakari Sohlberg, joista työjaostoon kuuluivat yhdistyksen puheenjohtajien lisäksi oikeusneuvos Ailio ja apulaisprofessori Hoppu, ja

vuosina 1971—1972 professori Aulis Aarnio, oikeustieteen tohtori Matti L. Aho, oikeusneuvos Erkki Ailio, oikeusneuvosmies Mauno Hiltunen, apulaisprofessori Esko Hoppu, varatuomari Pertti Niemistö, korkeimman hallinto-oikeuden presidentti Aarne Nuorvala ja oikeusneuvos Voitto Saario, joista työjaostoon kuuluivat yhdistyksen puheenjohtajien lisäksi oikeusneuvos Ailio ja apulaisprofessori Hoppu.

6. Virkailijat

Yhdistyksellä oli ollut jo 20 sihteeriä ennen varatuomari Heikki Jaatista, joka toimi tuossa tehtävässä vuodesta 1964 vuoteen 1968. Tällöin sihteeriksi valittiin hovioikeudenneuvos Antti Poukka. Hän oli tehtävässä 4. 10. 1971 asti, jolloin yhdistyksen sihteeriksi valittiin hovioikeudenviskaali Martti Leistén, joka toimii mainitussa tehtävässä edelleenkin.

Yhdistyksen neljäntenätoista rahastonhoitajana oli lakitieteen tohtori Esko Hoppu vuodesta 1965 vuoteen 1968. Vuonna 1969 tehtävään valittiin lakitieteen lisensiaatti Kaarlo Sarkko, joka hoiti tehtävää myös vuonna 1970. Hänen jälkeensä toimii rahastonhoitajana vuodesta 1971 lainsäädäntöneuvos Mikko Kämäräinen.

Yhdistyksen isännän (klubimestarin) tehtäviä hoiti varatuomari Aimo Aalto vuodet 1961—1968. Hän oli yhdistyksen viides isäntä. Hänen jälkeensä oli vuodet 1969—1971 isäntänä hovioikeudenviskaali Martti Leistén. Vuodesta 1972 isäntänä toimii oikeussihteeri Ukko Kiviharju.

Yhdistyksen toimistoa on hoitanut 19. 9. 1948 alkaen ja siis jo neljännesvuosisadan ajan — aina yhtä iloisena, avuliaana, reippaana ja työteliäänä — filosofian maisteri Liisi Teivonen. Yhdistyksen toimisto sijaitsee edelleen Helsingissä Döbelninkatu 5:ssä (B 37), jossa yhdistys omistaa kaksi toisiinsa liitettyä osakehuoneistoa.

7. Lakimies-lehden toimituskunta

Vuodesta 1964 vuoteen 1969 toimi lehden päätoimittajana professori Jouko Halila. Hänen jälkeensä on vuodesta 1970 päätoimittajana ollut professori Olli Ikkala.

Vuoden 1966 loppupuolella lehden toimitussihteerin tehtäviä tuli hoitamaan oikeustieteen tohtori Olavi E. Heinonen, jonka jälkeen toukokuun 1969 alusta tehtävään nimettiin hum.kand., oikeustieteen lisensiaatti Ilmari Ojanen. Hänen jälkeensä vuodesta 1971 toimitussihteerinä on oikeustieteen lisensiaatti Juhani Wirilander.

Lehden kirjallisuusosastoa toimitti vuodesta 1964 lakitieteen lisensiaatti Jorma S. Aalto vuoteen 1968 ja hänen jälkeensä vuosina 1969 ja 1970 oikeustieteen lisensiaatti Antti Kivivuori. Vuodesta 1971 kirjallisuusosaston toimittajaksi tuli vt. apulaisprofessori Erkki Havansi.

Ilmoitusasioita hoiti lakitieteen lisensiaatti Mikko Kämäräinen noin viiden vuoden ajan vuoden 1968 alkupuolelle. Hänen jälkeensä tehtävässä 10. 4. 1968 alkaen ja edelleen toimii hovioikeudenauskultantti Risto Telaranta.

8. Tilintarkastajat

Viimeisen viisivuotiskauden aikana yhdistyksen tilintarkastajina ovat olleet:

Vuosina 1968—1970 professori Lauri Drockila ja varatuomari Anna-Maija Silvola ja vuonna 1971 hallintosihteeri Anna-Maija Silvola ja varatuomari Veikko Kauppi sekä vuonna 1972 varatuomari Veikko Kauppi ja professori Toivo Holopainen. Varatilintarkastajina ovat olleet vuosina 1968—1970 lakitieteen lisensiaatti Antti Kivivuori ja varatuomari Veikko Kauppi, vuonna 1971 apulaisprofessori Toivo Holopainen ja vuonna 1972 oikeussihteeri Jouko Hiidensalo ja oikeustieteen lisensiaatti Virpi Tiili.

Yhdistyksen omana tilinpidon tarkastajana on toiminut vuosina 1968—1970 ekonomi Keijo Y. O. Aaltonen ja hänen jälkeensä vuodesta 1971 alkaen ekonomi Kalevi Aho.

9. Jäsenistö

Yhdistyksen jäsenmäärän kehitystä valaissevat seuraavat luvut, jotka osoittavat yhdistyksen perustajien lukumäärän ja yhdistyksen jäsenluvun kunkin mainitun kalenterivuoden päättyessä.

22. 10. 1898	17	1945	1 573
1898	40	1946	1 658
1905	100	1947	1 781
1912	263	1948	1 956
1918	380	1950	2 196
1922	460	1955	2 671
1924	539	1957	2 663
1927	655	1960	2 842
1929	701	1965	2 867
1935	802	1967	2 819
1937	1 001	1968	2 870
1938	1 117	1969	2 912
1940	1 208	1970	3 160
1943	1 334	1971	2 956
		1972	2 972

Maamme koko lakimieskuntaan kuului vuonna 1948 n. 2 770, vuonna 1957 n. 4 000, vuonna 1967 n. 5 000 ja vuonna 1972 n. 6 000 henkilöä. Lakimiehistämme kuului siis vuonna 1972 Suomalaiseen Lakimiesyhdistykseen lähimain 50 prosenttia. On todettava, että maamme lakimieskunnan kasvaessa siitä yhdistykseen kuuluvien osuus on pienentynyt. Osaksi tämä selittyy sillä, että viime vuosina on jäsenmaksunsa laiminlyöneet jäsenet aikaisempaa huomattavasti nopeammin poistettu yhdistyksen jäsenluettelosta. — Yhdistys on suurin lakimiesten yhteenliittymä Suomessa, kun huomioon ei oteta Suomen Lakimiesliittoa, joka onkin yhdistysten yhteenliittymä. Suomalainen Lakimiesyhdistys on liiton perustamisesta alkaen ollut liiton jäsen.

10. Kunniajäsenyydet ja eräät muut kunnianosoitukset

Yhdistys on koko 75-vuotisen toimintansa aikana kutsunut kunniajäsenikseen ainoastaan 27 henkilöä, joista seitsemän ulkomaalaisia. Kotimaisia kunniajäseniä oli 31. 12. 1972 elossa viisi. Harvalukuinen kunniajäsenten määrä on osoituksena siitä, että kunniajäsenyys on myönnetty todella poikkeuksellisen tarkan harkinnan jälkeen yhdistyksen halutessa osoittaa kunnioitustaan jollekin jäsenelleen tai muulle lakimiehelle. Kunniajäsenyys onkin muodostunut erityisen merkittäväksi osoitukseksi asianomaisen lakimiehen suurista ansioista.

Ensimmäiset kunniajäsenensä yhdistys kutsui 30-vuotisjuhlakokouksessaan 27. 10. 1928. He olivat P. E. Svinhufvud (kuoli 29. 2. 1944), K. J. Ståhlberg (kuoli 22. 9. 1952), Allan Serlachius (kuoli 10. 12. 1935) ja F. O. Lilius (kuoli 12. 12. 1928). Heidän ansionsa yhdistyksen neljänä ensimmäisenä puheenjohtajana ja maineikkaina lakimiehinä ovat kaikkien tiedossa.

Ensimmäisistä kunniajäsenistä oli elossa ainoastaan presidentti K. J. Ståhlberg kun yhdistys vuosikokouksessaan 8. 3. 1947 kutsui kunniajäsenikseen tasavallan presidentti J. K. Paasikiven (kuoli 14. 12. 1956) ja Helsingin yliopiston kanslerin Antti Tulenheimon (kuoli 3. 9. 1952). Tulenheimo oli aikanaan toiminut myös yhdistyksen puheenjohtajana.

Viettäessään 50-vuotisjuhlallisuuksiaan yhdistys kutsui vuonna 1948 kunniajäsenikseen seuraavat henkilöt: korkeimman hallintooikeuden presidentin U. J. Castrénin (kuoli 8. 3. 1965), professori Kaarlo Kairan (kuoli 2. 7. 1966) ja korkeimman oikeuden entisen presidentin F. A. Pehkosen (kuoli 25. 8. 1957). Ulkomailta kutsuttiin seuraavat kunniajäsenet: Ruotsista valtakunnanmarsalkka Birger Ekeberg (kuoli 30. 11. 1968) ja professori Henrik Munktell (kuoli 20. 12. 1962), Norjasta korkeimman oikeuden presidentti Paal Berg (kuoli 24. 5. 1968) ja professori Frede Castberg, Tanskasta korkeimman oikeuden presidentti Thomas Frølund (kuoli 29. 7. 1957) ja professori Henry Ussing (kuoli 9. 9. 1954) sekä Islannista yliopiston rehtori Olafur Làrusson.

Marraskuun 4 päivänä 1953 kutsuttiin kunniajäseniksi entinen tasavallan presidentti Risto Ryti (kuoli 25. 10. 1956) ja professori T. M. Kivimäki (kuoli 6. 5. 1968).

Maaliskuun 7 päivänä 1956 kutsuttiin kunniajäseneksi professori Kyösti Haataja (kuoli 10. 8. 1956).

Yhdistyksen 60-vuotisjuhlakokouksessa 25. 10. 1958 kunniajäseniksi kutsuttiin professori Tyyko Aarne Johannes Rekola (kuoli 20. 9. 1965), hovioikeudenasessori Niilo Johan Henrik Jack (kuoli 12. 3. 1964) ja toimitusjohtaja Ilmari August Kataja (kuoli 18. 7. 1967).

Maaliskuun 11 päivänä 1964 kunniajäseneksi kutsuttiin professori Tauno Tirkkonen. Hänen täyttäessään 70 vuotta vuonna 1968 yhdistyksen C-sarjassa ilmestyi hänelle omistettu juhlakirja (Juhlajulkaisu Tauno Tirkkonen).

Suomen itsenäisyyden 50. juhlavuotena järjestetyssä yhdistyksen itsenäisyysjuhlakokouksessa 5. 12. 1967 yhdistyksen hallitus myönsi

hopeisen yhdistysmitalin varatuomari Toivo Tapanaiselle. Hän on toiminut 15 vuoden ajan yhdistyksen Lappeenrannan paikallisosaston puheenjohtajana. Hänet on kutsuttu osaston kunniapuheenjohtajaksi.

Yhdistyksen 70-vuotisjuhlassa 25. 10. 1968 yhdistyksen kunniajäseniksi kutsuttiin professori Veli Merikoski, oikeusneuvos, lakitieteen tohtori Paavo Kekomäki ja entinen oikeuspormestari, laamanni Aarne Palomäki. Kunniajäseniä kutsuttaessa yhdistyksen puheenjohtaja, professori Tauno Ellilä lausui, että professori Merikoski on toiminut usean vuoden ajan yhdistyksen aloiterikkaana puheenjohtajana, jonka herätteestä mm. yhdistyksen bibliografiat ovat syntyneet. Hänen erityisiä ansioitaan on myös laaja oikeustieteellinen tuotanto. Professori Merikoski tunnetaan hallinto-oikeustieteemme suurena kehittäjänä. Oikeusneuvos Kekomäki, vankan tuomarin perikuva, kuten professori Ellilä lausui, on taas osallistunut yhdistyksen toimintaan hallituksen jäsenenä ja sihteerinä sekä kirjasarjatoimikunnan jäsenenä. Hänen tieteellinen tuotantonsa kuuluu rikosoikeuden alalle. Laamanni Palomäki on yhdistyksen Tampereen paikallisosaston perustajia sekä toiminut tuon osaston puheenjohtajana usean vuoden ajan ollen nyt osaston kunniajäsen. Kutsuessaan laamanni Palomäen kunniajäseneksi yhdistys on samalla tahtonut antaa, professori Ellilä lausui, tunnustuksen paikallisosastojen toiminnalle.

Yhdistyksen kokouksessa 9. 12. 1970 kutsuttiin yhdistyksen kunniajäseneksi professori Tauno Ellilä. Lakimies-lehden toimitustyöhön hän on osallistunut lähes 20 vuoden ajan, aluksi kirjallisuusosaston toimittajana vuosina 1944—1956 ja päätoimittajana vuosina 1957—1964. Yhdistyksen hallituksen jäsenenä hän oli vuosina 1957—1963, ollen viimeksi mainittuna vuonna myös yhdistyksen varapuheenjohtajana. Vuodet 1964—1969 professori Ellilä toimi yhdistyksen puheenjohtajana. Professori Ellilän toimikautena yhdistyksen toiminta on voimakkaasti monipuolistunut ja tehostunut, erityisesti Lakimies-lehden ja julkaisutoiminnan osalta. Tänä kautena on ollut useita suurhankkeita, kuten bibliografiat, suomalais- ruotsalais- saksalaisen sanakirjan uudistustyö ja englantilais-suomalaisen sanakirjan laatiminen. Hänellä on suuret ansiot prosessioikeustieteen harjoittajana ja yliopiston opettajana. Yhdistyksen ja sen paikallisosastojen kokouksissa professori Ellilä on ollut uupumattomana esitelmöitsijänä. Professori Ellilän kutsuminen yhdistyksen kunniajäseneksi on hänelle osoitettu laajojen lakimiespiirien yksimielinen tunnustus hänen maan

oikeustieteen ja oikeuslaitoksen sekä yhdistyksen hyväksi vuosikymmenien kuluessa tehdystä mittavasta työstä.

Yhdistyksen vuonna 1969 vahvistettujen uusien sääntöjen mukaan yhdistyksen asiantuntijajäseneksi voidaan kutsua muu kuin oikeustieteellisen tutkinnon suorittanut tiedemies, joka toiminnallaan on osoittanut edistävänsä yhdistyksen tarkoitusperien toteutumista. Yhdistyksen 8. 10. 1969 pidetyssä kokouksessa kutsuttiin yhdistyksen ensimmäisiksi asiantuntijajäseniksi professorit Aapeli Saarisalo, Unto Uotila ja Yrjö Blomstedt. Professori, teologian tohtori Aapeli Saarisalo oli itämaisen kirjallisuuden professorina Helsingin yliopistossa vuosina 1935—1963. Hän on kansainvälisesti tunnettu tutkija, jolla on laaja kirjallinen tuotanto. Myös Lakimieheen hän on kirjoittanut artikkeleita ja pitänyt yhdistyksen kokouksissa esitelmiä. Professori, lääketieteen ja kirurgian tohtori Unto Uotila on oikeuslääketieteellisen tutkimuksen eturivin edustajia Pohjoismaissa. Hän on julkaissut alaltaan eteviä tutkimuksia ja oikeuslääketieteen oppikirjan. Hänellä on artikkeleita oikeusalan aikakauslehdissä ja hän on pitänyt esitelmiä yhdistyksen kokouksissa. Professori, filosofian tohtori Yrjö Blomstedt on ollut Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan oikeushistorian ja roomalaisen oikeuden professori vuodesta 1964. Hän on kirjoittanut tieteellisiä tutkimuksia oikeushistorian alalta mm. Lakimieheen.

Suomalainen Lakimiesyhdistys on Keski-Suomen paikallisosaston aloitteesta valmistuttanut yhdistyksen viirin. Sen ensimmäinen kappale luovutettiin 15. 4. 1970 professori Tauno Ellilälle yhdistyksen kiitollisuuden osoituksena yhdistyksen hyväksi tehdystä antaumuksellisesta ja tehokkaasta työstä. Vuonna 1971 viiri annettiin 40 vuotta täyttäneelle Oulun paikallisosastolle ja 25 vuotta täyttäneelle Lapin paikallisosastolle sekä oikeusneuvos Sakari Sohlbergille. Vuonna 1972 viiri annettiin 60-vuotiaalle Lahden Lakimiesyhdistys ry:lle sekä Hämeenlinnan ja Mikkelin paikallisosastoille ja hovioikeuden presidenteille Paavo Alkiolle ja Voitto Saariolle.

Yhdistyksen toimistonhoitaja, filosofianmaisteri Liisi Teivonen, joka 19. 9. 1968 tuli olleeksi 20 vuotta yhdistyksen palveluksessa, sai tuona päivänä hänen kunniakseen pidetyssä tilaisuudessa yhdistyksen kiitokset erinomaisesti suoritetusta työstä. Samalla hänelle luovutettiin Keskuskauppakamarin hopeinen ansiomerkki.

11. Yhdistyksen kerhotoiminta

Yhdistyksen sääntöjen mukaisena harrastuspiirinä yhdistyksessä on kaksi kerhoa, nimittäin helmikuun 4 päivänä 1938 perustettu julkisen oikeuden kerho [10] ja tammikuun 20 päivänä 1961 perustettu yleinen kerho.[11]

Julkisen oikeuden kerhon tarkoituksena on toimia yhdistyksen piirissä julkisen oikeuden harrastuksen edistämiseksi. Perustajina oli 17 yhdistyksen jäsentä. Ensimmäinen puheenjohtaja oli professori Tapio Tarjanne.

Vuonna 1968 kerhon puheenjohtajana oli hallintoneuvos Otto Larma, vuonna 1969 hallintoneuvos Tauno Palho, vuonna 1970 professori Olavi Rytkölä, vuonna 1971 hallintoneuvos Pekka Kurvinen ja vuonna 1972 varatuomari Paavo Pekkanen.

Kerhon varapuheenjohtajana oli vuonna 1968 hallintoneuvos Tauno Palho, vuonna 1969 professori Olavi Rytkölä, vuonna 1970 hallintoneuvos Pekka Kurvinen, vuonna 1971 varatuomari Paavo Pekkanen ja vuonna 1972 professori Toivo Holopainen.

Kerhon sihteerinä oli kaikkina vuosina 1968—1972 hallintosihteeri N. Seppo Koskinen.

Julkisen oikeuden kerhon jäsenmäärä on viime vuosina ollut n. 50. Kerholla on ollut vuosittain pari kokousta, joissa kerhon jäsenet ovat pitäneet esitelmiä ja alustaneet keskustelukysymyksiä sekä selostaneet oikeustapauksia.

Yhdistyksen yleisen kerhon tarkoituksena on toimia yhdistyksen piirissä siviili-, rikos- ja prosessioikeuden harrastuksen edistämiseksi. Kerhon ensimmäinen puheenjohtaja oli professori Tauno Ellilä.

Kerhon puheenjohtajana oli vuonna 1968 professori P. J. Muukkonen, samoin vuonna 1969, vuonna 1970 oikeusneuvos Erkki Ailio, vuonna 1971 professori Jouko Halila ja vuonna 1972 hovioikeudenneuvos Lars Hugo Salonen. Kerhon sihteerinä toimii vuodesta 1968 lakitieteen lisensiaatti Matti Savolainen.

Kerho on vuosittain pitänyt yleensä yhden kokouksen. Sen jäsenmäärä on ollut n. 100. Kerhon kokouksissa on pidetty tavallisesti yksi esitelmä kussakin kokouksessa.

---

[10] Kerhon 20-vuotisesta toiminnasta ks. LM 1958 s. 85. Julkisen oikeuden kerhossa vuosina 1938—1957 pidetyt esitelmät ja alustukset on mainittu LM 1947 s. 672, LM 1953 s. 820 ja LM 1958 s. 85. Aikana 1958—1967 pidetyt esitelmät ja alustukset on mainittu LM 1969 s. 271, jossa on muutenkin selostettu mainitun kerhon 30-vuotista toimintaa.

[11] Kerhon perustamisesta ks. LM 1961 s. 99—100.

12. Paikallisosastot [12]

Varsin mittava osa yhdistyksen toimintaa tapahtuu paikallisosastoissa, joita yhdistyksen jäsenet ovat yhdistyksen sääntöjen mukaan muodostaneet. Yhdistyksellä on tällä haavaa kaikkiaan 16 paikallisosastoa. Niiden toiminnan laajuudesta antaa selkeän käsityksen jo se tieto, että 25-vuotiskautena 1948—1972 paikallisosastoissa on pidetty yhteensä n. 1 480 esitelmää tai muuta esitystä. Niistä on viimeisten viiden vuoden aikana eli 1968—1972 pidetty n. 280. Paikallisosastojen kokouksia on vuosina 1948—1972 ollut n. 1 260, joista viimeisenä viisivuotiskautena n. 270. Osastojen yhteenlaskettu jäsenmäärä oli vuoden 1948 alussa 771, vuoden 1957 päättyessä 1 058, vuoden 1967 lopussa n. 1 300 ja vuoden 1972 päättyessä n. 1 550.

On aihetta palauttaa mieliin, että ensimmäisen paikallisosaston muodostaminen tapahtui Viipurin kaupungissa 20. 3. 1907, jossa 17 lakimiestä perusti »Suomalaisen lakimiesten yhdistyksen Viipurin osaston» tarkoituksenaan »olla yhdyssiteenä lakimiesten kesken lainopillisen harrastuksen ja laintuntemuksen edistämiseksi suomenkielisillä esitelmillä, keskusteluilla ja julkaisuilla». Muutaman vuoden kuluttua osaston toiminta kuitenkin lamaantui, kunnes 10. 10. 1927 päätettiin uudelleen perustaa »Suomalaisen Lakimiesten Yhdistyksen Viipurin osasto», jonka toiminta Viipurissa päättyi kaupungin tultua luovutetuksi.

Tampereella toimivat lakimiehet olivat jo vuonna 1904 muodostaneet oman järjestönsä, joka lienee toiminut alun toistakymmentä vuotta. Se ei kuitenkaan näytä olleen varsinaisesti yhdistyksen paikallisosasto.

Itsenäisenä syntyi myös Lahdessa tammikuussa 1912 perustettu »Lahden Lakimiesten Yhdistys». Sen perustajat olivat lakimiehiä Lahden kaupungista ja sen ympäristöstä.

Oulussakin oli jo vuonna 1906 perustettu paikallinen lakimiesyhdistys, joka toimi kuitenkin ainoastaan parin vuoden ajan.

Seuraavassa annetaan eräitä tietoja yhdistyksen nykyisin toimivien paikallisosastojen toiminnasta — myös viihteellisestä — etupäässä viimeisten viiden vuoden ajalta:

T a m p e r e e n o s a s t o n (perustettu 26. 1. 1928) jäsenmäärä oli vuoden 1968 alussa 138 ja vuoden 1972 päättyessä 159. Osaston

---

[12] Kaikkien osastojen toimintakertomuksia ei kaikilta vuosilta 1968—1972 ole ollut käytettävissä. Muistakin syistä saattavat tiedot mm. osastojen kokouksien ja esitysten lukumääristä jonkin verran poiketa todellisista. Tämä epätarkkuus jää kuitenkin sangen vähäiseksi.

puheenjohtajana oli koko viisivuotiskauden ajan oikeusneuvosmies Yrjö Numminen. Kauden kuluessa osastolla oli n. 42 kokousta (suluissa vastaava luku ajalta 1948—1972) (182). Niissä pidettiin yhteensä 42 (197) esitelmää tai muuta esitystä. Vuonna 1969 osaston kunniajäseniksi kutsuttiin professori Tauno Tirkkonen, asianajaja Yrjö Raevuori ja oikeusneuvosmies Niilo Niiniluoto. Vuonna 1969 osastolla oli 40-vuotisjuhlakokous. Vuonna 1970 osasto järjesti yhdistyksen kevätkokouksen Tampereella. — Osaston virkistystoiminnasta mainittakoon perinteiset syyskuiset raputanssiaiset. Saunaillat ovat myös olleet suosiossa.

Oulun osaston (perustettu 22. 5. 1931) jäsenmäärä oli vuoden 1968 alussa 99 ja vuoden 1972 päättyessä 114. Osaston puheenjohtajana oli vuonna 1968 kihlakunnantuomari Karl G. O. Lindgren, vuonna 1969 lääninneuvos Eero Eho ja vuosina 1970—1971 liikevaihtoverotoimiston johtaja Paavo Paavola sekä vuonna 1972 kihlakunnantuomari Uuno Kangas. Kauden kuluessa osastolla oli 17 kokousta (63), joissa pidettiin yhteensä 14 (70) esitystä. Vuonna 1968 osasto järjesti retken Kalajoen Kallan saaristoon, jossa ojennettiin osaston lahja osaston puheenjohtajana kauan toimineelle kihlakunnantuomari Karl G. O. Lindgrenille. Vuonna 1969 osasto teki syysretken Sotkamoon ja järjesti yhdessä Suomen Lakimiesliiton kanssa lakimiespäivät. Vuonna 1970 osastolla oli yhteinen tilaisuus Pohjois-Suomen Nuoret Lakimiehet ry:n kanssa. Vuonna 1971 osastolla oli 40-vuotisjuhla. Osasto järjesti samana vuonna yhdistyksen kevätkokouksen Oulussa. Vuonna 1972 osastolla oli yhteinen kokous- ja keskustelutilaisuus Pohjois-Pohjanmaan Lääkäriyhdistyksen kanssa. Samoin kokous yhdessä Oulun evankelis-luterilaisten seurakuntien papiston kanssa. Yksi kokous oli yhteinen Oulun keskusmielisairaalan psykiatrien kanssa. Osaston jäsenillä oli vuonna 1972 tilaisuus osallistua Ekonomiliiton koulutuskeskuksen ja Oulun Ekonomit r.y:n järjestämille kirjanpitopäiville. Kevyemmästä ohjelmasta mainittakoon vuonna 1972 ollut lentopallo-ottelu pappien ja juristien välillä.

Mikkelin osaston (perustettu 1. 11. 1935) jäsenmäärä oli vuoden 1968 alussa 53 ja vuoden 1972 päättyessä 72. Osaston puheenjohtajana oli vuosina 1968—1970 kihlakunnantuomari Jaakko Kinnunen. Hänen kuoltuaan vuonna 1970 hoiti puheenjohtajan tehtäviä varapuheenjohtaja lääninneuvos Aukusti Pasanen. Hänen jälkeensä toimi vuonna 1971 ja vuonna 1972 puheenjohtajana pormestari Olli Raevaara. Osastolla oli viisivuotiskauden aikana kaikkiaan 12 (67) kokousta, joissa pidettiin 13 (99) esitystä. Vuonna 1970

osasto oli vierailukokouksessa Savonlinnassa sikäläisen paikallisosaston kutsumana. Osasto järjesti yhdistyksen kevätkokouksen vuonna 1972 Mikkelin kaupungin ja Vakuutusyhtiö Sampo-Tarmon tarjotessa vieraanvaraisuuttaan kokouksen osanottajille, joita oli kertynyt eri puolilta Suomea puolisoineen yli sata henkilöä. Osaston vuosikokouksessa vuonna 1972 varatuomari Aukusti Pasanen esitelmöi aiheesta »Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen organisatiota ja toimintaa koskevia näkökohtia».

K u o p i o n o s a s t o n (perustettu 3. 12. 1935) jäsenmäärä oli vuoden 1968 alussa 125 ja vuoden 1972 päättyessä 147. Osaston puheenjohtajana toimi koko viisivuotiskauden oikeusneuvosmies Jukka Sulamaa. Osastolla oli kaikkiaan 22 (124) kokousta, joissa pidettiin 26 (169) esitystä. Vuonna 1968 osasto järjesti yhteistyössä Suomen Lakimiesliiton kanssa jatkokurssin.

K e s k i - S u o m e n o s a s t o n (perustettu 15. 2. 1937) jäsenmäärä oli vuoden 1968 alussa 70 ja vuoden 1972 päättyessä n. 80. Vuosina 1968—1970 osaston puheenjohtajana oli oikeuspormestari Aaro Häkkinen ja vuosina 1971—1972 varatuomari Veikko Hyytiäinen. Vuonna 1968 osasto teki retkeilyn Ruuponsaareen ja järjesti viihteeksi »Konkurssisäännön 100-vuotisjuhlan» 15. 11. 1968. Ohjelmassa oli mm. speksi »Suuri Konkurssi», joka myöhemmin jouduttiin esittämään myös paikkakunnan lääkärien juhlassa. Vuonna 1969 kokoonnuttiin kevätkokoukseen Joutsenlammelle. Vuonna 1969 yhdistys teki ehdotuksen Suomalaisen lakimiesyhdistyksen viiristä, joka aloite johtikin tulokseen. — Vuodelta 1968 tulkoon vielä muistiin merkityksi, että osaston kokouksessa Jyväskylän Yliopiston dosentti Erkki Lehtinen piti »vilkasta keskustelua vielä iltapalankin aikana» herättäneen esitelmän aiheesta: »Lainkäytön arkipäivää Ruotsin vallan aikana.» Esitelmässä valotettiin vanhoja käräjiä, kielikysymystä, virkamiesten asemaa ja valtiontalouden silloisia vaikeuksia.

T u r u n o s a s t o n (perustettu 24. 3. 1937) jäsenmäärä vuoden 1968 alussa oli 185. Vuoden 1972 päättyessä jäseniä oli 204. Vuodet 1968 ja 1969 osaston puheenjohtajana toimi professori Niilo Salovaara sekä vuodet 1970 ja 1971 hovioikeudenneuvos Lauri Salmio. Vuonna 1972 puheenjohtajana oli hovioikeudenneuvos Touko Kosonen. Viisivuotiskauden kuluessa osastolla oli 19 (105) kokousta, joissa pidettiin yhteensä 25 (163) esitystä. Vuonna 1968 osasto järjesti yhdistyksen kevätkokouksen. Vuonna 1970 osastolla oli yhteinen keskustelutilaisuus jäsenilleen ja Turun Sanomalehtimiesyhdistyksen jäsenille. Vuonna 1972 eräässä kokouksessa olivat kutsut-

tuina läsnä myös Suomen Lainopillisen Yhdistyksen Turun paikallisosaston jäsenet.

Joensuun osaston (perustettu 29. 1. 1938) jäsenmäärä oli vuoden 1968 alkaessa 53 ja vuoden 1972 päättyessä 69. Osaston puheenjohtajana toimi vuosina 1968—1970 pormestari Kimmo Kärkkäinen sekä vuosina 1971—1972 poliisitarkastaja Ilkka Hupli. Viisivuotiskauden aikana osastolla oli 9 (48) kokousta, joissa pidettiin kaikkiaan 11 (49) esitystä. Vuonna 1968 osasto vietti 30-vuotisjuhlaansa. Vuonna 1972 eräs kokous pidettiin Helsingin Osake Pankin Joensuun konttoriin tutustuen pankin toimiessa isäntänä.

Kainuun osaston (muodostettu vuonna 1949 Kajaanin osaston, joka oli perustettu 3. 2. 1938, tilalle) jäsenmäärä oli vuoden 1968 alkaessa 25 ja vuoden 1972 lopussa 35. Osaston puheenjohtajana toimi pormestari Heikki Lehto koko viisivuotiskauden. Osastolla oli sinä aikana 12 (65) kokousta, joissa pidettiin yhteensä 13 (65) esitystä.

Lahden osaston (perustettu 20. 12. 1943; »Lahden Lakimiesten Yhdistys» oli perustettu jo vuonna 1912) jäsenmäärä oli vuoden 1968 alussa 96 ja vuoden 1972 lopussa 118. Osaston puheenjohtajana toimi varatuomari Juhana Kurki-Suonio vuonna 1968, oikeusneuvosmies Eero Tuominen vuonna 1969, kaupunginviskaali Vesa J. Lilja vuonna 1970 ja asianajaja Eelis Mantere vuonna 1971 sekä oikeusneuvosmies Esko Puusola vuonna 1972. Osastolla oli viisivuotiskautena yhteensä 19 (122) kokousta, joissa oli kaikkiaan 22 (132) esitystä. Osasto järjesti vuonna 1969 yhdessä Suomen Lakimiesliiton kanssa jatkokoulutuspäivät. Samana vuonna osasto teki aloitteen hovioikeuden perustamisesta Lahteen. Seuraavana vuonna osasto järjesti samasta asiasta suuren keskustelutilaisuuden. Osasto on järjestänyt jäsenilleen erilaista virkistystoimintaa, purjehdusmatkoja Vesijärvelle, pikkujoulujuhlia ja perinteellisiä »syyskäräjiä». Vuonna 1972 oli Lahden Lakimiesyhdistys ry:n 60-vuotisjuhla. Osaston eräs kokous pidettiin Lahden historiallisen museon tiloissa ja erään kokouksen yhteydessä tutustuttiin paikkakunnan panimoon. Myös Upo Oy ja Asko Oy ovat olleet osaston tutustumiskäyntien kohteena. Vuonna 1972 tehtiin Helsinkiin osaston teatterimatka. Jäsenten fyysistä kuntoa on kohennettu Lahden Akateemiset Urheilijat ry:n avulla. Paikallisten lakimiesten jalkapalloseuran nimi on »Kadun Pallo -66». — Vuonna 1972 pidettiin Lahdessa tilaisuus, jossa oikeusministeriön, Lahden kaupungin ja osaston kesken pohdittiin hovioikeuden perustamista.

Satakunnan osaston (perustettu 4. 3. 1945) jäsenmäärä oli vuoden 1968 alkaessa 90 ja vuoden 1972 päättyessä n. 100. Osaston puheenjohtajana toimi vuosina 1968—1970 pormestari Eino Juusela ja vuosina 1971—1972 nimismies Arvi Suilama. Osastolla oli viisivuotiskautena yhteensä n. 25 (n. 107) kokousta, joissa pidettiin kaikkiaan n. 25 (n. 120) esitystä. Osasto järjesti vuonna 1969 yhdistyksen kevätkokouksen.

Vaasan osaston (perustettu 2. 4. 1945) jäsenmäärä oli vuoden 1968 alussa 99 ja vuoden 1972 päättyessä 136. Osaston puheenjohtajana oli vuodet 1968—1971 hovioikeudenpresidentti Eero Corell ja vuonna 1972 professori Eero Routamo. Osastolla oli viisivuotiskautena 14 (59) kokousta, joissa oli yhteensä 17 (71) esitystä. Osaston 25-vuotisjuhlakokous pidettiin vuonna 1970. Samana vuonna järjestettiin yleisöä suuresti kiinnostanut oikeusturvaa käsitellyt julkinen keskustelutilaisuus. Vuonna 1971 osastolla oli lääkärikunnan kanssa kokouksia, joissa teemana oli kysymys lääkärin vastuusta. Vuonna 1972 oli erääseen kokoukseen kutsuttu vieraiksi Vaasan Ekonomiyhdistyksen jäsenet.

Lappeenrannan osaston (perustettu 15. 10. 1945) jäsenmäärä vuoden 1968 alkaessa oli 35 ja vuoden 1972 päättyessä 41. Osaston puheenjohtajana oli kihlakunnantuomari Antero Hauvonen koko viisivuotiskauden. Osastolla oli 19 (94) kokousta ja niissä pidettiin 17 (118) esitystä. Vuonna 1968 osaston kokouksista yksi pidettiin Konnunsuon keskusvankilassa, jossa kuultiin mm. vankilan historiikki ja selostuksia vankilan nykyongelmista. Vuonna 1970 osastolla oli 25-vuotisjuhlakokous. Kokousten yhteydessä osasto on järjestänyt tutustumiskäyntejä teollisuuslaitoksiin. Eräs vuoden 1972 kokouksista pidettiin Lappeenrannan Säästöpankin kurssikeskuksessa pankin toimiessa isäntänä.

Hämeenlinnan osaston (perustettu 25. 9. 1946) jäsenmäärä oli vuoden 1968 alussa 80 ja vuoden 1972 lopussa 87. Osaston puheenjohtajana oli lääninneuvos P. K. Korpinen vuosina 1968 ja 1969 sekä vanhempi kamreeri Oiva Isola vuosina 1970—1972. Hänen siirryttyään vuoden 1972 puolivälissä uuteen virkaan Tampereelle puheenjohtajan tehtäviä hoito varapuheenjohtaja, lääninkamreeri Rauno Karvonen. Osasto piti viisivuotiskauden aikana 18 (63) kokousta ja niissä oli 14 (62) esitystä. Vuonna 1968 oli osaston erääseen kokoukseen kutsuttu myös Tampereen ja Lahden osastojen jäsenet. Vuonna 1970 pidettiin osaston kokous Valkeakoskella, jonne osasto oli kutsuttu Valkeakosken kaupungin sekä paikallisten pankki- ja teollisuuslaitosten

toimesta. Vuonna 1971 tutustuttiin matkailua ja Oy Yleisradio Ab:n ohjelmapolitiikkaa koskeviin kysymyksiin. Vuoden 1972 alkupuolella järjestettiin osaston 25 vuotisjuhla osaston täytettyä edellisenä vuonna sanotun iän. Erääseen vuonna 1972 pidettyyn kokoukseen oli kutsuttu paikallisen poliisilaitoksen päällystö. Osaston jäsenten puolisot ovat järjestäneet keskuudessaan tilaisuuksia, joissa on saatu kuulla eri ammattialoja edustavien naisten esityksiä.

Lapin osaston (perustettu 17. 11. 1946) jäsenmäärä oli vuoden 1968 alkaessa 60 ja vuoden 1972 päättyessä 97. Osaston puheenjohtajana toimi vuonna 1968 varatuomari Vilho Väyrynen, vuonna 1969 varatuomari Risto Pöykkö, vuonna 1970 varatuomari Esko Ollila sekä vuonna 1971 ja vuonna 1972 maaliskuun 10 päivään asti varatuomari Juhani Salonen ja hänen jälkeensä vuonna 1972 varatuomari Matti Lemmetty. Osastolla oli viisivuotiskautena 11 (44) kokousta, joissa pidettiin 12 (40) esitystä. Vuonna 1968 osasto osallistui Pohjoiskalottikonferenssiin Ruotsissa. Vuonna 1970 osasto järjesti yhdessä Suomen Lakimiesliiton kanssa paikalliskurssit. Vuoden 1972 kevätkokous järjestettiin Pohjoismaiden Yhdyspankin Lapin piirikeskuksessa ja syyskokous Luostotunturin Hotelli Luostossa, jossa kokouksen jälkeen järjestettiin suuri moottorikelkkakeskustelu. Tähän osallistuivat kutakuinkin kaikki ajateltavissa olevat moottorikelkkailusta kiinnostuneet piirit.

Kymenlaakson osaston (perustettu 14. 12. 1946) jäsenmäärä oli vuoden 1968 alkaessa 67 ja vuoden 1972 päättyessä samoin 67. Osaston puheenjohtajana toimi vuonna 1968 lääninasessori Paavo Mäkinen, vuosina 1969—1970 kihlakunnantuomari, hovioikeudenneuvos Hannes Hartikainen ja vuosina 1971—1972 asianajaja Matti Olavi Norri. Viisivuotiskautena osastolla oli 9 (50) kokousta, joissa pidettiin yhteensä 9 (55) esitystä. Erään vuonna 1972 pidetyn kokouksen yhteydessä tutustuttiin A. Ahlström Oy:n Karhulan tehtaisiin ja sen lasimuseoon yhtiön toimiessa tilaisuudessa isäntänä.

Savonlinnan osaston (perustettu 4. 2. 1959) jäsenmäärä oli vuoden 1968 alkaessa n. 20 ja vuoden 1972 päättyessä 25. Osaston puheenjohtajana toimi vuonna 1968 kihlakunnantuomari Erik Granfelt, vuonna 1969 kihlakunnantuomari Heikki Mälkki ja vuosina 1970—1972 pormestari Mauri Autio. Viisivuotiskautena osastolla oli 11 (26) kokousta, joissa pidettiin yhteensä 11 (29) esitelmää. Eräässä vuonna 1968 pidetyssä kokouksessa oli mukana paikallisia lehtimiehiä pohtimassa aihetta, jossa käsiteltiin informaation tarpeellisuutta tuomioistuinten osalta.

Yleistä

Yhdistyksen toiminta kattaa paikallisosastojen toiminnan avulla lähes koko valtakunnan alueen. Usein osastot ovat paikkakunnalla ainoita lakimiesten yhteenliittymiä. Monet käytännöllisluonteiset lakimiehiä kiinnostavat kysymykset tulevat esille nimenomaan osastojen toimintakentässä. Osastojen toimintakertomuksia luettaessa nousee esille kysymys siitä, miten osastoissa toimivien lakimiesten toimintamahdollisuuksia yhdistyksen koko toimintakentässä voitaisiin lisätä. Omissa osastoissaan yhdistyksen jäsenet tekevät työtä, joka on arvioitava mitä ansiokkaimmaksi koko yhdistyksenkin kannalta.

13. Yhdistyksen edustus eräissä elimissä

Yhdistys kuuluu Suomen Lakimiesliittoon sen perustamisesta alkaen. Liiton liittokokouksissa yhdistystä edustivat vuonna 1968 oikeustieteen tohtori Olavi E. Heinonen, dosentti Esko Hoppu, professori Olli Ikkala, oikeuspormestari Niilo Luukanen, oikeusneuvos Voitto Saario ja varatuomari Ville Teivonen. Vuonna 1969 edustajat olivat apulaisprofessori Olavi E. Heinonen, apulaisprofessori Esko Hoppu, professori Olli Ikkala, oikeusneuvos Voitto Saario, professori Antti Suviranta ja varatuomari Ville Teivonen. Vuonna 1970 yhdistystä edustivat apulaisprofessori Esko Hoppu, professori Olli Ikkala, varatuomari Pertti Niemistö, oikeusneuvos Voitto Saario, dosentti Kaarlo Sarkko ja lakitieteen lisensiaatti Matti Savolainen. Vuonna 1971 edustajat olivat vt. apulaisprofessori Erkki Havansi, apulaisprofessori Esko Hoppu, professori Olli Ikkala, varatuomari Pertti Niemistö, oikeusneuvos Voitto Saario ja apulaisprofessori Kaarlo Sarkko. Suomen Lakimiesliiton vuoden 1972 liittokokouksia varten valitut yhdistyksen edustajat olivat oikeusneuvos Erkki Ailio, oikeustieteen lisensiaatti Erkki Havansi, apulaisprofessori Esko Hoppu, varatuomari Pertti Niemistö, oikeusneuvos Voitto Saario ja dosentti Kaarlo Sarkko.

Alfred Kordelinin säätiön hallitukseen kuuluu yksi Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen valitsema jäsen. Yhdistystä edustivat vuosina 1968—1971 professori Tauno Tirkkonen, varamiehenään professori Tauno Ellilä. Vuosiksi 1972—1974 yhdistyksen edustajiksi on valittu professori Simo Zitting ja hänen varamiehekseen oikeustieteen tohtori Matti L. Aho.

Väinö ja Laina Kiven säätiön hallitukseen kuului yhdistyksen nimeämänä kihlakunnantuomari Onni Seppä vuosina 1968—1970. Hänen vuonna 1970 kuoltuaan yhdistyksen määräämänä kuului hallitukseen oikeuspormestari Eino Juusela sekä hänen kuolemansa jälkeen vuodesta 1971 nimismies Veikko Majakulma.

Anni ja Antti Niklanderin säätiön sääntöjen mukaan lakitieteen tohtori Tauno Suontausta kuuluu elinaikansa säätiön hallitukseen. Hänen jälkeensä on säätiön hallituksen yhden jäsenen nimeäminen Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen hallituksen asiana. Säätiön tarkoituksena on vaalia ja tukea Suomen säveltaidetta.

Suomalaisen kirjallisuuden edistämisvarojen valtuuskuntaan yhteiskunta- ja taloudelliseen osastoon kuuluivat yhdistyksen edustajina vuonna 1968 korkeimman oikeuden presidentti Antti Hannikainen ja professori Tauno Ellilä, varamiehinään professorit Aatos Alanen ja Jouko Halila. Kolmivuotiskautena 1969—1971 edustajat olivat korkeimman oikeuden presidentti Antti Hannikainen ja professori Simo Zitting ja heidän varamiehinään professori Jouko Halila ja oikeusneuvos Erkki Ailio. Yhdistyksen hallituksen kokouksessa tammikuun 12 päivänä 1972 uudeksi vuonna 1972 alkavaksi kolmivuotiskaudeksi yhdistyksen edustajiksi valittiin korkeimman oikeuden presidentti Antti Hannikainen ja professori Tauno Ellilä sekä varalle professori Jouko Halila ja apulaisprofessori Esko Hoppu.

Oikeustieteen tutkimussäätiön [13] sääntöjen mukaan kuuluu sen hallitukseen seitsemän jäsentä, joista yksi on Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen puheenjohtaja ja joista neljä muuta yhdistyksen kokous valitsee yhdistyksen hallituksen esityksestä. Säätiön hallitukseen näin tulevat jäsenet olivat vuonna 1968 professori Tauno Ellilä yhdistyksen puheenjohtajana sekä professori T. M. Kivimäki ja hänen kuolemansa jälkeen kansleri Arvo Sipilä sekä varatuomari Tauno Angervo ja oikeusneuvokset O. J. Laurila ja Voitto Saario. Kolmivuotiskaudeksi 1969—1971 säätiön hallitukseen valittiin yhdistyksen toimesta oikeusneuvokset O. J. Laurila ja Voitto Saario, kansleri Arvo Sipilä ja korkeimman hallinto-oikeuden presidentti Aarne Nuorvala professori Tauno Ellilän kuuluessa yhdistyksen puheenjohtajan asemassaan säätiön hallitukseen vuonna 1969 ja professori Simo Zittingin vastaavasti vuosina 1970 ja 1971. Vuosiksi 1972—1974 valittuina säätiön hallitukseen kuuluvat professori Tauno Ellilä, korkeimman hallinto-oikeuden presidentti Aarne Nuorvala, oikeusneuvos

[13] Säätiön perustamisesta ks. LM 1968 s. 803.

Voitto Saario ja kansleri Arvo Sipilä. Yhdistyksen puheenjohtajan ominaisuudessa säätiön hallitukseen kuului vuonna 1972 professori Simo Zitting.

Olga ja Kaarle Oskari Laitisen säätiön [14] hallitukseen kuuluivat vuosina 1968—1971 oikeuskansleri Olavi Honka ja professori Tauno Ellilä. Heidät on valittu tehtävään myös kolmivuotiskaudeksi 1972—1974.

Kummankin edellä mainitun säätiön tilintarkastajina olivat vuonna 1968 varatuomari Sauli Sipilä ja kauppatieteiden maisteri, KHT Reino Pohjavirta, varalla lakitieteen lisensiaatti Kaarlo Sarkko ja valtiotieteen maisteri, HTM Gunnar Kääriäinen.

Vuonna 1969 Oikeustieteen tutkimussäätiön tilintarkastajina olivat varatuomari Sauli Sipilä ja valtiotieteen maisteri, HTM Gunnar Kääriäinen, varamiehinään varatuomari Veikko Kauppi ja kauppatieteiden maisteri, KHT Antti Helenius, kun taas Olga ja Kaarle Oskari Laitisen säätiöllä oli sekä vuonna 1969 että vuonna 1970 samat tilintarkastajat kuin vuonna 1968.

Vuonna 1970 ja vuonna 1971 Oikeustieteen tutkimussäätiön tilintarkastajat olivat kauppatieteiden maisteri, KHT Antti Helenius ja varatuomari Veikko Kauppi, varalla hallintoneuvos Kalle O. Pesonen ja valtiotieteen maisteri, HTM Gunnar Kääriäinen.

Olga ja Kaarle Oskari Laitisen säätiön tilintarkastajina vuonna 1971 olivat kauppatieteiden maisteri, KHT Antti Helenius ja hallintoneuvos Kalle O. Pesonen, varalla varatuomari Veikko Kauppi ja valtiotieteen maisteri, HTM Gunnar Kääriäinen.

14. Lahjoitusrahastot

Yhdistyksen hoidossa olivat joulukuun 31 päivänä 1972 seuraavan suuruiset rahastot:[15]

1.	Laamanni Ferdinand Forsströmin rahasto määrältään	1.983,35	mk
2.	Tuomari Emanuel Saloheimon rahasto	» 2.560,82	»
3.	Alfred Kordelinin rahasto suomalaisen lakitieteellisen kirjallisuuden edistämiseksi	» 6.823,11	»
4.	Alfred Kordelinin testamenttirahasto	» 6.144,83	»

[14] Säätiön perustamisesta ks. LM 1968 s. 804.

[15] Muiden paitsi Brunoun rahaston säännöt on julkaistu LM 1958 s. 911—919. Brunoun rahaston LM 1968 s. 177. — Rahastojen suuruudesta 31. 12. 1967 LM 1968 s. 799.

5. Oikeusneuvos F. O. Liliuksen testamenttirahasto	»	18.824,90	»
6. Oikeusneuvos Allan Särkilahden muistorahasto	»	6.666,69	»
7. Pankinjohtaja Birger Wegeliuksen rahasto	»	10.831,29	»
8. Laamanni K. A. Brunoun rahasto	»	19.880,85	»
9. Hilma ja August Janssonin rahasto	»	36.948,55	»
	Yht.	110.664,39	mk

Rahastojen suuruus viisi vuotta aikaisemmin oli 79.662,06 markkaa.

Näiden erillisinä hoidettujen rahastojen lisäksi yhdistyksellä on yhdistyksen yleiseen kirjanpitoon sisältyvät, omaisuustaseessa vastattaviin merkityt Isomäen rahasto, Erichin rahasto, Pehkosen rahasto.[16] Lisäksi ko. taseessa esiintyy Oikeustieteen rahasto.

Yhdistys on aikanaan vahvistanut Ministeri, lakitieteen tohtori K. G. Idmanin rahaston säännöt.[17] Rahastoa hoitaa Pohjoismaiden Yhdyspankki, mutta rahaston asioista päättää, ellei toisin ole määrätty, yhdistyksen hallitus. Säätiö jakaa kolmivuotiskausittain tutkimuspalkinnon, jonka saajan vaalin toimittaa yhdistyksen kokous sitenkun komitea, johon Helsingin yliopiston lainopillinen tiedekunta, Suomalainen Lakimiesyhdistys ja Suomen Lainopillinen Yhdistys kukin ovat valinneet jäsenen, on antanut lausuntonsa. Vuonna 1968 Idmanin rahastosta jaettiin kolmivuotiskaudelta 1965—1967 5.000 mk:n palkinto professori Erik Castrénille teoksesta »Civil War». Tämä oli toinen kerta, kun rahasto jakoi palkinnon. Kolmannen kerran palkinto jaettiin vuonna 1973 vuosilta 1968—1970. Tällöin palkinnon sai lakitieteen tohtori, Tukholman yliopiston kansainvälisen oikeuden professori Hilding Eek teoksestaan »Folkrätten».

Oikeustieteen tutkimussäätiö [18] sekä Olga ja Kaarle Oskari Laitisen säätiö [19] ovat taas itsenäisesti hallittuja säätiöitä.

Yhdistyksen rahastoista viisivuotiskautena 1968—1972 jaetut palkinnot:

Osaksi Alfred Kordelinin testamenttirahastosta, laamanni Ferdinand Forströmin rahastosta, tuomari Emanuel Saloheimon rahastosta, Alfred Kordelinin suomalaisen lakitieteellisen kirjallisuuden

---

[16] Ks. näistä LM 1968 s. 800.
[17] Ks. LM 1963 s. 520—521.
[18] Ks. LM 1968 s. 803—804.
[19] Ks. LM 1968 s. 804—805.

edistämisrahastosta ja pankinjohtaja Birger Wegeliuksen rahastosta sekä osaksi yhdistyksen omista varoista nuorille tieteenharjoittajille edellisen vuoden aikana ilmestyneistä suomenkielisistä oikeustieteellisistä teoksista jaettiin vuonna 1968 palkinnot dosentti Aulis Aarniolle, oikeustieteen tohtori Antero Jyrängille ja dosentti Eero Routamolle, vuonna 1969 oikeustieteen tohtori Matti L. Aholle ja oikeustieteen tohtori Jaakko Voipiolle, vuonna 1970 oikeustieteen tohtori Toivo Holopaiselle, oikeustieteen tohtori Kaarlo Sarkolle ja oikeustieteen lisensiaatti Antti Kivivuorelle, vuonna 1971 oikeustieteen tohtori Mikael Hidénille, oikeustieteen tohtori Veikko O. Hyvöselle ja oikeustieteen tohtori Juha Vikatmaalle sekä oikeustieteen tohtori Eero Vilkkoselle sekä vuonna 1972 oikeustieteen tohtori Pirkko-Liisa Arolle, oikeustieteen tohtori Ilkka Saraviidalle ja oikeustieteen tohtori Kari Sinisalolle.

Hilma ja August Janssonin rahaston ja oikeusneuvos F. O. Liliuksen testamenttirahaston korkovaroista yhdistettyinä myönnettävät palkinnot saivat vuonna 1968 oikeustieteen kandidaatit Heimo Juhani Karapuu ja Hannu Mikael Tolonen, vuonna 1969 oikeustieteen kandidaatit Ilpo Juhana Ludvig Havumäki ja Jukka Mikkola, vuonna 1970 oikeustieteen lisensiaatti Sirkka Leena Kartio ja oikeustieteen kandidaatti Martti Ilmari Majanen, vuonna 1971 oikeustieteen kandidaatit Kalevi Heikkilä ja Heikki Mattila sekä vuonna 1972 oikeustieteen kandidaatit Allan Ahnger, Virpi Tiili ja Kaarlo Tuori.

Yhdistyksen hallitus on vuosittain palkinnut parhaan edellisenä vuonna Lakimies-lehdessä julkaistun kirjoituksen.[20] Vuonna 1968 palkinnon sai lakitieteen lisensiaatti Matti Savolainen (Pesäosuuksien määrääminen perintökaaren 3 luvun mukaan), vuonna 1969 oikeustieteen lisensiaatti Raimo Lahti (Lainkonkurenssista), vuonna 1970 oikeusneuvos Paavo Kekomäki (Veropetoksesta Suomen oikeuden mukaan) ja oikeustieteen lisensiaatti Erkki Havansi (Tunteeko Suomen oikeus ns. reaalisopimuksia?), vuonna 1971 apulaisprofessori Esko Hoppu (Kunnan oikeudesta vapauttaa virkamies vahingonkorvausvelvollisuudesta) ja oikeustieteen lisensiaatti Juha Tolonen (Muutamia näkökohtia oikeustieteen nykytilasta) sekä vuonna 1972 professori Paavo Kastari (Tuomioistuinten riippumattomuus ja demokraattisuus).

Yhdistys on jakanut palkintoja parhaasta Helsingin ja Turun yliopistoissa suoritetusta oikeustieteen lisensiaattitutkinnosta. Palkinnon sai vuonna 1968 vuosina 1966—1967 suoritettujen tutkintojen

---

[20] Palkinnon jakamista koskevat säännöt 2. 12. 1965 on julkaistu, LM 1966 s. 755.

vertailun perusteella oikeustieteen lisensiaatti Pekka Koskinen ja vuonna 1970 vuosina 1968—1969 suoritettujen tutkintojen perusteella oikeustieteen lisensiaatti Olavi Ilmari Parikka.

15. Yhdistyksen talous

Yhdistyksen toiminnan rahoittamiseen on ollut käytettävissä lähinnä jäsenmaksutulot ja julkisista varoista saadut apurahat. Lisäksi yhdistys on saanut korko- ja osinkotuloja sekä pienehköjä lahjoituksia. Lahjoitukset oikeustieteen tutkimussäätiölle eivät ole tulleet yhdistykselle, koska säätiö on itsenäinen. Luonnollisesti yhdistys on saanut julkaisutoiminnastaan myös myyntituloa.

Yhdistyksen taloudellista asemaa viime vuosilta valaissevat seuraavassa esitettävät yhdistyksen tilinpäätöksistä poimitut tiedot. Mainittakoon, että Alfred Kordelinin testamentti- ja kirjallisuusrahastot, Saloheimon rahasto, Forsströmin rahasto, Wegeliuksen rahasto, Särkilahden rahasto, Brunoun rahasto ja Janssonin rahasto tuloineen ja menoineen eivät sisälly esitettäviin lukuihin. Ko. rahastojen tilaa on selvitelty edellä tämän kirjoituksen kappaleessa »Lahjoitusrahastot».

	Omaisuustaseen vastaavaa-puolen loppusumma	Oma pääoma ja Isomäen, Erichin, Pehkosen ja oikeustieteen rahasto	Tilivuoden tulos
31. 12. 1967	190.475,80	58.427,58	+ 3.040,57
31. 12. 1968	111.375,83	60.789,—	+ 134,32
31. 12. 1969	122.684,26	60.800,74	+ 11,74
31. 12. 1970	159.267,91	63.681,08	+ 2.880,34
31. 12. 1971	157.480,55	60.538,95	— 3.142,13
31. 12. 1972	173.465,18	59.954,42	— 584,53

Yhdistyksen tulostaseen mukaan yhdistyksen kulujen yhteismäärät ovat olleet viimeisinä vuosina seuraavat

1967	136.976,13
1968	211.225,61
1969	234.136,88
1970	273.388,86
1971	212.555,13
1972	289.140,87

Kuluihin ovat sisältyneet Lakimiehen kulut, kirjasarjojen kulut, stipendit, pääyhdistyksen toimintakulut, paikallisosastojen toimintakulut sekä muut varsinaiset kulut, kuten palkat ja palkkiot, sosiaalikulut, vuokrat, posti- ja puhelinkulut ja muut toimistokulut.

Kulujen jakaantumisesta esitetään seuraava taulukko

	Lakimiehen kulut	Kirjasarjojen kulut	Stipendit	Pääyhdistyksen toimintakulut	Paikallisosastojen toimintakulut	Muut varsinaiset kulut
1968	98.212,61	51.950,89	7.550,—	31.655,23	16,551,17	5.304,89
1969	84.023,88	96.687,12	7.050,—	30.315,21	11.091,—	4.969,67
1970	111.826,98	113.266,08	7.550,—	25.627,83	9.962,09	5.155,88
1971	60.764,60	95.864,76	3.553,41	9.210,74	8.415,74	34.745,88
1972	74.611,58	133.585,92	2.850,—	17.787,46	5.344,85	54.961,06

Edellä olevia lukuja tarkasteltaessa on huomattava, että yhdistyksen kirjanpidossa on pääyhdistyksen toimintakulujen ja muiden varsinaisten kulujen erittelyssä vuonna 1971 siirrytty uuteen ryhmitykseen.

Yhdistyksen tulostaseen mukaan yhdistyksen tulojen yhteismäärät ovat olleet viimeisinä vuosina seuraavat

1967	140.016,70
1968	211.359,83
1969	234.148,62
1970	276.269,20
1971	209.413,—
1972	298.556,34

Tuloihin sisältyvät Lakimiehen tilaus- ja ilmoitustulot sekä valtionapu, kirjasarjojen myyntitulot, korkotuotot, osingot ja lahjoitukset sekä muut tuotot samoinkuin tietysti jäsenmaksut.

Tulojen jakaantumisesta esitetään seuraava taulukko

	Lakimiehen tulot	Lakimiehen valtionapu	Jäsenmaksut	Kirjasarjojen tulot	Korkotulot	Osinkotulot	Lahjoitukset	Muut tulot
1968	13.064,47	35.500,—	89.480,25	34.083,27	243,71	9.437,20		29.550,93
1969	20.569,80	34.500,—	85.680,—	59.448,75	618,29	12.425,40		20.906,38
1970	21.050,50	34.000,—	97.250,—	82.238,77	972,22	13.504,40		27.253,31
1971	19.326,85	31.000,—	98.090,—	35.336,12	2.097,63	13.562,40	10.000,—	
1972	18.026,80	33.000,—	99.620,—	128.236,31	1.312,63	13.360,60	5.000,—	

Esitetyistä luvuista voidaan päätellä, että yhdistyksen talous on ollut jatkuvasti hyvin ahtaalla. Erityisesti sitä ovat koetelleet kirjasarjojen suuret ja vuosittain epätasaisesti jakaantuneet menot. Myös Lakimies on aiheuttanut yhdistykselle suuria menoja. Niinpä voidaan todeta, että vuosina 1968 ja 1970 jäsenmaksut eivät ole riittäneet peittämään edes Lakimiehen menoja. Kuitenkin Lakimies on jaettu yhdistyksen jäsenille jäsenetuna.

Jäsenmaksun suuruudesta esitetään seuraava asetelma

Vuonna	1940	1 mk	Vuonna	1968	35 mk
	1945	1,25 mk		1969	35 mk
	1950	5 mk		1970	40 mk
	1955	10 mk		1971	40 mk
	1960	25 mk		1972	40 mk
	1967	35 mk			

Tuntuu, että jäsenmaksun määrä on voitu pitää eräänlaisella minimitasolla. Valtionapu, jota on saatu julkaisutoimintaan, ei ole noussut toiminnan laajuuden ja kustannustason nousua vastaavasti. Yhdistyksen tehtävät on hoidettu mitä suurinta säästäväisyyttä noudattaen ja yleensä luottamustoimina. Varsinaista palkattua toimistohenkilökuntaa yhdistyksellä on ollut ainoastaan puolipäivätoiminen toimistonhoitaja.

16. Siirryttäessä uudelle neljännesvuosisatataipaleelle

Edellä on pyritty luomaan pääpiirteinen katsaus yhdistyksen 75-vuotiseen toimintaan ja erityisesti viimeisen viisivuotiskauden aikana suoritettuun työhön. Tällaisella historiikilla voidaan kyllä saada yleiskuva yhdistyksen toiminnan ulkonaisista puitteista, mutta yhdistyksen toiminnan syvyys ja sen yleinen vaikuttavuus maamme oikeuselämään, oikeudelliseen sivistykseemme, oikeustieteeseemme ja maamme koko kehitykseen on objektiivisesti arvioitavissa vasta tulevaisuudessa. Tyydyttäköön tässä vain toistamaan oikeusministeri Aarre Simosen sanat, kun hän yhdistyksen 70-vuotisjuhlassa esittäessään valtiovallan ja oikeusministeriön tervehdyksen mm. lausui: »Suomalainen Lakimiesyhdistys on toimintansa aikana suorittanut erittäin arvokasta työtä maamme lakimieskunnan ammatillisen tiedon parantamiseksi ja edelleen kehittämiseksi ja sitä kautta maamme

koko oikeuselämän hyväksi. Suomalainen Lakimiesyhdistys on kuluneitten vuosikymmenien aikana myös tehnyt suuriarvoista työtä Suomen voimassa olevan oikeusjärjestyksen selvittämiseksi ja tutkimiseksi ja tässä yhteydessä käsitellyt lukuisia kysymyksiä lainsäädännön kehittämisen kannalta. Yhdistyksen jäsenkunta on tarmokkaan johtonsa kautta myös vaikuttanut useitten lainsäädännön alojen kehittymiseen muuttuvan yhteiskunnan tarpeita ja oikeustajua vastaavaksi. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen toiminta on suuresti edistänyt lainopin harrastusta, tunnetuksi tekemistä ja tutkimusta. — Sallittakoon minun kiittää Suomalaista Lakimiesyhdistystä ja sen toimihenkilöitä menestyksellisestä, monipuolisesta ja arvokkaasta työstä ja toivottaa yhdistykselle ja sen toimihenkilöille jatkuvaa menestystä uraauurtavassa toiminnassaan maamme oikeuselämän ja lakimieskunnan hyväksi.»

Aulis Aarnio

Väestöpolitiikka, perhepolitiikka ja avioliittolaki

Avioliittolakikomitean mietintö, joka julkistettiin jokin aika sitten, on saanut osalleen runsaasti julkista huomiota. Enin osa arvostelusta on ollut kielteissävyistä, jopa jyrkästi tuomitsevaa, vähemmistö neutraalia tai myönteistä. Tämä kaikki on hyvin ymmärrettävää, sivuaahan perhettä koskeva lainsäädäntö läheltä jokaista yksityistä kansalaista. Perheoikeuden alueella tehtävä uudistus nostattaa sen vuoksi herkästi reaktioita.

Käytyä keskustelua seuratessaan ei ole kuitenkaan voinut välttyä vaikutelmalta, että liian usein kritiikki on pohjautunut enemmän uskomuksiin ja asenteisiin kuin tietoon yhteiskunnasta. Tämä on mielipiteiden vaihdon kannalta onnetonta sen vuoksi, että jokaisen uudistuksen merkityksen arviointi edellyttää nimenomaan ennakollisista asenteista vapaata tietoa yhteiskunnan nykytilasta ja siihen johtaneesta kehityksestä, tietoa todennäköisistä kehitystendensseistä ja tietoa eri ratkaisuvaihtoehtojen oletetuista seuraamuksista. Näin on myös avioliittolakikomitean mietinnön kohdalla. Sen ehdotusten punnitseminen edellyttää välttämättä omaksuttujen lähtökohtien ja niiden tukena olevien perusteiden tuntemista. Seuraavassa pyrin muutamin sanoin valaisemaan lukijalle asian tätä puolta.

Julkisuudessa käydyn keskustelun ehkäpä leimallisin piirre on siviilioikeudellisen perhelainsäädännön yhteiskunnallisen merkityksen *yliarviointi.* Avioliiton solmimista ja purkamista, puolison elatusvelvollisuutta ja aviovarallisuussuhteita koskevien säännösten on useilla tahoilla uskottu vaikuttavan *välittömästi* ihmisten perhekäyttäytymiseen. Purkamissäännöstön väljentämisen on katsottu johtavan »irtisanomisen varaiseen» avioliittoon, jossa heikompi osapuoli, säännön mukaan aviovaimo ja lapset jäävät turvattomaan asemaan. Muutok-

set puolisolle tuomittavan elatusavun osalta on niin ikään nähty kielteisinä, jopa katastrofaalisina. Vastuu perheen huoltamisesta siirtyy — niin on väitetty — pääosin yksinhuoltajaksi jäävälle vaimolle, jonka taakka tällä tavoin entisestäänkin lisääntyy.

Onko perhelainsäädännön ja nimenomaan suunnitellun avioliittolakiuudistuksen vaikutus yhteiskunnassa sitten todella näin merkittävä? Vastauksen antaminen edellyttää, että avioliittolakia ei alisteta erillistarkasteluun, vaan perhelainsäädäntö nähdään yhtenä kokonaisuutena (avioliittolaki, lapsilainsäädäntö, elatusturvalait jne. toistensa yhteydessä) ja siviilioikeudellinen perhelainsäädäntö puolestaan osana sitä normikokonaisuutta, joka sääntelee yleensä perheitten asemaa yhteiskunnassa. Nykyään voitaneen sanoa, että avioliittolakia huomattavasti välittömämmin koskettavat perhettä erilaiset *sosiaalilainsäädännön* normit. Avioliitto- ja lapsioikeus on muuttumassa yhä selväpiirteisemmin »sosiaaliseksi perheoikeudeksi». Tämä ei ilmene yksin perhetukijärjestelmien merkityksen kasvuna, vaan kuvaan tulevat mukaan myös kaikki asumista, työvoimaa, eläkkeitä yms. koskevat määräykset.

Yhteiskunnassa kulloinkin noudatettu perhepolitiikka puolestaan ulottaa vaikutuksensa usealle taholle. Vähiten seuraamukset eivät tunnu *väestöpolitiikan* kentällä. Hyvin hoidettu perhepolitiikka tukee tasapainoista väestökehitystä.

Seuraavassa pyrin lähestymään eräitä avioliittolakiuudistuksen pääkysymyksiä nimenomaan tästä näkökulmasta. Tarkoitukseni on osoittaa suunniteltujen uudistusten yhteydet perhe- ja väestöpolitiikkaan. Tällöin haluan voimakkaasti korostaa, että en ymmärrä väestöpolitiikalla yksin väestön *määrälliseen* lisäämiseen liittyviä toimia. Yhtä tärkeänä, osin ehkä tärkeämpänäkin puolena asiassa pidän *elämisen laatuun* kytkeytyviä ongelmia. Toisin sanoen: sosiaalipoliittisten toimien tulee koitua jo olemassa olevan väestön elinehtojen nostamiseen. Juuri tällä hetkellä kuitenkin väestön määrälliseen kasvuun liittyvät kysymykset ovat siinä määrin päälläpäin, että olen esityksessäni rajoittunut käyttämään niitä esimerkin luontoisena sidelankana.

Maamme tämänhetkistä väestökehitystä voidaan perustellusti pitää huolestuttavana. Maastamuuton ja voimakkaasti alentuneen syntyvyyden seurauksena väestömäärä on kääntynyt laskuun. Vielä 1960-luvun alkupuolella esitetyt toiveikkaat ennusteet väkiluvun asteittaisesta kohoamisesta ja viiden miljoonan rajan saavuttamisesta ovat

vähitellen käyneet yhä pessimistisemmiksi. Väestörakenteessa kehitys on näkynyt lasten lukumäärän suhteellisena vähentymisenä ja vastaavasti yli 65-vuotiaiden osuuden kasvuna. Kun otetaan huomioon viime vuosien eläkepoliittiset toimenpiteet sekä kehittynyt terveyspalvelujen tarjonta, näyttäytyykin väestön keski-iän kohoaminen luonnollisena seikkana. Se merkitsee kuitenkin samalla aktiivityövoiman vähentymistä: entistä pienempi väestönosa joutuu kantamaan vastuun runsaslukuisesta lasten ja eläkeläisten määrästä. Teollistumisen jatkuessa nykyiseen tapaan tämä tietää ajan oloon sitä, että työvoimapula pakottaa etsimään ratkaisua ulkomaisesta siirtotyövoimasta. Ulkomaiset kokemukset ovat kuitenkin tässä suhteessa huolestuttavia. Siirtotyövoima koostuu etupäässä ammattitaidottomista henkilöistä, joiden toimeentuloedellytykset asianomaisen maan oman työvoiman rinnalla ovat puutteelliset. Näin aiheutuu kosolti sosiaalisia ongelmia, jotka kasautuvat nimenomaan siirtotyövoiman osalle. Tuskin on aihetta otaksua Suomen selviytyvän näistä ongelmista muita paremmin, joten tältäkin kannalta katsoen nykyinen väestönkehitys näyttäytyy epäedullisessa valossa.

Käänne väestökehityksessä edellyttää, että luodaan nykyistä paremmat edellytykset lasten synnyttämiselle ja kasvattamiselle. Vain syntyvyyden nostaminen voi Suomen kaltaisen maan kohdalla ennakolta torjua äsken viitattuja työvoimapoliittisia ongelmia. Tässä suhteessa taas perhepolitiikka on avainasemassa: juuri lapsimyönteinen ja perheenmuodostusta tukeva yhteiskuntapolitiikka voi osaltaan suunnata syntyvyyden nykyisestä laskusuunnasta nousuun.

Tasapainoisen perhepolitiikan toteuttaminen on Suomen kaltaisessa, suhteellisen voimakkaan rakenteellisen muutoksen kokeneessa maassa ollut kuitenkin vaikeata. Vuosisadan alkuvuosikymmeninä alkanut ja erityisesti sodan jälkeen kiihtynyt elinkeinorakenteen muutos on johtanut kasautuviin yhteiskunnallisiin ongelmiin. Teollistuminen on keskittynyt eteläiseen Suomeen ja vetänyt näin pääosan maan työkykyisestä väestöstä tälle alueelle. Sisäinen muuttoliike on ollut niin voimakasta että esim. 1960-luvulla yksistään Helsingin seudun väestö lisääntyi liki 80 %:lla ja Uudenmaan väkiluku samaan aikaan 22 %:lla. Samalla vuosikymmenellä Helsingin seutu sai osalleen yli 85 % maamme työpaikkojen kasvusta. Näin on maan pohjois- ja itäosaan syntynyt tyhjiö — kehitysalue — joka on väestöllisesti kokenut aktiivityövoiman absoluuttisen ja suhteellisen vähentymisen sekä väestön keski-iän voimakkaan kohoamisen. Samaan aikaan asumiseen

ja koulutukseen liittyvät ongelmat ovat teollisuus-Suomen alueella vaikeutuneet tavalla, jota vasta aivan viime aikoina on kyetty osin hallitsemaan.

Tämä kaikki on johtanut luonnostaan siihen, että yhteiskuntapolitiikan *pääpaino* on ollut sellaisissa kysymyksissä kuin työllisyys, eläkepolitiikka, asuminen. Työikäisen väestön muut, erityisesti perheeseen liittyvät kysymykset ovat jääneet taka-alalle, osin jopa täysin huomiotta. Yhteiskunnan käytössä olevista taloudellisista resursseista suuri osa on siirretty eläkeikäisen väestön aseman parantamiseen perhetukijärjestelmien jäätyä samaan aikaan miltei kesannolle.

Yhteiskuntarakenteessa tapahtunut muutos on kuitenkin heijastunut voimakkaasti myös perheen asemaan. Solmittujen avioliittojen määrä on ollut jatkuvasti nousussa — mikä suurelta osin selittynee viime aikoihin asti jatkuneesta väestönkasvusta. Kun vuosina 1951—60 solmittiin 7,6 avioliittoa 1 000 henkeä kohti oli vastaava luku vuonna 1969 jo 8,6 ja vuotta myöhemmin 8,8. Aivan viimeisimmät tiedot osoittavat nousun tasoittuneen — onko ilmiö tilapäinen vai ei, on liian varhaista sanoa.

Avioliiton solmimisikä on puolestaan tasaisesti alentunut viimeisten vuosikymmenten aikana. Vuosisadan alussa miehet solmivat avioliiton keskimäärin 27 vuoden iässä ja naiset pari vuotta nuorempina. Viime vuosikymmenen lopulla miesten avioitumisikä oli jo alle 25 vuotta. Naisten kohdalla vastaava luku oli nytkin parisen vuotta alhaisempi. Siitä huolimatta, että avioliitto solmitaan nykyisin tuntuvasti nuorempana kuin ennen, on perheiden lapsiluku alentunut verraten voimakkaasti. Vielä 1920-luvulla perheessä oli (tilastollisesti) keskimäärin 4.4 lasta. Tämän vuosikymmenen alkaessa lapsiluku oli enää kaksi. Avioliiton kestoikä on niin ikään pienentynyt. Avioeroisuuden kasvua osoittavat kuvaavasti seuraavat luvut. 1920-luvulla purkautui n. 600 avioliittoa vuodessa, viisikymmentä vuotta myöhemmin luku oli *kymmenkertaistunut.* On luonnollista, että myös uudelleen avioituminen on vastaavasti käynyt aikaisempaa tavallisemmaksi. Tämä merkitsee sitä, että henkilö voi nykyisin — ja vastaisuudessa — elää useammassa kuin yhdessä perheyksikössä elämänsä aikana. Muutama vuosikymmen sitten se oli tilastollisesti sangen epätodennäköinen tulos.

Syyt edellä lyhyesti kuvattuun perhekehitykseen ovat ymmärrettävästi hyvin moninaiset. Suurestikaan erehtymättä voitaneen kuitenkin pääosa kehityksestä vyöryttää juuri edellä kuvatun yhteiskunta-

rakenteen muutoksen tiliin. Teollistuneessa yhteiskunnassa perhe joutuu aivan toisenlaiselle koetukselle kuin suhteellisen vakaassa agraariyhteisössä, jollaisen Suomi vielä ennen toista maailmansotaa muodosti. Jo avioeroisuusluvut osoittavat kehityksen suunnan. Teollistuminen tuo liitännäisseuraamuksenaan asuntovaikeuksia, työttömyyttä ja pienipalkkaisuuden sekä kohonneiden elinkustannusten aiheuttamia toimeentulovaikeuksia. Teollisuustyön rakenne — mm. työn jaksottaisuus (vuorotyö) — synnyttää vaikeuksia perheenjäsenten kanssakäymisessä. Teollistumisen seurauksena myös naiset käyvät lisääntyvässä määrin työssä perheen ulkopuolella, mikä aiheuttaa sen, että kontaktimahdollisuudet muihin yksilöihin kasvavat, naisten taloudellinen itsenäisyys lisääntyy jne. Luetteloa voisi jatkaa vielä pitkälti. Jo tällaisena se kuitenkin osoittaa, miltä suunnalta meidän tulisi etsiä tärkeimpiä perhekehityksemme syitä. Tämä käy vielä ilmeisemmäksi, kun vertaamme toisiinsa esim. avioeroisuutta maaseudulla ja kaupungissa. Vuonna 1970 avioerojen määrä maaseudulla oli alle 1 ‰ laskettuna tuhatta henkeä kohden, kun vastaavana aikana kaupunkien ja kauppaloiden kohdalla eroisuus oli yli 2 ‰:n. Teollistumis- ja asumisrakenteen vaikutus näkyy myös niissä usein julkisuudessa mainituissa luvuissa, joiden mukaan esim. pitkälle teollistuneessa Varkauden kaupungissa joka kolmas avioliitto purkautuu koko maan purkautumisfrekvenssin ollessa joka viides avioliitto.

Tätä taustaa vasten näyttää aiheelliselta kysymys: mikä merkitys *avioliittolainsäädännöllä* on pyrittäessä vaikuttamaan ohjaavasti perhekehitykseen? Jos perheenmuodostus ja perheen koossapysyminen nähdään — kuten mielestäni tulisi nähdä — myönteisenä seikkana, joudumme pohtimaan ts. sitä, missä määrin avioliittojen solmimiseen ja niiden koossapysymiseen voidaan vaikuttaa *siviilioikeudellisella* lainsäädännöllä. Toisesta näkökulmasta kysymys on siitä, mikä suhteellinen paino yhteiskuntapolitiikassa on siviili- mikä taas sosiaalilainsäädännöllä.

Ei ole mahdotonta eikä aivan epätavallistakaan päätellä: koska avioliitot ovat käyneet entistä rikkinäisemmiksi (avioeroisuus on huolestuttavasti lisääntynyt), on pyrittävä vaikeuttamaan avioeron saamista, jotta perheet pysyisivät eheinä ja muodostaisivat hyvän kasvuympäristön lapsille. Ulkomaisia esikuviakin on tällä ajatustavalla tukenaan. Italian avioerolainsäädäntö on kirkollisista syistä aivan viime aikoihin asti ollut hyvin tinkimätön eron suhteen ja hiljakkoin Romaniassa on tiukennettu erosäännöksiä toivossa saada aikaan myönteisempi perhekehitys.

Tarkastelen seuraavassa ongelmaa siviililainsäädännön yhteiskuntakehitystä ohjaavasta vaikutuksesta kahden esimerkin avulla. Pyrin niiden pohjalta osoittamaan, ettei avioliittoikää eikä avioliiton purkamista koskevin normein ole mahdollista ainakaan ratkaisevassa määrin vaikuttaa yksilöiden seksuaaliseen tai perhekäyttäytymiseen. Näkökulma, joka korostaa siviililain mahdollisuuksia näissä suhteissa on päinvastoin epärealistinen eikä sillä näytä olevan tukenaan objektiivisesti kontrolloituvaa kokemusaineistoa.

1. Avioliittoikä

Avioliittolakikomitea omaksui kannan, jonka mukaan kumpaisenkin avioliittoon aikovan tulee olla vähintään 18 vuotta täyttäneitä. Näin ollen naisen avioliittoikää nostettiin yhdellä vuodella. Perusteluina viitattiin lähinnä yhteispohjoismaiseen käytäntöön sekä täysivaltaisuusiän kohdalla tapahtuneeseen ja tapahtuvaan kehitykseen. On tarkoituksenmukaista sitoa täysivaltaisuuden saavuttaminen mahdollisimman selväpiirteisesti yhteen ja samaan ikärajaan.

Komitean omaksumaan linjaan voidaan kohdistaa myös arvostelua. Niinpä saatetaan huomauttaa siitä, että avioliittoikää olisi tullut nostaa vielä enemmän, ehkäpä 21 vuoteen. Tällä tavoin olisi luotu edellytyksiä kypsemmän avioliittopäätöksen syntymiselle. Kihlakumppanit kykenevät tasapainoisesti harkitsemaan avioliiton seuraamuksia vasta hieman vanhempina. Samaten he pystyvät kohtaamaan avioliiton kriisitilanteet kypsemmin. Voidaan myös ajatella, että avioliittoiän korottamisella lisätään perheneuvontatyön mahdollisuuksia, koska näin saavutetaan »lisäaikaa», joka voidaan sitten käyttää perhekasvatuksen hyväksi.

Myös avioliittoiän alentaminen on saanut puoltavia ääniä taakseen. Argumenttina on tällöin esitetty mm. se, että alhainen avioliittoikä ehkäisee esiaviollisia sukupuolisuhteita ja vaikuttaa siten tervehdyttävästi sukupuolimoraaliin. Perustelua voidaan pitää eettisesti tai oikeammin uskontoisesti sävyttyneenä. On kiintoisaa panna merkille, että katolisissa maissa avioliittoikä onkin hyvin alhainen, eräissä tapauksissa jopa 12 vuotta, mikä selittynee pääosin avioliiton sakramenttiluonteesta. Avioliiton ulkopuoliset suhteet ovat loukkaus avioliiton pyhyyttä vastaan ja sen vuoksi esiaviolliset suhteet on tätäkin kautta haluttu minimoida.

Esitettyjä huomautuksia arvioitaessa on syytä kiinnittää huomiota kahteen seikkaan. Avioliittoiän *nostaminen* lisää epäilyksittä esiaviol-

listen suhteitten lukumäärää, sillä ei ole oletettavaa, että ihmiset ratkaisisivat sukupuolisen kanssakäymisensä ainakaan pääosin avioliittoiän mukaan. Jo nykyisin osoittavat tilastot, että 40 % morsiamista on raskaana avioliittoa solmittaessa, vaikka naisen avioliittoikä on niinkin alhainen kuin 17 vuotta. Ainoa mihin korkea avioliittoikä voisi vaikuttaa, on *perhetyyppien* suhteellinen esiintymistaajuus. Yhdenhuoltajan perheet (au-perheet) olisivat ilmeisesti nykyistä yleisempi perhemuoto, jos avioliittoikä olisi tämänhetkistä oleellisten korkeampi. Toisaalta ei ole itsestään selvää, eikä tutkimuksin osoitettua, että avioliittoiän *alentaminen* johtaisi »automaattisesti» esiaviollisten sukupuolisuhteitten muodostumiseen aviollisiksi. Tämä edellyttäisi näet sitä, että yksilöt muodostaisivat säännöllisesti (tai nykyistä yleisemmin) intiimin suhteensa formaaliseksi avioliittosuhteeksi.

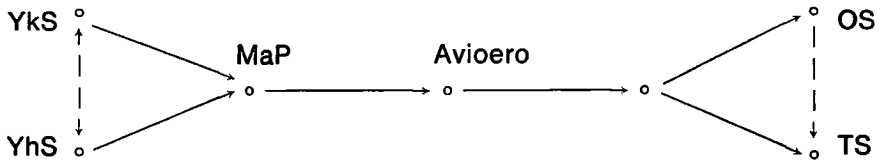
Kaiken kaikkiaan avioliittoiän vaikutus yksilöiden seksuaaliseen käyttäytymiseen on sangen ongelmallinen. Uskoakseni vastausta jää pysyvästi rasittamaan määrätty epätietoisuus. Sen vuoksi näyttäisi realistiselta katsoa asiaa kokonaan toiselta kannalta, *erivapausmenettelyn* näkökulmasta. Jos avioliittoikää nostetaan nykyisestä, lisääntyy mitä suurimmalla todennäköisyydellä paine erivapausmenettelyä kohtaan. Tilastollisesti voidaan jopa karkeissa rajoissa osoittaa se joukko, jota erivapaus ikärajan nostamisen seurauksena tulisi koskettamaan. Kun toisaalta otetaan huomioon, että erivapauden myöntäminen on Suomessa muodostunut likimain poikkeuksettomaksi, vain aniharva hakemus on viime vuosina hylätty, tulisi ikärajan nostaminen esim. 21 vuoteen merkitsemään vain sitä, että tätä nuoremmille mutta 17/18 vuotta täyttäneille asetettaisiin normaalia monimutkaisempi avioliiton *solmimismuoto.* Kuulutus- ja vihkimisviranomaisen lisäksi olisi asioitava erivapausviranomaisen luona! Ongelma ikärajan nostamisesta osoittautuu tältä kannalta katsoen siis pääosin *käytännöllisluontoiseksi.* On esim. kysyttävä: kestääkö nykyinen viranomaisorganisaatio lisääntyvän anomuspaineen ja onko — yksityisen kansalaisen kannalta katsoen — järkevää pakottaa ihmiset alistumaan menettelyyn, joka asiallisesti on muovautunut pelkäksi formaliteetiksi. Tältä pohjalta tulisi arvioida myös avioliittolakikomitean ehdottamaa naisen avioliittoiän korotusta. *Jos* erivapausmenettelyä rationaalistetaan ja se kestää odotettavissa olevan erivapausanomusten lisäyksen, näyttäisi ikärajan yhdenmukaistaminen perustellulta ja tarkoituksenmukaiselta.

2. *Avioerosäännökset*

Harkittaessa millä tavoin purkamissäännöksillä voidaan vaikuttaa perheiden koossapysymiseen, näyttäisi tarkoituksenmukaiselta erottaa toisistaan avioliiton *muodollinen* ja *tosiasiallinen* eheys. On luonnollista, että avioliittolain avulla voidaan välittömästi vaikuttaa muodolliseen koossapysymiseen, jopa käytännöllisesti katsoen rajattomasti. Jos avioerot tykkänään kielletään, on ainoa purkautumisen muoto kuolema. Kaikki muodostuneet avioliittoperheet pysyvät muodollisesti koossa koko puolisoiden elinajan. Jos taas jokin yhteiskunta ei tunnusta avioliittoa ensinkään lailliseksi perhemuodoksi, ei tuossa yhteisössä ole yhtään muodollisesti voimassa olevaa avioliittoa. Siinä tapauksessa, että yhteiskunta tunnustaa avioliiton mutta sallii sen purkamisen ilman erityisperusteita (»vapaasti»), on luotu *mahdollisuus* purkaa jokainen avioliitto ennen toisen puolison kuolemaa. Kaikki sosialistiset samaten kuin kapitalistisetkin länsimaiset valtiot ovat omaksuneet järjestelmän, joka on jossakin näiden ääripisteiden välillä. Avioliitto on laillinen yhteiselämän muoto ja se voidaan purkaa enemmän tai vähemmän kiinteästi määriteltyjen eroperusteiden vallitessa.

Äsken sanottu osoittaa, että avioliiton *muodollinen* koossapysyminen on puhtaasti sopimuksen (määrittelyn) varainen seikka. Tuntuvasti ongelmallisempaa sen sijaan on, missä määrin perheiden *tosiasiallinen eheys* on riippuvainen siviilioikeudellisista säännöksistä.

Avioero on vain yksi osavaihe monipolvisessa tapahtumien ketjussa. Sitä edeltää joukko enemmän tai vähemmän yhteen kytkeytyviä tapahtumia (avioeron syitä) ja avioerolla on suuri määrä oikeudellisia ja tosiasiallisia seuraamuksia. Kaavion muodossa tilannetta voinee havainnollistaa seuraavaan tpaan:

YkS = Yksilökohtaiset syyt, YhS = Yhteiskunnalliset syyt, MaP = Muodollinen avioeron peruste, OS = Oikeudelliset seuraamukset, TS = Tosiasialliset seuraamukset.

Kuviosta näkyviä *yksilöllisiä* syitä voivat olla henkilön yleinen henkinen kypsymättömyys ja hänen kykenemättömyytensä sopeutua erinäisiin avioliiton luomiin erityistilanteisiin. Tätä kautta saattaa ulkonaisesti hyvillä edellytyksilläkin varustettu avioliitto särkyä. Paljossa syyt kuitenkin ovat myös *yhteiskunnallisia.* Asuntopula, ahtaasti asuminen, työttömyys, alipalkkaisuus ja vuorotyö voivat aiheuttaa sen, että puolisoiden odotukset avioliittoonsa nähden pettävät. Syntyy ristiriitoja, jotka sitten purkautuvat alkoholin väärinkäyttönä, avioliiton ulkopuolisina suhteina, perheen elatuksen laiminlyöntinä, jopa rikollisuutena. Yksittäisessä tapauksessa syy-yhteyksien ketju voi olla niin monimutkainen, etteivät aviopuolisot itsekään saati sitten ulkopuolinen voi jäljittää ns. perimmäistä syytä. Voimassa olevalle, syyllisyysperiaatteen tunnustavalle erolainsäädännölle on kuitenkin ominaista, että eroperusteeksi nostetaan usein jokin tuon tapahtumaketjun osavaihe — esim. alkoholin väärinkäyttö tai aviorikos — joka puolestaan eräissä tapauksissa alistaa »syypään» puolison osalta raskaisiin taloudellisiin velvoitteisiin, kuten vahingonkorvaukseen tai tasinko-oikeuden menetykseen. Osa rikkoutuvista avioliitoista johtaa näin muodolliseen eroon, osa tapauksista taas on sellaisia, joissa muodollinen avioliittosuhde pysyy voimassa siitä huolimatta, että edellytykset perhe-elämän jatkamiselle puuttuvat. Muodollisten eroperusteiden *tiukentaminen* aiheuttaa tässä tilanteessa vain sen muutoksen, että osa tapauksista siirtyy edellisestä ryhmästä jälkimmäiseen: avioliitto säilyy rikkinäisyydestä huolimatta rekisterissä. Entä miten on asian laita eroperusteiden *väljentämisen* kohdalla?

On selvää, että siirtyminen järjestelmään, jossa avioliitto on täysin *vapaamuotoisesti* purettavissa, ei suomalaisissa oloissa voisi tulla kysymykseen. Tällaista järjestelmää ei kukaan tiettävästi ole edes kaavaillut. Avioliiton purkamisessa voidaan nimittäin varsin tärkeänä pitää ns. kitkaperiaatetta: järjestelmä on muotoiltava sellaiseksi, että se ehkäisee hätiköidyt eropäätökset. Jo tästä syystä purkamisen tulee aina tapahtua *tuomioistuimen* toimesta. Tiedämme kokemuksesta, että tuomioistuinprosessi maallikoille outoine yksityiskohtineen on sinällään jo omiaan estämään hätiköityjä kanteen vireillepanoja. On sen vuoksi perusteltua olettaa, että pikaistuksissa tehdyt, katteettomat eropäätökset raukeavat yleensä jo ennen tuomioistuinprosessiin menoa. Missään tapauksessa ei *objektiivista* näyttöä vastakkaisesta asioiden tilasta ole olemassa. Ei ole esim. osoitettavissa, että aviopuolisot »suutuspäissään» tai pikaistuksissaan nostavat *nykyisen* avio- ja asumuserojärjestelmän vallitessa lukuisasti kanteita, jotka

raukeavat. Eihän mikään nykyisinkään estä puolisoita viemästä »ensimmäistä riitaansa» oikeuteen. *Menettely* on kuitenkin liian virallinen riidan laukaisukanava. Eroaikeista yleensä luovutaan ennen kanteen vireillepanoa. Mutta voidaanko sitten tyytyä pelkästään tällaisiin prosessuaalisiin takeisiin järjestelmää luotaessa? Tähän on vastattava — ja vastattu — kieltävästi. Vastauksen perusteleminen kaipaa kuitenkin muutaman sanan.

Useissa yhteyksissä on korostettu kodin merkitystä luonnollisten ja kestävien ihmissuhteitten muodostumisessa. Yleisesti ottaen voidaankin todeta, että mitä rikkinäisempi perhe on sitä huonommat kasvuolosuhteet se tarjoaa lapsille. Niinpä esim. psyykkisten häiriöiden eräs tärkeä syyryhmä ovat varhaislapsuuden epätasapainoiset ihmissuhteet. On sen vuoksi itsestään selvää, että jokaisen järjestelmän tulee kaikin käytettävissä olevin keinoin edistää terveiden ja sisäisesti kestävien perheyksiköiden syntymistä ja säilymistä.

Periaatteelliselta kannalta keskeinen kysymys tässä tilanteessa on seuraava. Onko järkevää eri perheenjäsenten edun huomioon ottaen pysyttää sisäisesti rikkinäiseksi ajautunut avioliitto muodollisesti koossa vai onko eroperusteita nykyisestään väljentämällä sallittava avioliiton joustava purkaminen jatkumisedellytysten puuttuessa?

Lapsettomien avioparien kohdalla on vaikea esittää sellaisia konkreettisia seikkoja, jotka ehdottomasti puhuvat avioliiton muodollisen koossapitämisen puolesta. Jos täysi-ikäiset henkilöt harkitsevat avioliitoltaan puuttuvan jatkumisen edellytykset ja yhteisesti asian käsittelyssä paikalla ollen esittävät tuomioistuimelle hakemuksen avioliiton purkamisesta, ei liene perusteita otaksua päätöstä hätiköidyksi. On myös vaikea nähdä, mikä seikka voisi oikeuttaa tuomioistuimen *pakottamaan* nämä henkilöt muodolliseen yhteiselämään.

Milloin perheessä on *alaikäisiä lapsia,* on tilanne toinen. Ero ei enää ole yksin aviopuolisoiden välinen asia, vaan mukana on myös kolmas, ja poikkeuksetta syytön taho. Lainsäätäjälle tämä tilanne on äärimmäisen vaikea. Toisaalta monet seikat vaativat avioliiton purkamista: kasvuolosuhteet eivät lasten kannalta voi olla suotuisat perheessä, jota jäytävät voimakkaat sisäiset ristiriidat. Toiselta puolen taas lapsiperheiden hajoamista ei voida sallia kevyin perustein.

Realistiselta vaihtoehdolta näyttäisi tällöin se, että sallitaan yhteispäätökseen perustuva avioliiton purkaminen *mutta* pyritään samalla mahdollisuuksien mukaan vaikuttamaan *avioeron seuraamuksiin.* Lapsille erosta koituvia henkilökohtaisia ja taloudellisia haittoja ei tosin voida poistaa, mutta niitä on mahdollista myös avioliittolain normein

minimoida. Avioliittolakikomitean enemmistö onkin nimenomaan lasten edun vuoksi valinnut tämän ratkaisun. Lapsia turvataan erossa useilla eri tavoilla, joista mainitsen tässä tärkeimmät:

a. Puolisoiden esittäessä yhteisen hakemuksen avioeron saamiseksi heidän on esitettävä tuomioistuimelle samalla sopimus lasten huollosta. Tuomioistuimella on laaja harkintavalta arvioidessaan sopimuksen sisältöä; ellei se ole lasten asemaa ajatellen tyydyttävä, tuomioistuimella ei ole oikeutta suostua eroanomukseen. Huoltosopimuksesta tulee tätä kautta siis avioeron saamisen *edellytys,* eikä ainoastaan eron liitännäisseuraamuksia täsmentävä dokumentti. Tätä kautta on katsottu voitavan suhteellisen tehokkaasti varmistaa monipuolinen ja tasapainoinen eropäätöksen harkinta. Hätiköity ero ei tule kysymykseen.

b. Lasten elatus turvataan tulevassa perhelainsäädännössä erillislailla. Oikeusministeriössä on pitkään valmisteltu isyyden vahvistamista ja lasten elatusta koskevaa lainsäädäntöä. Arvion mukaan se tulee vuoden 1973 aikana esitysasteelle. Tästä syystä avioliittolakikomitea ei ole mietinnössään lähemmin kosketellut lasten elatukseen liittyviä ongelmia. Komitean pyrkimyksenä on ollut ainoastaan sopeuttaa — toimeksiantonsa mukaisesti — oma avioliiton purkamista koskeva ehdotuksensa vireillä olevaan elatuslakiuudistukseen. Toisaalta komitea on painottanut yksityisen elatusvastuun ja yhteiskunnan antaman tuen välisen suhteen uudelleen arviointia. Tämä seikka tuleekin nähtävästi elatuslakiuudistuksissa otetuksi huomioon.

c. Avioliittolakikomitea ehdottaa myös aviovarallisuussäännösten uudistamista niin, että avioliiton purkautuessa ainoastaan avioliiton aikana ansaittu omaisuus otettaisiin mukaan jakoon. Ansio-omaisuuden yhteisyysperiaatetta on kuitenkin suunniteltu lievennettäväksi ns. tarvehankintaperiaatteella. Omaisuutta enemmän tarvitseva osapuoli — säännönmukaisesti se, jolle määrätään lasten huolto — saisi toimeentulonsa kannalta välttämätöntä omaisuutta riippumatta siitä, kumman puolison omistuksessa omaisuus on. Ehdotuksen mukaan voitaisiin tarvehankinnan pohjalta omaisuutta siirtää myös suoraan lasten omistukseen, jolloin huoltajapuoliso vallitsisi omaisuutta holhoojan ominaisuudessa.

Näiden ehdotusten komitean enemmistö on katsonut turvaavan tyydyttävästi kaikki kolme lähtökohtaisperiaatetta, jotka olivat: (a) hätiköityjen eropäätösten estäminen, (b) sisäisesti rikkinäisten avioliittojen muodollisen purkamisen salliminen ja (c) avioeron seurausten lieventäminen varsinkin lasten kannalta. Mikäli komitean

kannanottoja ei näiltä osin hyväksytä, on nähdäkseni kohta kohdalta kyettävä yksilöidysti osoittamaan äskeisten hypoteesien paikkansa pitämättömyys. Yleinen, moralisoiva kielteisyys ei riitä rationaalisen kritiikin pohjaksi.

Nyt voidaan kuitenkin huomauttaa siitä, että eroperusteiden väljentäminen tulee joka tapauksessa johtamaan *avioerojen määrälliseen kasvuun.* Se puolestaan murentaa perhejärjestelmämme perusteita. Väite tällaisenaan on melko hahmoton. Objektiivisesti ottaen se lienee sitä paitsi tärkeimmissä suhteissa katteeton.

Yhteiskunnallinen kokemus viittaa ensinnäkin siihen, että siviilioikeudellisten eroperusteiden väljentäminen ei sanottavasti ole vaikuttanut avioerolukuihin. Oman maamme avioerolainsäädännön historia on näet oikeastaan eroperusteiden väljentymisen historiaa. Katolisen kirkon valtaherruuden aikana avioliitto oli sakramentti ja avioero käytännöllisesti katsoen mahdoton. Avioliitto sallittiin kuitenkin tosiasiallisesti lopettaa ns. vuode- ja asumuserolla. Uskonpuhdistus toi mukanaan kaksi varsinaista purkuperustetta, aviorikoksen ja omavaltaisen hylkäämisen. Näiden rinnalle syntyi vähitellen kanonisen oikeuden periaatteita seuraileva vuode- ja asumuseromenettely. Siitä muodostui ajan oloon eräänlainen asumuseron varhainen kantamuoto. Vuode- ja asumuseron jälkeen saatettiin näet erivapausteitse myöntää puolisoille ero, elleivät he tosiasiallisesta erossa olemisesta »ojentuneet». Avioliittolaki toi sitten vuonna 1929 koko joukon uusia eroperusteita, jotka pääosin vieläkin ovat voimassa olevaa oikeutta. Missään vaiheessa ei voida osoittaa eroperusteiden väljentämisen aiheuttaneen *olennaista erolukujen kasvua.*

Kaikkein kuvaavimmin tämä näkyy tarkasteltaessa vuonna 1948 annetun asumuserosäännöstön tosiasiallisia seuraamuksia. Sodan jälkeen avioeroisuusluvut olivat huomattavan korkeat. Sotavuosina tapahtunut perheiden rikkoutuminen tuli noihin aikoihin ilmi avioeroprosessien muodossa. Vähitellen eroisuus alkoi kuitenkin olojen tasaantuessa vähetä niin, että jo vuoteen 1948 tultaessa erojen määrä oli jyrkässä laskussa. Kun eron saaminen mainittuna vuonna sitten helpottui, olisi saattanut odottaa uutta noususuuntaa eroluvuissa. Toisin kuitenkin kävi: tosin laskusuunta hetkeksi pysähtyi mutta jatkui sitten lyhyen ajan kuluttua entiseen tapaan alenevana. Vasta kun teollistumisen edellä kerrotut seuraukset alkoivat vähittäin näkyä 1950-luvun Suomessa, alkoivat myös avioeromäärät kohota niin, että tällä hetkellä ollaan suhteellisesti ottaen vuoden 1948 tasolla (runsaat 2 ‰ tuhatta henkeä kohden).

Tilastokehitys osoittaa näin, että *selvä* ja *yksiselitteinen* yhteys eroperusteiden väljentämisen ja avioerolukujen väliltä puuttuu. Toteamus on kaiken lisäksi kansainvälinen. Mitään erityistä syytä olettaa, että tilanne 1970-luvulla olisi kokonaan toinen kuin 1940-luvun lopussa tai sitä ennen, ei ole. Väite eroperusteiden väljentämisen aiheuttamasta eroruuhkasta ja perhemoraalin murenemisesta on objektiivisesti katsoen todistamaton ja perustuu enemmänkin asenteisiin kuin tietoon. Tosin voidaan ounastella, että muutos toisi päivänvaloon sellaisia tapauksia, joissa on nykyisen lain aikana ollut patoutunutta erotarvetta, mutta joissa voimassa oleva laki ei tarjoa joustavaa eroamistietä. Näiden tapausten määrä lienee kuitenkin suhteellisen vähäinen siitä päätellen, että vuoden 1948 muutoksenkin jälkeen tilanne tasaantui miltei välittömästi.

Huomiotta ei voida avioeroisuuden kasvua ajatellen jättää sitäkään, että *tosiasiallisesti* avioliittoa pysyttävät koossa kokonaan muun tyyppiset seikat kuin muodollisten avioeroperusteiden väljyys tai tiukkuus. Vaikka olisi voimassa kuinka liberaali erosäännöstö, se ei auttaisi paljoakaan sellaista aviovaimoa, joka työtä ja koulutusta vailla olevana on täysin aviomiehensä antaman elatuksen varassa. Täysin rikkinäinenkin avioliitto voi tällä keinoin pysyä koossa pelkästään taloudellisista syistä. Ja mitä enemmän perheen jäsenet osallistuvat perheen puitteissa tuotannolliseen toimintaan, sitä suurempi tarve on avioliiton koossa pitämiseen. Tämä näkyy kuvaavasti mm. siinä, että maaseudulla avioeroisuus on monin verroin pienempi kuin kaupungissa. Myös sen tyyppiset kysymykset kuin lasten huolto ja tapaaminen, asunnon hankkiminen kummallekin osapuolelle, päivähoidon järjestäminen jne. muovaavat eropäätöstä monin verroin enemmän kuin avioliittolainsäädännön normit. Toisin sanoen: erofrekvenssin sanelevat elävän elämän tosiasiat, eivät siviililain määräykset. On sen vuoksi katteetonta väittää ihmisten ryntäävän eroanomusten tekoon pelkästään siitä syystä, että lainsäätäjä tekee *mahdolliseksi* avioeron saamisen yhteisellä hakemuksella. Tällainen mahdollisuus tulee faktisesti vain niiden avioparien käyttöön, joiden avioliitto todella on tietyistä ulkoisista tai yksilökohtaisista syistä jo ajautunut umpikujaan.

Jos haluamme hoitaa perhepolitiikkaamme ja sitä kautta väestöpolitiikkaamme terveellä tavalla, on katse siis suunnattava avioeron *syihin* eikä muodollisiin eroperusteisiin. Yksilökohtaisiin syihin näyttää ainakin jossakin määrin mahdolliselta vaikuttaa perheneuvonnan

ja yleensä *perhekasvatuksen* tietä. Avioliittolakikomitea painottaakin useissa yhteyksissä tarvetta luoda mitä pikimmin yhteiskunnan organisaatio tällaisen toiminnan aloittamiseksi.

> Usein sanotaan, että avioliitto edellyttää puolisoilta kypsymistä. Heidän on mukauduttava myös vastoinkäymisiin eikä ensimmäinen ristiriita saa johtaa avioliiton purkautumiseen. Tämä on varmaankin totta ja on toivottavaa, että juuri perhekasvatus valistaa ihmisiä tässä suhteessa entistä kestävämpien perhesiteiden muodostamiseen. Mutta vaikka näin onkin, ei tällä seikalla silti ole suoranaista yhteyttä *avioeroperusteiden* väljyyden tai tiukkuuden kanssa. Kuten edellä todettiin, ohjaavat ihmisten käyttäytymistä tosiasiassa aivan muut paineet kuin erosäännösten tiukkuus, ellei luoda suorastaan järjestelmää, jossa avioliitto voidaan yksityisluontoisin ilmoituksin irtisanoa. Jos taas avioliitto on peruuttamattomasti ajautunut kriisiin, ei erosäännöstö enää voi sitä eheyttää. Eroprosessi kaikkine yksityiskohtineen on vain kriisin jälkihoitoa. Ristiriitojen syihin voidaan puuttua vain ennakoivalla neuvonnalla.

Yhteiskunnalliset eron syyt taas voidaan minimoida ainoastaan *sosiaalipoliittisin* toimenpitein. Niihin kuuluvat yhtä hyvin asuntopolitiikka, työvoimapolitiikka kuin perhekustannusten tasaus. Vain tämän tyyppisten toimien avulla voimme rakentaa yhteiskuntaamme nykyistä perhe- ja lapsimyönteisemmäksi. Ja: kun meillä on sisäisesti kestäviä perheitä, ei avioeroisuus ole yhteiskunnallinen ongelma. Tie tällaiseen päämäärään on kuitenkin pitkä ja kivinen. Sitä tuskin toisaalta tasoittaa avioliittolakiuudistusta vastaan harjoitettu voimakas arvostelu. Kestävämpi tie saattaisi olla nojautuminen lakimiesten enemmistön usein korostamaan pohjoismaiseen yhteistyöhön. Ruotsi on näet hiljakkoin nimittäin näyttänyt meille esimerkkiä saattamalla voimaan periaatteiltaan samansuuntaisen lainsäädännön, mitä avioliittolakikomitean enemmistö on kannattanut. Miksi avioliittolainsäädännöllä Suomessa voitaisiin olettaa olevan kohtalokkaammat seuraukset kuin historialtaan ja yhteiskuntarakenteeltaan Suomea paljon muistuttavassa naapurissa? Vai onko pohjoismainen yhteistyö sittenkin vain keppihevonen, jolla ratsastetaan tilanteen niin vaatiessa?

Erkki Ailio

Törkeän varkauden käsitteestä

1. Lailla rikoslain muuttamisesta 30 päivältä kesäkuuta 1972 (498/72) on törkeätä varkautta koskeva lainkohta uudistettu ja rikoslain 28 luvun 2 § muutettu näin kuuluvaksi:

> »Jos varastamisen kohteena on erittäin arvokas omaisuus tai se on omiaan aiheuttamaan huomattavaa vahinkoa tai se kohdistuu henkilöön, joka sairaudesta, iästä tai asuinolosuhteista johtuvan avuttomuutensa takia ei voi omaisuuttaan suojella, taikka jos rikoksentekijä tai, milloin rikokseen osallisia on useita, tekijän tieten joku heistä on rikoksen tekemistä varten varustautunut räjähdysaineella taikka ampuma-aseella tai muulla väkivallan käyttöön soveltuvalla välineellä taikka jos rikoksentekijät ovat muuten kuin satunnaisista syistä varkauksia, ryöstöjä tai muita sellaisia rikoksia tehdäkseen liittäytyneet yhteen, ja varastamista on edellä mainituissa tai muissa tapauksissa, huomioon ottaen rikokseen johtaneet ja siitä ilmenevät seikat kokonaisuudessaan, pidettävä törkeänä, on rikoksentekijä tuomittava t ö r k e ä s t ä v a r k a u d e s t a kuritushuoneeseen enintään neljäksi vuodeksi tai vankeuteen vähintään kuudeksi kuukaudeksi.
>
> Yritys on rangaistava.»

Lainmuutos tuli voimaan 1 päivänä syyskuuta 1972. Sen perustana olevan hallituksen esityksen [1] mukaan on uudistuksen syynä sekä rikoksen tunnusmerkistön joustamattomuus että rikoksen rangaistusasteikon ankaruus. Tunnusmerkistön joustamattomuudesta todetaan aiheutuneen sen, että törkeän varkauden piirin ulkopuolelle jäivät useat sellaiset varkaustapaukset, jotka yleisesti aiheellisesti leimattiin törkeiksi, ja toisaalta sen, että törkeiksi oli katsottava sellaisiakin rikoksia, joita nykyisen käsityksen mukaan ei voitu sel-

[1] N:o 23 v:n 1972 valtiopäiville.

laisina pitää. Rikoksen rangaistusasteikon muuttamista taas perustellaan sillä, että käsitys varallisuusrikosten aiheuttamasta haitasta yhteiskunnalle oli kansalaisten elintason yleisesti kohotessa vähentynyt. Varkausrikoksista säädetyt ankarat rangaistukset eivät sen vuoksi enää olleet suhteellisuusperiaatteen mukaisia, periaatteen, joka vaati rangaistuksen ankaruuden ja rikoksen törkeyden välille tiettyä suhdetta. Erityisesti näin oli asian laita, kun törkeän varkauden kohteena oli vähäarvoinen omaisuus.

2. Kun tarkastelun kohteeksi otetaan uusi törkeän varkauden tunnusmerkistö ja verrataan sitä aikaisempaan, on todettava, että hallituksen esityksen perusteluissa tunnusmerkistön epäkohdaksi mainitusta joustamattomuudesta on päästy. Kun aikaisemmassa tunnusmerkistössä lainkäyttäjälle harkintavaltaa antamatta kasuistisesti lueteltiin ne tapaukset, joissa varkautta oli pidettävä törkeänä, uudessa tunnusmerkistössä jätetään viime kädessä lainkäyttäjän päätettäväksi, milloin varkaus on katsottava törkeäksi.

Uutta tunnusmerkistöä muovattaessa on lähtökohdaksi otettu perusrikos, varkaus.[2] Teko, joka toteuttaa tämän perusrikoksen tunnusmerkistön ja josta voidaan sanoa rikoslain vanhaa terminologiaa käyttäen, että se on tehty »erittäin raskauttavien asianhaarain vallitessa», on uuden lain mukainen törkeä varkaus. Edellä mainitun hallituksen esityksen perustelujen mukaan on nimittäin sanonta »erittäin raskauttavien asianhaarain vallitessa tehty» korvattu sanalla »törkeä». Sen johdosta uusi laki ei myöskään tunne erittäin raskauttavien asianhaarain vallitessa tehtyä varkautta, joka mainittujen perustelujen mukaan on asiallisesti tarpeettomana jätetty uudesta laista pois. Näin ollen on osa niistä teoista, joita aikaisemman lain mukaan oli pidettävä varkautena, katsottava uuden lain mukaan törkeäksi varkaudeksi. Tämän kannan tueksi voidaan viitata myös hallituksen esityksen perusteluissa olevaan, edellä jo mainittuun toteamukseen aikaisemman törkeän varkauden tunnusmerkistön joustamattomuudesta, kun se jätti törkeän varkauden piirin ulkopuolelle useat sellaiset varkaustapaukset, jotka yleisesti aiheellisesti leimattiin törkeiksi. Esitys lähti siis siitä, että noita tekoja uuden lain mukaan tuli pitää törkeinä varkauksina.[3]

---

[2] Varkauden käsitteestä ks. *Honkasalo,* Suomen rikosoikeus, Erityinen osa, Varallisuusrikokset s. 1 ss. ja *Salovaara:* Varkaus s. 9—13.

[3] Ks. *Heinonen:* Varkautta koskevat uudet säännökset, DL 1972 s. 468. Todettuaan, että varkauden maksimirangaistus on alennettu kahdeksi vuodeksi vankeutta, Heinonen katsoo rangaistusasteikon kaventamisen mahdollisesti perustuneen siihen,

Niin ikään on, kun murtoa erityisenä rikostyyppinä ei ole sisällytetty uuteen lakiin, osaa niistä teoista, jotka aikaisemman lain mukaan oli rangaistava murtona tai sen yrityksenä, pidettävä törkeän varkauden yrityksenä.[4] Tältäkin osin on siis uusi törkeää varkautta koskeva lainkohta soveltamisalaltaan laajempi kuin vastaava aikaisempi lainkohta.

Uuden törkeää varkautta koskevan lainkohdan soveltamisalaa on aikaisempaan lainkohtaan verrattuna kuitenkin myös supistettu. Uusi lainkohta ei nimittäin tunne erittäin lieventävien asianhaarain vallitessa tehtyä törkeätä varkautta. Tämä vastannee sitä hallituksen esityksen perusteluista ilmenevää kannanottoa, jonka mukaan törkeiksi oli aikaisemman lainkohdan nojalla katsottu sellaisiakin varkaustapauksia, joita nykyisen käsityksen mukaan ei voitu sellaisina pitää. Uuden lain mukaan kysymyksessä oleva erittäin liventävien asianhaarain vallitessa tehty törkeä varkaus on ilmeisesti katsottava varkaudeksi tai jopa näpistykseksi.

3. Edellä on todettu, että uudessa laissa on lainkäyttäjän ratkaistavaksi viime kädessä jätetty, milloin varkautta on pidettävä törkeänä. Ensi kädessä on kuitenkin lainkäyttäjän harkintaa esimerkein pyritty ohjaamaan. Hallituksen esityksen perusteluissa pidetään nimittäin aivan oikein oikeusturvallisuuden ja lain yhtenäisen soveltamisen kannalta tärkeänä, että laista ilmenisivät ne perusteet, joiden mukaan lainkäyttäjän olisi harkintavaltaansa käytettävä. Uudessa rikoslain 28 luvun 2 §:ssä on tyydytty valaisemaan rajanvetoa varkauden ja törkeän varkauden välillä luettelemalla eräitä tyypillisiä seikkoja, jotka ovat indisioita siitä, että varkautta on pidettävä törkeänä.[5] On

---

että nyt voidaan aina päätyä soveltamaan törkeää varkautta koskevaa säännöstä, jos kaksi vuotta vankeutta ei ole riittävä rangaisus.

Oikeuskäytännön osalta ks. KKO p 28. 9. 1972 taltio 2160: A oli 13. 2. 1971 anasanut B:n käsilaukun tempaisemalla sen B:n kädestä niin, että tämä oli kaatunut. Anastamista ei katsottu ryöstöksi, vaan siihen sovellettiin, ottaen huomioon B:n iästä johtuva avuttomuus ja se, että anastamista olisi sen tekoaikana voimassa olleen lain mukaan ollut pidettävä silloisessa RL 28 luv. 1 §:n 1 momentissa tarkoitettuna erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa tehtynä varkautena, syyskuun 1 päivänä 1972 voimaan tullutta RL 28 luv. 2 §:n 1 momenttia.

[4] Ks. *Honkasalo,* Suomen rikosoikeus, Yleiset opit, Toinen osa, Toinen painos ss. 178—179, *Salovaara:* Rikoksen yrityksestä s. 244, *Reino Ellilä:* Murron ja murtovarkauden yrityksen erosta, Lm 1965 s. 52 ss., *Heinonen,* DL 1972 ss. 481—482, *Hiltunen:* Uudet varkaussäännökset ja oikeuskäytäntö, Lm 1972 ss. 835—836 ja *Möller:* Om inbrott och förbundet mot reformatio in peius, JFT 1972 s. 462 ss.

[5] Vrt. *Heinonen,* DL 1972 ss. 469—470, joka katsoo, että vain erittäin harvinaisiksi jäävissä poikkeustapauksissa olisi päädyttävä kokonaisarvostelun perusteella törkeää rikosta koskevan säännöksen soveltamiseen ohi lainsäätäjän antaman esimerkkiluettelon. Sen sijaan kokonaisarvostelun perusteella voitaisiin useamminkin

lähdetty siitä, että oikeuskäytännössä lain antamien ohjeiden pohjalta suhteellisen nopeasti omaksuttaisiin yhdenmukainen käytäntö.[6]

Esimerkkinä seikoista, jotka yleensä ovat omiaan tekemään varkauden törkeäksi, on ensimmäisenä mainittu tapaus, jossa rikoksen kohteena on erittäin arvokas omaisuus. Milloin on näin asian laita ja mitkä ovat arvioimisen perusteet? Hallituksen esityksen perustelujen mukaan on yleensä syytä katsoa varkaus törkeäksi, milloin varastettu omaisuus on erittäin arvokasta joko yleisen käsityksen tai jonkin rikoksentekijän tiedossa olevan erityisen syyn johdosta. Voidaankin hyvällä syyllä lähteä siitä, että omaisuutta lain tarkoittamassa mielessä on pidettävä erittäin arvokkaana, paitsi silloin kun se on sitä rikoksentekijän tiedossa olevan erityisen syyn johdosta, myös silloin kun se on erittäin arvokasta yleisen käsityksen mukaan.[7] Rikoksentekijän voidaan nimittäin katsoa olevan selvillä omaisuuden arvoa koskevasta yleisestä käsityksestä eikä hän voine vedota siihen, ettei omaisuus hänen subjektiivisen käsityksensä mukaan ollut erittäin arvokas. Jos teon kohteena sinänsä on yleisen käsityksen mukaan arvokkaana pidetty omaisuus, mutta teko kohdistuu — rikoksentekijän tahallisuus ulottuu — vain osaan tätä omaisuutta, täytyy kysymys omaisuuden arvosta nähdäkseni ratkaista teon tosiasiallisen kohteen arvon mukaan.[8] Jos siten esimerkiksi varkaus tehdään kultasepänliikkeeseen, voidaan sanoa, että teon kohteena sinänsä on erittäin arvokas omaisuus. Tämä seikka ei kuitenkaan voi ratkaista ongelmaa, jos rikoksentekijä on aikonut anastaa vain liikkeen näyteikkunassa olevat sormukset ja helmikaulanauhat. Varkauden tosiasiallinen kohde on näet tällöin nuo mainitut sormukset ja kaulanauhat, joiden arvo on ratkaiseva. Asiaan ei vaikuta mitään se, ettei varas ole sitten ottanut näyteikkunasta kuin kaulanauhat, vaikkapa siitä syystä ettei ole saanut muuta taskuihinsa mahtumaan. Jos taas

---

päätyä siihen, ettei esimerkkiluettelossa tarkoitettua tekoa olekaan pidettävä törkeänä.

Tämän johdosta toteaisin, että on selviö, että in dubio pro reo-periaatetta on tulkinnassa noudatettava mutta että lainvalmistelutöiden mukaan lainkäyttäjälle on jätetty vapaat kädet ja esimerkkejä on vain pidettävä lainkäyttäjän harkintaa ohjaavina. Ks. myös *Hiltunen,* Lm 1972 ss. 826—828.

[6] Ks. *Vikatmaa:* Törkeän varkauden uudistus. Rikosoikeudellisia kirjoitelmia III v. 1972 s. 143. Vikatmaa toteaa, että uuden RL 28:2:n tunnusmerkistö on väljä ja antaa tuomioistuimelle tulkintamahdollisuuksia laajalti. Lainkohta vaati hänen mukaansa tuekseen kiinteää oikeuskäytäntöä, jotta riittävä ennustettavuus voitaisiin taata. Hän katsoo myös, että lainkohdan sisältämä esimerkkiluettelo ei ole tyhjentävä.

[7] Ks. *Heinonen* DL 1972 s. 471. Heinonen antaa yleisen käsityksen ratkaista sen seikan, milloin omaisuutta on pidettävä erittäin arvokkaana.

[8] Ks. *Hiltunen,* Lm 1972 s. 822, *Heinonen,* DL 1972 ss. 471—472.

sanottu varas ottaakin näyteikkunasta enemmän tai muuta omaisuutta kuin on alunperin aikonut, täytyy tuo lisäys ottaa laskelmassa huomioon rikoksen kohteena olevan omaisuuden arvoa korottavana. Esitetty selvittää vasta sen kysymyksen, minkä mittapuun mukaan omaisuuden arvoa on mitattava, mutta ei anna vastausta kysymykseen, milloin omaisuutta on pidettävä erittäin arvokkaana. Tällöin tulee lähinnä mieleen ajatus, että ollakseen erittäin arvokas on omaisuuden arvon rahana mitattuna ylitettävä jokin tietty rahamäärä. On tietysti esineitä, joista niiden erikoisominaisuuksien johdosta voidaan sanoa, ettei niiden arvoa voida rahana mitata, esim. erittäin harvinainen postimerkki tai taide-esine. Näitä on käsittääkseni yleensä aina pidettävä erittäin arvokkaina lainkohdan tarkoittamassa mielessä.[9] Yleensä kuitenkin omaisuuden arvo voidaan mitata rahana. Milloin tämä rahamäärä nousee mitassa niin korkealle, että omaisuutta on pidettävä erittäin arvokkaana, on nähdäkseni mahdotonta yleispätevästi sanoa, koska ratkaisu on riippuvainen vallitsevasta elintasosta, joka vaihtelee eri aikoina ja eri osissa maatakin.[10] Sen verran voinee kuitenkin sanoa, että keskivertoihmisen elintasoa voitaneen ainakin pääsäännön mukaan pitää lähtökohtana mittaukseen ryhdyttäessä.

Toisena esimerkkinä seikoista, jotka yleensä tekevät varkauden törkeäksi, on laissa mainittu se, että varastaminen on omiaan aiheuttamaan huomattavaa vahinkoa. Vahinko käsittää asianomistajalle aiheutetun tosiasiallisen vahingon ja siis, paitsi kateisiin jääneen anastetun omaisuuden arvon, myös rikoksella aiheutetun muun vahingon.[11] Vaikka anastettu omaisuus on vähäinen, voi teko siis kuitenkin, jos sillä on aiheutettu huomattava vahinko, toteuttaa törkeän rikoksen tunnusmerkistön. Se seikka, että omaisuus on vakuutettu, ei voi vaikuttaa vahingon määrää alentavasti, koska vakuutusyhtiöillekin aiheutettu vahinko on mielestäni otettava huomioon.[12] Vahingon määrää arvioitaessa taas nähdäkseni voidaan, koska varkausrikosten suojeluobjektina on omaisuus, vain varallisuusvahinko ottaa huomioon.[13] Kysymys siitä, milloin varastaminen on aiheuttanut huo-

---

[9] Ks. *Heinonen,* DL 1972 s. 471. Heinonen mainitsee museoesineet sellaisina, joiden raha-arvoa on vaikea määritellä, ja toteaa, että museoissa epäilemättä säilytetään paljon »erittäin arvokasta omaisuutta». Ks. myös *Hiltunen,* Lm 1972 s. 824.

[10] Ks. *Hiltunen,* Lm 1972 s. 824 ss.

[11] Ks. *Hiltunen,* Lm 1972 s. 823.

[12] Vakuutettu omaisuus ei ole rikosoikeudellisen suojan osalta asetettu eri asemaan kuin vakuuttamaton. Rikoksentekijäkään tuskin mieltäisi tuon kriteerion merkitystä hänen tekonsa juridiselle arvioimiselle. Ks. *Hiltunen,* Lm 1972 s. 823. Vrt. *Heinonen,* DL 1972 ss. 476—477.

[13] Vrt. *Heinonen,* DL 1972 ss. 474—475.

mattavaa vahinkoa, on tässäkin tapauksessa pääsäännnön mukaan nähdäkseni ratkaistava pitäen lähtökohtana yleistä käsitystä asiasta. Vahingon laatua arvosteltaessa on hallituksen esityksen perustelujen mukaan kuitenkin myös otettava huomioon sen henkilön olosuhteet, johon rikos on kohdistunut. Tästä johtuen todetaan mainituissa perusteluissa, ettei anastetun omaisuuden arvo yksistään aina osoita, onko varkaus omiaan aiheuttamaan huomattavaa vahinkoa vai ei. Näiden perusteluissa olevien mainintojen johdosta on todettava, että ennen kuin rikoksen asianomistajan olosuhteet voidaan rikoksella aiheutetun vahingon arvioinnissa ottaa huomioon, täytyy rikoksentekijän olla selvillä niistä rikosta tehdessään. Rikoksentekijän tulee olla niin perillä asianomistajan olosuhteista, että hänen voidaan katsoa tietävän varkaudella aiheuttavansa tälle huomattavaa vahinkoa. Tällöin ja vain tällöin voidaan nähdäkseni asianomistajan olosuhteita pitää mittapuuna vahingon laatua arvosteltaessa.[14] Jos varas sen sijaan tietää, ettei hän aiheuta rikkaalle asianomistajalle teollaan huomattavaa vahinkoa, mutta vahinkoa yleisen käsityksen mukaan ja keskivertoihmisen elintason huomioon ottaen on pidettävä huomattavana, on mielestäni katsottava, että varastaminen lain tarkoittamassa mielessä on omiaan aiheuttamaan huomattavaa vahinkoa.[15]

Kolmantena esimerkkinä seikoista, jotka yleensä tekevät varkauden törkeäksi, on laissa mainittu varkauden kohdistuminen henkilöön, joka sairaudesta, iästä tai asuinolosuhteista johtuvan avuttomuutensa takia ei voi omaisuuttaan suojella. Tätä esimerkkiä ei sisältynyt hallituksen esitykseen. Esitysehdotuksesta antamassaan lausunnossa [16] laintarkastuskunta oli esittänyt, katsoen että anastamista mm. siltä, joka avuttomuutensa takia ei voi suojella omaisuuttaan, on pidettävä oikeustajua erityisesti loukkaavana, tätä koskevan lisäyksen ottamista esimerkkiluetteloon, mutta hallitus ei ollut pitänyt sitä tarpeellisena. Lisäys tuli lakiin lakivaliokunnan ehdotuksesta,[17] joka yhtyi laintarkastuskunnan käsitykseen asiasta ja piti erityisen loukkaavana varastamista vanhukselta, lapselta, sairaalta tai yksin asuvalta. Rikoksentekijän on tietysti oltava tietoinen siitä, että varkaus kohdistuu edellä mainittuun henkilöön, jotta tämä seikka voitaisiin ottaa huomioon rikoksen arvioinnissa. Mainittakoon, että varasta-

---

[14] Vrt. *Hiltunen,* Lm 1972 ss. 823—824, *Heinonen,* DL 1972 s. 471 ja 474.

[15] Erittäin arvokkaan, takaisin saamattoman omaisuuden anastaminen »suurliikkeeltä» merkitsee siis tuolle liikkeelle myös huomattavaa vahinkoa. Vrt. *Heinonen,* DL 1972 s. 474.

[16] N:o 4/1971.

[17] Mietintö n:o 4/72.

minen henkilöiltä, jotka eivät voi omaisuuttaan puolustaa, oli rikoslain 28 luvun aikaisemman 2 §:n mukaan peruste, joka teki varkaudesta törkeän. Aikaisempaan lainkohtaan verrattuna on nykyisen lainkohdan luettelo avuttomina pidettävistä henkilöistä kuitenkin huomattavasti suppeampi.[18] Tässä yhteydessä on syytä erityisesti todeta, ettei juopuneelta varastamista pelkästään tämän juopumuksen takia voida pitää törkeänä varkautena.[19] Yhteiskunnan kannalta ei ole mitään syytä antaa korostettua suojaa juopuneille, vaikka heitä lääketieteellisesti katsoen voidaan pitääkin sairaina.

Neljäntenä esimerkkinä seikoista, jotka yleensä tekevät varkauden törkeäksi, on mainittu se, että rikoksentekijä tai, milloin rikokseen osallisia on useita, tekijän tieten joku heistä on rikoksen tekemistä varten varustautunut räjähdysaineella taikka ampuma-aseella tai muulla väkivallan käyttöön soveltuvalla välineellä. Hallituksen esityksen perustelujen mukaan varustautuminen väkivallan käyttöön soveltuvilla esineillä rikoksen tekemistä varten osoittaa sellaista vaarallisuutta, että tehty varkaus voidaan syystä katsoa törkeäksi myös sellainen rikoksentekijän osalta, jolla itsellään ei ole asetta, mutta joka on tietoinen siitä, että hänen rikoskumppanillaan on sellainen.[20] Lakivaliokunta[21] puolestaan katsoo ampuma-aseella varustautumisen vaaralliseksi, koska se helposti johtaa väkivallan käyttöön. Väkivallan käyttöä toisen henkilön vastustuksen murtamiseksi onkin lakia laadittaessa varmasti pidetty lähinnä silmällä. Aikaisemman lain mukaan se seikka, että varas rikoksen tekemistä varten oli varustautunut aseella tai hengenvaarallisella astalolla eli lyömäaseella, teki varkauden törkeäksi. Aikaisempi laki tarkoitti välineitä, joilla henki toiselta voitiin riistää.[22] Uuden lain mukaan ei välineen suhteen voida asettaa näin ankaria vaatimuksia, vaan laissa tarkoitettuna välineenä voitaneen pitää esim. jauhettua pippuria, joka sokaisemistarkoituksessa heitetään väkivallan kohteena olevan henkilön silmille.[23] Aikaisemman lain mukaan oli aina kysymys tarkoituksesta välineen avulla murtaa väkivalloin henkilön vastus. Uusi laki asettaa varustautumisen räjähdysaineilla samaan asemaan kuin varus-

---

[18] Ks. *Honkasalo,* Suomen rikosoikeus, Erityinen osa, Varallisuusrikokset ss. 34—35.

[19] Ks. *Heinonen,* DL 1972 s. 478.

[20] Jos rikoksentekijä ei ole tietoinen kumppaninsa aseesta, voidaan hänet näin olen tuomita vain perusrikoksesta, varkaudesta, vaikka kumppani, jolla on ase, tuomitaan törkeästä varkaudesta.

[21] Mietintö n:o 4/72.

[22] *Honkasalo,* Suomen rikosoikeus, Erityinen osa, Varallisuusrikokset s. 36.

[23] Ks. *Beckman—Holmberg—Hult—Strahl,* Brottsbalken I (1964) s. 273.

tautumisen muilla väkivallan käyttöön soveltuvilla välineillä. Kun räjähdysaineiden mukaan ottaminen ei juuri tapahtune muussa tarkoituksessa kuin murtautumisen edistämiseksi, täytynee katsoa, ainakin räjähdysaineiden osalta, että tarkoituksena voi olla myös tosiasiallisen esteen raivaaminen väkivalloin varkauden tieltä. Herää kuitenkin kysymys, eikö muitakin murtautumisvälineitä kuin räjähdysaineita voitaisi pitää tässä mainittuina välineinä. Vastaisin kysymykseen kieltävästi, sillä tällainen säännöksen laajentava tulkinta ei nähdäkseni ole mahdollinen.[24] Kun varustautumisen neljännessä esimerkkikohdassa mainituilla välineillä täytyy olla lain mukaan tapahtunut rikoksen tekemisen tarkoituksessa, pitää tämän seikan ilmetä asianhaaroista, jotta se voitaisiin ottaa huomioon rikoksen arvioinnissa. Sen sijaan ei sillä seikalla ole mitään merkitystä, onko näitä välineitä tosiasiallisesti käytetty rikoksen tekemisessä vai ei.[25]

Viidentenä ja viimeisenä varkauden yleensä törkeäksi tekevänä esimerkkitapauksena on mainittu se seikka, että rikoksentekijät ovat muuten kuin satunnaisista syistä varkauksia, ryöstöjä tai muita sellaisia rikoksia tehdäkseen liittäytyneet yhteen. Hallituksen esityksen perustelujen mukaan on yhteenliittäytyneiden rikoksentekijöiden suorittamia varkauksia syytä yleensä pitää törkeinä. Sen sijaan perusteluissa nimenomaan todetaan, ettei nuorten henkilöiden satunnaisista syistä yhdessä suorittamia varkauksia ole syytä lukea tähän kategoriaan kuuluviksi. Lakivaliokuntakin toteaa,[26] että käsiteltävänäni oleva esimerkki soveltuu vain silloin, kun kysymys on todella järjestäytyneestä rikollisesta toiminnasta. Tässä tarkoitettu yhteenliittäytyen tehty varkaus oli aikaisemman lain mukaan yksi törkeän varkauden tekomuodoista. Oikeuskirjallisuudessa [27] on aikaisempaa säännöstä tulkittaessa katsottu, ettei yhteenliittäytyminen edellyttänyt varsinaista sopimusta, vaan ainoastaan tosiasiallista yhteistuumaisuutta, jonka sisältönä oli ennakolta määräämättömien varkauksien, ryöstöjen tai muiden sellaisten rikosten tekeminen. Lainkohdan ei myöskään katsottu edellyttävän, että yhteenliittäytyneet olisivat ehtineet tehdä useita rikoksia, vaan sen katsottiin soveltuvan jo ensimmäiseen tekoon, joka oli suoritettu yhteistuumaisuuden merkeissä. Kerrottu tulkinta vastaa mielestäni myös uuden säännöksen sisältöä. Oikeuskäytännössä

---

[24] Ks. *Heinonen*, DL 1972 s. 479; *Vikatmaa* emt. s. 145.

[25] Ks. *Honkasalo*, Suomen rikosoikeus, Erityinen osa, Varallisuusrikokset s. 37 ja *Beckman—Holmberg—Hult—Strahl*, Brottsbalken I (1964) s. 273.

[26] Mietintö n:o 4/72.

[27] Ks. *Honkasalo*, Suomen rikosoikeus, Erityinen osa, Varallisuusrikokset ss. 37—38.

on sanotunlaisen säännöksen perusteella sangen harvoin jouduttu toteamaan varkaus törkeäksi, mikä nähdäkseni on osoitus siitä, että sen on todella katsottu koskevan vain organisoitua rikollisuutta.

4. Edellä selostetut esimerkkitapaukset ovat kylläkin asiaa valaisevia, mutta eivät muodosta, kuten tässä kirjoituksessa jo on todettu, tyhjentävää luetteloa törkeän varkauden tekomuodoista. Uusi rikoslain 28 luvun 2 § lähtee jopa siitä, ettei varkautta edes esimerkkitapauksissa olisi aina pidettävä törkeänä. Sanotun lainkohdan mukaan kysymyksessä on törkeä varkaus vain, jos varkautta esimerkki- tai muissa tapauksissa, huomioon ottaen rikokseen johtaneet ja siitä ilmenevät seikat kokonaisuudessaan, voidaan pitää törkeänä.[28]

Erityisesti kiintyy huomio siihen, ettei edellä mainittuun esimerkkiluetteloon ole otettu aikaisemman lain voimassa ollessa käytännössä yleisintä törkeän varkauden tekomuotoa, murtautuen tehtyä varkautta.[29] Hallituksen esityksessä perustellaan poisjättämistä sillä, että murtautumisen yhteydessä anastetun omaisuuden arvo on usein vähäinen, ja sillä, että murtautuminen sinänsä on monissa tapauksissa rinnastettavissa vahingontekoon, josta on säädetty vain lievä rangaistus. Kun nämä perustelut, ottaen huomioon, että murtautumisen yhteydessä anastetun omaisuuden arvo ei ainakaan palkannauttijan silmillä katsottuna ole useinkaan vähäinen [30] ja että lukkojen murtamista niiden taakse suojaan pannun omaisuuden anastamiseksi ei voitane rinnastaa vahingontekoon, ilmeisesti hallituksenkaan mielestä eivät ole tuntuneet riittävän vakuuttavilta, on poisjättämistä vielä perusteltu sillä, ettei murtautuen tehdyn varkauden jättäminen pois esimerkkiluettelosta estä tuomioistuinta soveltamasta törkeästä rikoksesta säädettyjä ankarampia asteikkoja sellaisissa tapauksissa, joissa varkaus on yksistään tekotavan perusteella katsottava törkeäksi. Todella asiaan vaikuttava perustelu löytyy sen sijaan lakivaliokunnan mietinnöstä.[31] Lakivaliokunta toteaa nimittäin, ettei oikeuskäytäntö muuttuisi esityksessä tarkoitetulla tavalla, jos murtautuen tehty varkaus mainittaisiin esimerkkinä uudessa säännök-

---

[28] Ks. edellä viitteet 5 ja 6.

[29] Ruotsin rikoskaaren 8 luvun 4 §:ssä on yhtenä tekomuotona, joka aiheuttaa sen, että varkautta voidaan pitää törkeänä, mainittu murtautuen tehty varkaus. Ks. *Beckman—Holmberg—Hult—Strahl,* Brottsbalken I (1964) s. 270 ss.

[30] Ks. *Hiltunen,* Lm 1972 s. 819 ss.

[31] N:o 4/72.

sessä.[32] Tämä toteamus pitää varmasti paikkansa. Vaikka varkautta esimerkkitapauksissakaan ei lain mukaan aina ole pidettävä törkeänä ja vaikka murtautuen tehty varkaus voidaan edelleenkin, niinkuin lakivaliokuntakin toteaa, muiden esimerkkitapausten tai säännöksen yleislausekkeen perusteella katsoa törkeäksi, olisi esimerkkiluetteloon ottamisella kieltämättä ollut se vaikutus, että oikeuskäytäntö olisi jatkunut ainakin pääasiallisesti muuttumattomana. Esteitä sen jatkumiseen muuttumattomana ei kuitenkaan nytkään ole voimassa olevan lain pohjalta. Laissa on nimittäin, niinkuin jo useasti on todettu, lainkäyttäjän ratkaistavaksi viime kädessä jätetty, milloin varkaus on katsottava törkeäksi. Erona on vain se, että lainkäyttäjä uuden lain nojalla ja syystä joutuu tarkasti ilmoittamaan ne perusteet, joiden nojalla hän katsoo varkauden törkeäksi. Murtautumista on monenlaista ja eriasteista ikkunan rikkomisesta murtovälineillä tapahtuneeseen tekoon. Murtautumisen tekotapa vaikuttaa teon kokonaisarvosteluun, ja luonnollista on, että murtautuen tapahtunut anastus on törkeämpi kuin murtautumatta suoritettu varkaus.[33] Omasta puolestani pitäisin murtautuen tehtyä varkautta, jonka kohde on ennakolta individualisoitu ja joka suoritetaan paikalle viedyillä murtovälineillä mahdollisesti vielä etukäteen tehdyn suunnitelman mukaan, yleensä aina törkeänä varkautena.[34]

5. Kokonaisarvostelu siis vasta lopullisesti ratkaisee kysymyksen teon rubrisoinnista, kysymyksen siitä, onko tarkasteltavana oleva teko varkaus vaiko törkeä varkaus. Pääpaino tarkastelussa on hallituksen esityksen mukaan kiinnitettävä itse teon vaarallisuuteen ja varkauden kohteena olevaan omaisuuteen. Esimerkkiluettelossa mainituilla tapauksilla on tietysti suuntaa antava merkitys, mutta ottaen huomioon, että uuden rikoslain 28 luvun 2 §:n soveltamisala on, niin kuin edellä on todettu, laajempi kuin vastaavan aikaisemman törkeätä varkautta koskevan säännöksen ja että lainkäyttäjän päätettäväksi viime kädessä on jätetty, milloin varkaus on katsottava törkeäksi, voidaan vasta oikeuskäytännön vakiinnuttua osoittaa raja

---

32 Mainittakoon kuitenkin, että hallituksen esityksen perusteluissa sama asia todetaan esimerkkiluettelosta yleensä seuraavasti: »Esimerkkiluetteloa ei ole syytä laatia kovin yksityiskohtaiseksi eikä käytännössä harvoin esiintyviä tapauksia käsittäväksi, koska on olemassa vaara, että oikeuskäytännössä tällöin pyritään katsomaan varkaus törkeäksi aina, milloin se on tehty laissa esimerkein mainituin tavoin.»

33 Ks. *Hiltunen,* Lm 1972 s. 826, *Heinonen,* DL 1972 s. 474.

34 Teko toteuttaa useammissa tapauksissa myös vahingonteon ja olosuhteista riippuen kotirauhan rikkomisen tunnusmerkistöt. Vrt. tästä kysymyksestä myös *Heinonen,* DL 1972 s. 476 ja 483.

näiden kahden rikoksen välillä. Yhdenmukaista oikeuskäytäntöä ei nähdäkseni kuitenkaan saavuteta, niin kuin hallituksen esityksen perusteluissa on edellytetty, suhteellisen nopeasti, vaan se vie aikaa jopa useamman vuoden, koska rikosten tunnusmerkistöt aiheuttavat tulkintavaikeuksia. Ei olisi pahitteeksi, vaikka yhtenäiseen lainkäyttöön pääsemisen nopeuttamiseksi pikaisesti ryhdyttäisiin toimenpiteisiin lain muutoksen aikaansaamiseksi. Jos näin tehdään, olisi vakavasti harkittava, eikö olisi syytä törkeän varkauden tunnusmerkistöön ottaa murtautuminen yhdeksi tekomuodoksi, joka tekisi pääsääntöisesti anastamisesta törkeän varkauden.

Paavo Alkio

Hovioikeudet nykyisellään

Alioikeudet ratkaisivat vuonna 1969 varsinaisessa oikeudenkäynnissä yhteensä n. 76.000 riita- ja rikosasiaa. Hovioikeudet ratkaisivat samana vuonna yli 9.000 muutoksenhakujuttua, joista n. 6.700 oli sen laatuista, että niissä annettuihin ratkaisuihin ei voitu OK 30 luvun 3 §:n 1) kohdan nojalla myöntää muutoksenhakulupaa. Hovioikeudet muuttivat alioikeuksien ratkaisuja noin kolmanneksessa muutoksenhakutapauksista. Korkein oikeus puolestaan muutti hovioikeuksien ratkaisuja rikosjutuissa ja siviilivalitusjutuissa n. 15 %:ssa ja nostojutuissa n. 20 %:ssa tapauksista. Hovioikeuksissa ja korkeimmassa oikeudessa tapahtuneiden muutosten merkittävyys ei ole tilastotietojen nojalla arvioitavissa, koska tilasto tuntee vain käsitteet »vahvistettu» tai »jätetty muuttamatta» ja »muutettu».[1]

Tilastonumerot osoittavat siis, että esimerkkivuotena 1969, jonka luvut eivät sanottavasti eronne viime vuosikymmenen vuotuisluvuista yleensä, alioikeuksien ratkaisemista varsinaisista oikeudenkäyntiasioista vajaat 12 % saatettiin muutoksenhakuteitse hovioikeuksiin ja että muutoksenhakujutuista lähes 75 % laissa säädettyjen muutoksenhakurajoitusten nojalla jäi hovioikeuksien ratkaisujen varaan sekä että niissä n. 1.400 jutussa, joissa muutosta haettiin korkeimmassa oikeudessa, n. 80—85 %:ssa tapauksista hovioikeuden ratkaisu jäi sellaisenaan pysyväksi.

Hovioikeuksilla on tämän mukaan merkittävä asema oikeudenkäytössä. Valtaosa hovioikeuksien ratkaisuista jää oikeudenkäyntiasioiden lopullisiksi ratkaisuiksi.

Tältä pohjalta lähtien voidaan kysyä, onko hovioikeuksilla nykyi-

[1] Ks. Tuomioistuinten toiminta 1955—1969, SVT XXIII C: 88, Helsinki 1972, s. 11 ss. sekä taulut 9, 10, 13 ja 14.

sen lainsäädännön nojalla käytettävissään riittävät keinot mahdollisimman oikeudenmukaisiin tuloksiin pääsemiseksi. Mielessäni on eräitä seikkoja, jotka kuuluvat tämän kysymyksen yhteyteen.

Esittely

Esittelyn tarkoituksena on selvittää asia sen ratkaisemiseen osallistuville jäsenille niin, että asia voidaan esittelyn jälkeen ratkaista. Tätä päämäärää on pidetty silmällä — vuoden 1615 oikeudenkäyntiprosessista alkaen — niitä säännöksiä muotoiltaessa, joiden nojalla esittelyn suoritusta ja sen tuloksen tarkistamista on pyritty järjestämään.

Kokemuksen mukaan esittelyssä muodostuu tärkeäksi, paitsi esittelyn teknillinen suoritus, kysymys siitä, miten esittelijän selostamien, jutun asiakirjoihin perustuvien tosiseikkojen tarkistaminen suoritetaan. Työjärjestyksissä on esiintynyt neljä eri järjestelmää: 1) asiakirjat luetaan kokonaan esittelyn yhteydessä, mikäli tämä havaitaan tarpeelliseksi (Oik.pros. 1615, 32. kohta), 2) yksi jäsen voidaan määrätä ennen asian ratkaisemista tarkastamaan asiakirjat (TyöJ 1909, 15 §:n 1 mom.),[2] 3) yksi jäsen voidaan määrätä ennen esittelyä tarkastamaan asiakirjat ja esittelyssä voidaan lukea tärkeiksi katsottavat asiakirjat (TyöJ 1922, 13 §:n 2 mom. ja 14 §:n 1 mom.) ja 4) esittelyssä asiakirjoja luetaan vain niiltä kohdin, joissa sanamuodolla voi olla merkitystä ja kaikki ratkaisuun osallistuneet jäsenet velvoitetaan lukemaan asiakirjat kotityönä (TyöJ 1952, 18 §:n 1 mom. ja 21 §:n 3 mom.). Minkä verran asiakirjoja vuoden 1615 säännöksen voimassa ollessa luettiin esittelyssä ei ole tiedossani, mutta kirjallisuudesta löydettävissä olevien hajatietojen nojalla on pääteltävissä, että viime vuosisadalla asiakirjat luettiin esittelyssä kokonaisuudessaan, ja tämä tapa lienee säännösten sisällön muuttumisesta huolimatta jatkunut aina vuoden 1952 työjärjestyksen voimaan tuloon saakka.

Asiakirjojen lukemiseen esittelyssä kului paljon aikaa, ja kun virkamiesesittelijä oli lukemassa, jäsenten mielenkiinto pyrki herpautumaan, varsinkin kun juttu oli laaja ja asiayhteyksien mieleen pai-

[2] Vuoden 1909 työjärjestys oli ensimmäinen maan hovioikeuksille yhteinen työjärjestys. Aikaisemmin olivat työjärjestystä valmistelleet senaatin v. 1890 ja v. 1902 asettamat komiteat, mutta näiden esitysten nojalla työjärjestystä ei annettu. Viime vuosisadalla ainakin jotkin hovioikeudet sekä Ruotsissa että Suomessa vahvistivat itselleen virkamiestensä virkavelvollisuuksia koskevat määräykset.

naminen olisi edellyttänyt tiivistä ajatusten koossa pitämistä. Niinpä näyttää jo vuoden 1615 säännöksen aikoina muodostuneen säännöksi, että jäsenet kotityönään lukivat asiakirjat.[3] Ja tämäkin tapa lienee säilynyt kautta vuosisatojen perinteen varassa ja koska kukaan ei ollut halukas allekirjoittamaan tuomiota, jonka perusteina oleviin seikkoihin hän ei ollut henkilökohtaisesti perehtynyt.

Korkeimman oikeuden 17. 9. 1952 vahvistaman uuden työjärjestyksen esittelyä koskevissa säännöksissä on uutta esittelymuistiota koskevat perusteelliset ohjeet ja entistä tiukempi asiakirjojen esittelyssä lukemista koskeva kielto, jonka mukaan asiakirjoja saadaan lukea vain sikäli kuin sanamuodolla voi olla merkitystä asian ratkaisemiselle. Muuten esittely jäi suurin piirtein sellaiseksi, mihin käytännön nojalla oli tultu. Mutta 17. 7. 1952 annetun uuden hovioikeusasetuksen päivätyömäärää koskevat säännökset toivat muutoksen hovioikeuksien työhön: istunnon pituus ei määräytynyt enää tuntien, vaan suoritettavan ja pisteissä laskettavan päivätyömäärän mukaan. Tämä järjestelmä ja lukemisen rajoittamista koskeva säännös ovat johtaneet siihen, että jaostolla suoritettavan työn määrä on — tunneissa laskien — huomattavasti vähentynyt, ja jäsenten kotona tehtävän työn määrä vastaavasti lisääntynyt.

Tämä ei ole paras mahdollinen järjestelmä. Tasapaino jaostolla ja kotona suoritettavan työn välillä on häiriintynyt, ja kollegiaalisuus on kärsinyt.

Vuoden 1922 työjärjestyksen voimassa ollessa Vaasan hovioikeudessa pyrittiin säästämään asiakirjojen lukemiseen kuluvaa aikaa siten, että esittelyn jälkeen lukemisen suoritti, mikäli lukeminen havaittiin aiheelliseksi, tarkastusvuorossa oleva jäsen. Näin meneteltäessä jo lukemisen aikana syntyi keskustelua, sekä todistelun että oikeuskysymyksen pohdintaa. Esittelijä oli saapuvilla ja hänen tehtävänään oli ilmoittaa, miltä kohdin asiakirjoista mahdollisesti oli löydettävissä lisäselvitystä jäseniä kiinnostaviin seikkoihin. Tärkeätä oli, että tällaisella esittelyllä saavutettiin tavallisten ja usein laajahkojenkin juttujen kohdalla todella se hetki, johon esittelyn oli silloisen säännöksen mukaan esittelijän osalta päätyttävä: »että asia voidaan sellaisen selonteon jälkeen ratkaista».

---

[3] *Stig Jägerskiöld* mainitsee tutkimuksessaan Hovrätten under den karolinska tiden och till 1734 års lag (1654—1734) teoksessa Svea hovrätt, Studier till 350-årsminnet, Tukholma 1964, s. 300, että kaikkien jäsenten tuli tarkastaa koko asiakirjavihko ja että hovioikeus tähän liittyvästä työtaakasta huolimatta yleensä noudatti mainittua periaatetta sen takaaman varmuuden vuoksi.

Nykyinen esittely on kylläkin huomattavasti nopeampaa kuin entinen, mutta kollegiaalisuus on kärsinyt. Kollegiaalisuus sisältää paljon enemmän kuin sen, että kollegiaalisen tuomioistuimen jäsenet ratkaisevat yhdessä tuomioistuimen käsiteltävät asiat. Kollegiaalinen menettely on ennen kaikkea asian pohtimista ja neuvottelua, jossa jokainen tuntee itsensä vapaaksi ja jossa virkaikäjärjestyksellä ei ole merkitystä, jossa opitaan kuuntelemaan toisten mielipiteitä ja perustelemaan omaa ja — mikä on tärkeätä — luopumaan omasta, jos se osoittautuu virheelliseksi. Vaikka viskaali ei kuulu kollegioon hänellä on oikeus osallistua keskusteluun. Tietojen antaminen esittelyn aikana kuuluu hänelle ja hänellä on oikeus, samoin kuin jäsenellä, saada mielipiteensä pöytäkirjaan, jos jaosto on toista mieltä kuin hän. Tällaiset keskustelut olivat aikoinaan — ja ovat vieläkin sikäli kuin niihin riittää aikaa — parasta tuomarikoulutusta. Jäsenten kannalta ne ovat omiaan helpottamaan kotona suoritettavaa tarkistustyötä.

Esittelijän knnalta uudet esittelymuistion laatimista koskevat säännökset merkitsevät sinänsä työn lisääntymistä. Todellinen työn lisääntyminen riippuu kuitenkin ratkaisevasti siitä, miten tulkitaan TyöJ 15 §:n 4 momenttia, jonka mukaan muistion laatiminen ei ole pakollista yksinkertaisten asioiden esittelyä varten. Muistion laatiminen määräytyy käytännön tarpeiden mukaan, ja asia lienee niin, että suurin osa sekä valitus- että vetojutuista on sellaisia, joiden esittelyssä muistiosta ei ole sanottavaa hyötyä tai joissa sen korvaavat esittelijän konseptiin tekemät kirjallisuutta ja ennakkotapauksia koskevat merkinnät. Toisaalta on todettava, että muistiot, joita suuremmissa tai oikeuden soveltamisen kannalta vaikeissa jutuissa laaditaan, ovat usein verrattain korkeatasoisia tutkielmia, jotka — sivullistenkin ymmärrettäviksi täydennettyinä — olisivat julkaisukelpoisia. — Tätäkin varten tarvittaisiin hovioikeuksien vuosikirja, johon myöhemmin palaan.

Juttujen lukumäärän vuosittain lisääntyessä hovioikeuksien työmäärä on ainakin viimeisten kymmenen vuoden ajan ollut niin suuri, että HOA 10 §:n 3 momentin säännöstä, jonka mukaan päivätyömäärää vahvistettaessa on pidettävä ohjeena, että asiat tulevat viivytyksettä käsitellyiksi, ei ole lähimainkaan voitu noudattaa. Tilanne lienee kaikissa hovioikeuksissa samantapainen.

On keskusteltu siitä, voidaanko päivätyömääriä lisätä. Käsitän asian siten, että lisäämiseen ei ole sanottavia mahdollisuuksia. Nykyinen työtahti on johtanut, kuten mainitsin, siihen, että monipuolisesti

arvioituun, mahdollisimman oikeudenmukaiseen ratkaisuun pyrkimisen kannalta hedelmälliset neuvottelut jaostolla ovat huolestuttavasti vähentyneet, ja kotityön määrä lisääntynyt. Kansliahenkilökunnan suoritettavia tehtäviä on voitu rationalisoida; esim. valojäljennyskoneet ovat olleet suureksi avuksi. Mutta tuomitsemista ei voida rationalisoida. Ratkaisun etsiminen on ajatustyötä, jota tuskin voidaan koneellisin keinoin edes sanottavasti helpottaa, vaikka työn pohjaksi tarpeellista materiaalia voitaisiinkin ohjelmoida tietokoneisiin.

Professori *Tauno Ellilä* on esittelyä käsitellessään [4] suositellut mm., että viskaaleja käytettäisiin vetojuttujenkin esittelijöinä. Tämä onkin tärkeä kysymys, ei vain jäsenten työn helpottamisen vaan ja ennen kaikkea tuomarikoulutuksen kannalta. Nykyisenkin työjärjestyksen mukaan (9 §:n 1 mom.) presidentti voi, milloin asianhaarat niin vaativat, määrätä viskaalin esittelemään vetoasioita. Se että määräyksiä ei tämän säännöksen nojalla yleensä ole annettu, johtuu koulutetun työvoiman puutteesta ja lisäksi siitä, että sanotun lainkohdan säännöksiä ei alunperin liene tarkoitettu sovellettaviksi normaaliaikoina.

Lainkäyttöhenkilökunta

Kihlakunnantuomarin virkojen siirtäminen kokonaispalkkausjärjestelmään aiheuttaa siirtymäkauden aikana hovioikeuksille hankaluuksia. Nykyisen käytännön mukaan hovioikeuden jäsen määrätään hoitamaan avoimeksi tulevaa kihlakunnantuomarin virkaa, ja kun viran siirtäminen uuteen palkkausjärjestelmään riippuu monista järjestelykysymyksistä, mm. sopivan huoneiston saamisesta tuomiokunnan toimitiloiksi, hovioikeus voi menettää jäsenensä vuosikausiksi. Kun tällaisia menetyksiä sattuu saman hovioikeuden osalle samanaikaisesti useita, kuten Vaasan hovioikeudessa on tapahtunut, merkitsee tämä sitä, että jaostoilla jatkuvasti toimii kaksi vakinaista jäsentä ja kaksi apujäsentä. Toisen vakinaisen jäsenen kotityöpäivinä toinen vakinainen toimii puheenjohtajana ja muina jäseninä kaksi apujäsentä. Vakinaisen jäsenen sairauden johdosta tai lomien aikana jaosto voi toimia pitkiä aikoja tässä kokoonpanossa. Jaosto on tällaisenakin kyllä HOA 14 §:n 3 momentin mukainen, mutta vuodesta toiseen jatkuvana järjestelmänä tätä tuskin voidaan pitää

---

4 *Ellilä,* Hovioikeusmenettely ja oikeudenkäynnin uudistus, Vammala 1971, s. 184.

asianmukaisena. *Ellilän* mainitsemaa periaatteellista sääntöä, jonka mukaan apujäsenet eivät saisi olla jaostossa enemmistönä,[5] ei näissä oloissa voida noudattaa. Järjestelmä johtaa myös siihen, että jaoston toimiessa kolmijäsenisenä sen viikoittainen työsuoritus alenee yhden päivän pistemäärällä.

Oikeusministeri *Louekoski* on julkisuudessa [6] todennut hovioikeuksien lainkäyttöhenkilökunnan lisäyksen jääneen huomattavasti jälkeen hovioikeuksiin tulleiden juttujen lisääntymisen aiheuttamasta työvoiman tarpeesta ja tästä aiheutuneen juttujen ruuhkautumisen hovioikeuksiin. Ministeri Louekoski on pitänyt pikaisia toimenpiteitä tilanteen korjaamiseksi tarpeellisina. Tämä mielipide vastaa hovioikeuksien odotuksia. Tilannetta mutkistaa se, että apujäsenten lisääminen ei riitä, vaan tarvitaan — ainakin siksi ajaksi kuin kihlakunnantuomarin virkojen siirtäminen uuteen järjestelmään jatkuu nykyisellään — vakinaisia jäseniä. Ehkä olisi syytä ottaa harkittavaksi asessorin virkojen perustaminen jälleen hovioikeuksiin. Asessori olisi vakinainen jäsen ja voisi toimia myös jaoston puheenjohtajana.

Suullinen käsittely

Vaikka esittelyn tehostaminen voikin tapahtua pelkästään käytännön varassa eikä sitä varten tarvita uusia säännöksiä, on jutun hovioikeudessa tapahtuvan käsittelyn kannalta havaittava toinen seikka, jonka toteuttamiseksi uudistusta tarvitaan. Tarkoitan tietenkin suullisten käsittelyjen lisäämistä hovioikeuksissa.

Kirjoittaessani tästä vuonna 1970 [7] asia oli lainvalmistelukunnassa valmistavien neuvottelujen kohteena. Seuranneena vuonna *Ellilä* käsitteli kysymystä edellä mainitussa teoksessaan ja päätyi lausumaan: »Nykyhetki on kypsä ja otollinen hovioikeusmenettelyn uudistamiseen.» Tämän jälkeen varsinaista oikeudenkäyntiuudistusta tarkoittavat suunnitelmat, joita koskevan selonteon oikeusministeri keväällä 1971 antoi eduskunnalle ja joiden yhteyteen suullisten käsittelyjen lisääminenkin kuului, näyttivät jääneen lainvalmistelukunnan muiden harrastusten varjoon, kunnes ministeri *Louekoski* edellä mainitussa esitelmässään kuluvan vuoden alussa lausui, että useissa

---

[5] M.t. s. 142.
[6] Esitelmä tuomarikokouksessa Kuopiossa 15. 1. 1973.
[7] *Alkio,* Suullisten käsittelyjen lisääminen hovioikeuksissa, Kriminalistiklubi 1920—1970, Oulu 1970, s. 13 ss.

tapauksissa on pidettävä tärkeänä, että hovioikeuskin saa suullisessa ja välittömässä menettelyssä kosketuksen asianosaisiin ja todistajiin ja että vaatimukseksi näin ollen on asetettava suullisuuden ja välittömyyden lisääminen hovioikeuskäsittelyssä.

Suullisten käsittelyjen lisäämisellä pyritään paitsi siihen, että asianosaiset voivat itse olla valvomassa etujaan oikeudenkäynnissä, ennenkaikkea alioikeudessa esitetyn todistajien kuulustelun tarkistamiseen ja täydentämiseen. Tällaisen todistelun tarkistamisen kannalta hovioikeuteen muutoksenhakuteitse tulevat jutut voidaan jakaa kolmeen ryhmään:

1) Jutut, joissa tosiasiapuoli on riidaton. Todistajien kertomuksista pöytäkirjaan tehdyt merkinnät eivät aiheuta epäilyksiä, eikä muutoksenhakemuksissa esitetä väitteitä todistelua vastaan. Tämän laatuisia juttuja lienee hovioikeuksiin tulevista huomattavasti enemmän kuin puolet, ja kysymys näissä onkin yksinomaan oikeuden soveltamisesta.

2) Jutut, joissa alioikeudessa kuultujen todistajien kertomukset ovat sekavia tai ristiriitaisia tai joissa hovioikeudessa ei voida saada selvyyttä syystä, jonka nojalla alioikeus on hyväksynyt jonkun todistajan kertomuksen ratkaisunsa perusteeksi ja jättänyt toisen kertomuksen huomioon ottamatta. Näissä tapauksissa siis ratkaisu hovioikeudessa riippuu alioikeudessa esitetyn todistelun luotettavuudesta.[8] Juttuja, joissa todistajan luotettavuuden tarkistamisesta on pöytäkirjaan tehty OK 17 luvun 28 §:n 1 momentissa edellytettyjä merkintöjä, esiintyy ainakin Vaasan hovioikeudessa vähän, mutta jutut, joissa näitä merkintöjä kaivataan, eivät ole aivan harvinaisia.

3) Jutut, joissa todistelua vastaan sinänsä ei näytä olevan huomauttamista, mutta joissa todistelun lopputulos jutun kokonaisuus, olosuhteet, tapahtumat sekä asianosaisten ja todistajien henkilöllisyys huomioon otettuna vaikuttaa epäluotettavalta. Tällaisiakin on.

Kun muutoksenhakija, joka tekee huomautuksia todistelua vastaan, ei ole pyytänyt suullista käsittelyä eikä jutun palauttamista, on hovioikeudella nykyään todistajien kuulustelun tarkistamiseksi käytettävissään vain OK 17 luvun 8 §:n säännös, jonka mukaan hovioikeus voi säännöksessä mainituin edellytyksin päättää hankittavaksi lisätodisteita. Käytännössä tämä yleensä merkitsee sitä, että kun hovioikeus alioikeuden pöytäkirjasta havaitsee, että esitutkinnassa on kuultu henkilöitä, joiden kertomukset voivat vaikuttaa jutun rat-

---

[8] Ks. *Alkio*, todistajan luotettavuuden toteamisesta, LM 1964, s. 1027 ss. ja *Saarni—Rytkölä*, Todistajankertomusten arvioinnista, LM 1966, s. 245 ss.

kaisuun mutta joita ei ole alioikeudessa kuultu, hovioikeus kumoaa alioikeuden päätöksen, määrää että näitä henkilöitä on kuultava todistajina ellei estettä ilmaannu ja palauttaa jutun sitä varten alioikeuteen.[9] Tällainen toimenpide ei merkitse sitä, että hovioikeus soveltaisi inkvisitoorista menettelyä, vaan palauttaminen tapahtuu materiaaliseen totuuteen pyrkimisen tarkoituksessa.[10]

Edellä esittämäni seikat tukevat nähdäkseni käsitystä, että uudistus, jota hovioikeuksien toiminnan tehostamiseksi kiireellisimmin kaivataan, on suullisten käsittelyjen lisääminen. Missä laajuudessa uudistus toteutetaan on kysymys erikseen, ja johtoa on saatavissa meillä ennen sotia valmistuneista oikeudenkäyntilaitoksen kokonaisuudistussuunnitelmista ja Ruotsin toteutetusta uudistuksesta.

Kirjoittaessani asiasta aikaisemmin olen esittänyt uudistuksen aloittamista varovasti ja olen samalla viitannut siihen, että Ruotsissa, jossa suullinen pääkäsittely on hovioikeudessa muutoksenhakujutuissa pääsääntöisesti toimitettava, saadut kokemukset osoittavat, että rajoitusten säätäminen myöhemmin on kohdannut voimakasta vastustusta. Meidän olojamme silmällä pitäen voidaan olettaa, että kun uuteen järjestelmään on vähemmän pakottavien säännösten nojalla päästy tutustumaan ja hovioikeudet on mitoitettu uudistuksen vaatimusten mukaisesti, suullisten kuulustelujen lisääminen myöhemmin olisi helpommin toteutettavissa. Samaan suuntaan päättelevät myös professori *Ellilä,* joka on laajasti perustellut suullisten käsittelyjen lisäämistarvetta nimenomaan todistelun täydentämisen ja tarkistamisen kannalta, ja ministeri *Louekoski,* joka on todennut Ruotsin nykyisen hovioikeusmenettelyn muodostuneen raskaaksi ja kalliiksi ja korostanut vaatimusta, että hovioikeus ei saisi muuttaa alioikeuden suulliseen näyttöön perustuvaa ratkaisua ilman suullista ja välitöntä käsittelyä.[11] Otaksuttavasti kaikki suullisten käsittelyjen lisäämistä puoltavat kirjoittajat lähtevät siitä käsityksestä, että todistelun mahdollisimman täydellinen varmistaminen hovioikeudessa on materiaalista totuutta tavoittelevan oikeudenkäytön tärkein edellytys ja että vapaan todistusten harkinnan järjestelmän pohjana tulee olla todistelun välittömyys.[12]

---

[9] Ks. myös KKO 1969 II 81.

[10] Ks. Pöytäkirja Vaasan hovioikeuspiirin tuomareiden neuvottelukokouksesta 21. 5. 1969 s. 64 ss. (moniste).

[11] *Ellilä,* m.t. s. 122 ja *Louekoski,* ed. main. esitelmä.

[12] Ks. Lainvalmistelukunnan ehdotus 1927 s. 11, *Wreden* lausunto lakivaliokunnalle Lakivaliokunnan miet. N:o 10 v. 1934 valtiopälv. liitteenä 2, *Ignatius,* Hävitetäänkö hovioikeudet? LM 1924, s. 95 ss., *Saarni—Rytkölä,* m.k. s. 255.

Huomioita ja mietteitä

Kuluneiden kolmen viime vuosikymmenen aikana hovioikeuksien sisäisten työmuotojen perinteellinen byrokratia on hävinnyt olemattomiin. Muodollisuuksista kiinni pitäminen on lientynyt niin pitkälle kuin lain mukaan on ollut mahdollista. Jyrkkiä virka-aste-eroja noudatellut esittelijät—ratkaisijat -asetelma on muotoutunut jaostolla työskentelevien jäsenten ja esittelijöiden yhteistyöksi.

Käsitykseni mukaan tämä kehitys on ollut eduksi sekä työskentelyn että hovioikeudessa tapahtuvan tuomarikoulutuksen kannalta. Viimeksi mainittua tehtävää silmällä pitäen myös viskaalien pitkät apujäsenyydet ovat tärkeitä, kunhan jaostot voitaisiin pitää sellaisina, että kullakin on vain yksi apujäsen.

Vuosikymmen sitten suunniteltiin kanneviskaalinviran järjestämistä siten, että se jäisi haltijansa loppuviraksi hovioikeudessa tai että tähän virkaan hakeutuva ainakin pysyisi siinä mahdollisimman pitkään. Tämä ei onnistunut, eikä aikoinaan tapahtunut vähäinen palkan korottaminen muuttanut tilannetta. Viime aikoina on puhuttu sihteerin viran muuttamisesta kansliapäällikön viraksi, josta myös muodostuisi pysähdysvirka. Tässä taitavat nousta eteen samanlaiset vaikeudet. Kumpaankin virkaan tarvitaan lakimies, ja hovioikeuteen virantoimitukseen tulevat tähdännevät yleensä tuomarinvirkaan, joten kaikki muut hovioikeuden virat paitsi jäsenen virat merkitsevät heille vain väliasteita. Toisaalta onkin pidettävä tärkeänä, että jäseneksi nimitettävä on saanut kokemusta myös sihteerin ja kanneviskaalin tehtävistä.

Julkisuudessa on mainittu myös varapresidentin virkojen uudelleen perustamisen mahdollisuus.[13] Työjärjestyksissä varapresidentin tehtävistä ei ollut säädetty muuta, kuin että tämä, joka varsinaisesti toimi jaoston puheenjohtajana, presidentin poissa ollessa hoiti presidentin tehtävät.

Presidentin pääasiallinen ja eniten aikaa vievä tehtävä on HOA 6 §:n 2 momentin mukainen oikeusperiaatteiden soveltamisen ja lainkäytön yhdenmukaisuuden valvonta. Tämä tehtävä voi laajojen ja harvinaislaatuisten juttujen kohdalla osoittautua suuritöiseksi ja aiheuttaa kortistojen ja kirjallisuuden tutkimista sekä neuvotteluja jäsenten ja esittelijöiden kanssa. Toinen aikaa vievä tehtävä on

---

13 *Ellilä*, m.t. s. 177 s., *Louekoski* ed. main esitelmässä, jossa hän mm. mainitsee alioikeuksien hallinnonuudistuksen merkitsevän huomattavaa hallinnollisten asioiden määrän lisäystä hovioikeuksissa.

asianosaisille toimitettavien tuomioiden ja päätösten allekirjoittaminen. Näistä valvonnan on katsottava tehtävän yhdenmukaisuuden jatkumisen kannalta kuuluvan presidentille. Tuomioiden ja päätösten allekirjoittamisesta presidentti voitaisiin vapauttaa; tästä Helsingin hovioikeus on vuonna 1970 tehnyt oikeusministeriölle esityksen, jota muut hovioikeudet lienevät tukeneet. Nykyinen järjestelmä johtaa silloin tällöin siihen, että presidentti joutuu varauksitta allekirjoittamaan ratkaisun, jota hän ei henkilökohtaisesti hyväksy.

Muiden nykyisten säännösten nojalla presidentille kuuluvien virkatehtävien ja alioikeuksien hallinnonuudistuksesta presidentille aiheutuvien tehtävien osalta olisi, jos varapresidentin virat perustetaan, säädettävä työnjako ja samalla huolehdittava menettelytavoista, joiden nojalla presidentti virastopäällikkönä pidetään tietoisena kaikista ratkaisuista, joita hänen virastossaan tehdään, ja varapresidentille, mikäli hän edelleen toimisi jaoston puheenjohtajana, järjestetään joustavat mahdollisuudet tämän tehtävän ja hänelle tulevien muiden virkatehtävien hoitamiseen.

Hovioikeuksien keskeistä tiedoitusjärjestelmää ei ole saatu käytännössä toimimaan; tätä kylläkin aikoinaan yritettiin hovioikeuksien tuomarien kokouksessa vuonna 1964 tehdyn päätöksen mukaisesti. Kun otetaan huomioon hovioikeuksien nykyinen asema oikeudenkäytössä ja ennen kaikkea se, kuinka suuri määrä jutuista jää lopullisesti hovioikeuksien ratkaisujen varaan, on pidettävä asianmukaisena, että hovioikeuksien ratkaisukokoelmaa ryhdytään valtion kustannuksella julkaisemaan samaan tapaan kuin nyt julkaistaan korkeimpien oikeuksien ratkaisuja. Vain täten voidaan tiedot ratkaisuista saada — yhtenäisen käytännön aikaansaamiseksi — alioikeuksien ja hovioikeuksien tietoon ja samalla tieteenharjoittajien, asianajajien ja muidenkin käytännön ratkaisuista tietoja haluavien saataville. Käytäntö on osoittanut, että ratkaisuselostusten toimittaminen Lakimies-lehdelle, joka auliisti on tarjonnut palstojaan käytettäväksi tähän tarkoitukseen, on jäänyt sattumanvaraiseksi.

Tällaisen hovioikeuksien julkaisun ei tarvitsisi olla vain pelkkä ratkaisukokoelma. Sen pitäisi olla vuosikirjan luontoinen ja siinä olisi julkaistava hovioikeuksissa laadittuja, tärkeisiin oikeudellisiin ratkaisuihin liittyviä esittelymuistioita sekä hovioikeuksien toimintaa selvitteleviä tutkielmia ja kirjoituksia.

Edward Andersson

Eräitä huomioita EVL:n valmistelusta, säätämisestä ja tulkinnasta

Vuonna 1968 säädetty elinkeinoverolaki siihen liittyvine tappiontasauslakeineen ja muine lainmuutoksineen oli meidän oloissamme suuri lainsäädäntöuudistus. Ennakkotietomenettelystä johtuen on melko nopeasti voitu saada aika huomattava määrä oikeustapauksia, joiden johdosta lain tulkinta on monessa tärkeässä kohdassa selkiintynyt, vaikka laki tätä kirjoitettaessa on ollut voimassa vasta neljä vuotta. Tässä kirjoituksessa on tarkoitukseni omista subjektiivisistä lähtökohdistani käsin pohtia joitakin elinkeinoverolakikompleksin aiheuttamia tulkintaongelmia. Tällöin on tietenkin otettava huomioon, että olen ollut aktiivisesti mukana lakia valmisteltaessa, että olen osallistunut lain kommentaariteoksen laatimiseen ja että olen keskusverolautakunnan varajäsenenäkin jossain määrin voinut tarkkailla käytännön kehittymistä. Olen siis monessa suhteessa »jäävi», mutta tämä ei estäne minua lausumasta käsityksiäni.

EVL:n valmistelu suoritettiin Liikeverotuksen uudistustoimikunnassa, ns. Ikkalan toimikunnassa, jonka työ alkoi alkuvuodesta 1965 ja päättyi syyskuussa 1966. Työhön käytetty aika oli siis n. 1 ½ vuotta, mikä on lyhyehkö aika, ottaen huomioon että työ tehtiin kokonaan sivutyönä toimikunnan istuessa puolitoista tuntia 1—2 kertaa viikossa. Vasta viime vaiheessa, sen jälkeen kun Ikkala oli 1. 6. 1966 alkaen nimitetty VvM:n vero-osaston päälliköksi, puheenjohtaja ja sihteeri (Sakki) saattoivat käyttää toimikunnan työhön jonkin verran virka-aikaakin.

Toimikunta pohti käsitykseni mukaan keskeisiä ongelmia suhteellisen perusteellisesti. Näinä keskeisinä ongelmina olivat mm. vaihto-omaisuuden »arvostus», käyttöomaisuuden poistot, tulokäsite ja osakeyhtiöiden kahdenkertaisen verotuksen lieventäminen (18 § 4 k.;

ei sen sijaan 61 §). Ehkä ei olekaan mikään sattuma, ettei näiden keskeisten ongelmien kohdalla ole käytännössä ilmennyt pahempia tulkintavaikeuksia. Tällöin en ota lukuun akordivoittojen verotusta koskevaa kysymystä, joka kyllä oli esillä toimikunnassa, mutta niin aikaisessa vaiheessa, ettei sitä osattu kytkeä tappiontasaussäännöksiin. Niin jäi kannanotto siihen ongelmaan selvästi tekemättä, ja tuskin voidaan sanoa sen vieläkään tulleen täysin ratkaistuksi. Mieluimmin se olisi hoidettava lainsäädännön avulla.

Kun poliitikot v. 1966 eduskuntavaalien jälkeen alkoivat vaatia mietinnön valmistumista, toimikunnan työ oli epäilemättä vielä puolivalmis. Kannanotot useisiin ongelmiin olivat vielä suorittamatta ja lähes kaikki kannanotot olivat riittämättömästi tarkistettuja. Tärkeitä säännöksiä, joita jouduttiin valmistelemaan suuressa kiireessä, olivat mm. kaikki siirtymäsäännökset, kehittämisrahastosäännökset niihin luettuina, muutokset muihin lakeihin, väliaikaiset säännökset (joista 61 §:ään tulikin virheitä) [1] sekä eräät muut säännökset. Ennen kaikkea jäi ehkä vähemmälle huomiolle EVL:n suhde TOL:iin,[2] jonka ongelman osalta on sittemmin ilmennyt tulkintaerimielisyyksiä. Toimikunnalla oli kyllä käsityksensä näistäkin asioista melko selvillä, mutta sen pukeminen säännösten muotoon ei joka suhteessa tullut selvästi suoritetuksi.

Toimikunnan omaksuma linja liikeverotuksen uudistuksessa oli epäilemättä melko vahvasti taloudellinen. Tällaiselle pohjalle liikeverotuksen täytyykin mielestäni pohjautua. Kun uudelle laille oli pyrittävä löytämään uusi ja kestävä teoreettinen perusta, jollaista ei TOL:n liikeverotussäännöksillä ollut nimeksikään, se löydettiin *Saarion* meno—tulo-teoriasta ja realisointiperiaatteesta, mikä myös mietinnössä ja lakitekstissäkin selvästi ilmaistiin. Eri asia on sitten, paljonko apua tästä on konkreettisia asioita ratkaistaessa. Esim. kysymyksen ollessa pelkkien kirjanpidollisten arvonkorotusten tulouttamisesta, lain teoreettinen pohja antoi välitöntä apua, minkä KHO myös on tunnustanut (1970 II 546—47). Joissakin toisissa kysymyksissä teorioitten antama välitön tulkinta-apu on olematon; sen sijaan että ryhdytään tulkitsemaan jotakin teoriaa, on syytä pyrkiä tulkitsemaan välittömästi lakitekstiä ja yrittää kehittää siitä johdonmukaisesti tulkittu kokonaisuus. Sitä paitsi tuntuu ilmeiseltä, ettei toimikuntakaan ymmärtänyt meno—tulo-teoriaa joka suhteessa oikein,

[1] Ks. *Ikkala—Andersson—Nuorvala*, Uusi elinkeinoverolainsäädäntö (1973) s. 216, 349, 351.

[2] Maatilatalouden tuloverolakiahan tuolloin ei ollut olemassakaan.

mistä olkoon esimerkkinä mietinnössä esiintyvä väite EVL:n 20 §:n säännöksen mukaisen kertatulona saatujen korkojen ja vuokrien useammalle vuodelle jakamisen poikkeuksellisuudesta. Samoin *Saario* ja muut liiketalousmiehet ovat esittäneet allekirjoittaneelle, että toimikunnan penseä suhtautuminen varauksiin, erit. takuuvarauksiin, ei ollut Saarion teorian mukaista. Tämä pitäneekin paikkansa ja siten voidaan todeta, että toimikunnan tältä osin tiukan äänestyksen jälkeen syntynyt kanta oli vero-oikeudellisten tai ehkä suorastaan kuviteltujen valtiontaloudellisten näkökohtien sanelema eikä lain teoreettiseen pohjaan perustuva.

Sen jälkeen kun Liikeverotuksen uudistustoimikunnan mietintö oli julkaistu, pyydettiin tavanmukaiset lausunnot, joita tuli runsaasti. Koska toimikunta ei lopettanut työtään tuon I osamietintönsä annettuaan, mietinnöstä annetut lausunnot voitiin käydä läpi toimikunnassa, mikä oli varmaankin hyödyllinen vaihe. Tämä menettely olisi syytä yleisesti ottaa käyttöön. Lisäksi asetettiin Ikkalan puheenjohdolla toimiva poliittisten ja etujärjestöjen edustajista kokoonpantu toimikunta, ns. tarkistustoimikunta, käymään läpi ne ehdotukset, jotka Liikeverotuksen uudistustoimikunta oli tehnyt. Tämäkin on varsin suositeltava menettely, edellyttäen ettei kysymyksessä ole täysin uuden työn tekeminen vaan nimenomaan puhdas tarkistustyö. Liikeverotuksen tarkistustoimikunta antoi oman mietintönsä (1967: B 36), josta on määrättyä apua EVL:a tulkittaessa. — Nämä kaksi vaihetta olivat sellaisia, joiden ansiosta voidaan ehkä sanoa EVL:n tulleen jonkin verran paremmin valmistelluksi kuin meillä yleensä on vero-oikeuden (ja monella muullakin) alalla tapana. Tarkistustoimikunnan mietinnön antamisen jälkeen EVL:n jatkovalmistelu tapahtui valtionvarainministeriössä ja hallitustasolla. Tämän vaiheen aikana tehtiin lakitekstiin toisaalta eräitä puhtaasti teknisiä muutoksia ja toisaalta (hallituksessa) eräitä suuria poliittisia ratkaisuja, (joista tärkein oli kehittämisrahastojen käytön olennainen lieventäminen verrattuna mietinnössä ehdotettuun). Sen sijaan näyttää siltä, ettei muita kuin puhtaasti teknisiä ja suuria poliittisia korjauksia ehdotuksiin voitu tässä vaiheessa enää tehdä, koskei ollut viranomaista/elintä, joka olisi ottanut sellaisista muutoksista vastuun.

Selostettuani näinkin perusteellisesti EVL:n valmisteluja ja teoreettista taustaa tulen tämän kirjoituksen pääteemaan: lakiin kohdistetun kritiikin sekä lain soveltamisessa syntyneen oikeuskäytännön analysointiin ja osaksi arvosteluun. — Oikeuskäytäntöä on — kuten totesin — jo verraten paljon ja sen kommentoiminen on mielenkiin-

toinen tehtävä. Varsinaista EVL:n kritiikkiä ei sen sijaan ole julkisuudessa esiintynyt kovinkaan paljon, mutta epävirallisesti olen kuullut laista lausuttavan erilaista arvostelua.

EVL ja siihen liittyvät lait hyväksyttiin eduskunnassa yksimielisesti. Myös lain yksityiskohdista oli eduskuntakäsittelyn aikana varsin vähän erimielisyyttä. Ei edes valiokunnassa ollut mainittavia, eriävinä mielipiteinä rekisteröityjä erimielisyyksiä. Näin ollen arvostelun esittäminen lain syntyhistoriaan vedoten on vaikeaa: ainoa peruste, joka tältä osin saatetaan esittää, on se, ettei eduskunta tiennyt mitä se päätti. Tällaisia väitteitä onkin väläytetty.

Kysymys asiantuntijavallasta on demokratian suuria kysymyksiä. Mutta asiantuntijavallasta ei koskaan tulla pääsemään täysin eroon, koska elävän elämän ongelmat ovat niin moninaisia ja osaksi niin vaikeita, ettei kuka tahansa valistunutkaan maallikko voi niitä hallita. Itse en koe asiantuntijavaltaa negatiivisena edes »poliittisen tahdon» toteuttamisen kannalta; olen »asiantuntijatyöryhmissä» usein havainnut vilpittömän tahdon yrittää nähdä asiat kaikinpuolisesti, vaikka työryhmä on saattanut olla poliittisesti melko yksipuolinen. Mutta asiantuntijoitakin on tietenkin monenlaisia. Joka tapauksessa voitaneen todeta, että tarkistustoimikunta edusti EVL-asiassa ns. poliittista asiantuntemusta.

Tikka on väitöskirjassaan äskettäin mielenkiintoisella tavalla valaissut lain ration merkitystä laintulkinnassa ja eräitä muita tähän liittyviä kysymyksiä. Hän on myös hakenut esimerkkejä EVL:n alalta, mutta väitöskirjan kirjoittajalle suositeltavaan varovaiseen tyyliin varonut esittämästä jyrkkiä johtopäätöksiä. Hänen teoksensa on antanut minulle aiheen EVL:n tarkasteluun vähän laajemmaltikin.

Kysymys ammattimaisen kiinteistönmyynnin verottamisedellytyksistä lienee ollut ensimmäinen »suuri» oikeuskäytännössä esiin tullut ongelma. EVL:n esitöissä ei puhuta sanaakaan siitä, että lailla olisi haluttu kajota ammattimaisen kiinteistönmyynnin verotukseen. EVL:n valmistelutöiden aikana istui peräti kaksi komiteaa, joiden tehtävänä oli maan arvonnousun uudelleenjärjestelyn suunnittelu (1966: B 45 ja 1967: B 70). EVL:n valmistelijoiden ainoana huolena olikin, että EVL:n säännöksiä ei käytännössä voida soveltaa ammattimaiseen kiinteistömyyntiin. Tämän vuoksi syntyi EVL 55 §:n säännös. KHO:ssa herännyt ajatus, ettei ammattimaisesta kiinteistönmyynnistä EVL:n voimaantulon jälkeen enää voitaisi verottaa, tuli

---

[3] *Tikka, Kari S.*, Veron minimoinnista (1972), erit. s. 12 s. ja 128 s.

kuin salamana kirkkaalta taivaalta. Sillä ei ollut mitään tukea EVL:n esitöissä. Mielestäni ei voida ajatellakaan, että 30 vuotta sovellettu verotusmuoto voitaisiin yht'äkkiä lopettaa ilman että eduskunta, hallitus ja lainvalmistelijat ovat olleet siitä millään tavoin tietoisia. Onneksi KHO selvällä enemmistöllä tyrmäsi tämän ajatuksen. Sen hyväksyminen olisi käsitykseni mukaan ollut jopa tuomioistuimen aseman kannalta epäviisas teko.

Seuraavana ongelmana tuli esiin kysymys EVL:n suhteesta kiinteistön vuokraustoimintaan sekä asunto- ja kiinteistöosakeyhtiöihin. On kiistatonta, että tätä kysymystä oli komiteassa pohdittu riittämättömästi. Mietinnössä (1966: B 86 s. 82) tosin lausutaan, että TOL 24 §:n 5 kohdan säännöstä olisi edelleen sovellettava asunto-osakeyhtiöihin ja keskinäisiin kiinteistöyhtiöihin. Selvää mainintaa siitä, että esim. asunto- ja kiinteistöosakeyhtiöihin olisi sovellettava EVL:a, ei ole mietinnön perusteluissa, eikä lakiteksti sano asiasta mitään.[4] Puutteena on pidettävä sitäkin, ettei toimikunta pohtinut kiinteistönvuokrausta harjoittavien yleishyödyllisten yhteisöjen asemaa siinä tapauksessa, että kiinteistönvuokraukseen sovellettaisiin EVL:a. Esityöt ovat siis puutteellisia ja oikeuskäytäntö on noudattanut varovaista linjaa eikä ole poikennut aikaisemmin sovelletuista periaatteista. Tätä vastaan ei ole huomauttamista, joskin edelleen katsoisin, että olisi ollut aiheellista siirtyä käyttämään esim. asunto-osakeyhtiön kohdalla EVL:a niiden hyvin hajanaisten mutta liikeverotusta joka tapauksessa lähellä olevien periaatteiden sijasta, joita aikaisemmin oli sovellettu. Kun on ihmetelty EVL:n laatijoiden kannanottoa asunto-osakeyhtiöiden kohdalla, on kuitenkin luultu tämän kannanoton käsittävän paljon muuta kuin mitä se todellisuudessa käsittää, mm. jopa sen, ettei asunto-osakeyhtiötä voitaisi harkintaverottaa, jos sitä verotetaan EVL:n mukaan. Tämä johtopäätös on absurdi: eihän kiinteistöstä saatu tulo voi muuttua elinkeinotuloksi vain sen johdosta, että sen laskennassa sovelletaan EVL:ia (vrt. myös EVL 53 §).

Varsin mielenkiintoinen EVL:n periaatteiden koetinkivi oli kysymys sijoitusomaisuuden kirjanpidollisten arvonkorotusten veronalaisuudesta. Aikaisemmassa oikeuskäytännössä niitä oli verotettu. Asian tullessa KVL:ssa ensin esille lautakunnan enemmistö noudatti vanhaa käytäntöä. Tämä kanta oli ymmärtääkseni varsin selvästi EVL:n tärkeänä lähtökohtana olevan ns. realisointiperiaatteen vastai-

[4] Ks. myös *Andersson*, LM 1972 s. 88 s.

nen. KVL:n kannan hyväksyminen KHO:ssa olisi merkinnyt heti alkuun tapahtuvaa EVL:n perusperiaatteiden rikkomista. KHO:n kanta noudatti kuitenkin EVL:n perusperiaatteita (1970 II 546—47). — Tässä yhteydessä totean käsityksenäni, että kun Ikkala—Andersson—Nuorvala selittävät (1 p., s. 201 s.), etteivät edes vaihto-omaisuuden ns. epäkuranttiusvähennykset voi palautua verovelvollisen tehdessä kirjanpidollisen arvonkorotuksen, tämä tuskin on oikea kanta. On tosin selvää, etteivät epäkuranttiusvähennykset palaudu vain sen johdosta, että omaisuuden arvo jälleen nousee, mutta jos verovelvollinen ottaa tämän nousun huomioon korottamalla aktiivisesti omaisuuden arvoa, mielestäni jo selvyyssyistä on aiheellista, että korotus myös tuloutuu. Tämä vastannee KHO:n kantaa, jota on sovellettu myös sijoitusomaisuusrakennusten poistoihin (1970 II 547).

EVL:ssa on melko täydelliset jaksottamissäännökset. Tässä suhteessa laki poikkeaa hyvin selvästi aikaisemmasta oikeustilasta, sillä voidaan hyvällä syyllä sanoa, ettei TOL:ssa ollut mitään säännöksiä, jotka vastasivat EVL:n 19—24 ja 46—47 §:ää. Sen sijaan ne jaksottamisongelmat, joita mainituissa lainkohdissa säännellään, tietenkin esiintyivät käytännössä ja niihin oli säännösten puuttuessakin jouduttu ottamaan kanta. On hyvin mielenkiintoista tutkia EVL:n käytäntöä siitä lähtökohdasta, miten se suhtautuu tuohon vanhaan käytäntöön. Voidaan pitää ilman muuta selvänä, että EVL:n valmistelijat tunsivat vanhan käytännön ja että he harkitsivat uusien säännösten ja vanhan käytännön suhdetta ja varsinkin sitä, miten uusi säännös ehkä muuttaisi vanhaa käytäntöä.

Mitä EVL 19 §:ään tulee, ongelmana oli lakia valmisteltaessa tietenkin se, miten aikaisin tulo on kirjattava tuotoksi. Lainsäätäjän huolena on luonnollisesti, etteivät verovelvolliset saa mielivaltaisesti lykätä tuloutustaan. Tässä suhteessa EVL 19 § onkin varsin tiukka säännös. Sen sijaan lakia valmisteltaessa ei nähty sanottavana ongelmana niitä verovelvollisia, jotka itse haluavat suorittaa tuloutuksen aikaisemmin kuin EVL edellyttää, kuten toisinaan pienet rakennusliikkeet tulouttaessaan rakennuttajien maksamia ennakkoja. Omalta osaltani en voi edelleenkään nähdä tätä minään ongelmana verojärjestelmässä, joka sallii tappiontasauksen. Vain tapauksiin, joissa verovelvollinen siirtymällä edestakaisin tuloutustavasta toiseen etsii verotusetuja, on syytä puuttua VerotusL 56 §:n nojalla.

EVL 20 §:ssä säännellyistä, ennakkoon saaduista kertatuloista, erityisesti kertavuokrista ja niiden jaksottamisesta olin käynyt tais-

telua jo väitöskirjassani.[5] Oikeuskäytäntö, joka aikaisemmin sovelsi kassaperiaatetta ja verotti heti, muutti kantaansa samana vuonna kuin väitöskirjani ilmestyi (KHO 1962 II 431), minkä jälkeen tuo kanta vakiintui usealla KVL:n päätöksellä. EVL:n valmistelutyössä tunnustettiin pääsäännöksi, että ennakkoon saadut kertatulot jaetaan kohdistumisvuosille. Säännös asiasta, joka sinänsä on Saarionkin oppien mukainen, tarvittiin toisaalta selvyyssyistä ja toisaalta jaksotusajan kohtuulliseksi rajoittamiseksi 10 vuoteen, minkä puolesta puhuvat vahvat kontrollisyyt.

Aivan samalla tavoin kuin EVL 19 §:n päätarkoituksena on myöhästyneen tuloutuksen ehkäiseminen, voidaan sanoa EVL 22—23 §:n (ja miksei myös 24 §:n) tarkoituksena olevan ennenaikaisen kulukirjauksen estäminen. Sekä 23 että 24 § palvelee selvästi meno tulon kohdalle-ajatusta. Sen sijaan lainsäätäjä ei voi olla kovinkaan huolestunut siitä, jos verovelvollinen jossakin tapauksessa kirjaa kulunsa myöhemmin kuin laki sallii; eihän tästä voi olla mitään veroetua. Saksalaisessa verokirjallisuudessa puhutaankin kuvaavasti *aktivointipakosta* (esim. EVL 23 ja 24 §:n tapauksissa) ja *passivointioikeudesta* (esim. EVL 20 ja 46 §:n tapauksissa). Olen melko varma siitä, että jos Ikkalan toimikunnassa olisi tultu ajatelleeksi esim. kysymystä vuosilomapalkkavarausten pakollisuudesta, asiaa ei olisi otettu täysin vakavasti. Eihän veronsaajalla voi olla mitään haittaa siitä, jos verovelvollinen ei halua nähdä sitä vaivaa, jonka kesälomapalkkavarausten tekeminen tuottaa: kysymys on tyypillisestä Passivierungsrechtistä.

Lopuksi haluan sanoa muutaman sanan EVL 9—12 §:n liikeomaisuuden ryhmittelyä koskevista säännöksistä. Ilmeisestikään ei EVL:a valmisteltaessa täysin huomattu selvittää liikeomaisuuden ja liikkeeseen kuulumattoman omaisuuden välistä rajaa. Kuitenkin esim. EVL 5 §:n 3 kohdan ja 53 §:n säännöksistä käynee selvästi ilmi, että liikeomaisuuskäsitettä oli tarkoitus laajentaa. Samoin TOL 27 §:n 3 kohdan »laajennuskustannuksia» koskevan säännöksen kumoaminen ja EVL:n kanta perustamis- ja järjestelymenojen vähentämisestä (8 § 7 k.) osoittanevat, että liikeomaisuuden käsite on laaja. Kuitenkin on myönnettävä, että jokaisella yrityksellä voi olla taseessaan elinkeinotoimintaan kuulumatonta omaisuutta, johon EVL:n säännöksiä ei sovelleta. Kysymys on vain siitä, mikä omaisuus on tuollaista »ylimääräistä» omaisuutta.[6]

---

[5] Resultatutjämning vid inkomstbeskattningen (1962) s. 340 ss.

[6] Sana »ylimääräinen» on epäonnistunut, koska se viittaa kirjanpitolain 15 §:n epäonnistuneeseen sanontaan.

Olen yleensä sanonut, että liikeomaisuuteen kuulumattomana voidaan pitää vain sellaista omaisuutta, jolla ei ole mitään tehtävää yrityksen toiminnan kannalta vaan joka lähinnä on hankittu liikavarojen sijoituksena taikka spekulatiivisena investointina. Näissä tapauksissa erimielisyyttä ei lienekään periaatteessa, joskin käytännössä voidaan olla eri mieltä. Sen sijaan kysymys »liikeomaisuuden» ja »ylimääräisen» omaisuuden rajasta näkyy aktualisoituneen, kun on kysymys toisella alalla toimivien tytäryhtiöiden osakekannoista. Tämä ongelma on käytännössä varsin tärkeä.

Pörssiyhtiöiden osakkeiden hankinta merkitsee usein yrityksille pelkkää pääomansijoitusta ja siten investointia ylimääräiseen omaisuuteen, jollei kysymyksessä ole rahoitusomaisuuden lyhytaikainen sijoittaminen. Mutta jos yhtiö hankkii toisen yhtiön osake-enemmistön, tilanne on yleensä käsitykseni mukaan toinen. Tällöin tähdätään konsernin muodostamiseen. Konserniyhtiöiden väliset liiketaloudelliset kytkennät ovat yleensä niin läheiset, ettei voida puhua spekulaatiosta tai sijoitussuhteesta. Kaikkein vaikeimmalta tuntuu kiistää tytäryhtiön osakkeiden liikeomaisuusluonne, jos tytäryhtiön osakekanta on hankittu fuusiointitarkoituksessa ja fuusio myös toteutetaan. Samoin lienee todettava, että holdingyhtiöiden omistamat osakekannat muodostavat holdingyhtiön liikeomaisuuden. Yrityksellä, joka sinänsä harjoittaa esim. teollista toimintaa, voi myös olla toisena toimintahaarana toisten yhtiöiden osakekantojen holdingluontoinen omistaminen, jolloin osakkeet ovat käyttöomaisuutta (ks. esim. KVL 1971: 182; vrt. saman yhtiön osalta aikaisemmin KHO 1969 II 568).

Käsitykseni mukaan, jota ei tämän kirjoituksen puitteissa kylläkään voi riittävästi perustella, tulolähde on pelkkä laskentayksikkö, jolla tosin kunnallisverotuksessa on materiaalistakin merkitystä. Koko yrityksen — eikä tulolähteen — puitteissa on sen sijaan arvosteltava, mikä on liikeomaisuutta. Tällöin voidaan arvostelussa ottaa huomioon yrityksen nykyinen toiminta mutta myös — koska liiketoiminnan laajentaminenkin kuuluu elinkeinotoiminnan piiriin — tuleva toiminta sikäli kuin toiminta on fuusion kautta laajenemassa.

KHO on kahdessa ennakkotietoasiassa (31. 1. 1972 n:o 274 = KVL 1971: 197 ja 14. 3. 1972 n:o 941 = KVL 1971: 231) joutunut ottamaan kantaa edellä esitettyyn ongelmaan. Näiden ratkaisujen takana oleva ajatus on ainakin minulle hämärä, minkä vuoksi otan ne hiukan kriit-

tiseen tarkasteluun.[7] Molemmat tapaukset koskivat fuusiotappion vähentämistä. Vastaanottavana yhtiönä oli tupakkateollisuutta harjoittava yhtiö ja sulautuvana edellisessä tapauksessa metallialan yhtiö ja jälkimmäisessä makeisalan tehdasyhtiö. Molemmat osakekannat oli hankittu juuri ennen fuusion toimeenpanoa korkeahkosta hinnasta, joten fuusiotappio oli luonnollinen. KVL ei pohtinut erityisemmin kysymystä ko. osakkeiden luonteesta, vaan pitäen asiaa tältä osin selvänä sovelsi jo vakiintuneita fuusiotappion määräytymisperusteita ja selitti fuusiotappion vähennyskelpoiseksi. Sen sijaan KVL pohti tarkoin tulolähdeongelmaa ja katsoi makeis- ja tupakkatehtaiden kuuluvan samaan tulolähteeseen, mutta selitti metalliyhtiön fuusion johdosta, että fuusiotappiota ei *kunnallis*verotuksessa saanut vähentää muiden tulolähteiden tulosta. KVL:n kanta, ettei tämä rajoitus koskenut valtionverotusta, perustui EVL 56, 2 §:n säännökseen.

Verohallitus valitti molemmissa tapauksissa KHO:een perusteella, jota KHO ei hyväksynyt. Sen sijaan KHO:ssa ryhdyttiin ensimmäisessä tapauksessa (metalliyhtiö) pohtimaan, olivatko tytäryhtiön osakkeet käyttöomaisuutta, ja päädyttiin tältä osin ilmeisesti kielteiseen tulokseen. KHO perusteli näet valituksen hylkäämistä sillä, ettei muutosta ollut haettu perusteella, ettei tytäryhtiön osakkeita ollut katsottava emoyhtiön liikkeeseen kuuluviksi varoiksi. — Jälkimmäinen valitus hylättiin samalla perustelulla, ja näyttää siltä kuin asiaa ei olisi siinä yhteydessä sanottavasti pohdittu. KHO ei edes mitenkään ottanut kantaa siihen KVL:ssa pitkälti pohdittuun kysymykseen, kuuluivatko makeis- ja tupakkateollisuus samaan tulolähteeseen.

Omalta osaltani en ole päässyt selville siitä, mikä ajatus on ollut KHO:n kannanoton takana em. kahdessa asiassa. *Jos* olisi katsottu vastoin EVL 56,2 §:n säännöstä tulolähdejako ratkaisevaksi valtionverotuksessakin, olisi kai kuitenkin jälkimmäisessä tapauksessa pitänyt lausua, että tupakka ja makeiset vastoin KVL:n kantaa kuuluivat eri tulolähteeseen. *Jos* taas on lähdetty ajatuksesta, ettei omaisuus, joka hankitaan yrityksen toiminnan laajentamiseksi uudelle alalle, ole liikeomaisuutta, on omaksuttu kestämättömän suppea liikeomaisuuden käsite. Arvelenkin, että KHO:n ensimmäisen päätöksen takana on jonkinlainen pyrkimys rajoittaa fuusiotappion vähennysoikeutta, mikä sinänsä saattaisi olla paikallaan, ja että toisessa ratkaisussa on käytetty ensimmäistä mallina asiaa tarkemmin harkitsematta.

---

7 *Voipio* on Tilinpäättäjän päivillä n:o 21 esit. IV pohtinut näitä oikeustapauksia. Viittaan tässä yleisesti hänen esitykseensä, joka osaksi vastaa omaa kantaani.

Yhteenveto

EVL:n valmisteluun osallistuminen oli mielenkiintoista ja yhtä mielenkiintoista on ollut lain voimaantulon jälkeen seurata oikeuskäytännön kehittymistä. Tällöin on vakuuttavasti ilmennyt, ettei lainvalmistelussa pystytä ennakoimaan kaikkia ongelmia eikä edes ongelmaryhmiä, ei ainakaan jos lainvalmistelua harjoitetaan kiireisten henkilöiden sivutyönä. Toisaalta voidaan yleensä lähteä siitä, että ainakin EVL:n kaltaisissa kokonaisuudistuksissa on pyritty laatimaan johdonmukainen järjestelmä. Kun lainsoveltajan siis on mielestäni tunnustettava nämä kaksi tosiasiaa, siitä tulisi voida tulkinnan kannalta johtaa ajatus, että tulkinnan pitäisi mahdollisimman suuressa määrin pitäytyä lainsäädännön yleisissä periaatteissa ja tunnustaa ne lähtökohdat, joihin laki perustuu. En tietenkään väitä, että tästä periaatteesta voi kaikissa tulkintatilanteissa saada johtoa.

Verolain tulkinnassa sananmuoto on tietenkin tärkein lähtökohta. Mutta sananmuodostakin voi usein tehdä erilaisia johtopäätöksiä. Ehdottoman hyväksyttäviä ovat sanamuotoon tiukasti pitäytyvät tulkinnat vain silloin, kun voidaan tietää, että ne ovat myös »lainsäätäjän» kiistatta tarkoittamia. Sen sijaan esim. contrario-tulkinnat edustavat usein suuressa määrin asianomaisen omia arvostuksia; ei ole suinkaan aina looginen pakko päätyä siihen, että tietty sanamuoto on katsottava analogiatulkinnat poissulkevaksi. EVL:n tulkinnassa tästä on olemassa runsaasti esimerkkejä: ehkä tärkeimpänä lainkohtana, jossa tämä ongelma on akuutti, on mainittava EVL 47 §. Samalla kuin totean EVL 47 §:n epäonnistuneen sanamuodon, joka epäilemättä melkoisesti rajoittaa tulkintaa, huomautan siitä, että kun esim. EVL 51,3 §:ää on voitu analogisesti melkoisesti laajentaa yli sen sanamuodon selvän sisällön, ei voine olla välttämätöntä 47 §:ää tulkittaessa pitäytyä tiukasti sanamuodossa ja taloudellisten realiteettien vastaisesti torjua kaikki analogiatulkinnat. Lainkohtaa laadittaessa ei ollut minkäänlaista aikomusta tehdä takuuvarauksen käyttöala suppeammaksi kuin se oli lain laatimisen aikaan ennen EVL:a. Jo silloinhan oli hyväksytty esim. sähkö- ja muiden aliurakoitsijoiden takuuvaraukset vähennyskelpoisiksi (KVL 1961: 142; ks. myös KHO 22. 5. 1967/3093).

Voipio [8] on käsitellessään EVL:n jaksottamisnormeja voimakkaasti korostanut niiden olevan *jakautumisnormeja,* joiden mukaan vero-

[8] *Voipio,* Verotus 1973 s. 9 ss.
Tämän kirjoituksen ladottavaksi jättämisen jälkeen *Voipio* on virkaanastujaisesi-

rasitus jaetaan kansalaisten kannettavaksi, mistä hän päättyy »lain sanamuodon mahdollisimman uskolliseen seuraamiseen». Omalta osaltani olen halunnut osoittaa, ettei lain sanamuoto ole aina niin tarkoin valmisteltu ja punnittu, että sen voitaisiin yksityiskohtia myöten sanoa ottavan kantaa verotaakan jakautumiseen. Lainsäätäjän harkinta on ollut perusteellisempaa tärkeimpien lainkohtien osalta. Esim. EVL 28 §:n aliarvostusoikeuden laajentaminen esim. sallimalla tietyn prosentin mukainen epäkuranttiusvähennys ilman erityistä näyttöä olisi varmasti jakautumisperiaatteidenkin vastaista. Samoin ei voida laintulkinnalla sallia jotakin aivan uutta keinoa piilovarausten muodostamiseen. Sen sijaan tähän argumenttiin ei voi mielestäni kiinnittää juuri mitään huomiota, kun on kysymys pienten, vuosittain toistuvien menoerien jaksottamisesta. Verotaakan jakautumiseenhan nämä eivät vaikuta. Mutta tärkeämpi johtopäätös omasta lähtökohdastani käsin on se, että puhuminen jakautumisnormista on mielekästä vain silloin, kun verovelvollinen jaksottamisratkaisullaan pyrkii siirtämään verotuksen tuonnemmaksi. Tämähän voi ainakin teoriassa lisätä muiden verotaakkaa ja voi vaikkapa johtaa siihen, että vero jää veronsaajilta kokonaan saamatta. Jos taas verovelvollisen jaksotusratkaisu johtaa päinvastaiseen tulokseen, eli jos hän tulouttaa ennenaikaisesti tai vähentää sallittua myöhemmin, eikä tähän liity veronkiertämistä eikä muunlaista veron karttamista, en voi nähdä, että puhe jakautusnormista olisi mielekästä. Eihän kenenkään muun verovelvollisen etu voi kärsiä siitä, jos joku verovelvollinen harkitsee aiheelliseksi lahjoittaa valtiolle ja kunnalle sen korkoedun, jota veron ennenaikainen maksaminen merkitsee.

---

telmässään Kauppakorkeakoulussa arvostellut EVL:n valmistelua melko kärkevästi. Tässä ei ole aihetta polemisoida yksityiskohdista, joista osaksi olen hänen kanssaan melko pitkälti samaa mieltä. Mutta tästä kirjoituksesta käynee selville, että eräät hänen lähtökohdistaan ovat virheellisiä tai, ottaen huomioon EVL:n valmistelussa vallinneet olot, epärealistisia. Komiteanmietinnön perusteluosa on epäilemättä laiha, mutta ajatus että EVL:a valmisteltaessa olisi voitu ottaa kantaa kaikenlaisiin detaljeihin, on täysin epärealistinen.

Inkeri Anttila

Viktimologia – kriminologian uusi aluevaltaus?

Tutkimus, joka suuntautuu rikosten kohteiksi joutuneisiin eli rikosten »uhreihin», ei ole suinkaan uutta kriminologiassa. Omassa maassamme suoritti tällaista tutkimusta ansiokkaasti *Veli Verkko* jo neljäkymmentä vuotta sitten.[1] Uutta ei ole myöskään nimitys viktimologia, jota on käytetty ainakin 1940-luvulta alkaen.[2] Mielenkiintoista sen sijaan on, että rikosten kohteisiin suuntautuva tutkimus juuri nykyisin on erityisessä noususuunnassa. Tästä ovat osoituksena mm. kansainvälisten tutkimusprojektien aihevalinta ja kriminologisten symposiumien teemat. Myös kriminaalipolitiikan päätöksenteossa on viime vuosina kiinnitetty nimenomaista huomiota rikoksen kohteeksi joutuneiden asemaan ja ryhdytty uuden lainsäädännön valmisteluun.

Rikoksen uhri — tiedonvälittäjä vai tutkimuskohde? Tutkittaessa rikoksen uhreja on kriminologiassa aikaisemmin useimmiten lähdetty siitä, että kysymys on tietystä *menetelmästä* tarpeellisen tietoaineksen hankkimista varten. Uhreja on etsitty ja haastateltu, koska on arveltu heidän kauttaan löytyvän sellaista tietoa, jota muulla tavoin ei ehkä olisi lainkaan saatavissa. Tavoiteltu tieto on saattanut liittyä mihin kriminologiseen ongelmaan tahansa. On voinut olla kysymys esimerkiksi rikollisuuden laajuudesta ja kehityssuunnasta, jonkin rikoksen tyypillisestä tekotavasta tai rikoksentekijän ominaisuuksista.

Varsin hyödyllisiksi ovat rikoksen uhreilta kootut tiedot osoittautuneet niissä rikoslajeissa, joista suurin osa jää poliisin tietoon tule-

---

[1] Esim. *Verkko:* Henki- ja pahoinpitelyrikollisuuden kehityssuunnasta ja tason määräämisestä I—II, Helsinki 1931.

[2] *Mendelsohn, B.:* The Origin of the Doctrine of Victimology. Excerpta Criminologica, Vol. 3, No. 3 May/June 1963, 239—244.

matta. Tiedot esimerkiksi varkauksien tai pahoinpitelyjen todellisesta laajuudesta ja laadusta olisivat täysin virheellisiä, jos johtopäätökset tehtäisiin yksinomaan virallisten tilastojen perusteella. Eräs piilorikollisuuden tutkimusmenetelmä onkin ollut tietojen kerääminen rikoksen kohteiksi joutuneilta henkilöiltä. Perusteellisia tutkimuksia mm. väkivaltarikollisuuden uhreiksi joutuneista on suoritettu viime vuosina myös Pohjoismaissa,[3] ja vastaavia tutkimuksia omaisuusrikosten kohteiksi joutuneista on valmisteilla. Tutkimuksissa on tiedusteltu haastatelluilta henkilöiltä rikokseen liittyvien olosuhteiden lisäksi myös oliko asianomainen ilmoittanut rikoksen poliisille ja siten saatu selville eräitä ilmoittamisalttiuteen liittyviä säännönmukaisuuksia.

Tärkeä sija uhritutkimuksilla on arvioitaessa rikoksen aiheuttamia *vahinkoja* sekä objektiivisessa mielessä että rikoksen kohteeksi joutuneen oman mielipiteen valossa. Ainakin niissä rikoslajeissa, joiden seuraukset voidaan mitata suoraan aineellisina menetyksinä, näyttää erittäin luontevalta kiinnittää huomiota siihen, millaiseksi lopullinen vahinko on muodostunut. Pohjoismaiden kriminologisen yhteistyöneuvoston aloitteesta suoritetaankin parhaillaan rikosvahinkotutkimuksia kaikissa Pohjoismaissa. Suomessa on äskettäin, yhteistoiminnassa poliisin kanssa, saatu aikaan kokeiluluonteisesti vahinkotilaston kerääminen rikollisuustilaston yhteydessä. Näin on mahdollista myös saada kootuksi tärkeitä tietoja siitä, missä määrin rikoksen kohteeksi joutunut on saanut vahinkonsa korvatuksi.

Rikoksen kohteiksi joutuneilta on luonnollisesti saatu myös tietoja siitä, millaisissa olosuhteissa rikos on tapahtunut. Tällä tavalla on voitu suunnitella esimerkiksi rikoksille otollisten tilanteiden vähentämistä ja ennakolta estäviin torjuntatoimenpiteisiin ryhtymistä.

Selvää on, että tutkimuksia, joissa rikoksen uhria käytetään tiedon välittäjänä, edelleenkin tarvitaan. Viktimologia tässä merkityksessä on kiistämättä osoittautunut hyödylliseksi. Käytettäessä sanaa viktimologia viitataan kuitenkin tavallisimmin johonkin muuhun tai enempään: kysymys ei ole vain tietystä tiedon kokoamisen tavasta, vaan nimenomaan tiedosta, joka koetaan relevantiksi juuri siitä syystä, että se *liittyy rikoksen uhriin.* Tällaista tietoa voitaisiin nimittää vaikkapa uhrikeskeiseksi. Uhrikeskeistä tietoa voidaan luonnol-

---

3 *Aromaa, Kauko:* Arkipäivän väkivaltaa Suomessa. Kriminologisen tutkimuslaitoksen moniste M: 11, 1971; *Wolf, Preben:* Skuder og tab forvoldt ved kriminelle handlinger. Nordisk Tidskrift for Kriminalidenskab 1/1973, s. 85—110.

lisesti saada muistakin lähteistä kuin rikoksen kohteiksi joutuneilta itseltään, esimerkiksi poimimalla sitä virallisista rikollisuustilastoista tai haastattelemalla rikoksentekijöitä. Ratkaisevaa on nimenomaan se, *mitä asioita* tieto koskee, ei se *mistä* se on hankittu.

Uhrikeskeisyyden uudet aspektit. Mitä uusia näkökantoja uhriin liittyvä tieto tuo kriminologiaan? Onko uhrikeskeisellä tutkimuksella joitakin kriminaalipoliittisia, käytännön päätöksenteon kannalta merkittäviä seurauksia? Näihin kysymyksiin vastataan epäilemättä eri tavoin, tutkijan ja tutkimustiedon käyttäjän omista lähtökohdista ja ideologiasta riippuen. Erääseen arviointiin pyritään seuraavassa:

Kun uusi tutkimusala viktimologia sai alkunsa, toivottiin sen ilmeisesti tuovan esiin uusia rikollisuuteen liittyviä säännönmukaisuuksia. Kuten tunnettua, aikaisempina aikoina kokonaiset »koulukunnat» pyrkivät selvittämään ns. rikollisuuden syitä rikoksentekijän yksilöllisistä ominaisuuksista lähtien: lyhyesti sanottuna selittämään rikollisuuden siten, että eräät yksilöt olivat epänormaaleja ja tekivät juuri siksi rikoksia. Uhrikeskeinen tutkimus näytti tuovan tähän sovinnaiseen ja paikoilleen juuttuneeseen tilanteeseen erään merkittävän uutuuden. Rikoksentekijöiden persoonallisuuden lisäksi se marssitti näyttämölle uudet henkilöhahmot, rikoksen kohteeksi joutuneet. Yksilötutkimus, joka siihen saakka oli rajoittunut rikoksentekijöihin, laajeni kaksinkertaiseksi, ehkäpä moninkertaiseksi. Sellaiset seikat, joita ei ollut osattu selittää tutkimalla, luokittelemalla ja analysoimalla pelkästään rikoksentekijöitä, toivottiin nyt voitavan ymmärtää tutkimalla, luokittelemalla ja analysoimalla lisäksi rikosten uhreja.

Uhritutkimus soveltui hyvin aikaisemman rikoksentekijätutkimuksen täydennykseksi, koska se vaikutti tasapainottavasti ja tuntui otteissaan uudelta. Uhritutkimuksen alkaessa oli jo kyllästymiseen saakka pyritty säilyttämään rikoksentekijä hänelle aikoinaan osoitetussa roolissa, mihin liittyivät kaikki mahdolliset kielteiset atribuutit — syntisyys, sairaalloisuus, poikkeavuus. Vanhassa asetelmassa oli koettu uhri tämän kaiken viattomana vastakohtana, säälittävänä ja kovan kohtalon alaiseksi joutuneena. Nyt tilanne muuttui: sen sijaan, että olisi moitittu, paheksuttu ja pelätty vain rikoksentekijöitä, voitiin moite rikoksen tapahtumisesta sysätä useampien henkilöiden hartioille ja samalla silti säilyttää se käsitys, että rikosten syyt olivat ennen kaikkea yksilökohtaisia. Nyt saatettiin huomauttaa esimer-

kiksi, että ryöstöjen uhrit usein olivat itsekin rikollisia tai että monet nuoret tytöt oikeastaan toivoivatkin joutuvansa seksuaalirikosten kohteiksi.

Henkilöasetelmaa ajatellen tämä merkitsi aikaisemman kriminologisen ajattelun muunnelmaa. Entistä asetelmaa olisi voinut nimittää musta-valkoiseksi; nyt sen syrjäytti asetelma harmaa-harmaa. Usein tutkimuksissa mainittiin, että suuri osa rikollisuutta tapahtui määrätyissä piireissä, erityisessä alamaailmassa, missä laittomuuksiin syyllistyivät provokaatioita harrastavat henkilöt. Nämä *samat henkilöt saattoivat olla yhtä hyvin rikoksentekijöitä kuin uhreja tai olla vuorotellen molempia.* Muut yhteiskunnan jäsenet voivatkin sitten pysytellä ulkopuolisina.

Edellä tahallisesti kärjistettynä kuvattu asetelma johti kiistattomasti eräisiin uusiin kriminaalipoliittisiin päätelmiin. Aikaisemmin oli rikollisuuden ja sen aiheuttamien vahinkojen minimoimiseksi suosittu sellaista kriminaalipolitiikkaa, missä voittopuolisesti oli pyritty vaikuttamaan *potentiaalisten rikoksentekijöiden motivaatioon:* oli toisin sanoen tavoiteltu mahdollisimman tehokasta rangaistuksen yleisestävää vaikutusta. Muunlaisia toimenpiteitä oli pidetty vähemmän suotavina, jopa epämoraalisina.

Viktimologiset tutkimukset toivat tilanteen uuteen valoon. Jos uhrit eivät olleetkaan sattumanvaraisia, eivätkä rikokset heitä kohtaan tapahtuneetkaan ilman heidän jonkin asteista myötävaikutustaan, voitiin suunnitella toimenpiteitä myös heitä kohtaan. Heitä voitiin esimerkiksi vaatia ryhtymään määrättyihin suojatoimenpiteisiin, jopa edellyttää kriminalisointien uhalla tällaisiin ryhtymistä. Esimerkiksi auton omistajia voitiin vaatia lukitsemaan ajoneuvonsa yöksi, jos hän jätti sen ulkosalle.

Kriminaalipolitiikan kielelle käännettynä tämä on ilmaistavissa kustannusten jakoa koskevan periaatteen muuttumisena. Osa rikosten aiheuttamista kustannuksista *siirretään potentiaalisten uhrien kannettaviksi.* Ääritapauksina mainittakoon tässä yhteydessä sellaiset ehdotukset, joiden mukaan kustannukset olisi eräissä yhteiskunnallisissa tilanteissa vyörytettävä kokonaisuudessaan uhreille ilman että heidän lainkaan olisi oikeus käyttää hyväkseen valtion lainvalvontakoneistoa. Viime vuosina on tällaiset ehdotukset Pohjoismaissa koskeneet ainakin käyttöshekkipetoksia ja valintamyymälöissä tapahtuneita näpistyksiä: ehdotusten tekijät ovat kysyneet, eikö niiden, jotka uusista järjestelyistä eniten hyötyvät, pitäisi myös suorittaa uudesta rikollisuudesta aiheutuvat kustannukset, toisin sanoen kär-

siä vahingot ilman että yhteiskunnan raskas lainvalvontakoneisto ryhtyy toimimaan heidän edukseen. Missä määrin tällaisia ratkaisuja suositaan, on tietenkin viime kädessä poliittinen kysymys.[4]

Huomion kiinnittyminen rikosten kohteisiin ei kuitenkaan ole yksinomaisesti lisännyt halua siirtää kustannuksia uhrien maksettavaksi. Myös toinen uusi suuntaus on voittanut alaa. Useissa maissa on viime vuosina suunniteltu tai jo toteutettukin sellaisia järjestelyjä, joiden avulla rikosten aiheuttamia vahinkoja voidaan ryhtyä maksamaan valtion varoista, mikäli korvausta ei saada rikoksentekijältä. Myös omassa maassamme on tätä koskeva lainsäädäntö parhaillaan valmisteilla.[5] Suunnittelussa näkyy mielenkiintoisesti edellä hahmotettu uusi käsitys rikosten uhreista. Paljon vaivaa joudutaan kiinnittämään siihen, ettei valtion varoista tietyissä tapauksissa saatavaa korvausoikeutta käytettäisi väärin. Rikoksen uhri nähdään toisin sanoen tässäkin tilanteessa uudessa valossa, potentiaalisena rikollisena, jota vastaan on suojauduttava samalla kun rikollisuudesta aiheutuvia kustannuksia siirretään *koko yhteiskunnan kannettaviksi.*

Uhritutkimusten haitat. Tutkimusten siirtyminen rikoksentekijöistä rikosten kohteisiin merkitsee luonnollisesti tutkimusalueen laajentumista. Silti sitä ei ole ilman muuta pidettävä pelkästään myönteisenä kehityksenä. Seuraavassa mainitaan eräitä uhritutkimusten haittoja ja rajoituksia.

Kriminologisen tutkimuksen kokonaisnäkemyksen kannalta olisi epäilemättä haitallisinta se, että selvitettäessä rikollisuuteen vaikuttavia tekijöitä kriminaalipoliittisen päätöksenteon perustaksi pysyttäydyttäisiin edelleenkin yksilötasolla: sen sijaan, että aikaisemmin on tutkittu rikoksentekijöitä, siirryttäisiin nyt tutkimaan etupäässä rikosten uhreja. Tällainen yksilötason tutkimus jää epäilemättä puolitiehen. Se voi tosin selvittää, miksi määrätyssä yhteiskunnassa tietyn tyyppiset yksilöt valikoituvat rikoksen tekijöiksi tai rikosten uhreiksi, mutta ei paljonkaan valaista rikollisuuden kehityssuuntaa, laajuutta, laatua ja merkitystä yhteiskunnassa yleensä. Asetelma, missä tutkitaan kahta yksilöä, ei tässä mielessä ole paljonkaan parempi kuin se missä tutkitaan vain yhtä henkilöä!

---

[4] Tällaista vaihtoehtoa on harkittu mm. Ruotsin vuonna 1971 valmistuneessa komiteanmietinnössä Snatteri, SOU 1971:10.

[5] Rikosvahinkokomitean mietintö 1972: A 10 ja Hall. esitys Eduskunnalle laiksi rikosvahinkojen korvaamisesta valtion varoista ym., 1973 vp. n:o 98.

Suppeimmillaan yksilötutkimus on tietenkin juuri silloin kun kumpaakin yksilöä tarkastellaan erillisinä kartoittaen heidän taustatekijöitään ja eritellen heidän psykologisia ominaisuuksiaan. Huomattavasti tarkoituksenmukaisempaa on tutkimus, joka ulottuu myös tekijän ja uhrin vuorovaikutukseen tai laajenee selvittämään rikostapahtuman olosuhteita. Mutta siinäkin tapauksessa, että tutkimus ulotetaan myös *rikostilanteeseen,* se jää vaillinaiseksi, ellei oteta huomioon ympärillä olevaa yhteiskuntaa, sen kehitysastetta, talousjärjestelmää ja kulttuuria ylipäänsä. Tärkeämpää kuin rikoksentekijän tai rikoksen uhrin käyttäytyminen tietyssä tilanteessa on usein nähdä se yhteiskunnallinen todellisuus, joka luo rikoksia aiheuttavat tilanteet. Kriminaalipolitiikan keinoin voidaan rikollisuutta usein tarkoituksenmukaisemmin torjua vaikuttamalla ympäröivään yhteiskuntaan kuin näytelmän kahteen päähenkilöön.

Kuka on rikoksen uhri? Uhritutkimusten toisena vaarana on keskittyminen sellaisiin rikoksiin, joissa on selvästi määriteltävät konkreettiset uhrit, lähinnä yksityiset asianomistajat. Arvojärjestyksessä korkealla sijalla ovat siten sellaiset perinnäiset rikoslajit kuin pahoinpitelyt ja varkaudet. Eräät rikosryhmät jäävät jopa kokonaan ulkopuolelle, koska niissä ei näytä olevan yksityisiä uhreja: toisinaan puhutaankin »uhrittomista» rikoksista, jollaisiksi Yhdysvalloissa nimetään esimerkiksi prostituutio, Suomessa taas uhkapeli.

Rikokset eivät kuitenkaan todellisuudessa ole uhrittomia. Pohdittaessa tilannetta tarpeeksi yleisellä tasolla voidaan todeta, että kaikkien rikosten kriminalisoiminen perustuu juuri niiden oletettuun vaarallisuuteen tai vahingollisuuteen jollekin tai joillekin henkilöille. Oletettuina haittoina voivat tosin olla sangen abstraktit ja joskus vaikeasti määriteltävät seikat, esimerkiksi yleisen turvallisuuden tunteen heikkeneminen tai viihtyisyyden väheneminen; uhreina ovat tällöin ne, joiden turvallisuuden tai viihtyisyyden oletetaan kärsivän. Toisissa uhrittomina pidetyissä rikoksissa kysymys on yhteiskuntamoraalin heikkenemisen tai tabujen loukkaamisen aiheuttamasta — tai oletetusta — haitasta yksilöille tai ryhmille.

Eriteltäessä uhrin käsitettä voidaan lähteä myös toisesta näkökulmasta. Myös rikoksentekijöistä voidaan puhua järjestelmän uhreina. Tällainen katsomus näyttää varsin luontevasti liittyvän marxilaiseen käsitykseen, jonka mukaan rikollisuus on kapitalistisen yhteiskunnan lieveilmiö. Mutta se ei ole vierasta myöskään sellaisille kontrollipolitiikan käsityksille, joissa ei lähdetä marxilaiselta

pohjalta. Lähtien siitä, että kaikissa yhteiskunnissa on normeja, normien rikkojia ja heille tuomittavia seuraamuksia, voidaan tiettyjen yksilöiden valikoituminen rikoksentekijöiksi nähdä yhteiskunnallisena välttämättömyytenä. Rikoksentekijän tehtävänä on järjestelmän toiminnassa se, että hän osoittaa kunkin erityisen normin rajat: hän on siksi järjestelmän toiminnan kannalta tarpeellinen »syntipukki».[6]

Viimeksi mainitun, tässä vain viittauksenomaisesti esitetyn huomautuksen tarkoituksena on toimia varoituksena: kriminologista tutkimusta ja sen nojalla tehtyjä johtopäätöksiä on vaarallista käsitellä atomistisesti. On muistettava pitää silmällä yhteiskunnan toimintaa ja järjestelmää kokonaisuudessaan ja mieltää kriminaalipolitiikka vain yhteiskuntapolitiikan yhdeksi osalohkoksi. Tämä asennoituminen on syytä pitää mielessä myös uhritutkimuksia ja niiden merkitystä arvioitaessa.

---

[6] Ks. tarkemmin *Anttila—Törnudd:* Kriminologia. Helsinki 1970, 124—130.

Erik Castrén

YK:n peruskirjan tarkistussuunnitelmat

Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) peruskirjan valmistelutyöt pantiin alulle jo toisen maailmansodan aikana lähinnä Yhdysvaltojen ja Englannin toimesta. Kesällä 1944 pidettiin Dumbarton Oaks'issa, Yhdysvalloissa neljän pääliittolaisvaltion Englannin, Kiinan, Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen edustajien kesken alustava kokous, jossa laadittiin luonnos YK:n peruskirjaksi. Eräistä avoimeksi jääneistä tärkeistä kysymyksistä, kuten veto-oikeudesta, sovittiin helmikuussa 1945 Jaltan kokouksessa, johon osallistuivat Englannin, Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen sodanjohtajat Churchill, Stalin ja Roosevelt. Lopullisen sisältönsä ja muotonsa sai YK:n peruskirja San Franciscossa 26. 6. 1945 päättyneessä pari kuukautta kestäneessä konferenssissa, johon pääsivät mukaan kaikki sodassa voittajien puolella taistelleet valtiot. Tärkeimmät kysymykset ratkaistiin siellä kuitenkin johtavien suurvaltojen kannan mukaisesti, koska järjestöä ei voitu ajatella perustettavaksi niiden myötävaikutuksetta. Muut valtiot saivat kyllä aikaan joitakin muutoksia ja parannuksia käsittelyn pohjana olevaan suurten laatimaan ehdotukseen. Peruskirjasta tuli huomattavan laaja eli 111 artiklaa käsittävä asiakirja (Kansainliiton peruskirjan käsittäessä vain 26 artiklaa), jonka olennaiseksi osaksi liitettiin YK:n oikeudellisen pääelimen, Kansainvälisen tuomioistuimen perussääntö, jossa on 70 artiklaa ja joka vain eräissä harvoissa kohdissa poikkesi aikaisemmasta Kansainliiton järjestelmään kuuluvan Pysyvän Kansainvälisen tuomioistuimen perussäännöstä.

Juridis-teknisesti YK:n peruskirja on kaukana täydellisestä. Siinä on systemaattisia, terminologisia ym. heikkouksia. Samoja asioita käsitellään eri kohdissa, samalla sanonnalla saattaa olla eri merkitys eri kohdissa (esim. »call upon» tarkoittaa milloin kehotusta milloin käskyä). Riidan ja tilanteen ero on jäänyt epäselväksi. Epä-

määräisiä tulkinnanvaraisia määräyksiä esiintyy monissa kohdin,[1] ehkä toisinaan tarkoituksellisesti, kun ei voitu päästä yksimielisyyteen jostakin kysymyksestä. Peruskirjan erikieliset viralliset tekstit eivät aina vastaa toisiaan edes pääkielien englannin ja ranskan osalta.[2] San Franciscon konferenssissa ilmeisesti pääpaino pantiin poliittisiin näkökohtiin. Tahattomat tekniset puutteet ehkä johtuivat osittain siitä, että maailmansodan riehuessa yli viisi vuotta laajojen, oikeussääntöjä sisältävien valtiosopimusten tekoon ei juuri ollut tilaisuutta, joten sopimuksentekotaitokin oli ruostunut. Arveltiin, että peruskirja voidaan tarvittaessa tarkistaa ja parantaa myöhemmin; tärkeintä oli saada uusi rauhanjärjestö perustetuksi ja toimimaan mahdollisimman nopeasti. Peruskirjaan otettiinkin sekä sen yksittäisten määräysten muuttamista että yleistä tarkistusta koskevat kaksi artiklaa (108.—109.), jotka kuitenkin edellyttävät, että kaikkiin muutoksiin on saatava viiden suuren eli turvallisuusneuvoston pysyvien jäsenten suostumus.

Mitä tulee peruskirjan aineelliseen sisältöön, on todettava, että alkulauseessa ja kahdessa ensimmäisessä artiklassa esitetyt järjestön päämääriä ja periaatteita koskevat lausumat ovat sinänsä oikeita ja kannatettavia. Rauha on turvattava ja kansainvälistä yhteistoimintaa on kehitettävä eri tavoin, kaikkien valtioiden alueellista koskemattomuutta ja poliittista riippumattomuutta sekä ihmisoikeuksia on kunnioitettava, väkivallan käyttöä ei sallita, eräitä hyväksyttäviä poikkeustapauksia lukuunottamatta, joten kaikki valtioiden väliset riidat on ratkaistava yksinomaan rauhanomaisin keinoin, ja valtioiden sisäisiin asioihin ei saa puuttua, jollei tämä ole välttämätöntä kansainvälisen rauhan turvaamiseksi. Lisäksi mm. sanotaan, että järjestö rakentuu jäsenvaltioiden täysvaltaisen yhdenvertaisuuden pohjalle, mistä kuitenkin poiketaan eräissä myöhemmissä määräyksissä myöntämällä viidelle suurelle pysyvät paikat turvallisuusneuvostossa ja veto-oikeus eräissä tärkeissä kysymyksissä. Valitettavasti monia muitakin edellä mainittuja pyrkimyksiä ja periaatteita on voitu vain osittain toteuttaa ja ne ovat siis jääneet odotettua tehottomammiksi.

---

[1] Niinpä eräs nykyajan huomattavimmista oikeusfilosofeista ja kansainvälisen oikeuden tutkijoista *Hans Kelsen* osoittaa YK:ta käsittelevässä laajassa kommentaariteoksessaan: The Law of the United Nations, London 1950, että monia peruskirjan määräyksiä voi tulkita kahdella, jopa useammalla tavalla, esittäen kaikkien eri ratkaisujen tueksi vahvoja perusteita. — Peruskirjan 79. artiklassa esiintyy sanonta »välittömästi kiinnostuneet valtiot».

[2] Viitattakoon vain 18. art. 2. kohtaan, joka koskee tärkeinä pidettäviä asioita, joista on yleiskokouksessa päätettävä 2/3 äänten enemmistöllä, ja puolustautumisoikeutta koskevaan 51. artiklaan.

Tämä koskee mm. väkivallankäyttökieltoa, riitojen rauhanomaista selvittelyä, valtioiden sisäisiin asioihin puuttumiskieltoa ja ihmisoikeuksien kunnioittamisvelvollisuutta.

Järjestön jäseneksi pääsyä koskevat peruskirjan määräykset ovat aiheuttaneet jatkuvia vaikeuksia, eikä järjestöstä vieläkään ole tullut universaalista, kuten tarkoituksena oli. Järjestön eri pääelinten toimivallan rajat eivät ole täysin selviä, erityisesti on syntynyt riitoja yleiskokouksen ja turvallisuusneuvoston keskinäisistä valtuuksista rauhan turvaamiskysymyksissä, ja oikeudellisetkin kysymykset on mieluiten pyritty ratkaisemaan mainituissa kahdessa poliittisessa elimessä kuin Kansainvälisessä tuomioistuimessa, mihin ne kuuluisivat. Eräiden elinten kokoonpanoa on jouduttu muuttamaan järjestön jäsenmäärän kasvaessa.

Valtioiden välisten riitojen rauhanomaisesta selvittelystä sisältyy peruskirjaan kokonainen luku, minkä lisäksi Kansainvälisen tuomioistuimen asemalle on omistettu toinen luku, mutta kun valtiot eivät ole velvollisia erityisettä sitoumuksetta alistamaan riitojaan niitä velvoittavaan ratkaisuun eli välitysoikeudelliseen tai tuomioistuinmenettelyyn, on usein tyydyttävä pelkkiin neuvotteluihin tai sovitteluun, jolloin monet riidat jäävät selvittämättä. Kansainvälisen tuomioistuimen toiminta onkin viime vuosina ollut melko pahasti lamassa, joskin tätä kirjoitettaessa on merkkejä vähäisestä elpymisestä.

Peruskirjan edellyttämät pakkokeinot rauhan turvaamiseksi ovat suurelta osalta jääneet kuolleeksi kirjaimeksi, koskei sotilaallisia pakkotoimenpiteitä koskevia peruskirjassa mainittuja järjestön ja jäsenvaltioiden välisiä sopimuksia ole saatu solmituksi suurvaltojen kesken ilmaantuneiden erimielisyyksien takia. Diplomaattisuhteiden katkaisemiseen rauhanhäiritsijävaltioon ja taloudellisluonteisten pakkokeinojen kohdistamiseen siihen on turvauduttu vain parisen kertaa ja silloinkin heikoin tuloksin, koska ensin mainittu keino ei osoittautunut tarpeeksi tehokkaaksi ja koska jälkimmäisessä tapauksessa talousulkua ei ole saatu riittävän tiiviiksi jäsenvaltioidenkin rikkoessa sitä.[3]

Ihmisoikeuksien suojelemista ja kehittämistä koskevat peruskirjan määräykset ovat sangen ylimalkaisia, ja asianlaita on sama v. 1948 hyväksytyn ihmisoikeuksien selityskirjan osalta. V. 1966 solmitut ihmisoikeuksia koskevat kaksi sopimusta ja niihin liittyvä pöytäkirja eivät todennäköisesti tule vielä pitkiin aikoihin voimaan, koska tämä edellyttää suurta määrää ratifiointeja tai liittymisiä, ja toistai-

3 Esim. Yhdysvallat salliessaan kromin tuonnin Etelä-Rhodesiasta.

seksi niitä puuttuu vielä paljon. On myös odotettavissa, että monet valtiot esittävät sanottuihin sopimuksiin monenlaisia varaumia, mitkä saattavat huomattavasti vähentää sopimusten arvoa. Ihmisoikeuksien tehokasta turvaamista vaikeuttaa myös valtioiden täysvaltaisuuden liiallinen painottaminen.

Myönteisinä puolina mainittakoon, että peruskirjassa on omistettu suurta huomiota (IX—X luvut) kansainväliselle yhteistoiminnalle talous- ja sosiaalikysymyksissä ja niitä käsittelevälle erityiselle pääelimelle, Talous- ja sosiaalineuvostolle. Samoin on pidetty huolta vieraassa hallinnossa olevien alueiden kehittämisestä itsehallintoa ja itsenäistymistä silmällä pitäen.[4] Itsenäistymisprosessi onkin tapahtunut odotettua huomattavasti nopeammin, mutta se on samalla tuonut mukanaan monelle nuorelle valtiolle uusia vaikeita ongelmia.

Yhteenvetona voidaan todeta, että YK ei ole pystynyt täyttämään tärkeintä tehtäväänsä, rauhanturvaamista. Aseellisia selkkauksia, jopa ilmisotia, jäsenvaltioidenkin välillä on esiintynyt jatkuvasti, eikä aseistariisumisessa ole päästy alkuunkaan varustusmenojen vain kasvaessa vuosi vuodelta. On kyllä saatu aikaan osittainen ydinasekoekielto, ei kuitenkaan kaikkien valtioiden kesken.[5] Joitakin ydinaseettomia alueita on perustettu, ja YK:n yleiskokous on hyväksynyt eräitä ydinaseiden ja muiden joukkotuhoamisvälineiden käyttökieltoa koskevia suosituksenluonteisia päätöslauselmia kuitenkin eräiden tärkeiden valtioiden myötävaikutuksetta. Eräiden vaarallisten aseiden *lisäämis*kiellosta on sovittu kahden super-vallan kesken pitkien neuvottelujen jälkeen. Mutta varsinaiseen aseista*riisumiseen* on vielä pitkä matka.[6] — Sitä vastoin on tilanne huomattavasti valoisampi YK:n toisen päätehtävän eli rauhanomaisen kansainvälisen yhteistyön kohdalla, ei kuitenkaan läheskään tyydyttävä varsinkaan taloudellisissa kysymyksissä. Kuilu rikkaiden ja köyhien valtioiden välillä kasvaa jatkuvasti YK:n ponnistuksista huolimatta, ja kolmaskin asiantilan parantamiseksi viime vuonna pidetty kauppa- ja kehityskonferenssi osoittautui pettymykseksi. YK on saanut hoidettavakseen eräitä muitakin vaikeita ongelmia kuten meren ja sen pohjan käytön säännöstämisen ja ympäristönsuojelun. — Voidaan kiistellä, johtuuko YK:n toiminnan osittainen epäonnistuminen peruskirjan edellä mainituista puutteista vai jäsenvaltioiden haluttomuudesta toteuttaa vilpittömästi kaikki niille peruskirjassa asetetut velvoitukset sekä edistää

---

4 XI—XIII luvut eli 73—91 artiklat.
5 Esim. Kiina ja Ranska eivät ole yhtyneet tätä koskeviin sopimuksiin.
6 Eräänä vaikeutena tässä on aseistariisumismääräysten valvonta.

hedelmällistä yhteistyötä. Vikaa ehkä on kummallakin taholla, mutta mahdotonta on päätellä missä suhteessa ja kuinka suuri osuus kullakin jäsenvaltiolla on nykyisen olotilan syntymiseen. Osatekijänä on varmaan myös eräiden YK:ssa käsiteltävien ongelmien vaikeus, joten syytä ei aina voi lykätä enempää järjestön (peruskirjan) kuin jäsenten niskoille.

Jo varsin aikaisessa vaiheessa eli järjestön toiminnan alkuvuosina ilmeni monella taholla tyytymättömyyttä siihen. Päävaltojen välille syntynyt kylmä sota esti suorittamasta eräitä peruskirjan edellyttämiä täydentäviä toimenpiteitä esim. aseista riisunnan ja pakkotoimenpiteiden kohdalla, ja toiminnan tehokkuus kärsi siitä muutoinkin. Uusien jäsenien pääsyä järjestöön estettiin veto-oikeutta puolin ja toisin käyttäen usean vuoden ajan. Korean sota kärjisti tilannetta entisestäänkin, ja turvallisuusneuvoston osoittauduttua rauhanturvaajana tehottomaksi siellä pysyvien jäsenten kesken vallinneiden erimielisyyksien takia yleiskokous hyväksyi v. 1950 Uniting for Peace -nimisen päätöslauselman, jonka tarkoituksena oli painottaa yleiskokouksen merkitystä maailman rauhan turvaamisessa, erityisesti jos turvallisuusneuvosto ei tähän pystynyt, mutta jonka päätöslauselman laillisuudesta edelleenkin kiistellään niin tieteisopissa kuin poliitikkojen kesken. Alkoi myös kuulua ääniä sekä oikeusoppineiden piirissä [7] että YK:n kokouksissa, että peruskirjaa olisi muutettava mm. poistamalla veto-oikeus ja tekemällä oikeudellisten riitojen selvittely tehokkaaksi. Peruskirjan yleistä tarkistusta koskevaa konferenssia ei pidetty ennen v. 1955 kokoontuvaa kymmenettä yleiskokousta, jolloin asia oli viimeistään otettava siellä esille. Ajankohtaa ei pidetty silloinkaan sopivana tällaisen konferenssin kokoonkutsumiselle jatkuvasti vallinneen kireän yleispoliittisen tilanteen takia. Yhdysvaltojen ja eräiden muiden jäsenvaltioiden aloitteesta päätettiin kuitenkin asettaa komitea, jonka oli seurattava tilannetta ja ilmoitettava yleiskokoukselle, jos komitea katsoi olevan syytä ottaa tarkistuskonferenssia koskeva kysymys myöhemmin uudelleen harkittavaksi. Komitea ei toistaiseksi ole kääntynyt tässä mielessä yleiskokouksen puoleen, eikä yleiskokous itsekään palannut muutamaan vuoteen asiaan.

V. 1969 eräät valtiot ottivat kuitenkin tarkistuskonferenssikysymyksen uudelleen esille, ja seuraavana vuonna yleiskokous hyväksyi

---

[7] Tästä julkaistiin 1950-luvulla lukuisia kirjoituksia aikakauslehdissä, jopa kirjasiakin. Ks. esim. allekirjoittaneen kirjoitusta v:n 1953 »Lakimiehessä» ss. 875—891.

niiden aloitteesta[8] päätöslauselman, jossa päätettiin pyytää YK:n jäsenvaltioilta kirjallisia lausuntoja 1. 7. 1972 mennessä, pidettiinkö peruskirjan tarkistuksen tutkimista tarpeellisena, ja pääsihteeriä kehotettiin toimittamaan v:n 1972 yleiskokoukselle kertomus, johon saapuneet lausunnot sisältyvät. Ennen yleiskokouksen alkua oli 29 valtiota jättänyt lausuntonsa,[9] ja ne muodostavatkin varsinaisen osan pääsihteerin kertomuksesta. Tarkoitus on nyt selostaa näiden lausuntojen pääkohdat liittämällä niihin eräitä huomautuksia.

Mainituista (29) valtioista kahdeksan puoltaa peruskirjan yleistä tarkistusta, yhdeksän valtiota on valmis harkitsemaan peruskirjan osittaisia muutoksia ja 12 valtiota on kokonaan vastustavalla kannalla. Mm. Englanti, Yhdysvallat, Norja, Ruotsi ja Tanska edustavat sanottua välittävää kantaa pitäen lähinnä institutionaalisia muutoksia (kuten tiettyjen elimien jäsenmäärän lisäämistä) mahdollisina.[10] Tarkistusta vastustavat mm. kuusi Itä-Euroopan ryhmään kuuluvaa maata, Neuvostoliitto mukaan luettuna, Ranska ja Kuuba, kun taas puoltajiin kuuluvat mm. Brasilia, Kolumbia, Italia ja Japani. V:n 1972 yleiskokouksen yleiskeskustelussa eräät valtiot koskettelivat tätä peruskirjan tarkistuskysymystä toisten niistä sitä kannattaessa toisten vastustaessa. Tarkistuksen puolesta puhui mm. Kiina.

Peruskirjan tarkistuksen puolesta voi esittää useita näkökohtia, joihin viitattiin myös valtioiden edellä mainituissa lausunnoissa. Peruskirjaan sisältyy, kuten jo edellä on osoitettu, heikkouksia ja puutteita, ja peruskirja nimenomaan edellyttää, että tarkistuksesta on neuvoteltava viimeistään jo kymmenennessä yleiskokouksessa, josta nyt on kulunut 18 vuotta, ilman että on ryhdytty yleiseen tarkistukseen. Tänä pitkänä aikana on tapahtunut suurta edistystä mm. tieteen ja tekniikan alalla sekä huomattavia poliittisia muutoksia. YK:n jäsenmäärä on lisääntynyt suuresti, niin että se on jo lähellä universaalisuutta. Monet peruskirjan määräykset, mm. ne, jotka toiseen maailmansotaan liittyvinä olivat tarkoitetut väliaikaisiksi, ovat vanhentuneet. Eräät muut määräykset, kuten sotilaallisia pakkokeinoja koskevat, ovat taas jääneet epätäydellisinä vaille sovellutusta ja käytännöllistä merkitystä. Myös peruskirjaan kuuluva Kansainvälisen tuomioistuimen perussääntö, joka, kuten sanottu, juontaa alkunsa Kansainliiton ajalta,

---

[8] Kysymyksessä olivat Brasilia, Costa-Rica, Haiti, Kolumbia, Nicaragua, Japani ja Filippiinit.

[9] Ne on julkaistu asiakirjoissa A/8746 ja Add. 1.

[10] Tämä on myös Suomen kanta eräin vähäisin vivahduseroin.

kaipaisi tarkistusta, mikä voisi lisätä valtioiden kiinnostusta tätä tärkeätä oikeuselintä kohtaan.[11]

Toisaalta peruskirjan tarkistusta vastustetaan monilla syillä. Päinvastoin kuin peruskirjan puoltajat, vastustajat katsovat, että peruskirja on varsin tyydyttävä ja joustava.[12] Nykyistä järjestelmää ei pitäisi heikentää eikä peruskirjan edellyttämää vallan tasapainoa horjuttaa.[13] Samoin tähän leiriin kuuluvat ovat yleensä tyytyväisiä myös YK:n tähänastiseen toimintaan ja sen aikaansaannoksiin. Ajankohtaa ei pidetä sopivana yleiseen tarkistukseen ryhtymiselle. Epäonnistumisen vaara on suuri, ehkä suorastaan varma, koska eräät turvallisuusneuvoston pysyvät jäsenet vastustavat tarkistusta. Lopuksi on viitattu siihen, että eräitä peruskirjan määräyksiä on jo muutettu peruskirjan edellyttämässä järjestyksessä,[14] ja että käytäntö on muuttanut eräitä toisia määräyksiä.[15]

Valtioiden kirjallisissa vastauksissa on peruskirjan tarkistuksessa ehdotettu tehtäväksi mm. seuraavia muutoksia. Aloitan Kolumbiasta, joka on tehnyt useimmat ja yleensä varsin pitkälle menevät muutosehdotukset. Kolumbia haluaa, että YK:n ovet avattaisiin kaikille valtioille. Jos syntyy epäilyksiä, onko jäseneksi pyrkivää pidettävä valtiona, tästä voitaisiin hankkia Kansainvälisen tuomioistuimen lausunto. Peruskirjan 4. artiklan määräys, että jäseneksi kelpaa vain »rauhaa rakastava» valtio olisi poistettava epämääräisenä, mitä se ilmeisesti onkin. Kolumbia viittaa siihen, että jäseneksi tultuaan valtio on velvollinen noudattamaan kaikkia YK:n peruskirjan määräyksiä. Jollei se tätä tee, voidaan 5. ja 6. artiklan mukaisesti joko pidättää sen oikeuksia tai turvautua vakavissa tapauksissa järjestöstä erottamiseen. Näyttää kuitenkin siltä, että erottaminen on jonkin verran ristiriidassa Kolumbian kannattaman universaalisuusperiaatteen kanssa. Jäseneksi ottaminen olisi Kolumbian mielestä ratkaistava yleiskokouksessa yksinkertaisella ääntenenemmistöllä nykyisen 2/3 enemmistön sijasta, eivätkä turvallisuusneuvoston pysyvät jäsenet saisi käyttää veto-oikeutta estääkseen neuvoston suosituspäätöksen syntymistä. Kääpiövaltiot voisivat päästä YK:hon liitännäisjäseniksi, jol-

---

11 Sanotun tuomioistuimen toiminnan elvyttäminen on jo ollut vireillä erillisenä asiana kolmessa YK:n viime yleiskokouksessa, toistaiseksi tuloksitta.

12 Kanada on viitannut erityisesti joustavuuteen.

13 Tämä on mm. Ranskan erās pääperuste.

14 Kysymys on turvallisuusneuvoston sekä talous- ja sosiaalineuvoston jäsenmäärän lisäyksestä.

15 Mm. sikäli, ettei pysyvän jäsenen poissaoloa turvallisuusneuvoston istunnosta tai äänestämisestä pidättäytymistä katsota enää esteeksi pätevän päätöksen syntymiselle.

loin niiden ei tarvitsisi suorittaa maksuosuuksia muiden velvollisuuksien ollessa samat kuin varsinaisilla jäsenillä. Kääpiövaltioiden oikeuksiin taas tulisi vain se rajoitus, etteivät ne saisi osallistua vaaleihin eivätkä ne olisi vaalikelpoisia.[16] — Turvallisuusneuvoston pysyvien jäsenten veto-oikeuteen Kolumbia ehdottaa toisenkin rajoituksen eli veton kieltämistä päätettäessä tutkinta-, tosiasioita selvittävien tai »inhimillisiä tarkoituksia palvelevien» komiteojen asettamisesta. Viimeksi mainittu sanonta vaikuttaa varsin epämääräiseltä. — Kolumbia ehdottaa edelleen, että perustettaisiin pysyviä rauhanturvaamisjoukkoja YK:n käytettäväksi avustustoiminnassa suurten luonnononnettomuuksien sattuessa, aseleposopimusten noudattamisen valvomiseksi ja poikkeuksellisesti myös taistelutoiminnassa hyökkääjää vastaan. Viimeksi mainittu edellyttää tuloksiin pääsemistä hyökkäyskäsitteen määrittelemisessä.[17] Turvajoukoissa olisi kullakin viidellä turvallisuusneuvoston pysyvällä jäsenellä ja yleiskokouksen valitsemalla viidellä muulla jäsenvaltiolla yhtä suuret kiintiöt. Kustannukset suoritettaisiin aseriisuntaa toteutettaessa säästyvillä varoilla, ja niiden suorittamisesta vastaisivat ensi kädessä turvallisuusneuvoston pysyvät jäsenet. — Koska huoltohallintoalueita on enää jäljellä kaksi, huoltohallintoneuvoston nimeen olisi Kolumbian mielestä lisättävä viittaus ihmisoikeuksiin, ja se saisi uusiksi tehtävikseen näiden oikeuksien suojelemisen sekä taistelun jatkamisen kolonialismin jäänteitä ja *apartheid*ia ym. rotusyrjintää vastaan. Brasiliaan yhtyen Kolumbia ehdottaa, että kollektiivinen taloudellinen turvallisuus taattaisiin itse peruskirjassa. Tätä varten talous- ja sosiaalineuvostoa olisi edelleen laajennettava ja tehtävä mahdolliseksi, että se voisi pitää kiireellisiä istuntoja talous-, finanssi- ja rahakriisitilanteissa. »Veto-oikeutta» ei saisi käyttää tässä neuvostossa. Varsinaista veto-oikeuttahan ei siellä tunnetakaan, joten Kolumbia ehkä tarkoittaa, etteivät yksityiset valtiot saisi vastustaa suuren enemmistön päätöksiä. Tähän tuskin kuitenkaan suostutaan. — Kolumbia haluaisi muuttaa pääsihteerin vaalia koskevat määräykset siten, että yleiskokous yksin valitsisi hänet turvallisuusneuvoston laatimasta ehdokasluettelosta, jolloin sanotun neuvoston pysyvät jäsenet jälleen menettäisivät veto-oikeutensa, mihin lienee vaikeaa saada niitä taivutetuiksi. Pääsihteerin valtuuksia olisi lisättävä myöntämällä hänelle oikeus pyytää turvalli-

[16] Kolumbian ehdotus eroaa huomattavasti Yhdysvaltojen v. 1969 tekemästä ehdotuksesta, että kääpiövaltioille myönnettäisiin vain vähäisiä oikeuksia ja etuja.
[17] Hyökkäyskäsitteen määrittelemistä käsitellään jatkuvasti YK:ssa, mutta vielä on ratkaisematta monia siihen liittyviä vaikeita ongelmia.

suusneuvosto kutsuttavaksi kokoon, milloin hän katsoo sen olevan tarpeellista maailman rauhan ja turvallisuuden ollessa vaarassa. — Kansainvälisen tuomioistuimen toimivalta olisi pyrittävä tekemään pakolliseksi, mitä kuitenkaan ei ole helppo toteuttaa. Jaostokäsittelyä sanotussa tuomioistuimessa olisi mahdollisuuksien mukaan lisättävä mm. perustamalla sekä alueellisia jaostoja että pysyviä jaostoja, viimeksi mainittuja erityisesti meri-, ilma- ja finanssioikeudellisia kysymyksiä varten. Apujäsenten käyttö olisi yleistettävä. Summittaiskäsittelyyn ja opastaviin lausuntoihin liittyviä prosessuaalisia määräaikoja olisi lyhennettävä, ja oikeus pyytää tuomioistuimelta opastavia lausuntoja olisi myönnettävä nykyistä useammille kansainvälisille järjestöille. Edellisen johdosta on huomautettava, että tuomioistuin on jo saanut valmiiksi useissa kohdin uudistetut menettelytapasääntönsä, joissa on monia parannuksia mm. jaostokäsittelyn osalta. Opastavia lausuntoja ovat kansainväliset järjestöt pyytäneet tuomioistumelta ani harvoin, joten on kyseenalaista, onko tarvetta lisätä lausuntojen pyyntöön oikeutettujen piiriä. — Lopuksi Kolumbia vielä ehdottaa, että entisiä (toisen maailmansodan) vihollisvaltioita koskevat ja muut ajankohtaisuutensa menettäneet määräykset eli 53., 106., 107. ja 109.: 3. artiklat poistettaisiin peruskirjasta.

Muiden maiden muutosehdotuksista mainittakoon vain seuraavat. Belgia haluaa Kolumbian tavoin poistaa edellä mainitut peruskirjan vanhentuneet määräykset. — Brasilia ehdottaa aikaisemmin mainitun kollektiivisen taloudellisen turvallisuuden tehostamisen lisäksi myös nykyisten rauhanturvaamisoperaatioiden säännöstämistä peruskirjassa. — Kanada vuorostaan suosittaa jo kauan hiljaiseloa viettäneen sotilasesikuntavaliokunnan elvyttämistä. — Indoneesia pitää aseriisunnan tehostamista erityisen tärkeänä, mitä se ilmeisesti onkin. — Italialla on lukuisia ehdotuksia, kuten valtioiden välisten riitojen rauhanomaisten selvittelykeinojen kehittäminen lähinnä siihen suuntaan, että turvauduttaisiin yleisemmin Kansainvälisen tuomioistuimen ja välitysoikeudellisen menettelyn tarjoamiin mahdollisuuksiin. Turvallisuusneuvostolle olisi saatava nykyistä edustavampi kokoonpano ja sille olisi myönnettävä oikeus pyytää jäsenvaltioita asettamaan sen käytettäväksi pakkotoimenpiteiden toteuttamista varten aseellisia voimia ilman edeltä käsin solmittavia sotilassopimuksiakin. Kuten eräät muutkin valtiot, Italia suosittaa tosiasiain tutkimista (ns. fact-finding) valtioiden riitojen selvittelyssä. Se kannattaa myös huoltohallintoneuvoston uudistamista ja vanhentuneiden määräysten poistamista. — Japani yhtyy useissa kohdin Italian ehdotuksiin; johtuisiko

tämä siitä, että molemmat olivat aikoinaan Kansainliiton neuvoston pysyviä jäseniä ja entisiä suurvaltoja. — Madagascar ehdottaa veto-oikeuteen sellaista muutosta, että riitapuolien ja hyökkäystekoja suorittaneiden valtioiden olisi pidätyttävä äänestämästä turvallisuusneuvostossa niitä koskevia asioita siellä käsiteltäessä, silloinkin kun on kysymys pysyvistä jäsenistä ja niihin kohdistettuihin pakkotoimenpiteisiin ryhtymisestä. — Filippiinit ehdottavat osittain samantapaisia muutoksia peruskirjaan kuin Italia ja Japani. — Yhdysvaltojen mielestä yleiskokuksessa vähälukuisin äänin hyväksytyt päätöslauselmat [18] olisi katsottava rauenneiksi. Yhdysvallat haluaisivat myös, että eri maille annettaisiin äänestyksissä eri ääniarvot maiden tärkeyden mukaan. Tämä sotii kuitenkin jäsenvaltioiden yhdenvertaisuusperiaatetta vastaan, ja ääniarvojen määräämisestä tuskin päästäisiin yksimielisiksi. Jokainen valtio yleensä pitää itseään tärkeämpänä, kuin mikä on toisten valtioiden käsitys siitä. Yhdysvallat ovat liitännäisjäsenjärjestelmän kannalla arvellen, että tällaisia jäseniä voitaisiin hyväksyä peruskirjan määräyksiä muuttamattakin. Tähän käsitykseen tuskin voidaan yhtyä. Monien muiden jäsenvaltioiden tavoin Yhdysvallat suosittavat Kansainvälisen tuomioistuimen toiminnan elvyttämistä ja peruskirjan vanhentuneiden määräysten poistamista.

Arvosteltaessa edellä mainittuja peruskirjan tarkistuksen puolesta ja sitä vastaan esitettyjä perusteita, todettakoon vielä kerran, että peruskirjassa kyllä olisi paljonkin korjaamista, mutta että toisaalta vahvat käytännölliset syyt puhuvat yleistä tarkistusta vastaan. On käynyt selvästi ilmi, että turvallisuusneuvoston pysyvistä jäsenistä suurin osa vastustaa tällaisia puuhia, ja jo yksikin ääni tältä taholta riittää kaatamaan tätä koskevat ehdotukset. Monet johtavat valtiot vastustavat juuri tärkeimpiä uudistusehdotuksia kuten veto-oikeuden rajoittamista ja eri elinten valtaoikeuksien muunlaistakin horjuttamista. Vähäisistä muutoksista tuskin olisi niin suurta hyötyä, että niiden takia kannattaisi panna koko suurta tarkistuskoneistoa käyntiin.

Mitä taas tulee eri muutosehdotusten sisältöön, niin monet ehdotuksista ovat kyllä sinänsä kannatettavia, mutta edellä mainituista poliittisista syistä useita niistä ilmeisesti tullaan vastustamaan. Eräisiin näistä ehdotuksista on jo edellä esitetty kriittisiä huomautuksia.

---

[18] Tällaista kyllä sattuu valitettavan usein äänestyksessä pidättyneiden ja poissaolevien määrän noustessa suureksi. Sääntöjen mukaan voidaan pätevä päätös saada aikaan jopa äänin 1—0—131 (pidättäytyjät). — Toisaalta äänestyksessä pidättäytyminen usein johtuu siitä, ettei asiaa pidetä erityisen tärkeänä, mutta syyt saattavat olla myös poliittisia, esim. vastuusta vapautuminen.

Peruskirjan tarkistuskysymyksen joutuessa sitten alustavaan käsitteiyyn YK:n 27. yleiskokouksen kuudennessa eli oikeudellisessa pääkomiteassa kuutisenkymmentä valtiota käytti puheenvuoroja käsittelylle varatun 11 istunnon aikana. Yleistä tarkistusta kannatti tällöin vajaa 30 maata ja tällaista tarkistusta vastustaneista yli 30 maasta vajaa kolmannes ilmoitti kyllä olevansa valmis käsittelemään osittaistarkistuksia konkreettisten asianomaisessa järjestyksessä vireillepantujen ehdotusten pohjalla.

Keskustelussa ei tullut esiin kovinkaan paljon uusia näkökohtia.[19] Yleisen tarkistuksen puoltajista monet viittasivat YK:n demokratisoimisen tärkeyteen, millä ilmeisesti lähinnä tarkoitettiin turvallisuusneuvoston pysyvien jäsenten etuoikeuksien rajoittamista. Japanin — kuten eräiden muidenkin valtioiden — taholta painotettiin, ettei kysymys suinkaan ollut YK:n päämäärien ja periaatteiden muuttamisesta vaan järjestön toiminnan tehostamisesta.[20] Tarkistuksen vastustajista Neuvostoliitto katsoi jo tarkistusajatuksen olevan omiaan alentamaan peruskirjan arvoa Egyptin pelätessä, että asian vireillepano saattaisi antaa jäsenvaltioille tekosyyn olla noudattamatta jäsenyydestä aiheutuvia velvollisuuksiaan. Yhdysvallat puolestaan toivat esille tarkistuksen epäonnistumisesta aiheutuvan vaaran.[21] Kun tarkistuksen kannattajat ehdottivat, että asiaa valmistelemaan asetettaisiin erityinen (32-jäseninen) komitea, vastustajat katsoivat, että asia saisi raueta. Lopulta hyväksyttiin Hollannin aloitteesta huomattavalla äänten enemmistöllä yleiskokoukselle esitettävä päätöslauselmaehdotus, jonka mukaan jäsenvaltioille, jotka eivät vielä olleet esittäneet asiassa kirjallisia huomautuksiaan, annettiin tilaisuus toimittaa tällaiset lausuntonsa YK:n sihteeristölle 1. 7. 1974 mennessä, ja että asia otettaisiin jatkokäsittelyyn YK:n 29. yleiskokouksessa eli syksyllä v. 1974. Päätöslauselmaehdotus hyväksyttiin yleiskokouksessa tältä osin sellaisenaan.[22]

Ei ole syytä ryhtyä ennustamaan tarkistussuunnitelman lopullista kohtaloa, mutta vaikka asia raukeaisikin, on sen esilleottamisesta ja käsittelystä YK:n asianomaisissa elimissä ollut sikäli hyötyä, että peruskirjan puutteisiin on kiinnitetty huomiota. Ehkä esitetyistä parannusehdotuksista eräät voidaan myöhemmin toteuttaa peruskirjan osittaismuutoksina.

---

19 Ks. tarkemmin pöytäkirjoja A/C.6/SR.1374—1384.
20 A/C.6/SR.1375 s. 9.
21 A/C.6/SR.1375 s. 8 ja A/C.6/SR.1379 ss. 6 ja 11.
22 Ks. A/Res./2968(XXVII).

Reino Ellilä

Murron dekriminalisoinnin aiheuttamista erilliskysymyksistä*

Ennen rikoslain muuttamisesta kesäkuun 30 päivänä 1972 annettua lakia (As. kok. N:o 498/72), jolla mm. murto dekriminalisoitiin, oli se, joka varastamisaikomuksessa suoritti murron, tuomittava, *ellei hän samalla tehnyt varkautta tai sitä yrittänyt,* murrosta kuritushuoneeseen enintään yhdeksi vuodeksi (silloinen RL 28: 3). Lain sanamuodon mukaan murrossa varastaminen ei saanut olla edennyt yritysasteelle. Niin muodoin murto oli katsottava murtovarkauden valmisteluksi, joka oli eri rikoksena (delictum sui generis) kriminalisoitu.[1] Tähän kannanottoon päästään myös vertaamalla toisiinsa silloisten rikoslain 28 luvun 3 §:n ja saman luvun 2 §:n 1 momentin 5 kohdan sanamuotoja ja rangaistusasteikkoja, joista murron maksimi on yksi vuosi kuritushuonetta murtovarkauden yrityksen enimmäismäärän ollessa neljä ja puoli vuotta.[2]

Murron ja murtovarkauden yrityksen ero voitiin niin muodoin määritellä seuraavasti: Niin kauan kuin vain estävää suojusta rikotaan, oli kysymyksessä murto. Vasta sitten kun suojus oli rikottu ja oli avoin tilaisuus välittömästi yrittää päästä käsiksi siihen omaisuuteen, jota aiottiin anastaa, eli toisin sanoen alettiin anastustoimi, oli murtovarkauden yritys.

Tukena sille tässä otetulle kannalle, että murtovarkauden yritys alkoi vasta silloin kun tekijällä oli avoin tilaisuus ottaa haltuunsa anastettava esine, mainittakoon esim. seuraava KKO:n päätös 30. 1. 1969 *(KKO 1969 II 17): »Syytetty oli, aikoen varastaa lukitussa autossa ole-*

---

* Käsikirjoitus jätetty maaliskuussa 1973.

[1] Ks. *Forsman:* De särskilda brotten I 1924 s. 225 »strafflagen bestraffar inbrott såsom alldeles särskild brott (28: 3)».

[2] Ks. *Ellilä;* LM 1965 s. 52 ss. ja 969 ss.

vaa tavaraa, rikkonut auton tuuletusikkunan. Kun oli jäänyt näyttämättä, että hän olisi ennen paikalta poistumistaan yrittänyt ottaa haltuunsa mainittua tavaraa tai että hän syntyneen aukon ahtauteen katsoen jo olisi hankkinut itselleen pääsyn autoon ja siten mahdollisuuden päästä tavaraan käsiksi, teko luettiin hänen syykseen murron yrityksenä».

Tapauksessa olivat sekä alioikeus että hovioikeus katsoneet murtovarkauden yrityksen olevan kyseessä.

KKO:n päätöksen takana olivat presidentti *Hannikainen* sekä oikeusneuvokset *Sohlberg* ja *Heikola.* Oikeusneuvokset *Lampi* ja *Salervo* katsoivat, ettei ollut esitetty syytä muuttaa HO:n päätöstä.

Honkasalo ja häneen yhtyen *Salovaara* sitä vastoin tekomuotona samastavat murron ja murtovarkauden yrityksen ja katsovat olevan vaikeaa löytää ratiota tällaiselle »kaksinkertaiselle kriminalisoinnille», sillä he enemmittä perusteluitta suoraan Ruotsin kannan mukaan katsovat murtovarkauden joutuneen täytäntöönpanoasteelle heti siitä alkaen, kun murtautumiseen on ryhdytty aikomuksena anastuksen kutakuinkin välitön suorittaminen.[3] On kuitenkin varsin uskallettua väittää, että rikoslainsäätäjä olisi tehnyt kahteen peräkkäiseen rikoslain pykälään *saman* toimenpiteen päällekkäisen kriminalisoinnin rangaistusmaksimien nelinkertaisin eroin, kun sanottujen pykälien keskinäinen suhde on hyvin ymmärrettävissä tässä alumpana tehdyin selityksin.

Murron erityissäännöksen kumoamisen jälkeen herää kysymys, miten on nyt rikosoikeudellisesti arvosteltava sellainen tapaus, jota entinen RL 28: 3 tarkoitti.

Lähtökohtana kysymyksen ratkaisemisessa on ensinnäkin se, että edelleenkin on vallitsevan *apprehensioteorian* mukaisesti katsottava varkauden olevan täytetty silloin, kun varas on anastamistarkoituksessa ottanut esineen haltuunsa.[4] Tätä kuvasi aikaisemmassa laissa sanonta *»Joka varastaa tavaraa tai rahaa»* ja nykyinen sanamuoto *»Joka anastaa toisen hallusta irtainta omaisuutta»* ilmaisee asian entistä selvemmin.

---

3 Ks. *Honkasalo;* Suomen rikosoikeus. Yleiset opit II s. 178 s. ja Erinäiset rikokset 1950 s. 38 s. sekä *Salovaara:* Rikoksen yrityksestä s. 244. — Vrt. kuitenkin *Honkasalo,* mts. 166: »Varkauden täytäntöönpanotoimen voidaan katsoa alkavan esineeseen kohdistuneesta tarttumistoimenpiteestä».

4 Ks. *Forsman,* mts. 221, *Serlachius:* Suomen rikosoikeuden oppikirja. Toinen osa I 1924, s. 176, *Honkasalo:* Suomen rikosoikeus. Erityinen osa I_2, s. 18 ja *Salovaara,* mts. 90.

Seuraavaksi on todettava, että rikoslain 4 luvun 1 §:n yritystä koskevat säännökset ovat perusrakenteeltaan sellaiset kuin ne olivat rikoslakimme säätämisen aikaan. Esikuvana niille silloin olivat Saksan rikoslain yritystä koskevat säännökset,[5] sillä Ruotsin rikoslaissa ei vielä ollut yritystä koskevaa yleissäännöstä. Saksan rikoslain 43 §:n 1 momentissa määriteltiin yritys rikoksen *»tekemisen alkamiseksi» Anfang der Ausführung* ja Suomen rikoslakiehdotuksissa määriteltiin yritys samaan tapaan. Vaikka rikoslakimme ei sitten sisältänytkään tuota yrityksen määritelmää, niin Forsmanin tavoin voidaan olettaa, ettei rikoslakimme kuitenkaan tällä tahtonut hylätä rikoslakiehdotuksen yrityskäsitystä. Niinpä Forsman onkin katsonut meillä voitavan määritellä yritys saksalaisen oikeusoppineen *Berner*in mukaan »det påbegynta men ännu icke till det åsyftade ändamålet hunna utförandet af ett brott».[6]

Kun otetaan huomioon, että Forsmania on pidettävä rikoslakimme henkisenä isänä ja että hän oli puheenjohtajana siinä vuoden 1888 valtiopäivillä toimineessa rikoslakikomiteassa, joka ei katsonut teoreettisten (kuten esim. yrityksen) määritelmien sopivan rikoslakiin, niin on edellytettävä Forsmanin tietävän, mikä merkitys on annettava rikoslakiehdotuksista poikkeamiselle kysymyksessä olevassa kohdin.

Edellä esitetyn perusteella on katsottava varkausrikoksen yrityksen käsittävän, niin kuin *Forsman* lausuu, »ett värkligt begynnande af den tjufska handlingen» eli siis *anastamisen aloittamista.*[7] Sen mahdollistamiseen tähtäävät aikaisemmat toimenpiteet ovat rikoksen valmistelua. Tätä oli rikoslainsäätäjä meillä varkauden osalta vielä erikseen korostanut murron — murtovarkauden yrityksen — murtovarkauden porrastuksella. Tämän pohjalta on *sellainen tapaus, jota entinen murtopykälä tarkoitti, nykyisin rikosoikeudellisesti katsottava varkausrikoksen valmisteluksi ja rangaistava vahingontekona RL 35: 3:n mukaan.*[7a]

---

[5] *Forsman:* Straffrättens allmänna läror 1930, s. 205.

[6] *Forsman,* mts. 205.

[7] Ks. De särskilda brotten I s. 224. Samalla sivulla *Forsman* lausuu: »Man bör därför, då fråga är om försök till tjufnad, undvika att utsträcka detta begrepp till sådana fall, I hvilka icke någon begynnelse till den tjufska handlingen föreligger». Ja tässä yhteydessä erästä valmistelun käsittävää esimerkkitapausta tarkastellessaan Forsman lopuksi lausuu: »kan man väl säga, att en begynnelse till tillegnandet af myntet föreligger, men icke någon begynnelse till borttagandet af detsamma». — Korkein oikeus on yritykseltä vaatinut täytäntöönpanotoimen aloittamista esim. KKO 1937 II 275.

[7a] Tällä kannalla on myös *Möller* selostaessaan KKO:n päätöstä 10. 10. 1972 (N:o 1955/8. 9. 1972), jossa enemmistö kallistui Honkasalon mukaiselle kannalle, vähemmistön ollessa tekstissä tällä kohdin otetulla kannalla. Ks. JFT 1972 s. 462—468.

Ruotsin yritysoppi ei kelpaa meillä rikoslakimme tulkintaohjeeksi. Siellä yleinen meidän säännöksestämme poikkeava yrityssäännös näet otettiin rikoslakiin vasta kesäkuun 12 päivänä 1942 annetulla lailla eikä murtovarkauden yritys ollut sitä ennen yleisesti rangaistava ja murtosäännöksenkin loppuosa kuului »dömes, der tillgrepp ej sker» eikä siinä ollut meidän vastaavaa »tahi sitä yritä» vaihtoehtoa. Sen vuoksi voitiin murto Ruotsissa, päinvastoin kuin meillä, katsoa murtovarkauden yritykseksi. Nykyisen rikoskaaren mukaan on varkauden valmistelukin siellä rangaistava. Tämän vuoksi ei *Ekeberg—Strahl—Beckmaniin* viitaten ja Ruotsin lakiin nojaten meillä voida yrityksen alaa in dubio mitius säännön vastaisesti laajentaa syytetyn vahingoksi, niin kuin on yritetty,[8] vaan siihen vähintään vaaditaan rikoslakimme 4 luvun 1 §:n muuttaminen. Tätä johtopäätöstä ei riitä kumoamaan ao. hallituksen esityksessä oleva toiseen tulokseen viittaava lausuma.[9]

Aikaisemman lain mukaan murtovarkauden tunnusmerkistöön kuului myös vahingonteko, sillä RL 28: 2[1] 5. kohdassa oli eräänä törkeän varkauden tunnusmerkistötekijänä mainittu »sisään murtautuen». Uudessa törkeän varkauden säännöksessä ei enää esiinny tätä tapausta, vaan se on murron dekriminalisoinnin yhteydessä poistettu. Tämän vuoksi murtautumiseen sisältyvä *vahingonteko* nykyisin käsittää varkauden lisäksi *uuden deliktisen vääryyden,* joka on tuomittava RL 35: 3:n mukaan ellei vahinko ole niin vähäinen, että sanotun pykälän 2 momentin mukaan vain vahingonkorvaus tuomitaan. Mikään lainkonkurenssi ei tällöin tule kysymykseen rankaisemattoman esiteon konstruktion muodossa, yhtä vähän kuin rankaisemattoman jälkiteon rakennelman voidaan katsoa olevan käsillä silloin, kun jälkiteko muodostaa päätekoon nähden uuden deliktisen pahan.[10] Murtovarkauden

---

[8] Ks. edellä alav. 3 sekä *Heinonen,* DL 1972, s. 482 (alaviitteessä 30 Heinonen toteaa Honkasalon oppien olevan Ruotsin Brottsbalkin 23: 1:n yritystä koskevan nimenomaisen säännöksen mukaisen (Sic!) ja *Hiltunen,* LM 1972, s. 836. — Ruotsin rikoskaaren mainittu säännös, joka on muuten asiasisällöltään sama kuin kesäkuun 12 päivänä 1942 Ruotsin lakiin otettu yritystä koskeva yleissäännös, on seuraavanlainen: »Har någon påbörjat utförandet av visst brott utan att detta kommit till fullbordan, skall han i de fall särskilt stadgande givits därom dömas för försök till brottet, såframt fara förelegat att handlingen skulle leda till brottets fullbordan eller sådan fara endast på grund av tillfälliga omständigheter varit utesluten».

[9] Ks. Hall. esit. 1972: 23 s. 9.

[10] Ks. vallitsevan lainkonkurrenssiopin mukaisesti *Lahti,* LM 1968, s. 734: *»esiteolla ei saa konkreettisessa tapauksessa aiheuttaa päätekoon nähden uutta vahinkoa».* Samoin *Anttila* tarkastellessaan esiteko-pääteko -yhdistelmää konkurenssiopin kannalta: *»... ideaalikonkurenssin käyttäminen on lainsäätäjän tarkoituksen mukaan välttämätöntä aina silloin, kun teko ei muuten tulisi rikosoikeudellisessa mielessä*

tapauksessa lienee katsottava nyt vahingonteon olevan ideaalikonkurrenssissa varkauden kanssa, sillä ensin mainitun täyttymispiste ja varkauden yritys eli anastamisen alkaminen liittyvät välittömästi toisiinsa, ellei katsota jo murron tai murtovälineen perusteella tekoa törkeäksi RL 28: 2:n nojalla.

Jos murtovarkaus suoritetaan kotirauhalla suojattuun paikkaan, on nykyisin katsottava lisäksi myös RL 24: 1:n olevan ideaalikonkurrenssissa varkauden kanssa.

Lopuksi on huomautettava, että murron dekriminalisointi ja anastusrikoksien rangaistusasteikkojen liian suuri alentaminen varallisuusrikoksia koskevan lainsäädännön uudistamisen yhteydessä oli rikospoliittinen virhe, jonka haittavaikutukset ovat jo olleet käytännössä kipeästi havaittavissa. Oikeusjärjestelmänhän on oltava yhtenäinen ja joka askeleessaan on lainsäätäjän tämän vuoksi toimittava niin, että uusi ehdotus kitkattomasti ja asianmukaisesti niveltyy voimassa olevaan järjestelmään sekä vastaa kansan oikeustajuntaa. Varallisuusrikoksia koskeva lainuudistus ei täytä näitä perusvaatimuksia.[11] Tämän

---

tyhjentävästi arvioitua». Ks. Varsinaisesta epärehellisyysrikoksesta RL 38 luv. 1 §:n mukaan, s. 93.

Vrt. *Heinonen,* DL 1972, s. 483, jossa hän ilman perusteluja katsoo, että murtovarkauden tapauksessa vahingonteko edelleenkin sisältyy varkauteen. Ja samalla sivulla hän alaviitteessä 32 lausuu: »Meillä on ollut taipumusta yleensäkin soveltaa ideaalikonkurenssia tarpeettomasti tilanteissa, joissa elävän elämän kannalta on kysymyksessä selvä lainkonkurrenssi». — Tämä on merkillinen yksilöimätön ja perusteluitta singottu väite, jossa »elävä elämä» on korotettu jonkinlaiseksi oikeuslähteeksi vakiintuneen oikeuskäytännön edelle. Vrt. esim. *Lahti* s. 729, jossa hän toteaa seuraavaa: »Oikeuskäytännössä on havaittavissa rikoskonkurenssivaltainen suuntaus». Ja onkin sanottava, että tämä *ideaalikonkurenssivaltaisempi oikeuskäytäntö* on esim. liikennerikosoikeuden alalla *saavuttanut tavanomaisoikeudellisen vahvuuden.* Ks. esim. *Ellilä:* Uusittu liikennerikosoikeus, s. 197 ss. — Ks. myös *Helminen,* Suomen Poliisilehti 1972 s. 188, jossa hän lausuu, että uuden lain voimassa ollessa varkaus voi esiintyä *ideaalikonkurenssissa* eli yksin teoin tehtynä (RL 7: 1) kotirauhan rikkomisen ja vahingonteon kanssa.

[11] Varallisuusrikoksia koskeva lainmuutos on varoittava esimerkki siitä, miten ei saisi lainuudistuksien kohdalla menetellä. Aikaisemman lain murtovarkauden rangaistusta pidettiin eräissä tapauksissa liian ankarana, mistä esimerkkinä usein mainittiin kioskimurto, jossa saaliina oli vain yksi tupakkalaatikko. Mutta eihän tuontapaisen esimerkin vuoksi olisi tarvinnut koko törkeää varkautta koskevaa säännöstä pilata, vaan asia olisi korjautunut vain tällaisia tapauksia varten säädetyllä lievemmällä rangaistusasteikolla. Sitä paitsi sellainenkaan ei ollut enää tarpeen sen jälkeen, kun rikoslain 3 luvun 5 §:ään lisättiin rangaistusminimien alittamismahdollisuus. Rikoslain 38 luvun 6 a §:ssä murtautuminen on edelleenkin aivan oikein kvalifioivana seikkana, sillä sehän osoittaa rikollisen tahdon suurempaa intensiteettiä, ja näin olisi pitänyt jättää olemaan myös törkeän varkauden tunnusmerkistössä. Rangaistusmaksimien liiaksi alentaminen varkauden kohdalla on saanut aikaan vielä senkin suhteettomuuden, että jos murtautuen varastetaan mopedi, on rangaistuksen enimmäismäärä 2 vuotta vankeutta, mutta jos sanotuin tavoin otetaan vain käyttöön mopedi, on rangaistus *kuritushuonetta* tai vankeutta enintään 3 vuotta. *Törkeämmästä riistorikoksesta varkaudesta on siten huomattavasti lievempi rangais-*

vuoksi siinä tehdyt erehdykset olisi kiireesti korjattava ja rangaistussäännökset saatettava ainakin Ruotsin vastaavien säännösten tasolle. Siihen mennessä asiaa auttaa jonkin verran se, että oikeuskäytäntö katsoisi murtautuen suoritetun varkauden rikoslain 28 luvun 2 §:n yleislausekkeen nojalla useimmiten törkeäksi varkaudeksi.[12]

---

tus kuin lievemmän laatuisesta furtum usuksesta eli irtaimen esineen luvattomasta käytöstä.

Rangaistusten alentaminen estää myös rikosprosessuaalisten pakkokeinojen tarkoituksenmukaisen käytön, sillä Suomessa vakinaisesti asuvaa nuorta henkilöä ei yleensä voida varkaudesta vangita rikoslain voimaanpanoasetuksen 20 §:n nojalla eikä täysi-ikäistäkään näpistyksestä. Rikoslain voimaanpanoasetuksen 23 §:n jokamiehenkään oikeus ottaa kiinni rikoksentekijä verekseltä tai pakosalta ei enää sovi näpistykseen, josta jatkettunakaan ei tule muuta kuin sakkorangaistus. Vuoden 1959 pakkokeinolain 12 §:n yleisedellytys on, että rikoksesta saattaa seurata kovempi rangaistus kuin kuusi kuukautta vankeutta, joten sekään ei enää sovi näpistämiseen. Hyvin ymmärtääkin poliisiviranomaisten reaktion uusia anastussäännöksiä vastaan, sillä poliisitoiminnasta uhkaa niiden osalta tulla selvittelevä rekisteröinti-aparaatti, missä anastusrikokset kartoitetaan ja viedään protokollaan ja sen jälkeen rikoksentekijä saa mennä matkoihinsa.

[12] Ks. *Hiltunen* Suomen Poliisilehti 1973, s. 22 samoin ja esittää eräitä tähän oikeaan suuntaan olevia oikeustapauksia.

Tauno Ellilä

Suullinen käsittely ja katselmus muutoksenhakuasioissa korkeimmassa oikeudessa

I.

Oikeudenkäyntimenettelyn muodosta yleensä

Oikeudenkäyntimenettely — muutoksenhakumenettely mukaan luettuna — saattaa olla joko *suullista menettelyä* (muntligt förfarande; mündliches Verfahren) tai *kirjallista menettelyä* (skriftligt förfarande; schriftliches Verfahren) tahi muuttuilla jommaksi kummaksi menettelyn kulun eri vaiheissa. Ruotsinkielisessä terminologiassa esiintyy oikeuskirjallisuudessa usein termipari »muntlighet och skriftlighet» (*Wrede*) samoin kuin itävaltalaisessa, saksalaisessa ja sveitsiläisessä prosessioikeudellisessa kirjallisuudessa oikeustermit »Mündlichkeit» ja »Schriftlichkeit». Myös suomenkielisessä oikeussanastossa (*Hakulinen*) on termi »suullisuus», mutta useimmiten käytetään kuitenkin sanontoja suullinen menettely tai suullisuusperiaate. Sen sijaan ei juuri ole käytetty yksistään sanaa »kirjallisuus». Teoreettis-systemaattisesti ja myös käytännössä on vielä erotettava suullisuuden eli suullisuusperiaatteen alalajit: *asianosaissuullisuus* (*Gärde:* »partsmuntlighet») ja *todistelunsuullisuus* (Gärde: »bevismuntlighet»). Erityisesti muutoksenhakumenettelyssä nämä saattavat määräytyä eri tavoin, kun todistelunsuullisuus on vaikeammin järjestettävissä.

Laissa voidaan säätää nimenomaan jokin näistä periaatteista *pakollisesti* (obligatorisesti) sovellettavaksi tai jättää tuomioistuimelle *valinnanvaraisia* mahdollisuuksia (fakultatiivinen systeemi). Valin-

nassa voi olla merkitystä myös asianosaisten tahdolla, mutta toisaalta valinta on voitu antaa, varsinkin julkispiirteisissä jutuissa, myös tuomioistuimelle itselleen.

Oikeuskirjallisuudessa ja virallisjulkaisuissa (kuten meillä lainvalmistelukunnan julkaisuissa, hallituksen esityksissä, komiteanmietinnöissä ja eduskunta-asiakirjoissa) on joskus käytetty edellä esiteltyjä termejä osittain eri merkityksissä tai niin, että merkityssisältö on jäänyt epäselväksi.

Eri kehitysvaiheiden jälkeen on useimmissa maissa yleensä päädytty pitämään suullista menettelyä parhaana varsinkin alioikeudessa (ensimmäisessä oikeusasteessa silloinkin, kun juttu aloitetaan instanssijärjestyksen portaikon jostakin ylemmästä asteesta). Mutta myöskin muutoksenhakuasteissa, varsinkin milloin nämä ovat täysmuutoksenhaun (*appellin*) tyyppiä (kuten usein ns. Berufung-tyypeissä), on ulkomailla useissa valtioissa omaksuttu suullinen menettely (pääkäsittelynä), josta voi olla eri tavoin järjestettyjä poikkeuksia. Erityinen aihe on oikeusvertailun tuloksena todeta, että niissäkin maissa, joissa ylin oikeusaste on täysin tai lähinnä ns. *prejudikaattituomioistuintyyppiä* so. oikeuden soveltamiskysymyksiä tarkistavaa tyyppiä (*revisio* ja *kassaatio*), ylimmässä oikeusasteessa on väljempi tai rajoitetumpi mahdollisuus noudattaa suullista menettelyä.

Suullisuus- ja kirjallisuusperiaatteiden luonteesta ja merkityksestä on käyty oikeustieteessä kiistaa, joka näyttää jatkuvan yhä näinä aikoinakin. On sanottu, etteivät ne olisi varsinaisia prosessiprinsiippejä, vaan ainoastaan teknisiä toimintamalleja, tarkoituksenmukaisuusohjeita. Kun kuitenkin prosessin kulku, asioiden käsittely ja ratkaisualustan saanti määräytyvät noiden periaatteiden mukaan, niin omalta kohdaltani pidän niitä todellisina oikeudenkäyntiperiaatteina, johtavien periaatteiden luokkaan luettavina prosessimaksiimeina. Tämän tueksi rajoitun tässä esittämään vain seuraavaa.

Ensinnäkin meillä Suomessa on vanhastaan oikeuskirjallisuudessa ja useissa lainuudistusasiakirjoissa korostettu tarkoituksenmukaisuuden tavoitetta yleensä. Tieteen kannalta on kokonaiskatsannossa korostettava suullisuus- ja (tai) kirjallisuusperiaatteiden yhteyttä eräisiin muihin prosessioikeuden johtaviin periaatteisiin, erityisesti *välittömyys-, keskitys- ja julkisuusperiaatteisiin.* Tässä yhteydessä ei ole jätettävä huomiotta myöskään sitä näkökohtaa, että *kansan luottamus tuomioistuinlaitosta kohtaan* osaltaan riippuu myös menettelymuodoista ja niiden kanssa yhteen sovellettavista prosessiperiaatteista. Kunkin maan omalla prosessihistoriallisella kehityk-

sellä, uudenaikaisten prosessilakien vertailulla sekä empiirisillä kokemuksilla on arvonsa harkittaessa, mikä periaate on missäkin oikeudenkäynnin ja muutoksenhakumenettelyn vaiheessa onnistuneimmalta tuntuva ja käytännössä hyvin toimivaksi lainsäädännöllisesti järjestettävissä. Usean maan ja myös Suomen osalta vaikuttaa menettelymuodon harkinnassa ja omaksumisessa erityisesti kaksi kokemusperäistä näkökohtaa. Ensinnäkin *hitaus* on suuri oikeudenkäynnillinen epäkohta ja vitsaus, jota on pyrittävä lainsäännöksin torjumaan. Tosin hitauden poistamiseen eivät yksistään lainsäädännön varassa olevat seikat vaikuta (*Baumgärtel*), mutta niillä on kuitenkin suuntaa antava ja tiettyjä rajoja luova tärkeä merkityksensä. Toiseksi mainiten maan *ylimmän tuomioistuimen työtaakkaa on pyrittävä mahdollisuuksien mukaan keventämään.* Tätä nykyvuosina korostetaan monessa valtiossa. Mutta toisaalta: Aina on korostettava, että *oikeusvarmuus, kansalaisten oikeusturva* sekä *oikeudenhoidollinen yhdenvertaisuus* ovat niitä ylimpiä perusteita, jotka on oikeasuhtaisesti muistettava ottaa lainuudistuksissa huomioon. Nykyaikaisessa oikeusjärjestelmässä on järjellistä noudattaa — niin kuin monessa muussakin toiminnassa — myös *työnjaon* mukaisia järjestelyjä (tästä on meillä aiheellisesti maininnut eri yhteyksissä laintarkastuskunnan puheenjohtaja, oikeusneuvos *Martti Miettinen*) ja siinä mielessä on kiinnitettävä huomiota vertikaalisen *oikeusaste- eli instanssijärjestelmän* merkitykseen ja sen suomiin mahdollisuuksiin (vrt. horisontaalisen tason toimivaltajärjestelyt). Miltei kaikissa oikeusvaltioissa — niin lännessä kuin idässä — yleensä korostetaan maan ylimmän oikeusasteen, korkeimman oikeuden, erikoisasemaa ja tehtävää: Ylimmän oikeusasteen tärkein erikoistehtävä on ohjailla lainsäädännön — ja myös tavanomaisen oikeuden vahvuisten sääntöjen — soveltamisen oikeellisuutta, yhtenäisyyttä ja tarpeen mukaan uudenlaisiin soveltamisiinkin siirtymistä. Toisena päätehtävänä korkeimmilla oikeuksilla on valvontatehtävä. Meillä tämä mainitaan itse hallitusmuodossakin (53 § vrt. KHO:n osalta 56 §). Eräissä valtioissa ylimmällä tuomioistuimella saattaa olla myös vahvaa poliittista roolia (vrt. esim. USA:n liittovaltiollinen Supreme Court sekä eräiden sosialististen valtioiden korkeimpia oikeuksia koskevat säännökset ja niiden kirjallisuuskommentit).[1] Tässä tutkielmassani en nyt tule kiinnittämään huomiota muuhun kuin *ylimmän tuomiovallan käyttöön* oikeudenkäyntiasioissa (osaksi hallintoasioissakin).

---

[1] Viittaan teoksiin *McCloskey* ja *Oberstes Gericht der DDR* sekä *Heinebäckin* artikkeliin (kirjallisuusluettelossa tarkemmin).

Ennen kuin siirryn tarkastelemaan Suomen oikeuden kantoja nyt ottamani teeman pääkysymyksissä katson aiheelliseksi johdatuksessa mainita muutamia havaintoja muiden maiden oikeusolojen vertailun tuloksena. Jos tutkitaan vain itse *lakitekstit,* niin voidaan saada tosioloja vähemmän tai suorastaan huonostikin vastaava kuva erityisesti suullisuusperiaatteen soveltamisesta. Sen vuoksi tiedot itsekunkin vertailun alaisen maan *tosiasiallisesta käytännöstä* ansaitsevat huomiota. Ja oikeustieteen osalta näyttää olevan niin, että joku suullisuusperiaatteen kannattaja puoltaa sitä suorastaan fanaattisesti silloinkin, kun periaate ei ole paikallaan. Edelleen on huomautettu, ettei suullinen menettely ole mikään sinänsä ehdottomasti omaksuttava periaate. Prosessioikeuden ollessa käytännöllistä tiedettä lisäisin tähän, ettei prosessioikeudessa olisi suositeltava järjestelyjä, jotka ilmeisesti ovat epäkäytännöllisiä. Kun prosessioikeus palvelee aineellista oikeutta, niin prosessioikeuden ja erityisesti myös muutoksenhakuoikeudellisten säännösten järjestelyssä tulee ottaa myös aineellinen *yksityis-* ja *rikosoikeus* huomioon.

Omalta kohdaltani katson vielä, että prosessilainsäädäntömme uudistuksissa ovat tärkeinä taustaseikkoina aina myös *yhteiskunnalliset* ja *taloudelliset näkökohdat,* kun nykyisin elämme *sosiaalis-ekonomisessa oikeusvaltiossa.* (Tästä Hovioikeusmenettely 1971, s. 20).

Itse suullisuusperiaatteella nykyään tarkoitetaan oikeudenkäyntisubjektien osallistumisen tapaa menettelyyn (asianosaiset ja tuomioistuin), mutta ei ainoastaan tätä vaan *erityisesti* myös *todistelun menettelymuotoa,* so. missä muodossa ratkaisun perustaksi otettava oikeudenkäyntiaineisto kerätään ja otetaan vastaan. Tästä on eri maiden prosessilaeissa nimenomaisia *positiivisia säännöksiä* ja toisaalta saattaa olla erityisesti kirjallisten kertomusten *esittämiskieltoja* (näin meillä OK 17: 11 ja 17: 32). Tässä esityksessäni tarkoitan suullisella menettelyllä sisällyksellisesti samaa kuin *Tirkkonen* oppikirjassaan: *varsinaisessa mielessä suullista* on menettely, »kun se, minkä asianosaiset, todistajat ja asiantuntijat ovat suullisesti esittäneet tuomioistuimelle, välittömästi, so. ilman pöytäkirjan välitystä, pannaan tuomion perustaksi.» — Tämä tietysti koskee myös esim. väliintulijain esityksiä sekä muutoin jutussa kuultavina olleiden henkilöiden lausumia.

Ruotsin laissa on julkilausuttu suullisuusperiaate seuraavasti (RB 46: 5): »Förhandlingen skall vara muntlig. Part äge ej ingiva eller uppläsa skriftlig inlaga eller annat skriftligt anförande». Tämä koskee sitä tapaa, millä asianosaiset kehittelevät kannetta pääkäsitte-

lyssä.[2] Varsinainen suullisuusperiaate on kiinteässä yhteydessä yleensä *välittömyysperiaatteen* kanssa: suullinen esitys joka suhteessa, so. oikeudenkäyntiaineiston esittäminen, todistelu ja asianosaisen kanteen kehittely ja loppulausunnot (*Ekelöf:* mm. sakframställning och plädering) tapahtuvat välittömästi sen tuomioistuimen edessä, joka ratkaisee jutun. Tämä edellyttää tiukkaa lykkäyskieltoa eikä erityisesti välittömyysperiaatteen mukaista ole tyytyä käyttämään esim. todistajain ja asiantuntijain kuulustelemisessa oikeusapuista kuulustelumuotoa. *Varsinainen suullisuusperiaate ei uusimpien prosessijärjestystenkään mukaan kuitenkaan poissulje kaikkien kirjallisten todistusten tai esitysten vastaanottamista.* Menettely jäisikin vaikeasti hallittavaksi vain muistinvaraisena. Sen vuoksi erityisesti asianosaisten vaatimukset yleensä esitetään kirjallisina. Ja tietysti on välttämätöntäkin esittää tietynlaisia tahdonilmaisuja sisältäviä kirjallisia todistuskappaleita, kuten kauppakirjat, testamentit, vuokrakirjat jne. suullisessakin menettelyssä ja ehkä vielä menettelysarjan kehityttyä ylimpäänkin oikeusasteeseen saakka. Varsinkin lykkäykset ja muutoksenhaun mahdollisuudet huomioon ottaen on muutoin pääsääntöisesti suullisessa todistelumenettelyssäkin yleensä tarpeen *tallentaa* todistajain kertomukset joko *pöytäkirjaamalla tai sen sijasta muita nykyaikaisia menetelmiä ja välineitä hyväksikäyttämällä,* jollei todistelua ylemmässä oikeusasteessa uusita.

Suomen yleinen oikeudenkäyntimenettely ei ole varsinaisesti suullista menettelymuotoa. Se on sitä vain laajemmassa mielessä eli, tarkemmin ja vakiintuneesti sanottuna, *suullispöytäkirjallista (muntligt-protokollariskt; mündlich protokollarisch):* Oikeudenkäyntiaineisto esitetään tuomioistuimessa pääasiallisesti suullisesti ja näin kertyvä aineisto pöytäkirjataan, jutussa annettavan ratkaisun perustuessa pöytäkirjamerkintöihin. *Menettelyn ulkoinen kulku* on siten *suullismuotoista* ja tuottaa sen puolesta useita samoja etuja kuin puhtaasti suullinen menettely varsinkin, milloin juttu ratkaistaan jo yhdessä ainoassa istunnossa. Kun kuitenkin meillä jutut usein valitettavasti lykkääntyvät ja tuomari sekä lautamiehet saattavat vaihtua ja kun erityisesti muutoksenhakujärjestelmämme aiheuttaa muutoin käytännöllisiä vaikeuksia, on meillä Suomessa ollut pakko tyytyä pöytäkirjaamalla tallettamaan mitä oikeudenkäynnissä yleensä on tapahtunut.[3] *Tirkkonen* on esittänyt, että *poikkeuksia suullisuusperiaatteesta*

[2] *Ekelöf:* Rättegång, V, 1972 s. 12 s.

[3] Tekstin johdosta viittaan *Tirkkosen* esityksiin, viimeisimpänä Rikosprosessioikeus I, 1969 s. 92 ss. sekä omaan esitykseeni Hovioikeusmenettely 1971 s. 49 s. ja s. 104 ss.

on tehtävissä, »milloin tärkeät syyt sitä vaativat». Ja edelleen, että poikkeuksia aiheutuu meidän nykyisestä muutoksenhakujärjestelmästämme, joka edellyttää, että alioikeudessa esitetty oikeudenkäyntiaineisto »ainakin tietyssä laajuudessa pöytäkirjataan tai otetaan muulla tavoin talteen, jottei ylemmässä oikeudessa olisi pakko esittää uudelleen todistelua kokonaisuudessaan.»[4]

Suullisen ja kirjallisen menettelyn eduista ja haittapuolista on oikeuskirjallisuudessa paljonkin puhuttu. Rajoitun tässä vain eräisiin vertailuihin.[5]

Ensinnä kyllä yleisesti lausuen olen sitä mieltä, että kokonaiskuvassa lainsäädännöllisesti paras mahdollisuus on molempien menettelymuotojen *harkittu yhdistelmä.*[6] Toisekseen huomautan, että alioikeusmenettely ja osaksi hovioikeusmenettelykin ovat erilaisessa asemassa kuin ylimmän oikeusasteen menettely, mihin seuraavassa tulen tarkasteluni lähinnä kohdistamaan. Ylimmän oikeusasteen kohdalla on merkitystä sillä, pysytetäänkö korkein oikeus appellituomioistuimena vai mennäänkö enemmän tai vähemmän taikka kokonaankin revisiotuomioistuimen linjalle.

Suullisen menettelyn — osaksi myös suullispöytäkirjallisenkin — etuja on siihen helposti liitettävä todistelun välittömyys ja käsittelyn *julkisuus,* myös *yleisöjulkisuus.* Tämä on *omiaan lisäämään kansan luottamusta oikeuslaitosta kohtaan.* On myös sanottu suullisuuden tuottavan *nopeusetuja.* Jos tällä tarkoitetaan sitä, että asianosaisen ollessa tietoinen ylimmän oikeusasteen mahdollisuudesta määrätä jutussa toimitettavaksi suullinen käsittely KKO:ssa moni turha muutoksenhaku jää aloittamatta, on sanonnalla täysi oikeutus. Mutta ei joka suhteessa. Niinpä erityisesti ylimmän oikeusasteen osalta on asia mielestäni päinvastoin: kyllä menettely pitkittyy (ja kustannukset lisääntyvät), milloin ylimmässä oikeusasteessa toimitetaan perusteellinen suullinen käsittely esim. todistajien valallisine kuulusteluineen. Itävaltalaiset prosessualistit (esim. *Fasching*) ovat — useisiin muihin maihin verraten — erityisenä Itävallan oikeuden etuna korostaneet, että ylimmän oikeusasteen tutkiessa yleensä vain oikeuden

---

[4] *Tirkkonen:* Suomen siviiliprosessioikeus I, 1961 s. 107. — Edelliseen lisäten on aihe mainita, että paitsi alioikeudessa voidaan pöytäkirjaa pitää suullisesta kuulustelusta myös hovioikeudessa — mikä nykyisin kylläkin vain hyvin harvoin tapahtuu — ja pöytäkirja lähetetään HO:sta viran puolesta KKO:teen (OK 30: 11:n 2 mom.).

[5] Ks. esim. *Tirkkonen:* Siviiliprosessioikeus I, s. 107 s. ja Rikosprosessioikeus I s. 95. Vrt. myös teokseni Hovioikeusmenettely s. 49 ss.

[6] Tätä on esim. Itävallan osalta korostanut *Fasching* (Pescarassa 1970 pidetyssä kansainvälisessä kongressissa). Vrt. myös Italiassa *Cappeletti.*

soveltamiskysymyksiä monesti aivan hyvin riittää kirjallinen menettely, mikä lyhentää jutun Oberstes Gericht'issä keston aikaa.

Suullisen menettelyn *varmuutta* on niin ikään korostettu. Tähän voidaan paljolti yhtyä varsinkin appelliluontoisen muutoksenhakuasteen kohdalta. Todistusaineisto voi muodostua täydellisemmäksi kuin kirjallisessa menettelyssä. Suullisessa menettelyssä oikeudella on paras mahdollisuus saada oikea kokonaiskuva tapahtumain kulusta sillä edellytyksellä, että prosessinjohto on pätevissä käsissä ja mahdollisuuksin esittää niin asianosaisille kuin todistajille ja asiantuntijoille täydentäviä kysymyksiä. Tämä on merkittävä etupiirre. Kuitenkin erityisesti *asiantuntijalausunnot* laajoja erikoistietoja vaativissa kysymyksissä antavat tarkan ja luotettavan kokonaiskuvan juuri kirjallisesti esitettyinä. Toisaalta kyllä esim. Norjassa Høyesterettin edessä todistelun suullisuuteen on mahdollisuuksia vain asiantuntijain osalta. Mielestäni ei ole — ainakaan ylimmän oikeusasteen *asianajajan toiminnassa* — yksistään etua poissulkea *kirjelmäin esittämisen* mahdollisuus. Päinvastoin saattaa olla varmempaa ja täydellisemmän kuvan paremmin antavaa sallia asianajajan esittää kohtuuden rajoissa pysyviä, tarkoin harkittuja kirjallisia lausumiakin.[7] Näin ainakin Suomen oloissa. Laajoissa jutuissa saattaa asianajajalle — joka yrittää aivan vapaasti pitää pitkiä esityksiä — tulla erehdyksiä, epähuomioita ja sivuuttamisia, jopa ehkä kohtalokasta »bluffiakin». Toisaalta kyllä on tärkeätä, että juuri suulliseen menettelymuotoon sisältyvin mahdollisuuksin tuomari saattaa viran puolesta vaatia *täydennystä* joihinkin, asianosaisen kannalta ilmeisesti arkoihin kohtiin, joista kirjelmissä vaietaan tai puhutaan vain ylimalkaan taikka yksipuolisesti. Suullisessa käsittelyssä, milloin siihen on *asianosainen henkilökohtaisesti kutsuttu,* tuomioistuin saa omakohtaisen kuvan asianosaisen käyttäytymisestä, mitä voidaan pitää sinänsä todisteena (OK 17: 5), ja todistajan luotettavuudesta, mille esim. Ruotsin uusitussa lainsäädännössä pannaan huomattavaa painoa (*Dufwa*). Suullisessa käsittelyssä on mahdollista kuulustaa todistajia vastakkain. *Todistajan* osalta pidän tärkeänä, että hän esittää lausuntonsa, todistajankertomuksensa, suullisesti.[8] Tässä mm. ilmenee todistelun suullisuuden erikoisasema.

Aiheellista on korostaa, varsinkin milloin juttu ei ole kovin laaja ja se saadaan päätökseen lyhyehkössä istunnossa, että suullisen menettelymuodon avulla vastapuoli, tuomarit, jury, lautamiehet — ja

---

[7] Vrt. Hovioikeusmenettely, 1971 s. 50.
[8] Vrt. samasta *Tirkkonen:* Rikosprosessioikeus I, s. 95.

miksei juttua seuraava yleisökin — saavat *elävämmän kuvan* kuin kirjallisessa menettelyssä on mahdollista. Suullisen menettelymuodon edut tulevat hyvin esille erityisesti *tosiasia- ja näyttökysymysten* selvittelyn osalta. *Oikeuskysymykset* ovat taas luontevimmin selvitettävissä kirjallisesti. Joskus ja varsinkin milloin niihin kietoutuu elimellisesti myös tosiasia- ja näyttökysymyksiä, sekaluonteisina kysymyksinä (*Quaestiones mixtae*), saattaa kyllä olla paikallaan pitää vielä KKO:ssakin suullinen käsittely. — Ulkomailla on ylimmän instanssin suullisessa käsittelyssä oikeudensoveltamisia selviteltäessä sallittu esittää mm. prejudikaatteja ja tiedemiesten lausuntoja.

Useissa tapauksissa yleensä ja erityisesti ylimmän oikeusasteen menettelyssä on ilmeistä etua järjestelmillä, joissa voidaan hyväksi käyttää *molempien menettelymuotojen* suomia etuja. Tämä koskee varsinkin asianosaisen omia esityksiä. Erityisesti mainiten Sveitsissä on voimassa järjestelmä, jonka mukaan toisessa asteessa suulliuus on vallalla, mutta ylemmissä sitä vastoin lähinnä kirjallinen menettely (*Guldener*).

On sanottu (mm. *Tirkkonen*), että niissä maissa, joissa nykyisin vallitsee varsinainen suullisuusperiaate, on yleensä oltu tyytyväisiä tähän menettelymuotoon ja että suullisen menettelyn edut ovat sen varjopuolia suuremmat. Tähän on minunkin mielestäni yhdyttävä *alioikeusmenettelyn* osalta, ihanteena myös appelliluontoisessa muutoksenhaussa. Mutta jo käytännössä muutoksenhakuasteessa on kysymys menettelymuodon paremmuudesta osaksi jo toisenlaisessa valossa. Suomen osalta olen katsonut, että päälähtökohdaksi, josta saatetaan myöntää lukuisia poikkeuksia, olisi *de lege ferenda* otettava *suullinen menettelymuoto HO:ssa.*[9] Tällä en suinkaan tarkoita sitä, että todistelu olisi suullisena kokonaan ja kaikissa jutuissa HO:ssa uusittava, vaan että suullista menettelymuotoa olisi *tarpeellisissa tapauksissa* ja *tarpeellisessa laajuudessa* voitava käyttää HO-menettelyssä.[10] Juttulukujen valossa kirjallinen menettely voisi kyllä tulla muodostamaan tosiasiallisesti suuren enemmistön käsiteltyistä jutuista ja asioista.

---

[9] Tämän osalta viittaan teokseeni Hovioikeusmenettely ja oikeudenkäynnin uudistus, 1971 (eri yhteyksissä) ja samaan suuntaan kulkevia ajatuksia on esitetty meillä viime vuosina myös virallistaholta, erityisesti mainiten myös eduskunnassa v. 1971 käydyssä laajahkossa keskustelussa *Valtioneuvoston selonteon* (oikeusministeri *Mikko Laaksonen*) johdosta oikeudenkäyntilaitoksen uudistamisesta.

[10] Oikeudenkäyntiperiaatteista voidaan yleisesti sanoa (*Andenaesin* tapaan), että niillä on oikeutensa »så langt de virker godt, men har ikke noen egenverdi ut over dette» (Straffeprosessen, 1962 s. 3).

Kun ulkomailla on jälleen varsinkin viime aikoina alkanut esiintyä myös kriittisiä kantoja yleensäkin suullisuusperiaatteen osalta (mm. Itävallassa ja Sveitsissä), niin suullisen menettelymuodon omaksuminen itse asiassa meille täysuutuutena KKO:n osalta ansaitsee harkittua ja yksityiskohtaista tarkastelua. Siihen ei ole vain ulkomaiden »muodin» mukaan mentävä. Merkityksetöntä ei ole tätä kysymystä harkittaessa sekään, millainen *aineellinen oikeus,* jota prosessi palvelee, kussakin maassa on. Ja useista käytännöllisistä syistä johtuen on välittömyysperiaate vaikeasti toteutettavissa ylimmässä oikeusasteessa (näin erityisesti Norjan osalta *Stang*).

Julkisuusperiaatetta voidaan kaikissa instansseissa korostaa parhaiten suullisessa menettelymuodossa. Tämä koskee myös ylintä oikeusastetta. Eräissä maissa on tahdottu tähdentää jopa *laajennettua julkisuusperiaatetta* juuri muutoksenhakuasteessa (näin Itä-Saksassa). Tanskassa on suullisuus- ja julkisuusperiaatteet (*Hansenin* mukaan) viety Højesteret'issä erittäin pitkälle, mutta *todistelunvälittömyyttä* (Lov om Rettens Pleje 409 ja 955 §) ei juuri käytetä.

II.

Suullinen käsittely korkeimmassa oikeudessa OK 30: 21:n mukaisesti järjestettynä

Yleisen lain säännöksistä on meillä KKO:n osalta esiteltävissä nyt tarkasteltavassa suhteessa vain seuraavansisältöinen säännös (joka on osoittautunut sangen vähän tunnetuksi lakimiestenkin kesken):

> *OK 30: 21 »Jos asianosainen tahtoo, että häntä korkeimmassa oikeudessa suullisesti kuulusteltaisiin tai että hän jostakin seikasta saisi esittää ilmoitettuja todisteita, saa hän, niin kauan kuin juttu on esittelemättä, kirjallisesti sitä pyytää. Asianosaisen kuulustelun toimittaa jutun esittelijä toisen esittelijän ja pöytäkirjanpitäjän läsnä ollessa».*

Tämä lainkohta on nykyisin voimassa L:ssa 7. 1. 1955/2 olevassa muodossa.

Lainkohdan sisällöstä on ensinnä merkille pantavissa, että aloitteen on lähdettävä asianosaisesta itsestään. Korkein oikeus ei näytä itse voivan määrätä ainakaan riitajutuissa tällaista »suullista kuulustelua» pidettäväksi. Asianosainen voi pyytää suullista kuulustelua KKO:ssa joko muutoksenhakukirjelmässään tai erikseen kirjelmällä,

joka on annettava KKO:teen ennen jutun käsittelyä. Suullista kuulustelua saa pyytää, paitsi muutoksenhakija, vastauskirjelmässään tai erillisesti myös vastapuoli, joka ei itse ole hakenut muutosta. Pyyntökirjelmä voidaan nykyisin lähettää KKO:teen myös postitse tai lähetin välityksellä, kun se on annettavissa valtuutetun asiamiehen välityksellä (L eräiden asiakirjain lähettämisestä tuomioistuimille 7. 5. 1965/248 1 § 1 mom.). OK 30: 21:n säännöstä tulkittaessa on syytä muistuttaa sen poikkeussäännöksen luonteisuudesta, sillä *menettelymuoto yleensä KKO:ssa on kirjallinen.* Ratkaisun perusteena KKO:ssa ovat muutoksenhakukirjelmät liitteineen sekä vastauskirjelmät ja jutun alioikeudessa syntyneet pöytäkirjat. Nämä sekä, milloin myös HO:ssa on toimitettu »suullinen kuulustelu» (OK 27: 9 ja MHA 1901 8 §), HO:ssa tästä laaditun pöytäkirjan jäljennös on HO:sta viran puolesta lähetettävä KKO:teen, milloin asianosainen on säädetyssä järjestyksessä ilmoittanut tyytymättömyyttä HO:n ratkaisuun ja saanut siitä todistuksen (OK 30: 11). Jos KKO katsoo tarpeelliseksi saada lisää kirjelmäin vaihtoa käsittelynsä pohjaksi, on KKO:n vallassa antaa sitä tarkoittava määräys mahdollisine tarkempine ohjeineen ja ehkä osoitettuine rajoituksineen (esim. vain tietyn kysymyksen osalta) niin kuin OK 30: 15:ssa säädetään. Tämä mahdollisuus voi poistaa OK 30: 21:n soveltamisen tarpeen.

OK 30: 21:n mukaisen tilaisuuden *oikeudellisen luonteen* tunnuksina on kaksi tärkeätä piirrettä (*Wrede* ja *Tirkkonen*). Ensinnäkin toimituksessa *ei ole mukana yhtään KKO:n jäsentä* (saati koko jaosto), vaan ainoastaan *esittelijätason virkamiehiä:* kaksi esittelijää ja yksi pöytäkirjan pitäjä. *KKOTJ:n 14 §:n* mukaan toinen esittelijöistä johtaa toimitusta. Esittelijöinä on KKO:ssa nykyisin esittelijäneuvoksia (8) ja oikeussihteereitä (vanhempia 6 ja nuorempia 11). Toimitussubjektin puolesta ei käy puhuminen varsinaisesti *KKO:n* toimittamasta vaan sen *esittelijäin toimittamasta* »kuulustelusta». Menettely ei tapahdu »oikeuden edessä». Toimittajia ei voi oikeudellisesti pitää jaoston delegationakaan. Se on siten lainsäätäjän muodostama *omalaatuinen toimituksensa.* (Vrt. *Antti Hannikainen:* Lakimiespäivien 1970 ptk. s. 15). Menettely ei ole välittömyysperiaatteen mukaista.

Erityisesti on selvennettävä, ettei OK 30: 21:n mukaan pidettävässä toimituksessa voida kuulustaa valallisesti todistajia eikä asiantuntijoita. Myöskään asianosaiselta ei siinä oteta totuusvakuutuskertomusta. Joskus on toimituksessa asianosainen näyttänyt alkuperäisenä jonkin asiakirjan, mistä jutun kirjoissa näkyy vain sisältöteksti pöytäkirjoihin otetussa asussa (samoin kirjasimin kuin pöytäkirjan

teksti yleensä, joskus valokopionakin). Kokonaiskuvassa voidaan sanoa OK 30: 21:n mukaisen »suullisen kuulustelun» supistuvan lähinnä »pelkäksi kirjelmien vaihdoksi ja kirjallisten todisteiden oikeuteen jättämiseksi» (*Tirkkonen*). *Wrede* (II s. 307) on samaan suuntaan esittänyt: »Förhöret har förnämligast den betydelsen, att part därvid ännu har tillfälle att inlämna skriftliga bevis. Likaledes kan han då ingiva en ny rättegångsskrift, ehuru denna vanligen ej har formen av inlaga, utan av en promemoria, vilken intages i protokollet.»

Kun on kysymys OK 30: 21:n mukaisesta »suullisesta kuulustelusta» ja koska toisaalta puhtaassa suullisessa menettelyssä modernissa prosessissa asianajajatkaan eivät yleensä saa lukea kirjelmiään oikeuden edessä, on aihe tällaisista »kuulusteluista» tehtyjen pöytäkirjojen valossa selventää, että tällaisissa kuulusteluissa on kyllä yleensä *sallittu lukea KKO:lle osoitettuja kirjelmiä.*[1] Pöytäkirjojen valossa näyttää välistä tapahtuneen niin, että jonkin asianosaisen lukeman kirjelmän johdosta toinen asianosainen antaa sen johdosta muutaman rivin mittaisen muistion pöytäkirjaan otettavaksi.

Nykymuotoisen »suullisen kuulustelun» kohdalla on aihe huomauttaa seuraavaa. Ensinnäkään ei ole luvallista, että asianosainen *vasta KKO:ssa esittää uusia vaatimuksia.* Näitä ei voi oikeudellisesti pätevästi yleensä esittää myöskään OK 30: 21:n mukaisessa kuulustelussa (näin *Wrede*). Poikkeuksena on kuitenkin OK 30: 20:n 2 momentin edellytyksin esitetty kuittausvaatimus vasta KKO:ssa. Mutta uusittavassa lainsäädännössä olisi tämä momentti kokonaan kumottava ja siirrettävä koskemaan käsittelyä HO:ssa. — OK 14: 2:n 2 momentin mukaan on kyllä luvallista esittää »uusia seikkoja, ellei asia sen johdosta muutu toiseksi». Ja saman lainkohdan 1 momentin mukaan on luvallista vielä »ylemmässä oikeudessakin» vaatia muuta kuin kanteessa alkujaan tarkoitettua suoritusta, milloin vaatimus perustuu oikeudenkäynnin aikana tapahtuneeseen olosuhteiden muutokseen tai vasta silloin kantajan tietoon tulleeseen seikkaan. — Ja jos uutena vaatimuksena esitettyä vastaan joku asianosainen tekee väitteen ja ehkä vaatii siihen heti nimenomaista ratkaisua, niin ei OK 30: 21:n mukaisessa toimituksessa saa siihen antaa päätöstä, vaan väitteen käsittelee ja ratkaisee jaosto.

---

[1] Näin on tapahtunut esim. aikoinaan huomiota herättäneessä laajassa Kansaneläkelaitoksen jutussa (Pöytäkirja 13. 1. 1962); toimitus tapahtui KKO:n I jaoston istuntohuoneessa, toimittajina oikeussihteeri *Henrik Grönqvist* ja ylimääräinen virkamies *Reino Ketola* sekä pöytäkirjanpitäjänä ylimääräinen virkamies *Martti Setälä.* — Tässä toimituksessa päätettiin siirtää asia vielä jatkokäsittelyyn 3. 2. 1962.

OK 30: 21:n mukaisen »suullisen kuulustelun» pitämisen yhteydessä on käsitykseni mukaan noudatettava myös OK 30: 20:n 1 momentissa säädettyä kieltoa *uuden tosiasia- ja näyttöaineiston esittämisestä vasta KKO:ssa.* Milloin kuitenkin uutta yritetään esittää ja nojataan sellaisiin seikkoihin, jotka sen oikeuttavat poikkeuksellisesti, niin kysymyksen tällaisen uuden näytön esittämisen luvallisuudesta ratkaisee niin ikään täysilukuinen jaosto eikä OK 30: 21:n mukaisen toimituksen toimittaja. Toimitusmies ei saa evätä tällaistakaan tarjousta. Tarjotun uuden näytön johdosta on muilla läsnäolevilla mahdollisuus esittää huomautuksensa, mitkä merkitään pöytäkirjaan.

Tarkemmasta menettelystä OK 30: 21:n tapauksessa antavat käytännössä laaditut pöytäkirjat valaistusta. Rubriikissa mainitaan toimituksen aika ja paikka (eräissä tapauksissa sanottu vain, että kuulustelu on toimitettu »Korkeimmassa oikeudessa»; toisissa tarkemmin: esim. »I jaoston istuntohuoneessa»). Siinä ilmoitetaan myös ne esittelijät, jotka ovat olleet läsnä. Pöytäkirjan lopussa on pöytäkirjanpitäjän allekirjoitus (»Vakuudeksi N N»). Pöytäkirjassa selostetaan lyhyesti se juttu, jossa suullista kuulustelua on pyydetty, sekä kuka on kuulustelua pyytänyt. Siinä todetaan, että asianomaisille (muutoksenhakijat ja, mikäli heitä on, väliintulijat) on toimitettu kutsu toimitukseen saapumiseksi. Pöytäkirjasta näkyy, ketkä ovat olleet saapuvilla, antaneet kirjelmiä ja lukeneet niitä, jättäneet liitteitä, muistioita jne. Saapuvilla ollut on voinut rajoittaa esiintymisensä esim. vain ilmoittamalla yhtyvänsä jonkin toisen lukemaan kirjelmään. Lyhyet suulliset lausumat on otettu pöytäkirjaan. — Asianosaisen poisjääminen ei sinänsä estä toimitusta, mutta poissaolo on merkitty pöytäkirjaan. Kutsussa on yleensä mainittu uhkana vain että asianomaiset saapukoot toimitukseen, »jos he tahtovat suullista kuulustelua hyväkseen käyttää». Aina ei ole ollut mainintaa tästäkään.

Sitten kun tapahtumat on merkitty pöytäkirjaan eikä saapuvilla olleilla ole ollut muuta lisättävää, on merkitty pöytäkirjan lopussa todetuksi, että toimitus on päättynyt. Puhtaaksikirjoitettuna pöytäkirja on liitettävä jutun kirjoihin.

Asianosainen saa käydä KKO:ssa lukemassa pöytäkirjan, mutta pyynnöstä hän on oikeutettu saamaan siitä myös pöytäkirjanotteen.

Sikäli kuin OK 30: 21:n mukainen säännös yleensäkään on tarpeen säilyttää, olisi siitä annettava joitakin tarkempia säännöksiä lakitekstissä ja työjärjestyksessä. Nykyiset määräykset ovat kovin niukkoja ja saattavat aiheuttaa varsinkin KKO:n ulkopuolisille (muu-

toksenhakijoille erityisesti) epätietoisuutta. Käytännössä on sattunut, että niin hyvin asianajajalla kuin syyttäjällä on ollut väärä kuva siitä, mitä OK 30: 21:n mukaisessa toimituksessa, jota nimitetään vielä »suulliseksi kuulusteluksi», todella saattaa tapahtua, mitä taas ei siinä voida tehdä. Niinpä on ilmoitettu tässä tilaisuudessa todistajiakin kuultavaksi, mikä ei saata käydä päinsä. Eri asia on, että tällainen pyyntö voidaan kyllä merkitä pöytäkirjaan ja sen perusteella jaosto voi, mikäli katsoo sen tarpeelliseksi, päättää nimettyjen todistajain kuulemisesta ja kuulemistavasta.

OK 30: 21:n käyttämä sanonta »suullinen kuulustelu» ei vastaa toimituksen luonnetta. *KKOTJ:n muutoksessa 1. 10. 1963* puhutaankin *»suullisesta käsittelystä».*

Käytännön valossa ilmenee, että OK 30: 21:n mukaisia toimituksia pidetään vain melko harvoin ja enimmäkseen riitajutuissa.

Mikäli vasta KKO:ssa nimetään uusia todistajia kuultavaksi ja KKO katsoo sen tarpeelliseksi, niin todistajia kuulustellaan joko *oikeusavuitse* (OK 17: 41) [2] tai *palauttamalla* juttu todistajain kuulustelemista (ja mahdollisesti muunkin lisänäytön hankkimista) varten. Mielestäni olisi muuten syytä lisätä OK 17: 11:n 2 momentin loppuun nimenomainen sanonta, että KKO voi myös palauttaa jutun, milloin se tarkoituksenmukaisimmaksi katsotaan (palautus on eniten välittömyysperiaatteen mukaista). *Asianosaista itseään ei* Suomen nykyisen lain mukaan *voida kuulla totuusevakuutuksin* oikeusaputeitse. Kun se ei käy päinsä KKO:n edessäkään, on ainoana mahdollisuutena palautus. Aikaisemmin voimassa ollutta *asianosaisen valaakaan* ei voitu ottaa OK 30: 21:n mukaisessa toimituksessa.

OK 30: 21:n käsittelyn yhteydessä on aihetta mainita lainkohdan käytettävyydestä uusitun *OK 12: 8:n mukaisen henkilökohtaisen kuulemisen mielessä.* Jos vasta KKO:ssa aiottaisiin jokin henkilö tuomita vapausrangaistukseen eikä häntä ole jutun aikaisemmissa vaiheissa henkilökohtaisesti kuultu, niin on mielestäni (viittaan *DL 1972* s. 300) oikea kanta seuraava. Niin kauan kuin meillä ei ole mahdollista pitää todellisen suullisen menettelymuodon mukaista käsittelyä KKO:ssa, ei OK 30: 21:n mukainen »suullinen kuulustelu» saata merkitä syytetyn henkilökohtaista kuulemista »asian käsittelyn aikana». OK 30: 21:n mukainen toimitus ei ole asian varsinaista käsittelyä tuomioistuimessa, mihin takeisiin OK 12: 8 juuri pyrkii. Syytettyä ei voitane velvoittaa henkilökohtaisesti saapumaan OK 30: 21:n mukai-

[2] Mielestäni ei rikosjutussa, jossa syytetty on vangittuna, oikeusapuista todistajankuulustelua saa KKO:nkaan käsittelemässä jutussa toimittaa (OK 17:41).

seen »kuulusteluun». Mielestäni tällöin on mahdollista täyttää OK 12: 8:n ehdoton, syytetyn turvaksi tarkoitettu vaatimus vain *palauttamalla* juttu.[3] — Sen sijaan ei mielestäni ole mitään estettä katsoa, että syyttäjän (tai asianomistajan) vaatiessa vapausrangaistukseen tuomitsemista vasta KKO:ssa KKO voi kyllä ilman muuta *hylätä* tällaisen muutoksenhakuvaatimuksen.

III.

Vertailua suulliseen käsittelyyn korkeimmassa hallinto-oikeudessa

Aikaisemmin ei myöskään korkeimmassa hallinto-oikeudessa ollut mahdollisuuksia käyttää suullismuotoista todistelua.

KHOL:n (1918) 15 § sisältää vain seuraavaa:

> Milloin asian ratkaisu niin vaatii, hankkikoon Korkein hallinto-oikeus lausunnon tai selityksen viranomaiselta sekä *antakoon määräyksen todistajan tai asiantuntijan kuulemisesta tuomioistuimessa.*

Alkujaan sanalla »tuomioistuimessa» on tarkoitettu yleisiä alioikeuksia. Mutta sitten kun meille luotiin lääninoikeuslainsäädäntö, on KHO:lla mahdollisuus määrätä todistajainkuulustelu toimitettavaksi jossakin soveliaassa *lääninoikeudessakin.* Omalta kohdaltani (samoin myös *Nuorvala* ja *Kastari*) luenkin lääninoikeudet tuomioistuin-tyyppiin kuuluviksi.

Toisekseen KHOL:n 14 §:ssä säädetään:

> Asian käsittelyssä Korkeimmassa hallinto-oikeudessa *noudatettakoon laillista oikeudenkäyntijärjestystä.*

Tämä säännös ja eräät muut vastaavan sanonnan sisältämät säännökset ovat kyllä herättäneet erilaisia käsityksiä, joihin en tässä kylläkään enemmälti puutu.[1] Katson tarpeelliseksi nyt tarkastelta-

---

[3] Ulkomailla useissa teoksissa korostetaan sääntönä, että mikäli juttu ei ole ollut ratkaisukypsässä tilassa, on se palautettava uutta, täydellisempää käsittelyä varten.

Ja kassaatiotyyppihän johtaa yleensä vain palautukseen.

[1] Viittaan alan hallinto-oikeudelliseen kirjallisuuteen mainiten, että oman käsitykseni olen esittänyt KHO:n järjestämillä neuvottelupäivillä (Moniste »Lääninoikeusmenettelystä ja laillisesta oikeudenkäyntijärjestyksestä» 1958.) Lääninoikeuksien lakimiesjäsenten neuvottelupäivien pöytäkirja s. 87 ss. — Näillä neuvottelupäivillä olen

vassa suhteessa kuitenkin mainita, että KHO:n rinnakkaisesta, oikeuslinjan ylimmästä tuomioistuimesta KKO:sta voimassa olevia menettelysäännöksiä voidaan mielestäni juuri KHOL 14 §:n mukaisesti pitää »soveltuvin osin» myös KHO:een soveltuvina. Myös käytännöstä hankkimieni tietojen mukaan on *KHO:ssa katsottu voitavan soveltaa OK 30: 21:n perusteiden mukaisia sääntöjä,* menettelyn ollessa sielläkin muutoin pääsääntöisesti *kirjallista.*

KHO voi myös aiheen mukaan *palauttaa* asian, erityisesti mainiten lääninoikeuteen, jossa on mahdollista toimittaa täydellinen todistajain ja asiantuntijain kuulustelu yleisen alioikeuskuulustelun tapaan.

Mutta — ja se ansaitsee vertailumielessä sekä lainuudistukselliselta kannalta huomiota — KHO:n osalta on tullut lainsäädäntöömme *eräitä uudenaikaisia suullisen kuulustelun järjestämisen mahdollisuuksia;* mm. todistajain kuulustelun järjestelyineen. KHO:n osalta on siten omaksuttu *erityistapauksellinen suullisen käsittelyn* systeemi.

Esittelen nyt tarkasteltavassa suhteessa mielenkiintoisina seuraavat säännökset.

> *Rakennuslain 1958 142 §:* »Lääninhallituksessa ja korkeimmassa hallinto-oikeudessa voidaan tämän lain soveltamista koskevassa asiassa toimittaa suullinen kuulustelu sekä kuulustella valallisesti todistajia ja totuusvakuutuksen nojalla asianosaista. Korkeimmassa hallinto-oikeudessa sen toimittaa oikeuden määräämä jäsen puheenjohtajana ja asian esittelijä.»

Huomiota herättää, ettei tässä lainkohdassa puhuta asiantuntijan henkilökohtaisesta kuulemisesta.

Siinä ei puhuta myöskään, kenen aloitteesta tuollainen poikkeuksellinen menettelymuoto on sovellettavissa. Kun KHO:n käsittelemissä valitusasioissa yleensä on mukana vahvaa *julkista intressiä,* niin ilman eri mainintaa on katsottu voitavan päättää pidettäväksi suullinen kuulustelu KHO:n (asiata käsittelevän jaoston) omastakin aloitteesta (näin mm. presidentti Aarne Nuorvala). Käytännössä on kuitenkin ilmoitusten mukaan esiintynyt myös asianosaisten pyyntöjä suullisen kuulustelun toimittamiseksi.

Lainsäädäntöömme näin ilmaantuneen uutuuden johdosta ja perustamalla käsitys juuri itse tekstissä olevaan sanaan »voidaan»,

---

huomauttanut muuten mm. siitä, että lääninoikeuslainsäädännön mukainen suullinen kuulustelu (12 §) antaa lääninoikeudelle suurempia valtoja kuin KHO:lla on (silloin ei vielä KHO:n osalta vastaavia erikoissäännöksiä). Olin keskustelussa myös sitä mieltä, että hallintolainkäytön alalla voidaan soveltuvin osin noudattaa OK 17 luvun *katselmusta* koskevia säännöksiä (KHOL:n 14 §:n nojalla).

on aihe selventää, että *pääsääntöisesti menettely KHO:ssa on edelleenkin kirjallismuotoista.* Mutta poikkeussäännöksiä on alkanut esiintyä yhä useampia.

Verrattuna OK 30: 21:n mukaiseen »suulliseen kuulusteluun» on RakL 142 §:n järjestelystä oikeudellisen luonteen puolesta sanottava, että siinä on itse asiassa KHO:n *suullisen käsittelyn toimittajaksi delegoinnein määrätty tuomioistuimen jäsen* (eikä vain esittelijä). Menettelymuoto ei muutu kokonaisuudessaan suulliseksi näissäkään asioissa KHO:ssa, vaan voidaan sanoa, että *osatoimintona* erityisesti *todistelua* on näin *sallittu* lain mukaan *vastaanottaa KHO:ssa supistetussa kokoonpanossa,* yhden jäsenen ja esittelijän edessä. Siihen on tarvittu lainvahvuinen säännös. Tällainen delegointi mahdollisimman vähiin (vain yksi varsinainen jäsen mukana) ei ole muuten tuntematonta ulkomaillakaan. Niinpä esim. Tanskan oikeudesta on saatavissa esikuvia: »vidneførsel for en enkelt højesteretsdommer i skriftlige sager» (*Hansen:* Retsplejen ved Højesteret, s. 16). Vaikka KHO ei tässä delegoidussa muodosteessa ratkaisekaan itse asiaa, niin silti voidaan nytkin viitata HM 54 §:n 3 momenttiin ja 57 §:ään, joiden mukaan »eräänlaisten asiain» ratkaisemisessa voidaan laissa erikseen säädetyissä tapauksissa tyytyä pienempäänkin jaoston vahvuuteen kuin normaali tuomionvoipaisuusluku 5.

> *Verotuslain 1958* 139 § 1 mom.: »Korkeimmassa hallinto-oikeudessa voidaan tämän lain alaisessa asiassa toimittaa suullinen kuulustelu. Sen toimittavat korkeimman hallinto-oikeuden määräämä jäsen puheenjohtajana sekä asian esittelijä. Siinä voidaan myös kuulustella valallisesti todistajia ja asiantuntijoita ynnä totuusvakuutuksen nojalla asianosaista.»

Ajallisesti herättää huomiota, että nyt puheena olevanlaiset lainkohdat ovat samalta vuodelta 1958.[2] Niihin lienee saatu esikuvaherätettä ulkomaisista prosessijärjestyksistä. Nyt esiintyy lainkohdassa myös asiantuntijan kuulusteleminen.

> *Vesilaki 1961* 17 luvun 6 §:n 2 momentti: »Korkeimmassa hallinto-oikeudessa voidaan tämän lain soveltamista koskevassa asiassa toimittaa suullinen kuulustelu ja katselmus sekä kuulustella valallisesti todistajia ja totuusvakuutuksen nojalla asianosaisia. Jollei kuulustelua tai katselmusta toimita korkein hallinto-oikeus, sen toimittavat oikeuden määräämä jäsen puheenjohtajana ja asian esittelijä.»

---

[2] Tekstissä mainitunlaisen uuden säännöstön luomisesta KHO:teen oli erityisesti kiinnostunut *Reino Kuuskoski,* jonka kanssa jouduin näistä kysymyksistä usein keskusteluihin.

Tästä lainkohdasta on pudotettu pois asiantuntija — ehkä lähinnä siitä syystä, että vesiasioissa asiantuntijat antavat yleensä kirjallisesti lausuntonsa — mutta sen sijaan siinä nimenomaan mainitaan *katselmus* todistuskeinona. Täyslukuisen jaoston katselmus olisi mielestäni kyllä ollut toimitettavissa jo KHOL 14 §:n ja OK 17 luvun katselmussäännösten mukaisesti. Mutta nyt po. säännös luvallisti myös delegoidun katselmuksen (1 jäsen + 1 esittelijä). Erityisen huomion ansaitsee lainkohta sen puolesta, että suullisen kuulustelun ja katselmuksen toimittajaksi on osoitettu joko *KHO itse,* toisin sanoen *sen jaosto* (laissa säädetyn tuomionvoivan jäsenmäärän lisäksi kaksi yli-insinöörineuvosta; VL 17 luvun 6 §:n 1 momentti) tai, delegoinnein, oikeuden määräämä (so. KHO:n jaoston määräämä) jäsen (hallintoneuvos) puheenjohtajana ja asian esittelijä. Edellä mainituissa muissa lainkohdissa ei puhuta mahdollisuudesta, että KHO (sen jaosto) toimittaisi suullisen kuulustelun. VL 17: 6:n 2 momentin järjestely edustaa siten täydellisintä tyyppiä (tosin varsin niukka jäsentason edustus delegointitapauksessa, vain yksi jäsen — muunlainen delegointi ei näytä lainkohdan valossa tulevan kysymykseen).[3] Käytännössä on tämän lainkohdan mukaisesti ollut suullisia kuulusteluja ja katselmuksia, joissa on ollut mukana täyslukuinen ja jopa vahvistettu jaosto (esim. huomiota herättäneessä Lievestuoreen asiassa 21. 5. 1971 toimitetussa suullisessa kuulustelussa olivat mukana KHO:n presidentti Nuorvalan lisäksi hallintoneuvokset Larma, Rankama, Salo, Eronen, Kurvinen ja Valliniemi sekä yli-insinöörineuvokset Leskelä ja Kilpeläinen. Pöytäkirjaa piti esittelijä, nuorempi hallintosihteeri Salomaa).

Liikevaihtoverolaki 1963 76 § 2 momentti: »Korkeimmassa hallinto-oikeudessa voidaan toimittaa suullinen kuulustelu, jossa

---

[3] De lege ferenda voisi mielestäni muotoilla säännöksen sellaiseksi, että se selvästi sallisi esim. kokoonpanon: yksi (tai useampia) hallintoneuvos ja yksi yli-insinöörijäsen sekä esittelijä. — Vertauksen vuoksi viittaan *työtuomioistuintoimikunnan mietintöön 1969: A 9,* jonka mukaan (5 § 2 mom.) »Työpaikalla tapahtuvan tarkastuksen tai muun sellaisen toimituksen voi suorittaa puheenjohtaja ja kaksi jäsentä, joista toinen on työnantaja-, toinen työntekijäpuolelta». Vrt. myös 31 § ja HE 84/ 1971 8 § 3 mom.

Säännöksen johdosta ks. myös *Pietilä:* Vesioikeus, 1973 s. 66 s. ja 192 s. sekä hänen mainitsemansa oikeustapaukset KHO 1966 A II 96 (suullinen kuulustelu, jäsen ja esittelijä); 1966 A II 128 (KHO:n toimittama katselmus itse paikalla) ja KHO p. 10. 2. 72 taltio 438. Viimeksimainitussa tapauksessa KHO on hylännyt pyynnön suullisen kuulustelun ja katselmuksen pitämisestä, koskei ollut näytetty, että siten saataisiin asian ratkaisuun vaikuttavaa lisäselvitystä.

Käytännöstä saatujen tietojen mukaan on VL 17 luvun 6 §:n 1 momentin mukaisessa toimituksessa kyllä joskus ollut puheenjohtajajäsenen lisäksi mukana myös yli-insinöörineuvos (epäselväksi jää nykyisen säännöksen valossa, mikä hänen oikeudellinen asemansa silloin on ollut).

saadaan myös kuulustella valallisesti todistajia ja asiantuntijoita sekä totuusvakuutuksen nojalla asianosaista. Suullisen kuulustelun toimittavat korkeimman hallinto-oikeuden määräämä jäsen puheenjohtajana sekä asian esittelijä.»

L patentti- ja rekisterihallituksesta 1965 10 §: »Kun patenttiasioita käsitellään korkeimmassa hallinto-oikeudessa, on niiden käsittelyssä osallisena, laissa säädetyn tuomionvoivan jäsenmäärän lisäksi, kaksi tasavallan presidentin kolmeksi vuodeksi kerrallaan määräämää yli-insinöörineuvosta, joiden tulee olla teknillisen korkeakoulun loppututkinnon suorittaneita ja patenttiasioihin perehtyneitä.

Mitä 8 §:ssä on säädetty todistajan, asiantuntijan ja asianosaisen kuulustelemisesta sekä todistajalle ja asiantuntijalle suoritettavasta korvauksesta, on soveltuvin osin voimassa käsiteltäessä tässä laissa tarkoitettuja asioita korkeimmassa hallinto-oikeudessa. Korkeimmassa hallinto-oikeudessa voivat kuulustelun toimittaa oikeuden määräämä jäsen puheenjohtajana ja asian esittelijä yhdessä.»

Lain 8 §: Valitusosaston istunnossa voidaan toimittaa suullinen kuulustelu sekä kuulustella valallisesti todistajia ja asiantuntijoita sekä totuusvakuutuksen nojalla asianosaisia. Milloin siihen on syytä, voidaan kuulustelu määrätä toimitettavaksi siinä yleisessä alioikeudessa tai lääninoikeudessa, missä se soveliaimmin käy päinsä.»

Lainkohdan (10 §) sanamuoto ei ehkä ole aivan selvä siinä, suorittaako kuulustelun ja katselmuksen myös KHO (sen jaosto) itse vaiko ainoastaan jäsen esittelijän kanssa. On nimittäin huomattava, että Rakennuslain 142 §:n, Verotuslain 139 §:n 1 momentin ja Liikevaihtoverolain 76 §:n 2 momentin sanamuodon mukaan toimittajiksi osoitetaan *vain* jäsen ja esittelijä, mutta Vesilain 17: 6:n 2 momentin mukaan joko KHO (jaosto) *tai* jäsen yhdessä esittelijän kanssa. Kun lain 8 §:ssä ei mainita delegoinnin mahdollisuutta ja 10 §:n 2 momentissa viitataan 8 §:ään »soveltuvin osin», niin on käsittääkseni myös KHO:n jaostolla, jopa pääsääntöisesti, valta toimittaa kuulustelu. Mutta 10 §:n 2 momentin lopun mukaisesti sen voi toimittaa delegoinnein myös jäsen yhdessä esittelijän kanssa.

Kun KHO:n käsittelemissä asioissa on useissa eri laeissa pääasiassa yhdenmukaisia säännöksiä, mutta samalla myös pienehköjä eroavuuksia, *olisi mielestäni aiheellista ottaa itse KHOL:iin yleissäännös* suullisen kuulustelun ja katselmuksen toimittamisesta sekä kirjoittaa se niin selvään muotoon, ettei jää epäilyksiä siitä, toimittaako kuulustelun ja katselmuksen KHO (jaosto) vaiko ainoastaan osoitettu

jäsen esittelijän kanssa vai tarkoittaako säännös molempia mahdollisuuksia. Ammattijäsenen mukana olosta saisi olla nimenomainen säännös.

Ottaessani KHO:n käytännöstä selkoa olen saattanut havaita, että KHO:ssa yleensä ja varsinkin jaoston vahvuisessa kokoonpanossa suoritetaan suullisia kuulusteluja ja katselmuksia vain harvoin. Mutta käytännössä niistä ilmoitetaan saadun hyviä kokemuksia.

Nykyisin ei KHO ole enää soveltanut OK 30: 21:n säännöksiä.

IV.

Lainuudistuksellisia näkökohtia

Kun naapurimaassamme Ruotsissa on perusteellisesti uudistettu ylempien oikeusasteiden toimintasääntöjä, niin siellä useiden ulkomaan oikeuden esikuvien tapaisesti on päädytty mahdollistamaan suullisen menettelyn käyttö muutoksenhakuasteissa. *Ruotsissakin* oli aikaisemmin voimassa puhtaasti kirjallinen menettely *korkeimmassa oikeudessa* muutoksenhakujuttuja käsiteltäessä. Kaiken mitä jutussa oli sanottu todistelussa, tuli käydä ylimmässä tuomioistuimessa ilmi pöytäkirjoista ja alempien tuomioistuinten ratkaisuista. Mutta vuodesta 1948 lähtien, suuren oikeudenkäyntireformin mukaisesti, on *suullinen käsittely tehty mahdolliseksi Ruotsin korkeimmassa oikeudessa (Högsta domstolen;* lyh. HD). Ja, niin kuin Ruotsin korkeimman oikeuden puheenjohtajana toiminut, äskettäin edesmennyt oikeusneuvos *Nils Beckman* on sanonut (Pohjoismaisten presidenttien kokouksessa 1969), Ruotsissa on oltu suurin piirtein hyvin tyytyväisiä uuteen järjestelmään siirtymisen johdosta ja siellä on ollut havaittavissa juttujen lukumäärän alenemista korkeimmassa oikeudessa. Beckman: »det verkar ju som om det var ägnat att nedbringa målens antal att man har muntliga förhandlingar i den högsta instansen».

Lainuudistukselliselta kannalta ansaitsee vertaillen huomauttaa, että Ruotsissa on säilynyt mahdollisuus suullisen käsittelyn toimittamiseen korkeimmassa oikeudessa vielä Ruotsin Rättegångsbalkenin 27. 5. 1971 tapahtuneen muutoksen jälkeen, jonka mukaan Ruotsin korkein oikeus nykyisin käsittelee jutut muutoksenhakuasteena pääasiallisesti vain *prejudikaattituomioistuimena,* so. oikeuskysymyksien

osalta.[1] Puhtaasti oikeuskysymysten, oikeuden soveltamiskysymysten tarkistaminenhan ei nimittäin niinkään vaadi suullista menettelymuotoa kuin juttujen tosiasia- ja näyttöpuolen tarkistaminen.

Käytäessä meilläkin uudistamaan korkeimman oikeuden menettelyä muutoksenhakuasioissa oikeusvertailun ja pohjoismaisen yhteenkuuluvuuden sekä erityisesti Ruotsin ja Suomen välisen itäskandinaavisen oikeusyhteisyyden vuoksi ei ole jätettävä vakavasti tutkimatta meille sopivalla tavalla suullisen käsittelyn järjestämistä vielä KKO:ssakin.

Kuitenkin on aihetta varovasti harkita, *milloin suullismuotoiseen istuntoon KKO:ssa on aihetta* ja, verrattuna meidän KHO:ta koskeviin järjestelyihin, olisiko suulliset käsittelyt säänneltävä vain eri laeissa erilaisia tilanteita varten KHO:n esikuvan mukaan vaiko yleissäännöksin. Pääsääntöisesti suullisiin pääkäsittelyihin KKO:ssa meillä ei mitenkään ole syytä mennä ja Ruotsissakin on äskettäin (1971) lisätty paitsi hovioikeuden myös HD:n mahdollisuuksia ratkaista muutoksenhaku asiakirjain perusteella (*JuU 1971:7* s. 2).

Oikeussystemaattisesti olen sitä mieltä, että lakiin voidaan ottaa KKO:n osalta sopivasuhtainen *yleissäännös* lähinnä todistelun suullisuudesta. Mutta ennen sitä tarkoittavaa kannanottoa yksityiskohdissaan on aiheellista oikeusvertailun valossa esittää seuraavaa.

Useissa ulkomaisissa prosessijärjestyksissä on melko yleinen mahdollisuus toimeenpanna *suullinen käsittely modernissa mielessä (p ä ä k ä s i t t e l y n ä) vielä ylimmässä oikeusasteessa,* silloinkin kun ylin aste on *revisiotyyppinen* so. vain oikeuden soveltamiskysymyksiä tutkiva prejudikaattituomioistuin.

Mutta toisaalta on aivan nykyvuosien havaintona mm. Länsi-Saksan osalta mainittava, että ylimmän oikeusasteen (Bundesgerichtshof)

---

1 *RB 54:10* (tämän lainkohdan perustelut *SOU 1969:41).*
»Prövningstillstånd må meddelas allenast
1. om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att talan prövas av högsta domstolen; eller
2. om det föreligger synnerliga skäl till sådan prövning, såsom att grund för resning föreligger eller domvilla förekommit eller att målets utgång i hovrätten uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag».
Tanskan Højesteretin presidentti *Age Lorenzen* on myös lausunut (1969), että Tanskassa ollaan yleensä tyytyväisiä *mahdollisuuteen käyttää* ylimmässä oikeusasteessa *suullista käsittelyä.* Islannin Højesteretin presidentti *Jonatan Hallvardsson* on sanonut, että Islannin ylimmässä tuomioistuimessa on menettely alun alkaen ollut suullista, mutta että on voitu järjestää myös kirjallinen käsittely. Myös Norjan Høyesterettin justitiarius *Rolv Ryssdal* on Norjan kokemuksina (suullinen käsittely mahdollinen v:sta 1815 lähtien) suositellut juttuluvan vähentämiseksi suullisen käsittelyn omaksumista muutoksenhaussa ylimpään tuomioistuimeen. Edellä esitellyt lausumat sisältyvät Pohjoismaiden korkeimpien oikeuksien presidenttien kokouksen 25. 7. 1969 pöytäkirjaan.

suunnattomasti lisääntyneen työmäärän keventämiseksi ja juttujen käsittelyn nopeuttamiseksi on ollut tarpeen säätää erityinen laki ylimmän tuomioistuimen työmäärän keventämisestä siviilijutuissa, jossa laissa on, pääsäännöstä poiketen, tehty luvalliseksi ratkaista juttu revisiotuomioistuimessa ilman suullista käsittelyä, tietyin edellytyksin.[2] — Tämä tietysti keventää ja nopeuttaa huomattavasti ylimmän oikeusasteen käsittelyä.

Sitäpaitsi erityisesti mainiten Itävallan oikeus onkin periaatteessa toisella kannalla, sillä siellä käytetään suullista menettelyä revisioasteessa vain suhteellisen harvoin.[3] Tahdon tästä sanatarkasti siteerata *Faschingin* lausumaa:

> »= = = entscheidet der Oberste Gerichtshof im Revisionsverfahren durchwegs in nichtöffentlicher Sitzung nach der Aktenlage. Die § 509 Abs 2 im Einzelfall mögliche Revisionsverhandlung ist praktisch abgekommen; seit Jahrhundertwende wurde erstmals wieder 1969 eine solche abgehalten. Dies steht im ausfälligen Kontrast zu den meisten anderen Staaten, vor deren Höchstgericht mündlich verhandelt wird. = = = In der Revisionsinstanz, die fast ausschliesslich Rechtsfragen zu klären hat, ist die mündliche Erörterung in der Tat entbehrlich. Die Erfahrung lehrt, dass schwierige Rechtsfragen besser auf Grund schriftlicher Darstellung als auf Grund mündlichen Vortrags geprüft und gelöst werden können». Ja hän huomauttaa edelleen: suullisesta revisiokäsittelystä johtuisi »nur eine spürbare Verlängerung und ein entsprechend erhöhter Kostenaufwand».[3]

Faschingin mainitsema lainkohta (ZPO 509 Abs. 2) on syytä ottaa tähän — koska se on ollut erinäisissä ulkomaisissa järjestelyissäkin huomioituna esikuvana — sanasta sanaan:

> »Es kann jedoch, wenn dies im einzelnen Falle dem Revisionsgerichte behufs Entscheidung über die eingelegte Revision erforderlich erscheint, auch eine mündliche Verhandlung vor dem Revisionsgerichte auf Antrag oder von Amts wegen angeordnet werden.»

Myös Suomen oikeudenkäyntilaitoksen uudistamisehdotuksissa on juuri tuontapaisia säännöksiä. Niinpä *Esitysluonnos 1939 (Petäys—Kannel—Sjöström)* on omaksunut sekä riitajuttuja (505 §) että rikosasioita koskevana (623 §) seuraavanlaisen säännöksen:

---

[2] Edellytykset: »wenn es einstimmig die Revision für unbegründet und eine mündliche Verhandlung nicht für erforderlich erachtet» (Gesetz zur Entlastung des Bundesgerichtshofes in Zivilsachen 15. 8. 1969). — Tämän johdosta mm. *Herbert Schneider:* NJW 1969 s. 1652 s.; 1970 s. 1725 ss. ja 1972 s. 89 ss. Länsi-Saksan määräajan voimassa olleilla rajoituksilla on kyllä aikaansaatu huomattavaakin kevennystä, mutta siellä suunnitellaan vielä muitakin kevennysmahdollisuuksia.

[3] *Fasching:* Pescaran kansainvälisessä kongressissa 1970. Vrt. myös *Hansenin* lausuma (s. 26 s.) ettei Tanskan laissa kylläkin olevia säännöksiä (409 ja 955 RPL:ssa) asianosaisen ja todistajain kuulustelemisesta *Højesteretin* edessä käytännöllisesti katsoen ole noudatettu. Norjan oikeuden mukaan (Strpl. § 390 ja 389 sekä tvml. 374) todistelunvälittömyys Høyesterettissä on myös vähämerkityksistä (vrt. *Innstilling 1969* s. 322 s.).

> »Jos korkein oikeus, myönnettyään muutoksenhakuoikeuden, harkitsee olevan syytä suostua asianosaisen pyyntöön suullisen käsittelyn pitämisestä tai tilaisuuden varaamisesta todisteiden esittämiseen määrätystä seikasta, taikka jos korkein oikeus itse katsoo asianosaisen henkilökohtaisen kuulustelun tarpeelliseksi, on määrättävä aika, milloin suullinen käsittely tai kuulustelu on toimitettava tahi todistelu vastaanotettava.»

Mutta samassa lainkohdassa esiintyy *vaihtoehtoinen mahdollisuus* todistelun vastaanottamisesta ja asianosaisen kuulustelusta muussa tuomioistuimessa sekä suullisen kuulustelun korvaamisesta asianomaiselta virkateitse vaadittavan kirjallisen selityksen avulla. — Myös aikaisemmissa virallisehdotuksissamme on ollut pääasiassa samansisältöisiä säännöksiä suullisesta käsittelystä KKO:ssa (mm. *Lvk:n ehdotus 1937/Ståhlberg—Malmberg/Riita-asiain* oikeudenkäyntilaki 278 § ja Rikosasiain oikeudenkäyntilaki 240 §).

Korkeimman oikeuden presidentti *Antti Hannikainen* on eri yhteyksissä (mm. pohjoismaisten KKO-presidenttien kokouksessa 1970 Reykjavikissa) ja erityisesti mainiten artikkelissaan »Mihin suuntaan korkeinta oikeutta olisi kehitettävä?» (Lakimies 1970 s. 651 ss.) sekä Lakimiesliiton XXI lakimiespäivillä pitämässään esityksessä »Näkökohtia oikeuslaitoksen kehittämisestä» (pöytäkirja s. 7 ss.) kosketellut kysymystä suullisen käsittelyn pitämisestä KKO:ssa. Katsottuaan oikeaksi de lege ferenda järjestää suullisuus- ja välittömyysperiaatteiden noudattaminen HO-asteessa päälähtökohdaksi ja esitettyään kantanaan, että KKO olisi tulevaisuudessa muodostettava lähinnä oikeuskysymyksiä ratkaisevaksi prejudikaattituomioistuimeksi, hän ei kuitenkaan *KKO:n käsittelymuodon* osalta pidä tarpeellisena eikä mahdollisenakaan niin syvällistä muutosta, että suullisuus- ja välittömyysperiaate olisi saatettava voimaan myös KKO:ssa muutoksenhakuasteena. Hänen mielestään kuitenkin olisi KKO:lle annettava *»mahdollisuus tai valta, milloin se pitää tarpeellisena,» muutoksenhakujutuissa toimittaa suullinen kuulustelu tai kuulustella valallisesti todistajia.* Hannikaisen mielestä myös *katselmuksen* yhteydessä suullinen kuulustelu voi tulla kysymykseen. Hannikainen on kuitenkin pidättyvänlaisella kannalla KKO:n menettelyllisten uudistusten tekemisessä ennen kuin hovioikeusmenettely on modernisoitu.

Totean että Hannikainen on siis KKO:n osalta suullista käsittelyä koskevan *yleissäännöksen* kannalla eikä rajoittaisi säännöksen soveltamista vain tietynlaatuisiin muutoksenhakujuttuihin (toisin nykyinen KHO-systeemi). Samalla kannalla ovat olleet yleensäkin meidän oikeudenkäynnin uudistamista koskeneet kokonaisreformiehdotukset.

Useissa KKO:n jäsenten ja esittelijöiden kanssa käymissäni keskusteluissa olen kuullut sanottavan, että KKO:n joutuessa ratkaisemaan epäselviä näyttökysymyksiä ja erityisesti arvioimaan — tai suorastaan epäilemään — tiettyjen henkilötodistajain kertomusten todistusarvoa, tekisi välistä mieli saada kuulustella välittömästi KKO:ssa avaintodistajaa tai luotettavuudeltaan epäselvältä näyttävää todistajaa, mutta siihenhän ei nykyisin ole mahdollisuuksia. Käytännöllistä tarvetta kyllä tuntuisi välistä ilmaantuvan.[4]

Suullisen käsittelyn mahdollisuuden järjestämistä KKO:ssa on puoltanut mm. *Suomen Lakimiesliitto* (Oikeudenhoidon tavoiteohjelma 1969 s. 27) ja myös *Asianajajaliiton taholta* on siihen kiinnitetty huomiota (viimeksi nykyinen puheenjohtaja *Erik Salvén* 1973).

x x x

Edellä esitettyyn viitaten katson omalta kohdaltani oikeaksi puoltaa seuraavaa *uusiksi säännöksiksi suullisen käsittelyn pitämisestä KKO:ssa muutoksenhakujutuissa.*

KKO:n menettelymuoto on pidettävä pääsääntöisesti kirjallisena. Kuta lähemmäksi prejudikaattituomioistuimen tyyppiä KKO tullaan muodostamaan, sitä vähemmän tulee olemaan edes tarvetta toimittaa suullisia käsittelyjä KKO:ssa. Omalta kohdaltani olen ollut vanhastaan sitä mieltä, että KKO:n päätehtävänä tulisi olla oikeuskysymysten, jutun oikeudellisen puolen arvovaltainen tarkistaminen.[5]

OK 30:21:n varsin vähämerkityksinen *säännöstö* olisi kokonaan *kumottava* ja sijaan *säädettävä uudenaikaisen suullisen menettelymuodon mahdollisuus KKO:ssa.*[6]

---

[4] Lähinaapurin Ruotsin parempia mahdollisuuksia valaisee mm. äskettäinen väitöskirja *Dufwa:* Om tilltrosparagraferna. 1972.

[5] Yliopistollisilla luennoillani ja artikkelissa »Rikosoikeudenhoidon uudistamiskohteista» (LM 1959, s. 332 s.) sekä teoksessa »Hovioikeusmenettely ja oikeudenkäynnin uudistus», 1971 s. 113 s. — *Hannikaisen* lisäksi ovat KKO:n muodostamista prejudikaattituomioistuimeksi puoltaneet etenkin *Martti Miettinen:* LM 1954 s. 136 sekä oikeusministeri (*Mikko Laaksonen*) Valtioneuvoston selontekoa eduskunnalle v. 1971 esiteltäessä (ptk. s. 995). Vrt. myös *Hakulinen:* LM 1951 s. 14: »on myönnettävä, että korkeimman oikeuden päätehtävänä on lainkäytön yhdenmukaisuuden edistäminen sekä oikeusperiaatteiden soveltaminen ja kehittäminen, mikä tehtävä lähinnä edellyttää oikeuskysymysten ratkaisemista». *Valtioneuvoston selonteon* 1971 yhteydessä eduskunnassa käydyssä keskustelussa *kansanedustajain taholta tuotiin* esiin selvästi ajatuksia KKO:n muodostamisesta lähinnä ennakkotapauksia antavaksi (prejudikaatti-) tuomioistuimeksi, mikä on mielestäni tärkeä osviitta lainsäädännön uusimistyössä.

[6] Korkeintaan voisi ajatella, että ydinrippeet OK 30:21:n säännöksestä liitettäisiin juuri suullista käsittelyä merkitsevään yleissäännökseen.

Puuttumatta tarkkaan lakitekniseen asuun ja sanamuotoihin katsoisin tuollaisessa *yleissäännöksessä* pitävän olla ilmaistuna seuraavat pääajatukset ja -järjestelyt. Olisi säädettävä, että *suullinen käsittely* tapahtuu itse KKO:ssa, so. *jaostossa, sen ollessa täyslukuinen* (normaalivahvuus 5). Siten saavutetaan *välittömyys* erityisesti todistelun osalta. Prosessioikeustieteessä on nimenomaan korostettu (*Guldener*), että välitöntä on todistelu ainoastaan *täysilukuisen* tuomioistuimen edessä. Suullisen käsittelyn tulisi yleensä olla *julkista.*

Mutta parannusta OK 30: 21:een verrattuna kyllä merkitsisi jo sellainen, nykyisin eräisiin KHO:ssa käsiteltäviin tapauksiin (joita edellä on selostettu) sovellettava poikkeusjärjestely, että todistelun saisi vastaanottaa jaoston sijasta, jaoston niin päätettyä, normaalia pienempi jaosto, ehkäpä yksi ainutkin jaoston jäsen puheenjohtajana ja esittelijän pitäessä pöytäkirjaa.[7] Kuitenkin jaoston normaalia kokoonpanoa pitäisin ensi sijaisesti suositeltavana täysvälittömyyden ja täydellisen ratkaisuvallan saavuttamisen kannalta. Yhden jäsenen mukana ollessa ei voida suullisessa käsittelyssä tehdä asiaa koskevia ratkaisuja. Välittömyys on vain 1/5-osaista!

Mielestäni ei suullisen käsittelyn pitämisen tulisi olla pakollista, vaan *harkinnanvaraista,* so. milloin KKO katsoo sen tarpeelliseksi. Käytännössä se todennäköisesti tulisi vain perin harvoin käytettäväksi.[8] Suullinen käsittely merkitsisi siten lähinnä ltävallan oikeuden tapaan *poikkeusta* kirjallisen menettelyn pääsäännöstä. Tällaista järjestelyä Suomen oloissa puoltavat useat näkökohdat, kuten suullisen käsittelyn järjestämisen käytännölliset hankaluudet, kustannusten välttelemis- ja käsittelyn nopeuttamisnäkökohta sekä pyrkimys keventää KKO:n työmäärää. Toisaalta ulkomaisten kokemusten valossa näyttää olevan niin, että jo pelkkä suullisen käsittelyn tarjolla olo sinänsä eliminoi pois shikaanimaisia, turhia ja toiveettomia muutoksenhakuja.

Olen sillä kannalla, että suullinen käsittely olisi järjestettävissä esim. silloin, *kun asianosaiset sitä pyytävät ja KKO katsoo sen aiheelliseksi.* Ulkomaillakin kiinnitetään huomio lähinnä juuri tähän seikkaan.[9] Pyyntö olisi tehtävä kirjallisesti KKO:een ennen jutun esittelyä. Asian luonnosta johtuu, että pyyntöä olisi perusteltava esittämällä seikkoja, joiden valossa suullisen käsittelyn avulla olisi asiaan

---

[7] Vrt. *Hansen:* Retsplejen ved Højesteret, 1959 s. 16.

[8] Tätä osoittaa myös erinäisistä ulkomaisista vastaavista järjestelyistä saatu käytännön kuva.

[9] Näin esim. *Dufwa:* s. 9 ja 22.

saatavissa ratkaisuun vaikuttavaa lisänäyttöä. Pyynnön ratkaiseminen olisi KKO:n (jaoston) tehtävä. Kutsun suulliseen käsittelyyn kyllä voisi jaoston käskystä allekirjoittaa esittelijä. Suullisia käsittelyjä tultaisiin todennäköisesti eniten pyytämään riitajuttujen muutoksenhaussa. Toisaalta kyllä — kun muutoksenhaku tultaneen sallimaan edelleenkin tietyin edellytyksin myös rikosasioissa — saattaisi esiintyä myös syyttäjien, asianomistajien ja syytettyjen suullisen käsittelyn pyyntöjä. Asianosaisille ei varsinkaan Suomen oloissa voi myöntää ehdotonta oikeutta aikaansaada suullinen käsittely heidän ollessa sen tarpeellisuudesta samaa mieltä, vaan ratkaisuvallan on jäätävä KKO:lle. Kansanomaisessa lainsäädännössä ja oikeudenkäyntilaitoksen uudistamisehdotusten sekä ulkomaisten järjestelyjen tapaan olisi mielestäni meillä *lakitekstissä nimenomaan mainittava,* että asianosaisilla on mahdollisuus pyytää (kirjallisesti) suullista käsittelyä (vrt. MHA 1901 8 § 1 mom. ja Ruotsin RB 35: 13).

Ulkomaisten esikuvien mukaan ja niin kuin meillä on KHO:n osalta ilman nimenomaista säännöstä katsottu oikeaksi, olisi *aloitevalta annettava myös KKO:lle.* Kyseenalaista kuitenkin on, tulisiko tämä lainkaan kysymykseen dispositiivisissa riitajutuissa. Mutta julkisen intressin jutussa mukana ollessa ja yleensä erityisesti rikosjuttujen muutoksenhauissa tuntuu oikealta — aineelliseen totuuteen paremmin pääsemiseksi — että myös KKO:lla on oltava aloitevalta. Ehkei tätä kuitenkaan olisi käytettävä yhtä väljästi kuin riitajutuissa, joissa sovinto on sallittu ja asianosaiset perustellusti suullista käsittelyä pyytävät.[10] Kun KKO:lla itsellään on tällainen valta, niin se on omiaan ennakolta ehkäisemään shikaanimaisia ja turhia muutoksenhakuja.

Milloin suulliseen käsittelyyn kutsuttu asianosainen jää siitä pois, ei se estäisi suullisen kuulustelun pitämistä. Ja jos kaikki kutsutut jäävät pois, olisi juttu ratkaistava kirjallisen näyttöaineiston perusteella. Todistelunäkökohtien sitä vaatiessa olisi kyllä KKO:lla oltava mahdollisuus velvoittaa asianosainen saapumaan henkilökohtaisestikin suulliseen käsittelyyn.[11]

Alumpana olen jo lyhyesti esittänyt, että KKO:lla ja KHO:lla on meillä valta määrätä pidettäväksi *katselmus* ilman sitä tarkoittavaa

---

[10] Edellytykseksi voisi ehkä asettaa, että KKO pitää suullista käsittelyä *välttämättömänä* tai *tarpeellisena.* Yksi mahdollisuus olisi säätää, että suullisen käsittelyn määräämiseen on oltava *erittäin tärkeitä syitä.* Suomessa ei liene kuitenkaan syytä olettaa, että KKO liian usein omasta aloitteestaan määräisi suullisen käsittelyn.

[11] Viittaan artikkeliini DL 1972 s. 315 s. ja vrt. myös *Ekelöf:* Rättsmedlen, 1972 s. 62 ss. sekä *Esitysluonnos* 1939 636—640 §§.

erikoissäännöstä. Tällaisia kyllä esiintyy edellä tekstissä mainituissa erityisen laatuisissa asioissa. Mutta niin kuin *Tirkkonen* on esittänyt, soveltuvat OK 17 luvun säännökset yleensä tuomioistuimiin ja siis, soveltuvin osin, myös ylempiin tuomioistuimiin, myös KKO:teen. Ja KHO:n osalta kantautuu tämä sääntö KHOL 14 §:n välityksellä myös KHO:ta koskevaksi. — Milloin KKO tahtoo pitää oikeudellisessa mielessä täydellisen katselmuksen, on se täysilukuisen jaoston toimitettava, ellei katsota tarpeelliseksi uudessa lainsäädännössä antaa KKO:lle (jaostolle) delegointimahdollisuuksia (vrt. OK 17: 60). KKO:n toimittamaan katselmukseen on asianosaisille varattava tilaisuus tulla saapuville ja sitä varten heille on myös annettava katselmuksen toimittamisesta, ajasta ja paikasta todisteellinen tieto (OK 17: 58:n 1 mom.). Jaoston katselmuksen pitäminen merkitsee itse asiassa myös suullista käsittelyä. Katselmus voidaan toimittaa sekä riitajutussa että rikosasiassa. KKO:lla on jo OK 17: 8:n mukaisesti aloitevalta.

Vaikka jo yleisen lain säännösten mukaan saattaa KKO määrätä pidettäväksi katselmuksia, niin silti saattaa olla ainakin selvennysmielessä aiheellista, että KKO:ta koskevan lainsäädännön uudistamisen yhteydessä nimenomaan sanotaan, mitä erityistä on oleva voimassa KKO:n määräämien katselmusten osalta. Kun tulevassa lainsäädännössä on perusteltua tarvetta nykyisen OK 30: 21:n sijasta omaksua uutuusmuotoinen säännös suullisesta käsittelystä KKO:ssa, niin oikeastaan jo siitä syystä saattaa katselmusnäytön vastaan ottaminen sellaisessa toimituksessa KKO:ssa käydä ilman muuta päinsä.[12]

Omalta kohdaltani katson, että suullista käsittelyä KKO:ssa koskeva riittävän sisältöinen *yleissäännös olisi jo hetimmiten otettava lakiin.* Lakisystemaattinen kysymys vain on, sijoitetaanko se esim. nykyisen OK 30: 21:n sijalle tai muuhun yhteyteen OK 30 lukua vaiko KKOL:iin. Mahdollisesti OK:n kokonaistarkistuksen yhteydessä tullaan säätämään oma lukunsa »Korkeimmasta oikeudesta», mutta silti muutoksenhakua koskevien säännösten paikka voi KKO:n osalta olla muussakin OK:n luvussa tai uusittavassa KKOL:ssa. Erityisesti mainiten ehdottamani kaltaisen yleissäännöksen ei suinkaan tarvitse

---

12 Vrt. *Tirkkonen:* mts. 182: nykyisen lain mukaan hän katsoo HO:n voivan ottaa vastaan myös katselmusnäyttöä. Mutta hän jatkaa: »Sen sijaan ei näytön välitön vastaanottaminen ole mahdollista korkeimmassa oikeudessa». — Käytännöstä saamieni tietojen mukaan on kuitenkin KKO:ssa otettu katsastettavaksi esineitä ja KKO on käynyt eräissä tapauksissa itse paikalla toimittamassa katselmuksia, mihin on mielestäni kyllä mahdollisuus. Lainuudistuksissa on tilaisuus poistaa epäselvyys myös sanotussa suhteessa. Huom. että *Hannikainen* on maininnut (Lakimiespäivien 1970 ptk. s. 16): »Esim. katselmusten yhteydessä asianosaisten suullinen kuulustelu voi tulla kysymykseen».

jäädä odottamaan hovioikeusmenettelyn uudistusta tai muitakaan uudistuksia. Esittämässäni muodossa uusmuotoinen menettely sitäpaitsi käy hyvin yhteen sen kanssa, miten itse olen kaavaillut hovioikeusmenettelyn uudistettavaksi (»Hovioikeusmenettely ja oikeudenkäynnin uudistus», 1971). Vastaavanlainen yleissäännös voidaan omaksua myös KHO-lainsäädäntöön.

Ehdotetunlaisen yleissäännöksen lisäksi olisi laissa nimenomaan mainittava, että KKO voi, milloin se katsotaan tarkoituksenmukaisimmaksi, suullisen käsittelyn sijasta määrätä toimitettavaksi *oikeusapuinen todistusten vastaanotto* siihen soveliaassa tuomioistuimessa (tavallisimmin jossakin alioikeudessa) taikka *palauttaa* jutun todistusten vastaanottamista ja mahdollisesti muutakin lisäselvityksen hankkimista varten (Vrt. *Esitysluonnos 1939* 505 §). Palautus voi koskea myös vain jotain osaa jutusta. Niin ikään saattaa eräissä tilanteissa riittää, että rajoitutaan pyytämään *vastapuolelta kirjallinen lisäselitys* (näin varsinkin oikeudensoveltamiskysymyksistä riideltäessä).

Milloin asianosainen tarjoaa vasta KKO:teen uusia todistuksia suullista käsittelyä varten, on KKO:n otettava huomioon voimassa olevat säännökset (nykyisin OK 30: 20) uuden näytön esittämiskiellosta ja tämän poikkeuksista. Suullista käsittelyä pyytämällä ei saisi kiertää *ius novorum*-kieltoa.[13]

V.

Edellä olen pitänyt silmällä suullista käsittelyä KKO:ssa muutoksenhakuasteena. Pääasiassa samoja sääntöjä on sovellettava varsinaisissa muutoksenhauissa KKO:teen yleensä, so. alkavatpa ne alioikeudesta tai hovioikeudesta ensimmäisenä oikeusasteena. Puuttumatta tässä yhteydessä ylimääräisten muutoksenhakujen menettelypuoleen herätän kuitenkin kysymyksen, eikö esim. *tuomionpurkumenettelyssäkin* alkuun pääsemiseksi olisi voitava järjestää suullinen käsittely KKO:ssa tietyin, tiukoinkin edellytyksin.

Tarkastelun ulkopuolelle olen jättänyt myös ne suhteellisen harvinaiset tapaukset, joissa *KKO toimii ensimmäisenä oikeusasteena.*[14] Maininnan ansaitsee kuitenkin, ettei KKO:sta saatujen tietojen mukaan ole esiintynyt niin törkeää rikosjuttua KKO:ssa, että se olisi vaa-

---

[13] Kiellon osalta yleensä viittaan omaan käsitykseeni teoksessa »Hovioikeusmenettely», 1971 s. 185 ss. — KKO:n osalta olisi kiellon oltava tiukempi kuin mitä HO:n kohdalta voidaan kielloksi ehdottaa.

[14] Näistä yleensä *Tirkkonen:* Rikosprosessioikeus I, 1969, s. 189.

tinut suullisen menettelymuodon mukaisen käsittelyn. Mutta saattaa olla täydellisyyden vuoksi tarpeellista kiinnittää *lainuudistuksellista huomiota myös tällaisiin juttuihin.* Niinpä esim. syytetyn kiistäessä törkeän tai törkeähkön rikoksen ja jutun selvittämisen vaatiessa henkilökohtaista saapuvilla oloa (huom. esim. OK 12: 8) tai syytetyn ollessa vangittu ei voida tyytyä ainoastaan kirjalliseen menettelyyn. Laki kaipaisi selvennystä, ellei oikeastaan täydennystäkin. Mahdollisesti voitaisiin tähän päästä harkitulla, suullista käsittelyä KKO:ssa yleensä koskevalla tarpeeksi seikkaperäisellä yleissäännöksellä.

Lopuksi mainitsen, että nykyisten lainuudistusten tarjotessa siihen parantuneita mahdollisuuksia ja asianajajain lukumääränkin vähitellen noustessa (*Ylöstalo:* DL 1972 s. 65 s.) olisi lainuudistuksissa säädettävä KKO:n suullisessa käsittelyssä käytettäväksi pääsääntöisesti *asianajajaa* tai yleistä oikeusavustajaa (L yleisestä oikeusaputoiminnasta 2. 2. 1973/88 8 §) tahi jotain muuta lakimiestä.[15] Maksutonta oikeudenkäyntiä koskevat uudistukset (L. 2. 2. 1973/87) mahdollistavat tämän vähävaraistenkin asianosaisten kohdalla. Yleistä oikeusaputoimintaa koskeva lainsäädäntö (tuli voimaan 1. 9. 1973) ja tulossa oleva syytetyn julkista puolustusta koskeva lainuudistus nostavat kysymyksen asianajollisen avustuksen käytöstä KKO:ssa kokonaan uuteen myönteiseen valoonsa.

Pääasialliset lähteet:

Andenaes, Johs: Straffeprosessen i første instans. 1962.
Bomgren, Gunnar: Processföringen inför högsta domstolen i civilmål. TSA 1962 s. 180 ss.
Cappeletti, Mauro: Procedure orale et procedure écrite. 1971.
Dufwa, Göran: Om tilltrosparagraferna. 1972.
Ekelöf, Per Olof: Rättegång. I. 1970 s. 69 ss.
— » — Rättsmedlen. 6. uppl. 1972.
Ellilä, Tauno: Hovioikeusmenettely ja oikeudenkäynnin uudistus. 1971.
— » — Rikosoikeudenkäynnin uudistamiskohteista. LM 1959 s. 321 ss.
Fasching, Hans W.: Schriftlickeit und Mündlichkeit im österreichischen Zivilprozess. Sonderdruck aus Österreichische Landesreferate zum VIII. Internationalen Kongress für Rechtsvergleichung in Pescara 1970.
Guldener, Max: Das schweizerische Zivilprozessrecht. 1958.
Gärde, N. — Engströmer, Thore — Strandberg, Tore — Söderlund, Erik: Nya rättegångsbalken jämte lagen om dess införande. 1949.
Hannikainen, Antti: Mihin suuntaan korkeinta oikeutta olisi kehitettävä? LM 1970 s. 651 ss.
— » — Näkökohtia oikeuslaitoksen kehittämisestä. SLL:n XXI lakimiespäivät. Pöytäkirja 1970 s. 7 ss.
Hansen, Victor: Retsplejen ved Højesteret. 1959.

---

15 Vrt. myös artikkelini DL 1970 s. 256 ss. ja *Lakimiesliiton* »Oikeudenhoidon tavoiteohjelma», s. 27.

Hassler, Åke: Svensk civilprocessrätt. 1963.
Hakulinen, Y. J.: Korkein oikeus muutoksenhakuasteena. LM 1951 s. 5 ss.
Heinebäck, Bp: USA:s Högsta Domstol och dess politiska roll. SvJT 1972 s. 749 ss.
Hurwitz, Stephan: Den danske Strafferetspleje. 1959.
Innstilling om Rettergangsmåten i straffesaker. 1969.
McCloskey, Robert G.: The modern Inpreme Court. 1972.
Miettinen, Martti: Korkeimman oikeuden täysistuntoratkaisuista. LM 1954 s. 134 ss.
Nuorvala, Aarne: Hallintolainkäytöstä ja hallintotuomioistuinlaitoksesta. Näkökohtia ja näkymiä niiden kehittämisestä. LM 1970 s. 770 ss.
Oberstes Gericht der DDR höchstes Organ wahrhaft demokratischer Rechtsprechung. Sammelband Herausgegeben vom Obersten Gericht der DDR. 1970.
Olivecrona, Karl: Rättegången i brottmål enligt RB. 3. uppl. 1968.
Processlagberedningen: Förslag till rättegångsbalk. I—II. SOU 1938: 43—44.
Schmidt, Eberhard: Lehrkommentar zur Strafprozessordnung. II. 1957.
Schönke — Kuchinke: Zivilprozessrecht. 9. Aufl. 1969.
Stang, Emil: Rettergangsmåten i straffesaker. Annen utg. 1951.
Tirkkonen, Tauno: Suomen rikosprosessioikeus. II. 1972.
— » — Suomen siviiliprosessioikeus. II. 1966.
Wrede, R. A. — Granfelt, O. Hj.: Finlands gällande civilprocessrätt. II. 1943.
Ylöstalo, Matti: Asianajajatutkimus valmistunut. DL 1972 s. 1 ss.

Useita lisälähteitä mainitaan painossa olevassa teoksessani »Korkein oikeus muutoksenhakuasteena».

V-H. Eronen

Vesiensuojelumaksun määräämisperusteista

Vesiensuojelumaksua koskevat VesiL säännökset ovat, vesien pilaantumiseen liittyvien asioiden muodostuessa mm. vesioikeuksien työskentelyssä yhä keskeisemmiksi, tulleet varsin ajankohtaisiksi. Tästä maksusta säädetään VesiL 10: 27. Sen mukaan voidaan yksityinen, yhteisö tai yhdyskunta, jolle myönnetään lupa jäteveden johtamiseen vesistöön tai muuhun vesistöä pilaavaan toimintaan, lainkohdassa mainituin edellytyksin velvoittaa suorittamaan valtiolle vuosittain vesiensuojelumaksu.

1. Vesiensuojelumaksun luonne ja tarkoitus

Vesiensuojelumaksu määrätään suoritettavaksi valtiolle riippumatta siitä, kenen vesialueelle jäteveden tai muun vesistöä pilaavan aineen johtaminen tapahtuu ja kenen alueisiin tai etuihin toimenpiteen vaikutukset kohdistuvat. Sitä ei voida pitää korvauksena oikeudesta vesistön jätteitä kuljettavan ominaisuuden tai siedon käyttämiseen. Maksulla ei myöskään ole varsinaisen vahingonkorvauksen luonnetta.[1] Varsin lähellä se näyttää olevan sellaisia suorituksia, joista säädetään VesiL 8: 5 ja 7: 12. Viimeksi mainittuja voitanee luonnehtia eräänlaisiksi edunpalautuksiksi. Myös vesiensuojelumaksulla voidaan katsoa olevan *edunpalautuksen* luonne. Maksun tarkoituksena on siirtää osa luvansaajan saamasta taloudellisesta hyödystä valtiolle. Tarkoituksena on saada luvansaaja osallistumaan niihin kustannuksiin, jotka valtiolle aiheutuvat vesiensuojelusta.[2] Vesien-

1 *Pietilä, Jorma:* Vesioikeus s. 154 s.
2 Komiteanmietintö 13/1958.

suojelumaksua koskevia säännöksiä sovellettaessa lienee pidettävä silmällä samanlaisia taloudellisia näkökohtia kuin vahinkojen korvaamista koskevien kysymysten ratkaisemisessa.

2. *Vesiensuojelumaksun määräämisen perusteena oleva taloudellinen etu*

Edellytyksenä maksun määräämiselle on, että luvan saaja osaksi tai kokonaan vapautuu suorittamasta toimenpiteitä vesistön pilaantumisen ehkäisemiseksi taikka saa luvan johdosta käyttökustannusten säästymisenä tai muutoin ilmenevää taloudellista etua. VesiL 10: 24 sovellettaessa saattaa tulla otettavaksi huomioon monenlaisia etuja, mitä luvansaaja toimenpiteen kautta saa ja myös sellaisia, jotka eivät ole välittömässä yhteydessä helpotukseen pilaamiskiellosta. VesiL 10: 27, 1 mom. lienee sovellettava niin, että vesiensuojelumaksun määrääminen perustuu siihen taloudelliseen etuun, minkä vesistön kuormittaja *saamansa helpotuksen kautta* saa. Yrityksen toteuttamisesta saatava kokonaisetu ei siis tulle maksua määrättäessä tarkasteltavaksi.

Toimenpiteistä vapautuminen ilmenee tavallisimmin siten, että luvan saajaa ei velvoiteta rakentamaan sellaisia laitteita tai ryhtymään toimenpiteisiin jäteveden puhdistamiseksi niin perusteellisesti, että vesistöön kohdistettava kuorma ei ylittäisi vesistönosan sietoa. Nykytekniikkaa silmällä pitäen ajatellaan tällöin tavallisimmin, että luvan saaja välttyy rakentamasta korkea-asteista biologista puhdistamoa ja siihen ehkä liitettävää kasviravinteiden kemiallista poistoa ja saa siten perustamiskustannusten säästöä. Käyttökustannusten säästyminen tai muu etu taas saattaa syntyä esim. siten, että luvan saajan ei tarvitse uhrata kemikalioihin tai prosessin uudistamiseen varoja siinä määrin kuin vesistön pilaantumisen estäminen edellyttäisi. Käyttökustannusten säästöä muodostuu myös siten, että niihin laitoksiin, joiden rakentamisesta vältytään, ei tarvitse uhrata käyttö- ja kunnossapitokustannuksia. Perustamis- ja käyttökustannusten säästyminen voi ilmetä ja tavallisesti ilmeneekin rinnakkain.

VesiL 10: 27, 1 mom. lienee luettava siten, että sekä vapautumisen toimenpiteistä että käyttökustannusten säästymisen tulee toteutua *huomattavana taloudellisena etuna,* jotta vesiensuojelumaksu voitaisiin määrätä. Säännöstä on ilmeisesti sovellettava niin sanoakseni nettoperiaatteen mukaan eli siten, että saavutetusta *edusta on vä-*

hennettävä sen saavuttamiseen liittyvät kustannukset. Jos vesiensuojelumaksun määräämisen perusteena ovat sellaisen puhdistamon tai muun käsittelylaitoksen kustannukset, joka voisi estää siedon ylittymisen vesistönosassa, tästä säästöstä on vesiensuojelumaksua määrättäessä vähennettävä niiden rakennelmien ja laitteiden kustannukset, jotka luvan saaja velvoitetaan vesiensuojelutarkoituksessa tekemään. Niinikään lienee etua määrättäessä vähennettävä ne korvaukset, jotka luvansaaja velvoitetaan suorittamaan vesistön pilaantumisvahingoista.

Siinä tapauksessa, että luvan saajalle ei aseteta mitään velvollisuutta käsitellä jätevettä vaan hän saa johtaa ne sellaisinaan vesistöön tai mereen, kokonaisedun määrääminen muodostuu periaatteessa yksinkertaiseksi laskutehtäväksi, mikäli tarpeelliset perustiedot ovat saatavissa. Etu voidaan arvioida suoraan niistä kustannuksista, mitä vesistön pilaantumisen estävät laitteet k.o. kuormituksen kohdalta tulisivat maksamaan. Tästä on vähennettävä ne määrät, mitä asianomainen joutuu suorittamaan korvauksiin sekä vesistöön mahdollisesti tehtäviin yleisen tai toisen edun suojaamista tarkoittaviin laitteisiin tai muutoksiin. Näin saatavan nettoedun määrään, vuotuiseksi muutettuna, on lisättävä laitteiden käyttö- ja kunnossapitokustannusten säästyminen.

Jos luvan saaja velvoitetaan suorittamaan tunnetun tekniikan edellyttämä riittävä puhdistaminen muutoin, mutta siitä jätetään pois joku vaihe, esimerkiksi kemiallinen puhdistusvaihe, voidaan usein vesiensuojelumaksun määräämisen perusteeksi otettava etu laskea niistä kustannuksista, mitä toteutettavan menetelmän täydentämisestä vajailta osiltaan tunnetun tekniikan mukaiseksi »riittäväksi» puhdistusjärjestelmäksi aiheutuisi.[3]

Joissakin tapauksissa saattaa kuormituksen järjestely VesiL 10: 24 mukaisessa luvassa tapahtua siten, että hakijaa ei velvoiteta ollenkaan suorittamaan sellaisia tunnetun tekniikan mukaan riittävään puhdistusjärjestelmään kuuluvia toimenpiteitä, joilla voidaan ajatella tehokkaimmin estettävän vesistönosan siedon ylittyminen, vaan kuormituksen pienentämiseksi valitaan kokonaan toinen menetelmä. Näin on asianlaita esimerkiksi silloin, kun jäteveden mahdollisimman täydellinen puhdistaminen ja sen vesistöä pilaavan vaikutuksen poistaminen vaatisi korkea-asteisen biologisen puhdistamon käyttämistä, mutta luvansaajaa ei velvoiteta tällaisen laitoksen rakentamiseen,

---

[3] Vrt. §:n sanontaa »osaksi tai kokonaan vapautuu».

vaan hänet osoitetaan toimenpiteisiin laitoksen vesitalouden sulkemiseksi, purkupaikan järjestelemiseksi, jätteiden talteenoton ja polton järjestämiseksi jne. Kun kustannukset eivät tällaisessa tapauksessa ole vertailukelpoisia, ei vesiensuojelumaksun määräämisen perusteena olevaa taloudellista etua voida laskea arvioimalla tuon täydellisemmän puhdistusjärjestelmän kustannukset ja vähentämällä ne kustannukset, mitä luvan saajan on uhrattava vesitaloutensa järjestämiseksi vesiensuojelutarkoituksia silmällä pitäen. Oikeampaa on tällöin arvioida ne lisäkustannukset, mitkä vielä olisi uhrattava kuormituksen pienentämiseksi niin, ettei se ylitä vesistön sietoa, ja pitää tätä saavutettuna säästönä. Kysymys siitä, missä määrin käyttökustannusten osalta on katsottava saavutetun taloudellista etua, on ratkaistava tutkimalla, mitä käyttökustannuksia aiheutuisi lisäksi, jos järjestelmää täydennettäisiin lisälaitoksilla kuormituksen alentamiseksi.

Voidaan kysyä, mikä merkitys on sillä seikalla, että luvan saaja on onnistunut toteuttamaan jätteiden käsittelyn siten, että se *muodostuu tuloa tuottavaksi.* Periaatteessa ei sen seikan, että jätteiden käsittely ei ole ainoastaan lisäkustannuksia aiheuttavaa, pitäisi vaikuttaa vesiensuojelumaksua korottavasti. Kun täydellisemmän jätteidenkäsittelylaitoksen kustannukset eivät yleensä ole vertailukelpoisia toteutettuun tuloa tuottavaan järjestelyyn, voi näiden kustannusten toisiinsa vertaaminen johtaa virheelliseen tulokseen. Niinpä tässäkin tapauksessa lienee pyrittävä selvittämään ne kustannukset, jotka lisälaitteisiin olisi uhrattava, jotta kuormitusta voitaisiin saada vielä alennetuksi niin, että pilaava vaikutus saataisiin mahdollisimman tarkoin poistetuksi.

3. Säästön vuotuisen määrän laskeminen

Jotta vesiensuojelumaksun perusteeksi otettava etu voidaan määrätä, on saatu säästö laskettava vuotuiseksi määräksi. Siitä, mitä prosenttilukua tällöin sovelletaan, riippuu varsin suuressa määrin, minkälaisiin vuotuisiin lukuihin tullaan. Perusteltua lienee lähteä siitä, että vuotuinen etu on laskettava samaksi kuin miksi laitteiden tai rakennelmien vuotuinen poisto olisi määrättävä, kun noudatetaan hyvää taloudenhoitoa ja kun poistot suoritetaan tasapoistoina. Kun otetaan huomioon, että rakennelmat pääosalta olisivat maarakennelmia, joiden käyttöikä on melko pitkä, on perusteltua käyttää suhteellisen pitkää poistoaikaa. Koneiden ja laitteiden osalta poistoprosentti

olisi arvioitava korkeammaksi ja lopullisessa laskelmassa voitanee yleensä käyttää yhtä prosenttilukua, jonka suuruus arvioidaan suunnilleen eri omaisuuslajien poistoprosenttien painolliseksi keskiarvoksi.

4. *Säästön laskeminen suoraan vesistöön kohdistuvasta kuormasta*

Vesiensuojelumaksun perusteena olevan edun arvioiminen edellä selostetulla menetelmällä ei kuitenkaan läheskään aina ole mahdollista, koska perustavaa laatua olevat tiedot, joita laskelmat edellyttävät, puuttuvat. Laskelmat johtavat myös epätasaisiin ja osin mielivaltaisilta vaikuttaviin tuloksiin. Sen vuoksi on usein turvauduttava niitä korvaaviin likimääräisiin laskentamenetelmiin, joiden todennäköinen oikeellisuus saattaa olla parempi. Tällainen menetelmä on *luvan kautta saavutetun edun arvioiminen aiheutetun kuorman ja sen keskimääräisten alentamiskustannusten mukaan.* Menetelmän on kehittänyt vesihallintoneuvos Hannu Ettala vuonna 1968.[4]

Puheena olevassa menetelmässä otetaan lähtökohdaksi vesistöön aiheutetun jatkuvan orgaanisen kuormituksen, 5 vuorokauden biologisena hapenkulutuksena mitattuna (BHK 5), poistamisen aiheuttamat keskimääräiset kustannukset tonnia ja vuorokautta kohden. Jos yhtä tonnia vastaavan BHK 5 kuormituksen poistamisen arvioidaan vuorokaudessa maksavan 300 markkaa, saadaan sanotun suuruisen jatkuvan kuorman poistamisen vuotuiseksi kustannukseksi $365 \cdot 300$ mk eli noin 110.000 mk, mikä suoraviivaisessa tapauksessa vastaa sitä etua, minkä luvan saaja saa, kun hän vapautuu tuolta osalta jäteveden puhdistuskustannuksista. Fosforitonnin poistamisen Ettala arvioi vastaavan 40 BHK 5 tonnia, joten sen aiheuttama kustannus ja vastaavasti saatava etu on 4.400.000 mk ($40 \cdot 365 \cdot 300$). Muut kuormitustekijät voidaan arvioida vastaavasti samalla tavalla.[5]

Tämä menetelmä johtaa yleensä suhteellisen yksinkertaisiin laskelmiin sekä käytännön tarvetta vastaavaan tarkkuuteen. Se on sen vuoksi osoittautunut käyttökelpoiseksi. Sitä on sovellettu myös KHO:ssa ratkaistaessa vesiensuojelumaksun määräämistä koskevia valituksia. Laskutapa johtaa myös vertailukelpoisiin tuloksiin ja sen-

---

[4] *Ettala, Hannu:* Vesiensuojelumaksu. Insinöörijärjestöjen koulutuskeskus, julkaisu 12—68 n:o 33.

[5] Saamani tiedon mukaan jätevesien käsittelykustannusten voidaan nykyisin arvioida olevan suunnilleen kaksinkertaiset niihin verrattlina, joista Ettalan vuonna 1968 esittämät luvut on laskettu.

kin vuoksi sitä on syytä käyttää ainakin arviointitulosten kontrolloimiseen myös siinä tapauksessa, että tarvittavat tiedot aikaisemmin luonnehditun, todellisen säästön laskemiseen tähtäävän menetelmän soveltamiseen ovat käytettävissä.

5. *Vesiensuojelumaksuprosentin määrääminen*

VesiL 10: 27, 3 mom. mukaan vesiensuojelumaksu on määrättävä enintään 2 %:ksi sen edun vuotuisesta arvosta, mihin maksuvelvollisuus perustuu. Maksun suuruus jää siis lopultakin varsin paljon riippumaan siitä, miksi tämä prosenttiluku määrätään.

Kun lakiin ei sisälly mitään ohjetta siitä, minkä perusteen mukaan mainittu prosenttiluku yksityistapauksessa on määrättävä, on aluksi syytä kysyä, tuleeko maksun yleensä olla lähellä mainittua ylärajaa tai jotain muuta kiinteää rajaa vai onko maksun määräämisessä pyrittävä käyttämään koko asteikkoa 0···2 %. Mitään perustetta siihen, että maksu olisi aina määrättävä suunnilleen 2 %:ksi, ei laista enempää kuin sen valmistelutöistäkään näytä olevan johdettavissa. Hallituksen esityksessä olevaa mainintaa, että maksun pitäisi olla 2 %, on pidettävä kirjoittamisessa sattuneena epätarkkuutena. Tehdessään esityksen vesiensuojelumaksuksi vesistönsuojelukomitea lausui, että maksun määrääminen olisi tehtävä tapauksen laadusta riippuvaksi eikä se saisi liiaksi rasittaa maksuun velvollista laitosta tai yhdyskuntaa. Tämä perustelu viittaa siihen, että yksityistapauksissa maksun määräämisen perusteena olevan prosenttiluvun tulisi vaihdella tapauksen laadusta riippuen.

Kun vesiensuojelumaksun määrääminen on taloudellista arviointia, tulee sen noudattaa tällaisessa arvioinnissa toteutettavia sääntöjä niin, että maksu lainsäätäjän tarkoittamassa laajuudessa tulee määrätyksi niiden näkökohtien mukaan, jotka lain säännöstä laadittaessa ovat olleet vaikuttavina. *Parhaiten lain säännöstä vastannee se, että prosenttilukua valittaessa käytetään koko asteikkoa 0···2.* Näin on säännöstä myös käytännössä sovellettu.[6]

Siitä, mitä näkökohtia olisi otettava huomioon puheena olevaa prosenttilukua valittaessa, antaa edellä mainittu vesistönsuojelukomitean lausunto huomioon otettavan, joskin niukan viitteen. Huomiota on

[6] Tähän mennessä määrätyt vesiensuojelumaksut ovat vaihdelleet rajoissa 0,5···1,5 % edun vuotuisesta arvosta.

kiinnitettävä laitoksen taloudelliseen kantokykyyn niin, että maksu tulee olemaan suhteessa sen mahdollisuuksiin selviytyä näin aiheutuvasta rasituksesta.

Toisen perusteen niiden näkökohtien selvittämiseksi, joita p.o. ratkaisussa on otettava huomioon, antaa KHO:n päätös 4. 3. 1971 taltio 963. KHO lausuu siinä kiinnittäneensä huomiota vesiensuojelumaksua määrättäessä vesistön laatuun ja merkitykseen, yrityksestä johtuvien haittavaikutusten laajuuteen ja laatuun, yrityksen yleiseen merkitykseen ja muihin asiaan vaikuttaviin seikkoihin. Kun vuotuinen etu arvioitiin 3.500.000 markaksi, määrättiin vesiensuojelumaksu 50.000 markaksi, mikä vastaa 1,43 % vuotuisesta edusta. Jotta tällaiset näkökohdat tulisivat tehokkaasti vaikuttamaan vesiensuojelumaksua määrättäessä, näyttää perustellulta kiinnittää prosenttilukua valittaessa huomiota niihin tarkoitusperiin, joihin vesistöpoliittiset suunnitelmat asianomaisen vesistönosan kohdalta tähtäävät. Niinpä vesistönosissa, joissa nuo suunnitelmat tähtäävät vesistön puhtauden säilyttämiseen ja vesistön käytön ohjaamiseen palvelemaan sellaisia ihmisen tarpeita, jotka asettavat korkeita vaatimuksia vesistön puhtaudelle, vesiensuojelumaksua määrättäessä olisi käytettävä suhteellisen korkeita prosenttiarvoja. Niissä paikoissa, joissa vesistöpolitiikka tähtää sellaiseen käyttämiseen, mihin korkeat vesien puhtausvaatimukset eivät liity, vesiensuojelumaksu voitaisiin määrätä suhteellisesti alemmaksi. Tämä käynee yksiin sen kanssa, että niillä alueilla, joilla asukkaiden ansiotoiminta, ihmisen asuminen ja eläminen sekä yleinen työllisyys liittyvät vesiä kuormittavaan toimintaan, vesiensuojelumaksua määrättäessä olisi pidettävä silmällä, että maksu ei muodostu tässä suhteessa liian suureksi rasitukseksi. Siellä missä vesistö on säilytettävä virkistyskäyttöä, veden nesteenä käyttämistä, asuntoalueiden viihtyisyyden säilyttämistä tai muuta vastaavaa tarkoitusta varten puhtaina, vesiensuojelumaksut saattaisivat lähennellä säädettyä ylärajaa. KHO:n lausuma perustelu osoittaa myös, että vesiensuojelumaksua määrättäessä tulee olla merkitystä sillä, ovatko vesistön kuormittamisen seuraamukset pääosiltaan hyvitettävissä luvansaajan maksettavin korvauksin vai jääkö jäteveden johtamiseen vesistöön liittymään runsaasti sellaisia haittavaikutuksia, joita ei voida korvauksilla hyvittää. Edelleen lienee kiinnitettävä huomiota myös siihen, miten tärkeäksi väestön toimeentulon kannalta ja valtakunnallisesti kysymyksesä olevan laitoksen tai asutuskeskuksen kehittyminen arvioidaan samoin kuin siihenkin, miten suuriksi luvan saajalle määrättävät velvoitukset muutoin muodostuvat.

6. *Eri tekijöiden huomioon ottaminen käyttämällä arvioitua kerrointa*

Kun vesiensuojelumaksu on määrättävä eri laitosten ja yhdyskuntien maksettavaksi ja määrääminen tapahtuu eri vesioikeuksissa, olisi tärkeätä kehittää vesiensuojelumaksun määräämisessä sellainen menetelmä, että eri tapauksissa määrättävät maksut tulevat olemaan suhteessa toisiinsa. Tähän tarjoaa hyvän lähtökohdan edellä kuvattu menetelmä vesiensuojelumaksun määräämiseksi suoraan vesistöön aiheutetusta kuormasta. Jotta edellisessä kohdassa käsiteltyjen näkökohtien vaikutus voitaisiin ottaa laskuissa huomioon yhdenmukaisin perustein, on olosuhteita pyrittävä kussakin yksityistapauksessa arvioimaan samanlaisin perustein.[7] Parhaiten tämä näyttäisi olevan mahdollista, jos käytetään hyväksi erityistä kerrointa, jonka suuruus vaihtelee välillä 0···1 ja jota määrättäessä otetaan monipuolisesti huomioon vesiensuojelumaksun prosentin määräämisessä vaikuttavat seikat. Luvan saaneen laitoksen laadusta sekä vesistön ominaisuuksista ja sen käytön vesistöpoliittisista päämääristä riippuu, onko laskuissa otettava huomioon vain biologinen hapenkulutus vai onko vesiensuojelumaksun suuruuteen annettava vaikuttaa myös muiden kuormitustekijäin, joita tavallisesti ovat fosfori ja joissakin tapauksissa typpi. Yleisinä kertointa suurentavina ja pienentävinä seikkoina olisi otettava arvioinnissa vaikuttaviksi mm. seuraavat tekijät:

Kerrointa suurentavat:

1. Vesistön yleinen pilaantumisarkuus
2. Vesistön puhtaana säilyttämistä vaativa vesistöpoliittinen tavoite
3. Haittavaikutukset laajoja ja korvaamatta jääviä haittoja paljon
4. Yrityksellä on vain vähäinen merkitys työllisyydelle ja väestön toimeentulolle
5. Yrityksellä on keskimääräistä parempi taloudellinen kantokyky
6. Yrityksellä ei ole sanottavaa valtakunnallista merkitystä
7. Sellaiset erityiset näkökohdat, jotka vaativat vesistön säilyttämistä mahdollisuuksien mukaan puhtaana

Kertointa pienentävät:

1. Vesistön hyvä sietokyky kysymyksessä oleviin kuormitustekijöihin nähden

---

[7] *Ettala* m.ts. s. 4 ehdottaa, että järvivesistössä vesiensuojelumaksu olisi täysimääräinen, mereen laskevassa järvettömässä jokivesistössä puolet ja edullisella avoimella merialueella neljäsosa. Järvivesistöön johdettavasta fosforista lisättäisiin vesiensuojelumaksua siten, että fosforitonni vastaisi 40 BHK 5-tonnia.

2. Vesistö on suunniteltu käytettäväksi jätevesien resipienttinä
3. Korvaamatta jääviä haittavaikutuksia ei ole paljoa
4. Yrityksellä on huomattava merkitys alueellisesti silmällä pitäen väestön toimeentuloa ja työllisyyttä
5. Yrityksen taloudellinen kantokyky on, sen paikkakunnalliseen merkitykseen nähden, heikko
6. Yrityksellä on huomattava merkitys maan talouselämän kehittämisen kannalta
7. Sellaiset muut tärkeät näkökohdat, jotka puoltavat yrityksen toimeenpanoa nimenomaan k.o. paikalla

Sen jälkeen, kun edellä osoitetut laskenta- ja arviointitehtävät on suoritettu, vesiensuojelumaksu voidaan helposti laskea. Käytettäessä kuormituksen keskimääräisiä alentamiskustannuksia ja otettaessa huomioon BHK 5-kuorma ja fosforikuorma saadaan maksu kaavasta:

$$W = k \cdot 2/100 \cdot (B \cdot R_B + F \cdot R_F) \cdot 365$$

jossa

W = vesiensuojelumaksu
B = jätevesikuorma laskettuna BHK 5 kuormana tonnia/vrk
R_B = BHK 5 kuorman alentamiskustannus tonnilta
F = jätevesikuorma laskettuna fosforin kohdalta tonnia/vrk
R_F = fosforikuorman alentamiskustannus tonnilta
k = kertoin, joka määrätään arvioimalla ja vaihtelee välillä 0—1.

Berndt Godenhielm

Tieteen vapaus ja työsuhdekeksinnöt

Laki oikeudesta työntekijän tekemiin keksintöihin eli ns. työsuhdekeksintölaki annettiin 12 päivänä joulukuuta 1967 ja se tuli voimaan 1 päivänä tammikuuta 1968. Laki korvaa vuoden 1943 patenttilaissa olleet työsuhdekeksintöjä koskevat säännökset, mutta antaa niistä huomattavasti poikkeavan sääntelyn. Voidaan sanoa, että laki on syntynyt yhteispohjoismaisen työn tuloksena, vaikka eri Pohjoismaiden työsuhdekeksintölait poikkeavatkin tärkeissä suhteissa toisistaan. Niiden rakenteessa voidaan kuitenkin huomata melkoinen yhtäläisyys.

Tarkoitukseni on tässä kiinnittää huomio vain erääseen työsuhdekeksintölain soveltamisalaan liittyvään kysymykseen. Lain 1 §:n 1 momentissa lausutaan, että lakia on sovellettava toisen työssä olevan henkilön, työntekijän, tekemään Suomessa patentilla suojattavissa olevaan keksintöön. Lain tarkoittamana työntekijänä on hallituksen esityksen mukaan »toisen työssä oleva henkilö, työntekijä, jolloin tällä käsitteellä ymmärretään lähinnä työsuhteen työntekijäpuolta eli henkilöä, joka tekee työtä korvausta vastaan työnantajan lukuun tämän johdon ja valvonnan alaisena». Lisäksi todetaan, että »näin ollen työnantajaan esim. työurakka- tai toimeksiantosopimussuhteissa oleva itsenäinen yrittäjä ei ole työntekijä tämän lain mielessä».[1] Rajatapauksia saattaa kuitenkin esiintyä. Mainittakoon, että Ruotsin vastaavaa lakia on ko. suhteessa tulkittu laajentavasti. On katsottu, että Ruotsin työsuhdekeksintölain tarkoittama työntekijäkäsite ei ole sama kuin työoikeudessa. Niinpä Dennemark[2] kommentoidessaan Ruotsin lakia tähdentää, että yleiseksi säännöksi ei olisi asetettava rajoitettua työsuhdekäsitettä, vaan »tvärtom torde

[1] HE no. 56/1967 vp. s. 3.
[2] *Sigurd Dennemark,* Om rätten till arbetstagares uppfinningar, Tukholma 1950, s. 17 s.

lagens bestämmelser *i princip* böra anses tillämpliga även på rent tillfälliga anställningsförhållanden (t.ex. då en läkemedelsfabrik anlitar en expert för ett särskilt uppdrag)». Esityksessä Ruotsin valtiopäiville esitetään, että kysymyksen ratkaisu on jätettävä oikeuskäytännön varaan.[3]

Mitä Suomen työsuhdekeksintölain tulkintaan nyt käsiteltävänä olevassa suhteessa tulee, hallituksen esityksen äsken lainatuista sanoista ja sitä edeltäneen komitean mietinnöstä [4] on tehtävissä se johtopäätös, ettei meillä ole omaksuttu Dennemarkin puoltamaa väljää tulkintaa. Hallituksen esityksessä todetaan nimenomaisesti, että milloin kysymyksessä on esim. luottamusmiessuhde, laki ei tule sovellettavaksi.[5] — Tästä huolimatta voitaneen katsoa, että Dennemarkin mainitsema esimerkkitapaus johtaisi myös meillä lääketehtaalle myönteiseen tulokseen, tosin ei työsuhdekeksintölain nojalla, vaan siksi, että osapuolten voitaneen katsoa edellyttäneen tehtävän suorittamista koskevaa sopimusta tehdessään, että työn tulos kuuluu tehtaalle, jonka intressissä tehtävä suoritetaan ja joka maksaa siitä palkkion.

Työsuhdekeksintölakia sovelletaan vastaavasti myös virkasuhteessa olevan henkilön tekemään keksintöön (1 § 1 mom. 2 lause), jolloin työnantajana on valtio tai itsehallintoyhdyskunta. Laki siis periaatteessa samaistaa sekä yksityisoikeudellisessa työsuhteessa että julkisoikeudellisessa virkasuhteessa tehdyt keksinnöt antaen kummassakin ryhmässä samat säännökset työnantajan oikeudesta keksintöön ja työntekijän oikeudesta korvaukseen. Mitä jälkimmäiseen tulee saattaa kuitenkin käytännössä ilmetä vaikeuksia lain soveltamisessa sen johdosta, ettei ao. virastolla ole käyttövaroja korvauksen maksamiseksi.

Lain henkilöllistä soveltamisalaa koskeviin edellä selostamiini säännöksiin on 1 §:n 2 ja 3 momenteissa tehty kaksi poikkeusta.[6] Toinen koskee tieteellistä toimintaa harjoittavia opettajia ja tutkijoita (2 mom.), joka ryhmä muodostaakin tämän kirjoituksen pääosan. Toinen koskee asevelvollisuuslain nojalla puolustuslaitoksen palveluksessa olevia henkilöitä. Asevelvollisuuslain nojalla palvelukseen kutsutut henkilöt eivät siis ole tekemiensä keksintöjen suhteen työsuhdekeksintölain alaisina. Hallituksen esityksessä tähdennetään,

---

[3] Kungl. Maj:ts proposition nr 101/1949 s. 67.
[4] Työsuhdekeksintökomitean mietintö. Ehdotus laiksi työntekijän tekemistä keksinnöistä. Komiteanmietintö 1965: B 16 s. 16.
[5] Ib.
[6] HE no. 56/1967 vp. s. 3.

että he eivät tässä ominaisuudessaan ole valtioon enempää virkakuin työsuhteessakaan. On kuitenkin otettava huomioon, että mikäli tällainen henkilö tekee keksinnön, jota voidaan pääasiallisesti käyttää maanpuolustuksen yhteydessä, valtio voi saada sellaisia keksintöjä koskevien erityisten säännösten nojalla itselleen oikeuden keksintöön (ks. L maanpuolustukselle merkityksellisistä keksinnöistä 15. 12. 1967/551).

Edellä mainittu toinen poikkeus lain henkilölliseen soveltamisalaan koskee kuten sanottu opettajia ja tutkijoita. Lain 1 §:n 2 momentissa säädetään, että »yliopiston, korkeakoulun tai vastaavanlaisen tieteellisen opetuslaitoksen opettajaa ja tutkijaa ei tässä ominaisuudessaan ole pidettävä laissa tarkoitettuna työntekijänä». Kuitenkin lakia on sovellettava sellaiseen sotilasopetuslaitoksen opettajaan, joka on puolustuslaitoksen viran tai toimen haltija (2 mom. toinen lause). Hallituksen esityksessä perustellaan poikkeusta viittaamalla tieteen vapauteen, kuten teki myös lakia valmistellut komitea.[7] Hallituksen esityksessä lausutaan, että »tieteellisten opetuslaitosten palveluksessa olevat opettajat ja tutkijat saavat tässä ominaisuudessaan vapaasti käyttää hyväkseen työssään tekemiään keksintöjä» sekä tähdennetään, että »mainittu erityisasema edellyttää kuitenkin, että työnantajana oleva laitos on ensinnäkin luonteeltaan tieteellinen ja toiseksi opetuslaitos»; näin ollen lakia on siis sovellettava esim. teknillisen opiston opettajaan ja yksityisen tutkimuslaitoksen tutkijaan.[8]

Säännöksen esikuvana on ollut Ruotsin työsuhdekeksintölain vastaava säännös (1 § 2 mom.), jossa säädetään, että »lärare vid universitet, högskolor eller andra inrättningar som tillhöra undervisningsväsendet skola icke i denna egenskap anses såsom arbetstagare enligt denna lag». Ruotsin poikkeussäännös näyttää siten laajemmalta kuin meidän työsuhdekeksintölakimme säännös puhuessaan muista opetustoimeen kuuluvista laitoksista eikä vain korkeakouluista ja vastaavanlaisista tieteellisistä opetuslaitoksista.

Ruotsin hallituksen esityksessä työsuhdekeksintölaiksi asianomainen ministeri lausui, että opettajiksi luetaan, ei ainoastaan professorit, apulaisprofessorit ja dosentit, vaan myös muut opettajat, assistentit ja amanuensit.[9] Esimerkkeinä ei kuitenkaan mainita oppikoulujen opettajia, joten jää epäselväksi tarkoittaako laki näitäkin opettajia. Lain sanamuodon mukaan hekin ovat samassa poikkeusase-

---

[7] HE no. 56/1967 vp. s. 3 oik., Komiteanmietintö 1965: B 16 s. 17.
[8] HE no. 56/1967 vp. s. 3 oik.
[9] Kungl. Maj:ts proposition nr 101/1949 s. 67.

massa kuin korkeakouluopettajat. Joka tapauksessa teknisen oppilaitoksen opettajat kuuluvat poikkeussäännöksen piiriin.[10] Jotta laitosta olisi pidettävä opetustoimen piiriin kuuluvana ei vaadita, että se on ecklesiastikdepartement'in (opetusministeriön) alainen, vaan myös muiden ministeriöiden alaiset opetuslaitokset tulevat kysymykseen, esim. puolustuslaitoksen koulut ja opetuslaitokset (ottaen kuitenkin huomioon niitä koskeva erityissäännös). Jos kuitenkin yliopiston opettaja virkansa tai toimensa ohella on työsuhteessa esim. yhtiöön, hän on tässä suhteessa ko. lain tarkoittamassa työntekijän asemassa. Esityksessä huomautetaan siitä, että valtion tutkimuslaitokset eivät ole ko. poikkeussäännöksen alaisia.

Norjan vastaava säännös (Lov om retten til oppfinnelser som er gjort av arbeidstakere 1970 1 § 2 mom.) on suurin piirtein samansisältöinen kuin Suomen laissa. Sen mukaan ko. poikkeusasemassa ovat 'laerere og vitenskapelig personale ved universitet og høgskole'.[11] Tanskan laissa on samansisältöinen säännös, jossa lisäksi tähdennetään, että ko. henkilöillä on keksintöihinsä täysi oikeus, jollei muussa laissa tai sopimuksessa ole toisin säädetty (Lov om arbeidstageres opfindelser 1955 1 § 3 mom.).[12]

Ruotsin opettajia koskevan säännöksen historiikki antaa mielenkiintoisia aspekteja. Ns. Elliot'in ehdotuksessa (S.O.U. 1944: 27) oli nimenomainen säännös siitä, että ehdotettua työsuhdekeksintölakia ei olisi sovellettava yliopistoihin, korkeakouluihin ja muihin opetustoimeen kuuluviin laitoksiin, mutta sen sijaan valtion tutkimuslaitoksiin. Poikkeussäännös katsottiin tarpeelliseksi, koska ehdotuksen mukaan työnantajalla oli oikeus saada ns. 'tjänsteuppfinningar' kokonaan itselleen. Koska Suomen työsuhdekeksintölain ko. poikkeussäännöksen perustelut ovat melko niukat, Elliot'in perustelut ovat erittäin mielenkiintoiset, mistä syystä on aiheellista ottaa ne tähän sellaisina kuin niistä tehdään selkoa Ruotsin työsuhdekeksintölakia tarkoittavassa hallituksen esityksessä:[13]

---

10 Ks. Betänkande med utredning och förslag angående rätten till vissa uppfinningar m.m., avgivet av inom handelsdepartement tillkallad utredningsman den 20 juni 1944. Statens Offentliga Utredningar 1944: 27 s. 45 s., ja 56, vrt. Kungl. Maj:ts proposition nr 101/1949 s. 66.

11 Ks. Innstilling til Lov om arbeidstakeres oppfinnelser. Avgitt i januar 1964 av en ved kongelig resolusjon av 18. september 1959 oppnevnt komité til å utrede spørsmålet om retten til arbeidstakeres oppfinnelser. Trondheim 1964, s. 22 ja 32.

12 Ks. Betaenkning angående arbejdstageres opfindelser afgivet af den av Handelsministeriet under 10. februar 1950 nedsatte kommission, Köpenhamn 1951, s. 19 s.

13 Kungl. Maj:ts proposition nr 101/1949 s. 63 s.

»Bland statliga institutioner, vilkas uppgifter omfatta teknisk forskning, intaga universiteten och högskolorna en särställning. Den forskning, som där bedrives, är ej begränsad att söka tillgodose vissa speciella behov utan har en mera allmän inriktning. Dess ändamål torde kunna sägas vara att föra vetenskapen överhuvud framåt. Den ingår tillika som ett led i undervisningen. Om tidigare angivna principer i fråga om statens rätt till statsanställdas uppfinningar följdes beträffande universitet och högskolor, skulle staten kunna göra gällande anspråk på där tjänstgörande personers uppfinningar av vilket slag dessa än voro. Något praktiskt behov för staten av en så långtgående rätt torde ej förefinnas. Spörsmålet synes här ligga till på ett annat sätt än då det gäller forskningsresultat vid t.ex. statliga forskningsinstitut, inrättade för lösande av vissa speciella uppgifter, eller vid statliga verk, för vilka resultaten i fråga kunna vara av värde vid fullgörandet av deras arbetsuppgifter. Den forskning, som bedrives vid universiteten och högskolorna, torde också för det allmänna rättsmedvetandet, även om arbetet i viss mån har karaktären av tjänsteåliggande, framstå såsom vederbörande forskares ensak. En universitetslärare har ej skyldighet att t.ex. vissa timmar av dagen ägna sig åt forskning. Han uppställer själv de problem, han vill söka lösa, och forskningen är över huvud taget helt beroende på hans eget initiativ. Det torde vara svårt att finna förståelse för en bestämmelse, enligt vilken, om denna forskning skulle resultera i en uppfinning, uppfinnaren berövades den uteslutande förfoganderätten till densamma. Man torde ej heller böra bortse från att den vid ifrågavarande institutioner bedrivna fria forskningen kunde menligt påverkas, därest forskaren visste, att han icke finge obehindrat bestämma över resultatet av sitt arbete utan dettas vidare öde skulle bli beroende av statliga myndigheters beslut. Framhållas må slutligen att den administrativa organisationen vid universitet och högskolor torde vara mindre lämplig, då det gäller att i praktiken för statens del tillvarataga och utnyttja en sådan rätt till uppfinningar, varom här är fråga. Nu gjorda övervägandena synas böra leda till, att från de föreslagna bestämmelsernas tillämpning undantagas universitet och högskolor. Med dessa torde böra jämställas andra inrättningar, tillhörande undervisningsväsendet, exempelvis de tekniska läroverken.»

Vuoden 1946 ehdotuksessa (S.O.U. 1946: 21) [14] taas työnantajalle ehdotettiin vain annettavaksi lakimääräinen käyttöoikeus työsuhdekeksintöihin, minkä johdosta katsottiin aiheettomaksi ottaa lakiin

[14] Betänkande med utredning och förslag angående rätten till arbetstagares uppfinningar avgivet av särskilt tillkallade sakkunniga. Statens Offentliga Utredningar 1946: 21.

poikkeussäännös opettajien osalta. Komitea ei perustellut kannanottoaan muulla tavalla kuin esittämällä, että ne rajoitukset työntekijöiden oikeuteen keksintöihinsä nähden, jotka toteutuisivat komitean ehdotuksen mukaan »icke syntes vara sådana, att man behövde befara, att de skulle verka hämmande på det vetenskapliga forskningsarbetet vid våra universitet och högskolor».[15] Komitean kannanottoa arvosteltiin kuitenkin melko ankarasti ehdotuksen johdosta annetuissa useissa lausunnoissa, mutta mitään selvää linjaa niistä ei kuitenkaan ilmennyt. Monissa lakiehdotuksen johdosta annetuissa lausunnoissa tähdennettiin kuitenkin, että tieteelliset opetuslaitokset olisi asetettava poikkeusasemaan. Mm. yliopiston kansleri esitti lausunnossaan, että näissä laitoksissa »fullföljdes ett mera allmänt samhällsintresse, som vore inriktat på att, utan avseende å det omedelbara praktiska utnyttjandet av resultaten, till det allmännas bästa främja den vetenskapliga forskningen». Valtion tai yksityisen korkeakoulun ja työntekijän välinen suhde oli luonteeltaan aivan toisenlainen kuin ehdotetun lain mukaan oli tarkoitettu. Vapaata tutkimistyötä oli edistettävä. Vaikka keksinnön hyväksi käyttäminen käytännössä yleensä tapahtuikin näiden laitosten ulkopuolella, sillä saattoi olla merkitystä myös ko. relaatiossa, mutta lausunnon antajien mielestä kysymys olisi tällöin ratkaistava eri normien mukaan.[16]

Mainittakoon vielä, että myös Uppsalan yliopiston lääketieteellinen tiedekunta lausunnossaan oli sitä mieltä, että yliopiston ja vastaavat laitokset oli jätettävä lain soveltamisalan ulkopuolelle. Kun tällöin keksintö kuuluisi laitoksen työntekijöille ja keksinnön taloudellinen hyväksikäyttö näin ollen tapahtuisi laitoksen ulkopuolella, oli pelättävissä, että keksijä estäisi laitosta käyttämästä keksintöä omassa tieteellisessä tutkimustyössään. Tämän johdosta olisi tiedekunnan mielestä lakiin otettava säännös siitä, että laitoksella oli oikeus korvauksetta käyttää keksintöä laitoksen harjoittamassa tutkimustyössä.[17]

Antaessaan hallituksen esityksen eduskunnalle asianomainen ministeri yhtyi Elliot'in esittämiin näkökohtiin ja lakiin ehdotettiin otettavaksi edellämainittu opettajia tarkoittava poikkeussäännös (1 § 2 mom.).[18] Huomautettakoon, että laki menee pitemmälle työnantajan eduksi kuin vuoden 1946 ehdotus sikäli, että työnantajalla tie-

15 S.O.U. 1946: 21 s. 51.
16 Kungl. Maj:ts proposition nr 101/1949 s. 64 s.
17 Ib. s. 65.
18 Kungl. Maj:ts proposition nr 101/1949 s. 66.

tyissä tapauksissa on lain mukaan oikeus saada keksintö kokonaan itselleen, mikä seikka tavallaan puoltaakin — Elliot'in perustelujen mukaan — poikkeussäännöksen ottamista lakiin.

Toiselta puolen tieteen vapaus ja asianomaisen tieteenharjoittajan oma-aloitteisuus tutkimukseensa nähden sekä toiselta puolen tieteen harjoittamisen tulosten yleinen merkitys ovat siis ne pääasialliset perustelut, jotka ovat puoltaneet ko. poikkeussäännöstä.

On vielä otettava huomioon, että kun työnantajan oikeus työntekijän tekemään keksintöön yleensä on riippuvainen siitä, että keksintöä voidaan käyttää työnantajan yrityksessä (työsuhdekeksintölain 4 §), tämä ehto sellaisenaan jo sulkee työnantajan oikeuden pois työnantajan ollessa yliopisto tai korkeakoulu — ja myös oppikoulu ja tekniikan opisto — koska työnantaja ei harjoita sellaista toimintaa, jossa keksintöä voitaisiin käyttää esim. tuotteen valmistuksessa tai menetelmän soveltamisessa.

Kuitenkin voidaan kysyä ovatko poikkeussäännöstä puoltavat perusteet todella sitä laatua, että yliopiston tai korkeakoulun opettajan tai tutkijan siinä ominaisuudessaan tekemä keksintö aina kuukuisi kokonaan keksijälle. Kysymys liittyy laajempaan ongelmakokonaisuuteen, käsittäen koko tieteellisen kentän, siis myös ulkopuolella opetuslaitoksen. Nykyään meillä suoritetaan runsaasti tieteellistä tutkimustyötä valtion tieteellisten toimikuntien (Suomen Akatemian) puitteissa. Apurahoja tieteellistä tutkimusta varten annetaan eri muodoissa esim. siten, että asianomainen tutkija kokonaan omistautuu tietyn tutkimusprojektin toteuttamiseen vapaana muista tehtävistä, taikka että tutkija saa apurahan aputyövoiman palkkaamiseksi, jolloin tutkimustyö tapahtuu hänen varsinaisten tehtävien puitteissa. On selvää, että milloin tutkimus kohdistuu tekniikan alaan tutkimuksen tuloksena saattaa olla patentoitava keksintö. Tällöin syntyy kysymys tämän keksinnön hyväksikäytöstä ja oikeudesta siitä tulevaan taloudelliseen hyötyyn. Suomen Akatemian tutkimusmäärärahoista säädetään tieteellisen tutkimuksen järjestelystä 5 päivänä joulukuuta 1969 annetussa laissa (760/69) sekä 31 päivänä joulukuuta 1969 annetussa asetuksessa (872/69). Laissa enempää kuin asetuksessakaan, ei mainita sanallakaan määrärahan saajan tekemiä keksintöjä. Erityissäännösten puuttuessa on noudatettava yleisiä säännöksiä. On tarkasteltava sisältääkö työsuhdekeksintölaki mahdollisesti määräyksiä oikeudesta tieteellisen työn tuloksena oleviin keksintöihin. Vastaus on epäilyksittä kielteinen. Kun lakia perusteltiin yliopiston ja korkeakoulujen opettajia tarkoittavan poikkeussäännök-

sen osalta viittaamalla tieteen vapauteen, on ilman muuta selvää, että ellei varsinaista työsuhdetta edes ole olemassa tutkijan ja tutkimusapurahan antajan välillä, ei lain säännöksiä voida soveltaa. Tästä seuraa, että jos tutkija tekee tutkimusohjelmansa toteuttamisen yhteydessä keksinnön, tämä keksintö kuuluu kokonaan hänelle ja hänellä on yksinään oikeus hakea siihen patentti.

On siis todettava, että sen johdosta, että tutkija on saanut tutkimusapurahan, ei Suomen Akatemian (valtion) ja apurahan saajan välille muodostu minkäänlaista työsuhdetta. Stipendin avulla on vain helpotettu apurahan saajan mahdollisuuksia suorittaa tieteellistä työtään ja jos tämä työ johtaa patentoitavaan keksintöön, keksintö kuuluu keksijälle.

Toiselta puolen on otettava huomioon, että em. asetuksen 36 §:ssä säädetään, että Tieteen keskustoimikunta voi oikeuttaa tieteelliset toimikunnat valtion puolesta tekemään yksityisten tutkijoiden, tutkijaryhmien ym. kanssa tutkimussopimuksia, »joissa viimeksi mainitut sitoutuvat sovittua vastiketta vastaan suorittamaan tieteellisen tutkimustyön toimikunnalle sopimuksessa ilmoitetusta aiheesta». Julistettaessa määrärahoja haettavaksi lausutaan tämän mukaisesti, että »määrärahojen käyttämisestä voidaan myös tehdä sanotussa asetuksessa mainittu tutkimussopimus». Jos tällainen sopimus on tehty, on katsottava, että valtion ja asianomaisen tutkijan välille on syntynyt työsuhde, jolloin työsuhdekeksintölakia on myös sovellettava. Tällöin voitaisiin mahdollisesti katsoa — riippuen sopimuksen sanamuodosta — että keksintö on tehty »työntekijälle työssä annetun tarkemmin määrätyn tehtävän tuloksena» (työsuhdekeksintölaki 4 § 1 mom.), jolloin työnantajalla on oikeus saada keksintö itselleen, vaikka se lankeaakin työnantajan toiminta-alan ulkopuolelle. Jos taas keksintö on syntynyt vain »työntekijälle kuuluvien työtehtävien täyttämiseksi tapahtuvan toiminnan tuloksena», Suomen Akatemialla tuskin olisi oikeus saada keksintöä itselleen, koska se ei ilmeisesti harjoita sellaista toimintaa, jossa keksintöjä voitaisiin teollisesti käyttää hyväksi.

Näin ollen, jollei viimemainitussa tapauksessa tutkijan kanssa tehdyssä tutkimussopimuksessa ole nimenomaan määrätty, että tutkimuksen tuloksena syntyneet keksinnöt kuuluvat apurahan antajalle, Suomen Akatemialle, tai että keksijän tulee tarjota keksintö sille, tutkijalla on täysi oikeus keksintöönsä. Tulos ei perustu siihen, että tässä tapauksessa olisi sovellettava yliopiston ja korkeakoulun opettajia koskevaa poikkeussäännöstä. Sitä näet ei voida tähän tapaukseen soveltaa, koska tässä tapauksessa ei ole opetuslaitos

työnantajana. Lain muista säännöksistä kuitenkin johtuu, että keksintöä on katsottava vapaaksi keksinnöksi (vrt. 4 § ja 3 §).

Huomautettakoon vielä, että ellei tutkimussopimusta ole tehty, asianomainen apurahan saaja jää vapaaksi tieteenharjoittajaksi. Häneen ei ole sovellettava työsuhdekeksintölakia, vaan tutkija voi itse määrätä tutkimuksen yhteydessä tekemistään keksinnöistä. Eri asia sitten on, että tutkija voi vapaaehtoisesti sopia valtion (Suomen Akatemian) kanssa keksinnön luovuttamisesta tälle, mutta tällöin hän on periaatteessa samassa asemassa kuin kuka tahansa ulkopuolinen keksijä.

Kun Suomen Akatemian toimesta edistetään tekniikan tutkimusta suurilla vuotuisilla rahamäärillä, on todettava, että valtiolla on melkoinen intressi siitä, että tutkimustyö johtaa tulokseen. Tietenkin tutkimisessa tulokset eivät aina ole positiivista laatua, vaan tutkija joutuu usein toteamaan, että hänen esittämänsä hypoteesi ei ollutkaan oikea tuloksen ollessa siis negatiivinen. Mutta negatiivinenkin tulos on tieteellinen tulos. Kun tutkimustulokset sitten julkaistaan, ne tulevat koko yhteiskunnan hyväksi. Tieteellinen tulos saattaa kuitenkin sisältää patentoitavan keksinnön. Pääsääntöisesti keksintö kuuluu keksijälle, jolla on oikeus hakea siihen patentti. Voidaan kuitenkin kysyä, eikö valtion intressi vaadi, että keksintö joka on syntynyt käyttämällä hyväksi valtion rahallista apua olisi luovutettava valtiolle tai että valtion ainakin tulisi saada käyttöoikeus keksintöön. Tässä suhteessa tulee mieleen Uppsalan yliopiston lääketieteellisen tiedekunnan esittämä edellä mainittu kannanotto, jonka mukaan keksintöä saisi korvauksetta käyttää yliopiston laitoksen harjoittamassa tutkimustyössä.

Vertailun vuoksi voidaan tässä yhteydessä viitata Saksan vuoden 1957 työsuhdekeksintölain 42 §:n säännökseen.[19] Sen 1 momentissa lausutaan sama periaatteellinen poikkeus yliopiston ja korkeakoulun opettajiin ja assistentteihin nähden kuin meidänkin laissamme. Mutta säännöksen 2 momenttiin on otettu nimenomainen määräys siitä, että milloin työnantaja on edistänyt edellämainitunlaisen työntekijän tutkimustyötä, joka on johtanut keksintöön, erityisillä määrärahoilla, niin keksijä on velvollinen ilmoittamaan työnantajalle tekemänsä keksinnön hyväksikäytöstä sekä pyynnöstä vielä käytön laadusta ja siitä saamastansa tuotosta. Työnantaja on tällöin oikeutettu kolmen kuukauden kuluessa vaatimaan itselleen oikeuden

---

[19] Ks. *Reimer—Schade—Schippel,* Das Recht der Arbeitnehmererfindungen, 4. pain. 1964, s. 441 ss.

osuuteen keksinnöstä saadusta tuotosta. Tämä osuus ei saa ylittää keksijälle annettua rahamäärää. Täten on siis rahoittajan etu otettu huomioon tavalla, joka ei liiaksi rasita keksijän oikeutta.

Jos taas etsitään vertailukuvia muualta, voidaan todeta, että Amerikan Yhdysvalloissa, joissa ei ole työsuhdekeksintöjä tarkoittavaa lainsäädäntöä ja työnantajan oikeus siten periaatteessa on sopimuksen varassa, yliopistot useasti vaativat itselleen sopimuksella antaessaan sen palveluksessa olevalle opettajalle rahallista tutkimusapua täyden oikeuden tutkijan tekemään keksintöön. Tutkijalle ei usein jää muuta kuin kunnia keksinnön tekemisestä.[20] Eri yliopistoissa sovelletaan kuitenkin erityyppistä patenttipolitiikkaa. Keksintöjä koskevissa ohjesäännöissä on havaittavissa neljä päälinjaa:

1. ohjesäännöt, joissa vaaditaan että asianomainen tutkija ilmoittaa kaikki keksintönsä ja siirtävät ne työnantajalle apurahan edellytysten mukaisesti;
2. erityinen yliopistollinen säätiö, joka antaa keksijöille mahdollisuuden vapaaehtoisuuden pohjalla käyttää keksintöjään hyväksi ja saada siitä sopiva royalty;
3. kaikkien yliopistollisen toiminnan yhteydessä syntyneiden keksintöjen siirtyminen yliopistolle;
4. negatiivinen patenttipolitiikka, joka rohkaisee opettajaa jättämään keksintöään koskevan patenttihakemuksen tekemättä samalla kuin yliopistokaan ei hae siihen patenttia. Tutkimuksen tuloksia pidetään siten enemmän tieteellisinä kuin taloudellisesti kannattavina.[21]

Lisättäköön vielä, että mikäli yliopisto ottaa keksinnöt itselleen, tämä yleensä vaatii erityisen organisaation muodostamista keksintöjen hyödyntämiseksi.

Tämän lyhyen katsauksen jälkeen ulkomaan malleihin palaan kotimaan oloihin. Tällöin on ensinnäkin todettava, että mikäli kysymys on professorien ja muiden yliopiston tai korkeakoulun opettajien tekemistä keksinnöistä, mikään ei estä työnantajaa tekemästä asianomaisen opettajan kanssa sopimusta hänen vastaisista keksinnöistään, erityisesti jos yliopisto tai korkeakoulu on mahdollistanut keksinnön tekemisen antamalla tutkijalle tai opettajalle välineitä, työhuoneita jne. käytettäväksi hänen tutkimuksessaan. Työsuhdekeksintölain säännökset ovat näet tahdonvaltaiset mikäli laista ei muuta

---

[20] Ks. *Fredrik Neumeyer*, The Employed Inventor in the United States, R & D Policies, Law, and Practice, with legal analysis by *John C. Stedman*, Cambridge, Massachusetts, 1971 s. 425 ss., 54 ss.

[21] *Stedman* (ks. alav. 20) s. 54 s.

johdu (2 §), joten osapuolet voivat vapaasti sopia oikeudesta keksintöön. Sikäli kuin kysymys on keksijän oikeudesta korvaukseen on kuitenkin otettava huomioon lain 7 §:n pakollinen määräys (ks. 2 §).

Mitä sitten tulee Suomen Akatemian puitteissa tehtyihin keksintöihin, niin voitaisiin harkita, olisiko lakiin tieteellisen tutkimuksen järjestelystä otettava säännös valtion oikeudesta apurahan saajan tekemään keksintöön. Eri ratkaisumallit ovat tällöin mahdollisia. Voidaan lähteä siitä, että keksijällä olisi oikeus keksintöönsä, ellei muuta ole sovittu valtion ja apurahan saajan välillä, ja että valtiolla Saksan järjestelmän mukaisesti olisi oikeus antamansa rahamäärän takaisin saamiseen, jos keksintöä käytetään teollisesti. Voidaan lähteä myös siitä, että valtion etu olisi niin voimakas, että sen tulisi saada kokonaan tai osittain oikeus keksintöön, jolloin tietenkin keksijän oikeus korvaukseen olisi ratkaistava suurin piirtein soveltamalla työsuhdekeksintölain 7 §:n säännöksiä. Välimuotoinen ratkaisumalli voitaisiin myös esittää siten, että valtiolla olisi keksintöön vain käyttöoikeus, mahdollisesti — riippuen annetusta avusta — vastikeetta. Ratkaisua etsittäessä ei saa jättää huomioon ottamatta, että tutkimustyö sellaisenaan on luovaa työtä ja että meillä omaksutun yleisen näkemyksen mukaan tutkijalla on oikeus työnsä tuloksiin. Haluan erityisesti alleviivata tätä seikkaa, koska Suomen Akatemia edistää apurahoillaan tiedettä kaikilla aloilla, kun taas patentoitava keksintö voi syntyä vain tekniikan (laajassa mielessä) alalla, mutta ei esim. humanististen tai valtiotieteellisten tieteiden tutkimisessa. On sen tähden tarkoin harkittava, onko teknisen tutkimuksen tulokset — silloin kun ne ovat patentoitavia keksintöjä — tosiaan asetettava toiseen asemaan kuin muut tieteelliset tutkimukset. Ja jos taiteilija saa valtion apurahan, ei kai kukaan ajattele sitä, että valtiolla olisi oikeus taiteilijan apurahaa nauttiessaan maalaamiin tauluihin.

Kysymyksen ratkaisu riippuu ehkä loppujen lopuksi siitä, onko asianomaisen tutkijan vapaassa harkintavallassa mitä hän tutkii, vai onko valtionjohtoinen tutkimusohjelma tavoitteiden seikkaperäisellä määräämisellä apurahan saajalle asetettava päämääräksi. Tanskan työsuhdekeksintöjä tarkoittavaa lainsäädäntöä valmistellut komitea lausui tieteen vapauden periaatteen erittäin selvästi julki. Otankin tähän tämän artikkelini loppuponneksi siitä seuraavat rivit: »Videnskabsmaendene bør stå helt frit, og det er af betydning, at det bliver slået fast også i denne lov, at videnskapsmandens opfinderevne ikke er undergivet bånd af nogen art. Der bør ikke kunne opsta den

minste tvivl om, at der ikke er mulighed for at saette en laerer ved en af de højere undervisningsanstalter til mod hans vilje at udføre en bestemt opfinderopgave.»[22] Työsuhdekeksintölakiimme otettu yliopiston ja korkeakoulujen opettajia tarkoittavaa poikkeussäännöstä voidaan pitää yleisenä ilmauksena tieteen vapauden periaatteesta, jolla on kantavuutta myös työsuhteiden ulkopuolella.

22 Betaenkning angående arbejdstageres opfindelser (ks. edellä alav. 12) s. 20.

Jouko Halila

Maallikoista tuomioistuimissa

Maallikolla tarkoitetaan yleisessä kielenkäytössä sellaista henkilöä, joka ei ole tietyllä alalla ammattimies, siis eräänlaista »ei-ammattimiestä». Kun puhutaan maallikkoaineksen hyväksi käyttämisestä tuomioistuinlaitoksessa, on tavallista kuvata maallikoksi jokainen sellainen tuomioistuimen jäsen, joka on vailla lakimieskoulutusta eli joka toisin sanoen ei ole suorittanut tuomarinvirkaan oikeuttavaa oikeustieteellistä tutkintoa.[1] Tällainen määrittely on ilman muuta asianmukainen, mikäli maallikko-ominaisuutta arvioitaessa pidetään lähtökohtana yksinomaan lakimiehen ammattia. On kuitenkin otettava huomioon, että tietyn tuomioistuimen jäsenen viran pätevyysvaatimukset voivat nimenomaan edellyttää jonkin ei-juridisen alan asiantuntemusta. Säädetty asiantuntemuksen taso saattaa tällöin olla varsin korkeakin. Tässä mielessä voidaan Suomen voimassa olevan oikeuden osalta viitata maaoikeuden (aikaisemman maanjako-oikeuden) maaoikeusinsinöörin pätevyysvaatimuksiin: hänellä tulee olla teknillisen korkeakoulun maanmittausosastossa suoritettu diplomi-insinöörin tutkinto ja hyvä kokemus maanmittaustoimitusten suorittamisessa (JakoL 296, 2 §, L:ssa 2. 5. 1972). Kun tällaisia tuomioistuimen jäseniä ei ole tuntunut täysin asianmukaiselta sijoittaa pelkkien maallikkojen kategoriaan, on toisinaan puhuttu varsinaisten maallikkojen ohella asiantuntijajäsenistä tai maallikkoasiantuntijoista.[2]

---

[1] Maallikkojen käytöstä tuomioistuimissa on oikeustieteessä runsaasti kirjoitettu. Tässä viitattakoon vain seuraaviin esityksiin: *Tirkkonen,* Suomen rikosprosessioikeus I (1969) s. 118 ss. sekä Lautamiehet ja valamiehet (Suomalaisen Tiedeakatemian esitelmät ja pöytäkirjat 1971 s. 163—176); *Autere,* Maallikkojäsenten osallistumisesta oikeudenhoitoon alioikeuksissa (LM 1956 s. 586—594); *Ekelöf,* Rättegång I (1970) s. 75—91; *Bolding,* Icke-jurister som domare (Festskrift för P. O. *Ekelöf,* 1972, s. 128—143); *Andenaes,* Straffeprosessen i første instans s. 96—109; *Kern,* Gerichtsverfassungsrecht (1965) s. 109 ss. ja 167 ss.

[2] Ks. esim. *Hurwitz—Gomard,* Tvistemål (1965) s. 69: »fagkyndige domare». Vrt. myös *Tauno Ellilä,* Hovioikeusmenettely ja oikeudenkäynnin uudistus s. 141.

Edellä esitetyn pohjalta näyttää siltä, että tuomioistuimen jäsenet voitaisiin heiltä vaadittavan pätevyyden perusteella jakaa seuraaviin kolmeen ryhmään: lakimiesjäseniin, asiantuntijajäseniin ja varsinaisiin maallikkojäseniin. Viimeksi mainittuja olisivat ainoastaan ne jäsenet, jotka eivät ole tuomioistuimessa sen enempää lakimiehenä kuin minkään ei-juridisen alan asiantuntijanakaan.

Juuri mainittu kolmijako vaikuttanee ensi näkemältä hyvinkin selväpiirteiseltä. Näin asian laita ei käytännössä kuitenkaan aina ole, sillä vain lakimiesten ja ei-lakimiesten välinen raja on tarkasti vedettävissä. Kahden muun ryhmän erottaminen toisistaan ei sitä vastoin ole kaikissa tapauksissa aivan helppoa. Tässä suhteessa on valaisevaa ottaa esille Suomen tuomioistuinlaitokselle tyypillinen maallikkojäsen, lautamies. Meillä on nykyisin lautamiehiä kihlakunnanoikeuksissa ja maaoikeuksissa. Kihlakunnanoikeuden lautamiehet ovat ilman muuta maallikkoja. Heille asetetut pätevyysvaatimukset ovat näet vähäiset: heidänhän tarvitsee olla vain 25 vuotta täyttäneitä, nuhteettomia asianomaisessa kunnassa asuvia Suomen kansalaisia, jotka hallitsevat itseään ja omaisuuttaan (LautakL 4,1 §).[3] Maaoikeuden lautamiehiltä vaaditaan sen lisäksi, että heidän tulee olla kiinteistöasioihin perehtyneitä ja paikkakunnan olot tuntevia henkilöitä (JakoL 296,3 §, L:ssa 2. 5. 1972). Heillä täytyy siis olla myös tietynlaista asiantuntemusta; kun on kyseessä erikoistuomioistuin eli ainoastaan tiettyjä erityislaatuisia asioita käsittelevä forum, ei ole voitu lähteä siitä romanttispitoisesta käsityksestä, että kansalainen kuin kansalainen kykenee menestyksellisesti toimimaan tuomioistuimen jäsenenä. Onhan erikoistuomioistuinten perustamisen aiheena juuri erityisen asiantuntemuksen tarve tietynlaisia juttuja ratkaistaessa.[4] Mutta kun verrataan maaoikeuden lautamiehen pätevyysvaatimuksia maaoikeusinsinöörin edellä jo selostettuihin vastaaviin vaatimuksiin, ei voida kieltää niiden välistä huomattavaa eroa. Näin ollen ei tunnu olevan paikallaan pitää maaoikeuden lautamiestä asiantuntijajäsenenä, vaan lähinnä jonkinlaisena asiantuntevana maallikkona. (Vastaavia jäsentyyppejä tavataan myös muissa erikoistuomioistuimissamme.[5]) Niinpä tuomioistuinten ei-lakimiesjäsenistä näyttäisi olevan muodostettavissa enemmänkin kuin vain edellä mainitut kaksi kate-

---

3 Säännöstä laadittaessa on pidetty lähtökohtana kunnallisten luottamusmiesten pätevyysvaatimuksia. Ks. HE 13/1969 s. 2.

4 Ks. esim. *Kern*, mt. s. 126.

5 Tässä suhteessa voidaan viitata erityisesti vakuutusoikeuden ja työtuomioistuimen kokoonpanoon.

goriaa. Kysymykseen voisivat tulla esim. seuraavat kolme ryhmää: asiantuntijajäsenet, asiantuntevat maallikot ja varsinaiset maallikot.

Voidaan kylläkin aiheellisesti kysyä, onko maallikkojäsenten luokittelusta useihin eri ryhmiin lopulta kovinkaan suurta hyötyä. Joka tapauksessa on syytä todeta, että tuomioistuinten ei-lakimiesjäsenille asetetut pätevyysvaatimukset vaihtelevat melkoisesti.[6]

Kuten maaoikeuden ja muidenkin erikoistuomioistuinten kokoonpanosta käy päätteleminen, nimenomaan erikoistuomioistuimiin on otettu mukaan tietyn ei-juridisen alan asiantuntijoita. (Välttämätöntähän tällainen menettely ei kylläkään ole, sillä erikoistuomioistuin käy päinsä muodostaa myös pelkistä lakimiesjäsenistä.) Mutta myös yleisiä tuomioistuimia voidaan tietynkaltaisten juttujen käsittelyä varten täydentää asiantuntijajäsenillä. Tällä tavoin on käytännössä myös menetelty; esimerkkeinä mainittakoon Helsingin hovioikeuden ja korkeimman oikeuden sotilasjäsenet.[7]

Kun oikeusjuttuja ratkaistaessa voidaan joutua tarvitsemaan varsin monen ei-juridisen alan korkeatasoista asiantuntemusta, olisi ajateltavissa sellainen järjestely, että kulloinkin kysymykseen tulevien erityisalojen asiantuntijoita sijoitettaisiin laajalti yleisten tuomioistuinten lisäjäseniksi. Mahdollinen on myös sellainen järjestely, että tuomioistuimessa olisi vaihtuvia asiantuntijajäseniä aina sen mukaan, millaisesta asiasta kulloinkin on kysymys. Tällaista systeemiä on myös Suomessa jonkin verran käytetty hyväksi, kuten esim. vakuutusoikeuden kokoonpano osoittaa.[8] Asiantuntijoita voi olla tuomioistuimessa mukana myös antamassa vain lausuntoja oman alansa kysymyksistä, ilman että he osallistuvat juttujen ratkaisuun. Tästä ovat meillä esimerkkeinä merioikeus- ja patenttijutut, joiden alioikeuskäsittelyssä on tuomioistuimen apuna kaksi asianomaisen alan asiantuntijaa.[9] Mahdollisuuksia on siis monia, ja niitä on myös hyväksi käytetty.

---

[6] Pelkkinä maallikkoina tuomioistuimen jäseneksi asetetut henkilöt voivat tosiasiallisesti olla hyvinkin päteviä asiantuntijoita jollakin erityisalalla, vaikkapa myös lakimiehiä. Käytännössä näin on tapahtunutkin.

[7] Sotilasrikos- ja sotilasoikeudenkäyntilainsäädännön uudistamiskomitea on viime vuonna ehdottanut tekstissä mainittujen sotilasjäsenten jättämistä pois po. tuomioistuinten kokoonpanosta. Näiden tilalle tulisivat pysyvät asiantuntijat. Ks. Komiteanmietintö 1972: A 18 s. 94 ss.

[8] Vakuutusoikeuden maallikkojäsenten koostumus ja pätevyysvaatimukset ovat sen varassa, minkä sosiaaliturvalain mukaista juttua kulloinkin käsitellään. Ks. esim. tapaturmavakuutuslain 54a §, sotilasvammalain 29a§ ja kansaneläkelain 74a §.

[9] Ks. merilain 251 ja 252 § sekä patenttilain 66 ja 67 § ja näiden lainkohtien johdosta *Tirkkonen,* Suomen siviiliprosessioikeus II s. 586 ss. sekä Suomen rikosprosessioikeus II (1972) s. 610 ss.

Pitkälle viety eri erityisalojen asiantuntijain sisällyttäminen tuomioistuinten kokoonpanoon saattaa prima facie tuntua hyvinkin hyödylliseltä ja tarkoituksenmukaiselta ratkaisulta. Sehän saa aikaan asiantuntemuksen merkittävää lisääntymistä tuomioistuimissa.[10] Mutta mainitun kaltaisen järjestelyn yleistämistä vastaan on esitettävissä myös painavia huomautuksia. Ensinnäkin on otettava lukuun, että kysymykseen tulevia aloja on siksi runsaasti, ettei käytännössä olisi mahdollista saada tuomioistuimiin mukaan kaikkien niiden alojen spesialisteja, joita oikeudenkäynneissä tarvittaisiin. Nimenomaan niin laajassa ja osittain harvaan asutussa maassa kuin Suomi päädyttäisiin samalla helposti myös siihen, että maan eri osien välille muodostuisi eriarvoisuutta. Syrjäisten seutujen tuomioistuimiin olisi näet hankalaa saada tarvittavia spesialistijäseniä. Oikeudenhoidon yhdenvertaisuuden periaate tulisi siten loukatuksi.[11] Asiantuntijan mukana oloa edellyttäviä kysymyksiä saattaa samassa jutussa olla moneltakin eri alalta; kaikkia näitä aloja ei kuitenkaan voitaisi tuomioistuimen kokoonpanossa ottaa huomioon. Tuomioistuimen kokoonpanon vaihtelevuus saisi myös aikaan esteitä juttujen yhdistämisen (kumuloimisen) tielle, mistä seikasta olisi lukuisia haittoja.[12] Lainkäytön yhdenmukaisuus saattaisi myös kärsiä, jos tietyn tuomioistuimen kokoonpano alinomaa vaihtelisi kulloinkin käsiteltävän jutun mukaan.[13] Tällä näkökohdalla on merkitystä etenkin silloin, kun kysymyksessä on ylin tuomioistuin tai koko maan ainoa erikoistuomioistuin. Mutta myös tietyn alemman oikeusasteen oman lainkäytön yhtenäisyydellä on oma arvonsa. Onhan pidettävä mielessä, että valtaosa oikeudenkäynneistä jää ensimmäisen oikeusasteen ratkaisun varaan.

Erityisesti on otettava huomioon, ettei tarvittavan spesiaalitietouden hankkimiseksi ole välttämätöntä turvautua tuomioistuimen täydentämiseen. Oikeudenkäynnissähän voidaan kaikissa oikeusasteissa käyttää hyväksi todistelua lisätietojen saamiseksi. Nimenomaan asiantuntijatodistelu tarjoaa apua erityisalojen ammattitietouden saamisessa; asiantuntijoiden kuulemisesta tuomioistuin voi OK 17: 8:n

---

10 Ruotsissa *Bolding* on hiljattain suositellut eräänlaista fakultatiivista spesialistijäsenten käyttöä alioikeuksissa (mt. s. 138).

11 Ks. po. periaatteesta esim. *Tauno Ellilä*, mt. s. 38 ss. — Tämänhetkinen alioikeuksien erilaisuus sotii mainittua periaatetta vastaan; samaa on sanottava hankkeissa olevasta asunto-oikeuksien perustamisesta tiettyihin suurehkoihin kaupunkeihin.

12 Juttujen yhdistämisestä koituvista eduista ks. *Tirkkonen*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 480 ss.

13 Tekstissä mainittuun näkökohtaan kiinnitti huomiota työtuomioistuintoimikunta. Ks. Komiteanmietintö 1969: A 9 s. 21.

nojalla sitä paitsi tehdä kaikissa jutuissa päätöksen omastakin aloitteestaan. Asiantuntijat voidaan saada aina joustavasti juuri siltä alalta ja niistä kysymyksistä, joista kulloinkin selvitystä kaivataan.[14] Todettakoon myös, että OK 17: 47:n mukaiset asiantuntijoiden esteellisyysperusteet menevät tuomarin esteiden tavoin varsin pitkälle ja estävät jutun tuloksesta välitöntä intressiä omaavien henkilöiden käyttämisen asiantuntijana. Niin ikään on mahdollista tarvittaessa pyytää lausunto tietyiltä viranomaisilta. Tällainen viranomainen on esim. työneuvosto, jonka tehtäviin kuuluu mm. antaa tuomioistuimille lausuntoja tietyistä kysymyksistä.[15]

Tuomioistuimen ulkopuolelta hankituilla lausunnoilla on lisäksi puolellaan se etu, että niiden sisältö oikeudenkäyntiaineistoon kuuluvana tulee asianosaisten tietoon. Kun näin on laita, lausuntojen johdosta voidaan esittää puolin ja toisin mielipiteitä samaan tapaan kuin esim. jutussa sovellettavista oikeusnormeista ja niiden tulkinnasta. Näin on laita erityisesti silloin, kun jutun käsittely tapahtuu suullisesti. Ei voida kieltää sitä, että asiantuntemuksen hankinnan tapahtuessa tuomioistuimessa mukana olevien asiantuntijajäsenten käytön muodossa vastaavia etuja ei yleensä käy saavuttaminen.[16]

Juuri esitetyn perusteella on mielestäni katsottava, että tietyn erityisalan asiantuntijain mukaan ottamiseen yleisten tuomioistuinten kokoonpanoon täytyy olla esitettävissä huomattavan painavat syyt. Tällaista järjestelyä voidaan suositella käytettäväksi vain poikkeuksellisissa tapauksissa.[17]

Edellä on kiinnitetty huomiota etupäässä vain erityistä asiantuntemusta omaavien »maallikkojen» käyttöön tuomioistuimissa. Ns. »varsinaisten» maallikkojen (meillä lähinnä kihlakunnanoikeuksien lautamiesten ja raastuvanoikeuksien kunnallisneuvosmiesten) käyttö perustuu olennaisesti historialliseen perinteeseen; meillä tämä perinne on ollut katkeamaton. Maallikkoaineksen käytön ongelmahan on tullut kussakin yhteiskunnassa ajankohtaiseksi vasta lakimieskoulutuksen järjestämisen johdosta. Tämän koulutuksen järjestämisen jälkeenkin

---

[14] Asiantuntijain käyttöä spesiaalitietojen saamiseksi tuomioistuintoiminnassa on suositellut erityisesti *Ekelöf* (mt. s. 79 s.). Samoin lainvalmistelutyössä edellä alav:ssä 7 mainittu komitea (Komiteanmietintö 1972: A 18 s. 95 s.). Ruotsin lainvalmistelun osalta ks. Underrätterna. Betänkande avgivet av stadsdomstolsudredningen. SOU 1961: 6 s. 54.

[15] Ks. työneuvostosta 2. 8. 1946 annetun lain 9,1 §:n 3. kohta.

[16] Tähän näkökohtaan on pantu painoa Ruotsissa, kun on perehdytty asiantuntemuksen hyväksikäyttöön. Ks. SOU 1961: 6 s. 54.

[17] *Ekelöf*in mielestä ns. asiantuntijajäseniä tarvittaisiin vain erikoistuomioistuimissa (mt. s. 79).

varsinaisia maallikkoja on yleensä eri maissa jollakin tavoin ollut mukana yleisten tuomioistuinten kokoonpanossa, pääasiallisesti alioikeusportaassa rikosjuttuja käsiteltäessä.

On vaikea välttyä ajatukselta, että varsinaisten maallikkojen sijoittamisessa tuomioistuinten jäseniksi on jotakin paradoksaalista. Alati kehittyvä ja erikoistuva yhteiskunta pyrkii edistämään lakimiesten koulutusta ja erityisesti oikeuslaitoksen palvelukseen aikovien juristien käytännön harjoittelua.[18] Nykyistä yhteiskuntaa onkin toisinaan kuvattu koulutusyhteiskunnaksi. Tämä koulutusyhteiskunta on samalla jatkuvasti innostunut sijoittamaan tuomioistuimiin sellaisia jäseniä, joilta ei vaadita muuta kuin pätevyys kunnallisiin luottamustoimiin. Toiselta puolen sama yhteiskunta kantaa nykyisin entistä enemmän huolta siitä, etteivät tavalliset kansalaiset kykene ilman asiantuntevaa apua hoitamaan omia oikeudellisia asioitaan; tässä mielessä viitattakoon erityisesti kuluvana vuonna annettuun lakiin yleisestä oikeusaputoiminnasta.[19]

Oikeustieteellisessä kirjallisuudessa on jatkuvasti haettu äsken mainitun perinteen lisäksi asiallisia perusteita maallikkojen mukana ololle tuomioistuimissa. Tällöin on kiinnitetty huomiota mm. oikeudenhoidon omiin näkökohtiin ja erityisesti kaikille prosesseille keskeiseen pyrkimykseen löytää jutuissa oikea ratkaisu. Tämän pyrkimyksen kannalta on katsottu olevan eduksi, että tuomioistuimessa on mukana myös maallikoita. Lakimiesten on väitetty pyrkivän liiaksi yleistyksiin, kun taas mallikkojen panos varmentaisi sen, että kunkin tapauksen omat yksilölliset piirteet pääsisivät riittävästi esille.[20] Juuri mainitussa väitteessä onkin sikäli perää, että juristit pyrkivät yleensä jo koulutuksensa perusteella ratkaisemaan samanlaiset tapaukset samalla tavalla. Tapausten erilaisuus on tietenkin otettava huomioon, mutta lainkäytössä tulee pyrkiä yhdenmukaisuuteen. Erilaisuuden liiallinen

---

[18] Ks. esim. Lakimiesharjoittelukomitean osamietintö (komiteanmietintö 1972: B 42) s. 3 s.

[19] Ks. lain perustelujen johdosta Ehdotus hallituksen esitykseksi eduskunnalle oikeusaputoiminnan laajentamista koskevaksi lainsäädännöksi. Lainvalmistelukunnan julkaisuja 1972: 2.

[20] Ks. sen johdosta esim. *Tirkkonen,* Suomen siviiliprosessioikeus I s. 213 s.; *Ekelöf,* mt. s. 81 s.

Melkoista liioittelua sisältyy siihen väitteeseen, että maallikot pystyisivät juristeja paremmin arvioimaan todisteluun liittyviä kysymyksiä (ks. esim. *Autere,* LM 1956 s. 586).

Ammattituomareita on joskus moitittu liiallisesta rutiinimaisuudesta. Jatkuva askarteleminen samankaltaisten asioiden parissa saattaa kyllä johtaa jonkinlaiseen ikävystymiseen, mutta tuskinpa rutiini on sinänsä mitenkään vaarallista toiminnan tulosten kannalta. Ja eikö toiminnan tulosten luotettavuus sentään ole tärkeintä?

korostaminen voi johtaa lainkäytön yhdenmukaisuuden hämärtymiseen. Erilaisuutta ei tule myöskään keksiä sieltä, missä sitä ei ole. Lainkäytön yhdenmukaisuuden romuttumisen vaara onkin maallikkoaineksen käytön suurimpia kielteisiä puolia.[21]

Enemmän merkitystä mielestäni on sillä seikalla, että maallikkojen mukana olo tuo oikeudenhoitoon lisää paikallisten olojen tuntemusta.[22] Tällä näkökohdalla on arvoa etenkin maaseudulla. Näin on meillä laita esim. silloin, kun kokematon tai vieraista oloista lähtöisin oleva kihlakunnanoikeuden puheenjohtaja ryhtyy hoitamaan virkatehtäviään. On kuitenkin otettava huomioon, että asujaimisto on nykyoloissa paljon liikkuvampaa kuin ennen, minkä johdosta on tapahtunut jatkuvaa samankaltaistumista eri paikkakuntien kesken. Nimenomaan asutuskeskukset eri puolilla maata muistuttavat yhä enemmän toisiaan, ja eroavuudet eri elämänmuotojen välillä supistuvat muutenkin kaiken aikaa. Niinpä paikallisten olojen tuntemuksella ei ole tuomioistuinten toiminnan kannalta enää samaa merkitystä kuin vielä jokin vuosikymmen sitten.[23]

Yllä mainitut prosessuaaliset perustelut eivät ole riittäviä, eikä niitä ole oikeustieteessä yleensä sellaisiksi katsottukaan. Enemmän merkitystä on nähtävästi ollut sillä seikalla, että maallikkojen osallistumisen tuomioistuintoimintaan on arveltu lisäävän luottamusta tuomioistuinlaitokseen.[24] Voidaankin tietysti lähteä siitä, että asianomaisen tuomioistuimen virkapiirin asukkaiden tuntemien maallikkojen mukanaolo alioikeusportaassa tekee oikeudenhoidon kansanomaiseksi ja läheiseksi.[25] Luottamusta tuo tuntemus yleensä myös lisän-

---

[21] Ks. Lääninoikeuksien maallikkotoimikunnan mietintö (Komiteanmietintö 1972: B 116) s. 34.

*Ekelöf*in mukaan tekstissä mainittu vaaratekijä on maallikkotuomareiden käytön merkittävin haitta. Hän lausuu tästä: »Att låta lekmannaelementet här vara avgörande skulle säkerligen leda till en högst varierande praxis. Och detta vore det värsta av allt» (mt. s. 82) Ks. myös *Bolding*, mt. s. 142.

[22] Tuomioistuimen jäsenellä olevien tietojen hyväksikäytöstä on syytä huomauttaa, ettei tuomarin sovi nojautua omaan yksityiseen tietouteensa konkreettisen jutun tosiasiallisesta pohjasta. Jos tuomaria tässä suhteessa halutaan käyttää tiedonlähteenä, hänen on OK 17: 19 mukaisesti luovuttava tuomarintehtävästään, jotta häntä voitaisiin kuulustella todistajana. Tämä seikka on pidettävä mielessä, kun tähdennetään maallikkoaineksen olosuhteiden tuntemuksen merkitystä. Ks. SOU 1961: 6 s. 54 s.

[23] Tämän seikan on todennut mm. *Bolding* (mt. s. 131).

[24] Meillä ovat esim. *Granfelt* (JFT 1921 s. 1 ss.) ja *Tirkkonen* (Suomen rikosprosessioikeus I, 1969, s. 119) pitäneet tekstissä mainittua näkökohtaa painavimpana maallikkojen käyttöä puoltavista perusteista. Samoin *Autere*, LM 1956 s. 586.

[25] Ks. *Hans Fritzsche*, Volkstümliche Rechtspflege, passim. Teoksessa on kosketeltu pääasiallisesti sen tekijän kotimaan, Sveitsin, oikeudenkäyntilaitosta.

Eräänä maallikkojen käytön perusteena on mainittu myös oikeusjärjestyksen

nee; välttämätöntä se ei kuitenkaan ole, sillä asian laita voi olla myös päinvastainen: ei kukaan ole profeetta omalla maallaan.

Niissä maissa, joissa maallikkoaineksen käyttö tuomioistuimissa aikanaan koki lähinnä valistusajan filosofien vaikutuksesta eräänlaisen renessanssin, oli keskeisenä lähtökohtana tuomioistuinten riippumattomuuden tehostaminen. Juristien näet arveltiin olevan virkamiehinä sellaisessa riippuvuussuhteessa valtiovallan muihin orgaaneihin, että nämä voisivat painostaa tuomioistuimia tuomitsemaan vastoin lakia. Maallikkojen mukanaolon tuomioistuimissa katsottiin varmentavan erityisesti sen, ettei kansalaisvapauksia syrjäytettäisi.[26] Tällä hetkellä tuomioistuinten riippumattomuuden korostaminen ei näytä olevan mielessä, kun puolletaan maallikkojen käytön lisäämistä tuomioistuimissa. Pikemminkin vaikuttaa siltä, että maallikkojen käytön lisäämisen tietä pyritään saamaan aikaan jonkinlainen demokraattinen kontrolli. Tämä taas merkitsee itse asiassa tuomioistuinten mukauttamista poliittisten vallankäyttäjien tahtoon. Maallikkojen katsottaneen nykyisin yleensä olevan tässä suhteessa ammattijuristeja sopeutuvampia.[27]

Suomen olojen kannalta on mielenkiintoista havaita raastuvanoikeuksien kokoonpanossa erityisesti viimeksi kuluneen sadan vuoden aikana tapahtunut kehitys. Sitä mukaa kuin tietty kaupunkikunta on väkiluvultaan kasvanut ja muutenkin vaurastunut, se on säännönmukaisesti pyrkinyt saamaan ylläpitämänsä raastuvanoikeuden yhä enemmän lakimiesvoittoiseksi. Suurimmissa kaupungeissa ovat miltei kaikki raastuvanoikeuden jäsenet lakimiehiä eli oikeusneuvosmiehiä; vain muutamassa kaikkein pienimmässä kaupungissa on nykyisin pormestarin ohella kaksi kunnallisneuvosmiestä. Tämä kehitys ilmentää luottamusta lakimieskoulutuksen mukanaan tuomaan ratkaisuvalmiuteen. Sillä paikallisella tasolla, jolla ollaan välittömässä kosketuksessa tuomioistuimeen ja jossa sitä tarvitaan, on siis pidetty silmällä erityisesti tuomioistuimen jäsenten ammatillista pätevyyttä.

Sama piirre ilmenee myös välimiesoikeuksien kokoonpanossa. Välimiesoikeuksissa ei näet juuri ollenkaan tavata lautamiestasoisia

---

tuntemuksen voimistuminen eri kansalaispiirien keskuudessa. Nykyoloissa on kuitenkin keinoja muillakin tavoin levittää informaatiota oikeusjärjestyksestä.

[26] Ks. *Granfelt,* JFT 1921 s. 2 ja *Tirkkonen,* Lautamiehet ja valamiehet s. 164.

[27] Ks. edellisen johdosta mm. Oikeuslaitostoimikunnan mietintö (Komiteanmietintö 1971: B 112) s. 96 ss.

Juridinen koulutus ymmärrettävistä syistä edistää tuomioistuimen jäsenen riippumattomuutta, kuten esim. *Eckhoff* on todennut (Festskrift till Karl Olivecrona, 1964, s. 144 ss.). Ks. lisäksi etenkin *Eichenberger,* Die richterliche Unabhängigkeit als staatsrechtliches Problem s. 234 ss.

jäseniä, vaan lakimiesten ohella vain sen alan ammattimiehiä, joita välimiesoikeudessa kulloinkin erityisesti tarvitaan. Näin on asian laita, vaikka välimiesoikeuden asianosaiset ylimalkaan itse valitsevat jäsenet tuohon tuomioistuimeen ja myös vastaavat menettelyn aiheuttamista kustannuksista.[28] Maallikkojen käyttö tulisi yleensä halvemmaksi, mutta kun kyseessä on lopullisen ratkaisun antava forum, halutaan siihen saada päteviä voimia kustannuksista huolimatta.

Varsinaisten maallikkojen käytöllä tuomioistuinten jäseninä on huomattavat rajoituksensa. Maallikot voivat olla mukana käsiteltäessä lähinnä sellaisia suhteellisen yksinkertaisia asioita, joissa ratkaisutoiminnan painopiste on todistelun puolella ja joissa toistuvasti tulee yleensä esille vain samoja tai samankaltaisia oikeudellisia kysymyksiä.[29] Yleisissä tuomioistuimissa tällaisia juttuja ovat tavalliset rikosjutut. Siviilijutuista tulevat kysymykseen lähinnä perheoikeudelliset jutut. Nimenomaan viimeksi mainituissa jutuissa maallikot voivat tuoda hyödyllistä apua tuomitsemistoimintaan. Mutta kokemuksestani voin sanoa, että juuri yleisissä tuomioistuimissa käsiteltävissä asioissa voi tulla yllättäen esille vaikeita juridisia ongelmia sekä materiaalisen että prosessioikeuden alalta. Yleistä tuomioistuinta voidaankin kuvata eräänlaiseksi yleislääkäriksi lainkäytön piirissä. Niinpä erityisesti yleisissä tuomioistuimissa edellytetään nimenomaan ensimmäisessä oikeusasteessa huomattavaa ratkaisuvalmiutta mitä moninaisimmissa asioissa. Tällaista valmiutta maallikoilla ei ole eikä voikaan olla.[30]

Muutoksenhakuasteissa ei varsinaisten maallikkojen käyttö ole paikallaan. Muutoksenhakuasteisiin on yleensäkin pyrittävä saamaan kvalifioidumpaa työvoimaa kuin ensimmäiseen oikeusasteeseen. Onhan muutoksenhaun järjestämisen rationa juuri mahdollisuuden järjestäminen jutun käsittelyyn alioikeutta pätevämmässä forumissa. Ja muutoksenhakuasteisiin tulee käsiteltäväksi keskimäärin vaikeampia juttuja kuin ensimmäisessä oikeusasteessa.[31]

---

[28] Ruotsissa ja Tanskassa suoritettiin v. 1968 prof. Ekelöfin aloitteestä mielenkiintoinen sosiologis-juridinen tutkimus »Konfliktslösning genom skiljedom». Tämän tutkimuksen yhteydessä toimitettiin tiedustelu siitä, millaista kokoonpanoa pidettiin välmiesoikeuksissa tarkoituksenmukaisena. Ks. tästä Tidskrift för Sveriges Advokatsamfund 1969 s. 126 ss. ja *Bolding*, mt. s. 134.

[29] Ks. esim. *Ekelöf*, mt. s. 79.

[30] Vähänkin vaikeahkoja juttuja, nimenomaan riitajuttuja, käsittelemässä ja ratkaisemassa onkin syytä olla useita ammattijuristeja. Näin Ruotsissa SOU 1961: 6 s. 56.

[31] Ks. edellisen johdosta *Tauno Ellilä*, Hovioikeusmenettely ja oikeudenkäynnin uudistus s. 136 ss.

Antti Hannikainen

Tuomioistuinten osallistumisesta tuomareiden nimittämiseen

1. Tuomioistuinten riippumattomuutta nykyajan oikeusvaltioissa on pidetty ikään kuin itsestään selvänä asiana. Meillä siitä sisältyy nimenomainen säännös valtiollisten perustehtävien jakoa koskevaan hallitusmuodon 2 §:ään, jonka 4 momentin mukaan tuomiovaltaa käyttävät riippumattomat tuomioistuimet, ylimmässä oikeusasteessa korkein oikeus ja korkein hallinto-oikeus. Tuomioistuinten riippumattomuutta edellyttäviä ja sitä edistäviä takeita on sisällytetty perustuslakeihin tai muihin lakeihin.

Tuomioistuinten osallistumisen oikeushallintoon ja erityisesti tuomareiden nimittämiseen katsotaan olevan yhteydessä tuomioistuinten riippumattomuuden kanssa,[1] se tavallaan johtuu siitä sekä myös korostaa sitä. Mutta jos ajatellaan niin hyvin aikaisempaa kuin myös nykyajan oikeuskehitystä Suomessa, näyttää siltä, että tuomioistuinten osallistumiselle oikeushallintoon ja erityisesti tuomareiden nimittämiseen on ollut ehkä etualalla paljon käytännöllisempi syy kuin mainittu enemmän tai vähemmän teoreettisena koettu yhteys tuomioistuinten riippumattomuuteen. On näet otettava huomioon, että tuomioistuinlaitoksen piirissä on katsottu kyettävän paremmin kuin sen ulkopuolella puolueettomasti arvostelemaan tuomareiksi kulloinkin tarjolla olevien henkilöiden ammattipätevyys, heidän kelpoisuutensa ja sopivuutensa kulloinkin kysymyksessä olevaan tuomarinvirkaan.

Perustuslakikomitean mietinnöstä v:lta 1917 havaitaan, että hallitusmuotoamme valmisteltaessa eräänä tärkeimmistä johtoajatuksista on ollut, kuten mietinnön perusteluissa ytimekkäästi sanotaan, että

---

[1] Ks. *Terje Wold,* Norsk juridisk tidskriff 1964 s. 385.

»valtiovallan eri elinten ja erityisesti myöskin tuomitsevain viranomaisten riippumattomuuden turvaamista nykyajan oikeusvaltioissa pidetään välttämättömänä ehtona kansalaisten vapauden ja oikeuksien voimassa pitämiselle» (Perustelut s. 39, vrt. myös s. 27). Tämä ajatus on saanut ilmauksensa edellä viitatussa hallitusmuodon 2 §:ssä. Sen sijaan perustuslakikomitean mietinnön perusteluista ei ilmene nimenomaan, mitkä näkökohdat ovat johtaneet tuomioistuinten, korkeimman oikeuden ja hovioikeuksien, voimakasta osallistumista oikeusvirkojen täyttämiseen merkitsevien hallitusmuotoehdotuksen 84, 85 ja 86 §:n syntyyn, mitkä pykälät ovat samansisältöisiä kuin nykyisen hallitusmuodon 87, 88 ja 89 §:t. Ehkä juuri tuomioistuinten riippumattomuus mutta myös niiden omaama asiantuntemus tuomareiden nimityskysymyksissä ovat olleet perustana hallitusmuodon omaksumalle tuomareiden nimitysjärjestelmälle. Näin näyttää olevan asianlaita erityisesti korkeimman oikeuden kohdalta.

Kun näet tarkastellaan ylimmän tuomiovallan järjestelyyn liittyviä toimenpiteitä maamme itsenäistyessä, voidaan havaita alun alkaen olleen pyrkimyksenä paitsi riippumattoman ylimmän tuomioistuimen aikaan saaminen, oikeushallintoasioiden siirtäminen huomattavassa määrin sanotulle tuomioistuimelle. Esim. v. 1917 valtiopäivien korkeimman oikeuden perustamista koskevien asiakirjojen perusteella näyttää siltä, ettei mainituista seikoista olisi ollut edes erimielisyyttä. Erimielisyyttä en näe siis olleen kysymyksestä, joka puheena olevassa hallituksen esityksessä n:o 6/1917 vp. on luonnehdittu lausumalla senaatin oikeusosaston ja sen tilalle ehdotetun korkeimman oikeuden tehtävistä, että »historiallisten olojen perusteella oikeusosasto käsittelee kysymyksiä virkaylennyksistä oikeusvirkakunnassa ja eräitä muita oikeushallintoa koskevia asioita, joiden tutkimiseen tarvitaan semmoisia ammattitietoja, joita on suuremmassa määrässä tässä osastossa kuin Senaatin talousosastossa. Kun ehdotettu uudistus ei vaadi etujen uhraamista, joita tuottaa se, että noita asioita käsittelee oikeusviranomainen, niin ehdotuksessa määrätään, että sellaiset hovi- ja alioikeuksia koskevat nimitys-, virkavapaus- ja viransijaisuusasiat, joiden ratkaisu ei kuulu alemman viranomaisen tehtäviin samoinkuin muut oikeushoitoa koskevat asiat, jotka Korkeimmalle Oikeudelle ehkä uskotaan, ovat Korkeimman Oikeuden käsiteltäviä, Senaatin oikeustoimituskunnan esittelystä ja sen päällikön ottaessa osaa asian käsittelemiseen ja päättämiseen». Esityksestä annetussa lakivaliokunnan mietinnössä 9 päivältä heinäkuuta 1917 nyt mainitusta seikasta lausutaan: »Oikeusosasto käsittelee tätä nykyä, kuten jo alussa

huomautettiin, myöskin useita oikeushallintoa koskevia asioita. Mitkä nämä ovat, näkyy Senaatin ohjesäännön 83 §:stä sekä Senaatille suodusta oikeudesta lopullisesti ratkaista eräät asiat heinäkuun 23 päivänä 1896 annetun asetuksen 1 §:stä. Tärkeimpiä ovat kysymykset virkanimityksistä oikeusvirkakunnassa. Näiden asiain käsittelyn jättämistä Korkeimman Oikeuden tehtäväksi puoltaa se seikka, että Korkeimmalla Oikeudella kokoonpanonsa ja toimintansa vuoksi tulee olemaan tarkemmat tiedot oikeushoidon tästä haarasta kuin hallituksella. Esityksessä ehdotetaan senvuoksi, että sellaiset hovi- ja alioikeuksia koskevat nimitys-, virkavapaus- ja viransijaisuusasiat, joiden ratkaisu ei kuulu alemman viranomaisen tehtäviin, olisivat Korkeimman Oikeuden käsiteltäviä samoinkuin ne muut oikeudenhoitoa koskevat asiat, jotka Korkeimmalle Oikeudelle ehkä uskotaan. Korkeimman Oikeuden jäsenet nimittäisi edelleen, kuten tähänkin asti, maan hallitus».

Vaikkakaan edellä mainitun hallituksen esityksen pohjalta ei tullutkaan lakia korkeimmasta oikeudesta,[2] sen käsittely osoittaa selvästi, mistä syystä oikeushallintoasiat ja ennen kaikkea tuomareiden nimitysasiat tulivat kuulumaan niihin asioihin, joiden käsittelyyn korkeimman oikeuden tuli osallistua. Sama syy on ilmeisesti ollut näet vaikuttamassa, kun korkeimmasta oikeudesta sittemmin v. 1918 annetussa laissa ja seuraavana vuonna annetussa Suomen hallitusmuodossa säädettiin, että tasavallan presidentti nimittää mm. korkeimman oikeuden jäsenet sanotun oikeuden esityksestä, ja että korkein oikeus itse nimittää kihlakunnantuomarit, pormestarit ja maanjako-oikeuden puheenjohtajat jne.

2. Tarkasteltaessa yleisten tuomioistuinten kohdalta tuomareiden nimittämiseen liittyviä tämän esityksen kannalta kiinnostavia kysymyksiä on syytä panna merkille, että muodollisessa nimittämismenettelyssä eri tuomarivirkoihin seurataan suunnilleen samanlaista menettelyä kuin vastaavanasteisiin virkoihin nimittämisessä muutoinkin. Tämä käy ilmi hallitusmuodon 87, 88 ja 89 §:stä. Ehdollepano, lausunto ja esitys sekä nimittäminen, milloin sen suorittaa tuomioistuin, tapahtuvat ao. tuomioistuimen, hovioikeuden tai korkeimman oikeuden, täysistunnossa.[3]

---

[2] Ko. lakiehdotus jäi vahvistamatta. Hallituksen esitys, joka johti korkeimmasta oikeudesta annetun lain antamiseen (n:o 10/1917 II vp.), annettiin 1917 vuoden toisille valtiopäiville ja eduskunnan vastaus valmistui toukokuun 28 päivänä 1918.

[3] Vrt. *Kehittyvä hallintolainkäyttö s. 21*, jossa katsotaan, ettei kollegiaalinen tuomioistuinkokoonpano ole useinkaan tarkoituksenmukainen organisatorinen muoto

Korkeimmassa oikeudessa käsiteltävät tuomareiden nimitysasiat, kuten valitukset, ehdollepanot ja lausunnot sekä tuomareiden nimittäminen, valmistellaan oikeusministeriössä ja esitellään sieltä korkeimman oikeuden täysistunnossa, johon oikeusministeri ottaa osaa. Nimittämisen kihlakunnantuomarin, maaoikeustuomarin ja pormestarin virkoihin suorittaa korkein oikeus kahden ensiksi mainitun viran osalta hovioikeuden tekemän ja pormestarin viran kohdalta ao. kaupunginvaltuuston vaaliin perustuvan virkaehdotuksen perusteella. Esim. kihlakunnantuomarin viran täyttämisen ollessa kysymyksessä hovioikeus asettaa virkaa hakeneista ehdolle kolme taidon, kyvyn ja koetellun kansalaiskunnon puolesta ansioituneinta ja tämän virkaehdotuksen nojalla, mikäli se on saanut lainvoiman, korkein oikeus suorittaa nimittämisen. Ehdollepano sitoo sikäli, ettei korkein oikeus voi nimittää hakijaa, jota ei ole pantu ehdolle. Eri asia on, että hakija, joka hovioikeuden ehdollepanossa ei ole päässyt ehdolle, voi valittaa korkeimpaan oikeuteen ehdollepanosta ja ehkä päästä siten ehdolle ja saada mahdollisuuden tulla nimitetyksi virkaan.

Avoimeksi tullut hovioikeuden jäsenen virka on niin ikään julistettava haettavaksi ja hovioikeus tekee virkaehdotuksen, josta voidaan valittaa korkeimpaan oikeuteen. Hallitusmuodon 89 §:n 1 momentin mukaan hovioikeuksien jäseniä koskevasta virkaehdotuksesta on korkeimman oikeuden annettava lausuntonsa. Sen jälkeen kun asia on oikeusministeriöstä esitelty valtioneuvoston yleisistunnossa, jossa voidaan ottaa kantaa ehdollepanon puitteissa nimityskysymykseen, asia esitellään tasavallan presidentille, joka hallitusmuodon 87 §:n mukaan suorittaa nimityksen nimittämällä virkaan jonkun ehdolle pannuista. Presidentti ei tietystikään ole velvollinen nimittämään ensimmäiselle sijalle asetettua, mutta ei voi myöskään nimittää hakijaa, jota ei ole pantu ehdolle.

Hovioikeuksien presidenttien sekä korkeimman oikeuden jäsenten ja esittelijöiden nimittämisen suorittaa hallitusmuodon 87 §:n mukaan tasavallan presidentti korkeimman oikeuden esityksestä. Kun mainitunlainen virka on tullut avoimeksi, käsitellään asia korkeimmassa oikeudessa, oikeusministerin osallistumatta tällöin käsittelyyn, ja esitys tehdään tasavallan presidentille. Esityksen tarkoituksena on osoit-

---

hallintoasioiden käsittelemiseen. Valtioneuvoston kohdalta ks. *Perustuslakikomitean mietintö* s. 33—34. Mielestäni oikeushallintoasiat on yleensä, sikäli kuin ne kuuluvat tuomioistuimen käsiteltäviin, ratkaistava kollegisessa kokoonpanossa. Kokoonpanosta voidaan esittää erilaisia käsityksiä.

taa, kuka korkeimman oikeuden mielestä olisi virkaan nimitettävä,[4] mutta esitys ei sido nimittävää viranomaista, tasavallan presidenttiä. Vaikkei hallitusmuoto sitä ainakaan nimenomaan edellytä, on katsottu voitavan siinä valtioneuvoston istunnossa, jossa asiaa sen jälkeen korkeimman oikeuden esityksen pohjalta oikeusministeriön esittelystä käsitellään ennen presidentille esittelemistä, puoltaa asianomaiseen virkaan nimitettäväksi muu kuin korkeimman oikeuden esittämä henkilö. Tasavallan presidentti suorittaa nimityksen valtioneuvoston istunnossa oikeusministerin esityksestä ja ainakin viime aikoina on useita kertoja poikennut korkeimman oikeuden esityksestä ja nimittänyt oikeusministerin esittämän valtioneuvoston puoltaman henkilön.

Korkeimman oikeuden presidentin nimittämistä ei ole säädetty tapahtuvaksi korkeimman oikeuden eikä minkään muun viranomaisen esityksestä,[5] vaan tasavallan presidentti nimittää korkeimman oikeuden presidentin valtioneuvoston istunnossa oikeusministerin esitellessä asian. Menettely on sama kuin nimitettäessä korkeimman hallinto-oikeuden presidenttiä sekä valtioneuvoston oikeuskansleria ja apulaisoikeuskansleria. Ennen esittelyä tasavallan presidentille asia käsitellään valtioneuvoston yleisistunnossa.

Edellä esitetystä olemme voineet havaita, millä tavoin tuomioistuimet nykyisin, hallitusmuotoomme perustuvan nimitysjärjestelmän mukaan osallistuvat tuomareita koskevaan nimitysmenettelyyn. Tuomioistuinten mainitulla osallistumisella on erityinen perusteensa, jota ei löydetä haettaessa vastausta yksinomaan kysymykseen, minkä vuoksi tuomioistuintenkin kohdalla on nimittämismenettelyssä päädytty samanlaisten muotojen omaksumiseen kuin muiden virkojen kohdalla ts. ottamalla käyttöön suora nimitys sekä ehdollepanon perusteella ja esityksestä tapahtuva nimitys. Lähtökohtana on tietysti pyrkimys saada valtion palvelukseen päteviä ja tehtäväänsä pystyviä virkamiehiä, mutta tuomareiden kohdalta tähän päämäärään pääsemisen varmistamiseksi ylemmille tuomioistuimille on sillä tavoin kuin hallitusmuodosta käy ilmi annettu tehtäväksi osallistua tuomareiden nimittämiseen, koska on katsottu ja lienee tänäkin päivänä pidettävä tosiasiana, että juuri niiden piirissä kyetään paremmin kuin muualla

---

[4] Ks. *Merikoski,* Suomen julkisoikeus pääpiirteittäin s. 289. Vrt. *Lahtinen,* Lakimies 1964 s. 509—510.

[5] Ks. *Lahtinen,* Lakimies 1964 s. 510 ja 512. Käytännössä lienee menetelty siten, että tasavallan presidentille on hankittu tieto korkeimman oikeuden mielipiteestä. Ainakaan viime aikoina ei kuitenkaan näytä korkeimman oikeuden mielipidettä noudatetun.

ja muiden viranomaisten taholta puolueettomasti arvostelemaan tuomareiksi tarjolla olevien henkilöiden ammatillinen pätevyys ja muu kelpoisuus sekä sopivaisuus kulloinkin kysymyksessä olevaan tuomarinvirkaan. Se että tuomioistuinlaitoksen riippumattomuus tavallaan tulee samalla korostetuksi, ei liene oikeusvaltiossa suinkaan haitta vaan asianlaita on päinvastoin.

3. Kun viime aikoina on otettu harkittavaksi oikeuslaitoksemme kehitysnäkymiä ja siinä yhteydessä eräillä tahoilla etupäässä demokratian nimissä esitetty mm. näkemyksiä, jotka ovat tähänastiselle oikeuskehityksellemme vieraita, on samassa yhteydessä esitetty myös arvostelua voimassa olevaa tuomareiden nimitysjärjestelmäämme vastaan. Niinpä eräässä yhteydessä on tuomareiden nimitysjärjestelmäämme pidetty miltei kokonaan itsetäydennysjärjestelmänä, joka olisi selvästi ristiriidassa demokraattisen vallankäytön periaatteiden kanssa.[6] En käy tässä yhteydessä enemmälti esittämään käsityksiäni tuollaisista kannanotoista. Totean kuitenkin, että esim. se edellä viittaamani seikka, että useimmat tuomareiden nimitysasiat, jotka kuuluvat korkeimman oikeuden käsiteltäviin, valmistellaan oikeusministeriössä ja esitellään sieltä sekä käsitellään korkeimmassa oikeudessa oikeusministerin ottaessa osaa, kuten korkeimman oikeuden jäsenet, asian käsittelyyn, merkitsee itse asiassa että eduskunnan luottamusta nauttivan hallituksen jäsen toimii korkeimman oikeuden jäsenenä mainitunlaisia asioita käsiteltäessä, vieläpä oikeusministeriön esittelijän kanssa voi vaikuttaa esityksen tekemiseen perusteluineen, jonka pohjalta asia ratkaistaan.[7] Entäpä mikä merkitys nyt kysymyksessä olevassa suhteessa on sillä edellä koskettelemallani seikalla, että tuomareiden nimitysasiat kaikissa niissä tapauksissa jolloin nimityksen suorittaa tasavallan presidentti, ennen nimitystä käsitellään valtioneuvostossa, joka ainakin viime aikoina on saattanut ottaa korkeimman oikeuden kannasta poikkeavan kannan, mitä tasavallan presidentti nimitystä suorittaessaan on noudattanut. Osoittavatko nämä tosiseikat, että nykyistä tuomareiden nimittämisjärjestelmää voidaan pitää sellaisena itsetäydennysjärjestelmänä, joka ei antaisi tarpeeksi sijaa eduskunnan luottamusta nauttivan hallituksen tai demokraattisesti valitun elimen, tasavallan presidentin, vallankäytölle tuomarei-

---

[6] Ks. mm. oikeuslaitostoimikunnan mietintö s. 79—82.

[7] Kirjoittajan oman kokemuksen mukaan ko. yhteistyö oikeusministeriön ja korkeimman oikeuden kesken on sujunut kitkattomasti ja hyvin. Tapaukset, joissa nimitysasioissa olisi poikettu oikeusministeriön esityksistä, eivät ole kovinkaan lukuisia.

den nimitysasioissa? En tässä yhteydessä puutu siihen, onko tällöin kaikki tapahtunut täysin hallitusmuodon hengen mukaisesti ja miten on arvosteltava esim. tapausta, jolloin nimitystä suoritettaessa on poikettu korkeimman oikeuden yksimielisestä esityksestä. Sanottu esitys ei tosin sido tasavallan presidenttiä, mutta se seikka tuntuu arveluttavammalta, että valtioneuvosto näyttää tuollaisissa tapauksissa ikään kuin tulleen korkeimman oikeuden sijaan, mitä hallitusmuodossa ei ole edellytetty.

4. Ovatko tuomarit sitten erikoisasemassa muihin virkamiehiin nähden sikäli, että tuomioistuinten osallistumista heidän nimittämismenettelyynsä on edelleenkin pidettävä tarpeellisena? Niinkuin edellä on viitattu, tuomioistuinten osallistumisen oikeushallintoon ja erityisesti tuomareiden nimittämiseen on yleensä katsottu olevan yhteydessä tuomioistuinten riippumattomuuden kanssa, mitä oikeusvaltioissa pidetään *kansalaisten oikeuksien ja kansalaisvapauksien* loukkaamattomuuden ja säilymisen takeena.[8] Ilmeisesti etupäässä juuri tämän johdosta tuomareiden nimittämismenettelyyn näytään mainituissa valtioissa kiinnitetyn erityistä huomiota. Suomen kohdalta totean tässä vain, että nimittämisjärjestys eri tuomarinvirkoihin samoin kuin muihinkin tärkeimpiin virkoihin on hallitusmuodossa säännelty ja että tuomarinvirkojen erikoisuus näkyy juuri siinä, että nimittämismenettelyyn on hallitusmuodon mukaan tuomioistuinten osallistuttava. Tätä järjestelmää ei käy muuttaminen muutoin kuin peruslainsäädäntöjärjestystä noudattaen säädetyllä lailla.

Näin on asianlaita voimassa olevan, hallitusmuotoomme perustuvan nimittämisjärjestelmän mukaan. Päällisin puolin katsoen luulisi tilanteen tuskin muuttuvan toiseksi oikeuslaitostamme kehitettäessä ja uudistettaessa. Ei myöskään käytännössä nähdäkseni ole ilmennyt sellaisia todellisia syitä, joiden johdosta olisi aihetta ainakaan olennaisiin muutoksiin.

En puutu tässä yhteydessä enemmälti kysymykseen tuomioistuinten riippumattomuudesta ja mitä siihen kuuluu, koska tuon kysymyksen kohdalla meillä ei ole tinkimisen varaa ja kun tuomioistuinten riippumattomuuden säilyttämistä on siten pidettävä itsestään selvänä asiana. Sen sijaan muita syitä, jotka puoltavat tuomioistuinten

---

[8] Tuomareiden riippumattomuus on saatettu voimaan oikeusalamaisten eikä tuomareiden eduksi. Ks. riippumattomuuden analysoinnista sosialistisissa valtioissa esim. *Heinrich Toeplitz*, Oikeus ja politiikka, s. 36 ss. — Vrt. myös Law and judicial system of nations, Italy s. 4.

osallistumisen säilyttämistä tuomareiden nimittämismenettelyssä on syytä vielä kosketella.

Tuomareiden nimittämismenettelyä koskevien säännösten perustana on, että nimittävää viranomaista, jonka on suurinta mahdollista objektiivisuutta noudattaen virkanimityksissä toimittava valtion edun mukaisesti,[9] tuetaan asiantuntevaa apua antaen tämän velvollisuuden täyttämisessä. Lienee turhaa kuvitella, että voitaisiin saada aikaan sellainen järjestelmä, joka takaisi, että tuomioistuinlaitoksen ulkopuolelta oleva tuomarinvirkojen täyttäjä, turvautumatta asiantuntijan tai asiantuntijaelimen lausuntoon, yksistään hakijain ansioluettelojen nojalla yleensä voisi objektiivisin perustein päättää, kuka tuomarinviran hakijoista kulloinkin on pätevin ja sopivin avoinna olevaan virkaan. Silloinkin kun on luotu tarkat eri tuomarinvirkoihin vaadittavat kelpoisuusvaatimukset sisältävä järjestelmä, tullaan tarvitsemaan asiantuntemukseen perustuvaa harkintaa hakijoiden tai tarjolla olevien kesken suoritettavassa vertailussa tai valikoinnissa, jollei kokonaan luovuta siitä tuomareitakin koskevasta hallitusmuodon 86 §:n periaatteesta, että yleiset ylennysperusteet valtionvirkoihin ovat taito, kyky ja koeteltu kansalaiskunto. Valtion edun ja erityisesti oikeudenhoidon kannalta ei ole yhdentekevää, millä tavoin tuomareiden virat kulloinkin täytetään. Siihen, että tuomarinviran hakijoiden tai siihen tarjolla olevien vertailu ja valikointi tapahtuu asiantuntevasti ja puolueettomasti, on voitava myös luottaa. Tuomioistuinten osallistumista tuomareiden nimitysmenettelyyn näyttävät näin ollen vaativan tärkeät syyt.

Se, mitä edellä on esitetty, koskee tuomarinvirkoja kaikissa oikeusasteissa, mutta lienee perusteltua otaksua, että ali- ja hovioikeuksien kohdalla, jolloin hakijoita on enemmän ja he ovat yleensä tuomareina tuntemattomampia kuin esim. korkeimpaan oikeuteen tarjolla olevat lakimiehet.[10] tarve saada pystyvä ja puolueeton tuomarikunta puoltaa sellaisenkin järjestelmän käyttöön ottamista kuin mitä virkaehdotusjärjestelmä merkitsee. Sen sijaan esim. korkeimman oikeuden presidenttiä ja jäseniä nimitettäessä ei nimittävää viranomaista ole tarpeen sitoa samalla tavoin.[11]

Jos tarkastelemme sitä, mihin perustuu tuomioistuinten asiantuntemus tuomareiden nimittämiskysymyksissä, voinemme helposti

---

[9] Ks. *Tarjanne,* Nimittämismenettely valtion virkoja täytettäessä, Kirjoituksia ja lausuntoja 1943 s. 132—133.

[10] *Vrt. Tarjanne,* Nimittämismenettely s. 139—140.

[11] *Vrt. Merikoski,* Suomen julkisoikeus pääpiirteittäin s. 289.

ymmärtää, että tuomioistuimet käytännössä joutuvat niin paljon tekemisiin sellaisten kysymysten kanssa, jotka ovat omiaan luomaan pohjan tuomarin tehtävien ja tuomarilta vaadittavien ominaisuuksien ja ammattitaidon ja muun kelpoisuuden tuntemiselle, että sen voidaan otaksua antavan välttämättömän lähtökohdan ja edellytykset mainitunlaisiin kysymyksiin perehtymiselle ja niiden ymmärtämiselle. Tämän lisäksi se tuntemus, mikä esim. korkeimman oikeuden tai hovioikeuden jäsenillä on niistä henkilöistä, joiden kanssa he joutuvat työskentelemään tai joiden työskentelyä he ovat voineet seurata, sekä heidän työstään, antaa ensiksi mainituille tietyn kuvan ja luo käsityksen viimeksi sanottujen kyvyistä, ja silläkin on oma merkityksensä suoritettavissa arvosteluissa. Minusta näyttää, että sen jälkeen kun esim. korkeimpaan oikeuteen on voitu ottaa ylimääräisiä oikeusneuvoksia, se rekrytointipohja, jolta korkeimman oikeuden jäseniä otetaan, on entisestään laajentumassa, koska korkeimmassa oikeudessa ylimääräisenä oikeusneuvoksena palvelevan taidoista ja kyvyistä, olkoonpa hän aikaisemmin palvellut tuomioistuinlaitoksen piirissä tai sen ulkopuolella, saadaan välittömästi luotettava käsitys.

Niinkuin pitkäaikainen käytäntö on osoittanut, tuomioistuinten esityksiin ja muihin kannanottoihin tuomareiden nimitysasioissa silloin kun ne eivät ole sitoneet nimittäjää, tasavallan presidenttiä, on yleensä luotettu, ja vain harvoin niistä poikettu. Aivan viime aikoina on kuitenkin syistä, joiden selvittäminen jääköön ao. tutkijain huoleksi, tuollaisia poikkeamisia tapahtunut melko usein, niinkuin jo edellä on viitattu. Tässä yhteydessä ei ole syytä jättää huomaamatta oikeuslaitostoimikunnan mietinnössä esitettyä toteamusta, jonka mukaan: »Yleensä korkeimpien oikeuksien nimittämistä koskevista esityksistä ei kuitenkaan ole *käytännössä* poikettu, minkä vuoksi ylimmät tuomioistuimet ovat tosiasiallisesti saaneet *itse* täydentää itsensä.»[12] Kysymyksessä lienee mietinnössä omaksutun kannan huomioon ottaen tavallaan moitteenalainen tilanne, siitä huolimatta että mietinnön mukaan korkeimpien oikeuksien osalta nykyinen nimittämisjärjestelmä sallii periaatteessa demokraattisesti valitun elimen, tasavallan presidentin, vaikuttaa tuomareiden nimittämiseen. Onko tasavallan presidentti siis menetellyt tavalla mitä mietinnön ajatuksenkulkua seuraten ei voida pitää hyväksyttävänä, sillä tuskinpa sitä voidaan katsoa viaksi, että korkein oikeus on tehnyt liian luotettavan tuntuisia esityksiä. Ei kai toimikunnan mielestä demokratian nimessä

[12] Ko. mietintö s. 81.

tilannetta ole korjattava siten, ettei mainituin tavoin vaikuttavia esityksiä uuden järjestelmän aikana enää tehtäisi?

Niin hyvin oikeuskehitys kuin järkisyyt puoltavat nähdäkseni sitä, että tuomioistuinten osallistuminen tuomareiden nimittämiseen on edelleen säilytettävä kaikissa niissä tapauksissa, jolloin nimittämistä ei suorita tuomioistuin, riippumatta siitä, mikä muu elin sitten nimittämisen suorittaa ja mitä tuomarin ammatilliseen pätevyyteen katsotaan kuuluvan. Eriasteisten poliittisten elinten osuus, mikä se lieneekin, ei voi yksistään antaa takeita siitä, että tuomarinvirat täytetään asiantuntevasti ja puolueettomasti sekä muutoinkin tavalla, johon voidaan luottaa. Täytyy lisäksi ottaa huomioon, että tuomarinvirkoihin nimittäjänä kysymykseen tulevan tasavallan presidentin toiminta-ala on laaja sekä että valtioneuvostolle, jonka osa käytännössä näyttää tuomarinnimitystenkin kohdalta entisestään kasvaneen, kuuluu yleensä ratkaista hallitus- ja hallintoasioita, joiden laatu monipuolistuu ja määrä yhä kasvaa. Ainakaan valtioneuvostolla, oikeusministeriä lukuunottamatta, ei luulisi olevan aikaa ja tuskin harrastustakaan muutoin kuin ehkä poliittisista syistä puuttua tuomareiden virkanimityksiin.

5. Edellä olen tehnyt selkoa siitä, millä tavoin meillä tuomioistuinten osallistuminen tuomareiden nimittämiseen hallitusmuodon mukaan on järjestetty. Olen tuonut myös esille seikkoja, jotka puoltavat tuomioistuinten osallistumisen edelleen säilyttämistä, samoin kuin yrittänyt torjua väitteitä, joita on esitetty etenkin nykyisen järjestelmän epädemokraattisuudesta. Siitä että olen näin menetellyt, ei pidä tehdä kuitenkaan sellaista johtopäätöstä, etteikö joissakin yksityiskohdissa saattaisi ehkä olla tarkistamisen varaa. Tässä yhteydessä ei kuitenkaan ole tilaisuutta kosketella asiaa näin yksityiskohtaisesti, eikä ajankohtakaan siihen liene sovelias.

Kun näyttää siltä, että eräät oikeuslaitoksemme uudistajat herkästi hakevat esikuvia sosialistisista maista, joissa tuomioistuimet eivät ainakaan periaatteessa osallistune tuomareiden valitsemismenettelyyn ja joissa tuomarinvirat täytetään määräajaksi vaaleilla, olisi paikallaan huomauttaa esim. siitä periaatteellisesta erosta, mikä säännösten mukaan on tuomareiden ja heidän tehtäviensä välillä noissa maissa ja länsimaisissa oikeusvaltioissa.[13] Esim. DDR:n tuo-

[13] Ks. *Heinrich Toeplitz,* Oikeus ja Politiikka s. 43 ss. Vrt. myös *René David,* Nykyajan suuret oikeusjärjestelmät, I nide (suom. Asa Koljonen) s. 200 s. David katsoo, että Neuvostoliitossa omaksuttu tuomareiden vaalisysteemi näyttää luonnol-

marinvakuutus, jonka mukaan tuomarin on mm. »aina varauksetta omistauduttava sosialismille, yhteiskuntajärjestyksemme suojelemiselle, jatkuvalle työläis- ja talonpoikais-valtiomme lujittamiselle sekä rauhan säilyttämiselle», antaa tuomareille, olkoonpa ettei heidän toimintaansa tuomareina ole syytä väheksyä, toisen periaatteellisen lähtökohdan ja suunnan kuin esim. suomalaisen tuomarin vannottava 1734 vuoden lain oikeudenkäymiskaaren 1 luvun 7 §:n vala, joka korostaa oikeuden ja totuuden toteuttamisvelvollisuutta. On johdonmukaista, että nimitysmenettelykin kuvastaa kysymyksessä olevaa syvälle käypää eroa.

6. Mitä tulee tuomioistuinten osallistumiseen tuomareiden nimittämiseen yleensä, niin ulkomaiden oikeutta ja oikeuskehitystä tarkasteltaessa havaitsemme siinä kohden aikaa myöten syntyneen erilaisia ratkaisumalleja ja kehityksen käyneen siihen suuntaan, että jolleivät itse tuomioistuimet ota osaa nimittämismenettelyyn, niin lautakunnat ja neuvostot, joissa on ylimpien tuomioistuinten presidenttejä ja jäseniä, suorittavat saman tehtävän.[14] Naapurimaistamme *Ruotsissa,* jossa nimitykset tuomarinvirkoihin suorittaa kuningas, hovioikeuksilla on ollut ja on edelleen keskeinen asema oikeushallinnossa ja tuomarinvirkoja täytettäessä, mutta myös korkeimmalla oikeudella on mahdollisuus lausua mielensä sen omia jäseniä nimitettäessä. Viime vuosikymmenen lopulta lähtien on etenkin tärkeimpien alioikeuden tuomarinvirkojen täyttämiseen osallistunut nk. presidenttikollegio, johon kuuluvat kaikkien hovioikeuksien presidentit, korkeimman oikeuden puheenjohtaja ja Ruotsin tuomariyhdistyksen puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja. Suunnitteilla on ehdotuksen tekemistä varten tavallisten raatimiesten virkojen täyttämiseksi virkaehdotuslautakunnan perustaminen, jonka lautakunnan kaikki jäsenet olisivat tuomareita. Ruotsin uuteen peruslakiehdotukseen (Förslag till Regeringsform), jonka 1 luvun 7 §:ssä ja 10 luvussa on tuomioistuimia ja oikeudenkäyttöä koskevia säännöksiä, sisältyy ainoastaan viimeksi sanotun luvun 14 §:ään viittauksenomainen säännös tuomio-

---

liselta maassa, jossa kansan suvereniteetti on usein toistettu uskonkappale ja jossa oikeus on määritelty vallanpitäjien politiikan välikappaleeksi. Hän mainitsee myös, että tuomarin- kuten muutkin vaalit tapahtuvat Neuvostoliitossa kaikkivaltiaan kommunistipuolueen vallitsemina; kansan tai sen edustajien suorittama äänestys on tuskin muuta kuin puolueen esittämien ehdokkaiden muodollinen hyväksyminen. Tämän seikan David katsoo eliminoivan koko joukon niitä vaikeuksia, joita muissa maissa voi esiintyä tuomarinvaaleissa.

[14] Vrt. esim. *Terje Wold,* Norsk juridisk tidskrift 1964 s. 387 ja 393.

istuinten osalta virantäyttäjästä. Siihen ei ole otettu tarkempia säännöksiä nimittämismenettelystä, joka ilmeisesti jää entisenlaiseksi ja on muutettavissa lailla.

Skandinavian maista *Norjassa* näyttää tuomioistuinten osanotto tuomarinvirkojen täyttämiseen olleen tähän mennessä jokseenkin vähäistä. Sen sijaan uuden suunnitelman mukaan tultaisiin sitä lisäämään tavalla, joka muistuttaa tuomareiden nimitysjärjestelmiä eräissä Länsi-Euroopan valtioissa sekä naapurimaassa Ruotsissa vieläpä eräässä kohdin Suomessakin omaksuttua nimittämismenettelyä. Ns. Schei'n komitean mietinnössä [15] vuodelta 1970 ehdotetaan, että ennen korkeimman oikeuden jäsenen nimittämistä sanotun oikeuden vakinaiset jäsenet antaisivat neuvoa-antavan lausuntonsa esittelevälle valtioneuvokselle (oikeusministerille) (tillråding til den foredragende statsråd). Tämä ei koskisi kuitenkaan justitiariuksen nimittämistä. Ennen muiden virkatuomareiden nimittämistä olisi esittelevälle valtioneuvokselle (oikeusministerille) taas erityisen lautakunnan (innstillingsråd) annettava lausuntonsa. Lautakuntaan tulisivat mietinnön mukaan kuulumaan korkeimman oikeuden justitiarius, suurkäräjien oikeusasiamies, Norjan asianajajayhdistyksen hallituksen valitsema jäsen sekä Norjan lakimiesyhdistyksen hallituksen valitsema jäsen. Justitiarius olisi lautakunnan puheenjohtaja.

Samoin kuin Ruotsissa ja Norjassa *Tanskassakin* tuomarit nimittää virkoihinsa kuningas. Hakemukset, jotka ao. tuomioistuinten presidentit lähettävät lausuntoineen oikeusministeriölle, toimitetaan sen tuomioistuimen presidentille, jossa tai jonka alaisessa tuomioistuimessa täytettävä virka on. Myös tämä presidentti antaa hakijoista lausuntonsa neuvoteltuaan muiden jo lausuntonsa antaneiden presidenttien kanssa, minkä jälkeen asiakirjat kaikkine lausuntoineen toimitetaan korkeimman oikeuden presidentille, joka antaa, mikäli katsoo sen tarpeelliseksi, vielä lausuntonsa ennenkuin nimityksestä päätetään. Käytännössä on viime aikoina tapahtunut oikeusministeriön ylimpien virkamiesten ja presidenttien välisiä neuvotteluja.

Tässä yhteydessä lienee aihetta ainakin viittauksenomaisesti kosketella tuomareiden nimitysjärjestelmiä myös eräissä muissa maissa. Lienee paikallaan erityisesti viitata niiden länsimaiden järjestelmiin, jotka näyttävät osoittavan kehityksen suuntaa. *Saksan Liittotasavallan* osalta voidaan tässä suhteessa mainita, että liittovaltion ylempien tuomioistuinten tuomareiden nimittämiseen osallistuu tuomarinvaali-

[15] Innstilling om Domstolenes rekruttering og dommernes utdannelse m.v.

lautakunta, joka tutkii, onko tuomarinvirkaan ehdolla olevilla tehtävän hoitamiseen tarvittavat asialliset ja henkilökohtaiset edellytykset, ja että vastaavanlaista lautakuntamenettelyä noudatetaan eräissä osavaltioissa tuomareita nimitettäessä. Liittovaltion tuomarivaalilautakuntaa johtaa liittovaltion ao. ministeri, ilman äänioikeutta, ja siihen kuuluvat osavaltioiden ao. ministerit sekä liittopäivien valitsemat jäsenet. Ennen nimittämistä on tuomarinviran hakijoista Präsidialrat-nimisen elimen annettava lausuntonsa, ja tämän elimen kaikki jäsenet ovat tuomareita, joista vähintään puolet on tuomareiden itsensä valitsemia. *Ranskassa,* jossa tuomarit nimittää tasavallan presidentti, ylimpien tuomioistuinten tuomarinvirat täytetään erityisen lautakunnan suosituksen perusteella ja muut tuomarinvirat oikeusministerin esityksestä, mitä on edellyttänyt neuvottelu lautakunnan kanssa. Lautakunta on hyvin arvovaltainen: puheenjohtajana tasavallan presidentti, varapuheenjohtajana oikeusministeri sekä jäseninä yhdeksän presidentin nelivuotiskaudeksi määräämää lainoppinutta, joista neljä määrätään ylimpien tuomioistuinten esityksestä ja kolme muista tuomioistuimista. *Italiassa* ylin tuomarineuvosto takaa tuomioistuinten autonomian ja riippumattomuuden. Se pitää huolta tuomioistuinten virkanimityksistä, siirroista ja ylennyksistä sekä kurinpitotoimenpiteistä. Tuomarineuvostossa on tasavallan presidentti puheenjohtajana sekä jäseninä korkeimman kassatio-oikeuden ensimmäinen presidentti, korkeimman oikeuden valtionasiamies ja neljätoista varsinaisten tuomioistuinten ja seitsemän parlamentin valitsemaa jäsentä.[16]

Niinkuin voimme havaita sen tarkastelun perusteella, minkä olen tässä yhteydessä suorittanut niin hyvin skandinaavisten naapurimaiden kuin eräiden muidenkin maiden tuomareiden nimittämisjärjestelmien osalta, yleensä länsimaisissa oikeusvaltioissa ylemmät tuomioistuimet taikka sellaiset lautakunnat tai neuvostot, joihin kuuluu tuomioistuinten presidenttejä ja jäseniä, ottavat osaa tuomareiden nimityksiin. Näyttääpä yleinen kehityskin viittaavan tuomioistuinten tai niitä edustavien lautakuntien osallistumisen yleistymiseen. Tuskinpa tätä taustaa vasten meillä esiintyvien vastakkaisten pyrkimysten voidaan katsoa merkitsevän »edistystä».

---

16 Ks. Law and judicial systems of nations, Italy s. 4. Vrt. *Terje Wold,* Norsk juridisk tidskrift 1964 s. 387.

K. K. Kankaanranta

Barrikaadin toiselta puolelta eli entisen asianajajan näkemyksiä oikeuslaitoksen uudistamisesta

Viime aikoina käyty vilkas keskustelu oikeudenkäyntilaitoksen uudistamisesta on saanut voimakkaasti poliittisen leiman. Sama kaikkien elämänalojen ja -ilmiöiden politisoitumispyrkimys, joka selvästi on tullut esille muilla yhteiskuntaelämän aloilla, on lyönyt leimansa myös oikeuslaitoksen uudistamisvaatimuksista käytyyn keskusteluun. On teetetty tutkimuksia ihmisten käsityksistä oikeuslaitoksen puolueettomuudesta. Näihin tutkimuksiin on sitten tavan takaa vedottu, vaikka tutkimus perustuu huomattavalta osalta sellaisten henkilöiden lausumiin, jotka eivät milloinkaan ole olleet missään tekemisissä oikeuslaitoksen kanssa. Jätettyäni asianajajan ammatin olen tämän vuoksi pitänyt välttämättömänä tuoda tähän keskusteluun lisää myös sen tiedon, mitä yli kaksi vuosikymmentä niin yleisissä tuomioistuimissa kuin hallinto- ja muissa tuomioistuimissa ja virastoissa asioita hoitanut on joutunut kokemaan.

Aluksi tahdon todeta, että kokemuspiiristäni, jonka luulisin ulottuvan useimmille oikeuselämän aloille, puuttuu täysin tapaus, josta voitaisiin vakavasti väittää, että asianosaisen parempi yhteiskunnallinen asema tai suurempi varallisuus olisi johtanut ratkaisun tämän asianosaisen kannalta edulliseen tulokseen heikommassa yhteiskunnallisessa asemassa tai vähemmän oppia saaneen tai varattomamman asianosaisen kustannuksella. Vaikka tuomioistuimen tehtävänä ei ole neuvoa eikä ohjata kumpaakaan asianosaista oikeudenkäynnissä, ilmenee usein selvä pyrkimys aineellisen oikeuden toteuttamiseen tästä periaatteesta tinkimällä. Kun tietämätön tai taitamaton tai vähävarainen henkilö ei kykene asiaansa asianmukaisesti hoita-

maan, on tavanomaista ja oikeuslämämme perinteiden mukaista, että joko tuomioistuimen jäsenet suoranaisesti tai oikeudenpalvelijoita tai joissakin tapauksissa syyttäjää välittäjinä käyttäen pyrkivät saattamaan tällaisen asianosaisen tietoon, miten hänen tulisi asiaansa hoitaa päästäkseen oikeuksiinsa. Varsin runsaasti käytetään, ehkäpä oikeusteorian vastaisesti, tuomioistuimen kyselyoikeutta paitsi aineellisen totuuden selvittämiseksi myös heikommassa asemassa olevan asianosaisen auttamiseksi, kun hän ei itse osaa asiaansa hoitaa. Maksuttomasta oikeudenkäynnistä annettu laki on tässä suhteessa tuonut tuntuvan parannuksen. Kun lisäksi oikeusavustajan palkkaaminen yhteiskunnan varoin on tehty mahdolliseksi, voisi nykyisin jo sanoa, että maksutonta oikeudenkäyntiä ja julkisista varoista palkkionsa saavaa avustajaa käyttävä asianosainen on jopa paremmassa asemassa kuin monet, jotka tietojensa ja taitojensa puolesta eivät myöskään pysty itse asioitansa hoitamaan, mutta jotka varallisuutensa puolesta eivät voi saada maksutonta oikeudenkäyntiä eivätkä avustajaa yhteiskunnan kustannuksella tai saada vain osittain maksuttoman oikeudenkäynnin.

Todelliset epäkohdat oikeudenkäyntilaitoksessa eivät suinkaan esiinny tässä suhteessa — joitakin satunnaisia poikkeuksia ehkä lukuunottamatta —, vaikka juuri puolueettomuusvaatimuksen tehostamisesta on niin paljon puhuttu. Epäkohdat ovat sen sijaan aivan muualla. Voidaan liioittelematta todeta, että lähes kaikissa tuomioistuimissa on aivan liian vähän työvoimaa sen asiamäärän käsittelemiseksi ja hoitamiseksi, joka tuomioistuimille kuuluu. Ensimmäinen tehtävä olisi antaa kylliksi varoja todella riittävän henkilökunnan saamiseksi tuomioistuinlaitoksen käyttöön. Useissa tuomioistuimissa päivittäin käsiteltävien juttujen määrä on niin suuri, että tuomioistuimen jäsenillä ei inhimillisesti katsoen ole tosiasiallista mahdollisuutta riittävän perusteellisesti perehtyä niihin asioihin, joista heidän on tehtävä monesti asianosaisten elämään varsin suuresti vaikuttavia ratkaisuja.

Nykyaikaisia vaatimuksia vastaavaa istuntohuoneistoa ei juuri hakemallakaan löydä koko maastamme. Oikeuspalatseja meillä ei ole eikä tarvita. Vaikka istuntosali sinänsä täyttäisi vaatimukset, puuttuvat yleensä kaikki ne tilat, joissa asianosaiset ja heidän todistajansa toimisivat valmistellessaan oikeuden eteen saapumistaan ja odottaessaan juttunsa esille tuloa. Asianajajilta ja oikeudenpalvelijoilta, haastemiehiltä ja poliiseilta puuttuvat yleisesti kohtuulliset

vaatimukset täyttävät työskentelytilat lähes kaikissa istuntohuoneistoissa. Tässä suhteessa oikeutta etsivää voidaan katsoa selvästi syrjityksi osaksi kansaa.

Niistä lukuisista yrityksistä, joita mm. asianajajakunnan taholta on tehty turhan odotusajan poistamiseksi, ei ole ollut toivottua apua. Pientä parannusta on tosin saatu aikaan ja positiivisiakin poikkeuksia on. Arvostelua ansaitsee tuomioistuinten suhtautuminen siihen ajanhukkaan, jota niin asianosaiset, todistajat kuin asianosaisten avustajat ja asiamiehetkin jatkuvasti joutuvat kärsimään. Ei voi olla korostamatta, että tuomioistuinlaitos ei riittävässä määrin ilmeisesti ole kokenut olevansa eräs yhteiskunnan tärkeistä palvelulaitoksista, joka on ihmisiä varten eivätkä ihmiset tuomioistuimia varten.

Valitettavan usein kuulee aiheellista arvostelua tuomioistuimen jäsenten ja nimenomaan oikeuden puheenjohtajan kaikkea muuta kuin nykyaikaisia vaatimuksia vastaavasta suhtautumisesta niihin ihmisiin, jotka joutuvat oikeuden eteen. Useimmat ihmisethän kokevat oikeuteen joutumisen erittäin pelottavana ja monesti suorastaan häpeällisenä siitäkin huolimatta, että heillä on täysi syy uskoa ja olla varmoja olevansa oikeassa tai oikealla asialla. Kun tämä ilmiö on havaittavissa myös henkilöissä, jotka eivät koskaan aikaisemmin ole olleet oikeuden kanssa missään tekemisissä, johtuu se kaikesta päättäen siitä suuresta kunnioituksesta, joka perinteellisesti on maamme väestössä ollut oikeutta ja oikeudenjakajia kohtaan. Sen varaanhan rakentui tsaarinaikainen kansallisuusliike ja oikeustaistelu. Tähän uskoon oikeuteen ja sen toteutumiseen on Suomen kansa rakentanut niinäkin aikoina, jolloin kansallinen olemassaolomme oli todella vaa'ankielellä. Ei voi välttyä siltä ajatukselta, että se hyökkäys, joka selvästi poliittisista syistä nyt on kohdistettu oikeuslaitokseen, perimmiltään pyrkii juuri tämän itsenäisyytemme syntyyn ja säilymiseen suuresti vaikuttaneen kansallisen vakaumuksen horjuttamiseen ja mitätöimiseen.

Asioiden näin ollen olisi tuomioistuinlaitoksen ja sen jokaisen edustajan todellakin kehityttävä vastaamaan sitä jossain määrin ihanteellistakin käsitystä, mikä yleisesti vallitsee kansalaisten keskuudessa. Tehostetusta propagandasta huolimatta tuskin on vielä pystytty kansalaisiin istuttamaan uskoa siihen, että tuomioistuinlaitoksemme edustaisi jonkin yhteiskuntaluokan käsissä olevaa asetta, jolla heikommassa asemassa olevia yhteiskuntaluokkia riistetään ja sorretaan. Sen sijaan voidaan osoittaa monia tapauksia, jolloin oikeuden eteen saapuvia kansalaisia ja heidän avustajiaan ja asia-

miehiään kohdellaan tuon barrikaadiksi käsitetyn tuomarinpöydän takaa tavalla, jota nykyaikaisessa kansanvaltaisessa yhteiskunnassa ei voida pitää hyväksyttävänä edes kunnioitetun oikeuslaitoksen palveluksessa olevien virkamiesten taholta. Haluan kuitenkin korostaa, ettei toteamustani voida suinkaan yleistää eikä kohdistaa läheskään kaikkiin tuomareihin eikä edes heidän enemmistöönsäkään. Silti on valitettavan laajalti havaittavissa sellaista suhtautumista, että tuomarinvirkaa hoitava henkilö alioikeudessa ei olisi velvollinen noudattamaan aina asiallisen sekä kohteliaan, kauniin ja ystävällisen käytöksen vaatimuksia.

Menetelmät oikeudenkäyntiaineiston keräämisessä ovat lainsäädännön suomista mahdollisuuksista huolimatta pysyneet lähes keskiaikaisella tasolla. Enin osa todistusaineistosta kirjataan käsin tai korkeintaan sanelun mukaan kirjoituskoneella luonnospöytäkirjaan. Tämän luonnoksen perusteella sitten joskus myöhemmin laaditaan lopullinen kantapöytäkirja, usein jopa henkilöiden toimesta, jotka eivät ole itse luonnospöytäkirjan merkintöjä tehneet eivätkä olleet läsnä asiaa käsiteltäessä. Ylemmissä oikeusasteissa on sitten näin kirjatun todistusaineiston perusteella pakko tehdä ratkaisuja. On turha kuvitella, että kuva tapahtumain kulusta tällöin nojautuisi todelliseen todistajanlausuntoon. Pöytäkirja osoittaa vain luonnospöytäkirjan pitäjän käsityksen siitä, mitä todistaja hänen mielestään on sanonut tai tarkoittanut, mahdollisesti oikeuden puheenjohtajan jo omalla sanelullaan muuntamana. Kun kantapöytäkirja kirjoitetaan lopulliseen muotoon, saattaa todistajanlausuma muuntua vielä uudelleen sillä seurauksella, ettei ole aivan harvinaista, että oikeuden pöytäkirjaan todistajanlausuma on merkitty sisällöltään suorastaan päinvastaiseksi kuin mitä hän on itse tarkoittanut. Ainoa järkevä tapa antaa muutoksenhakuasteessa toimiville tuomareille tietoa siitä, mitä todistaja on lausunut, on tallentaa esitetty kysymys ja todistajan siihen antama vastaus. Nykyaikana tämä menettely, jota jossain tuomioistuimissa noudatetaan, olisi hyvin yksinkertaista ja vältyttäisiin tuolta käsin tai koneella kirjoittamiselta, joka kaiken lisäksi vie suunnattoman paljon aikaa monelta henkilöltä ja on kallista ja epätarkoituksenmukaista. Sellaisen mekaanisen toiminnan kuin kirjoituksen suorittamista varten tuskin tarvitaan oikeustieteellistä koulutusta ja pitkäaikaista tuomarinkokemusta, koska sihteerin tehtävät voidaan hoitaa huomattavasti vähemmin koulutuskustannuksin.

Tässä suhteessa olisi helposti saatavissa parannus, joka kaiken lisäksi huomattavasti vähentäisi tuomioistuinten jäsenten työtä ja

niin ollen myös oikeuslaitoksen kustannuksia. Säästetty työaika ja palkkakustannukset voitaisiin käyttää lisähenkilökunnan hankkimiseen, jotta oikeuden jäsenille varattaisiin mahdollisuus todella riittävästi ja perusteellisesti syventyä ratkaistaviin asioihin ja nopeuttaa oikeuteen tulevien asioiden esilletuloa ja käsittelyä.

Ajattelemani menettely tapahtuisi siten, että jokainen todistajanlausuma otettaisiin nauhurilla muistiin ja säilytettäisiin niin kauan kuin jutun käsittely sitä vaatii. Sen jälkeen, kun juttu on ratkaistu lopullisesti, tällaisen aineiston säilyttäminen tuskin on tarkoituksenmukaista, joten se voitaisiin hävittää käyttämällä esim. nauha uudelleen. Kun tiedetään, että todistajien muistiinpainamiskyky on äärettömän erilainen, ja kokeellisesti voidaan todistaa, ettei kukaan kerro samaa asiaa edes kahta kertaa täsmälleen samoin sanoin, ei ole mitään syytä otaksua, että todistajien uudelleen kuuleminen ylioikeuksissa vuosien kuluttua johtaisi luotettavampaan tulokseen kuin verekseltään ja oikein nauhalle tallennetun todistajanlausunnon kuuleminen. Näin päästäisiin myös varmuuteen siitä, mitä todistajalta on kysytty ja mitä häneltä on jäänyt kysymättä, mikä monesti aiheuttaa turhaa päänvaivaa muutoksenhakuasioita ratkaistaessa. Myös todistajan epäröinti tai vastausten epämääräisyys tulisi näin asianmukaisesti myös ylemmissä oikeusasteissa asiaa käsittelevien tietoon.

Tilastollisesti voidaan todeta, että sangen vähäinen määrä alioikeuksissa ratkaistuista asioista siirtyy muutoksenhaun johdosta ylempiin oikeusasteisiin. Vain näiden osalta todistusaineiston pysyvämpi tallentaminen voi olla tarpeen. Sen sijaan alioikeudessa lopullisesti ratkaistut asiat, jotka käsittävät valtaosan asioista, tuskin oikeusvarmuudenkaan nimissä tarvitsevat nykyistä kirjaamismenettelyä todistajanlausuntojen osalta, kun se ei tosiasiassa edes anna oikeata kuvaa siitä, mitä todistaja on todella sanonut.

Epäilykset, joita tuomioistuinlaitokseen nähden joskus kuulee esitettävän, perustuvat varsin usein juuri näihin todistajain kuulemisen ja todistajanlausuntojen kirjaamisen epäkohtiin. Tämä ei kuitenkaan ole tekemisissä niiden poliittisin perustein esitettyjen syytösten kanssa, joilla nykyisin oikeuslaitoksen poliittisia muutosvaatimuksia on perusteltu.

Olisi paljon tähdellisempää kuin painiskella yhteiskunnallisen ja vallankumouksellisen teorian avulla oikeuslaitoksen uudistamisen kimpussa uhrata edes osa tähän käytetystä ajasta ja tarmosta yksinkertaisten teknillisten uudistusten kehittämiseen ja toteuttamiseen.

Varsin nopeasti olisi kehitettävissä järjestelmä, jossa käsittelyn päättyessä asianosainen saisi sitä koskevan pöytäkirjanotteen, jollei aivan välittömästi niin kuitenkin muutaman hetken kuluttua saman vuorokauden aikana. Monistus- ja kirjoituskansliat teknisine laitteineen voisivat tämän pienin kustannuksin toimittaa, kun toteutettaisiin sama uudistus oikeuslaitoksessa, mikä nyt on jo apteekeissa toteutettu, kun apteekkari ei enää tee kaikkia kauppa-apulaiselle kuuluvia tehtäviä. Tuomarienkaan ei tarvitsisi käyttää melkoisesti aikaansa tehtäviin, jotka kuuluvat pikemminkin pätevien sihteereiden kuin oikeudellista koulutusta saaneiden ja usein heikosti sihteerin tehtäviin ammattitaitoisten tuomarien suoritettaviksi.

Ei varmasti vastaa oikeusturvan vaatimuksia sellainen järjestelmä, että useimmat liikennettä koskevat jutut tulevat tuomioistuimen käsittelyyn monia kuukausia tapahtuman jälkeen. Useimmissa tapauksissa asiasta on jo niin paljon keskusteltu asianosaisten ja todistajain välillä, että keskustelu on muovannut kaikkien mielikuvia. Yksinkertaisinta olisi liikennejutuissa siirtyä rangaistusmääräysmenettelyn tapaiseen toimintaan, jossa poliisipiiristä tapahtumapaikalle saatavissa oleva oikeudenjakaja välittömästi ratkaisee asian ja ottaa asianosaisten hyväksymismerkinnän valmiiksi painettuun lomakkeeseen, joka on nopeasti täytettävissä. Jos jompikumpi ei tähän tyydy, seuraa kuulusteluvaihe, joka ei sekään vaadi, että sihteerikoulutusta vailla oleva poliisikonstaapeli kahdella sormella yrittää aikaansaada kuulustelukertomuksen, tavallisesti vasta niin pitkän ajan kuluttua tapahtumasta, ettei kuulusteltava enää todella voi olla varma mielikuviensa oikeellisuudesta. Tässäkin voitaisiin helposti siirtyä nauhureiden käyttöön, jolloin koko valtavasta ja hitaasta paperisodasta vapauduttaisiin. Elämmehän sentään tekniikan vuosisataa, jolloin ihmiset ovat kyenneet pääsemään avaruudessa oleville taivaankappaleille, mutta meillä ei ole kyetty vapautumaan keskiajalta peräisin olevasta oikeuden käsittelypöytäkirjan kirjaamisjärjestelmästä.

Aivan liian vähäisessä määrin oikeudenkäynnissä turvaudutaan ja sallitaan turvautua asianosaisten henkilökohtaiseen kuulemiseen. Juuri tapahtuneella lain muutoksella pyritään tätä edistämään. Enemmistö kansalaisista suomalaisille ominaisen oikeuslaitosta kohtaan tunnetun kunnioituksen johdosta on varmasti valmis antamaan oikeat vastaukset heille esitettyihin kysymyksiin, sikäli kuin vastaukset ovat oikein muistettavissa. Kun totuudenvastaisten tietojen antaminen oikeudelle ja poliisiviranomaisille on säädetty varsin ankarasti rangaistavaksi, totuudesta poikkeaminen ei juuri tavallista ihmistä

houkuttele. Jotta kansalaisten oikeusturva heitä henkilökohtaisesti kuultaessa säilyisi, pitää heillä ehdottomasti olla oikeus turvautua avustajaan silloin, kun heille kysymyksiä esitetään, jotta he asiantuntijan avustuksella voivat välttyä joutumasta vastaamaan kysymyksiin, joihin heillä ei lain mukaan ole velvollisuutta vastata tai jollaisia ei tavalla tai toisella johdattelevina tai jopa provokatoorisina saa esittää.

Oikeudenkäyntijärjestyksemme rakentuu ajatukselle, että oikeudenkäynnin vaatima aika ei merkitse mitään, jos ajankäyttö varmentaa oikeellisen lopputuloksen. Tosiasiassa ajan kuluminen aina koituu asianosaisille vahingoksi. Jokaisen ihmisen elämässä olosuhteet jatkuvasti muuttuvat, ja keskeneräinen asia on jo sinänsä epäkohta ja monesti myös suuri henkinen rasitus. Oikea ratkaisu, joka saadaan vasta 2—5 vuoden tai vielä pitkäaikaisemmankin oikeudenkäynnin lopputuloksena, ei monesti vastaa enää oikeellisuuden vaatimusta sellaisena kuin se välittömästi toteutettuna olisi ollut. Inflaatio jo sinänsä muuttaa todelliset arvot muutamassa vuodessa hyvin paljon. Taloudelliset ratkaisut eivät monestikaan viiden vuoden kuluttua merkitse ihmisille samaa kuin viisi vuotta aikaisemmin. Usein käy niin, että henkilöt, joita asia koskee, eivät eläessään edes näe pitkittyneen oikeusjuttunsa lopputulosta.

Tinkimällä täydellisen oikeellisuuden vaatimuksesta kaikissa tapauksissa ja oikeudenkäynnin nopeutta huomattavasti lisäämällä pystyttäisiin paljon paremmin toteuttamaan ihmisten oikeellisuusvaatimusta kuin nykyisen erittäin hitaan oikeudenkäyntijärjestelmän puitteissa. Ihanne luonnollisesti olisi, että tuomioistuimeen voitaisiin mennä kuin pankkiin, jossa nykyisin miltei mikä hyvänsä taloudellinen asia voidaan ratkaista asiakkaan paikalla ollen. Oikeuslaitoksen palvelutasoa voitaisiin siis paljon kehittää. Sikäli tämä kysymys on mitä suurimmassa määrin poliittinen, että poliitikot, kansanedustajat ja puolueet ovat syypäitä siihen, ettei oikeuslaitoksen kehittämiseen ole kuluneiden vuosikymmenien aikana annettu varoja ja että varat tänä päivänäkin ovat täysin riittämättömät.

Yleisesti tunnustetaan jo, että tuomioistuinlaitoksen piiriin olisi saatava lakimieskoulutuksen saaneita tuomareita tuomioistuinlaitoksen ulkopuolelta. Tässä yhteydessä on voimakkaasti hyökätty tuomarien nimittämisjärjestelmää vastaan. Tämä hyökkäys, joka selvästi ajaa puoluepoliittisia tavoitteita ja pyrkii tuomioistuinlaitoksen politisoimiseen, ei kuitenkaan ole täysin vailla oikeutusta. On aivan selvää, että pelkästään kirjallisen tuomioistuinmenettelyn parissa vuosikaudet ja vuosikymmenet työskennellyt henkilö vähitellen vie-

raantuu elävästä elämästä. Hänen kokemuspiirinsä rajoittuu tuomioistuinmenettelyyn tuomioistuimen sisällä. Kun suullista käsittelyä ei käytännössä juuri toteuteta edes hovioikeuksissa, korkeimmasta oikeudesta puhumattakaan, kontakti elävään elämään rajoittuu vapaa-ajan harrastuksiin. Lähes kaikkialla muualla länsimaisen oikeusjärjestelmän piirissä luetaan erityiseksi ansioksi tuomarinvirkaa ajatellen toimiminen asianajajana. Meillä sitä ei lueta ainakaan virallisesti ja yleisesti ansioksi, vaan pikemminkin asianajajana toimimista pidetään vaatimattomintakin tuomioistuinharjoittelua vähempiarvoisena meriittinä. Virkaikään ei asianajotoiminta vaikuta mitään. Kuitenkin toimiminen asianosaisten asiamiehenä, avustajana, edustajana ja neuvonantajana paljastaa oikeuselämää laajemmalti ja syvällisemmin, kuin milloinkaan voi tapahtua yleisten tuomioistuinten piirissä, missä vain asiakirjojen välityksin tutustutaan niiden ratkaistaviksi saatettuihin kysymyksiin.

Ajatus, että asianajajan tulisi sulkea toimistonsa päästäkseen ylimääräiseksi jäseneksi hovioikeuteen tai korkeimpaan oikeuteen, on käytännössä mahdoton. Kukaan ammatissaan menestynyt asianajaja, joka ei ole lopullisesti päättänyt jättää asianajajan uraansa, ei voi tällaiseen kokeiluun antautua. Perustellusti voi myös lausua epäilyksensä siitä, onko oikein, että tuomioistuimen jäseneksi halukas joutuu jonkinlaisena koekaniinina ensin tulevien kolleegojensa tarkasteltavaksi, ja vain siinä tapauksessa, että hän onnistuu näitä mieliyttämään, voi odottaa nimitystä vakinaiseksi tuomariksi. Tämä tuskin on omiaan lisäämään koeaikaa suorittavan tuomarin riippumattomuutta ja halua ilmaista vapaasti kannanottonsa silloin, kun se sattuu olemaan vanhempien kolleegojen kannasta poikkeava.

Kehittyvässä yhteiskunnassa on turha kuvitella, että tuomari voisi edustaa sellaista asiantuntemusta jokaisella inhimillisen elämän alalla, että hän voisi oman asiantuntemuksensa varassa ratkaista käsiteltävänä olevat asiat. Tuomari tarvitsee usein eri alojen todellisia tuntijoita. Oikeuslaitos ei kuitenkaan siitä parane, että tuomioistuimista tehdään poliittisten puolueiden temmellyskenttiä ja oikeutta ruvetaan jakamaan jäsenkirjan mukaan. Sen sijaan tuomioistuinlaitokselle pitäisi antaa oikeus tähänastista enemmän valtion varoin kutsua kulloinkin tarvittava asiantuntija, jonka käsitys hänen asiantuntemustaan kaipaavasta kysymyksestä saatettaisiin asianosaisten ja tuomioistuimen jäsenten tietoon ja näin julkisesti keskusteltavaksi.

Käsitys, että tuomarien pitäisi valmistautua ratkaisemaan asiat mitä suurimmassa salaisuudessa, perustuu jonkinlaiseen väärinkäsi-

tykseen. Aineellisen totuuden selvittämiseksi on syytä käyttää kaikkia käytettävissä olevia mahdollisuuksia. Vain tuomioistuimen jäsenten välinen keskustelu lopullisesta ratkaisusta voi kuulua sellaisiin seikkoihin, jotka olisi pidettävä salassa, ja sekin edellyttää, että ratkaisu on riittävän selkeästi perusteltu. Asianosaisille on yleensä erittäin tärkeätä tietää, minkälaisten ajatusten varaan heitä koskeva ratkaisu on rakentunut, mitä seikkoja ratkaisua tehtäessä on otettu huomioon ja mitä mahdollisesti jäänyt huomioon ottamatta. Siinä suhteessa olen valmis yhtymään uudistusta vaativiin, että tuomioistuinlaitoksen olisi ryhdyttävä käyttämään nykykieltä ja ilmaisemaan ajatuksensa sellaisin lausein ja sitä kieltä käyttäen, jota asianosaiset ja kansa ymmärtää.

Malliesimerkkejä siitä, kuinka vaikeaselkoista tuomioistuimen käyttämä kieli joskus on, ovat tapaukset, joissa esim. korkeimmalta oikeudelta joudutaan pyytämään tuomion selitystä, kun tuomion toteuttamisvaiheessa asianosaisten lakimiehetkään eivät pääse yksimielisyyteen, mitä tuomiossa on sanottu. Muutaman kuukauden miettimisen tuloksena oikeudesta saadaan usean konekirjoitussivun mittainen tuomion selitys, joka alkaa sanoilla »tuomio on selvä siinä, että . . .», ja sitten seuraa selitys, mitä tarkoitettiin aikaisemmassa tuomiossa epäselväksi jääneessä yhdessä lauseessa.

Oikeuslaitoksen uudistamiskeskustelussa on paljon puhuttu myös esitutkinnan uudistamisesta ja vahvalla rintaäänellä esitetty vaatimuksia siitä, että olisi kiireesti suoritettava lainvalmistelu esitutkinnan modernisoimiseksi. Tässä yhteydessä on jätetty, mahdollisesti tahallisesti, mainitsematta, että 13. 12. 1961 oikeusministeriö asetti toimikunnan valmistamaan ehdotuksen lainsäädännöksi esitutkinnasta rikosasioissa. Toimikunta jätti oikeusministerille 29. 6. 1964 päivätyn ehdotuksensa muutamia päiviä sen jälkeen. Tämä ehdotus, jonka toteuttaminen ei edes olisi vaatinut kovin paljon varoja, on jäänyt toteutumatta ja hukkunut jonnekin oikeusministeriön muiden pölyttyneiden asiakirjojen joukkoon, ilmeisesti siitä syystä, että poliittisilla hallituksilla ja kansanedustajilla ei ole ollut tarvetta uudistaa esitutkintaa, koska siitä olisi aiheutunut oikeushallinnon menojen vähäistä lisääntymistä ja siitä tuskin olisi saanut ainuttakaan lisääänt seuraavissa vaaleissa. Esitutkintatoimikunnan mietintöä ei edes painettu, vaan siitä otettiin joidenkin kappaleiden moniste, joka kulkee nimellä Komiteanmietintö 1964: B 58. Tähän mietintöön, jonka teki nelihenkinen työryhmä, oli jo koottu lähes kaikki ne uudistukset, joita nyt suuriäänisesti vaaditaan. Työryhmän muodostivat korkeim-

man oikeuden, raastuvanoikeuden, poliisin ja asianajajakunnan edustajat, ja työryhmä oli kaikista esityksistään yksimielinen. Esitys ei kuitenkaan kiinnostanut sen jälkeen, kun se oli saatettu hallituksen käsiin, enää ainakaan poliitikkoja.

Sektori, joka välttämättä kaipaisi totaalista parannusta, on hallintomenettely. Tuomioistuinlaitoksen kanssa kansalaiset joutuvat suhteellisen harvoin tekemisiin. Useat pääsevät kehdosta hautaar tarvitsematta kertaakaan tuomioistuinlaitoksen palveluksia. Sen sijaan kukaan ei voi välttyä joutumasta hallintoviranomaisten käsiteltäväksi. Se palvelu ja oikeudenjako, mitä hallinnollisessa menettelyssä suoritetaan, vaikuttaa usein pahimmanlaatuiselta byrokratialta ja mielivallalta, mitä voi kuvitella. Esimerkiksi voidaan ottaa kauppa- ja teollisuusministeriö, jonka tehtävänä lain mukaan on vahvistaa osakeyhtiöiden yhtiöjärjestykset ja niihin tehdyt muutokset. Tämä venäläisvallan ajalta peräisin oleva institutio, jolla haluttiin säilyttää tsaristinen kontrolli suomalaisiin yhtiöihin, on vanhana jäänteenä voimassa. Viimeiset 25 vuotta tätä järjestelmää on käytetty siten, ettei juuri kukaan osaa kirjoittaa sen paremmin yhtiöjärjestystä kuin sen muutostakaan niin, että asianomainen esittelijä sen sellaisenaan hyväksyisi. Laki ei kuitenkaan oikeuta kauppa- ja teollisuusministeriötä eikä sen virkamiehiä pakottamaan siellä asioivia määrätynlaisten kaavioiden tai sanontojen soveltamiseen. Laissa on selvästi lueteltu, mitkä seikat yhtiöjärjestyksessä pitää olla, ja laista on saatavissa johtoa siitä, mitä yhtiöjärjestyksessä ei saa olla. Kauppa- ja teollisuusministeriön tehtävänä lain mukaan voi olla ainoastaan sen seikan toteaminen, että yhtiöjärjestys täyttää lain minimivaatimukset eikä ole sisällöltään lain vastainen. Järjestelmä on kuitenkin totaalisesti toinen. On täysin käsittämätöntä, ettei tähän epäkohtaan ole saatu mitään muutosta, vaikka menettelyä on pidettävä lähestulkoon virka-aseman tosiasiallisten mahdollisuuksien väärinkäyttönä. Järjestelmä rakentuu sille, että liike-elämässä ei koneistoa voida pysäyttää ja jäädä odottamaan järjestelmään tyytymättömän valitukseen annettavaa korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisua, jos joku ei tyydy kauppa- ja teollisuusministeriön esittelijän kantaan. Joskus voidaan joutua odottamaan kuukausikaupalla asiakirjoja sen vuoksi, että ministeriön konekirjoittajan ilmoitetaan olevan sairaana tai hänellä on muita tehtäviä. Järjestelmässä on jotain vähintään nurinkurista.

Sen jälkeen, kun asianosainen on joutunut alistumaan kauppa- ja teollisuusministeriön esittelijän sanelemiin ehtoihin ja suostunut kirjoittamaan yhtiönsä yhtiöjärjestyksen tai sen muutoksen toisin kuin

on itse alun perin tehnyt, esittelijän määräämällä tavalla, alkaa uusi arpajaiskierros. Tuntuu siltä, että kaupparekisteri, joka toimii patentti- ja rekisterihallituksen osastona, on sodan jälkeiset vuodet käyttänyt energiansa keksiäkseen, mitä virheitä kaupparekisteri-ilmoituksesta voitaisiin löytää, jotta sitä ei sellaisenaan merkittäisi rekisteriin. Vaikka kysymyksessä on kaavamainen ilmoitus, joka usein hyvällä tahdolla ja paljon vähemmällä vaivalla voitaisiin kaupparekisterin asiantuntijavoimin ja käytettävissä olevien asiatietojen perusteella käden käänteessä saattaa rekisteröitävään kuntoon, aloitetaan kuitenkin vimmattu paperisota ja lähetetään asiakirjoja edestakaisin. Tällä tavoin aiheutetaan asianosaisille ja heistä riippuville paljon turhaa vaivaa ja ajanhukkaa, josta monesti saattaa olla seurauksena vakaviakin oikeudenmenetyksiä ja muuta vahinkoa.

Jokainen kansalainen on riittävässä määrin varmasti kokenut, minkälaisen menettelyn kohteeksi hän joutuu asioidessaan sellaisissa virastoissa kuin verovirastossa, tullissa, monissa postitoimistoissa tai muissa sellaisissa yleisön palveluun tarkoitetuissa laitoksissa, joissa ei ystävällistä ja kohteliasta yleisönpalvelua ole mielletty tapoihin kuuluvaksi. Samaa pyrkimystä auttaa heikompiosaisia ja taitamattomia henkilöitä, joka käsitykseni mukaan on tuomioistuinlaitokselle yleistä, ei valitettavasti voi juuri havaita hallintovirkakoneistossa. Valitettavan usein on pakko todeta, että menettely pyritään tekemään niin joustamattomaksi ja vaikeaksi, että nimenomaan heikommassa asemassa olevat monesti jättävät oikeutensa valvomatta ja hoitamatta mieluummin kuin ryhtyvät taistelemaan niiden toteuttamiseksi. Viimeisinä vuosina on tuomioistuinlaitoksen piirissä ollut havaittavissa, että on ryhdytty enenevässä määrin ilmaisemaan ratkaisujen perusteluita. Samaa ilmiötä ei voi havaita hallintomenettelyssä, vaan päinvastoin silloinkin, kun perustelut ilmoitetaan, ne ovat mitäänsanomattomia lakitekstin sanontaa toistavia fraaseja. Hallintopäätösten kieli on usein niin monimutkaista ja vaikeaselkoista, ettei siitä ainakaan tavallinen kansalainen helpolla saa selvää. On aivan kuin olisi kokonaan unohdettu, että pisteitäkin voidaan käyttää. Pyrkimys kirjoittaa kokonainen päätös yhteen lauseeseen on nykykielen kannalta käsittämätön.

Myös hallintomenettelyn suhteen olisi paljon tehtävissä joutuisuuden lisäämiseksi. Erityisesti tämä koskee hallintoprosessia ja muutoksenhakua hallintopäätöksiin, joissa ratkaisut usein viipyvät niin pitkään, että asia menettää huomattavan osan merkityksestään.

Ilahduttavia muutoksen ja kehityksen merkkejä on kuitenkin havaittavissa. Tässä suhteessa on syytä viitata hallintoneuvos Pekka Kurvisen hallintotuomioistuinten jatkokoulutuskurssilla 19. 11. 1972 pitämään esitelmään, joka on julkaistu Defensor Legis-lehden n:ossa 1—2/73. Siinä esitettyihin ajatuksiin, että viranomaisten tehtävänä ei ole palvella logiikan, vielä vähemmän logistiikan epäpyhiä jumalia, vaan oikeutta etsivää kansalaista, voidaan varauksetta yhtyä. Samoin on yhdyttävä siihenkin vaatimukseen, että viranomainen kirjoittaa sitä kieltä, jota kansalainen, etenkin asianosainen, ymmärtää. Tässä suhteessa on varmasti koko virkakoneistollamme ja varsinkin sen lakimieskunnalla vielä paljon opittavaa ja tehtävää.

Samaan aikaan, kun yhteiskunta jatkuvasti kehittää ja monipuolistaa palveluksiaan ja tunkeutuu yhä selvemmin elämän eri aloille ja pyrkii sääntelemään kansalaisten elämää yhä moninaisemmilla tavoilla, ihmisten oikeusturvan kehittäminen juuri hallintomenettelyssä on monin verroin tärkeämpää ja suorastaan välttämätöntä kuin perusteellisten yhteiskunnallisten muutosten aikaansaaminen oikeudenkäyntilaitokseen. Oikeuslaitos on, kuten edellä jo pyrin osoittamaan, eräin teknisin uudistuksin saatavissa nykyistä paljon enemmän ajan vaatimuksia vastaavaksi.

Kansalaisten oikeudellisen aseman parantamiseksi kiireellisin uudistus olisi maksuttoman oikeudenkäynnin ja yhteiskunnan varoin maksettavan oikeusavustajan ulottaminen nykyistä laajempiin kansalaispiireihin ja koskemaan koko hallintomenettelyä. Lisäksi olisi välttämättä luotava järjestelmä, jolla voidaan turvata kansalaisten mahdollisuus saada viranomaisilta nopeasti selväsanaiset ratkaisut heidän hakiessaan oikeutta niin tuomioistuinlaitokselta kuin hallintotuomioistuimilta tai hallintoviranomaisilta.

Paavo Kastari

Valtiosääntö ja yhteiskunta

Oikeudellisten normien voidaan ajatella muodostavan yhtenäisen asteittain kohoavan pyramidimaisen kokonaisuuden, oikeusjärjestyksen; sen huipussa on valtiosääntö, ydinosaltaan useimmissa maissa koottuna yhteen tai useampaan perustuslakiin. Seuraavalla portaalla ovat lait ja sitten asteittain alenevasti asetukset, valtioneuvoston päätökset, ministeriöiden päätökset, lääninhallitusten vahvistamat ohjesäännöt, kunnallissäännöt j.n.e. viranomaishierarkian mukaisessa järjestyksessä. Alimpana ovat yksityisten tekemät oikeustoimet: sopimukset, lahjoitukset, testamentit jne. Valtion tällaisen suuren normipyramidin sisällä voidaan ajatella olevan vastaavasti muiden oikeushenkilöiden muodostamia pienempiä normipyramideja yhtiöjärjestyksineen sekä yhtiökokousten, hallintoneuvostojen, johtokuntien ja muiden elinten päätöksineen.

Asteikossa alempien normien pätevyyden edellytyksenä on, että ne eivät ole ristiriidassa ylempien normien kanssa. Näkemys oikeusjärjestyksen tällaisesta portaittaiseen pätevyysjärjestykseen perustuvasta rakenteesta (Stufenbau der Rechtsordnung) liitetään tavallisesti suuren oikeusoppineen Hans Kelsenin nimeen (Kastari 1969 s. 25—27). Tämän äärimmäisen normatiivisen käsityksen eli Kelsenin ns. »puhtaan oikeusopin» kärjistetyn tulkinnan mukaan ei valtio itse asiassa olekaan muuta kuin tuollainen oikeusjärjestys, se on identtinen oikeusjärjestyksen tai ainakin tuollaisen normipyramidin yläosan kanssa.

Tällainen puhtaaksiviljelty normatiivinen käsitys ei kuitenkaan vastaa todellisuutta; korkeintaan se on vain eräs osa siitä. Yhteiskunnassa vaikuttaa paljon muitakin tekijöitä kuin oikeusjärjestys eikä sen säädetyt pykälät tai muulla tavoin syntyneet säännöt ole ainoita elämäämme vaikuttavia normeja, vaikka ne ovatkin eräät tärkeimmistä; ne ovat myös sikäli helpoimmin tajuttavissa että ne modernissa yhteis-

kunnassa ovat kirjoitettuna lakikirjaan, viranomaisten ratkaisuihin tai muihin asiakirjoihin. Valtio ja sen elinten säätämä tai päättämä järjestys on vain osa yhteiskunnasta ja ymmärrettävissä siihen kuuluvien muiden tekijöiden yhteydessä. Teoreettisestikaan ei valtiota — niinkuin liberalismin kaudella ja vielä jokin aika sitten — enää suuntauduta esittämään eräänlaisessa vastakohtaisuussuhteessa muuhun yhteiskuntaan vaan kokonaisvaltaisesti vain sen osana; kaavaillaanpa sen ehkä tulevan yhteiskunnallisen totalismin kaudella kuihtuvan tai peräti kuolevan pois — taikka kenties kehittyvän jonkinlaiseksi maailmanvaltioksi (Hazard ja Galtung s. 235—236).

Nimenomaan tuon muun yhteiskunnan tutkimisessa on aivan viime aikoina edistytty valtavasti. On syntynyt ja vielä ehkä syntymässä lukuisasti vallan uusia tieteen aloja omine kohteineen ja menetelmineen. Eräillä aikaisemmin jo viljellyillä aloilla on tapahtunut niin suuria uudistuksia, että ne on koettu suoranaisena mullistuksena. Eräänä silmiinpistävimpänä viitteenä tästä on se, että valtio-oppi tai -tiede on muuttanut tai muuttamassa nimensäkin politologiaksi. Poliittista järjestelmää selvittelemään keskittyessään jotkut politologit näyttävät — kenties tosin jonkinlaisen vastavaikutuksen voimastakin — suorastaan karttavan termiä »valtio» taikka sivuuttavan sen pälkällä maininnalla (Nousiainen s. 12. Vrt. Duverger s. 27—41 ja 359—364.).

Juridiikasta muut yhteiskuntatieteet todella eroavat siinä olennaisessa seikassa, että niiden lähestymistapa tutkimuskohteeseensa taikka metodi ei ole normatiivinen eli siis säännösten ja päätösten voimassa oloa, sisältöä ja keskinäisiä suhteita koskeva. Periaatteellisesti nuo tieteet eivät pyri selvittämään, minkälainen asioiden *pitäisi* säännösten ja muiden normien mukaan olla, vaan minkälaisia ne *todellisuudessa ovat.* Ilmiöiden ja niiden välisten suhteiden tällaiseen empiiriseen (kausaaliseen) puoleen tiukasti pitäytyessään ne ovat saaneet selville erittäin runsaasti uutta tietoa ja järjestäneet sen kukin omalla, aikaisemmasta usein olennaisesti poikkeavalla tavalla. Toisenlaisesta tutkimusasenteesta johtuu myös, että niiden käyttämillä termeillä, vaikka ne usein sanallisesti ovatkin samanlaisia oikeustieteen käyttämien kanssa on monesti toisenlainen sisältö ja merkitys.

Ilmiöiden tosiasialliseen puoleen pitäytyessään ovat muut yhteiskuntatieteet suuressa määrin ja menestyksellisesti voineet käyttää mittaavia sekä tilastollisiin ja muihin laskennallisiin seikkoihin perustuvia menetelmiä. Siten ne ovat saaneet tuloksiinsa näköjään lujaa varmuutta ja täsmällisyyttä, jopa pystyneet laatimaan tulevaisuuteen-

kin kohdistuvia tieteellisiä ennusteita yhteiskunnallisten ilmiöiden vastaisesta kehittymisestä. Eräänä niiden keskeisenä menettelytapana voitaneenkin pitää olettamusten, mallien ja teorioiden laatimista, joita sitten pyritään testaamaan ja todentamaan eli verifioimaan. Empiirisiä menetelmiä on tällä tavoin voitu ryhtyä laajassa mitassa käyttämään nykyaikaiselle yhteiskuntapolitiikalle luonteenomaisessa ohjailussa ja tulevaisuuden suunnittelussa.

Matematisoivan täsmentymisen ohella ja ehkä siihen liittyvästi ovat tällaiset yhteiskuntatieteet saaneet ajatuskulkuihinsa tavallisesta arkiajattelusta etääntyvää pitkäjänteistä ohuutta, abstraktisuutta. Sinänsä erittäin monimutkaisia yhteiskunnallisia ilmiöitä pyritään siten hahmottamaan käsitteillä ja ajattelutavoilla, joiden juuret monesti juontuvat luonnontieteisiin ja matematiikkaan. Tarvitsematta olla varsinainen strukturalisti saattaa yhteiskuntatieteilijä puhua rakenteista, esim. valtarakenteista, tarkoittaessaan hyvin monien ja erilaisten yhteiskunnallisten suhteiden pysyvyyttä. Ilmiöiden toiminnallista tai tarkoitusperäistä puolta hahmottaessaan hän käyttää alunperin matemaattista termiä funktio, joka sinänsä ja varsinkin etäisiä yhteyksiä tarkoittaessaan ei ole helppotajuinen. Sitä koetetaankin joskus havainnollistaa luonnontieteellisillä rinnastuksilla esim. imettäväisten keuhkojen ja toisaalta kalojen kidusten samanlaisesta funktiosta.

Biologisperäisiä käsitteitä niinkuin elin, orgaani tai jäsen taikka haara tai kasvu käytetään myös modernissa yhteiskuntatieteessä muutoinkin yhä edelleen, mutta nykyisin selkeästi ja painokkaasti yhteiskuntatieteellisessä merkityksessä luiskahtamatta arkiajattelun mukaisten alkeellisten analogioitten vietäväksi. Aikoinaan niin ikään löysästi käytelty käsite järjestelmä pyritään sekin tiukentamaan siihen täsmällisempään merkitykseensä, joka sille on ominaista alunperin luonnontieteellisestä systeemiteoriasta jopa kybernetiikasta yhteiskunnalliseen ajatteluun siirrettynä. Rakenteet, funktiot ja systeemit ovat käsitteitä, joilla saattaa yhteiskuntatieteissäkin olla hyvin erilaisia merkityksiä riippuen niiden käyttöyhteyksistä sekä mm. abstrahoinnin tasosta ja yleistyksen asteesta. Mutta eräs niille yhteinen piirre näyttää olevan siinä, että niitä ei johdeta päättelemällä aksiomeista tai toisista käsitteistä, vaan ne osoittautuvat käyttökelpoisiksi yhteenkuuluvien, holististen kokonaisuuksien tarkastelussa.[1]

[1] Selkeän ja reippaasti kriittisen esityksen poliittisen ajattelun ja teorioiden uusimmista virtauksista sekä merkittävimpien teoreetikkojen opeista antaa *Meehan.* — Strukturalismista yleisenä, varsin monien tieteiden alueelle ulottuvana ajattelutapana antaa suppean esityksen ruotsiksikin käännetyssä kirjassaan *Jean Piaget,* Strukturalismen 1972.

Tällainen strukturaalis-funktionaalinen systeemiajattelu on eräs uudenaikaisten yhteiskuntatieteiden tutkimustavoista, jonka avulla on kyetty lähestymään monia yhteiskunnallisia ongelmia uudella kokonaisvaltaisella tavalla. Varsinkin se on pystynyt saamaan yhteiskunnasta kokonaisuudessaankin jäntevämmän ja monipuolisemman tutkimusotteen. Se pyrkii sijoittamaan yhteiskunnan kokonaissysteemin yhteyteen omille paikoilleen jopa sellaisia laaja-alaisia ja monimutkaisia mutta kukin tahollaan varsin omalaatuisia alakokonaisuuksia kuin uskonto, talous, politiikka, informaatio, sosiaalihuolto, perhe jne. sekä käsittelemään niitä kutakin oman rakenteensa ja funktionsa mukaisina instituutioina tai systeemeinä.[1a] Myös juridiikan tutkimuskohde *oikeus* on tällainen rakenteeltaan ja toiminnaltaan omalaatuinen instituutio tai systeemi yhteiskuntakokonaisuuden sisällä. Tällä tavoin näyttää olevan mahdollista saada ilmiöstä »oikeus» sellainen ote, joka tekee mahdolliseksi ymmärtää sen vähitellen tapahtuneen rakenteellisen ja toiminnallisen kehittymisen arkaaisista oloista antiikin korkeakulttuurien kautta nykyaikaiseksi positivoiduksi eli suurelta osalta säädännäiseksi oikeusjärjestykseksi (Luhmann 1972 s. 145—).

Mutta oikeustiede eli juridiikka ei sosiologian tavoin keskity tällaisten laajojen yhteiskuntarakenteiden ja -funktioiden kausaaliseen selvittämiseen, vaan ns. dogmaattisena eli normatiivisena tieteenä kohdistaa erityisen huomionsa kussakin valtiossa voimassaolevan oikeusjärjestyksen rakenteisiin ja funktioihin asioiden tavallaan muodolliselta puolelta eli siis asioihin sellaisina kuin ne ilmenevät lakien, viranomaisten päätösten, kansalaisten välisten sopimusten ym. normien oikeusjärjestyksi formalisoimina.[1b] Se pyrkii selvittämään ja

---

[1a] Systeemeistä, instituutioista ja rakenteista ks. *Tiedon portaat* V s. 296 ja 476 ss. sekä VIII s. 425 ss. ja *Yhteiskuntatieteiden käsikirja* s. 619—624.

[1b] *Fr. Wieacker,* Rechtsgeschichte, Fischer Lexikon Recht s. 144—147 esittää roomalaisen oikeuden maailmanhistoriallisen merkityksen siinä, että se löysi »die Bedeutung eines autonomen, gedanklich zwingenden Ableitungsverfahrens, eben des fachjuristischen, für die Objektivierung und Neutralisierung der sozialen Konflikte, die jeder Rechtsfrage zugrunde liegen, und hat damit den Rechtsgedanken gegenüber religiöser, moralischer und politischer Ideologie verselbstädigt und gesichert». Sittemmin koulutus Corpus Juriksessa tuli antamaan myöhemmälle ammattijuristille »ein Monopol für eine bestimmte intellektuelle Methodik der Formalisierung rechtlicher Konflikte . . .»

Huomattava on, että yhteiskuntatieteissä käytetään *normatiivisuutta* monenlaisiin normeihin nojaavaan arviointiin liittyvänä laajemmassa merkityksessä kuin juridiikassa, joka selvittelee vain oikeusjärjestykseksi (laeiksi, päätöksiksi, sopimuksiksi, tapaoikeudeksi jne.) positivoituneiden oikeusnormien syntyä, tehtävää ja rakennetta erityisesti niiden sisällön tulkinnan kannalta. Vrt. *Meehan* s. 358 ss. sekä 415—

järjestämään johdonmukaisella ja yhtenäisellä tavalla tuon oikeusjärjestyksen normien sisältöä, niiden välisiä suhteita sekä niiden toimintaa eli siis niiden sovellutusta tosiasiallisiin ristiriitatilanteisiin. Se yrittää selvittää, mikä ja minkälainen normi kuhunkin tilanteeseen soveltuu sekä mitä sen soveltamisesta seuraa taikka oikeammin pitäisi seurata. Juristit ovat eräässä mielessä yhteiskuntainsinöörejä. Juridiikan tutkimusasenne, lähestymistapa ja metodi on käytännöllinen ja soveltava. Se on normatiivinen.

Vaikka juridiikan kärki ei kohdistukaan kausaaliseen todellisuuteen vaan normeihin, oikeussääntöihin, se ei kuitenkaan voi eikä saa irtautua tosiasioista. Päinvastoin sen pitää mitä kiinteimmin liittyä niihin. Juridiikka ei saa ohentua pelkillä normatiivisilla käsitteillä operoivaksi (Begriffsjurisprudenz), vaan sen tulee selvittää ja eritellä elävää oikeutta, oikeusnormeja ja niiden sovellutusta sellaisina kuin ne esiintyvät käytännöllisessä elämässä. Mutta erityisesti normeihin keskittyvänä sen siitä huolimatta voi sanoa kiinnittävän erityisen huomionsa nimenomaan formaaliseen puoleen. Perheoikeus keskittyy erityisesti selvittämään lailla säänneltyä *avioliittoa* ja sen seuraamuksia, vaikka tuomioistuimet ja muut viranomaiset kyllä voivat joutua ottamaan kantaa, suorittamaan ratkaisuja myös tosiasiallisen *avoliiton* ja sen seuraamusten suhteen. Sosiologialle sitä vastoin saattaa perheinstituutio merkitä lähinnä rakkaudelle (sukupuoliselle) perustuvaa miehen ja naisen (tai useampien) kaikenlaista pysyvää yhteenliittymää seuraamuksineen; tosin ei sekään puolestaan voi jättää tuota tosiasiallista yhteiselämää koskevia oikeudellisia ja muita normeja huomiota vaille. Yhteiskunnallisena ilmiönä tutkimuskohde voi olla sama ja sen tutkimisessakin voidaan käyttää samanlaista tekniikkaa ja menettelytapoja; painopiste lähestymistavassa ja metodissa on kuitenkin erilainen.

Varsinaisen juridiikan instituutit eli säännöstöt (erotuksena instituutioista) ovat myös sikäli konkreettisia, että ne ovat tietyn oikeusjärjestyksen säätelemiä. Ei ainoastaan jonkin muhamettilaisen oikeusjärjestyksen moniavioinen perhe poikkea meikäläisestä vaan jokaisen maan perheoikeus poikkeaa joissakin kohdin minkä tahansa toisen maan perheoikeudesta. Ns. vertaileva oikeustiede pyrkii kyllä

---

428. Ks. myös *Badura*, Recht, Theorie des Rechts, Rechtsphilosophie, Fischer Lexikon Recht s. 134.

»Formalisointia» käytän eräänlaisessa omatekoisessa merkityksessä vastaamaan suunnilleen oikeuden positivointia. Yhteiskuntatieteissä formalismi tarkoittaa matemaatisoituja esim. peli- tai informaatioteorian malleja tai kaavoja. *Meehan* s. 287 ss.

selvittämään yhtäläisyyksiä ja erilaisuuksia eri maiden oikeusjärjestyksissä ja niiden instituuteissa sekä siten valaisemaan kunkin säännöstön luonnetta eri oikeusjärjestyksissä ja erityisesti tutkijaa lähinnä kiinnostavassa maassa. Mutta varsinaisesti se ei pyri tällaisten selvittelyjen perusteella yleistyksiin eli generalisaatioihin. Oikeustieteen menettelytapoihin ei myöskään kuulu hypoteesien rakentaminen ja niiden todentaminen eli verifioiminen. Jos se turvautuu vaihtoehtoisiin tulkintaolettamuksiin, tapahtuu tämä useimmiten siinä tarkoituksessa, että ne taikka jokin niistä pyritään osoittamaan epätyydyttäväksi tai peräti absurdiksi.

Oikeusjärjestyksen instituuteille on näin ollen ominaista suhteellisen konkreettinen luonne. Sen säännöstöt ovat tavallisesti myös käytännöllisen elämän läheisiä ja sellaisina helposti ymmärrettäviä ja niiden nimityksetkin vastaavat arkikielen ilmaisuja. Niinpä se käyttää arkailematta myös termiä valtio ei ainoastaan sen vuoksi, että tuo sana esiintyy usein laeissa ja muissa oikeudellisissa asiakirjoissa vaan myös siitä syystä, että oikeudellisissa yhteyksissä ei useimmiten tuota mitään vaikeuksia ymmärtää, mitä sillä kussakin tapauksessa tarkoitetaan. Mutta kun valtio on käytännöllisessäkin elämässä sangen laaja-alainen ja monitahoinen ilmiö, josta muodostetulla kokonaiskäsityksellä saattaa erityisesti valtiosäännön yhteydessä olla merkitystä, on paikallaan jonkin verran enemmän pohtia siihen liittyviä seikkoja.

Varsinkaan oikeudellisessa mielessä ei nykyaikaisella valtiolla ole kovinkaan paljon yhtäläisyyksiä muinaisuuden teokratioiden tai jumalhallitsijoiden despotioiden eikä feodaaliajan ruhtinaskuntien taikka edes kreikkalaisen kaupunkivaltion, poliksen kanssa. Viime vuosisadalta lähtien voimakkaana vaikuttaneen kansallisuusaatteen ansiosta ovat useimmat nykyajan kehittyneet yhteiskunnat muodostuneet kansallisvaltioiksi.

Mutta muitakin voimakkaita ideologioita on yhä edelleen vaikuttamassa valtioiden muodostumiseen. Niinpä arabien keskuudessa ei yhteinen islamin usko ainoastaan muovaa perheinstituutioita vaan on olennaisesti vaikuttamassa koko yhteiskuntajärjestykseen, myös valtioiden luonteeseen ja niiden monesti tilapäisiin yhteenliittymisiin. Uusin ja sekin miltei uskonnonomaisella voimalla esiintyvä vaikka ainoastaan tämänpuoleisiin seikkoihin kohdistuva ideologia on kommunismi erityisesti sellaisena kuin se esiintyy marxismina ja eritoten neuvostomarxilaisuutena (SDG IV p. 346—351 ja 366—373). Viimeksi

mainittu ei ole ainoastaan siirtänyt tuotantovälineitä yhteiskunnan haltuun ja siten muuttanut perusteellisesti talouselämän kulun, vaan on läpikotaisin hapattanut myös yhteiskunnan hyvin monet muutkin instituutiot ja olennaisesti muovannut yhteiskunnan koko rakennetta. Näiden syvällisten muutosten mukana on myös oikeusjärjestys perusteitaan myöten samoin kuin tietysti itse valtiokin muuttanut luonnettaan.

Oikeusjärjestyksen normit pykäliksi formalisoituina samoin kuin juridiikan monet käsitteet saattavat eri yhteiskuntajärjestyksissäkin kyllä ulkonaisesti muistuttaa toisiaan. Mutta havainnollisempaa esimerkkiä siitä, miten oikeusjärjestys formaalisena ja normatiivisena instituutiona on vain osa yhteiskuntajärjestyksen kokonaisuutta ja tuhansin säikein siihen sidoksissa, tuskin on saatavissa muualta kuin poliittisen äkkimullistuksen tietä yhteiskuntajärjestykseltään niin erilaisiksi muodostuneitten Länsi- ja Itä-Saksan oikeusjärjestysten rinnakkainasettelusta (Kastari 1972 s. 309). Ei ainoastaan perusoikeudet vaan myös kunnat, tuomioistuimet, kansanedustuslaitos ja melkein kaikki muutkin oikeusjärjestyksen instituutit on Itä-Saksassa nopeasti muovattu siinä määrin uudelleen, että ne entisen yhteisen valtion erilleen haljenneissa osissa osoittautuvat nykyisin sekä rakenteeltaan, että toiminnaltaan tuiki erilaisiksi (Bundestagsdrucksache VI/3080/8. 2. 1972 ja sen kritiikki radikaalien lehdessä Kritische Justiz 1972 s. 435—443).

Ehkä selvimpänä tämä vastakkaisuus ilmenee valtiosäännössä. Eräänä keskeisimpänä valtiosäännön tehtävänä on organisoida ja säännellä poliittisen järjestelmän rakenne ja toiminta. Moniarvoisuudelle ja sikäli yksilön poliittisenkin toiminnan vapaudelle rakentuvissa länsimaisissa yhteiskunnissa on keskeisenä rakennepiirteenä useampien puolueiden toiminnasta koostuva kokonaisuus. Puolueita pitää olla vähintään kaksi, koska olennaisena piirteenä on järjestyneen opposition taholta tuleva kritiikki sekä periaatteellinen mahdollisuus vähemmistön pääsemisestä vuorollaan enemmistöksi ja astumisesta entisten vallanhaltijoiden tilalle.

Tämän peruskehikon puitteissa on poliittinen järjestelmä formalisoitu valtiosääntöjen pykäliksi kussakin länsimaisen demokratian maassa toisistaan poikkeavalla ja siis omalaatuisella tavalla. Näitä poliittisia järjestelmiä voidaan karkeasti tyypitellä esim. seuraavasti: 1) presidenttijärjestelmä leimallisimmillaan USA:ssa, jossa valtionpäämies pysyy puolueensa johtajana ja on hallituksensa tosiasiallista

valtaa käyttävä keskushenkilö jopa siinä määrin, että hallituksen jäsenet ovat vain hänestä riippuvaisia apulaisia, valtiosihteereitä eivätkä parlamentin luottamuksesta riippuvia ministereitä; 2) parlamentaarinen järjestelmä tyypillisimmillään Englannissa (kaksine vallassa vuorottelevine puolueineen) mutta melko selväpiirteisenä myös Skandinavian maissa, Länsi-Saksassa, Itävallassa ja Italiassa; valtionpäämies on pääasiassa vain edustustehtäviä hoitava symbolinen keulakuva, joten todellista valtaa käyttää parlamentille vastuunalaisista ja sen luottamuksen varassa toimivista, itsenäisistä ministereistä koostuva hallitus ja sen pääministeri maan politiikan keskeisimpänä johtohahmona; 3) ns. konventtijärjestelmä Sveitsissä, jossa parlamentti koko vaalikaudeksi valitsee hallituksen jäsenet; niistä kukin vuorollaan toimii yhden vuoden hallituksen puheenjohtajana ja samalla myös edustustehtäviä hoitavana presidenttinä eli siis valtiopäämiehenä.[2]

Sosialististen maiden valtiosäännöillä on olennaisesti toisenlainen luonne. Tässä valtiosääntöjen luonteen vastakkaisuudessa tulee ehkä selvimmin esille laeiksi positivoidulle oikeusjärjestykselle ja erityisesti valtiosäännölle ominainen formaalisuus. Karkeassa tyyppijaottelussa sosialististen maiden tosin voi sanoa omaksuneen pääasiallisesti sveitsiläismallisen valtiosääntörakenteen. Olennaisena erona on kuitenkin se, että koko yhteiskuntajärjestys on marxilais-leninistisen ideologian läpitunkemana monoliittinen mm. sikäli, että poliittista järjestelmää johtaa ja hallitsee yksi ainoa puolue, joka ei lainkaan salli järjestäytynyttä poliittista oppositiota. Valtiosäännön formaalisuus korostuu erityisesti siinä, että sen normit oikeastaan varsin vähäisessä määrässä säätelevät varsinaisen poliittisen järjestelmän ydinaluetta, todellisen poliittisen vallan käyttelyä. Valtiosäännön järjestämän virallisen valtiokoneiston rinnalle on näet rakentunut toinen, yhden ainoan tai ainakin määräävässä asemassa olevan yhden puolueen koneisto, jossa varsinaiset tärkeät ratkaisut tehdään: lähinnä puolueen keskus-

[2] Kun hallituksen jäsenpaikat Sveitsissä jaetaan tärkeimpien puolueiden kesken niiden suuruuden mukaisessa suhteessa ja heidät tavallisesti uudelleen valinnalla pysytetään paikoillaan aina eläkeikään asti, puuttuu sieltä parlamentarismille aidoimmillaan ja presidenttijärjestelmällekin jossakin määrin ominainen hallituksen ja sitä valvovan ja kritikoivan opposition vastakkaisuus ja vuorottelumahdollisuus. Tätä seikkaa näkyy pidettävän Sveitsissä epäkohtana, joka lienee siellä paraillaan vireillä olevan valtiosäännön uudistussuunnittelun keskeisiä kohtia (Schumann). Poliittinen järjestelmä on Sveitsissä kuitenkin siinä olennaisessa kohdassa moniarvoinen, että siihen kuuluu ei ainoastaan monia tehokkaasti toimivia puolueita vaan myös poliittisen toiminnan arvostelun täysi vapaus.

komitea ja sen poliittinen toimikunta eli politbyro. Valtiosäännön normien sääntelemä virallinen valtiokoneisto parlamentteineen, puhemiehistöineen ja ministerineuvostoineen — vieläpä tuomioistuimineen — on olennaisesti puolueen piirissä tehtyjen ratkaisujen täytäntöönpanijan taikka sieltä annettujen suuntaviivojen soveltajan asemassa. (Vrt. Denisov-Kirichenko, Kovács, Churchward, SDG VI p. 638—651 ja Kastari 1970).

Kun vielä itse ideologia rakentuu tiukasti tulevaisuuden kommunistiseen ihanneyhteiskuntaan tähtäävän dialektisen ja historiallisen materialismin käsityksiin pohjautuvien kehityslakien varaan, joiden auktoritatiivisena tulkitsijana on puolueen johto (SDG IV p. 346—351, 356—363, 369—373 sekä YK s. 299), saa koko kulttuurikäsitys länsimaisesta individualismista ja moniarvoisuudesta poikkeavan tiukasti tavoitteellisen luonteen. Näihin peruskäsityksiin liittyen ja oikeastaan seurauksena niistä joutuvat perinteellinen valtio sekä oikeusjärjestyskin välineeksi tähän keskitettyyn päämäärään pyrittäessä. Päämäärään saavuttaessa voidaankin niiden — jopa kenties itse puolueenkin — ennustaa dialektisen kehityksen tuloksena kuihtuvan ja kuolevan tai nukkuvan pois (*Perfiljev* s. 93—105 ja *Susiluoto* s. 47).

On tietysti totta, että individualismille ja moniarvoisuudelle rakentuvissa länsimaisissakin demokratioissa tärkeitä poliittisia ratkaisuja tehdään virallisen valtiokoneiston ulkopuolella ja nimenomaan puolueelinten sekä myös etujärjestöjen piirissä. Tämä heijastuu selvästi myös valtiosäännön normien tulkintaan. Niillä molemmilla onkin usein myös sangen vahva vaikutus virallisten valtioelinten toimintaan — joissakin tapauksissa jopa niin, että parlamenttikin voi joutua tilanteeseen, jossa sen on vain siunattava tällainen sen ulkopuolella tehty esim. työmarkkinaosapuolten ratkaisu.[3] Mutta säännönmukaisesti — oikeastaan aniharvoja poikkeuksia lukuunottamatta — todelliset ratkaisut kuitenkin tehdään virallisen valtiokoneiston piirissä, viime kädessä useimmiten parlamentissa tai hallituksessa. Peräti toinen asia on, että sielläkin ratkaisut monesti tehdään enemmänkin puolueiden näkökohtien mukaisesti kuin asianomaisten puhtaasti persoonallisten käsitysten perusteella. Sekä puolueiden piirissä että niiden

[3] Näin oli asian laita käsiteltäessä työmarkkina- ja eräiden muidenkin tärkeiden etujärjestöjen ns. vakauttamissopimuksilla jo ennakkoon lukkoonlyötyjä, taloudellisen kasvun turvaamista koskevia lakeja (207/1968, 754/1969, 407/1970 ja 868/1971) eduskunnassa.

ohi suoraankin virallisessa valtiokoneistossa saattavat vuorostaan monet yhteiskunnalliset voimat niinkuin uskonto, työmarkkina- ja talouselämän järjestöt, suuryritykset jne. vaikuttaa painostuksen tai manipulaation avulla ratkaisuihin. Mutta joka tapauksessa on erityisesti parlamentti keskeinen näyttämö puolueiden poliittiselle toiminnalle ja sen vaalit niiden keskinäisen voimainkoetuksen suuri areena. Nimenomaan parlamentaarisessa järjestelmässä hallituksenkin asema on olennaisesti parlamentin ns. luottamuksesta riippuva.

Näin ollen myös valtiosäännön normit esim. meillä melkoisessa määrässä todella sääntelevät poliittisen järjestelmän rakennetta ja toimintaa. Toinen asia on sitten, että varsinaisen virallisen valtiosäännön kirjoitetut normit eivät — enempää lännessä kuin idässäkään — kykene kovinkaan tehokkaasti tunkeutumaan poliittisen järjestelmän päätöksentekoprosessin monisäikeisiin ytimiin asti taikka jännittymään sen äärialueitakin koskevaksi. Esim. juuri puolueiden taikka myös etujärjestöjen osuus ja asema ovat niin ongelmallisia, että niistä perustuslakeihin (Neuvostoliiton 126 § sekä Länsi-Saksan 9 ja 21 §) on voitu ottaa vain varsin ylimalkaisia, viitteellisiä säännöksiä eikä niitä edes tavallisissa laeissa liene monessakaan maassa sanottavasti säännelty. Ehkä vieläkin vähemmän on — virkamiehen oikeudellista asemaa lukuunottamatta — lainsäännöksiä siitä tärkeästä osuudesta, mitä byrokratia ja muu asiantuntemus näyttelevät päätöksiä valmisteltaessa taikka täytäntöön pantaessa. Poliittisen valtiosäännön osuudesta yhteiskuntakokonaisuuden yhteydessä onkin sosiologian taholta esitetty varsin monipuolisia, osin sangen kriittisiä näkökohtia (Luhmann 1973).

Tällainen vajavuus poliittisen järjestelmän sääntelyssä perustuslain pykäliksi formalisoitujen oikeusnormien avulla on todennäköisesti yhteydessä niiden tekijöiden kanssa, joiden vuoksi perustuslakien monilla keskeisillä pykälillä ei ole samanlaista tuomioistuinkelpoisuutta (justiciability) eikä pakkosanktiota kuin useimmilla muilla oikeusjärjestyksen tärkeillä säännöksillä. Edellisten noudattamista ja soveltamista ei jälkimmäisten tapaan useinkaan voida saattaa tuomioistuinten tutkittavaksi ja ratkaistavaksi sekä pakkotoimenpitein täytäntöönpantavaksi. Niiden noudattamisen takeena ovat monenlaiset muut, tosin epämääräisemmät tekijät: korkeissa asemissa olevien henkilökohtainen vastuuntunto, yleinen mielipide sekä poliittiset seuraamukset, joita normin noudattamisen tieltä syrjään horjahtaminen saattaisi aiheuttaa.

Pykäliksi formalisoidun valtiosäännön ongelmallisuutta osoittaakin ehkä parhaiten se tunnettu tosiasia, että Englannin valtiosäännössä on vain joitakin harvoja, satunnaisesti säädettyjä kirjoitettuja pykäliä. Olennaiselta osaltaan on Englannin valtiosääntö käytännön tietä syntyneiden ajan patinoimien sovinnaissääntöjen (constitutional conventions) varassa. Selvimpänä tunnusmerkkinä, joka erottaa sovinnaissäännöt varsinaisista oikeusnormeista, myös tavanomaisesta oikeudesta, pidetään Englannissa juuri sitä seikkaa, että niiden soveltamista ei voida saattaa tuomioistuinten tutkittavaksi. Ne ovat kuitenkin sitovalta voimaltaan erinomaisen tehokkaita ja itse asiassa niiden sanktiona ovatkin sanmantapaiset seikat, joiden edellä todettiin olevan keskeisten pykäliksikin formalisoitujen eli säädettyjen valtiosääntönormien takeena. Ja vaikka konventiosääntöjen sisältö käy selville vain noudatetusta käytännöstä — jopa niin, että se toisinaan voidaan täsmentää vasta valtiomiesten muistelmien tai heistä kirjoitettujen elämäkertojen perusteella — on niiden ohjailemaa englantilaista parlamentarismia joustavuutensa, vakavuutensa ja tehokkuutensa vieläpä kansanvaltaisuutensakin puolesta yleisesti pidetty nykyajan ehkä onnistuneimpana poliittisena järjestelmänä.

Juuri konventionaalinormeista koostuva valtiosääntö onkin tietysti kaikkein läheisimmin sidoksissa asianomaiseen yhteiskuntaan ja erityisesti sen poliittiseen järjestelmään, koska se on vain eräänlainen säteily sen omasta ytimestä.[4] Mutta myös rationalisoivissa pyrkimyksissä valtiosäännön formalisoinnilla yhtenäiseksi pykäläkokonaisuudeksi on monien valtioiden kohdalla saatettu onnistua melkoisesti varsinkin silloin kun on tyydytty liittymään aikaisempaan yhteiskuntakokonaisuuteen sekä sittemmin kyetty pysymään sen kehityksen tasalla. Vakaissa yhteiskunnallisissa oloissa on positivoitukin valtiosääntö saattanut pysyä voimassa hyvinkin pitkiä aikoja joko mukauttamalla pykäliä tulkinnan avulla taikka niiden sisältöä säädännäisestikin muuttamalla kehityksen ja muuttuneiden olosuhteiden vaatimuksia vastaavaksi. Hyvin useissa tapauksissa ovat kuitenkin vallankumoukset tai muunlaiset murrokset rikkoneet olojen yhtenäisen jatkuvuuden, jolloin on ollut laadittava ja formalisoitava uusi valtiosääntö.

---

[4] Tässä kohden se muistuttaa Common Law -maiden tuomioistuinten luomaa ja niiden ennakkopäätösten varassa olevaa oikeusjärjestyksen osaa (Lakimies 1967 s. 152—158). Roomalaisen oikeuden mailmanhistoriallisen merkityksen eräänä selityksenä on, että sen normeja ei ydinosaltaan oltu lainsäännöksiksi positivoitu vaan ne olivat oikeudenkäytön muovaamia, katsoo *Wieacker,* Rechtsgeschichte Fischer Lexikon s. 154.

Vakavuutta ja jatkuvuutta onkin melkein kaikissa valtioissa pyritty turvaamaan sellaisella teknillisellä menetelmällä, että valtiosääntö on nostettu hierarkkisesti tavallisten lakien yläpuolelle: sen muuttamisen tai uusimisen on säädetty edellyttävän parlamentissa yksinkertaista enemmistöä suuremman määräenemmistön tai muita vaikeuttavia muotomääräyksiä. Jos valtiosäännön formalisoiminen yhtenäiseksi pykäläkokonaisuudeksi on aikanaan — sitä on alkanut tapahtua vasta 1700-luvulta lähtien — merkinnyt huomattavaa askelta oikeuden positivoimisessa, on sen korottamista hierarkkisesti astetta korkeammalla olevaksi perustuslaiksi pidettävä yhteiskunta- ja oikeusteknologiassa uutena askelena samaan positivoinnin suuntaan.

Vertaileva tarkastelu osoittaa tässä hierarkkisen porrastuksen teknologiassa useita rakenteellisia ja toiminnallisia vivahteita. Joidenkin maiden positivoidulla sekä yhtenäiseksi säännöstöksi kootulla ja järjestetyllä eli kodifioidulla valtiosäännöllä ei ole porrastettua asemaa lainkaan (Uusi Seelanti) ja toisissa tuolla porrastuksella on suhteellisen vähäinen toiminnallinen ja siis käytännöllinen merkitys (Ranska). Siellä missä porrastuksella on huomattava merkitys, on siinäkin puolestaan havaittavissa erilaisia rakenteellisia ja toiminnallisia piirteitä. Porrastus on voinut jäädä käytännössä ilmenemään olennaisesti vain säätämisvaiheen varassa, jolloin tavallisen lain ja perustuslain välinen suhde pyritään jo säätämisvaiheessa huolellisesti selvittämään sekä ylemmän portaan edellyttämiä vaikeutettuja muotoja myös noudattamaan — kenties jopa niin, että epäselvät rajatapauksetkin käsitellään poikkeuksina perustuslaista ylemmän portaan vaikeutettuja muotoja noudattaen (Suomi). Tavallisin rakenne on kuitenkin se, että positivoitujen normien hierarkkisen suhteen kontrolli jätetään tuomioistuinten jälkikäteen ratkaistavaksi; silloin perustuslain kanssa ristiriidassa olevaksi todettu tavallisen lain säännös samalla julistetaan tai jää pelkästään ipso facto vastaisuudessa normatiivista voimaa vaille. Tämä kontrolliratkaisu saattaa vuorostaan kuulua joko tavallisille tuomioistuimille ja viime kädessä ylimmälle oikeusasteelle (USA, Brittiläisen kansainyhteisön maat — Englantia ja Uutta Seelantia lukuunottamatta — Skandinavian maat, Sveitsi ja Japani) taikka erityiselle valtiosääntötuomioistuimelle (Itävalta, Länsi-Saksa ja Italia) (Kastari 1969 s. 288—285).

Hyvin monet historialliset seikat ovat eri valtioissa olleet vaikuttamassa hierarkkisen porrastuksen syntymiseen ja sen erilaiseen muotoutumiseen (Kastari 1961). Positivoidun valtiosäännön tehtäväkin on

parisatavuotisen historiansa aikana huomattavasti vaihdellut. Erityisesti nykyaikana se on olennaisesti erilainen monoliittisen sosialistisissa, kiinteästi tavoitteellisen poliittisen järjestelmän maissa ja toisaalta kapitalistisissa individualismille rakentuvan heterogenisen pluralismin maissa (Kastari 1970 ja Blondel s. 265—281). Oikeuden positivointipyrkimysten voi oikeastaan sanoa kulkeneen formalisoinnin kehää, kunnes ympyrä on sosialististen maiden valtiosääntöjen kohdalla miltei umpeutunut: jossakin määrin Englannin tapaan niissäkin varsinainen poliittinen järjestelmä rakentuu ja toimii olennaisesti muiden kuin pykäliksi formalisoitujen valtiosääntönormien varassa taikka sosialistisissa maissa jopa niiden ulkopuolella. Sosialistisissa maissa on oikeusnormien perinnäisen positiivisoikeudellisen merkityksen ohentuminen erityisesti valtiosäännön kohdalla näkyvissä kahtaalla: 1) siinä että tuomioistuimet ovat menettäneet riippumattomuutensa puolueesta ja poliittisista elimistä (jolloin lakien perustuslainmukaisuuden jälkikontrolli ei tietysti voi tulla kysymykseenkään) sekä 2) siinä, että määräenemmistösäännöksistä johtuva hierarkkisuuskin on kadottanut käytännöllisen merkityksensä, koska parlamentti suorittaa ratkaisujansa yleensä monoliittisen yksimielisyyden merkeissä.

Moniarvoisen yhteiskunnan suunnalla edustavat sekä perustuslaillisen ja individualistisen ideologian että oikeudellisen teknologian kannalta äärimmäistä vastakohtaa ne maat, joissa kodifioidun ja hierarkkisesti positivoidun valtiosäännön tehokkuutta on pyritty tuomioistuimen suorittamalla lakien perustuslainmukaisuuden jälkikontrollilla korostamaan. Paitsi poliittisen järjestelmän ja valtiokoneiston (usein federatiivisen) rakenteelle ja toiminnalle voi tuollaisella valtiosäännöllä silloin olla suuri merkitys myös yksilön oikeusaseman turvaajana. Useimmat lakien perustuslainmukaisuutta koskevat oikeudenkäynnit kohdistuvatkin kansalaisten perusoikeuksia koskevien säännösten soveltamiseen. Mutta niissäkin maissa — kuten Skandinaviassa — joissa viimeksimainitulla seikalla on enemmän periaatteellinen kuin käytännöllinen merkitys, näyttelee positivoitu valtiosääntö sentään huomattavaa roolia poliittisen järjestelmän sekä valtiokoneiston rakenteen ja toiminnan — mm. tuomioistuinten riippumattomuuden — tehokkaana sääntelijänä.

Politiikan ohella on taloudellinen toiminta toinen nykyajan yhteiskunnan keskeisistä instituutioista. Yhteiskuntakokonaisuuden alajärjestelmiksi ajateltuina ne molemmat ovat tietysti vuorovaikutuksessa

keskenään sekä heijastuvat myös valtiosääntöön ja silloin yhtä hyvin pykäliksi formalisoituun kuin konventionaalinormienkin varassa olevaan. Ideologiseen perspektiiviin asetettuna näyttää nykymaailman kahtiajako talouselämän alalla ainakin arkiajattelussa vieläkin jyrkemmältä kuin konsanaan politiikassa: kapitalismi ja sosialismi ovat nimenomaan talousjärjestelmien rakenteen ja toiminnan kannalta kahteen vastakkaiseen napaan osoittavia viittoja. Erityisesti tuotantovälineiden omistus joko pääosaltaan yksityisille taikka vain yhteiskunnalle kuuluvana on muodostunut ratkaisevimmaksi rakenteelliseksi erokriteeriksi.[5]

Kuitenkin saattaa yhä pitemmälle etenevä industrialismi ja siihen liittyvä automaatio sekä muu teollinen ja taloudellinen teknologia olla omansa asettamaan talouselämän kaikissa kehittyneissä maissa — niin sosialistisissa kuin kapitalistisissakin — siinä määrin samantapaisten ongelmien eteen, että monet varsinkin läntiset teoreetikot ovat esittäneet olettamuksia sosialististen ja kapitalististen talousjärjestelmien vastaisesta konvergoitumisesta eli vähittäisestä kehittymisestä yhä lähemmäksi toisiansa. Marxilaiselta taholta nämä teoriat on torjuttu sekä poliittisesti vaarallisena vaihtoehtona että maailmanlaajuisissa mittasuhteissa myös historiallisen materialismin kehityslakien vastaisina (SDG III p. 900—901).

Marxilaisuuden perinnäisten ja melko kaavamaisten opinkappaleiden mukaan on länsimainen valtio kuitenkin kapitalististen monopolien ja valtiollista valtaa hallussaan pitävien puolueiden (aina sosiaalidemokraatteja myöten) yhteisvaikutuksen tuloksena auttamattomasti valtiomonopolistisen kapitalismin käsissä ja tuotantotapansa vankeudessa, josta sitä ei voida vapauttaa muutoin kuin tuotantovälineiden sosialisoimisella ja poliittisen vallan ottamisella työväenluokan käsiin. Muutoin ei voida työvoiman riistoa ja luokkasortoa poistaa.

---

[5] Sosialististen maiden omien tiedemiesten esitykset järjestelmien eroavuuksista ovat monesti »katastrofaalisen ideologisen köyhtymisen» tai »kliseemäiseksi fraseologiaksi vulgarisoituneen marxilaisuuden» leimaamia (*Miliband* s. 213). Lännessä toimivien marxilaisten kriittiset esitykset ovat usein paljon valaisevampia ja kiinnostavampia — kuten esim. Ranskan kommunistisen puolueen laajan ja monipuolista asiantuntemusta edustavan työryhmän tuore aikaansaannos Der staatsmonopolistische Kapitalismus 1972 (originaali: Le Capitalisme monopoliste d'Etat 1971) sekä varsinkin *Ralp Milibandin* monen maan olojen tarkkaan kritiikkiin perustuva, tiukkaa luokkakantaisuutta mutta samalla terävää silmää ja hyvää harkintaa osoittava Statsmakten i det kapitalistiska samhället. En analys av maktsystemet i västvärlden 1973 (originaali: The State in Capitalist Society 1969). *Timo Kyntäjä,* Valtiomonopolistisen kapitalismin teoriasta ja tutkimusmetodista, Sosiologia 1973 s. 52—63 esittelee aihettaan e.m. ranskalaisen tutkimuksen nojalla sekä pyrkii lisäksi erittelemään valtion itsenäisyyden astetta luokkien välisen vastakohtaisuuden vaiheissa.

Länsimaisten teoreetikkojen käsitykset ovat monivivahteisempia ja häilyvämpiä. Sallimalla termeille »kapitalismi» ja »luokka» väljemmän sisällön he pyrkivät antamaan talouden osuudesta ja asemasta yhteiskuntajärjestelmän kokonaisuudessa monipuolisemman ja vivahteikkaamman kuvan. Heidän käsityksensä mukaan taloudellinen toiminta ei ole ainoastaan sosialistisessa järjestelmässä vaan itse asiassa myös länsimaisessa demokratiassa viime kädessä politiikalle alistettu sekä enemmän tai vähemmän sen sääntelemä.[6] Varsinkin monikansallisten jättimonopolien valvonta tai ohjailu saattaa tosin olla peräti vaikeata mutta periaatteessa yhteiskuntapolitiikka sittenkin käy talouspolitiikan edellä (SDG IV p. 554—562). Politiikka on tällöin ymmärrettävä määritellyksi laajasti toiminnaksi, jolla auktoritatiivisesti voidaan vaikuttaa sosiaalisten etujen jakautumiseen yhteiskunnassa.

Empiirisiin tosiasioihin pohjautuvan ja melko täsmällisen otteen saaminen pitkälle teollistuneen yhteiskunnan kokonaisjärjestelmästä poliittisine ja taloudellisine alajärjestelmineen on tietysti erinomaisen hankala tehtävä. Niin laaja-alaista vertailua tai rinnakkainasettelua idän ja lännen yhteiskuntajärjestelmien välillä ei liene vaativilla tieteellisillä menetelmillä missään aikaansaatu, lieneekö yritettykään. Mittavaa tehtävää vaikeuttaa vielä sangen suuresti ideologisten tekijöiden mukaantulo.

Paitsi käytännöllisen politiikan ja sangen tuntuvasti myös taloudellisen toiminnan osalta on ideologisilla tekijöillä suuri merkitys myös tieteellisessä — erityisesti yhteiskunnallisessa — tutkimuksessa. Näin on laita erityisesti silloin kun tutkimus — konkreettisen lähestymistavan ylivoimaisuuden edessä — urkenee nykyisten yhteiskuntien taikka yksinkertaistetusti *yhteiskunnan* spekulatiiviseksi erittelyksi perustuipa siihen pohjautuva kriittinen yhteiskuntateoria miten jäntevään ajatuksen voimaan ja hellittämättömään pyrkimykseen tahansa. Eräät modernit tieteenteoreetikot katsovatkin tutkimuksen ja tutkijan olevan aina tavalla tai toisella sidoksissa intressinäkökohtiin, joten perusolettamus ulkopuolisen ja tutkijasta riippumatto-

---

[6] *Badura*, Recht, Theorie des Rechts, Rechtsphilosophie, Fischer Lexikon, Recht s. 128 käytetäänkin termiä valtiomonopolistinen kapitalismi tällaisessa edistyksellisessä merkityksessä. Miten perusteellisesti asioiden tarkastelu vastakkaisen eli siis sosialistisen järjestelmän ja marxilaisen ideologian näkökulmasta on omansa hapattamaan käsitykset, ilmenee toisen korkealuokkaisen tutkijan, *Milibandin* esityksestä (s. 91), jonka mukaan puuttuminen talouselämän kulkuun mm. tukipalkkioiden avulla tapahtuu tarkoituksella auttaa kapitalistisia yrittäjiä. »Hyvinvointivaltio» ei Milibandin ironisoinnin mukaan missään saakaan sattuvampaa ja täsmällisempää sisältöä ja merkitystä kuin tässä.

man objektiivisuuden ja ehdottoman totuuden mahdollisuudesta olisi periaatteellisesti hauras tai peräti pettävä. Tiedostamista ohjaavilla intresseillä katsotaan aina olevan oma merkityksensä. Niinpä voidaan nykyisin ajatella taloustieteellä ja politologialla — juridiikasta tietysti puhumattakaan — olevan taipumus vallitsevien olojen ymmärtämiseen, selittämiseen ja siis myös tukemiseen — järjestelmien säilyttämiseen — kun taas kriittisen opposition, nykyisyyden jäykistyneisyydestä tulevaisuuden vapautuneisuuteen tähtäävän emansipatoorisen uudistajan rooli luontuisi erityisesti kokonaisvaltaiselle yhteiskuntateorialle (*Naschold* s. 22—26).

Tällaiset tieteenteoreettiset suuntaukset liittyneinä Karl Marxin dialektiseen ja historialliseen materialismiin pohjautuvaan yhteiskuntakritiikkiin ovat väkevänä käytevoimana siinä nykyajan yhteiskunnallisessa radikalismissa, joka lännessä on vallannut erityisesti akateemisen nuorison mielet. Kun siihen vielä on lisätty toisen nykyajan käsityksiin käänteentekevästi vaikuttaneen tutkijan Sigmund Freudin psykologisten oivalluksien sovellutuksia myös yhteiskuntaan, on ns. kriittinen teoria (Frankfurtin koulukunta) voinut päätyä niin syvällistä muutosta vaativiin yhteiskuntakaavailuihin, että ne — Marxin tapaan mutta monipuolisemmin ja nykyajan teoreettisten käsitysten tasolle saatettuina — tähtäävät kenties jyrkempään ja perusteellisempaan mullistukseen kuin konsanaan Marx aikoinaan (*Marcuse*, Yksiulotteinen ihminen). Myöskään tällaisessa »konkreettisen utopian» mukaisessa yhteiskunnassa ei enää tarvittaisi mm. valtiota eikä siis valtiosääntöäkään. Pannessaan erityistä painoa yksilön vapauttamiseen teknologisen yhteiskunnan yksiulotteisesta puristuksesta sekä vieraantuneisuudesta kriittinen yhteiskuntateoria näyttää kuitenkin sekä käytännöllispoliittiselta että teoreettiselta asennoitumiseltaan eroavan olennaisesti neuvostomarxilaisuudesta niin monia yhteisiä piirteitä kuin niissä näköjään saattaa ollakin (SDG IV p. 348—358 ja VI p. 1138—1196 sekä *Meehan* s. 235—246 ja 406—411).

Vahvasti teoreettisilla kaavailuilla ja vertailevilla näkökohdilla yhteiskunnan sekä erityisesti poliittisten ja taloudellisten järjestelmien rakenteesta ja toiminnasta saattaa olla valtiosääntöoikeuden opiskelussa sikäli merkitystä, että ne muodostavat jonkinlaisen taustan tai viitekehyksen, joka voi tarjota kiinnekohtia orientoiduttaessa tarkastelemaan maamme valtiosäännön instituutteja nykyajan radikaalien aatevirtausten keskellä. Ne ovat luullakseni omansa antamaan viitteitä siitä, miten kiinteästi oikeusjärjestys ja valtiosääntö ovat sidoksissa yhteiskuntaan ja sen muihin instituutioihin. Ne antanevat aihetta

kriitilliseen suhtautumiseen irrallisiin lainauksiin muunlaisista ja varsinkin hyvin toisenlaisista ajatusmalleista ja säännöstöistä, jotka eivät hevin voi tulla kysymykseen esikuvina ilman vastaavia muutoksia järjestelmän muissakin osissa. Valtiosäännön eräänä jokseenkin yleisenä piirteenä onkin sen konservatiivinen funktio eli toimiminen vakaannuttajana sekä oikeudellisten instituuttien toiminnassa että myös niiden kehittämisessä ja muuttamisessa.

Lähdeviitteitä:

Blondel Jean, An Introduction to Comparative Government 1969.
Churchward L. G., Contemporary Soviet Government 1968.
Denisov—Kirichenko, The Soviet State Law.
Der staatsmonopolistische Kapitalismus, Berlin (Ost) 1972.
Duverger Maurice, Institutions politiques et droit constitutionnel 1970.
Fischer Lexikon, Recht 1971 (Herausgeber: Peter Badura, Erwin Deutsch ja Claus Roxin).
Galtung Johan, Euroopan yhteisö — uusi supervalta 1973.
Galtung Johan, Die Friedensforschung und die internationalen Entwicklungen heute. Universitas 28 Jhrg. (1973) Heft 3 s. 229—236.
Hazard John N., Communists and Their Law 1969.
Kastari Paavo, Kansalaisvapauksien perustuslainsuoja ja valtiosääntöjen hierarkkisen ylemmänasteisuuden muodostuminen, Juhlajulkaisu Kaira & Castren 1961 s. 123—144.
— » — Valtiojärjestyksemme oikeudelliset perusteet 1969.
— » — Valtiosäännön ongelmia, Suomalainen Tiedeakatemia, Esitelmät ja pöytäkirjat 1970 s. 203—218.
— » — Kansalaisvapauksien perustuslainturva 1972.
Kovacs Istvan, New Elements in the Evolution Socialistist Constitution 1968.
Luhmann Niklas, Rechtssoziologie 1972.
— » — Politische Verfassungen im Kontext der Gesellschaftssystems, Der Staat, Zeitschrift für Staatslehre, Öffentliches Recht und Verfassungsgeschichte 1973 s. 1—22 ja 165—182.
Meehan Eugene J., Contemporary Political Thought, A Critical Study 1967.
Miliband Ralph, Statsmakten i det kapitalistiska samhället 1973.
Naschold Frieder, Politische Wissenchaft. Entstehung. Begründung und gesellschaftliche Einwirkung 1972.
Nousiainen Jaakko, Suomen poliittinen järjestelmä 1967.
Perfiljev M, Neuvostodemokratia ja porvarillinen »sovetologia».
Schumann Klaus, Das Regierungssystem der Schweiz 1971.
SDG = Sowjetsystem und demokratische Gesellschaft I—VI 1966—1972.
Susiluoto Ilmari, Neuvostoliittolaisen hallintotieteen kehityksestä, Helsingin Yliopiston valtio-opin laitoksen tutkimuksia B 5/1973.
YK = Yhteiskuntatieteiden Käsikirja 1963.

Lassi Kilpi

Veroilmoitus – tahdonilmaisu vai tosiasialuettelo

Vero-oikeudessamme on ollut täysin yksimielinen käsitys siitä, ettei veroilmoitusta ole voitu pitää minään tahdonilmaisuna vaan viranomaisille annettuna ilmoituksena eräistä tosiasioista.[1] Tästä on myös epäilyksittä katsottu seuraavan, ettei verovelvollinen asian myöhemmissä vaiheissa ole sidottu veroilmoituksessa antamiinsa tietoihin,[2] vaan voi esteettä vaatia niistä poikkeavaa verotusta. Veroilmoitukselle on kuitenkin aina annettu tietty arvo todistusvelvollisuuden kannalta. Tämä veroilmoituksen todistusarvo voidaan lyhyesti ja

---

[1] Näin *Karl Willgren,* Finlands finansrätt. Tammerfors 1932 160; *Tapio Tarjanne,* Vero-oikeus, Turku 1939 s. 256 ja *Edward Andersson,* Johdatus vero-oikeuteen, Helsinki 1970 s. 67. Myös *Aarne Rekola,* Tulo- ja omaisuusverolaki, Porvoo 1947 s. 416, asettuu osittain samalle kannalle, mutta katsoo veroilmoituksella tietyllä tavalla olevan tahdonilmaisun luonne. Laajimmin kysymystä meillä lienee käsitellyt *Aaro Kauppi,* Veron määrääminen, Oulu 1950 s. 194. Hän mainitsee, kuinka verovelvollisen on itse esiinnyttävä ensisijaisena selvitystenhankkijana. Hän ei tällöin toimi omaksi edukseen. Tästä johtuu, ettei veroilmoitusta voida pitää tahdonilmaisuna. Näin ollen veroilmoitus ei sido, ellei se ole vastannut tosiasiallista tilannetta. Hän pitääkin veroilmoitusta totuudenmukaisuusilmoituksena.

Muissa pohjoismaissa on ilmeisesti veroilmoitukselle annettu enemmän merkitystä tahdonilmaisuna kuin meillä. Täten esimerkiksi tuntuu siltä, että *Gösta Eberstein,* Om skatt till stat och kommun I, Stockholm 1932 s. 340, antoi veroilmoitukselle verovelvolliseen nähden suuremman sitovuuden hänen mainitessaan, että jos verovelvollinen hyvässä uskossa on antanut jonkin tiedon, joka sittemmin todetaan virheelliseksi, hänellä on mahdollisuus myöhemmin vastatodistuksilla osoittaa se virheelliseksi. *K. G. A. Sandström,* On taxering för inkomst eller förmögenhet, Stockholm 1940 s. 69, katsoo veroilmoituksella olevan kaksi tehtävää: 1) totuudenmukainen selostus verovelvollisen tuloista ja omaisuudesta ja on se siten todistuskeino, sekä 2) tahdonilmaus, kun siinä esitetään vähennysvaatimus. Myös *Thøger Nielsen,* Indkomstbeskatning I, København 1965 s. 89, vaikkakin pitää veroilmoitusta lähinnä tietolähteenä, kuitenkin antaa sille sitovaa merkitystä mm. verovelvollisen valintaoikeuden osalta.

Saksalaisista käsityksistä mainittakoon *Ottmar Bühler—Georg Strickrodt,* Steuerrecht I, Wiesbaden 1960 s. 526. Tämän mukaisesti Saksassa veroilmoitusta olisi luonnehdittu tiedonilmaukseksi tahdonilmauksen vastakohtana.

[2] Ks. *Rekola* mt. s. 541.

kaavamaisesti kiteyttää siihen, että veroilmoituksessa annettuja tietoja pidetään tosiolojen mukaisina, kunnes jollain tavalla toista näytetään tai jollakin seikalla voidaan osoittaa se epäluotettavaksi.[3] Periaatteellisesti siis verotuksessa veroilmoituksesta poikkeamiseen täytyy olla jokin syy. Tämä ilmenee VerotusL 72 §:n 1 momentin 1 kohdan sanonnasta »*jollei ilmene syytä,* minkä vuoksi veroilmoitusta sellaisenaan ei voida asettaa verotuksen perusteeksi . . .». Minkä asteisen tällaisen syyn tulee olla, siihen ei tässä ole syytä lähemmin puuttua.

Edellä on selostettu tilanne sellaisena kuin miksi se yleensä tähän asti on katsottu. En halua väittää, että tämä käsitys sinänsä olisi tai ei ainakaan aikaisemmin ole ollut virheellinen, mutta mielestäni tätä on syytä huomattavasti tarkistaa uuden verolainsäädäntömme johdosta. Tämän vuoksi olen tarttunut tähän kysymykseen.

Edellä selostettu varhaisempi käsitys veroilmoituksen luonteesta on syntynyt aikana, jolloin verotosiseikkojen ei yleensä katsottu olevan verovelvollisen disponoitavissa. Verotuksen toimittaminen oli tällöin puhtaasti eräiden tosiseikkojen löytämistä ja verotusseuraamuksen määräämistä näiden perusteella. Tietynlaisesta tosiasiasta oli aina tuloksena määrätty veroseuraamus. Verovelvollisella ei ollut mahdollisuutta tosiseikan perusteella siitä määrätä. Hän saattoi vain järjestää tosiseikkaa, mutta tällekin asettivat rajat eräät verolakien tulkintasäännöt sekä VerotusL 56 ja 57 §§ ja eräiden muidenkin säännösten määräykset.[4]

Nykyaikaisessa vero-oikeudessa käsitykset ovat kuitenkin muuttuneet. Täten verolakeihin on yhä enemmän otettu selviä verovelvollisen disponoinnin sallivia säännöksiä. Pyrkimättä mihinkään tarkkaan historialliseen luettelointiin tulee tällöin mieleeni ainakin yhtenä näistä ensimmäisistä TOL 41 §:n varaston arvostusta kirjanpidollisten periaatteiden mukaan koskeva säännös sekä sittemmin poistojärjestelmän uusiminen TOA 20 §:n 3 momentin muutoksella asetuksella 27. 4. 1956/243. Vaikkakaan viimeksi mainitun sanamuoto ei selvästi osoita, että verovelvollisella olisi oikeus tämän enimmäispoiston rajoissa tyytyä pienempäänkin poistoon, tämä käsitys kuitenkin

---

[3] Suunnilleen näin myös *Eberstein* mt. s. 340, *Sandström* mt. s. 69 ja *Nielsen* mt. s. 89.

[4] Näihin ei tässä ole aiheellista sen pitempään puuttua, koska viimeaikaisessa vero-oikeudellisessa tutkimuksessa nämä kysymykset ovat laajalti olleet esillä, näin *Lassi Kilpi,* Kahdenkertainen verotus, Porvoo 1962; *Jaakko Voipio,* Verotuksen kiertämisestä, Helsinki 1968 ja *Kari S. Tikka,* Veron minimoinnista, Helsinki 1972.

hyväksyttiin oikeuskäytännössä. Myös teoreettisissa tutkimuksissa ruvettiin yhä enemmän puoltamaan verovelvollisen disponointioikeutta lähinnä jaksottamiskysymyksissä.[5]

Kaikki edellä mainitut olivat jonkinlaisia esivaiheita. Kysymys joutui aivan uuteen valoon MaatVL ja etenkin ElinkVL säätämisellä. Näissähän on runsaasti sellaisia säännöksiä, joissa verovelvolliselle selvästi jätetään disponointivalta. Tällaisina ElinkVL säännöksinä mainittakoon: 20 §, ennakkoon saadun tuloerän, jonka suuruus määräytyy ajan kulumisen perusteella, jaksottaminen, 25 §, tutkimustoiminnan menot, 28 § vaihto-omaisuudesta tehtävä 50 % kulukirjaus, 29 § sijoitusomaisuudesta tehtävä 6 % kulukirjaus, 30 § 1 mom. ja 35 § suurehkojen korjausmenojen lukeminen käyttöomaisuuden hankintamenoksi, 30 § 2 mom., 34 ja 36 § poistomäärät mainitaan nimenomaan enimmäispoistoiksi, 33 § lyhytaikaisen käyttöomaisuuden kertapoisto ja ammattimaisessa liikenteessä käytetyn auton erityinen poistojärjestelmä, 34 § rakennuksen poisto mainitaan maksimimääräksi, 46 § 3 ja 0,6 % vähennys liikesaamisten yhteismäärästä, 47 § takuuvaraus, 49 § vähennys tilatuista tavaroista ja 63 § vanhojen rakennusten hissien ym. käsittely erikseen. MaatVL vastaavina säännöksinä mainittakoon 5 § 1 kohta kotieläinten myyntitulon jaksottaminen, 6 § 2 mom. kotieläinten hankintamenon jaksottaminen, 8 § 4 mom. maatalouden »käyttöomaisuuden» poistomäärä ilmoitetaan enimmäismääräksi, samoin 9 § rakennusten ja 10 § salaojien yms. osalta sekä TOL 48 a § tulontasauksen toimittaminen. VerotusL 107 § 2 momentissa sallitaan määrätä siitä, käytetäänkö ennakot aviopuolison verojen suoritukseen vai ei. Kuten nähdään, niin tulon osalta tämä disponointivalta kaikissa tapauksissa kohdistuu sen jaksottamiseen. Tulon laajuuskysymyksen osalta ei verovelvollisella ole ja tuskin voi ollakaan disponointimahlollisuutta.

Kun tällainen määräämisvalta verovelvolliselle on laissa nimenomaan annettu, niin herää tietenkin kysymys tämän oikeuden viimeisestä käyttömahdollisuudesta. ElinkVL 54 §:n mukaan verovelvollisella on oikeus sen mukaan kuin laissa edellä on säädetty jakaa saamansa tuloerä usealle verovuodelle ja vähentää varaukset kuluina vain, mikäli vastaavat kirjaukset on tehty kirjanpidossa. Näin ollen kysymys siitä, mitä mahdollisuuksia verovelvollisella on myöhemmin muuttaa kirjanpitoaan ja perustaa mainitunlaiset vaatimuksensa täten

---

[5] Tässä suhteessa on erityisesti huomattava *Edward Anderssonin* teos Resultatutjämning vid inkomstbeskattningen, Vammala 1962, jossa puollettiin verovelvolliselle varsin laajoja oikeuksia tässä suhteessa.

muutettuun kirjanpitoon, liittyy varsin läheisesti nyt esillä olevaan asiaan.[6] Nyt käytettävissä oleva tila ei kuitenkaan salli varsinaisesti puuttua tähän laajempaan ja mielenkiintoiseen kysymykseen.

Se, missä vaiheessa edellä selostetunlaiset jaksottamisvaatimukset on tehtävä, ei ole lain säännöksissä tullut tyydyttävästi selvitetyksi. Ainoastaan TOL 48 a §:ään sisältyy tästä tulontasauksen osalta selvän tuntuinen säännös. Sen mukaan tulontasaukseen ryhdytään »verovelvollisen ennen verotuksen päättymistä esittämästä vaatimuksesta». Tämäkään ei ole täysin selvä ja käytännön kannalta tyydyttävä, kun VerotL 81 §:n 2 momentin mukaan verotuksen katsotaan päättyneen silloin, kun veroluettelo on pantu julkisesti nähtäväksi. Sananmukaisesti tulkiten tällaisen vaatimuksen tekeminen olisi siis mahdollinen vielä silloin, kun verotus todellisuudessa on selvästi päättynyt ja vaatimuksen toteuttaminen vaatisi jo loppuunsaatettujen töiden uudelleen suorittamista. Tällainen tulkinta tuntuisi käytännössä mahdottomalta. Mainittakoon, että veronoikaisu- ja jälkiverotusedellytysten kannalta on käytännössä katsottu, että aivan verotuksen loppuvaiheessa saapuneita tietoja ei tarvitse ottaa huomioon. vaan niiden perusteella voidaan suorittaa veronoikaisu ja jälkiverotus. Aivan samalla tavalla käytännölliset syyt edellyttäisivät, että nyt puheena oleva vaatimus olisi esitettävä niin aikaisin, että verotus silloin vielä on tosiasiassa kesken. Sen ajankohdan toteaminen, milloin verotus kunkin verovelvollisen osalta tosiasiallisesti päättyy, on kuitenkin vaikeaa. Verotettavien suuren lukumäärän vuoksi verotus joidenkin kohdalla alkaa varsin ajoissa. Tällaisen käsittelyn alussa ratkaistavaksi tulevan verovelvollisen osalta aika tosiasiallista käsittelyjärjestystä noudatettaessa päättyisi siis aikaisemmin kuin jonkin toisen osalta. Verolautakunnan asian käsittelyä ei voida pitää oikeudellisesti ennen veroluettelon julkipanoa sillä tavalla lopullisena, ettei verolautakunta voisi siihen uudelleen puuttua. Näin ollen täytynee katsoa mahdolliseksi, että tällainen vaatimus otetaan käsiteltäväksi myöhemminkin niin kauan kuin se käytännössä on mahdollista. Saattaa olla, että lain mukaan se olisi otettava huomioon vielä tämänkin jälkeen tehtynä. Nimenomainen ajankohta on mainittuna myös VerotusL 107 §:n 2 momentissa, jonka mukaan puolison on veroilmoituksessaan kiellettävä häneltä perityn ennakon käyttäminen hänen puolisonsa verojen lyhentämiseen.

Lukuunottamatta edellä mainittuja tapauksia jää vaatimuksen viimeinen tekemisajankohta kuitenkin avoimeksi, sillä yleensä laissa

[6] Ks. *Kauppi* mt. s. 197.

on tyydytty vain sanomaan »verovelvollisen vaatiessa», näin ElinkVL 20, 25, 28, 29, 30 § 1 mom., 33, 35 ja 63 sekä MaatVL 5 § 1 kohta ja 6 § 2 mom. Epämääräiseksi asia jää myös silloin, kun laissa käytetään sanontaa »saa olla enintään», näin ElinkVL 30 § 1 mom., 34 ja 36 § sekä MaatVL 6 § 2 mom., 8 § 6 mom. ja 10 § taikka sanontaa »saa tehdä» ElinkVL 42 §. Eräissä tapauksissa on vähennyksen tekemisen edellytykseksi mainittu, että verovelvollinen osoittaa jonkin asian. Tällaisia lainkohtia, tosin hieman eri sanamuodoin ovat ElinkVL 32 §:n 3 mom., 43 § 1 mom., 37, 40, 46 § 1 mom. ja 49 § sekä MaatVL 8 § 4 mom. ja 9 § 2 mom. Viimeisen asteen muodostavat ne tapaukset, joissa tulonsiirron tekemiseen vaaditaan lääninverotoimistolle tehty hakemus, näin ElinkVL 30 § 2 mom. ja 43 §:n 1 mom. Tällöinkään ei mainita, milloin hakemus on tehtävä ja onko lupa oltava jo veroilmoitusajan päättyessä tai minä muuna ajankohtana.

Mitä tulee ElinkVL:ssa mainittuihin tapauksiin, joissa tahdonvaltainen tulonsiirto on mahdollinen, niin ne kuulunevat kaikki sellaisiin, joissa ElinkVL 54 § mukaan tulonsiirron hyväksymisen edellytyksenä on asianomaisen erän tällainen käsittely jo kirjanpidossa. Näin ollen, kun tilinpäätös täytyy olla tehtynä veroilmoitusajan päättyessä, tämä käytännössä yleensä merkitsee sitä, että vaatimus on tehtävä jo veroilmoituksessa.[7] Ongelma siis varsinaisesti kytkeytyy siihen edellä jo tässä yhteydessä sivuutettavaksi mainittuun kysymykseen, missä määrin kirjanpitoa verotuksellisesti vaikuttavalla tavalla voidaan myöhemmin muuttaa. Ellei tämä ole mahdollista, silloin asia on selvä. Jos kirjanpidon oikaisu verotuksellisesti käy päinsä, niin silloin nousee erikseen kysymys siitä, voidaanko tällaisia tahdonvaltaisia vaatimuksia kuitenkaan enää verotuksessa ottaa huomioon. Kun seuraavassa tullaan käsittelemään vaatimuksen tekoaikaa MaatVL:n mukaan, niin siinä yhteydessä tulee osittain myös esille tämä kysymys.

Kun laissa ei ole mitään määräaikaa vaatimuksen tekemiselle, on tarjolla monta tulkintatapaa.[8] Eräs on se, että kun TOL 48 a ja VerotL 107 § 2 momentissa on nimenomaan säädetty ajankohdat, jolloin vaatimus on tehtävä, niin muulloin tällaisen tekeminen olisi mahdollista

---

[7] *Olli Ikkala—Edward Andersson—Erkki Nuorvala,* Uusi elinkeinoverolainsäädäntö, Helsinki 1969 s. 311 mainitsevat, kuinka kirjanpidossa tehtyä ja taseessa ilmaistua ennakon jaksottamista on sellaisenaan pidettävä verovelvollisen esittämänä vaatimuksena; suunnilleen samoin myös *Andersson* Resultatutjämning s. 121.

[8] *Sandström,* mt. s. 70, katsoo, että vaatimuksia voidaan tehdä siihen saakka kuin »prövningsnämnden» on lopettanut työnsä. *Nielsen,* mt. s. 89, katsoo, että milloin verovelvollisella on valintaoikeus, sitoo veroilmoituksessa tehty valinta.

milloin vain, jopa verotuksesta tehdyssä valituksessa. Mitä tulee tällaisen ajatuksen soveltamiseen ElinkVL ja MaatVL mukaisiin verotuksiin, niin on huomattava, että näissä kummassakaan laissa ei ole tällaista aikamääräystä, mutta toisaalta VerotL samoinkuin TOL koskevat niidenkin mukaan tapahtuvaa verotusta, joten nuo säännökset ovat samassa lakikokonaisuudessa. Sitäpaitsi TOL 48 a § on säädetty samassa yhteydessä kuin ElinkVL, joten niiden keskinäinen lakiteknillinen yhteys on tästäkin syystä varsin suuri. Täten lakiteknillisessä mielessä on katsottava olevan kysymyksessä yksi yhtenäinen lainsäädäntö. Näissä oloissa edellä selostettu tulkinta näyttäisi hyväksyttävältä.

On kuitenkin eräitä yleisempiä syitä, jotka puoltaisivat toisenlaista tulosta. Valitusmenettely on varsinaisesti tarkoitettu hallintomenettelyssä tapahtuneiden virheiden korjaamiseen. Tässä tapauksessa ei ole kysymys virheestä vaan verovelvollisen tahdonilmaisun puuttumisesta. Tästä syystä veroviranomainen ei ole voinut menetellä verovelvollisen sittemmin haluamalla tavalla. Jo prosessitaloudellisesti on järjetöntä, että tällaisia vaatimuksia rupeavat tutkimaan ensi asteena ylemmät viranomaiset eivätkä ne, joille asia varsinaisesti kuuluu, varsinkin kun veroasioissa valitusasteet ovat kovan työpaineen alaisia. Valituksesta myös aiheutuu verotusasian vireillä olo tarpeettoman kauan. On lisäksi otettava huomioon verotuslain mukaisten verojen toistuva luonne. Joka vuosi toimitetaan verotus edellisen vuoden tuloista. Tämä verotus muodostaa valtion ja varsinkin kunnan taloudellisen pohjan niinä vuosina, jolloin verot suoritetaan. Etenkin kunnan osalta kunnallisen veron jakoluonteen kannalta tämä seikka on selvä. Valitusasteessa tapahtuva verotuksen muutos merkitsee tuon verotuspohjan loukkausta. Muutoksen perustuessa verotuksen virheellisyyteen on korjaus tietenkin tehtävä. Toisin on silloin, kun mitään virhettä ei ole ollut. Ei verovelvollisella voi olla oikeutta, ellei sitä laista ole johdettavissa, yksipuolisin toimenpitein muuttaa jo toimitettua verotusta. Täten en löydä teoreettista perustetta sille, että tällaisia korjauksia voitaisiin tehdä valitustietä.

On sitäpaitsi huomattava, että jos korjauksen vaatiminen valitustietä olisi mahdollista, niin hyvin lähellä olisi vaatimuksen katsominen verotuksen perustetta koskevaksi. Tällöin olisi jopa perustevalitusmahdollisuus sen tuomine pitkine määräaikoineen. Tosin näin tuskin voidaan ajatella, sillä mistään lain virheellisestä tulkinnasta ei voi olla silloin kysymys, kun asianomainen ei ole tehnyt lainkaan

vaatimusta. Normaalitapauksessa ei myöskään voi olla ilmeinen olennainen asiallinen erehdys. Jos tällainen kuitenkin toteennäytetään, lähinnä se, että verovelvollinen on itse tällä tavalla erehtynyt, niin ilmeisesti perustevalituksen edellytykset ovat olemassa ja tämä aivan riippumatta siitä, onko yleisesti mahdollista tehdä tätä vaatimusta normaalivalituksessa. Tähän palaan vielä myöhemmin.

Vaatimuksen tekeminen valitusteitse avaisi portit jälkiviisaudelle. Verotushan päättyy vasta verovuotta seuraavan vuoden lopulla ja valitusaika siitä menee yleensä umpeen vasta seuraavana vuonna, joissakin suurimmissa kunnissa jopa vasta pitkälti kevääseen ehdittäessä. Verovelvollisella olisi siis tiedossaan koko seuraavan vuoden tulos ja eräissä tapauksissa pitkälle jo sitä seuraavankin vuoden näkymät. Näin hän voisi jälkikäteen arvostella tilannetta. Se voisi antaa aihetta jaksotusvaatimuksen tekemiselle silloinkin, kun se verovuoden näkökulmasta olisi tuntunut epäasialliselta. Näin vapaiden käsien antamiseen tuskin on aihetta. Tällainen näkökulman laajeneminen aiheuttaisi ilmeisesti vähennysvaatimusten lisääntymistä ja juuri tällaiset jälkikäteisarvioinnit merkitsisivät myös asiallisesti suurinta loukkausta vuosittaisperiaatteelle. Johdonmukaisuuden vuoksi olisi kai myös oikeutettava valituksessa peruuttamaan jo tehty jaksotusvaatimus.

Edellä on siis useallakin perusteella tultu siihen tulokseen, ettei vaatimuksen tekemistä vasta valitusvaiheessa ole hyväksyttävä. Tämän jälkeen on pyrittävä selvittämään, mikä on se aikaisempi ajankohta, jolloin vaatimus on viimeistään tehtävä. Tällöin on lähellä TOL 48 a §:ssä mainittu verotuksen päättyminen. Kuten jo edellä kävi ilmi, niin tämä on käytännöllisistä syistä varsin huonosti määrätty ajankohta. Vaatimus, jotta se tulisi verotuksessa asianmukaisesti käsitellyksi, täytyy olla käsillä jo silloin, kun alustavaa verotusehdotusta tehdään. Vasta myöhemmin huomioon otettu vaatimus saattaa aiheuttaa hankalan lisätyön. En näe, että veroilmoituksen viimeisen jättöajan ja verotuksen päättymisen välillä olisi mitään sellaista selvää ajankohtaa, johon voitaisiin perustellusti asettaa vaatimuksen tekemisen viimeinen ajankohta. Veroilmoituksille on määrätty tietty jättöaika sitä varten, että tästä lähtien verotusta voidaan ruveta valmistelemaan. Tällöin täytyy olla käytettävissä kaikki verotukselle tarpeellinen aineisto, jonka verovelvollinen antaa. Tämä ilmenee jo siitä, että pienikin ilmoituksen myöhästyminen aiheuttaa veronkorotuksen. Kun veroilmoituksen jättöaikaan liittyy muitakin

oikeudellisia seuraamuksia, ei tunnu kohtuuttomalta, että siihen liitetään tällainen ilmoittamisvelvollisuuteen läheisesti liittyvä velvoitus silloinkin, kun sitä ei laissa selvästi ole siihen liitetty.[9]

Edellä selostettu tulkintatulos saattaa eräissä tilanteissa johtaa kohtuuttomaan tulokseen. Vaatimuksen tekemättä jääminen voi perustua erehdykseen kuten esimerkiksi siihen, että vaatimus on tosin kirjoitettu, mutta jäänyt liittämättä veroilmoitusasiakirjoihin. Oikeustoimilain 28—38 §§:ssä on mainittuna useita sellaisia tapauksia, joissa oikeustointa tehtäessä on käytetty pakkoa tai vilppiä taikka, joissa kysymyksessä on erhekirjoitus ja muita vastaavia tilanteita. Näissä olosuhteissa tehty oikeustoimi ei sido. Nämä pätemättömyysperusteet ilmentävät yleisiä oikeudellisia periaatteita. Niiden on ainakin jossain määrin katsottava olevan voimassa myös julkisoikeudessa. Tämä ilmenee myös VerotusL 94 §:stä, jossa perustevalituksen edellytykseksi mainitaan mm. ilmeinen olennainen asiallinen erehdys. Jo tästä säännöksestä ja mainituista yleisistä oikeudellisista periaatteista täytyy katsoa seuraavan,[10] että jos vaatimuksen tekeminen on tällaisista syistä jäänyt, niin tällöin on mahdollista valitusteitse saada oikaisu aikaan.[11] Kysymyksessä on tällöin ilmeisesti peruste- eikä normaalivalitus.

Johdonmukaisena seurauksena edellä esitetystä ilmeisesti olisi, ettei veroilmoitusten jättöajan jälkeen tehdyillä kirjanpidon muutoksilla voida vaikuttaa tahdonvaltaisiin valintatilanteisiin muuta kuin silloin, kun voidaan vedota erehdyksen olemassaoloon tilinpäätöksen laadintavaiheessa.

Edellä olevan mukaisesti nähdäkseni verovelvollisen disponoimisoikeuden lisääminen on johtanut välttämättömästi myös siihen, että käsityksiä veroilmoituksen luonteesta on tarkistettava ja annettava sille ainakin tällaisten asioiden osalta tahdonilmauksen merkitys.

---

[9] KHO:n kanta asiassa on vakiintumaton. Täten tapauksessa KHO T 3741/20. 9. 1971 katsottiin, että vaatimus kotieläinten myynnistä saadun tulon jakamisesta MaatVL 5 § 1 mom. 1 kohdan mukaisesti verovuoden ja kahden sitä seuraavan verovuoden tuloksi oli tehtävä veroilmoituksessa. Kuitenkin ratkaisussa T 1880/7. 5. 1973 pidettiin mahdollisena korjata tase verotuksen päätyttyä ja tätä tietä saada ElinkVL 28 §:n viimeisen lauseen mukainen vähennys (äänestys 6 vastaan 2).

[10] Suunnilleen näin myös *Nielsen* mt. s. 89.

[11] Täten tapauksessa KHO T 455/5. 2. 1973 katsottiin, että kun aviopuolisolta oli puhtaaksikirjoituksessa tapahtuneen erehdyksen johdosta jäänyt veroilmoitukseen merkitsemättä, ettei hänen ennakkojaan saanut käyttää hänen puolisolleen määrättyjen verojen suoritukseen, tämän korjaaminen oli valitustietä mahdollista. (äänestys 3 vastaan 2) Yleensä on oikeuskäytännössä tässä suhteessa oltu ankaria.

E. J. Manner

Vahingonvastuu kansainvälisessä oikeudessa ja eräät ympäristövahingot

Viime vuosina erityisesti YK:n piirissä vireillä olleiden ympäristönsuojelua sekä kansainvälisen merioikeuden ja vesioikeuden kehittämistä tarkoittavien pyrkimysten yhteydessä [1] on muun ohella jou-

---

[1] Ympäristönsuojelun osalta voidaan viitata vuoden 1972 Tukholman konferenssin hyväksymän julistuksen *(Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment)* 22. periaatteeseen. Sen mukaan valtioiden tulee olla yhteistoiminnassa kehittääkseen kansainvälistä oikeutta, joka koskee vastuuta valtioiden lainkäyttö- tai määräysvallan (control) piirissä tapahtuvan toiminnan aiheuttamista, ulkopuolisiin alueisiin kohdistuvista ympäristövahingoista sekä näiden vahinkojen korvaamista niiden uhreille. Saman julistuksen 21. periaate velvoittaa valtiot vastaamaan siitä, ettei mainitunlainen toiminta aiheuta ympäristövahinkoja niiden lainkäyttövallan ulkopuolella.

Kysymys meren pilaamisen aiheuttajan vastuusta on tullut esille myös YK:n III merioikeuskonferenssia valmistelevan »merenpohjakomitean» työn yhteydessä. Keskustelujen pohjana olleissa eri valtioiden ehdotuksissa on luonnoksia vahingonkorvaussäännöksiksi, joiden mukaan valtio olisi vastuussa aiheuttamansa pilaantumisvahingon hyvittämisestä sen uhreille. Eräiden ehdotusten mukaan valtioiden tulisi yhteistyössä kehittää kansainvälisiä oikeusperiaatteita aivan meren alueella ilmenevien ympäristövahinkojen aiheuttaman vastuun ja siitä johtuvan korvausvelvollisuuden määrittämiseksi. — Lontoossa vuonna 1972 tehty sopimus jätteiden ja muiden aineiden mereen laskemisen aiheuttaman meren pilaantumisen ehkäisemiseksi sisältää niin ikään valtion vastuuta toiselle valtiolle aiheutetusta ympäristövahingosta koskevan säännöksen (X art.). Sen mukaan sopimuspuolet sitoutuvat kehittämään menettelytapoja mainittujen vastuukysymysten selvittämiseksi. Kysymys pilaantumisvahinkojen aiheuttamasta kansainvälisestä vastuusta on ollut esillä myös Helsingissä keväällä 1973 pidetyssä Itämeren valtioiden kokouksessa, jossa keskusteltiin Itämeren suojelua tarkoittavan sopimuksen aikaansaamiseksi pidettävän konferenssin järjestämisestä.

Myös kansainvälisiä vesistöjä koskevissa Helsingin Säännöissä, jotka International Law Association (ILA) hyväksyi vuonna 1966 Helsingissä pidetyssä konferenssissaan, on määräyksiä valtion velvollisuudesta oikaista sääntöihin sisältyvän pilaamiskiellon vastainen menettelynsä ja hyvittää sen toiselle valtiolle aiheuttama vahinko (XI art.). Helsingin Säännöistä lähemmin: Lakimies 1968, s. 261 ss. Konferenssissaan New Yorkissa vuonna 1972 ILA hyväksyi seitsemän artiklaa, jotka koskevat kansainvälistä tulvasuojelua *(Draft Articles on Flood Control)*. Niiden joukossa on säännös (7 art.), jonka mukaan valtio ei vastaa alueeltaan lähteneen tulvan toiselle valtiolle aiheuttamasta vahingosta, ellei se ole laiminlyönyt suorittaa toimen-

duttu harkitsemaan kysymyksiä, jotka koskevat valtion vastuuta ja korvausvelvollisuutta tilanteissa, joissa jokin valtion lainkäyttövallan puitteissa suoritettu toimenpide aiheuttaa vahingollisia tai haitallisia seurauksia vieraan valtion alueella tai muualla ympäristössä. Nämä kysymykset eivät sinänsä ole uusia. Valtion vastuunalaisuutta koskevia periaatteita on paljonkin käsitelty kansainvälisoikeudellisessa kirjallisuudessa.[2] Oikeuskäytännöstä voidaan mainita useita myös ympäristövahinkojen korvausongelmaa koskevia ratkaisuja. Erityisesti aikaisemmin huomio on kuitenkin kohdistunut lähinnä niihin vastuukysymyksiin, jotka liittyvät muukalaisille valtion alueella aiheutetun vahingon korvaamiseen.[3] Kysymys valtion vastuusta (*state respon-*

---

piteitä, joita siltä, ko. olosuhteissa kohtuudella voitiin odottaa. Myös Euroopan Neuvoston toimesta valmisteilla olevaan vesiensuojelun yleissopimukseen *(European Convention on the Protection of Fresh Waters against Pollution,* IV luku 13 ja 14 art.) on aiottu ottaa valtion vastuuta pilaantumisvahingoista koskevia säännöksiä. Niitä laadittaessa on mallina osaksi käytetty Helsingin Sääntöjen vastaavia artikloita.

YK:n yleiskokouksen päätöslauselman 2669 (XXV) mukaan Kansainvälisen Oikeuden Toimikunnan (KOT) tuli ottaa kansainvälisten vesistöjen käyttöä muuhun kuin vesiliikenteeseen koskevien oikeusperiaatteiden kehittäminen ja kodifiointi lähiajan työohjelmaansa. Vuoden 1972 istunnossaan Toimikunta katsoi kansainvälisten vesistöjen pilaantumiskysymyksen kiireelliseksi ja päätti pyytää sihteeristöä erityisesti keskittymään sitä koskevan selvityksen valmisteluun. On ilmeistä, että asiaan liittyvät vastuu- ja korvauskysymykset tulevat olemaan tärkeällä sijalla Toimikunnan työssä.

[2] Valtion vastuunalaisuutta koskevaa kysymystä on sen keskeisen merkityksen vuoksi usein laajastikin käsitelty kansainvälisen oikeuden yleisesityksissä ja siitä on kirjoitettu useita erikoistutkimuksia. Tässä käytetystä lähdeaineistosta mainittakoon seuraavat teokset: AGO, Le délit international, Recuil de Cours 1939 II, Paris 1947, s. 476 ss.; ANZILOTTI, Teoria generale della responsibilita dello Stato nel diritto internazionale, Firenze 1902; BROWNLIE, Principles of Public International Law, 2nd Ed., Oxford 1973, s. 418 ss.; CASTRÉN, Suomen kansainvälinen oikeus, Porvoo 1959, s. 278 ss.; DAHM, Völkerrecht III, Stuttgart 1961, s. 177 ss.; EEK, Folkrätten 2. tyckningen) Stockholm 1972, s. 285 ss.; GOLDIE, Development of an international environmental law, Law institutions & the global environment, Ed. by John L. Hargrove, N.Y. 1972, s. 104 ss.; GUGGENHEIM, Traité de Droit international public, II, Genève 1954, s. 49 ss.; JIMÉNEZ DE ARÉCHAGA, International Responsibility, Manual of Public International Law, Ed. by Max Sörensen, New York 1968, s. 533 ss.; OPPENHEIM, International Law I, 8th edition, Ed. by H. Lauterpacht, s. 335 ss.; O'CONNELL, International Law, II, London 1970, s. 939 ss.; SCHWARZENBERGER, A Manual of International Law, 5th edition, London 1967, s. 173 ss.; sekä VERDROSS, Völkerrecht, 5. Auflage, Wien 1964, s. 372 ss.

[3] AGO toteaa tämän valtion vastuuta käsitelevässä ensimmäisessä raportissaan Kansainvälisen Oikeuden Toimikunnalle: First report on State responsibility, Yearbook of the ILC, 1969 II, s. 127 ss. Hän luettelee joukon eri elinten toimesta valmisteltuja luonnoksia ja selvityksiä, joissa sanottua vastuuta käsitellään lähinnä muukalaisille ja valtion alueella olevalle vieraalle omaisuudelle aiheutettua vahinkoa sekä diplomaattista suojelua koskevina erikoiskysymyksinä. Näitä ovat mm. Japanin ILA osaston vuonna 1926 vamistama luonnos: *»Rules concerning responsibility of a State in Relations to the Life, Person and Property of Aliens». Institut de Droit International* hyväksyi vuonna 1927 päätöslauselman: *»International responsibility of States for injuries on their territory to the person or property of foreigners.»* Tässä yhteydessä on myös pantava merkille Harvardin yliopiston *(Harvard Law School)* toimesta vuonna 1929 laadittu yleissopimusluonnos: *»Responsibility of States for Damage*

sibility) on niinikään useiden vuosien ajan ollut YK:n Kansainvälisen Oikeuden Toimikunnan käsiteltävänä ja luonnoksia asiaa koskevan yleissopimuksen artikloiksi on jo sen toimesta laadittu.[4] Tähän mennessä julkaistuista toimikunnan työn tuloksista voidaan päätellä, että asian valmistelu Toimikunnassa tullee merkittävästi selventämään valtion kansainvälisoikeudellista vastuuta koskevia ongelmia. Voidaan panna merkille, että Toimikunta aikoo erikseen käsitellä myös niitä vastuuta koskevia kysymyksiä, jotka liittyvät ulko-avaruuden tutkimukseen, ydinvoiman rauhanomaiseen käyttöön ja muuhun sellaisenaan ei-oikeudenvastaiseen toimintaan.[5] Toimikunnan työ tulee ilmeisesti kuitenkin kestämään vielä useita vuosia.[6]

Puheena olevan asian erityisesti ympäristövahinkojen osalta osakseen saama huomio liittyy ympäristönsuojelun merkityksen lisääntymiseen ja siitä johtuvaan edellä mainittujen kodifiointitöiden ajankohtaiseksi tekemään tarpeeseen korvata aikaisemmin sovelletut, lähinnä tavanomaiseen oikeuteen nojautuvat valtion vastuuta koskevat periaatteet sopimusmääräyksin, joissa sanotun vastuun ja siihen

---

Done in their Territory to the Person or Property of Foreigners». Luonnos tarkistettiin ja itse asiassa kirjoitettiin uudelleen professorien BAXTERIN ja SOHNIN toimesta vuonna 1961.

Kansainliiton aloitteesta järjestetyssä Haagin kodifiointikonferenssissa vuonna 1930 oli myös eräänä pääaiheista edellä mainittu kysymys valtion vastuusta sen alueella sattuneesta, muukalaisen henkilöä tai omaisuutta kohdanneesta vahingosta. Asiaa käsitellyt komitea ei kuitenkaan saanut valmiiksi hyväksyttävää ehdotusta.

Samalta pohjalta lähdettiin jälleen liikkeelle YK:n KOT:n ryhtyessä vuonna 1955 käsittelemään yleiskokouksen päätöslauselman 799 (VIII) mukaisesti valtion vastuunalaisuutta koskevia periaatteita. Erityisselostajaksi valittu GARCIA AMADOR ehdotti ensimmäisessä raportissaan (1956), että koontamistyö olisi aloitettava niistä vastuukysymyksistä, jotka koskevat muukalaisten henkilölle tai omaisuudelle aiheutettua vahinkoa. Näitä kysymyksiä käsiteltiin sitten erityisselostajan kaikissa kuudessa raportissa.

Kirjallisuudesta voidaan myös mainita lukuisia esimerkkejä vastuukysymysten käsittelystä ensi sijassa muukalaisten oikeusasemaa silmällä pitäen. Ks. O'CONNELL, m.t. s. 941 ss. ja vliitteissä 1 ja 3 mainittu kirjallisuus. Ks. myös CASTRÉN, m.t. s. 279 ss., joka tässä yhteydessä koskettelee myös diplomaattista suojelua. Muukalaisia koskevista oikeudenloukkauksista lähemmin SAINIO, Muukalaisen oikeusasemasta, Vammala, 1959, erityisesti s. 101 ss.

[4] Asiain käsittelyä YK:ssa ja KOT:ssa selostaa ensimmäisessä raportissaan GARCIA AMADORIN jälkeen vuonna 1963 erityisselostajaksi valittu professori AGO. Hänen ehdotuksestaan toimikunta päätti ottaa käsiteltäväksi valtion kansainvälisoikeudellista vastuuta oikeudenvastaisista teoista yleensä koskevat periaatteet. Ks. Yearbook of the ILC, 1969 II, s. 132 ss. AGON toinen raportti, jossa on eräitä artiklaluonnoksia perusteluineen, on julkaistu vuonna 1970; Yearbook of the ILC 1970 II, s. 177 ss.

[5] Yearbook of the ILC, 1970 II, s. 178, kappale 6.

[6] Eräät KOT:lle annetut kiireelliset tehtävät ja sen suhteellisen lyhyt vuotuinen istuntokausi ovat estäneet Toimikuntaa varaamasta riittävässä määrin aikaa po. työkohteen käsittelyä varten. Yleiskokous on tavalliseen tapaan seurannut työn kehittymistä ja eräitä kertoja kehoittanut Toimikuntaa kiirehtimään työtään. Res. 1686 (XVI); 1803 (XVII); 2272 (XXII); 2400 (XXIII).

liittyvän korvausvelvollisuuden perusteet ja rajat olisivat nykyistä yksityiskohtaisemmin määritetyt.[7] Keskeisenä ongelmana on tällöin tullut esille kysymys valtion kansainvälisoikeudellisen vastuun edellytyksistä ja erityisesti siitä, onko sanotun vastuun katsottava kattavan myös sellaiset teot ja laiminlyönnit, joita ei voida lukea sille syyksi enempää tahallisina kuin tuottamuksellisestikaan aiheutettuina. Tässä kohdin on näet, kuten kirjallisuudessa usein on todettu, valtionsisäisen oikeuden vahingonkorvausperiaatteilla ollut merkittävä vaikutus kansainvälisoikeudelliseen ajatteluun.[8] Niinpä tuottamuksettoman vahingonvastuun periaatetta on katsottu voitavan soveltaa myös valtioiden välisiin suhteisiin liittyvissä korvauskysymyksissä. Valtion vastuun edellytyksiä tarkastellaan seuraavassa lähinnä ympäristövahinkojen hyvittämistä silmällä pitäen.

Tavallisin, joskaan ei ainoa esimerkki niistä ympäristövahingoista, joita tässä yhteydessä tarkoitetaan, on ilman, vesien, ja meren pilaantuminen. Kansainvälisoikeudellista merkitystä tällaisella vahingollisella tai haitallisella seurauksella on silloin, kun se ilmenee toisen valtion alueella tai rannikkovaltion lainkäyttövallan ulkopuolella olevan aavan meren piirissä. Edellisessä tapauksessa vahingon vaikutus kohdistuu toiseen valtioon ja sitä voidaan joissakin olosuhteissa pitää jälkimmäisen valtion alueellisen integriteetin loukkauksena. Aavan meren alueella ilmetessään sanotunlainen vaikutus taas aiheuttaa merelliseen ympäristöön yleensä kohdistuvia vahingollisia seurauksia. Edellä sanottu kahtiajako merkitsee muun muassa, ettei kysymystä valtion vastuusta ympäristövahinkojen osalta voida käsitellä pelkästään valtioiden välisiä suhteita koskevana ongelmana.[9] Uudempi kehitys on tuonut kuvaan myös ympäristönsuojelun sanan laajimmassa merkityksessä, universaalisena, koko ihmiskuntaa koskevana velvoituksena. Myös tämän velvoituksen loukkaaminen voi aiheuttaa valtiolle kansainvälisoikeudellisen vastuun.[10]

---

[7] Sen lisäksi, mitä edellä viitteessä 1 on mainittu, on 1960-luvulla kiinnitetty huomiota myös ulkoavaruudessa liikkumista koskeviin vastuukysymyksiin. Yearbook of the ILC, 1969 II, s. 129 s.

[8] Esim. BROWNLIE, m.t. s. 422. Kyseisistä korvausperiaatteista Suomen oikeudessa: HAKULINEN, Velvoiteoikeus I, 2. painos, Helsinki 1965, s. 230 ss., erityisesti s. 291 ss.

[9] Tavallisessa tapauksessa, jossa oikeudenvastainen menettely kohdistuu toiseen valtioon, kansainvälinen vastuu syntyy »immediately as between to the States» (Pysyvä Kansainvälinen Tuomioistuin, 1938, *Phosphates in Morocco case).* Ks. myös AGO, Second report on state responsibility, Yearbook of the ILC, 1970 II, s. 179, kappale 12.

[10] Sanotunlaiset ympäristövahingot voivat kuulua niiden vahinkojen ryhmään, jotka ovat niin vakavia tai vaarallisia, että niiden aiheuttajaa on uudemman käsityk-

Kansainvälisoikeudellista merkitystä ympäristövahingot voivat saada monista eri syistä. Tärkeän ryhmän muodostavat ne tapaukset, joissa vahingon aiheuttajana on toiminta, jota valtio harjoittaa tai jonka se sallii sen lainkäyttövallan piiriin kuuluvalla alueella. Pilaamislähde sijaitsee näissä tapauksissa ko. valtion alueellisen (mannermaajalustan käytön osalta rajoitetun) suvereniteetin piirissä. Olennaista tähän ryhmään kuuluvissa tapauksissa on pilaamisvaikutuksen siirtyminen veden tai ilman liikkeiden mukana vieraan valtion alueelle tai aavalle merelle. Tyypillisiä ko. ryhmään luettavia vahinkoja ovat ne, joiden aiheuttajana on meren tahi vesistön rannalla sijaitseva asutus tai teollisuus taikka tuulien kuljettamana tai pilaantuneen joen veden mukana merelle leviävä saaste. Toisen tässä yhteydessä huomioon otettavan ryhmän muodostavat ne ympäristövahingot, jotka ovat seurauksena toimenpiteistä, jotka suoritetaan vieraan valtion alueella tai aavan meren piirissä. Tällainen vahinko voi aiheutua aluksen tai ilma-aluksen käytöstä taikka jätteiden tai muiden vahingollisten aineiden päästämisestä tai sijoittamisesta alukselta käsin mereen tai vesistöön. Samaan ryhmään kuuluvat myös aavan meren pohjan luonnonvarojen hyväksikäytöstä johtuvat pilaantumishaitat. Erityisen vaarallisia ovat öljyä ja muita vaarallisia lasteja kuljettavien alusten haaksirikkoutumiseen liittyvät pilaantumisvauriot, joista vuonna 1967 sattunut *Torrey Canyon* nimisen aluksen kärsimä onnettomuus on vielä muistissa varoittavana esimerkkinä.[11]

Jo edellä sanotusta käy ilmi, ettei ympäristövahinkoja aiheuttavan toiminnan suinkaan aina tarvitse olla tahallista tai tuottamuksellista. Vieras valtio tai merellinen ympäristö voi joutua kärsimään vahinkoja ja haittoja, joiden aiheuttajana on kansainvälisenkin oikeuden kannalta katsottuna täysin laillisena pidettävä menettely, taikka tapaturma, jota ei huolellisuuttakaan noudattamalla ole voitu välttää.

---

sen mukaan pidetty menettelystään vastuunalaisena kaikkiin valtioihin nähden. AGO, Yearbook of the ILC, 1970 II, s. 184, kappale 23 ja viitteet. Tässä kohdin voidaan viitata Kansainvälisen Tuomioistuimen vuonna 1970 antamaan päätökseen jutussa, joka koski *Barcelona Traction, Light and Power Company* nimistä yhtiötä. Tuomioistuin katsoi, että on olemassa tiettyjä kansainvälisiä velvoitteita, jotka koskevat kansainvälisen oikeusyhteisön kaikkia jäseniä (I. C. J. Reports, 1970, s. 32). Näihin velvoitteisiin voitaneen lukea kuuluvaksi myös pidättäytyminen vakavammanlaatuisia ympäristövahinkoja aiheuttavasta menettelystä. — Kaikki aavaa merta koskevat pilaantumisvahingot eivät kuitenkaan ole edes vakavanlaatuisia, ja mikäli ne eivät kohdistu toiseen valtioon, joudutaan niidenkin osalta harkitsemaan vastuukysymyksen järjestämistä tavanmukaisesta poikkeavalla tavalla. Tähän asiaan palataan vielä jäljempänä.

[11] Eräistä muista nykyajan tekniikan sovellutusten aiheuttamista mereen kohdistuvista pilaantumisvaaroista ks. GOLDIE, m.t. s. 120 ss.

Kaikki vahinkoja tai haittoja aiheuttavat teot eivät, toisin sanoen, ole oikeudenvastaisia eivätkä kaikki oikeudenvastaisetkaan teot tahallisia tai tuottamuksellisia. Koska pyrkimyksenä luonnollisesti on ympäristövahinkojen välttäminen ja niistä johtuvan vahingon oikeudenmukainen hyvittäminen, joudutaan kysymystä valtion vastuusta tarkastelemaan monelta eri kannalta. Kun tämän kirjoituksen aiheena lähinnä on kysymys oikeudenvastaisen menettelyn aiheuttaman vastuun edellytyksistä, ei lainmukaisen toiminnan vastuuongelmiin voida puheena olevassa yhteydessä kovin laajalti puuttua. Todettakoon vain, että kansainvälinen oikeus ei aseta esteitä sille, että valtiot keskenään sopivat korvausvastuun ulottamisesta käsittämään myös lainmukaisen toiminnan aiheuttamat vahingot. Esimerkkejä tästä mainitaan jäljempänä.

Vastuu kansainvälisen oikeuden vastaisista teoista yleensä

ROUSSEAU määrittelee kansainvälisen vastuun oikeusinstituutiksi, johon perustuen valtio, milloin se on aiheuttanut kansainvälisen oikeuden mukaan vääränä pidettävän teon, on velvollinen hyvittämään sen valtiolle, johon mainittu teko kohdistuu.[12] Niin kuin jo edellä on mainittu, voi kysymyksessä olla positiivinen teko tai laiminlyönti. Oikeudenvastaisuus perustuu kummassakin tapauksessa siihen, että valtio menetellessään sille sopimuksen, tavanomaisen oikeuden tai muun kansainvälisen oikeuden tunnustaman perusteen nojalla kuuluvan velvollisuuden vastaisesti,[13] syyllistyy kulloinkin kysymyksessä olevaan kansainvälisen oikeuden säännön rikkomiseen.[14]

Periaatteessa ei valtion vastuuta näin aiheutetusta vahingosta yleensä ole kielletty. Tämä on todettu monissa arvovaltaisissa lausunnoissa. Niinpä Pysyvä Kansainvälinen Tuomioistuin lausui vuonna 1927 antamassaan ratkaisussa *(Chorzów Factory case)*, että

---

12 ROUSSEAU, m.t. s. 104, toistaa tässä BASDEVANTIN määritelmän.

13 BROWNLIE, m.t. s. 422.

14 Rikkomus voi luonnollisesti olla lievempi tai vakavampi mm. siitä riippuen, minkä kansainvälisen oikeuden säännön rikkomisesta kulloinkin on kysymys. Vakavimmassa muodossaan teko voi käsittää ns. kansainvälisen rikoksen. Vaikka valtionsisäisessä oikeudessa tehtävä ero siviilioikeudellisen ja rikosoikeudellisen vastuun välillä ei olekaan sellaisenaan siirrettävissä kansainväliseen oikeuteen, on toisaalta tapauksia, joissa rikkoneen valtion saattaminen eräänlaisten rangaistukseen verrattavien seuraamusten (sanktioiden) alaiseksi voi tulla kysymykseen. CASTRÉN, m.t. s. 286 ja DAHM, m.t. s. 267 ss.

Myös kansainvälisen järjestön voidaan ajatella syyllistyvän kansainvälisen oikeuden vastaiseen menettelyyn. AGO, Yearbook of the ILC, 1969 II, s. 133 kappale 47 ja 1970, II, s. 178, kappale 5.

kansainvälisen oikeuden periaatteen mukaan valtiolle kuuluvan velvollisuuden loukkaaminen tuo mukanaan velvollisuuden hyvityksen suorittamiseen sopivassa muodossa. Tällainen hyvitys on siten sopimuksen noudattamatta jättämisen välttämätön lisäseuraus, ilman että siitä nimenomaan täytyisi sopimuksessa määrätä.[15] Sodan lakien osalta valtion vastuunalaisuus on tunnustettu vuoden 1907 Haagin IV yleissopimuksen 3 artiklassa, jonka mukaan sotaa käyvä puoli, joka rikkoo sopimuksen määräyksiä, on velvollinen suorittamaan korvauksen. Puheena olevaa periaatetta ei asetettu kyseenalaiseksi myöskään Haagin kodifiointikonferenssissa vuonna 1930. VERDROSS toteaakin, että sanotun periaatteen kieltäminen hävittäisi koko kansainvälisen oikeuden.[16] — Tässä yhteydessä voidaan lisäksi viitata Kansainvälisen Tuomioistuimen perussäännön 36 artiklan 2 d-kohtaan, jonka mukaan tuomioistuimen tuomiovallan voidaan selittää koskevan muun muassa kansainvälisen velvoituksen rikkomisesta johtuvan hyvityksen laatua tai laajuutta.

Varhaisin tapaus, joka koskee eräänlaisen kansainvälisen ympäristövahingon korvaamista, tunnetaan Rooman maailmanvallan ajalta. Kappadokian kuningas *Ariarathes* oli patoamalla tahallaan aiheuttanut Eufrat-joen tulvimisen, mistä oli seurauksena vakavia vahinkoja Galateassa ja Frygiassa. Rooman viranomaiset määräsivät *Ariaratheksen* maksamaan 300 talenttia vahinkojen korvauksena. Uudemmasta kansainvälisoikeudellisesta käytännöstä kuuluu tähän yhteyteen kirjallisuudessa usein mainittu *Trail Smelter* tapaus. Välimiesoikeus, joka käsitteli tätä kanadalaisesta sulattamosta Yhdysvaltain puolelle leviävien haitallisten kaasujen aiheuttamaa riitakysymystä, lausui vuonna 1938 antamassaan päätöksessä, että kansainvälisen oikeuden periaatteiden mukaan millään valtiolla ei ollut oikeutta käyttää tai sallia käytettävän aluettaan sellaisella tavalla, että siitä oli seurauksena kaasujen aiheuttamaa vakavaa vahinkoa toisen valtion alueelle taikka siellä oleville ihmisille tai omaisuudelle.[17] Valtion oikeus hyvityksen vaatimiseen toisen valtion toimenpiteiden aiheuttamasta vesien pilaamisesta on periaatteessa tunnustettu myös *Lanoux-järveä* koskenutta, Ranskan ja Espanjan välistä kiistaa käsitelleen välimiesoikeuden päätöksen perusteluissa.[18]

---

15 P.C.I.J., Ser. A, N:o 9, s. 21 (1927).

16 M.t. s. 373, »Eine Leugnung dieses Grundsatzes würde das VR zerstören da mit der Verneinung der Verantwortlichkeit für begangenes Unrecht auch die Pflicht der Staaten, sich völkerrechtsgemäss zu verhalten, aufgehoben würde».

17 *Trail Smelter* tapaus, ks. U.N. Rep., Vol. III, s. 1905 (1941).

18 *Lac Lanoux* tapaus, ks. I.L. Rep. Vol. 24, s. 101 ja 123 (1957).

Kirjallisuudessa on kysymystä valtion vastuusta ja korvausvelvollisuudesta käsitelty jo GROTIUKSEN ajoista lähtien.[19] Perusteena korvaus- tai muulle hyvitysvelvollisuudelle on pidetty valtion oikeudenvastaista käyttäytymistä, toisin sanoen poikkeamista niistä käyttäytymisnormeista, jotka yleinen kansainvälinen oikeus tai sopimus valtiolle asettaa.[20] Liittymäkohdat kansallisen oikeuden deliktiperusteista vahingonkorvausvastuuta koskevaan oppiin ovat ilmeiset, joskaan delikti ei tässä tarkoita samaa kuin rikos valtionsisäisessä oikeudessa.[21] Aivan samoin kuin yksityisoikeudellinen rikkomusvastuu ilman eri säännöstäkin edellyttää korvausvelvollisuutta, katsotaan myös kansainvälisen oikeuden vastaisen menettelyn velvoittavan siten aiheutetun vahingon korvaamiseen. HUBERIN mukaan vastuu on oikeuden välttämätön korollaario. Kaikkiin kansainvälisluonteisiin oikeuksiin sisältyy myös kansainvälistä vastuuta. Jos valtiota sitovaa velvoitusta ei ole täytetty, vastuusta seuraa velvollisuus suorittaa hyvitystä.[22] Itse asiassa kysymys on kahdesta rinnakkaisesta tai paremminkin toisiaan seuraavasta oikeudellisesta velvollisuudesta, joista edellinen käsittää sen kansainvälisen oikeuden säännön, jonka rikkomista oikeudenvastainen menettely merkitsee, ja toinen edellyttää tästä rikkomuksesta suoritettavan hyvitystä.[23]

Valtion kansainvälisoikeudellisesta vastuusta puhuttaessa on siis kysymys niiden oikeudellisten seurausten määrittämisestä, jotka kansainvälisen oikeuden säännön tai periaatteen rikkomisesta johtuvat sen aiheuttaneelle valtiolle.[24] Ennen kuin ryhdytään lähemmin tarkastelemaan eri asteisen syyllisyysaineksen merkitystä puheena

---

19 GROTIUS, De iure Belli ac Pacis Libri Tres, Amsterdam MDCCXX, lib. II, cap. XVII, s. 462 ss.

20 EEK, m.t s. 285.

21 EEK, m.t s. 285.

22 HUBERIN lausunto on annettu jutussa, joka koski Marokon espanjalaista vyöhykettä, ks. BROWNLIE, m.t. s. 240.

23 DAHM, m.t. s. 178: »Die Verletzung der primären Rechtspflicht... ruft sekundäre Rechtspflichten hervor». Em. eroa kuvastavat myös tässä yhteydessä käytetyt englanninkieliset termit: »responsibility» (valtion vastuusta) ja »liability» (velvollisuudesta hyvittää vahinko). Ks. myös ICJ Reports (1949) s. 23 s. *(Corfu Channel):* Mikäli valtion kansainvälisoikeudellista vastuuta koskevaan kysymykseen on vastattu myöntävästi, vastuusta seuraa, että hyvitystä on suoritettava. AGO, Yearbook of the ILC, 1970 II, s. 180 ss., selostaa eri käsityksiä puheena olevasta vastuun mekanismista. Johtopäätöksenään hän toteaa seuraavaa: »... international responsibility is said to be characterized by the legal relationship created by the wrongful act: an obligatory relationship in which the restoration or compensation aspects may be accompanied by punitive aspects, without the distinction being easy to make and having more than a theoretical interest.» Hän toteaa edelleen (s. 183), ettei ole helppoa erottaa eri ryhmiin niitä oikeudenvastaisia tekoja, joista seuraa loukatulle valtiolle oikaisuvaade, ja niitä, jotka antavat mahdollisuuden kohdistaa syylliseen valtioon sanktioita.

24 BROWNLIE, m.t. s. 419.

olevan vastuun syntymisen kannalta, mistä kysymyksestä tutkijoiden keskuudessa edelleen on erimielisyyttä, on syytä lyhyesti tarkastella niitä sanotun vastuun edellytyksiä, joista kirjallisuudessa yleensä ollaan periaatteessa yksimielisiä.

Jo siitä, mitä edellä on sanottu, käy pääpiirteittäin ilmi, mitkä ovat valtion vastuun ja siihen liittyvän korvausvelvollisuuden edellytykset. Teon tai laiminlyönnin, josta vahingollinen seuraus johtuu, tulee olla kansainvälisen oikeuden vastainen (wrongful or illegal act; international tort).[25] Toinen pääedellytys on, että teko on objektiivisesti katsoen valtion aiheuttama.[26] Korvausvelvollisuus edellyttää lisäksi, että valtion tässä tarkoitettu menettely on aiheuttanut vahinkoa, joka on tavanmukaisin keinoin hyvitettävissä.[27] Näitä edellytyksiä tarkastellaan seuraavassa erityisesti ympäristövahinkoja silmällä pitäen.

Oikeudenvastainen menettely vastuun perusteena

DAHM toteaa, että kun kansainvälinen oikeusjärjestys on vielä puutteellisesti kehittynyt, ei myöskään deliktivastuun edellytyksiä ole kiintein tunnusmerkein määrätty. Kansainvälinen vääryys on toisin sanoen vielä tyypiltään määrittämättä.[28] Toisaalta kuitenkin vaadi-

---

25 Oikeudenvastaista menettelyä kuvaavista termeistä ks. lähemmin AGO, Yearbook of the ILC, 1970 II, s. 185, kappale 26.

26 Näistä edellytyksistä lähemmin ROUSSEAU, m.t. s. 108 s. ja AGO, Yearbook of the ILC, 1970 II, s. 187 ss.

27 DAHM, m.t. s. 185. Siitä, mitä vahingolla tässä yhteydessä tarkoitetaan, voidaan kuitenkin olla eri mieltä. Yleensä on katsottu, että myös aineettoman vahingon aiheuttaminen synnyttää po. vastuun. ANZILOTTI, m.t. s. 89, pitää jo toisen valtion oikeuksien loukkaamista vahingon aiheuttamisena. — AGO taas korostaa, että vastuun edellytyksiin kuuluu »kolmas elementti», mutta ei ole välttämätöntä puhua vahingosta. Hänen mukaansa ne, jotka vaativat, että vahinkoa tapahtuu, ajattelevat itse asiassa jotain ulkoista tapahtumaa, jonka tulee liittyä valtion menettelyyn, jotta menettelyä olisi pidettävä valtion kansainvälisen velvollisuuden vastaisena. AGO on ehdottanut KOT:lle seuraavaa määritelmää (II artikla): »An internationally wrongful act exists where: a) Conduct consisting of an action or omission is imputed to a State under international law; and b) Such conduct in itself or as a direct or indirect cause of an external event, constitutes a failure to carry out an international obligation of the State». Second report, Yearbook of the ILC, 1970 II, s. 194 s. — Myös Harvardin yliopiston toimesta vuonna 1961 laaditussa yleissopimusluonnoksessa mainitaan kolme edellytystä: »act or omission which, under international law, is wrongful, is attributable to that State, and causes an injury to an alien».

28 M.t s. 209. — SCHWARZENBERGER määrittelee kansainvälisen oikeuden vastaisen menettelyn, »an international illegal act or an international tort» ... as an act or omission which is unjustified, uncondoned, attributable to a subject of international law and voluntary.» OPPENHEIMIN mukaan, m.t. s. 338 s., »An international delinquency is any injury to another State committed by the Head or Government of a State in violation of an international legal duty. Equivalent ... are acts of officials or other individuals commanded or authorised by the Head of Government.»

taan, että valtion menettelyn, jotta se perustaisi vastuun ja korvausvelvollisuuden, tulee merkitä valtiolle kuuluvan kansainvälisoikeudellisen velvoituksen rikkomista, ja tämä edellyttää, että kysymykseen tuleva velvoitus on tunnustettavissa valtiota sitovaksi ja että sen sisältö voidaan riittävän täsmällisesti määritellä.[29] Mitä erityisesti tulee mereen, vesiin, ilmaan ja ympäristömme muihin osiin kohdistuviin vahingollisiin ja haitallisiin toimenpiteisiin, on kansainvälisen oikeuden kehitys nimenomaan viime vuosina osoittanut merkittävää kehittymistä ja selventymistä. Moni tärkeä valtioiden velvollisuuksia ympäristönsuojelun osalta koskетteleva sopimus on jo nähnyt päivänvalon. Tästä huolimatta on pakko todeta, että näissä asioissa yhä edelleen huomattavalta osalta joudutaan soveltamaan tavanomaisen oikeuden vielä muotoutumassa olevia periaatteita. Eräs tähän yhteyteen kuuluva peruskysymys, joka jo kauan on ollut kansainvälisen oikeuden tutkijain huomion kohteena, koskee valtion oikeutta sen lainkäyttövallan piiriin kuuluvalla alueella sellaisen toiminnan harjoittamiseen tai sallimiseen, jonka vahingolliset vaikutukset ulottuvat vieraan valtion alueelle tai muualle ympäristöön. Aikaisemmin, jolloin valtion alueellisen suvereniteetin usein katsottiin kattavan myös sanotunlaisia vahingollisia seurauksia valtion alueen ulkopuolella aiheuttavat toimenpiteet, ei valtion kyseistä menettelyä — ellei se ollut tahallista — myöskään pidetty kansainvälisen oikeuden vastaisena.[30] Toisaalta taas tässä yhteydessä on viitattu oppiin oikeuden väärinkäyttämisestä *(abuse of rights)* sekä *sic utere tuo ut alienum non laedas* periaatteeseen, joiden on katsottu koskevan yhtä hyvin valtioita kuin yksityisiä henkilöitäkin.[31] Myös kansainvälisessä oikeudessa merkitystä omaavan hyvien naapuruussuhteiden periaatteen on katsottu edellyttävän pidättymistä muille valtioille vahinkoa aiheuttavasta toiminnasta.[32] Sitä mukaa kuin tässä kohdin käsitykset ovat muuttuneet ja valtio on katsottu velvolliseksi välttämään alueensa käyttämistä tavalla, josta voi aiheutua naapurivaltiolle vahinkoa tai haittaa tai vahingollisia vaikutuksia muualla ympäristössä (aavalla

---

[29] OPPENHEIM, m.t. s. 339: »The comprehensive notion of an international delinquency ranges from ordinary breaches of Treaty obligations... to violations of International Law amounting to a criminal act. AGO, Yearbook of the ILC, 1970 II, s. 192, kappale 45, huomauttaa, että velvoitus voi perustua tuomioistuimen tai välimiesoikeuden ratkaisuun taikka kansainvälisen järjestön päätökseen.

[30] O'CONNEL, m.t. I, s. 591 s.

[31] Oikeuden väärinkäyttämisestä ja *»sic utere tuo»* -periaatteen soveltamisesta kansainvälisessä oikeudessa ks. esim. AGO, Yearbook of the ILC, 1970 II, s. 193 s.; JIMENEZ DE ARECHAGA, m.t. s. 540 ja OPPENHEIM, m.t. s. 345 s.

[32] GOLDIE m.t s. 131.

merellä), raja kansainvälisen oikeuden kieltämän ja salliman menettelyn välillä on olennaisesti kaventanut jälkimmäisen alaa. Niinpä kansainvälisten vesistöjen käytön osalta kehitys on johtanut aikaisemmin kannatusta saaneesta rajoittamattoman alueellisen suvereniteetin (ja sitä vastaavan rajoittamattoman alueellisen integriteetin) vaatimuksesta rajoitetun alueellisen suvereniteetin (ja rajoitetun alueellisen integriteetin) periaatteiden omaksumiseen.[33] Nykyisen kansainvälisen oikeuden kantaa vastaa sääntö, jonka mukaan valtio on velvollinen pidättymään alueensa sellaisesta käyttämisestä, joka voi aiheuttaa vahinkoa toisen valtion alueella[34] — ja uudemman käsityksen mukaan ilmeisesti myös valtioiden alueisiin kuulumattomissa osissa maapalloa.[35] Toisaalta tavanomainen kansainvälinen oikeus ei anna tukea käsitykselle, jonka mukaan sanottu velvollisuus koskisi myös pidättymistä sellaisista toimenpiteistä, joiden ympäristössä aiheuttama haitta on merkitykseltään vähäistä.[36] Näiden periaatteiden sisältöä ei ole moneltakaan kohdin vielä yksityiskohtaisemmin määritelty. Rajan ollessa siten vakiintumaton, tuottaa valtion vastuunalaisuuden toteaminen vaikeuksia, jotka ovat torjuttavissa vain kansainvälistä sopimusoikeutta tarvittavilta osin kehittämällä.

Kun valtion kansainvälisoikeudellinen vastuu perustuu oikeudenvastaiseen menettelyyn, on katsottu, ettei vahingon aiheuttaminen synnytä vastuuta, jos vahingon kohteeksi joutunut valtio sen sallii.[37] Tämä voi tapahtua joko nimenomaisin tahdonilmaisuin tai siten, että haittaa kärsivä valtio sallii sitä aiheuttavan vanhastaan harjoitetun toiminnan jatkuvan. Jälkimmäisessä tapauksessa valtio tuskin kuitenkaan on sidottu pysyvästi noudattamaan tätä passiivisuutta, mikäli toisen valtion toimenpiteet ilmeisesti ovat jonkin kansainvälisen

---

33 Näistä käsityksistä lähemmin BERBER, Rivers in International Law, London 1959, s. 11 ss., erityisesti s. 25 ss.

34 Tässä voidaan toistaa YK:n pääsihteerin lausunto vuodelta 1949: »There has been general recognition of the rule that a State must not permit the use of its territory for purposes injurious to the interest of other States in a manner contrary to international law». Survey of International Law 34. U.N. Doc. A/CN.4/1 Rev. 1 (1949).

35 Eräiltä osin voidaan tässä kohdin viitata sopimusmääräyksiin. Ks. aavaa merta koskevan Geneven yleissopimuksen 24 ja 25 art. sekä Etelämannerta koskevan, vuonna 1959 tehdyn sopimuksen osapuolille kuuluvia velvollisuuksia tarkoittavat määräykset.

36 Kyseinen rajoitus on tärkeä, koska valtion velvollisuutta välttää toisen valtion alueelle ulottuvia haittoja ja vahinkoja ei ole syytä laajentaa yli kohtuuden ja oikeusturvan vaatimusten. Vähäisiä haittoja on naapureidenkin kärsittävä toisiltaan ja sama koskee myös valtioiden välisiä suhteita. Ks. myös viite 70 jäljempänä.

37 DAHM, m.t. s. 215.

oikeussäännön vastaisia. Toisaalta valtio ei voi väittää kansainvälisen oikeuden vastaista menettelyään lailliseksi viittaamalla omaan sisäiseen lainsäädäntöönsä.[38] Harkittaessa, onko jotain menettelyä pidettävä kansainvälisen oikeuden vastaisena, on lähdettävä objektiivisista perusteista. Erityisesti, kun kysymys on siitä, onko jotain menettelyä pidettävä laiminlyöntinä, joudutaan muiden perusteiden ehkä puuttuessa arvioimaan, mitä järkevä henkilö kysymyksessä olevissa olosuhteissa olisi katsottava velvolliseksi tekemään.[39]

Edellä on jo viitattu siihen, ettei jokaisen toimenpiteen, josta on seurauksena vahinkoa tai haittaa aiheuttajavaltion alueen ulkopuolella, tarvitse sinänsä olla kansainvälisen oikeuden vastainen. Näin on laita, milloin menettely sellaisenaan on lainmukainen, tai vahinkoa aiheutuu siitä huolimatta, että valtio tarkoin noudattaa sen estämiseksi tarkoitettuja sopimusmääräyksiä. Vahingon syntyminen sellaisenaan ei siis tee valtion menettelyä oikeudenvastaiseksi eikä liioin korvausvelvollisuutta yleisen säännön mukaan tällöin ole olemassa.[40] Kun kuitenkin kohtuussyyt ja oikeudellisetkin näkökohdat saattavat vaatia vahingon hyvittämistä sen aiheuttaneen valtion toimesta myös sanotunlaisessa tapauksessa, tämä edellyttää erityistä, siihen velvoittavaa perustetta. Valtiot voivat sopia siitä, että korvausvelvollisuus ulotetaan koskemaan myös ei-oikeudenvastaisen toiminnan aiheuttamia vahingollisia seurauksia. Tässä yhteydessä puhutaan usein, kansallisen oikeuden tapaan, riski- eli vaarantamisvastuusta. Erityisesti uudemmasta kansainvälisestä sopimuskäytännöstä voidaan mainita esimerkkejä vaarantamisperiaatteen soveltamisesta.[41] Tällaisella soveltamisella voidaan pyrkiä myös oikeuspoliittisiin päämääriin tilanteissa, joissa kansainvälinen oikeus ei voisi kieltää sinänsä vaarallista toimintaa, mutta tuon toiminnan potentiaalista vahingollisuutta on mahdollista lieventää korvausvastuuta laajentamalla.[42] Kyseessä on tällöin täydentävä vastuuperiaate.[43]

---

[38] Näin esim. viitteessä 3 mainitussa Japanin ILA osaston laatimassa luonnoksessa (Article 5). Samoin Harvardin luonnoksessa vuodelta 1961 (Article 2). OPPENHEIM, m.t. s. 336 s. ja DAHM, m.t. s. 211.

[39] »The omission to do something which a reasonable man guided by those considerations which ordinarily regulate human affairs, would do, or the doing of something which a reasonable and prudent man would not do» BLACK's Law Dictionary, s. 1184.

[40] VERDROSS, m.t. s. 373, AGO, Yearbook of the ILC, 1970 II, s. 186, kappale 28.

[41] Ks. jäljempänä viitteet 86—89.

[24] GOLDIE, m.t s. 133.

[43] DAHM, m.t. s. 273.

Objektiivinen syyksiluettavuus vastuun edellytyksenä

Kun seuraavassa puhutaan vahinkoa tuottavan menettelyn objektiivisesta syyksiluettavuudesta [44] valtion kansainvälisoikeudellisen vastuun yhtenä perusedellytyksenä, sivuutetaan syyksiluettavuuden subjektiivinen puoli, josta myöhemmin erikseen tulee puhe. Kysymystä tarkastellaan aluksi niiden objektiivisten seikkojen pohjalta, joiden perusteella vahinkoa aiheuttava teko tai laiminlyönti voidaan, mikäli muut edellytykset ovat olemassa, lukea valtion vastattavaksi. Itse asiassa ajatus myös objektiivisesta syyksiluettavuudesta, kuten valtion vastuustakin, perustuu fiktioon, sillä valtion puolesta toimivat sen orgaanit, toisin sanoen ihmiset, ja näiden teoista ja laiminlyönneistä valtio tietyin edellytyksin vastaa.[45] CASTRÉN toteaa, että valtiolle syntyy välitön kansainvälisoikeudellinen vastuu kaikkien julkista valtaa käyttelevien valtion elinten toimenpiteistä, sikäli kuin niillä on kansainvälisiä vaikutuksia. Periaatteellisesti kaikki valtion orgaanit, valtion päämiehestä ja hallituksesta eri alojen hallintoviranomaisiin ja tuomioistuimiin, voivat tehdä ratkaisuja tai suorittaa toimenpiteitä, jotka ovat valtiolle puheena olevassa merkityksessä syyksiluettavia.[47] Myös lainsäädäntöelimet voivat aiheuttaa vastuun syntymisen laiminlyömällä tai kieltäytymällä hyväksymästä säännöksiä, joiden antamista valtion kansainvälisoikeudelliset velvollisuudet edellyttävät. Kukin valtio vastaa näet myös lainsäädäntöelimistään ja kansainvälinen oikeus lähtee siitä, että valtio voi täysivaltaisuutensa puitteissa saattaa lakinsa sopusointuun kansainvälisen oikeuden vaatimusten kanssa.[48] — Tämän yksityiskohtaisemmin ei valtion orgaanien toimintaa ole syytä tässä yhteydessä kosketella. Pari lisähuomautusta on kuitenkin paikallaan.

---

[44] Tässä käytetään, koska parempaa suomenkielistä vastinetta »imputability» -sanalle ei ole löytynyt, termiä »objektiivinen syyksiluettavuus», jolla tarkoitetaan kansainvälisen oikeuden hyväksymien kriterioiden mukaista, periaatteellisesti subjektiivisen syyllisyysaineksen olemassaolosta riippumatonta syysuhdetta valtion ja sen teon tai laiminlyönnin välillä, josta vastuu aiheutuu. Tämä selitys on tarpeen, koska objektiivisesta ja subjektiivisesta elementistä voidaan oikeudenvastaisen teon käsitettä määriteltäessä puhua toisenkinlaista jaottelua soveltaen. Ks. AGO, Yearbook of the ILC, 1969 II, s. 139 ja 1970 II, s. 187.

Käsitteestä »imputability» AGO, Yearbook of the ILC, 1970 II, s. 190 ss.

[45] DAHM, m.t. s. 180; BROWLIE, m.t. s. 421. Sanotusta vastuusta valtion sisäisen oikeuden mukaan ks. SAINIO, m.t. s. 103, viite 17.

[46] M.t. s. 279.

[47] SCHWARZENBERGER, m.t. s. 178; OPPENHEIM, m.t. s. 357 ss.; DAHM, m.t s. 181 ss.; BROWLIE, m.t. s. 432 ss.; VERDROSS, m.t. s. 379 ss.

[48] DAHM, m.t s. 185.

Vallitsevan käsityksen mukaan valtion katsotaan vastaavan sen orgaaneina toimivien henkilöiden teoista silloinkin, kun nämä ylittävät toimivaltansa tai menettelevät vastoin annettuja ohjeita ja virkavelvollisuuttaan.[49] Valtion vastuuta ulkopuolisille aiheutetusta vahingosta ei näet voitane panna riippuvaksi valtion hallinnon sisäisistä toimivaltasuhteista enempää kuin virkamiehille annettujen määräysten tai ohjeiden noudattamisestakaan.[50] Valtio on velvollinen valvomaan ja pitämään huolta siitä, että sen orgaanit täyttävät ne tehtävänsä, joilla on kansainvälisiä vaikutuksia. Tällä velvollisuudella ja siihen liittyvällä vastuulla on yhteisiä piirteitä velvoiteoikeudellisen isännänvastuun periaatteen kanssa. Sen laiminlyönti, eräänlainen kansainvälisoikeudellinen *culpa in eligendo sive custodiendo* on sellaisenaankin luettavissa valtiolle syyksi velvollisuudenvastaisena menettelynä.[51] Valtion vastuun voidaan ajatella tällaisessa tapauksessa perustuvan kahteen periaatteessa toisistaan erotettavaan aiheuttamismomenttiin, toisaalta vahinkoa aiheuttaneeseen viranomaisen laiminlyöntiin tai virheelliseen menettelyyn ja toisaalta valtiolle kuuluvan valinta- ja valvontavelvollisuuden laiminlyömiseen. Kumpikin näistä tekijöistä erikseenkin voitaisiin lukea valtiolle syyksi kansainvälisen oikeuden asettamien velvoitusten vastaisena menettelynä.

Erityisesti ympäristövahinkoja aiheuttavan toiminnan osalta on kuitenkin otettava lukuun mahdollisuus, että valtion taloudelliset ja tekniset voimavarat ovat riittämättömät kaikkien niiden velvollisuuksien täyttämiseen, joita nopeasti kehittyvä ja tehostuva kansainvälinen ympäristöoikeus ja sen eri aloja koskevat sopimukset valtioille asettavat. Tällä nimenomaan kehitysmaita koskevalla puutteella on luonnollisesti merkitystä asianomaisten valtioiden vastuuta ja korvausvelvollisuutta määrättäessä. Periaatteessa itse vastuu, sikäli kuin sopimus ei sitä lievennä, lienee tällaisessakin tapauksessa olemassa, mutta kohtuussyyt saattanevat tilanteesta riippuen edellyttää, että valtion tosiasialliset vaikeudet otetaan ainakin hyvitysvelvollisuutta määrättäessä asianmukaisesti huomioon.

---

[49] Vastakkainen käsitys, jonka mukaan valtio ei vastaa toimivaltansa ylittäneen viranomaisen menettelystä, juontaa alkunsa GROTIUKSEN mielipiteistä.

[50] DAHM, m.t. s. 182 toteaa, ettei vastuun epääminen ko. tapauksessa vastaisi enempää oikeudenmukaisuutta kuin oikeusturvallisuuden vaatimuksiakaan. — Kuten jäljempänä mainitaan, erään mielipiteen mukaan valtion vastuuta menettelystä, johon sen elin ei ole ollut toimivaltainen, voitaisiin perustella vain nojautumalla tuottamuksettoman vahingonvastuun teoriaan. Kun muitakin perusteita on, em. mielipide ei ilmeisesti pidä täysin paikkaansa.

[51] Ks. EEK, m.t s. 287.

Kansainvälisessä oikeudessa yleisesti hyväksytyn käsityksen mukaan valtio ei vastaa yksityisten henkilöiden (kansalaistensa) vahinkoa aiheuttavista teoista.[52] Tämä koskee sekä fyysisiä että oikeushenkilöitä. Valtion vastuu ei OPPENHEIMIN mukaan tule kyseeseen siltäkään osin, kuin vahingon aiheuttanut yksityinen ei pysty siitä korvausta suorittamaan.[53] Sen sijaan valtio voidaan katsoa vastuunalaiseksi yksityisen henkilön aiheuttamasta vahingosta, mikäli se on laiminlyönyt ne hallinnolliset tai lainsäädännölliset toimenpiteet, mitkä olisivat olleet tarpeen vahinkoa aiheuttavan toiminnan ehkäisemiseksi tai sääntelemiseksi. Niinpä valvonnan laiminlyönti ja rikosoikeudellisten sanktioiden puuttuminen voi perustaa valtiolle vastuun ja korvausvelvollisuuden myös yksityisen teosta. Tässäkin tapauksessa vastuun perusteena on valtion oma kansainvälisen velvollisuuden vastainen käyttäytyminen.[54] Myös se, mitä edellä viranomaisten menettelystä puhuttaessa on sanottu rajoitettujen teknisten ja taloudellisten mahdollisuuksien vaikutuksesta vastuun arviointiin, pitänee paikkansa myös yksityisten suorittamien vahingollisten tekojen osalta. Nämä toteamukset ansaitsevat huomiota nimenomaan kysymyksen ollessa ympäristövahingoista, koska esimerkiksi ilman tai veden pilaaminen usein on seurausta yksityisten harjoittamasta teollisesta tai siihen verrattavasta toiminnasta. Viime kädessä valtion asiana on estää tällaisen toiminnan vahingollisten vaikutusten leviäminen maan rajojen ulkopuolelle. Jos valtio tältä osin laiminlyö, mitä kansainvälinen oikeus muodossa tai toisessa siltä vaatii, sen vastuu on sama, kuin jos se itse positiivisin toimenpitein olisi aiheuttanut vahingon.

Valtion vastuun kannalta muodostavat kunnat ja muut itsehallintoyhdyskunnat oman ryhmänsä, johon ilman muuta ei voida soveltaa sitä, mitä edellä on sanottu valtion orgaaneista, enempää kuin toisaalta yksityisistä henkilöistäkään. Esimerkiksi rajaseudulla sijaitsevan kunnan toiminta tai laiminlyönti voi aiheuttaa ympäristövahinkoja, joilla on kansainvälisoikeudellista merkitystä. Kunta ei kuitenkaan ole kansainvälisen oikeuden subjekti samassa mielessä kuin valtio, eikä se liioin periaatteellisesti katsoen ole vastuusuhteessa

52 EEK, m.t. s. 288; DAHM, m.t. s. 195 (vrt. s. 193); VERDROSS, m.t. s. 393 ss. Vaikka valtio ei vastaa yksityisen menettelystä, ei tämä merkitse, etteikö yksityinen voisi kansainvälisen oikeuden nojalla välittömästi vastata ja olla korvausvelvollinen aiheuttamastaan vahingosta. Ks. tästä lähemmin jäljempänä.

53 M.t. s. 365. — Eri asia on, että valtio voi sitoutua ensi- tai toissijaiseen vastuuseen yksityisten henkilöiden aiheuttaman vahingon korvaamisesta.

54 Tästä lähemmin DAHM, m.t s. 200.

vahinkoa kärsineeseen ulkopuoliseen valtioon. Tämän vuoksi on kysyttävä, vastaako valtio välittömästi kunnan vahinkoa tai haittaa aiheuttavasta teosta tai laiminlyönnistä, niin kuin se vastaa omien orgaaniensa menettelystä, vai onko valtion vastuu kunnan osalta samalla tavoin sen omaan laiminlyöntiin perustuva kuin on laita yksityisten henkilöiden aiheuttamaan vahinkoon nähden. Täysin varauksetonta vastausta näihin kysymyksiin on vaikea antaa, sillä vastauksen sisältö näyttää ainakin osaksi riippuvan siitä, millä tavoin kuntien asema valtiossa on järjestetty ja mitä tehtäviä niille on uskottu. Sikäli kuin kunta itse harjoittaa toimintaa, josta on seurauksena saasteen leviäminen vesiin tai muualle ympäristöön, on vaikeata tehdä periaatteellista eroa sen ja yksityisen yrittäjän vastaavanlaisia seurauksia aiheuttavan toiminnan välillä. Jos sen sijaan kunnat, niin kuin meillä, laajassa mitassa hoitavat myös sellaisia hallinnollisia tehtäviä, joihin sisältyy ympäristöoikeuden alaan kuuluvaa julkista vallankäyttöä ja joiden luonteensa vuoksi ehkä voitaisiin katsoa kuuluvan valtionhallinnon piiriin, olisi kansainvälisen oikeuden kannalta katsoen epäjohdonmukaista, jos valtio olisi vapaa vastuusta uskottuaan sanotut tehtävät kunnille. Edellä on jo mainittu, ettei valtio voi vapautua kansainvälisoikeudellisesta vastuusta omaan lainsäädäntöönsä vedoten. Tämä koskee myös valtiojärjestyksen perusteisiin kuuluvaa tehtävien jakoa valtion ja itsehallintoyhdyskuntien välillä. Lienee katsottava, että valtion kansainvälisoikeudellinen vastuu välittömästi kattaa myös kunnan orgaanien ympäristönsuojelun alaan kuuluvia tehtäviä hoitavina hallintoviranomaisina vieraalle valtiolle aiheuttaman vahingon. Eräänlaisen vertauskohteen tarjonnee liittovaltion osavaltioiden asema, jonka kirjallisuudessa ja kansainvälisessä välimiesoikeuskäytännössä ilmenevän mielipiteen mukaan on katsottu edellyttävän, että liittovaltio vastaa osavaltioiden viranomaisten oikeudenvastaisen menettelyn seurauksista.[55]

Objektiivisesta syyksiluettavuudesta puhuttaessa on lopuksi todettava, ettei valtiota kansainvälisen oikeuden yleisten vastuuperiaatteiden mukaan yleensä ole pidetty velvollisena hyvittämään vahinkoa, jonka aiheuttajana on ainakin pääasiassa ollut luonnontapahtuma (act of God).[56] Tämä käsitys on omaksuttu muun muassa International Law Association (ILA) järjestön New Yorkissa vuonna 1972 pidetyn konferenssin hyväksymässä kansainvälistä tulvasuojelua koskevassa

---

[55] Ks. BROWNLIE, m.t. s. 435 ja viite 5 sekä DAHM, m.t. s. 204.

[56] Näin BERBER, Report of the Committee on International Water Resources Law, ILA New York Conference (1972), s. 49.

sopimusluonnoksessa. Sen mukaan (7 art.) valtio ei olisi velvollinen maksamaan korvausta vahingosta, joka toiselle valtiolle on aiheutunut sen alueelta peräisin olevasta tulvasta, mikäli sanottu valtio ei ole menetellyt toisin kuin kyseisissä olosuhteissa järkevästi katsoen voitiin edellyttää. — Eri asia sen sijaan on, että kansainvälisin sopimuksin voidaan myös vaarallisen toiminnan aiheuttamat katastrofivahingot saattaa korvausvelvollisuuden piiriin.[57]

Oikeudenvastaisen menettelyn aiheuttamasta vahingosta

Edellä on jo tehty selkoa ympäristövahingoista, joilla on kansainvälisoikeudellista merkitystä. Periaatteellisesti vahingon laatu ei rajoita valtion vastuuta, joka voi perustua myös muuhun, kuin aineellisen vahingon aiheuttamiseen.[58] Ympäristöön kohdistuvat vahingolliset vaikutukset ilmenevät erilaisina haittoina, jotka lakattuaan eivät aina edes jätä pysyviä seurauksia. Vahingon toteamista ja syysuhteen selvittämistä saattaa usein vaikeuttaa se seikka, että vahingollinen vaikutus on jatkunut niin kauan, että siihen on totuttu ja ettei sen johdosta enää osata esittää vaatimuksia. Niin ikään voidaan panna merkille eräissä sopimusluonnoksissa tehty ero vanhastaan harjoitetun ja uuden pilaantumista aiheuttavan toiminnan välillä.[59]

Niitä tapauksia lukuun ottamatta, joissa vahinko kohdistuu valtioiden lainkäyttövallan ulkopuolella olevaan ympäristön osaan, on tässä tarkoitetun vahingon kohteena joko vieras valtio itse taikka sen kansalaiset tai näille kuuluva omaisuus. Myös jälkimmäisessä tapauksessa pidetään valtiota vahingon kärsijänä. Vallitsevan käsityksen mukaan valtion näet katsotaan tulevan loukatuksi kansalaistensa henkilön kautta.[60] Ympäristövahingot ovat harvoin selvästi henkilökohtaisia. Niistä johtuva haitta ulottuu usein niin laajalle tai koskee niin suurta ja epämääräistä henkilöryhmää, että niitä voidaan pitää välittömästi itse valtioon kohdistuvina loukkauksina. Tällaisessa tapauksessa vahingon korvaamista tai hyvittämistä tarkoittava vaatimus voidaan, ellei muuta ole sovittu, kohdistaa suoraan loukkaajavaltioon, ilman että on tarpeen ensin saattaa asia sen tuomioistuinten tai hallintoviranomaisten käsiteltäväksi. Jos taas valtio ei välit-

---

57 Ks. esim. jäljempänä viitteissä 87 ja 88 mainittuja sopimuksia.
58 DAHM, m.t s. 216; EEK, m.t. s. 286 ja VERDROSS, m.t. s. 374.
59 Esim. Helsingin säännöt, X artikla.
60 DAHM, m.t. s. 254.

tömästi itse ollut loukkauksen kohteena, vaan sen kansalaiset kärsivät vahingon, niin sääntönä oli pidettävä, että vahinkoa kärsineen yksityisen tuli ensin käyttää niitä oikeuskeinoja, jotka vastaavanlaisessa tapauksessa ovat myös loukkaajavaltion kansalaisten käytettävissä. Vasta, milloin tätä tietä ei päästy tulokseen, tai oikeuskeinoja ei ollut käytettävissä, asia muuttui valtioiden väliseksi.[61] Tämä paikallisten oikeuskeinojen ensisijaista käyttämistä koskeva vaatimus, joka saa selityksensä siitä, että huomio aikaisemmin lähinnä kohdistui muukalaisille valtion alueella aiheutettuun vahinkoon, ei yleisten vastuuperiaatteiden kannalta enää omaa samaa merkitystä kuin ennen.[62]

Milloin vahingon kohteena on valtion lainkäyttövallan ulkopuolella oleva ympäristön osa, ei kysymys sen johdosta loukkaajavaltiota kohtaan esitettävistä vaatimuksista ole puhevallan ja oikeuskeinojen osalta yhtä yksinkertainen. On huomautettu, että tällaisessa tapauksessa eräänlainen kansainvälinen *actio popularis* voisi olla paikallaan, nimenomaan, kun kysymys on valtamerien ja ilmakehän suojelusta.[63] Kansainvälisen Oikeuden Toimikuntakin on kiinnittänyt huomiota tähän mahdollisuuteen.[64] Valvonnassa, joka on tarpeen rikkomusten toteamiseksi, voitaisiin käyttää hyväksi asianomaisten alojen kansainvälisiä järjestöjä. Myös VERDROSS hyväksyy ajatuksen, että loukkaus saattaa kohdistua periaatteessa kansainväliseen oikeuteen yleensä, jolloin sitä ei voida käsitellä vain valtioiden välisenä asiana.[65] EEK puolestaan huomauttaa, että jos loukkauksen kohteena on pakottava kansainvälisen oikeuden sääntö *(jus cogens),* saattaa »asiavaltuuden» omaavien piiri muodostua laajaksi.[66]

Tässä yhteydessä ei ole syytä lähemmin kosketella niitä keinoja ja tapoja, joilla vastuun aiheuttaneen vahingon hyvittäminen tai oikaisu eri tapauksissa voidaan suorittaa.[67] Milloin kyseessä on esineeseen kohdistuva tai muu aineellinen vahinko, hyvitys tapahtunee, ellei tilanteen ennalleen palauttaminen tai luontaiskorvaus ole mahdollinen, useimmiten rahakorvauksen muodossa. Ympäristövahinkojen osalta on usein tärkeätä, että oikeudenvastaiseen menettelyyn syyllistynyt keskeyttää vahinkoa tai haittaa aiheuttavan toiminnan tai

---

61 DAHM, m.t s. 247 ja OPPENHEIM, m.t s. 361.
62 AGO, Yearbook of the ILC, 1969 II, s. 137, kappale 79.
63 GOLDIE, m.t s. 145 s.
64 Yearbook of the ILC, 1969 I, s. 110 kappale 11.
65 M.t. s. 375.
66 M.t. s. 286.
67 Vahingon oikaisemisesta ja hyvittämisestä yleensä: ks. BROWLIE, m.t. s. 444 ss. sekä OPPENHEIM, m.t s. 352 ss.

ainakin mahdollisuuksien mukaan lieventää sen vaikutuksia. Oikaisu saattaa myös käsittää toimenpiteet, joiden tarkoituksena on vahingollisten vaikutusten poistaminen ja riittävän valvonnan järjestäminen vahinkojen estämiseksi myös tulevaisuudessa.[68] — Kysymys valtioon kansainvälisoikeudelliseksi rikokseksi katsotun menettelyn johdosta kohdistettavista sanktioista voidaan tässä yhteydessä sivuuttaa.[69]

Kansainvälisessä oikeuskäytännössä on hyvitysvelvollisuutta määriteltäessä kiinnitetty huomiota myös vahingon suuruuteen ja tosiasialliseen merkitykseen sen kohteeksi joutuneen valtion kannalta katsottuna. O'CONNELL huomauttaa erosta, jonka hän havaitsee haitallisten kaasujen aiheuttaman vahingollisen seurauksen *(Trail Smelter* tapaus) ja eräiden meluhaittojen välillä, joiden osalta voidaan hänen mielestään tyytyä paikallisten oikeuskeinojen tarjoamaan oikaisumahdollisuuteen.[70]

Tuottamus valtion kansainvälisoikeudellisen vastuun edellytyksenä

Monet kansainvälisen oikeuden tutkijat katsovat, että edellä käsiteltyjen valtion kansainvälisoikeudellisen vastuun edellytysten lisäksi teon tai laiminlyönnin täytyy olla asianomaiselle valtiolle myös tahallisesti tai tuottamuksellisesti, siis subjektiivisin perustein, syyksiluettava. Tämäkin on oikeudellinen fiktio, sillä itse asiassa on kysymys kulloinkin valtion puolesta toimivien henkilöiden tai henkilöryhmien subjektiivisesta suhtautumisesta menettelyynsä.[71] Käsitys, jonka mukaan valtion vastuu aina edellyttää tahallista tai tuottamuksellista menettelyä, juontaa alkunsa jo GROTIUKSEN esittämistä mielipiteistä[72] ja oli aikaisemmin yleisesti hyväksytty. Uudemmassa kansainvälisoikeudellisessa kirjallisuudessa ja valtiokäytännössä on sen sijaan yhä voimakkaammin tullut esille vastakkainen kanta, jonka mukaan pelkästään objektiivinen syyksiluettavuus riittää perusta-

---

[68] Esim. Helsingin Säännöt, XI artikla. Ks. myös ILA:n julkaisema Helsinki Rules, London 1967, s. 26 ss.

[69] Sanktioista ja muista valtioon kohdistuvista rangaistuksenluontoisista keinoista: DAHM, m.t s. 265 ja CASTRÉN, m.t. s. 286.

[70] M.t. II, s. 943. Myös ILA on eri yhteyksissä hyväksynyt periaatteen, että vain olennainen (substantial) vahinko on korvattava. Ks. Helsinkin Säännöt X ja XI art. sekä vuoden 1972 konferenssissa hyväksytyt *»Draft Articles on Marine Pollution of Continental Origin»* (II ja V art.).

[71] DAHM, m.t. s. 224.

[72] GROTIUS, m.t. s. 462 ss.

maan valtiolle vastuun sen teosta tai laiminlyönnistä johtuvasta vahingosta. Valtion kansainvälisoikeudellisen vastuun tunnusmerkistöä koskevan kysymyksen osalta voidaan itse asiassa erottaa kolme eri teoriaa, joilla kaikilla on arvovaltaisia puolestapuhujia.[73] Perinteellisen tuottamusteorian kannattajat[74] katsovat, että valtion vastuu aina edellyttää vähintään tuottamuksellista menettelyä, mutta lievänkin tuottamus *(culpa levissima)* katsotaan tässä kohdin riittäväksi.[75] Objektiivisen eli tuottamuksettoman vahingonvastuun teoria kieltää periaatteessa subjektiiviselta syyllisyysmomentilta kaiken merkityksen. Teorian kannattajat[76] katsovat, että kysymyksen ollessa valtiosta syyllisyyskin itse asiassa tarkoittaa vain valtion kansainvälisoikeudellisten velvoitusten objektiivista loukkaamista ilman mitään subjektiivista elementtiä. Kolmas, eli välittävä mielipide, jonka edustajana on mainittu STRUPP,[77] erottaa ko. suhteessa positiiviset teot ja laiminlyönnit. Edellisten osalta voidaan soveltaa tuottamusvastuun periaatetta, laiminlyöntien kohdalta taas vaadittaisiin tuottamuksen olemassaoloa. Tämä vähän kannatettu mielipide, jota pätevin perustein on arvosteltu, voidaan tässä sivuuttaa ja rajoittua tarkastelemaan molempia pääteorioja.

Kun valtion vastuuta koskevia kansainvälisen oikeuden periaatteita ei vielä ole kodifioitu ja vastuun tunnusmerkistö tavanomaiseen oikeuteen perustuvana on edelleen sitovasti määrittämättä, ovat kummankin vastakkaisen mielipidesuunnan edustajat pyrkineet löytämään kannanotolleen tukea oikeuskäytännöstä. Mitään ratkaisevia johtopäätöksiä, jotka asettaisivat jomman kumman edellä tarkoitetuista mielipiteistä selvästi toisen edelle, ei käytännöstä näytä voitavan tehdä. On luonnollista, että tuottamusteorian aikaisemmin ollessa vallitsevana, sillä on ollut vaikutuksensa myös käytännössä tehtyihin ratkaisuihin.[78] Toisaalta on korostettu, että ainakin uudempi valtiokäytäntö, välimiesoikeuksien ratkaisut ja eräät Kansainvälisen Tuo-

---

[73] Eri teorioista VERDROSS, m.t s. 376 ss.; ROUSSEAU, m.t. s. 107 s. sekä EEK, m.t s. 288 s.

[74] GROTIUKSEN lisäksi näihin kuuluvat mm. AGO, Le délit international, s. 476 s.; DAHM, m.t. s. 225 ss.; VERDROSS, m.t. s. 327 s.; BERBER, m.t. s. 49 sekä SAINIO, m.t. s. 114. Myös EEK, m.t. s. 289, näyttää tietyin varauksin hyväksyvän po. käsityksen.

[75] VERDROSS, m.t. s. 377.

[76] Tuottamuksettoman vahingonvastuun teorian kannattajia ovat mm. ANZILOTTI, m.t. s. 153, 172; GUGGENHEIM, m.t. s. 49 s.; CASTRÉN, m.t. s. 279; O'CONNELL, m.t. II, s. 943; BROWNLIE, m.t. s. 426 s. ja JIMÉNEZ DE ARÉCHAGA, m.t. s. 535.

[77] STRUPP, Die völkerrechtliche Haftung des Staates insbesondere bei Handlungen Privater. Abhandlungen zur fortschreitenden Kodification des internationalen Rechts, Heft 1, Kiel 1927.

[78] SCHWARZENBERGER, m.t. s. 179 s.; DAHM, m.t. s. 226.

mioistuimen kannanotot ovat noudattaneet objektiivisen vastuun periaatetta.[79] Objektiivisen ja subjektiivisen syyksiluettavuuden välillä olevaa vaikeasti tehtävää eroa,[80] kysymyksen ollessa valtion menettelystä, osoittaa se, että saman Kansainvälisen Tuomioistuimen ratkaisun *(Corfu Channel* tapaus) on katsottu tukevan molempia vastakkaisia mielipiteitä.[81]

Molempien teorioiden kannattajat ovat yhtä mieltä siitä, että menettelyn objektiivinen oikeudenvastaisuus on valtion vastuun ensisijainen edellytys.[82] Kiista koskee siis lisäedellytystä, mutta sen juuret ovat syvemmällä. Näyttää siltä, että se moitteenalaisuus, joka sisältyy tahalliseen tai tuottamukselliseen velvollisuudenvastaiseen menettelyyn, on yhdessä valtionsisäisestä oikeudesta johdetun analogian kanssa tehnyt tuottamusteorian tietyllä tavoin helpommaksi omaksua kuin objektiivisen vastuun periaatteen. Toisaalta on huomautettu, että kansainvälisen oikeuden säännöt eivät yleisesti ottaen sisällä vaatimusta (»a general floating requirement»), jonka mukaan tahallisuus tai tuottamuksellinen laiminlyönti olisi vastuun edellytyksenä. On myös korostettu, että tahallisen tahdon tai huolimattomuuden osoittaminen on aina varsin vaikeata, ja että sanottu vaikeus ilmenee erityisesti silloin, kun tämä subjektiivinen elementti on todettava niiden yksilöiden tai yksilöryhmien osalta, jotka toimivat tai syyllistyivät laiminlyöntiin valtion puolesta.[83]

ROUSSEAU, joka on verrannut keskenään molempien käsitysten etuja ja epäkohtia, kiinnittää myös huomiota viimeksi mainittuun seikkaan. Hän toteaa, että tuottamusteoria rakentuu sellaisten psykologisten elementtien varaan, joita on aina vaikea analysoida ja punnita. Teoria on peräisin yksityisoikeudesta ja huonosti siirrettävissä kansainväliseen ympäristöön. Se tuo myös mukanaan tarpeettomia komplikaatioita kansainvälisiin suhteisiin, koska se perustuu uskoon

---

79 BROWLIE, m.t. s. 423; GOLDIE, m.t. s. 131 s., joka erityisesti mainitsee *Trail Smelter, Corfu Channel* ja *Lac Lanoux* tapaukset.

80 BROWNLIE, m.t. s.: »the relations of objective responsibility and the culpa principle are very close».

81 GOLDIEN lisäksi katsovat mm. JIMÉNEZ DE ARÉCHAGA, m.t. s. 537 ja SCHWARZENBERGER, m.t. s. 180, että ko. Kansainvälisen Tuomioistuimen ratkaisu ei tue tuotamusteoriaa. Päinvastaista mielipidettä, jonka mukaan kyseinen ratkaisu »provided an instructive example of the affirmation of the principle that there is no liability without fault», edustavat OPPENHEIM, m.t. s. 343 ja VERDROSS, m.t. s. 378. — Itse asiassa, kuten BROWNLIE, m.t. s. 426, toteaa, Tuomioistuin (enemmistö) ei ottanut kantaa tahallisuuteen tai tuottamukseen sinänsä; sen sijaan kaksi tuomaria (KRYLOV ja EČER) tukivat lausunnoissaan tuottamusteoriaa.

82 Jo GROTIUS on lausunut, m.t. s. 462 ss., että *»maleficium»* on oikeudellisten velvoitusten itsenäinen lähde.

83 JIMÉNEZ DE ARÉCHAGA, m.t. s. 535.

valtion persoonallisuudesta ja metafyysisesta olemuksesta. Toisaalta voidaan sanoa, että tuottamusperiaate, joka on lukuisissa tapauksissa katsottu valtion vastuun perusteeksi, itse asiassa merkitsee eräänlaista vähimmäisvaatimusta. — Objektiivisen vastuun teorian (théorie du risque) ROUSSEAU katsoo tarjoavan todellisia etuja. Se on lähempänä sitä perustaa, jolle kansainvälinen vastuu rakentuu, eli turvallisuuden vakauttamista valtioiden välisissä suhteissa. Tämä turvallisuus jäisi näennäiseksi, jos valtio voisi vapautua vastuustaan väittämällä, että sen puolesta toimineet henkilöt ovat valtionsisäisen oikeuden kannalta katsoen menetelleet virheellisesti. Vain objektiivisen vastuun teoria voi ROUSSEAUN mukaan selittää valtion kansainvälisoikeudellisen vastuun koskevan myös sellaisia tekoja, jotka ei-toimivaltainen viranomainen on tehnyt sen puolesta. Toisaalta antaa tämäkin teoria aihetta eräihin huomautuksiin. Se menee kovin pitkälle antaessaan yksityiselle vahinkoa kärsineelle eräänlaisen ehdottoman takuun. Se ei myöskään riittävässä määrin ota huomioon kansainvälistä käytäntöä, joka yhä vielä liittyy tuottamusajatukseen. Tuloksena, johon ROUSSEAU vertailussaan päätyy, on toteamus, että on mahdotonta yhtyä yksinomaan jompaan kumpaan mainituista teorioista.[84]

ROUSSEAU lienee oikeassa sikäli, ettei näytä olevan mahdollista pelkästään teoreettisin perustein, enempää kuin tarkoituksenmukaisuusnäkökohtiinkaan nojautuen väittää kumpaakaan mainituista käsityskannoista sellaisenaan ainoaksi oikeaksi tai vääräksi. Tällainen ratkaisu ei kuitenkaan ole edes tarpeellinen. Ei ole niinkään paljon kysymys siitä, voidaanko aikaisempaa tuottamusvastuuseen perustuvaa käsityskantaa edelleen puolustaa ankarampia ja pitemmälle meneviä vastuuvaatimuksia vastaan. Paremminkin voimme sanoa, että elämme siirtymisvaihetta, jonka puitteissa kummallakin käsityskannalla on oikeutuksensa rauhalliseen rinnakkaiseloon toistensa ohella.[85] Kehityksen suunta on kuitenkin selvä, se on kulkemassa kohti yhä laajempaa objektiivisen vastuun soveltamista. Tuottamuksettoman vahingonvastuun periaate on voimakkaasti vaikuttanut uudempaan sopimuskäytäntöön, joskin perinnäisen valtion vastuun

---

[84] M.t. s. 107 s.

[85] Tässä voidaan viitata EEKIN esitykseen, m.t. s. 289, jonka mukaan objektiivisen vahingonvastuun teoria peittää tietyt rajatapaukset, joissa tuottamusperiaatetta ei voida soveltaa. Hän huomauttaa, että myös huolellisuus (»diligence»), jota objektiivisenkin teorian kannattajat vaativat, itse asiassa on subjektiivinen, psykologinen kriterio. EEK viittaa myös siihen, että probleeman käsittely *de lege ferenda* on vienyt yrityksiin »konstruera statens ansvarighet så som en form av strikt ansvar».

tilalle on laajassa mitassa omaksuttu vahinkoa aiheuttavasta toiminnasta hyötyä saavan yksityisen henkilön siviilioikeudellinen vastuu. Itse asiassa ei enää edes ole kysymys vain oikeudenvastaista menettelyä koskevasta syyllisyysarvioinnista, vaan uudempi kehitys on laajentamassa vastuuta myös sinänsä lainmukaisen toiminnan aiheuttamien riskien alueelle. Esimerkkinä tästä kehityksestä voidaan mainita eräät ydinvoiman rauhanomaista käyttöä,[86] ydinvoimalla kulkevia aluksia,[87] öljynkuljetukseen liittyviä riskejä[88] sekä ulkoavaruudessa tapahtuvaa toimintaa[89] koskevat sopimukset. Tätä kehitystä on tervehditty tyydytyksellä mutta samalla todettu, että vähemmän ankaralle vastuulle jää edelleen paikkansa siellä, missä sen soveltaminen on asianmukaista.[90]

Nykyisen kehitysvaiheen ymmärtämiseksi on toistettava eräitä kaikille tuttuja asioita. Inhimillinen aktiviteetti on lisääntynyt useimmilla elämän aloilla; kontaktit valtioiden välillä ovat laajentuneet ja monipuolistuneet. Teknillinen kehitys on tuonut mukanaan uusia vaaratilanteita ja riskitekijöitä. Kansainvälinen oikeus on vastaavasti laajentanut näkökenttäänsä ja nimenomaan ympäristöoikeuden kohdalla havaitaan siirtymistä valtioiden välisten suhteiden järjestelystä laajempiin, universaalisiin puitteisiin. Tämä edellä kosketeltu kehitys

---

86 Tärkein on Pariisissa 29 päivänä heinäkuuta 1960 allekirjoitettu vahingonkorvausvastuuta ydinvoiman alalla koskeva yleissopimus, siihen liittyvine lisäsopimuksineen ja lisäpöytäkirjoineen. Näiden sopimusten mukaan, joihin Suomikin on liittynyt, on ydinlaitoksen haltija yleensä velvollinen korvaamaan laitoksessa sattuneen tai ydinaineita sieltä tai sinne kuljetettaessa aiheutuneen ydinvahingon. Vaikkei vahinko ole aiheutunut haltijan tai hänen henkilökuntansa tuottamuksesta, Vastuun rajoittamisesta luonnontapahtumien ym. johdosta ks. Suomen osalta kesäkuun 8 päivänä 1972 annetun atomivastuulain (484/1972) 12 § sekä muutoin GOLDIE, m.t. s. 133 s. Valtion toissijaisesta vastuusta ks. em. lain 29 ja 30 §.

Ks. myös 21 päivänä toukokuuta 1963 Wienissä tehty *»Convention on Civil Liability for Nuclear Damage»* ja Brysselissä 17 päivänä joulukuuta 1971 tehty *»Convention relating to civil liability in the field of maritime carriage of nuclear material»*.

87 Vuonna 1962 Brysselissä tehty *»Convention on the Liability of Operators of Nuclear Ships»*. Sopimuksen mukaan ydinvoimalla kulkevan aluksen käyttäjä on (eräin rajoituksin) vastuussa vahingosta, jonka aluksen polttoaineesta tapaturmaisestikin leviävä saaste aiheuttaa. Vastuu on riippumaton toisen osapuolen mahdollisesta tuottamuksesta. (II ja III art.).

88 Brysselissä IMCO:n toimesta 29 päivänä marraskuuta 1969 tehty siviilioikeudellista vastuuta öljynsaastuntavahingosta koskeva yleissopimus (siihen liittyvine »fondisopimuksineen» vuodelta 1971). Määrätyin rajoituksin, jotka koskevat itse tapahtumaa ja sen aiheuttajia, sopimusvaltion lipun alla kulkevan aluksen omistaja on tuottamuksesta riippumatta vastuussa jokaisesta aluksesta päässeen öljyn aiheuttamasta pilaantumisvahingosta (III art.).

89 Vuonna 1967 tammikuun 27 päivänä tehty *»Treaty on Principles governing the Activities of States in the Exploration and Use of the Outer Space, including the Moon and other Celestial Bodies»* (7 art.) sekä 29 päivänä maaliskuuta 1972 tehty *»Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects»*.

90 GOLDIE, m.t. s. 138. Ks. myös O'CONNELL, m.t. II, s. 943.

on myös muuttanut sitä näkökulmaa, josta käsin valtion kansainvälisoikeudellisen vastuun ongelmaa on tarkasteltava. Kun aikaisemmin ajateltiin ensi sijassa sen vääryyden hyvittämistä, jonka valtion elimet olivat ulkopuolisille aiheuttaneet, nähdään nykyisin keskeisenä kysymys siitä, kenen on kannettava vahinkoa aiheuttavan tai vahingonvaaraa sisältävän toiminnan seuraukset. Tuottamusteoria antaa epäilemättä erään, oikeuselämän perinteellisten arvostusten kannalta oikeudenmukaisenakin pidettävän vastauksen puheena olevaan kysymykseen. Se ei kuitenkaan riitä perustelemaan sitä nykyisin yhä selvempänä ilmenevää vastuun laajentamisen tarvetta,[91] joka, niin kuin edellä on todettu, on käytännössä jo melkoisessa mitassa johtanut ratkaisuihin ja sovellutuksiin, joissa syyksiluettavuuden subjektiiviset elementit, jopa teon oikeudenvastaisuutta koskevat vaatimuksetkin ovat jääneet taka-alalle. Tämän ei kuitenkaan tarvitse merkitä sitä, ettei enää olisi tilanteita, joissa tuottamusperiaatteen soveltaminen tulisi kysymykseen. Eräät tutkijat ovat huomauttaneet, että vastuun ankaruutta määrättäessä olisi otettava huomioon kulloinkin kysymyksessä olevat vastakkaiset intressit sekä toiminnan laatu ja siitä odotettavissa olevien vahingollisten seurausten todennäköisyys ja vaarallisuus.[92] Erityisesti juuri ympäristövahinkojen osalta on ns. vaarallisen toiminnan käsitteellä epäilemättä keskeinen merkitys kansainvälisen oikeuden vastuuperiaatteita kehitettäessä.[93] Sanottujen periaatteiden kuitenkin ollessa suurelta osalta edelleen tavanomaisen oikeuden varassa, ei oikeuskäytännöstä vielä näytä saatavan riittävästi tukea otaksumalle, että vahingonvastuun olisi säännönmukaisestikin katsottava olevan tuottamukseen perustumaton myös kaikissa niissä tapauksissa, joiden osalta tätä ei ole nimenomaisin sopimuksin määrätty. Kun valtionsisäisessä oikeudessa tuottamuksetto-

---

[91] Yearbook of the ILC, 1969 I, s. 117, kappale 29. EEK, m.t. s. 290 s.

[92] GOLDIE, m.t. s. 138, on esittänyt mielenkiintoisen esimerkkeihin perustuvan asteikon siitä, millä tavoin vastuullisuuden asteen tulisi kulloinkin kysymyksessä olevan sosiaalisen tilanteen merkityksestä riippuen vaihdella tuottamusvastuusta absoluuttiseen vastuuseen. Tilanteella hän näyttää tarkoittavan suhdetta vahinkoa aiheuttavan ja siitä kärsivän toiminnan tai intressin välillä. Hän lausuu: »The strictness of the liability to be imposed should depend upon the type of activity causing the harm, the type of activity harmed or through which an individual is harmed, and the juxtaposition of the operator and the injured.»

Englanninkielisessä terminologiassa käytetään vaarantamisvastuun asteesta puhuttaessa sanontoja »strict» ja »absolute liability», joita vastaavat suomenkieliset sanonnat ehkä olisivat »ankara» ja »ehdoton vastuu». GOLDIE, m.t. s. 133, huomauttaa, että eräät kirjoittajat eivät tee asiallista eroa em. termien välillä, mikä hänen mielestään olisi asianmukaista. Hän asettaisi etusijalle sanonnat »strict liability» ja »liabiliy without fault». Kun hän kuitenkin kirjoituksessaan puhuu myös absoluuttisesta vastuusta, hän selittää niin tekevänsä »to indicate a more rigorous form of liability than usually labelled »strict».

man vahingonvastuun periaatetta katsotaan voitavan tietyissä tapauksissa soveltaa analogisen tai laajentavan tulkinnan avulla ilman siihen oikeuttavaa säännöstäkin,[93] ei vastaavaa johtopäätöstä siis vielä varauksitta voitane tehdä kansainvälisen oikeuden osalta *de lege lata*.[94]

Ympäristövahingot ja objektiivisen vastuun periaate

Kun tämän jälkeen palataan niihin ympäristöoikeuden kehittämistä tarkoittaviin pyrkimyksiin, joita eri tahoilla on vireillä, voidaan käsiteltävän aiheen kannalta todeta, että kysymys vastuuperiaatteiden vahvistamisesta tulee kansainvälisellä tasolla ilmeisesti vielä vaatimaan paljon keskustelua ja harkintaa. Olisi suotavaa, että valtiot voisivat tehdä asiaan liittyvät oikeudelliset ja poliittiset ratkaisunsa yhdenmukaisin perustein, mutta valtion vastuuta koskevan Kansainvälisen Oikeuden Toimikunnan työn vielä ollessa kesken, toivottavan yhdenmukaisuuden saavuttaminen voi tuottaa vaikeuksia. Kysymykseen näyttääkin tulevan joko tärkeiden periaatekysymysten siirtäminen odottamaan kyseisen kansainvälisen oikeuden alan kodifiointia tai sitten, mikäli mahdollista, samojen ratkaisumallien käyttäminen ympäristöoikeuden eri aloja koskevissa sopimusjärjestelyissä.[95] Kummankin vaihtoehdon osalta on kuitenkin ilmeistä, että ympäristövahinkojen korvausperusteet tulevat jo alkunsa saanutta käytäntöä jatkaen laajassa mitassa rakentumaan objektiivisen vahingonvastuun periaatteen varaan. Aikaisemmin esitettyjen näkökohtien lisäksi voidaan tässä vielä viitata eräisiin seikkoihin, jotka puheena olevien vahinkojen osalta motivoivat syyllisyysvaatimuksesta luopumista.

Pilaamishaitat ja -vahingot, joita kansainvälisin sopimuksin pyritään ehkäisemään, ovat monesti pitemmän ajanjakson kuluessa tapahtuneen vahingollisen toiminnan ja kuormituksen seurausta. Vasta vakavien vaurioiden ilmeneminen (esim. vesistön rehevöityminen) saattaa osoittaa siihen johtaneen, ehkä vuosikymmeniäkin jatkuneen menettelyn »oikeudenvastaiseksi». Subjektiivinen syyllisyysmomentti on tällaisessa tapauksessa vaikeasti osoitettavissa ja jää merkitykseltään seurauksen objektiivisen syyksiluettavuuden varjoon.

---

93 Ks. HAKULINEN, m.t. s. 325 s.

94 Näin mm. O'CONNELL, m.t I, s. 592.

95 Ympäristökysymysten voimakas esiinmarssi viimeksi kuluneella ja tällä vuosikymmenellä on tuonut mukanaan kiireen, jolla menneiden aikojen laiminlyönnit pyritään nopeasti korjaamaan. Tämä sinänsä kiitettävä pyrkimys on kuitenkin omansa heikentämään tekeillä olevien sopimusten valmistelua ja lähinnä oikeudelliset näkökohdat voivat joutua kiireestä kärsimään.

Vesistöjen ja merialueiden pilaantuminen on useimmiten monien eri tekijäin yhteisvaikutuksen tulos. Esimerkkinä voidaan mainita Itämeri, jonka piirissä ilmeneviä pilaantumisoireita on pidetty sekä luonnon että ihmistoiminnan aiheuttamina. Jo objektiivisen syysuhteen, saati sitten tuottamuksen osoittaminen on tällaisissa tapauksissa erittäin vaikeata.

Solmittavien sopimusten tarkoituksena on torjua ympäristövahingot yleensä, ei vain ne, jotka aiheutuvat tahallisesta tai tuottamuksellisesta menettelystä. Näin muodoin merkitsisi vastuun rajoittaminen koskemaan vain syyllisyyden tunnusmerkit täyttävää menettelyä epäjohdonmukaisuutta, joka lisäksi veisi sopimusvelvoitteilta osan niiden tehoa. On näet ilmeistä, että vastuun ja siihen perustuvan korvausvelvollisuuden ulottaminen koskemaan kaikkia tilanteita, joissa valtion orgaanien kansainvälisen oikeuden vastainen menettely on aiheuttanut vahingon, on mitä tehokkain keino edistämään po. sopimusten asianmukaista soveltamista.

Koska kaikkien pilaantumista aiheuttavien aineiden vaikutuksia ei vielä tarkoin tunneta, on mahdollista, että vahinkoa aiheutuu, vaikka valtio on noudattanut tekemäänsä sopimukseen sisältyviä normeja ja menettelyohjeita. Mikäli viimeksi mainitut ko. osin määräävät valtion velvollisuuksien rajan, vahinko on tällöin aiheutunut menettelystä, joka ei ollut muodollisesti oikeudenvastaista. Tällaisessa tapauksessa, samoin kuin silloinkin, kun vahinko on seurausta sellaisenaan luvallisesta, riskejä aiheuttavasta toiminnasta, ei tuottamusteoriasta ole apua, sillä kysymys siitä, onko aiheuttajavaltion selitettävä olevan vahingosta vastuussa, on ratkaistava kokonaan muiden, kuin subjektiivista syyllisyyttä koskevien periaatteiden mukaan.

Pilaantumisvahinkojen välittömänä aiheuttajana on usein yksityinen tai yhteisö, jonka menettelystä ao. valtio ei periaatteessa vastaa. Kun usein lienee tarkoituksenmukaista, että valtion vastuu sopimusmääräyksin ulotetaan kattamaan myös yksityisten aiheuttamat vahingot, ei subjektiivisille tekijöille tässäkään yhteydessä ole syytä antaa ratkaisevaa merkitystä.

Subjektiiviseen syyksiluettavuuteen nojautuva vastuu ei myöskään riitä perusteeksi vastuu- ja korvauskysymysten järjestelylle sellaisten tapausten varalta, joissa jokin tapaturma tai onnettomuus aiheuttaa vahingon. Eräissä tällaisia tilanteita sääntelevissä sopimuksissa, joista edellä on mainittu, korvausvastuu on määrätty vahingon aiheut-

---

[96] Ks. myös Yearbook of the ILC, 1969 I, s. 112 ja 115.

taneen toiminnan harjoittajalle eikä valtiolle. Tätä siviilioikeudellisen vastuun toteuttamiseksi tehtyä ratkaisua ei suinkaan ole pidettävä syyllisyysmomentin puuttumiseen perustuvana tuottamusteorian sovellutuksena, vaan kysymys on vastuun jaosta valtion ja yksityisten välillä sen periaatteen huomioon ottaen, ettei valtio vastaa jälkimmäisten aiheuttamista vahingoista. Itse asiassa ollaan jo tällöin valtion vastuunalaisuutta koskevien kysymysten ulkopuolella.

V. Merikoski

Jäähyväiset opetukselle

Jättäessäni hallinto-oikeuden opetuksen ajattelin tekeväni palveluksen seuraajilleni ja opiskelijoille saattamalla kirjalliseen muotoon julkaisemista varten erään osan luentoaineistostani. Näin syntyi v. 1968 käsikirjoitus kirjaseksi, joka oli tarkoitettu opiskelijan luettavaksi ennen muita kurssikirjoja eräänlaisena johdatuksena hallinto-oikeuteen ja sen opiskeluun. Käsikirjoitus jäi kuitenkin eräiltä osin viimeistelyä vaille. Nyttemmin on käynyt selväksi, että se on jääpä julkaisematta, koska en enää — hallinto-oikeudesta jo pahasti vieraannuttuani — katso voivani viimeistelytyöhön ryhtyä.

Erityisesti siihen aikaan jolloin olin tiedekunnan dekaanina katsoin asiakseni aloittaa lukuvuoden opetuksen opettamalla opiskelua. Pääasiassa noilta vuosilta peräisin olevia ajatuksia olin suunnitellun kirjaseni käsikirjoituksessa koonnut »Opiskelusta» otsakkeen alle. Toivoen, että ajatuksistani voisi olla vastaisuudessa jollekulle jotakin hyötyä, julkaisen seuraavassa tuon esitysjakson varauksin, jotka minun oli tarkoitus kirjaseni alussa tehdä kaiken siinä esitetyn suhteen: »Aineisto koostuu vuosien mittaan tehdyistä muistiinpanoista. Siihen sisältyy, tiedän sen, lukuisia ja laajahkojakin lainauksia lähteistä, joita en enää kaikkia pysty löytämään. Olenkin sekaannusten välttämiseksi kokonaan luopunut yrityksestä osoittaa, missä kohden esitän omia ajatuksia, missä taas toisten. Kiitokseksi näin nimeämättömiksi jääville ajatusten herättäjille ja kehittäjille jää sen toteaminen, että he ovat nähneet sellaista, mitä en itse ole havainnut tai sanoneet jonkin asian paremmin kuin mihin omasta puolestani katson pystyväni».

Päämäärän asettelu

Oikeustieteen erityislaadusta muihin tieteisiin verrattuna sekä lakimieskoulutuksen päämääristä ja menettelymuodoista kannattaa sanoa muutama sana.

Oikeustiede ei ole tiedettä tieteen itsensä vuoksi, vaan — ainakin valtavasti suurimmalta osaltaan — tiedettä eräiden käytännöllisten tarkoitusperien toteuttamista varten. Näin sanottaessa tarkoitetaan lähinnä positiivista eli voimassaolevaa oikeutta käsittelevää oikeustiedettä, mutta sama toteamus pitää paikkansa myös eteenpäin katsovan, oikeuden kehittämistä ja reformointia koskevan de lege ferenda -tutkimuksen suhteen. Toinen edelliseen liittyvä näkökohta on toteamus, että useimmat lakimiehet valmistuttuaan tulevat toimimaan käytännöllisen elämän palveluksessa, vaikkakaan oikeustieteellinen tiedekunta ei nykyisin enää ole pelkästään virkamieskoulu samassa merkityksessä kuin aikaisemmin.

Helposti herääkin kysymys, eikö lakimieskoulutuksen päämääräksi näinollen olisi asetettava välitön käytännön tarpeitten tyydyttäminen ja lakimiesuralle valmistava korkeakouluopetus järjestettävä tämän mukaisesti. Ovathan esim. teknilliselle ja kaupalliselle alalle valmistavat erityiskorkeakoulut johdonmukaisesti suuntautuneet »käytännölliselle» linjalle. Onko tieteellis-teoreettinen koulutus ollenkaan välttämätön tuleville lakimiehille?

Kysymyksen tällaisessa asettelussa on tarkoituksellisesti pantu vastakkain toiselta puolen tieteellis-teoreettinen korkeakouluopetus ja toiselta puolen välittömästi käytännön tarpeita palvelevaksi järjestetty opetus. Itse asiassa ei tässä kuitenkaan ole kysymys näin jyrkästä vastakohtaisuudesta. Juuri käytännön tarpeitten tyydyttämiseksi tarvitaan useilla korkeammanasteisen henkisen työn aloilla tieteellis-teoreettisen koulutuksen luomaa sivistyspohjaa. Valaistakoon tätä postulaattia seuraavassa nimenomaan lakimiesuraa silmällä pitäen.

Joskus, kauan, kauan sitten on ehkä voitu pitää mahdollisena, että kansalaiset ovat tunteneet maansa koko voimassaolevan lainsäädännön. Niin voitiin ehkä ajatella esim. vielä Rooman XII taulun lain aikana. Mutta asianlaita oli olennaisesti toinen jo siinä yhteiskunnassa, jota varten 1734-vuoden laki säädettiin. Nykyisin on lainsäädäntö meilläkin jo niin laaja, ettei järjellisesti voida edellyttää tavallisen kansalaisen sitä kaikilta osilta tuntevan. Monissa elämänsä vaiheissa kansalainen tarvitsee avukseen ammattimiehen, lakimiehen. Toiselta puolen taas lainsäädäntöä soveltamaan tarvitaan sitä riittävästi tuntevia virkamiehiä. Lainsäädännön laajuudesta johtuu kuitenkin, ettei edes se, joka erikoistuu lainsäädännön tuntemiseen — ja vaikkapa vain sellaiseen erityisalaan kuin hallinto-oikeuteen — voi saavuttaa tyydyttäviä tuloksia, jos hänellä ei ole käytettävänään muita

apuneuvoja kuin muokkaamaton lainsäädäntömateriaali. Päivästä päivään lisääntyvää lainsäädäntöaineistoa voi hallita vain se, joka on perehtynyt voimassaolevan oikeuden johtaviin periaatteisiin ja oikeusjärjestykseen kokonaisuutena katsoen. Tällaisen perehtyneisyyden saavuttaminen taas on mahdollista vain käyttämällä hyväksi tieteen tarjoamia apuneuvoja.

Miten oikeustiede tässä suhteessa palvelee käytäntöä?

Käsitelainoppi

Tiede on järjestelmälliseksi kokonaisuudeksi koottuja tietoja, joita kulloinkin kulumassa olevana ajankohtana pidetään varmimpina ja paraiten perusteltuina. Tämän mukaisesti on myös oikeustieteen tehtävänä omalla alallaan etsiä elämänilmiöiden ja oikeussäännösten moninaisuudesta johtavia ajatuksia sekä kehitellä käsitteitä ja liittää kaikki tämä yhteen järjestelmälliseksi kokonaisuudeksi. Mitä erityisesti tulee käsitteiden käytäntöön, tulkoon siitä tässä yhteydessä mainituksi, että se on jo lainsäädännössä teknillinen välttämättömyys. On yksinkertaisempaa puhua esim. kaupasta, varkaudesta, kansalaisuudesta, valituksesta ja asemakaavasta kuin joka yhteydessä aina uudelleen toistaa koko tunnusmerkistö. Käsitteiden käyttö on jokaisen lakimiehen jokapäiväistä leipää. Juuri oikeuskäsitteillä operoiva kielenkäyttö on sitä, mitä *Jonathan Swift* mainiossa yhteiskunnallisessa satiirissaan »Gulliverin retket» nimittää »lakimiessäädyn omaksi kapulakieleksi, jota ei kukaan muu kuolevainen ymmärrä».

Oikeustieteen tarjoamia apukeinoja käyttäen saavutettu hyvä perehtyminen voimassaolevan oikeuden järjestelmään, sen käsitteisiin ja johtaviin periaatteisiin on yksi lakimieskasvatuksen päämääristä. Se on niistä ehkä helpoimmin saavutettavissa oleva. Usein ymmärretään asia niinkin, että tämä *tietopuolinen koulutus* olisi ainoana ja varsinaisena päämääränä siinä lakimieskasvatuksen haarautumassa, jota voidaan nimittää intellektuaaliseksi lakimieskoulutukseksi. Kun lisäksi varsin yleisesti ajatellaan, että perehtyminen voimassaolevaan oikeuteen on saavutettavissa pelkällä lukemisella, päähän pänttäämisellä, on hyvin ymmärrettävissä, että laajalle levinneen käsityksen mukaan oikeustieteen opiskelu on henkisesti kuolettavaa, läpeensä kuivaa ja hengetöntä ja että se vaatii onnistuakseen vain sitkeyttä ja hyviä silmiä. Tämän ajatuskulun pohjana on kaksi erehdystä. Ensiksi: lakimieskoulutuksen päämäärät ulottuvat laajemmalle kuin

vain hyvän tuntemuksen saamiseen oikeusjärjestyksen pääperiaatteista. Toiseksi: ei edes tämä viimeksimainittu päämäärä ole saavutettavissa pelkällä muistinvaraisella opiskelulla. Tämän todistamiseksi riittää viittaus oikeuden jatkuvaan muuttumiseen. Onhan oikeusjärjestys jatkuvan kehityksen alainen: lainsäädäntö ja käytäntö muuttavat sitä alinomaa.

Juridinen ajattelu

Lakiteksteihin ja oikeustieteen saavuttamiin tuloksiin tutustuminen, mikä on välttämätöntä yleiskatsauksen saamiseksi voimassa olevasta oikeudesta, palvelee myös sitä puhtaasti käytännöllistä tarkoitusperää, että muistitietoa ja tarjolla olevia »teknillisiä» apuneuvoja (hakemistoja yms.) käyttäen voidaan selviytyä monista käytännössä esiintyvistä lainopillisista kysymyksistä. Mutta muistiin tai välittömästi lähteisiin nojautuva oikeustieteen tuloksien hyväksikäyttö ei ole tärkein niistä päämääristä, joihin oikeustieteitten opiskelulla pyritään. Tärkeintä on perehtyminen *tieteelliseen ajatteluun.* Sen ajatuskulun ymmärtäminen, jota seuraten tieteellisessä esityksessä päädytään tiettyyn tulokseen, on opetuksellisesti eli opiskelijan kehitystä silmällä pitäen yleensä monin verroin tärkeämpää kuin tuon tuloksen mieleenpainaminen. Oikeustieteen metodeihin tutustuminen totuttaa opiskelijan soveltamaan vastaavanlaista ajattelutapaa niihin oikeudellisiin sisällöltään vaihteleviin kysymyksiin, jotka käytännössä tulevat hänen eteensä. Tämä ei suinkaan koske — tulkoon sekin tässä sanotuksi — yksinomaisesti vain oikeustieteellistä ajattelua ja lakimieskoulutusta. Paras korkeakouluopetuksessa tavoiteltava henkisesti kehittävä vaikutus opiskelijaan saavutetaan yleensäkin aina juuri tieteellispohjaisella opetuksella. Tällaisen vaikutuksen tieteellinen opetus aikaansaa niiden järjestelmällisten menettelytapojen ja ankarasti loogillisen ajattelun kautta, jotka muodostavat sen olemuksen.

Haluamatta enemmälti syventyä kysymykseen tieteellisen ajattelun perehdyttämisen merkityksestä korkeakouluopetuksessa yleensä, voimme todeta päätyneemme siihen tulokseen, että vaikka valtaosa lakimieskunnasta joutuu työskentelemään käytännöllisissä lakimiestehtävissä ja lakimieskoulutus senvuoksi on järjestettävä ensi sijassa käytännön tarpeita silmällä pitäen, tässä koulutuksessa ei kuiten-

kaan voida syrjäyttää *tieteellis-teoreettista opetusmuotoa.* Oikeustieteellisessä tiedekunnassa annettava koulutus ei voi edes siltä osalta, jolta siinä on kysymyksessä yleiskatsauksen antaminen voimassaolevasta oikeudesta, olla »käytännöllistä» sillä tavoin kuin eräiden toisten korkeakoulujen opetus. Vain tieteellis-teoreettiselle pohjalle rakentaen voi lakimieskoulutus muodostua tulevaa lakimiespolvea henkisesti kehittäväksi todelliseksi lakimieskasvatukseksi.

Vain tämä opetusmuoto voi luoda hyvän pohjan lakimiehen luonteenomaisimmalle ominaisuudelle, ns. *juridiselle ajattelutavalle,* jonka voinemme määritellä seuraavaan tapaan: juridinen eli lakimiesmäinen ajattelutapa on tietyn oikeudellisen kysymyksen kannalta merkityksellisten tosiasiain kriitillistä arvostelua, kykyä olennaisten, asiaan vaikuttavien seikkojen ja näkökohtien havaitsemiseen ja epäolennaisten eliminoimiseen sekä tottumukseksi kehitettyä taitoa loogilliseen ja sitovaan todisteluun ja johtopäätösten tekoon. Lakimieskasvatus tuskin voi olla lukematta juridisen ajattelutavan kehittämistä tärkeimpiin päämääriinsä kuuluvaksi. Siihen läheisesti liittyvä päämäärä on pyrkiminen johdonmukaiseen, selvään ja asiassa pysyvään esitystapaan erittäinkin kirjallisessa esityksessä. Kiinteään ja hyvin jäsenneltyyn, muotonsakin puolesta virheettömään esitystapaan pyrkiminen pakottaa panemaan asiat oikeaan järjestykseen ja auttaa havaitsemaan esitettävässä ajatuskulussa ja päätelmissä ehkä olevat virheet.

Yliopisto-opetus

Siirrymme nyt toiseen kysymykseen: miten voidaan esitetyt intellektuaalisen lakimieskoulutuksen päämäärät toteuttaa yliopisto-opetuksessa?

Säädösmateriaalin laajuus — erittäinkin niin laajan oikeusalan kuin hallinnon ollessa kysymyksessä — aiheuttaa ensinnäkin sen, että opiskelijan on opittava *valitsemaan* ja *karsimaan* luettavansa. Tässä tärkeän ja huomionarvoisen erottamisessa vähemmän tärkeästä on opetuksen häntä tuettava. Asian laadusta johtuu, ettei oppikirjojen avulla eikä luennoilla ja harjoituksissa annettava opetus tietystikään voi kohta kohdalta osoittaa, mitä on opittava, mitä ei, vaan on pyrittävä *kehittämään opiskelijan arvostelukykyä* sillä tavoin, että hän itse pystyy erottamaan pois vähemmän tärkeän ja epäolennaisen.

Aikaisemmasta opiskelustaan, oppikoulukurssista, ei opiskelja saa juuri mitään suoranaista tukea oikeustieteellisille opinnoilleen. Asianlaita on aivan toinen kuin esim. luonnontieteissä. *Havainnollistaminen* on tapahtuva käytännöstä otetuilla esimerkeillä. Niin voidaan valaista esim. sopimuksen syntymistapaa, sitovaisuutta, sanktioita ja yleensä sen merkitystä inhimillisessä yhteiselämässä.

Siitä, mikä merkitys käsitteillä on oikeustieteessä, on edellä ollut puhetta. Opettajalle asettaa *käsitelainopin* opettaminen kaksinaisen tehtävän:

Ensiksi on hänen tehtävä oppilaalle selväksi käsitteiden sisältö. Tämä ei ole pelkästään lain tulkintaa, sillä oikeuselämä operoi usein käsitteillä, joita laki ei määrittele. Tällöin on käsitteiden sisällön selvittäminen oikeustieteen tehtävä. Opetuksen asiana on tieteen saavuttamien tulosten välittäminen oppilaille. Mitä varmemmin ja nopeammin oppilas pystyy saamaan oikean käsityksen eri käsitteiden sisällyksestä, sitä parempi on hänen opetuksensa ollut.

Toiseksi on käsitelainopin opetuksen perehdytettävä opiskelijaa siihen, että hän oikeuskäsitteitä käyttämällä pystyy hallitsemaan konkreettisia oikeustapauksia. Käsitteiden avulla hän voi analysoida tapauksen, muodostaa siitä itselleen selvän käsityksen ja helpoimmin löytää tien oikeaan ratkaisuun.

Yksi tärkeä varaus on kuitenkin tehtävä tähän käsitelainopin käytännöllisten ja pedagogisten etujen esitykseen: käsitteet eivät saa lakimiehen käytössä muodostua verettömiksi abstraktioiksi. Käsitteitä käytettäessä ei koskaan saa unohtaa sitä, että ne on luotu palvelemaan elämän käytännöllisiä tarkoitusperiä. Ne eivät saa muodostua juridisen ajatusvoimistelun välineiksi. Ne ovat olemassa, lyhyesti sanoen, sitä varten, että niiden avulla saavutettaisiin järjellisiä ja käytännöllisen elämän tarpeisiin soveltuvia tuloksia loukkaamatta oikeusvarmuuden edellyttämää yhdenmukaisuuden vaatimusta.

Läheisessä yhteydessä käsitteiden käyttöön kouluttamisen kanssa on perehdyttäminen lainsäädännölliseen ja oikeustieteelliseen systematiikkaan. Erillinen oikeussäännöstökin, voidaan yleensä ymmärtää oikein vain suuremman kokonaisuuden osana. Niin ei esim. *kauppaa* voi ymmärtää tuntematta *sopimusoikeuden* pääperiaatteita, eikä niistä taas pääse perille, ellei tiedä jotakin *tahdonilmaisujen sitovaisuudesta* yleisesti. Laajemmasta perspektiivistä katsoen taas voidaan havaita, kuinka siviilioikeudelliset säännöstöt liittyvät prosessioikeudellisiin, rikosoikeudelliset hallinto-oikeudellisin jne. Opetuksen

on kaikin tavoin ohjattava opiskelijaa tajuamaan näitä yhteyksiä niin, että hän osaa nähdä kunkin erillisen säännöksen ja säännöstön suuremman kokonaisuuden osana.

Tulemme sitten *juridiseen tarkoitusperäisyysoppiin.* — Jokainen oikeusnormi saa järjellisen ja oikean sisältönsä vasta sillä tavoin ymmärrettynä, että se todella toteuttaa sitä tarkoitusta mitä varten se on saanut sijansa oikeusjärjestyksessä. Tätä seikkaa ei opetus voi koskaan liiaksi korostaa. Oppilaan on alituisesti kysyttävä itseltään: mitä tämä säännös tarkoittaa, mihin sillä pyritään. Hänen on omakohtaisin havainnoin todettava, että oikeusjärjestys ei suinkaan ole kokoelma mielivaltaisia, satunnaisesti kokoonhaalittuja säännöksiä, vaan että jokainen säännös enemmän tai vähemmän onnistuneesti pyrkii toteuttamaan jotain tiettyä tarkoitusta. Vasta kun on päässyt selville säännöksen tarkoituksesta, voi toivoa ymmärtävänsä sen oikealla tavalla. Silloin asia yleensä myös olennaisilta osiltaan helposti painuu mieleen. — Ei esim. kannata ulkoluvunomaisesti yrittää oppia, mitkä kunnallisvaltuuston päätökset on alistettava valtioneuvoston, sisäasiainministeriön tai lääninhallituksen vahvistettaviksi. Sen sijaan kannattaa ajatella sellaisia kysymyksiä kuin, mistä tällainen alistusviranomaisten porrastus johtuu, miksi alistusinstituutti on sisällytetty kunnallislainsäädäntöön ja miksi juuri tietynlaiset asiat on määrätty alistettaviksi. Pahasti puolitiehen jää oppiminen myös, jos vain pakottaa itsensä muistamaan sen kunnallislain 177 §:ssä ja v:n 1950 muutoksenhakulain 7 §:ssä ilmilausutun säännön, että alistettavassa asiassa valitus tehdään alistusviranomaiselle. Täytyy asettaa itselleen kysymys: miksi asia on näin järjestetty.

Tarkoitusharkinta tässä esitetyssä mielessä johtaa ns. *juridiseen kritiikkiin.* Oppilas tulee harkitessaan eri säännösten tarkoitusta usein havaitsemaan, että lainsäädäntö, kuten kaikki inhimillinen, on puutteellista. Se ei suinkaan aina johda niihin tuloksiin, joihin se tarkoittaa pyrkiä.

Esitystavan selvyys

Mitä edellä on sanottu opiskelusta ja opetuksesta ei suinkaan koske vain hallinto-oikeuden alaa, vaan pääosaltaan kaikkia oikeustieteitä ja lakimieskoulutusta yleisesti. Sama on asianlaita täsmällisen mutta samalla myös helpposelkoisen esitystavan opettamisen ja oppimisen suhteen. Tässä ei asiaan puututa enemmälti kuin kiinnittämällä hallinto-oikeuden alalta otetun esimerkin avulla huomiota

haittavaikutuksiin, joita lakimiesten kielenkäytön ja esitystavan vaikeaselkoisuudesta saattaa aiheutua. Esimerkkinä on seuraava käytännössä sattunut tapaussarja:

> Lääninhallitukseen 7. 12. 1964 saapuneessa virkakirjeessä kouluhallitus oli lausunut, että S:n yhteislyseon lehtori A. L. oli koulujärjestyksen 59 §:n ja virkavalan ja tuomarinvalan vannomisesta annetun asetuksen mukaan velvollinen tekemään virkavalan. Koska L. oli kieltäytynyt tekemästä virkavalaa, kouluhallitus oli pyytänyt, että L. sakon uhalla velvoitettaisiin asetettavan määräajan kuluessa vannomaan virkavala tai, jos hän ei kuulunut mihinkään uskontokuntaan tai hänen uskontokuntansa oppi esti tekemästä valaa, antamaan uskonnonvapauslain 9 §:ssä tarkoitettu vakuutus.
>
> L:n lausuttua antamassaan selityksessä, ettei hän uskonnollisista syistä voinut tehdä virkavalaa tai antaa vakuutusta, lääninhallitus oli 11. 1. 1966 antamallaan päätöksellä virkavalan ja tuomarinvalan vannomisesta annetun asetuksen 1 §:n 1 momentin sekä 4 ja 10 §:n, uskonnonvapauslain 9 §:n ja lääninhallituksesta annetun asetuksen 11 §:n ja 13 §:n 2 momentin nojalla velvoittanut L:n 200 markan sakon uhalla 30 päivän kuluessa siitä päivästä, kuin lääninhallituksen päätös oli saanut lainvoiman, tekemään säädetyn virkavalan tai antamaan vakuutuksen.
>
> KHO katsoi tosin, että L:n virkavalan ja tuomarinvalan vannomisesta annetun asetuksen edellä mainittujen säännösten mukaan oli tehtävä säädetyn kaavan mukainen virkavala tai annettava asetuksen 10 §:ssä säädetty vakuutus, mutta koska virkavalan vannomista tai mainitun vakuutuksen antamista ei ole pidettävä sellaisena velvollisuutena, jonka täyttämiseen voidaan uhkasakolla pakottaa, KHO harkitsi oikeaksi kumota valituksenalaisen päätöksen ja hylätä kouluhallituksen esityksen.

Miten on tämä päätös ymmärretty asiasta kiinnostuneen yleisön keskuudessa ja erityisesti virkamiesten piirissä? Eiköhän yleensä näin: virkavalaa ei tarvitse vannoa, siihen ei voida pakottaa. Ei olekaan aivan helppoa päästä selville päätöksen pohjana olevista ajatuksista, jotka lienevät suunnilleen seuraavanlaiset: Virkavalan vannominen kuuluu virkamiehen virkavelvollisuuksiin. Kun tämän velvollisuuden rikkomisesta voidaan rangaista kurinpidollisesti tai rikosoikeudellisesti, ei siihen voida pakottaa uhkasakolla. Mutta virkavalasta kieltäytyminen voi johtaa rangaistukseen ja äärimmäisessä tapauksessa jopa viran menettämiseen.

Näinollen havaitaan, että KHO:n päätöksen oikeudellinen sisältö on olennaisesti toinen kuin miksi se arvattavasti on varsin yleisesti ymmärretty.

Lakimieskasvatuksen päämäärät

Kaikki ne opiskelu- ja opetusmuodot, joista tässä nyt on ollut puhetta, tarkoittavat tietysti lopuksi yhtä ja samaa: koulutusta käytännöllisen oikeuselämän palvelukseen. Oikeussäännöksethän eivät ole mitään muuta kuin ihmisten yhteiselämässä noudatettavia ohjeita, jotka suuntautuvat toiselta puolen oikeusalamaisiin, toiselta puolen viranomaisiin. Oikeustieteellisen koulutuksen perimmäisenä tarkoituksena tuleekin näinollen olemaan opettaa oikeussäännösten oikeaan soveltamiseen käytännössä. Sen on kehitettävä oppilaan kykyä löytää kuhunkin tapaukseen soveltuvat säännöt ja soveltaa niitä oikealla tavalla. Pelkillä tiedoilla ei tässä selvitä, vaan tarvitaan — kuten edellä on esitetty — tietynlaista ajattelun taitoa, joka voidaan saavuttaa vain tieteellis-teoreettisen koulutuksen pohjalla ja jatkuvan harjoituksen kautta. Pelkkien metodin sääntöjen tunteminen ei riitä, yhtä vähän kuin hyväksi shakinpelaajaksi tulemiseen riittää se, että tietää minkä sääntöjen mukaan laudalla liikutaan. Juridisen ajattelun taidossa ei kukaan koskaan tule täydelliseksi. Toinen voi siinä kehittyä pitemmälle kuin toinen, riippuen erilaisista henkilökohtaisista edellytyksistä. Mutta sekin, jolla ei ole tällaiseen ajatteluun suuria luontaisia lahjoja, voi itseään jatkuvasti kehittämällä päästä siinä varsin pitkälle.

Edelläesitetyn mukaisesti olisi opetuksen ja koulutuksen muodossa tapahtuvan lakimieskasvatuksen päämääriksi asetettava — tehdäksemme lyhyen yhteenvedon — hyvän *yleiskatsauksen antaminen voimassa olevasta oikeudesta* ja oikeusjärjestelmästä yleensä sekä *juridisen ajattelutavan* ja, siihen liittyen, *täsmällisen esitystavan* kehittäminen. Ylevin lakimiesominaisuus, *herkkä oikeudentunto* ja *korkea moraali,* on vielä mainitsematta. Lakimiesmoraalin kehittäminen ei ole yksistään opetuksellisin keinoin toteutettavissa. Se ei ole enää koulutusta vaan kasvatusta suppeammassa mielessä, vaikuttamista yksilön sielulliseen kehitykseen. Se ei ole tietoa, kuten oikeusjärjestyksen perusteitten tunteminen, eikä taitoa, niinkuin pystyväisyys juridiseen ajatteluun, vaan se on henkeä. Parhainkaan lakimieskasvatus ei pysty sitä tyhjästä luomaan, vaan korkeintaan kehittämään ja vahvistamaan. Pohjan korkealle lakimiesmoraalille luo yhteiskunnassa vallitseva hyvä kansalaismoraali. Tälle pohjalle on lakimiesmoraalin kehittäminen perustettava.

Martti Miettinen

Laintarkastuskunta — lainsäätäjän luuta vai hiekkaa lainvalmistelukoneiston rattaissa?

Vuosina 1959—1960 toteutettiin lainvalmistelutyössä merkittäviä uudistuksia. Keskeisiä tavoitteita oli lakien tarkastamisen tehostaminen. Laki- ja muiden säädösehdotusten asiallista, lakiteknistä ja kielellistä tarkastamista varten perustettiin uusi toimielin, *laintarkastuskunta*. (Laki laintarkastuskunnasta 23. 12. 1959/518 ja asetus laintarkastuskunnasta 20. 6. 1960/334). Asetuskokoelmassa julkaistavien säädösehdotusten lakiteknisen rakenteen ja kieliasun tarkastus taas tuli kuulumaan lainvalmistelukunnan tarkastusjaostosta muodostetulle oikeusministeriön lainsäädäntöosaston *tarkastustoimistolle* (Asetus oikeusministeriöstä ann. asetuksen muuttamisesta 20. 6. 1960/333 ja asetus lainvalmistelukunnasta 20. 6. 1960/335).

Uudistusehdotukset valmistettiin komiteassa, jonka puheenjohtajana oli *T. M. Kivimäki,* jäseninä *Antti Hannikainen* ja *Jalmari Lehtonen* sekä sihteerinä *Matti Ylöstalo* (Lainvalmistelutyön uudelleen järjestämistä suunnittelemaan asetetun komitean mietintö. Kom. miet. n:o 6/1955). Komitean laatimat esimerkillisesti perustellut laki- ja asetusehdotukset muodostavat, eräin vähäisin muutoksin, eduskunnalle annetun hallituksen esityksen sekä asiasta annettujen lakien ja asetusten pohjan (Lainvalmistelukunnan ehdotus n:o 2/1959; HE n:o 21/1959 vp.).

Laintarkastuskuntaa koskevien säännösten esikuvana on ollut Ruotsin lakineuvostoa koskeva lainsäädäntö vuodelta 1909 (ks. NJA 1909 II n:o 4). Lainsäädäntötyön voimakkaan tehostumisen vuoksi lakineuvoston työtaakka lisääntyi viime vuosikymmenen aikana siinä määrin, että lakineuvoston jäsenten lukua katsottiin välttämättömäksi lisätä samalla, kun säännökset vuonna 1965 muutoinkin uusittiin. Vuodesta 1968 lakineuvosto on toiminut kolmijaostoisena (*NJA* II 1965 II n:o 5 ja 1968 II s. 802 ss.).

Laintarkastuskunta

Laintarkastuskunnan tehtävänä on laki- ja muiden säädösehdotusten asiallinen, lakiteknillinen ja kielellinen tarkastaminen (LtkL 1 §). Tarkastusvelvollisuuden »syvyyttä ja laajuutta» on lainvalmistelutöissä luonnehdittu pääasiallisesti samanlaiseksi, kuin miksi korkeimpien oikeuksien käytäntö on muodostunut niiden antaessa hallitusmuodon nojalla lausuntoja (HM 18,2 §). Asiallisessa tarkastuksessa pidetään tällöin silmällä »lainsäädännön yhtenäisyyttä ja johdonmukaisuutta sekä yleisiä oikeusperiaatteita ja myös tarkastettavana olevien säädösehdotusten käytännöllistä soveltuvuutta tarkoitukseensa» (*Komitea* s. 33). Ehdotuksen tarkoituksenmukaisuuden kuten talous- tai sosiaalipoliittisten näkökohtien arvosteleminen sitä vastoin on poliittisesti vastuunalaisen hallituksen asia.

Ruotsin valtiopäivillä 1920-luvulla käydyssä keskustelussa esitettiin vaatimuksia sellaisten säännösten aikaansaamiseksi, että lakineuvosto ei voisi lausunnoissaan arvostella lakiehdotusten yleisiä poliittisia perusteita, jopa vaadittiin lakineuvoston lakkauttamista, koska sen katsottiin jarruttavan sosiaalista lainsäädäntöä. Toisaalta taas 1940-luvulla tehtiin aloitteita lakineuvoston toimialan laajentamisesta siten, että tarkastuspakko ulotettaisiin mm. perustuslakeihin sekä kunnallis- ja verolainsäädännön piiriin (*SvJT* 1927 s. 141 ja 1949 s. 390).

Meillä ei laintarkastuskuntaan ole sanottavasti kohdistettu moitteita puuttumisesta poliittisiin tarkoituksenmukaisuuskysymyksiin. Osittamisrajoituksia koskevasta esitysehdotuksesta annetun lausunnon (Ltk. 1/65) johdosta kuitenkin syntyi tämänsuuntaista keskustelua julkisuudessa. Niin ikään laintarkastuskunnan kielteinen kanta asunto-oikeuksien perustamiseen (Ltk 2/1971) näyttää antaneen aihetta arvosteluun tässä suhteessa.

Laintarkastustehtävän lisäksi laintarkastuskunnalle kuuluu esityksen tekeminen lainvalmistelukunnan jäsenten määräämisestä (LvkA 3 §). Näissä nimitysasioissa sillä on samankaltainen asema kuin KKO:lla esim. hovioikeuksien ja KHO:lla liikevaihtovero-oikeuden jäseniä nimitettäessä.

Komitean ehdotuksessa säännöstä on perusteltu sillä, että »laintarkastuskunnassa voidaan helpommin päästä selville niiden henkilöiden kyvyistä ja taipumuksista, joita voidaan ajatella käytettävän lainvalmistelutehtäviin», ja että »laintarkastuskunta saattanee myös objektiivisesti arvostella kysymykseen tulevien lakimiesten pätevyyttä». (*Komitea* s. 39).

Laintarkastuskuntaan kuuluu kolme varsinaista jäsentä, joiksi määrää kahden vuoden virantoimituskaudeksi KKO kaksi oikeusneuvosta ja KHO yhden hallintoneuvoksen. Puheenjohtajana on virassa vanhempi oikeusneuvos. Laintarkastajat osallistuvat virantoimitukseen korkeimmissa oikeuksissa vain täysistuntoihin lainsäädäntöasioita käsiteltäessä. Varsinaisten jäsenten lisäksi voidaan tiettyä tarkastustehtävää varten määrätä vaihtuvaksi jäseneksi joko KHO:n hallintoneuvos tai Helsingin Yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan jäsen, ylimääräinen professori tai apulaisprofessori.

Ks. LtkL 3—7 § ja LtkA 1 ja 2 §.
Vaihtuva jäsen on osallistunut Ltk:n toimintaan vain kerran, nimittäin vahingonkorvausta koskevaa esitysehdotusta vuonna 1971 tarkastettaessa (Ltk 3/71).
Ruotsin lakineuvostoon voidaan hallitusmuodon 21 §:n mukaan jäseneksi määrätä oikeusneuvoksen sijaan muukin lakimies ja tiettyä asiaa varten maallikkokin (»en för insikt, erfarenhet och redlighet känd person»).

Asioiden käsittely laintarkastuskunnassa on vapaamuotoista. Varsinaista esittelyä ei ole. Jäsenten kesken muotoutuu työnjako asian laadun mukaan. Kun esittelijää eikä muutakaan avustavaa työvoimaa ei ole käytettävänä, jäsenet itse joutuvat huolehtimaan myös tarkastustehtävää varten kulloinkin tarpeellisen lisäaineiston, kuten oikeuskirjallisuuden, judikatuurin sekä tilasto- ja muun tosiasia-aineiston hankkimisesta.

Tarkastettavana olevan esitysehdotuksen laatijoilta — lainvalmistelukunnan jäsenet, valtioneuvoston esittelijä, komitean puheenjohtaja — saadaan tietoja ja selvityksiä. Lisäksi kuullaan usein asiantuntijoina sekä oikeustieteen että käytännön edustajia. Asiantuntijoiden piiri on siinä suhteessa olennaisesti suppeampi kuin asiaa komiteassa, lainvalmistelukunnassa tai eduskunnan valiokunnassa käsiteltäessä, että eri etupiirien edustajia ei laintarkastuskunnassa kuulla.

Milloin asiaa käsiteltäessä ilmenee erimielisyyttä, äänestys toimitetaan samalla tavoin kuin kollegisesti järjestetyssä tuomioistuimessa. On selvää, ettei äänestyksen tuloksena syntyneellä lausunnolla ole samaa merkitystä kuin yksimielisesti annetulla. Viime vuosina on laintarkastuskunnassa äänestetty varsin harvoin.

Ruotsissa lakineuvosto voi antaa lausunnon vain, kun se on yksimielinen. Jos erimielisyyttä ilmenee, esim. äänin 3—1, katsotaan myös enemmistön mielipide jäsenten henkilökohtaiseksi kannanilmaisuksi eikä lakineuvoston lausunnoksi.

Laintarkastuskunnan lausuntoja ei julkaista painettuina, vaan ne monistetaan 100—200 kappaleena, jotka jaetaan eduskunnalle, eri viranomaisille, kirjastoille ja tutkimuslaitoksille.

> Ehdotukset lausuntojen painattamisesta ja liittämisestä asianomaiseen hallituksen esitykseen eivät ole johtaneet tulokseen (Ltk:n kirje OikM:lle 24. 1. 67. Ks. myös *Zitting,* LM 1966 s. 566).

Olennaisena erona laintarkastuskunnan ja oikeusministeriön tarkastustoimiston tehtävien välillä on se, että laintarkastuskunnassa pääpaino on säädösehdotuksen asiallisessa tarkastamisessa, kun taas tarkastustoimiston tarkastuksen kohteena on säädösehdotuksen lakiteknінen ja kielellinen asu. Laintarkastuskunta suorittaa asiallisen tarkastuksen lisäksi myös lakiteknisen ja kielellisen tarkastuksen, kun taas tarkastustoimistolla vain poikkeuksellisesti on käytännöllisiä mahdollisuuksia puuttua asiasisältöön. Tarkastustoimistoonhan on toimitettava, jollei asian kiireellisyydestä välttämättä muuta johdu, lakiehdotukset, ja milloin asian ei ole merkitykseltään vähäinen, asetusehdotukset sekä ehdotukset valtioneuvoston sellaisiksi päätöksiksi, jotka on julkaistava asetuskokoelmassa (VNOS 44,2 §). Tällaisten säädösehdotusten lukumäärä nousee useihin satoihin vuodessa, kun taas laintarkastuskunnan perusteelliseen tarkastukseen joutuu vain pieni määrä tärkeimpiä ns. yleisen lain alaan kuuluvia säädösehdotuksia. Oikeusministeriö on antanut yleisohjeen tarkastustoimistossa suoritettavasta lakiteknisestä tarkastuksesta (OikM:n päätös 24. 2. 1970, *»Lainlaatijan opas»*).

> Näiden tarkastuselinten tehtävien erilaisuutta ei aina näytä oivalletun. Niinpä on saatettu väittää laintarkastuskunnan perustamisen tarkoituksena olleen »att garantera en sista lagteknisk och stilistisk finslipning av regeringspropositionerna» (*Patrick Törnudd,* Kvalificerade förmögenhetsbrott de lege ferenda. Kriminologisen tutkimuslaitoksen julk.sarja M: 14, 1971, s. 65). — Vrt. myös *Sainio,* Lainsäädäntöaloite Suomen oikeudessa, 1971, s. 58: »Käytäntö on laintarkastuskunnassa alun alkaen muodostunut sellaiseksi, että tämä elin ei ainoastaan tarkasta lakiehdotusta ja anna lausuntoa, vaan se on käsittänyt tehtäväkseen korjata sille lähetetyn ehdotuksen perusteluineen alusta loppuun, milloin tarkastettava ehdotus ei vastaa laintarkastuskunnan tai sen enemmistön käsitystä kysymyksessä olevasta asiasta».
>
> Jonkinlaiseen ajatuksen oikosulkuun viittaa Vvm:n vuosien 1973—1977 taloussuunnitelman laatimisohjeita koskevaan

yleiskirjeeseen n:o TM 3 185/5. 5. 1971 sisältynyt lausuma, jonka mukaan »olisi tutkittava, voitaisiinko laintarkastuskunta lakkauttaa ja sille kuuluvat tehtävät uskoa lainvalmistelukunnalle» — siis instanssille, jonka laatimien ehdotusten tarkastamisesta useimmiten juuri on kysymys!

Lausunnon pyytämisestä tekee päätöksen valtioneuvosto. Ministeriö ei voi välittömästi pyytää lausuntoa laintarkastuskunnalta, vaan asia on esiteltävä valtioneuvoston yleisistunnossa. Jos valtioneuvosto katsoo, ettei esitysehdotuksen pohjalta ole edellytyksiä ryhtyä lainsäädäntötoimeen, lausuntoa ei ole pyydettävä (LtkL 2,2 §). Säännöksellä on tahdottu »estää laintarkastuskunnan työvoimien käyttäminen sellaisten luonnosten käsittelemiseen, jotka eivät ole valmistuneet säädösehdotuksen asteelle» (*Komitea* s. 33). Varhaisemmassa valmisteluvaiheessa ministeriö tai keskusvirasto voi pyytää säädösluonnoksesta lausunnon lakiteknisten kysymysten ammattiviranomaiselta, lainvalmistelukunnalta (LvkA 1 §).

Valtioneuvoston päätettyä pyytää maatilojen osittamisrajoituksia koskevasta esitysehdotuksesta lausunnon ao. ministeriö lähetti asiakirjat laintarkastuskunnalle ilmoittaen samalla, että ehdotuksesta oli pyydetty lausunnot eräiltä viranomaisilta ja järjestöiltä. Kun lausuntojen johdosta saattoi osoittautua aiheelliseksi tehdä lakiehdotukseen muutoksia tai kokonaan luopua lainsäädäntötoimeen ryhtymisestä ja esitysehdotusta siten oli pidettävä keskeneräisenä, vasta valmistusasteella olevana ehdotuksena, laintarkastuskunta esitti, että valtioneuvoston päätös peruutettaisiin ennenaikaisena (Ltk:n kirje 7. 1. 64). Ministeriön sittemmin tehtyä lakiehdotukseen lausunnoista aiheutuvia muutoksia ja valmistettua tarkistetun esitysehdotuksen valtioneuvosto peruutti em. lausuntopyyntöä koskevan päätöksensä ja pyysi lausunnon tarkistetusta ehdotuksesta (Ltk 1/65).

Aloite lausunnon pyytämiseksi tulee säännönmukaisesti oikeusministeriöstä, jonka lainsäädäntöosastoon kuuluvan lainvalmistelukunnan tehtävänä on ns. yleisen lain alaan kuuluvan lainsäädännön valmisteleminen. Myös lainsäädäntöosaston tarkastustoimistossa suoritettavan säädösehdotusten tarkastuksen yhteydessä saattaa ilmetä aihetta ryhtyä toimeen laintarkastuskunnan lausunnon hankkimiseksi (VNOS 44,2 § ja OikM:n lainsäädäntöosaston työjärjestys 20. 9. 1960, 13 §). Muiden ministeriöiden osuus laintarkastuskunnan työllistäjänä on ollut suhteellisen vähäinen.

Oikeusministeriön osuus on ollut n. 70 % sekä sosiaali- ja terveysministeriön vajaat 10 %. Muiden ministeriöiden toimialoilta lausuntoja on annettu laintarkastuskunnan toiminta-aikana vuodesta 1960 vain muutamia: VvM ja KulkM kumpikin 3, SisM, KTM ja MtM kukin 2 sekä UlkM 1.

Lain mukaan lausunto voidaan pyytää paitsi lakiehdotuksista myös asetusehdotuksista ja ehdotuksista asetuskokoelmassa julkaistaviksi valtioneuvoston ja ministeriön päätöksiksi. Käytännössä laintarkastuskunnan kapasiteetti on riittänyt vain tärkeimpien lakiehdotusten tarkastamiseen. Tarkastettavana on kuluneiden yli 12 vuoden aikana ollut vain kolme lakia alemmanasteista säädösehdotusta.

Ehdotus VNP:ksi lääkärintarkastuksesta TyöturvL 44 §:ssä tarkoitetussa työssä (Ltk 2/61), ehdotus VvM:n päätökseksi rahalain voimaansaattamiseksi ann. lain täytäntöönpanosta ja soveltamisesta (7/62) ja ehdotus asetukseksi virkamiesten esteellisyydestä valtion hankintoja ja töitä koskevissa asioissa (4/64).

Oikeusaloittainen tarkastelu osoittaa rikos- ja prosessioikeudellisten esitysehdotusten olevan niin lukumäärän kuin työpanoksenkin osalta suurin työllistäjä. Runsas puolet lausunnoista on näiltä oikeudenaloilta. Siviilioikeuden piiriin luettavien lausuntojen osuus on ollut noin viidennes, samoin kuin maa- ja vesioikeuden sekä tie- ja liikennelainsäädännön alaan kuuluvien lausuntojen. Noin 10 prosenttia jää lähinnä hallinto-oikeuden osalle.

Toisinaan valtioneuvosto rajoittaa lausuntopyyntönsä vain esitysehdotuksen tiettyihin kohtiin. Niinpä alkoholilakiehdotuksesta on pyydetty lausunto rangaistusseuraamusten osalta sekä vapausrangaistuksia ja niiden täytäntöönpanoa rangaistuslaitoksissa tarkoittavasta esitysehdotuksesta siltä osin kuin se koskee rikoslain ja ehdollisesta rangaistustuomiosta annetun lain muuttamista (Ltk 6/64 ja 3/72). Toisaalta laintarkastuskunta on ehdottanut muutoksia sellaisiin tarkastettavana olevaan esitysehdotukseen sisältymättömiin mutta esityksen piiriin läheisesti liittyviin säännöksiin, joiden tarkastamisen se on katsonut voivan sopivasti tapahtua esitysehdotuksen puitteissa. Niin ikään lausunnoissa on tehty ehdotuksia lakiehdotuksen täydentämiseksi uusilla säännöksillä.

Lausunnossaan 3/1972 laintarkastuskunta on ehdottanut kumottavaksi RL 6 luv. 1 §:n, koska säännös on osoittautunut rikospoliittisesti merkityksettömäksi ja käytännön kannalta epätyydyttäväksi. Ehdotus otettiin huomioon hallituksen esitystä laa-

dittaessa (HE n:o 239/1972 vp.). — Esitysehdotuksesta rikoslain täydentämiseksi ilmaliikennesabotaasia koskevilla säännöksillä annetussa lausunnossa (Ltk 1/73) ehdotettiin uuteen RL 34 luv. 14 b §:ään lisättäväksi rangaistussäännös ns. puhelinpommitapausten varalta. Hallituksen esitykseen sisältyvään lakiehdotukseen otettiinkin tätä koskeva säännös (HE n:o 50/1973 vp.).

Jos laintarkastuskunta katsoo, että tarkastettavana olevaa lakiehdotusta on jossakin kohdin muutettava, sen tulee, mikäli mahdollista, tehdä ehdotukseen tarpeellisiksi katsomansa muutokset (LtkA 5 §). Tämä säännös perustunee siihen korkeimpien oikeuksien lausuntokäytännössä saatuun kokemukseen, että tarpeelliset korjaukset jäävät hallituksen lopullista lakiehdotusta valtioneuvostossa muokattaessa tekemättä, jollei korjausehdotuksia kirjoiteta valmiin säännöksen muotoon. Siinä tapauksessa, että muutosehdotuksia kertyy runsaasti tai lakiehdotus on rakenteeltaan epätyydyttävä, on toisinaan tarkoituksenmukaisempaa kirjoittaa lakiehdotus kokonaan uudelleen. Sitä vastoin laintarkastuskunta ei ryhdy laatimaan uutta lakiehdotusta silloin, kun sen mielestä tarkastettavana oleva ehdotus ei sovellu uudistuksen pohjaksi. Tällöin lausunnossa pyritään esittämään ne suuntaviivat, joille uusi lakiehdotus olisi rakennettava.

Laintarkastuskunnassa kirjoitettu täydellinen lakiehdotus sisältyy mm. seuraaviin lausuntoihin: yksityisiä teitä kosk. lainsäädäntö (1/61); maanvuokralainsäädäntö (3/64); työtuomioistuinlaki (3/70) ja vahingonkorvauslaki (3/71).

Joskus lausunnossa päädytään siihen tulokseen, ettei ehdotettuun lainsäädäntötoimeen olisi ollenkaan ryhdyttävä. Tällöinkin laintarkastuskunta tarkastaa lakiehdotuksen sen varalta, että hallitus päättäisi antaa esityksen eduskunnalle.

Lausunnossaan 6/63 Ltk on puoltaessaan pysyvän säännöstelyvaltuuslain antamista katsonut, että mm. eduskunnan vaikutusmahdollisuuksien ja kansalaisten oikeusturvan kohdalta esitysehdotus oli niin puutteellinen, että kokonaan uusi esitys olisi valmistettava. Esitysehdotus vakuutusyhdistyslaiksi katsottiin rakenteellisesti ja lakiteknisesti niin vanhentuneeksi, ettei sen pohjalta ollut syytä ryhtyä lainsäädäntötoimeen (2/72).

Kysymys laintarkastuskunnan lausuntojen vaikutuksesta lainsäädäntöprosessin kulkuun vaatisi perusteellisen selvittelyn, jossa olisi tutkittava toisaalta, missä määrin lausunnoissa esitettyjä suosituksia

ja näkökohtia on otettu huomioon hallituksen esitystä laadittaessa ja asiaa eduskunnassa käsiteltäessä, sekä toisaalta, ovatko laintarkastuskunnan esitysehdotusta vastaan esittämät perusteet ehkä vaikuttaneet siihen, että lainsäädäntötoimesta on luvuttu.

Vertaamalla keskenään tarkastettavana ollutta lakiehdotusta, laintarkastuskunnan lausuntoa ja säädettyä lakia on lausunnon vaikutuksesta tehtävissä päätelmiä, joiden oikeellisuutta voitaneen pitää varsin todennäköisenä. Yksinkertaisinta tällaisen vertailun tekeminen on niissä tapauksissa, jolloin laintarkastuskunta on kirjoittanut oman ehdotuksensa lakitekstiksi.

> Esitysehdotus yksityisiä teitä koskevan lainsäädännön uudistamiseksi perustui asiaa valmistelleen komitean mietintöön (Kom. miet. 16/1957). Lausunnossaan laintarkastuskunta katsoi, että laki olisi laadittava pääasiallisesti tarkastettavana olleissa lakiehdotuksissa omaksuttujen suuntaviivojen mukaan, mutta ehdotti kuitenkin eräissä periaatteellisissakin kysymyksissä samoin kuin kieliasun osalta niin paljon muutoksia, että se liitti lausuntoonsa oman ehdotuksensa lakiteksteiksi (Ltk 1/61). Hallituksen esitykseen sisältyvät lakiehdotukset, jotka eduskunta suhteellisen pienin muutoksin hyväksyi, ovat muutamaa vähäistä yksityiskohtaa lukuun ottamatta lausunnon mukaiset (HE 36/1961 vp.).
>
> Vuoden 1966 maanvuokralain voidaan niin ikään havaita olennaisilta osin perustuvan laintarkastuskunnassa kirjoitettuun lakiehdotukseen (Ltk 3/1964).

Silloinkin kun laintarkastuskunta ei tee tarkastettavana olevaan lakiehdotukseen »tarpeellisiksi katsomiaan korjauksia» (LtkA 3 §) kirjoittamalla kokonaan uutta lakitekstiehdotusta, lausunnon ja säädetyn lain yhtäpitävyys on usein selvästi havaittavissa.

> Laintarkastuskunnalta pyydettiin lausuntoa esitysehdotuksesta kiinnityksestä linja-autoon annetun lain muuttamiseksi. Lausunnossaan Ltk. katsoi, että ehdotettujen lainmuutosten asemasta olisi valmistettava kokonaan uusi laki, laki autokiinnityksestä, ja hahmotteli lausunnossaan ne periaatteet, joiden pohjalle tuo laki olisi rakennettava, sekä laati ehdotukset eräiksi lain keskeisiksi säännöksiksi (Ltk 5/71). Hallituksen esitys ja eduskunnan hyväksymä laki ovat laintarkastuskunnan ehdottaman ratkaisumallin mukaiset (Autokiinnityslaki 15. 12. 1972).

Perustamalla laintarkastuskunta pyrittiin vapauttamaan korkeimmat oikeudet niille varsin raskaaksi osoittautuneesta velvollisuudesta

antaa lausuntoja lainsäädäntöasioista. Hallitusmuodon mukaan valtioneuvosto voi, kuten tasavallan presidenttikin, hankkia lakiehdotuksesta lausunnon KKO:lta, KHO:lta tai näiltä kummaltakin (HM 18,2 §. — Toisaalta tasavallan presidentin on aina käännyttävä lausunnon saamiseksi ylimpien oikeusasteitten puoleen). Laintarkastuskunnan perustamisen jälkeen näitä lausuntoja on pyydetty vain muutamista tuomioistuinlaitosta keskeisesti koskevista tai muutoin erityisen tärkeiksi katsotuista esitysehdotuksista. Tässä suhteessa uudistus näyttää siis onnistuneen.

> Viimeisten viiden vuoden aikana *KKO* on antanut lausunnon seuraavista esitysehdotuksista: henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten rankaisemista koskevan lainsäädännön uudistaminen (KKO 1968 III 1); eräiden rangaistusseuraamusten poistamista koskeva lainsäädäntö (1968 III 3); siveellisyyteen kohdistuvien rikosten rankaisemista koskevan lainsäädännön uudistaminen (1969 III 1); kihlakunnantuomarien palkkausjärjestelmää koskevien säännösten muuttaminen (1970 III 1) ja rikosoikeudellista vanhentumista koskevan lainsäädännön uudistaminen (1970 III 2). V. 1971 ja 1972 lausuntoja ei ole annettu.
>
> *KHO* on vastaavana aikana antanut seuraavat lausunnot: muutoksenhakua KHO:ssa koskevan lainsäädännön uudistaminen (KHO 1968 III 1); kansalaisuuslakiehdotus (1968 III 2); KHO:n tuomiovoiman jäsenmäärän väliaikainen muuttaminen (1969 III 1); ulosottoviranomaisen toimittamaa täytäntöönpanoa ja ulosottooikeudellisia turvaamistoimenpiteitä koskevan lainsäädännön muuttaminen (1969 III 5); liikevaihtovero-oikeudesta ja KHO:sta annettujen lakien muuttaminen (12. 10. 1970) ja lääninoikeuksia koskevan lainsäädännön uudistaminen (19. 4. 1971). V. 1972 ei lausuntoja annettu.

Tavoitteita, jotka laintarkastuskuntaa perustettaessa sen toiminnalle asetettiin, ei ole kaikilta osin saavutettu. Lausuntojen määrä on jäänyt huomattavasti vähäisemmäksi kuin alunperin on edellytetty. Toimintaa voitaisiin olennaisesti tehostaa parantamalla laintarkastuskunnan työskentelyn edellytyksiä. Tärkein uudistus olisi työtavan järkeistäminen. Ei ole tarkoituksenmukaista käyttää valmistavaan, paljolti rutiiniluontoiseen työhön niin korkeinasteista työvoimaa, kuin mitä laintarkastuskunnan jäsenten voidaan edellyttää edustavan. Laintarkastuskunnalla tulisi ehdottomasti olla lainoppinut sihteeri, joka esittelijänä huolehtisi lausuntoa varten tarvittavan aineiston keräämisestä ja osallistuisi lausunnon valmistamiseen sekä hoitaisi ns. juoksevat asiat.

Nykyiseen epätyydyttävään tilanteeseen on ilmeisesti vaikuttanut Kivimäen komitean esittelijäjärjestelmään omaksuma kielteinen asenne, jota ei enää nykyoloissa voida pitää perusteltuna (*Komitea* s. 36).

Laintarkastuskunta on kahdesti tehnyt sihteerin saamista tarkoittavan esityksen (kirjeet OikM:lle 24. 1. 67 ja 21. 2. 73).

Laintarkastuskunnan lausuntojen merkitys riippuu niiden perustelujen painavuudesta, joita kannanottojen tueksi on esitetty. Valtioneuvosto voi lausunnosta riippumatta vapaasti poiketa lausunnossa ehdotetusta suosituksesta, milloin se pitää toisenlaista vaihtoehtoa tarkoituksenmukaisena. Laintarkastuskunnan esittämät näkökohdat näyttävät kuitenkin yleensä antaneen aihetta lausunnon kohteena olleiden esitysluonnosten tarkistamiseen. Monia asiallisia ja lakiteknisiä virheitä on näin saatu oikaistuksi ennen esityksen antamista eduskunnalle. Viime vuosina heitetyt ajatukset laintarkastuskunnan lakkauttamisesta eivät tähänastisesta kokemusten perusteella näytä vakuuttavasti perustelluilta. Kehittämistä laintarkastustoimi sen sijaan välttämättä vaatii.

P. J. Muukkonen

Näkökohtia markkinointijärjestelmiin liittyvistä vuokrasuhteista

1. Suomessakin suuret markkinointiryhmittymät ovat monin paikoin syrjäyttäneet traditionaalisen vähittäiskauppiaan. Markkinointiryhmittymään kuuluva kauppias on enää enemmän tai vähemmän itsenäinen jakelija (dealer).

Markkinointiryhmittymät ovat luoneet omat markkinointijärjestelmänsä. Markkinointiryhmittymän toinen osapuoli, jota jäljempänä kutsutaan keskusliikkeeksi, esim. Kesko tai Tuko, Esso tai Kesoil, Ford tai General Motors, sitoo kauppiaansa eli jakelijansa sopimuksella markkinointijärjestelmänsä osaksi. Noiden sopimusten nimetkin vaihtelevat. Esiintyy yhteistoimintasopimuksia, yhteistyö- ja vuokrasopimuksia, toimintasopimuksia, yksinmyyntisopimuksia, automyyntisopimuksia jne.

Keskusliikkeen ja yksityisen kauppiaan välisen sopimuksen tarkoituksena on luonnollisesti, että kauppiaan ja keskusliikkeen välinen kaupankäynti olisi tehokasta. Sanottu tarkoitus on kuitenkin ainoastaan välillinen. Keskusliikkeen ensisijaisena päämääränä on tehokas myyntiorganisaatio, markkinointijärjestelmä, jonka yhtenä ja integroituna osana yksityinen jakelija-kauppias on.[1] Liiketaloustieteessä kutsutaan kerrotunlaista markkinointijärjestelmää »franchis-järjestelmäksi.»[2] Vastaavasti voidaan keskusliikkeen ja kauppiaiden välisiä sopimuksia kutsua franchis-sopimuksiksi. Niillä siis keskusliike pyrkii tuotteidensa tehokkaaseen markkinointiin.

---

1 Ks. *Foighel—Gammeltoft—Hansen,* Automobilforhandlerkontrakter. En analyse, Köbenhavn 1970, s. 13 ss.

2 Esim. *Gross—Skanpy,* Das Franchise-System, Neue Vertriebswege für Waren und Dienste, Düsseldorf 1968, s. 5 ss.

2. Keskusliikkeen ja kauppias-jakelijan välinen sopimus sisältää tavallisesti aineksia usean tyyppisistä sopimuksista. *Hallitsevana osana* on yleensä sopijapuolten välinen *yhteistyö,* joka sinänsä herättää mielenkiintoisen oikeudellisen ongelman: Sisältyykö puheena oleviin oikeussuhteisiin ikäänkuin asian luonteeseen kuuluvana ns. lojaliteettivelvollisuus.[3]

Kysymyksessä olevilla sopimuksilla on sopijapuolten välille syntynyt *monivivahteinen oikeussuhde.* Sopijapuolten oikeuksia ja velvollisuuksia tarkasteltaessa saatetaan havaita, että kauppias on saattanut sitoutua ostamaan, myymään ja käyttämään ainoastaan tai pääasiassa keskusliikkeen toimittamia tuotteita ja tarvikkeita. Kauppiaan velvollisuutena kenties on hoitaa hyvin yritystään ja asiakaspiiriä, käyttää määrätynlaisia työvaatteita, myydä tavaraa markkinointijärjestelmän luottokortin esittäville asiakkaille jne. Keskusliikkeen velvollisuutena on vastaavasti ehkäpä kauppiaan henkilökunnan kouluttaminen, mainosavun antaminen materiaalin ja ilmoittelun muodossa, kauppiaan myyntitoiminnan kehittämisen tukeminen muullakin tavoin, kauppiaan ATK-laskentatoimesta huolehtiminen jne.

Usein puheena olevat sopimukset sisältävät myös liikehuoneiston tai muun jakelupaikan *vuokraa koskevia määräyksiä.*[4] Keskusliikkeen ja kauppiaan välillä on siis vuokrasuhdekin; tai oikeammin: franchissopimuksen, tuon monivivahteisen sopimuksen yhtenä osatekijänä ovat vuokraa koskevat määräykset.

---

[3] Ks. esim. *Taxell,* Avtalsbrottets problematik. Festskrift utgiven i anledning av juristklubben Codex 25-års jubileum. Borgå 1965 s. 71: »Man kan bl.a. nämna den allmänna skälighetsstanden samt den s.k. lojalitetsregeln eller principen att en part i viss utsträckning har att bevaka den andra partens intressen. Normer av denna art kan t.o.m. åsidosätta eller uppmjuka lagregel, t.ex. äldre lagstadganden som icke är förenliga med en senare rättsutveckling». Ks. lisäksi erityisesti *Sama,* Avtal och rättskydd, Åbo 1972, s. 81 ss., s. 468. *Arnholm,* Privatrett II. Avtaler, Oslo 1964, s. 7 ss. mm.: »Et viktig drag i våre dagers avtalsrett er kravet til lojalitet mellom partene. Nå skal man ikke forestille seg at det her foreligger noe markert brudd med eldre tiders slappe moral. Det er ikke noen principiell nyorientering man stiller overfor, men en sterkere markering av kravet om at den ene skal ta rimelig hensyn til den annen. Kravet har ikke samme styrke i alle forhold. ... Lojalitetskravet blir strengere i et varig kontraktsforhold enn når det gjelder en enkelt spekulasjonsforretning som avvikles straks. Det gör seg gjeldende både i det fertige kontraktsforhold og under forhandlinder om avtale»; *Hiekkaranta,* Toimeksisaajan velvollisuuksista eräissä kaupallisissa toimeksiantosopimuksissa, Turku 1969, s. 7 ss.; *Ussing,* Aftaler paa formuerettens omraade, København 1950, s. 172.

[4] Keskusliikkeet joutuvat nykyisin hankkimaan liikehuoneistoja monista syistä. Nyt todettakoon ainoastaan, että jakelupaikkainvestoinnit ovat usein niin suuria, että yksityisen kauppiaan mahdollisuus suorittaa investointi on vähäinen. Niinikään liikepaikan valinta ja suunnittelu, yhtenä markkinointijärjestelmän renkaana, vaatii sellaista pitkäjänteisyyttä, että liikepaikan hankinta ikäänkuin luonnostaan lankeaa keskusliikkeelle.

Vuokramaksu eli vuokra suppeassa merkityksessä saatetaan määrätä monin tavoin. Esim. se saattaa olla määrätty tietyksi prosentiksi liikevaihdosta tai se on sovittu vuokra-ajan aluksi melko alhaiseksi, jotta kauppias kykenisi hankkimaan asiakaspiirin ja sitten vuokra kohoaa kenties jyrkästikin sopimuksen määräysten mukaisesti.[5]

3. Markkinointijärjestelmiin liittyvissä sopimuksissa on siis usein keskusliikkeen ja kauppiaan välistä vuokrasuhdetta koskevia määräyksiä. Näin ollen herää kysymys, missä määrin keskusliikkeen ja kauppiaan väliseen oikeussuhteeseen sovelletaan esim. huoneenvuokralain (HVL) tai jonkin erikoislain, kuten esim. ns. Valtalain perusteella annettuja normeja.[6]

Puheena olevien sopimusten sisältämien vuokrasuhteiden oikeudellisessa arvioinnissa on paikallaan aluksi korostaa, että asiaan ei tietystikään vaikuta sopimuksen nimi tai niissä käytetyt nimitykset vaan asian todellinen luonne. Väärä nimi ei näet vaikuta (ainakaan periaatteessa) asiaan (falsa demonstratio non nocet).[7] Jos siis sopimusta on kutsuttu esim. »vuokra- ja yhteistyösopimukseksi», ei sanottu »väärä» nimitys ratkaise joidenkin vuokralainsäädännön normien soveltamista koskevaa kysymystä.

Oikeustieteellinen, muodollista ajattelua usein liiaksikin suosiva koulutus ja sopimustyyppeihin liittyvä sopimustyyppiajattelu saattaa ratkaisun tekijän ehkäpä herkästikin kysymään typologian edellyttämällä tavalla: Onko kysymyksessä vuokra tai ei — ja ratkaisu tehdään sitten tuosta käsitteellisestä selvittelystä käsin.

---

5 Huomaa tässä yhteydessä *Zetterberg—Hedtoft,* Hyresreglering, Stockholm 1951, s. 36.

6 9. 4. 1968 annettiin ensimmäinen ns. ValtaL (L taloudellisen kehityksen turvaamisesta vuosina 1968—69). Sanotun lain 7 §:n mukaan »valtioneuvostolla on valta valvoa ja säännöstellä huoneenvuokrasopimuksen perusteella maksettavia vuokria ja virkasuhdeasunnoista perittäviä vastikkeita siinä laajuudessa, mikä on tarpeen, ettelvät vuokrat vuoden 1968 aikana kohoa 29 päivänä helmikuuta 1968 vallinneesta tasosta ja että vuokrien kohoaminen vuoden 1969 aikana pysytetään kiinteistökustannusten nousun vaatimissa rajoissa». Tämän säännöksen perusteella valtioneuvosto antoi samana päivänä päätöksensä huoneenvuokrien valvonnasta ja säännöstelystä. Myöhemmin on vuosittain annettu uudet ValtaL:t ja niiden perusteella valtioneuvoston päätökset. Myöhemmät normit eivät ole muuttaneet puheena olevien franchis-sopimusten oikeudellista arviointia toiseksi kuin mitä se oli jo ensimmäisen ValtaL:n ja sen perusteella annettujen valtioneuvoston päätösten mukaan.

7 Huomaa esim. *Haataja,* Vuokran käsite. I. Vuokralakitutkimuksia I, Porvoo 1921, s. 133 ss. mm. »Tällaisen väärän nimen antaminen asiallisesti toisenlaatuiselle sopimukselle ei luonnollisesti oikeuttanut tällaista sopimusta arvostelemaan sen nimen mukaan, vaan oli, kuten sopimuksen tulkinnassa yleensä, sen oikea asiallinen sisällys pantava määräksi».

Jos menetellään kerrotuin tavoin, joudutaan varmasti hakoteille. Toisaalta näet on ilmeisen selvää, että keskusliikkeen ja kauppiaan välillä vallitsee *myös* vuokrasuhde.[8] Sanottu oikeussuhde ei kuitenkaan ole mikään erillinen ilmiö sinänsä, das Ding an sich, vaan osa kokonaisuudesta, monivivahteisesta oikeussuhteesta, minkä sopijapuolet, sopimusvapauden perusteella, ovat taloudellisten päämääriensä vuoksi luoneet. Vuokramaksuakaan ei yleensä määritetä vapaan kysynnän ja tarjonnan pohjalta, vaan sen »sanelee» keskusliike koko markkinointijärjestelmänsä intressissä. Vuokran kohteena ei ole vain liikehuoneisto tai muu jakelupiste, vaan kaikki ne edut, jotka kauppias saa keskusliikkeeltä. Ja *hallitsevana* osana on sopijapuolten yhteistyö, joka tähtää markkinointiryhmittymän tuotteiden tehokkaaseen markkinointiin, kuten edellä jo todettiin.

Puheena olevilla sopimuksilla on siis luotu oikeussuhde, johon sisältyy aineksia useista eri sopimustyypeistä. Oikeussuhde, *joka sinänsä on kokonaisuus,* on rakennettu useisiin eri sopimustyyppeihin kuuluvista elementeistä. *Sanottuihin oikeussuhteisiin sisältyy aineksia myös vuokrasta,* yleensä huoneenvuokrasta, *mutta lisäksi paljon muuta.*

Sopimuksia, jotka sisältävät aineksia useista erilaisista sopimuksista, on oikeustieteessä tapana kutsua *sekatyyppisiksi sopimuksiksi.* Aikoinaan sekatyyppisiä sopimuksia käsittelevä teoria yritti löytää yhtenäistä ratkaisumallia niitä koskeviin oikeudellisiin kysymyksiin. Nykyisin tästä on luovuttu. Nykyisin lähdetään siitä, että *jokainen oikeuskysymys* on ratkaistava itsenäisesti.[9]

Keskusliikkeen ja kauppiaan väliseen sopimukseen liittyvä jokainen oikeuskysymys on siis ratkaistava itsenäisesti.[10] On siis selvitet-

---

[8] Ks. vuokran ja huoneenvuokran käsitteistä yleensä esim. *Haataja,* Vuokran käsite s. 28 ss.: *Hakulinen,* Vuokraoikeus I, Helsinki 1967 s. 7 ss.; *Godenhielm,* Uusi huoneenvuokralaki, Porvoo 1964, s. 36 ss., *Sama,* Sopimusoikeuden oppikirja, Porvoo 1969, s. 214 ss. Ks. lisäksi *Lejman,* Rättsförhållandet mellan hyresvärd och hyresgäst, Uppsala 1951, s. 14 ss., *Sama,* Om begreppet nyttjanderätt till fast egendom, Uppsala 1944, s. 52 ss.; *Sörensen,* Lov om huslele, Oslo 1939, s. 10 ss.; *Walin,* Allmänna hyreslagen Stockholm 1969, s. 17 ss.

[9] Ks. sekatyyppisistä sopimuksista yleensä esim. *Erma,* Työurakka Suomen velvoiteoikeuden mukaisena sopimuksena. Vammala 1955, s. 55 ss.; *Pekkanen,* Sekatyyppinen työsopimus, Vammala 1966, s. 118 ss.

[10] Huomaa *Gross—Skanpy,* s. 193 ss., missä sanotaan mm.: »Da die gesetzlichen Bestimmungen für die herkömmlichen Vertragstypen auf Franchise-Verträge hiernach nicht oder nicht unmittelbar zur Anwendung kommen können und die Auslegung solcher Verträge sich zwangsläufig auf die allgemeinen Rechtssätze stützen muss, erscheint es bei Abschluss jedes Franchise-Vertrages angepracht, alle Rechte und Verpflichtungen der beteiligten Partner möglichts eingehend, sorgfältig und klar zuregeln».

tävä, sovelletaanko oikeussuhteeseen jotakin HVL:n normia vai ei ja vastaavasti, sovelletaanko oikeussuhteeseen jotakin ValtaL:n tai sen perusteella annettujen valtioneuvoston päätösten määräystä vai ei.

4. *Korkein oikeus* ei tiettävästi vielä ole joutunut ratkaisemaan keskusliikkeen ja kauppiaan väliseen sopimukseen sisältyviä vuokrasuhteita koskevia kysymyksiä. Maanvuokraoikeuden osalta löydetään kuitenkin Korkeimman oikeutemme ratkaisuja, joissa sopimussuhteeseen ei ole sovellettu tiettyjä poikkeuslainsäädännön normeja, kun siihen on liittynyt joitakin muita, puhtaalle maanvuokrasopimukselle vieraita elementtejä. Muutama tapaus valaisee riittävästi tuollaisia *sekatyyppisiä* sopimuksia ja oikeuskäytäntömme suhtautumista niihin.

> *KKO p. 1924 II 932:* K oli saanut Uudensillan torpan rakennukset asuttavikseen H:lta ja rakennusten vieressä olevat pienet peltotilkut viljeltävikseen sitä vastaan, että K kesäisin paimentaisi H:n karjaa Tommolan ulkotilalla. Kun po. sopimusta oli pidettävä työsopimuksena eikä torpanvuokrauksena, hylättiin K:n anomus lunastaa omakseen Tommolan taloon kuuluva Uudensillan torppa.
>
> *KKO p. 1924 II 1430:* L oli otettu välikirjalla 29. 4. 1888 mylläriksi Pohjoistalon tilalla olevaan myllyyn ja saanut siinä toimessaan hallittavakseen erinäisiä maa-alueita. Kun L ei ollut näyttänyt saaneensa lunastettavikseen vaatimiaan alueita vuokralle torppana, evättiin häneltä lunastamisoikeus.
>
> *KKO p. 1925 II 572:* K oli aikoinaan otettu Kuusanhovin metsänvartijaksi ja 5. 12. 1903 tehdyn välikirjan nojalla saanut palkkioksi toimestaan nauttia maa-aluetta velvollisuuksin paimentaa talon karjaa mm. ehdoin, että K:n tuli saada korvauksena eläinten paimentamisesta markka eläintä kohti mutta ellei eläimiä käytettäisi laitumella tuli K:n suorittaa maanomistajalle 100 markkaa vuodessa. Kun K:n hallitsema alue ei siis ollut sellainen vuokra-alue, jota vuokra-alueiden lunastamisesta 15. 10. 1918 annetussa laissa tarkoitettiin, hylättiin K:n lunastamisvaatimus.
>
> *KKO 1927 II 193:* N hallitsi vuokrakirjan nojalla kylän yhteismaalla olevaa myllyä, jonka kunnossapitovelvollisuus oli uskottu hänelle, minkä ohessa N oli otettu kylän tilojen metsänvartijaksi. N:n vuokrakirjan nojalla hallitsemaa alaa yhteismaasta, joka oli rakennuksineen annettu N:lle hänen toimessaan nautittavaksi, ei voitu pitää lunastuksen alaisena vuokra-alueena.

Ratkaisut osoittavat, että »puhtaasta» maanvuokrasuhteesta poikkeavat sekatyyppiset sopimukset on jätetty lainkäytössä erikois-

lainsäädännön sovellutusalan ulkopuolelle. Samankaltaisia piirteitä havaitaan myös viime sodan jälkeisissä huoneenvuokrasäännöstelyä koskevissa ratkaisuissa.

> *KKO 1951 II 25:* Helsingin vuokrantarkastuslautakunta antoi 23. 10. 1950 päätöksen hallimyymäläsopimuksen jatkamista koskevassa asiassa, jossa vuokrantarkastuslautakunnassa olivat olleet Helsingin kaupunki valittajana ja liikkeenharjoittaja V vastaajana. Liikehuoneistojen vuokralaisten yhdistys haki muutosta sillä perusteella, että tarkastuslautakunnan päätös oli perustunut virheelliseen lain soveltamiseen. Vuokrantarkastuslautakunta oli Helsingin kaupungin valituksen johdosta kumonnut ja poistanut huoneenvuokralautakunnan päätöksen, jolla hallimyymälää koskevaa vuokrasopimusta oli silloisia säännöstelymääräyksiä soveltaen määrätty jatkettavaksi. KKO:n enemmistö (*Laurila, Ebeling, Lehtonen* ja *Enäjärvi*) hylkäsi yhdistyksen valituksen. Vähemmistöön jäänyt jäsen (*Laitinen*) katsoi, että V:n vuokratessa Helsingin kaupungilta hallimyymälän oli syntynyt HVL:n edellyttämä huoneenvuokrasuhde ja että kaupungin irtisanottua vuokrasuhteen ja V:n anottua sitä jatkettavaksi asia oli ratkaistava huoneenvuokrasäännöstelystä 17. 3. 1949 annetussa VNp:ssä liikehuoneiston vuokrasuhteen jatkamista koskevia säännöksiä soveltamalla.

Tässä tapauksessa ei säännöstelymääräyksiä sovellettu puhtaasta huoneenvuokrasuhteesta melko vähän poikkeavaan erityistilanteeseen. Hallimyymäläsopimukset ovat näet hyvin lähellä puhtaita huoneenvuokrasopimuksia. Ainoastaan eräitä vähäisiä eroavuuksia on olemassa.

Yhteenvetona edellä esitetystä oikeuskäytännöstämme saatetaan todeta, että mainittuja vuokralakeja on sovellettu ainoastaan niin sanoakseni puhtaisiin (tyypillisiin) vuokrasuhteisiin. Jos sopimussuhde on koostunut erilaisista elementeistä, jos siis sopimus on ollut sekatyyppinen, ei sanottuja poikkeusluontoisia lakeja ole sovellettu.

5. Keskusliikkeen ja kauppiaan välinen franchis-sopimus sisältää nykyisinkin usein ja tulevaisuudessa vielä useammin liikehuoneiston tai muun jakelupaikan vuokraa koskevia määräyksiä. Edellä on yritetty osoittaa, että tähän vuokrasuhteeseenkin liittyvien kysymysten oikeudellinen arviointi on suoritettava tapaus tapaukselta. Mitään yhtenäistä »teoriaa» ratkaisumalliksi ei voida esittää. Ratkaisu on löydettävissä analysoimalla kukin sopimus tarkoin ja näkemällä koko sopimus kunkin markkinointiryhmittymän markkinointijärjestelmän välineenä.

Aarne Nuorvala

Mietteitä korkeimman hallinto-oikeuden kehittämisestä

Olisi kiintoisaa tutkia, miten ylemmät kollegiset tuomioistuimet, lähinnä hovioikeudet menneinä kaukaisina aikoina toimivat, minkälaiset olivat menettely- ja työskentelytavat. Kun Turun hovioikeuden perustamisesta tänä vuonna tulee kuluneeksi kunnioitettavat 350 vuotta, saa kysymys ajankohtaistakin väriä ja tultaneen siitä vielä kertomaankin. Omalta kohdaltani luulen — jollen pahoin erehdy — että menettely kollegissa esittelyineen ja esittelijöineen on ollut ainakin osin samantapaista kuin nykyään. Tämä toteamus sinänsä ei sisällä kriittistä arvostelua siltä osin kuin on kysymys sellaisista tärkeistä arvoista kuin oikeusturvan ja oikeusvarmuuden takaaminen, jotka edellyttävät erityisiä menettelymuotoja ja -tapoja. Perusolemukseltaan ne saattavat olla nyt samankaltaisia kuin jopa vuosisatoja sitten. Tämän seikan selvittely sellaisenaan ei kuitenkaan ole tärkeintä, vaan laajemmin sen tarkasteleminen, mikä on tuomioistuinten nykytilanne. Siltä kannalta johtaa mielikuvituksen palaaminen kauas menneisyyteen kysymyksenasetteluihin, joiden taustana on yhteiskunnan ja myös valtionhallinnon yleinen kehitys. Tuo kehitys on ollut valtava. Miten suhteutuu tuomioistuinten kehitys ulkomaailman muutoksiin?[1]

»Totena olettamuksena», jonka osalta kysymystä, onko väite tosi vai epätosi, ei tarvinne esittääkään, sallittaneen lähteä siitä, että tuomioistuinlaitoksen kehittäminen on jäänyt yhteiskunnan yleisestä ke-

---

1 Ks. *Aarne Nuorvala,* Tuomioistuimet kehittyvinä virastoyksikköinä, LM 73 s. 60 ss., johon tämä kirjoitelma liittyy. Sivulla 63 olen lausunut: »Tuomioistuinlaitoksen toiminta ja organisaatio tulee sopeuttaa ulkomaailman muutoksia vastaavaksi. Tehokkaaseen sopeuttamisprosessiin on tuomioistuinten itse aktiivisesti osallistuttava ja kaikin keinoin edistettävä pyrkimyksiä mukauttaa tuomioistuinten toiminta niiden kasvaneita tehtäviä ja nykyaikaisen oikeudenkäytön vaatimuksia vastaavaksi».

hityksestä jälkeen. Yhteiskunta ei ole huolehtinut tuomioistuinten ulkonaisista toimintaedellytyksistä, työvoiman, toimitilojen ja teknisten apuvälineiden lisäämisestä valtionhallinnon yleistä kehitystä vastaavasti. Toisaalta ei tuomioistuinten sisäistä toimintaa tästä syystä ja osin puhtaasti organisatorisista, työskentelyn järjestelyyn liittyvistä syistä aina ole voitu kehittää yleistä kehitystä ja kasvaneita vaatimuksia vastaavalla tavalla.

Tuomioistuimet lienee kautta vuosisatojen nähty — luonnollista kylläkin — niiden päätehtävän mukaisesti tuomiovaltaa käyttävinä orgaaneina ja järjestetty sen mukaisesti niiden toiminta ja virastoorganisaatio tätä silmällä pitäen. Tätä näkökulmaa ja siihen perustuvia järjestelyjä ei enää tuomioistuinten työmäärän voimakkaasti lisäännyttyä ja ratkaisujen laatuvaatimustenkin kasvaessa voida pitää riittävinä.

Tuomioistuimet olisi yhä selkeämmin tiedostettava yhteiskunnan osajärjestelmänä. Käytännössä on tuomioistuinten tehtävissä nähtävissä kahtiajako: Varsinaisena tehtävänään tuomioistuimet riippumattomina orgaaneina harjoittavat lainkäyttöä. Sen ohella niille kuuluu useita muita tehtäviä, joita voidaan luonnehtia oikeushallintoon kuuluviksi. Tämä tehtävien kaksijakoisuus heijastuu myös organisaatiotasolle. Lainkäytön edistäminen ja toisaalta hallintotehtävien hoidon tehostaminen asettavat erilaisia organisaatioon ja menettelyyn kohdistuvia vaatimuksia. Tältä pohjalta on tuomioistuinlaitoksen kehittämistoimenpiteet suunniteltava. Näin on asianlaita selvästi myös KHO:n osalta.[2]

On hyvin myönteistä, että oikeusministeriö yhä enemmän kiinnittää huomiota tuomioistuinten ja oikeuslaitoksen kokonaisuudessaan kehittämiseen ja on käynnistänyt tätä tarkoittavan toiminnan monilla aloilla.

Kun taloudellisia voimavaroja koskevien kysymysten merkitystä näissä yhteyksissä saatetaan pitää toisarvoisina, on sanottava, että

---

[2] Vildessä vuosikymmenessä, julkishallinnon jatkuvasti laajetessa ja kansalaisten oikeussuojan tarpeen kasvaessa, on myös valitusten lukumäärä hallintotuomioistuimissa lisääntynyt. KHO:een saapuu nykyään vuosittain n. 5.000—5.500 asiaa ja vastaavan määrän on tietysti edellytettävä vuosittain tulevan myös ratkaistuksi. Tuomioistuin on entisiin aikoihin verrattuna muodostunut »suurtuotantolaitokseksi». Siitä huolimatta olivat KHO:n menot vuodesta 1938 vuoteen 1965 realisesti kasvaneet vain 1,4-kertaisiksi, kun taas valtionmenot samana ajanjaksona olivat kasvaneet realisesti 5,5-kertaisiksi. Viime vuosikymmenen aikana on KHO:n menojen suhteellinen osuus menoarvion loppusummaan verrattuna alentunut 0,048 %:sta 0,029 %:iin.

varojen puute usein on varsin konkreettista yhteiskuntatodellisuutta, joka vaikeuttaa tuomioistuinlaitoksen ja oikeushallinnon uudistusten toteuttamista.[3] Nykyisessä toiminnan voimakkaassa laajentamisvaiheessa on oikeusministeriö tämän saman ongelman edessä, johon tuomioistuimet jo kauan ovat toivoneet myönteistä ratkaisua.

Ne arvot, joita tässä yhteydessä joutuu vertailemaan, toisaalta se suhteellisesti katsoen tuskin ylivoimainen valtionmenojen lisäys, mikä tarvittaisiin, ja toisaalta oikeusvaltio-ajatuksen toteuttaminen, oikeusjärjestyksen ylläpitäminen, kansalaisten suojeleminen ja oikeusturvan edistäminen, eivät tosiaankaan ole yhteismitalliset. Tähän olisi kiinnitettävä huomiota tehtäessä ratkaisuja siitä, mikä osuus valtionmenoista osoitetaan oikeuslaitokselle ja sen kehittämiseen.

Sellainen painotus, että monet vireillä olevat tuomioistuinlaitosta koskevat uudistukset[4] olisivat vain, niinkuin joskus sanotaan, »teknisiä» parannuksia, ei ole perusteltu. Uudistukset ovat selvästi oikeussuojajärjestelmää ja kansalaisten oikeussuojaa edistäviä. Niillä voidaan tuomioistuinlaitoksessamme nykyisellään jo nyt käytettävissä olevin keinoin edistää monien periaatteellisesti ja käytännössä tärkeiden tavoitteiden toteutumista ja myös ne saavuttaa. Sen vuoksi uudistukset olisi pyrittävä kiireellisesti toteuttamaan. Kun valtiollisen järjestelmän perusteita koko laajuudessaan koskeva valmistelu on annettu 9. 10. 1970 asetetulle valtiosääntökomitealle, kuuluu tuomioistuinlaitoksenkin valtiosääntöoikeudellisen aseman ja tehtävien määritteleminen tähän yhteyteen. Tämä ei kuitenkaan ole esteenä tuomioistuinlaitoksen monella tavoin tapahtuvalle kehittämiselle jo ennen komitean työn valmistumista.[5]

---

[3] Esimerkkinä voidaan mainita lääninoikeudet ja niiden nykyinen oikeusturvaa heikentävä ja kehitystä jarruttava asiaruuhka, mikä viipymättä olisi purettava. Hallituksen esityksessä laiksi lääninoikeudesta (n:o 41/1954 Vp) arvioitu työvoiman tarve perustui tilastollisiin laskelmiin. Esityksessä lausuttiin nimenomaan: »Tässä laskelmassa ei ole otettu huomioon sitä virkamieskunnan lisätarvetta, joka tulo- ja omaisuusverotusta koskevien valitusten lääninhallituksille siirtämisestä aiheutuu, koska tästä johtuviin toimenpiteisiin tullaan ryhtymään ehdotetun verolainsäädännön toteuttamisen yhteydessä». LOL tuli voimaan 1. 5. 1955. Lakkautettaessa tarkastuslautakunnat v. 1960 alusta VerotusL:n säätämisen yhteydessä, siirtyi näistä lääninoikeuksien ratkaistavaksi n. 6.000 asiaa, mikä olisi edellyttänyt työvoimaa heti lisättäväksi. Vaikka lääninoikeuksien ratkaistavaksi tulevien asioiden lukumäärä lisääntyi, ei tässä yhteydessä kuitenkaan huolehdittu tarvittavasta lisätyövoimasta. V. 1959 oli lääninoikeuksiin saapunut 38.182 asiaa (v. 1958 tosin 45.516). V. 1960 saapui niihin yhteensä 49.851 ja v. 1961 54.275 asiaa. Tästä lähtien on lääninoikeuksiin saapunut vuosittain jatkuvasti runsaat 45.000 asiaa.

[4] Ks. mm. Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle oikeudenkäyntimenettelyn ja tuomioistuinlaitoksen uudistamisesta, joka esitettiin 21. 5. 1971 ja KHO:n julkaisu I/72, Kehittyvä hallintolainkäyttö, s. 17 ss.

[5] Vrt. KHO I/72 s. 21.

Eihän toki kuitenkaan kaikki ole rahasta kiinni, vaikka tässä aineellisten toimintaedellytysten, ennen kaikkea riittävän työvoiman merkitystä korostankin. Kyllä paljon on muutakin käytännössä tehtävissä mm. menettelyn nopeuttaminen ja tehostaminen erilaisin järjestelytoimenpitein. Joka tapauksessa tarvitaan varojenkin ohella tuomioistuinten aktiivista, kehittämismyönteistä asennetta ja kehittämistyötä sekä oman viraston piirissä että kokonaisuuden hyväksi oikeushallinnon ylimmän johdon työhön niveltyvästi.

Korkeimpaan hallinto-oikeuteen kuuluu nykyään presidentti ja 21 vakinaista hallintoneuvosta.[6]

Jos pidetään silmällä päätöksentekotapaa, voidaan sanoa KHO:n jakautuvan organisatorisesti kolmeen jaostoon. Periaatteellisesti tai muutoin tärkeimmät lainkäyttöasiat ja samoin myös tärkeimmät hallintoasiat ratkaistaan täysistunnossa. Säännönmukaisesti lainkäyttöratkaisut tehdään jaostoistunnoissa. Viraston päällikkönä on presidentti. Hän on puheenjohtajana täysistunnossa ja on myös yhden jaoston puheenjohtaja. Kahden muun jaoston puheenjohtajana on jaoston virassa vanhin jäsen. Muina puheenjohtajina jaoston istunnoissa toimivat tarvittaessa myös muut jaostojen virassa vanhimmat jäsenet.

Johto- ja vastuusuhteiden täsmentämisellä on tuomioistuimia, erityisesti monijaostoisia kollegisia tuomioistuimia kehitettäessä tärkeä merkitys sekä lainkäyttö- että hallintotehtävien osalta. Tuomioistuimen jokaisen johtavan virkamiehen on selvästi tiedostettava olevansa korostetussa vastuussa toiminnan sujumisesta. Organisatoriselta kannalta jaoston puheenjohtaja vastaa hallintoviraston osastopäällikköä.

Vastuun ja vastuualueiden kannalta KHO:n organisatorinen kuvio on seuraavanlainen pyramidi. Viraston päällikkönä presidentti vastaa siitä, että KHO:lle kuuluvat lainkäyttöasiat ja hallintotehtävät hoidetaan asianmukaisesti ja joutuisasti. Erityisesti hän on vastuussa lainkäytön yhdenmukaisuudesta. Sama vastuu kuin presidentillä koko tuomioistuimen osalta on hänen alaisinaan jaoston puheenjohtajilla jaoston puitteissa. Tämä merkitsee vastuun hajauttamista, vastuualueiden täsmentämistä ja vastuusuhteiden korostamista.

---

[6] Yksi hallintoneuvoksista on kuitenkin jatkuvasti määräajaksi määrättynä, laintarkastuskunnan jäsenenä. Vaikean työtilanteen helpottamiseksi on tehty mahdolliseksi nimittää ylimääräisiä hallintoneuvoksia, joita nykyään on kaksi.

Istunnon puheenjohtajana toimiva jäsen sekä jokainen muu jäsen vastaavat niin ikään kukin kohdaltaan siitä, että KHO:lle kuuluvat tehtävät suoritetaan asianmukaisesti ja joutuisasti ja että lainkäyttö on yhdenmukaista. Korostettu vastuu on ns. tarkastavalla jäsenellä.[7] Tähän liittyy myös kysymys asioiden valmisteluvaiheessa käytettävien työryhmien puheenjohtajan vastuun korostamisesta. Kysymykseen palataan jäljempänä.[8]

Vastuun korostaminen voi tapahtua myös organisatorisilla järjestelyillä, esim. perustamalla erityiset jaostojen puheenjohtajan virat. KHO onkin keväällä 1964 [9] oikeusministeriölle ehdottanut perustettavaksi KHO:een kaksi uutta virkaa »hallintoneuvos jaoston puheenjohtajana». Ehdotustaan KHO perusteli sillä, että jaostojen puheenjohtajat vastaavat töiden asianmukaisesta ja joutuisasta kulusta sekä lainkäytön yhdenmukaisuudesta jaostollaan. Heillä on siten erityinen asema virkatehtävissä muihin jäseniin verrattuna.[10]

Myös lääninoikeuksien osalta KHO on ottanut kantaa puheenjohtajakysymykseen.[11] Ruotsissa kuningas määrää hallitusoikeuden jäsenistä yhden tuomioistuimen puheenjohtajaksi. Tämä on samalla jaoston puheenjohtaja. Muut jaostojen puheenjohtajat määrätään vastaavasti. Samanlaiset säännökset ovat voimassa korkeimmasta oikeudesta.

Jaoston puheenjohtajuuden määräytyminen sen mukaan, kuka on jäsenen virassaan virkavuosiltaan vanhin jaostolla, vaikuttaa vanhahtavalta. Se juontaa perustansa ja liittyy siihen, että tuomioistuin-

---

7 Tarkastava jäsen perehtyy asiakirjoihin ennen esittelyä ja erityisesti vastaa siitä, että asia tulee huolellisesti valmisteltuna esittelyyn.

8 Kukin esittelijä kohdaltaan vastaa siitä, että asiat valmistellaan ratkaisukuntoon huolellisesti ja joutuisasti.

9 Kirjeet 18. 3. 1964 n:o 1420 a ja 5. 5. 1964 n:o 2099 a.

10 Kun puheenjohtajien vastuu ja tehtävämäärät poikkeavat muiden jäsenten tehtävistä, virat ehdotettiin sijoitettavaksi yhtä luokkaa ylempään palkkausluokkaan kuin muut hallintoneuvokset.

11 KHO:n lausunto 19. 4. 1971 n:o 1680 a ehdotuksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle lääninoikeuksia koskevan lainsäädännön uudistamisesta. KHO lausui: »Puheenjohtajan keskeinen asema ja hänelle kuuluvat vaativat tehtävät edellyttäisivät KHO:n mielestä joko lääninoikeuden puheenjohtajan viran perustamista taikka puheenjohtajan tehtävien antamista erillisellä päätöksellä jonkun lääninneuvoksen hoidettavaksi. Ehdotettua menettelyä, jonka mukaan puheenjohtajana aina olisi virassa vanhin lääninneuvos, KHO ei pidä puheenjohtajan tehtävien hoidon kannalta asianmukaisena niissä lääninoikeuksissa, joissa on useampia lääninneuvoksia. Toisaalta on kuitenkin huomattava, että tällaisia lääninoikeuksia tulisi olemaan vain kolme, joten useimmissa lääninoikeuksissa toimisi puheenjohtajana lääninoikeuden ainoa lääninneuvos. Ehdotettua järjestelyä voidaan ainakin toistaiseksi pitää hyväksyttävänä». Vrt. myös 1956 toteutettuun pääministerin sijaisuusjärjestelmään, HM 39 §.

ten toiminta on vanhastaan järjestetty varsinaisesti pitäen silmällä vain lainkäyttöasioiden ratkaisemista.[12]

Kysymystä on vielä tarkemmin selviteltävä.[13]

Hallitusmuodon mukaan KHO:n tuomionvoipa jäsenmäärä on viisi. Vuodesta 1970 on KHO voinut poikkeuksellisesti ratkaista muita kuin vesi- ja patenttiasioita 4-jäsenisessä kokoonpanossa, kun vähintään kolme jäsentä on päätöksestä yhtä mieltä.[14]

Nelijäsenisen työskentelyn merkitys pyrittäessä pitämään ratkaisemattomien asioiden lukumäärä kohtuullisella tasolla on ollut merkittävä ja siitä saadut kokemukset ovat siis tähän mennessä olleet myönteisiä. Kansalaisten oikeusturvan kannaltakaan ei tähänastisten kokemusten perusteella ole voitu todeta kielteisiä vaikutuksia. Asioiden suuresta lukumäärästä johtuvat haittavaikutukset ja työtilanne muutoinkin olisi kuitenkin perusteellisesti selvitettävä ja saatava järjestelmästä vielä lisäkokemuksia.[15] Vasta sen jälkeen voidaan ottaa kantaa tämän, nykyisen työtilanteen vaatiman ratkaisun pysyvyyteen.

Viraston toimintaa voidaan parantaa lisäämällä sisäistä tiedotustoimintaa sekä koko tuomioistuimen osalta että jaostokohtaisesti. Tämä on tärkeätä mm. lainkäytön yhtenäisyyden ylläpitämiseksi erityisesti 4-jäsenisen toiminnan vuoksi. Myös seurantajärjestelmiä on kehitettävä.

Myös on pyrittävä lisäämään henkilökunnan osallistumismahdollisuuksia viraston sisäiseen, heitä itseään koskevaan päätöksentekoon ja muutoinkin viraston toimintaa koskevissa asioissa.

Asiat ratkaistaan KHO:ssa pääsääntöisesti jaostoistunnoissa. Esittely perustuu esittelijän laatimaan kirjalliseen muistioon, johon jäsenet

---

[12] Vrt. esim. äänestyssäännöksiä OK 22:5. Presidentti on kuitenkin »viran mukaan» vanhin.

[13] Tällöin on kiinnitettävä huomiota mm. siihenkin, että erillisten jaoston puheenjohtajien virkojen perustaminen saattaa johtaa tuomioistuimen sisällä liialliseen erikoistumiseen ja sitoa puheenjohtajan tiettyyn jaostoon, kun toisaalta kierto jaostolta toisellekin on myönteistä.

[14] Laki 753/69 muutettuna lailla 704/72 on voimassa vuoden 1975 loppuun. Järjestely lisää ratkaisutehoa ja on ollut välttämätön asioiden kasautumisen estämiseksi. Se edellyttää eräitä toimenpiteitä lainkäytön yhdenmukaisuuden varmistamiseksi ja muutoinkin entisten toimintatapojen mukauttamista uuteen järjestelmään.

[15] Hallituksen esitys Eduskunnalle korkeimman hallinto-oikeuden tuomionvoivan jäsenmäärän väliaikaisesta muuttamisesta annetun lain 2 §:n muuttamisesta (n:o 131/1972 Vp.).

tutustuvat etukäteen. Huolellinen valmistelu niin että asiat saatetaan ratkaisukelpoisiksi jo ennen esittelyä, on niiden sujumisen ehdoton edellytys. Esittelijöiden osuus päätöksentekoprosessin yhtenä osavaiheena on merkittävä. Sen mukaisesti on esittelijöiden asema järjestettävä pyrkimällä edistämään aloitteellisuutta ja aktiviteettia.[16]

Työmenetelmiä pitäisi uudistaa lisäämällä ryhmätyöskentelyä asioiden valmisteluvaiheessa sekä esittelijöiden kesken että jäsenten, ennen muuta tarkastavan jäsenen ja esittelijöiden kesken. Ryhmätyöskentely tässä muodossa liittyy edellä kuvattuun vastuupyramidiin siten, että perusvastuualueet muotoutuvat työryhmittäin. Yhden tai useamman esittelijän ja tarkastavan jäsenen muodostamien työryhmien vastuualueina ovat tietyt asiakokonaisuudet. Asioiden valmistelusta huolehtivat esittelijät tarkastajan ohjauksen ja myös koulutuksen alaisina. Työryhmän jäsenet vastaavat asioiden asianmukaisesta ja tehokkaasta kulusta.[17]

Alemmanasteisen hallintolainkäytön organisaation ja menettelyn kehittämiseksi on vireillä monia toimenpiteitä, mm. oikeusturvan kehittämisen kannalta erityisen tärkeä lääninoikeuslain uudistaminen. Lääninoikeudet ovat väliportaan hallintotuomioistuimia. Kun niiden asemaa sellaisina korostetaan lainsäädäntö- ja käytännön toimenpitein, ei ilmeisesti ole tarvetta muihin väliportaan hallintolainkäyttöorganisaatiota koskeviin ratkaisuihin, vaan voidaan säilyttää nykyinen asianosaisten kannalta mutkaton ja valtiolle taloudellisesti edullinen organisaatio.[18]

---

16 Kirjallisiin muistioihinkin perustuvassa esittelyssä esittelijä voi olla aloitteellinen ja osallistuva. Suullisten neuvottelujen lisääminen asiakirjoihin tutustumisen ja kirjallisen menettelyn sijasta on asian laadun mukaan yleensäkin päätöksentekoprosessissa tarkoituksenmukaista.

Esittelijöitä on pyrittävä käyttämään keskitetysti myös laajempien tutkimusten suorittamiseen mm. sen välttämiseksi, etteivät useat esittelijät joudu tutkimaan samoja kysymyksiä. Näin voidaan esim. varautua uuden lainsäädännön aiheuttamiin tulkintakysymyksiin. Valmisteluun liittyviä tehtäviä olisi yhä enemmän siirrettävä toimistohenkilökunnan suoritettavaksi. Jos tarkoitukseen olisi varoja, voitaisiin toimistosihteereitä käyttää lainkäytön aputehtävissä. Valmisteluvaiheessa pitäisi myös olla käytettävissä enemmän erityisalojen, esim. kirjanpidon asiantuntemusta.

Tässä yhteydessä voidaan mainita, että joskus vuosikymmeniä sitten esittelijä seisoi erillisen esittelijänpöydän ääressä virkafrakissa. Myöhemmin hän tuolla paikalla seisoi ja sittemmin istui omassa puvussaan. Nykyään hän istuu saman pöydän ääressä jäsenten kanssa tarkastavan jäsenen vieressä.

17 Voidaan sanoa työryhmän vastaavan siitä, että sen vastuualueeseen kuuluvat, KHO:een saapuvat asiat tulevat asianmukaisesti ja joutuisasti ratkaistuiksi.

18 Ks. KHO I/72 s. 66 ss. ja 90 s.

Lainkäytön ja siitä huolehtivan organisaation kehittämisen ohella on huolehdittava myös hallintotehtäviä koskevan suunnittelun, päätöksenteon ja toimeenpanon tehostamisesta.[19]

Hallintotehtävissä ei, toisin kuin lainkäytössä, tarvita, suurempia asioita lukuun ottamatta, kollegista menettelyä. Sellaisia hallintoasioita varten, joissa kolleginen käsittely katsotaan asianmukaiseksi, mutta joita kuitenkaan ei ole tarkoituksenmukaista eikä tarpeellista käsitellä täysistunnossa, voitaisiin perustaa erityinen hallintojaosto.

Hallintotehtävien hoitaminen tulee voida järjestää samojen periaatteiden mukaan kuin hallintovirastoissa. Niitä voidaan keskittää yksittäistenkin virkamiesten hoidettavaksi.[20]

KHO:ssa tarvitaan koulutus-, tiedotus-, tutkimus- ja yleisen suunnittelutoiminnan kehittämistä sekä vireillä olevien tietokonesovellutusten valmistelua varten erityinen tutkimus- ja suunnitteluyksikkö, jossa olisi käytettävissä näihin tehtäviin erikoistuneita tutkimussihteereitä ja toimistotyövoimaa. Virasto-organisaation kehittämisen ohella voidaan eri tehtävien suorittamista edistää vahvistamalla linjaorganisaatiota viraston sisällä projektiryhmillä.[21]

---

[19] Ks. KHO I/72 s. 84 ss.

[20] Esim. konekirjoittajien ja vahtimestareiden nimittäminen voidaan siirtää kansliapäällikön tehtäväksi.

[21] Ks. KHO I/72 s. 87 ja *Nuorvala*, LM 73 s. 64.

Curt Olsson

Pohjoismaisen lakiyhteistyön kriisi

1. Pohjoismainen oikeusyhteys ei koskaan ole ollut niin laaja kuin tänään. Sata vuotta sitten tapahtuneen vaatimattoman alun jälkeen ovat pohjoismaiset juristit raivanneet itselleen lukuisia yhteistyön teitä ja luoneet merkittäviä yhteisiä laitoksia, samantapainen lainsäädäntö kattaa oikeusjärjestelmiemme tärkeitä osia ja on eräillä aloilla jopa täysin vallitseva, ja Pohjolan lakimiesten yhteistyö on muutoinkin monilla aloilla saavuttanut ennenkuulumattoman kiinteyden. Niin sanottu Helsingin sopimus solmittiin runsas vuosikymmen sitten, ja siinä vahvistettiin ensi kerran virallisessa sopimuskirjassa pohjoismaisen lainsäädäntöyhteistyön päätavoitteet ja periaatteet. Sopimuksen solmimisen jälkeisenä aikana on lukuisia yhteistyöprojekteja saatettu loppuun ja vielä useampia on pantu käyntiin ja tullaan todennäköisesti saattamaan päätökseen. Helsingin sopimusta on viime vuosina tärkeällä tavalla tarkistettu mm. perustamalla pohjoismainen ministerineuvosto, asettamalla korkean tason virkamiestoimikunta ja vahvistamalla Pohjoismaiden neuvoston sihteeristöä. Kohtalon ivaksi voidaan sanoa, että samalla kun kaikki tämä on saatu aikaan, myös oikeusyhteyttä uhkaavat tekijät ovat vahvistuneet.

Nordek-suunnitelman epäonnistumista ei voida kokonaan sivuuttaa tässä yhteydessä. Tosin mitään konkreettista ei epäonnistumisen myötä revitty alas, mutta toiveiden lunastamatta jäämisen kielteiset vaikutukset eivät olleet vähäpätöisiä.

Pohjoismaiden EEC-sopimukset ovat asettaneet Pohjoismaat eri asemaan suhteessa yhteismarkkinoihin. Tanska on liittynyt EEC:hen, muut ovat tehneet kauppasopimukset EEC:n kanssa, ja nämä kauppasopimukset, Suomen sopimusta lukuunottamatta, on myös ratifioitu kesään 1973 mennessä. Eräillä tahoilla on väitetty, että tämä erilaisuus suhteessa EEC:hen käsittäisi lamauttavan iskun pohjoismaiselle

yhteistyölle. Tämän lisäksi — ja se on ehkä vakavinta — asennoituminen yhteispohjoismaiseen lainsäädäntötyöhön ja pohjoismaiseen yhteistyöhön yleensä on eräillä tahoilla tullut entistä kriittisemmäksi. Niinpä ei ole ihmettelemistä, että viime aikoina yhä useammin on sanottu, että Pohjolan oikeudellinen yhteistyö on kriisin edessä. Tällaisia puheenvuoroja käytettiin mm. viime vuonna Helsingissä pidetyssä 26. lakimieskokouksessa, jossa vietettiin näiden kokousten ja siten tavallaan myös pohjoismaisen lainsäädäntöyhteistyön satavuotisjuhlaa.[1]

Pohjoismaisen lainsäädäntöyhteistyön nykytilan luonnehtiminen kriisiksi on ilmeisesti paikallaan, ja on myös paikallaan todeta se selvin sanoin. Mutta tämä ei suinkaan merkitse, että meidän olisi luovuttava niistä saavutuksista, joihin me tämän yhteistyön alalla olemme päässeet, vaan meidän on käytävä avointa ja rehellistä keskustelua asiasta ja suoritettava perusteellinen ongelmiemme analyysi kriisin voittamiseksi. Siinä mielessä tämä artikkeli onkin kirjoitettu; eri asia on, ettei se tietenkään voi käsittää teeman täydellistä analyysia.

2. Aluksi muutama sana EEC-problematiikasta. Rooman sopimus ja ne asetukset, ohjeet ja suositukset, jotka perustuvat siihen, koskevat vain tietyn tyyppisiä kysymyksiä, ensi sijassa yritysten ja muiden elinkeinonharjoittajien kilpailuedellytyksiä. Nämä kysymykset ovat kylläkin merkittäviä, mutta ne ulottuvat kuitenkin vain osaan sitä kenttää, jonka pohjoismainen oikeusyhteys käsittää.

Ne Rooman sopimuksen artiklat, jotka sellaisenaan korvaavat jäsenmaiden vastaavat sisäiset oikeussäännöt, ja ne asetukset, jotka tähän mennessä on annettu sopimuksen perusteella ja jotka ovat voimassa jäsenvaltioissa, eivät ole lukuisia. Kun nyt mm. Englanti on liittynyt EEC:hen, on odotettavissa suurempia vaikeuksia asetusten antamisessa. Suuren osan jatkossa tapahtuvasta oikeudenmuodostuksesta EEC:n piirissä voidaan pitkän aikaa eteenpäin olettaa tapahtuvan ohjeiden muodossa. Ohjeet vaativat, että jäsenvaltioiden kansallinen laki täyttää tietyt ehdot, mutta niissä ei ilmoiteta, miten ehdot tulee täyttää, ja jäsenvaltioilla on siten vapaat kädet ehtojen täyttämistavan suhteen. Pohjoismaille tämä merkitsee sitä, että EEC-

[1] Mm. *Hjejle*, Nordisk Retsfaelleskap, Kbhvn 1946 s. 33 ja *Tamm*, De Nordiske Juristmøder 1872—1972, Kbhvn 1972 ss. 7, 24 s. ja 198 huomauttavat siitä, että lainsäädäntöyhteistyö tavallaan sai alkunsa lakimieskokouksista.

Tekstissä mainitussa kokouksessa oli ensimmäisen päivän pääaihe »Pohjoismaisen oikeusyhteyden ongelmat tänään». Pääalustuksen piti tämän artikkelin kirjoittaja. Artikkeli perustuu osittain tuohon alustukseen.

ohjeiden tuskin tarvitsee johtaa yhteisen pohjoismaisen lainsäädännön jäämiseen silleen, vaan ainoastaan tarvittavien yksityiskohtien muuttamiseen. Näin näyttää olevan asianlaita esim. yhtiöoikeuden alalla.

On myös korostettava, että pohjoismainen lainsäädäntö täyttää jo nyt useat niistä ehdoista, joita tähän mennessä annetut EEC-ohjeet sisältävät. Ei myöskään ole syytä uskoa, että tulevaisuudessa annettavat ohjeet kauttaaltaan tai edes suurelta osin osoittautuisivat talousyhteisön ulkopuolella olevien valtioiden kannalta mahdottomiksi hyväksyä. Olemme tähänkin asti lainsäädäntötyössä säännöllisesti ottaneet huomioon ulkomaisen oikeuden, mannermaisen ja muun, ja vaikka kaikkikin pohjoismaat olisivat jääneet yhteismarkkinoiden ulkopuolelle, olisi ollut luonnollista ottaa valtioissamme varteen EEC-oikeus tärkeänä mallina lainsäätäjälle. Ulkomainen oikeus mallina kansalliselle lainsäädännölle on erityisen luonnollinen asia, kun kysymyksessä on kauppaoikeus ja muu sellainen lainsäädäntö, jolla on tekemistä eri valtioiden välillä tapahtuvan kauppavaihdon kanssa, ja EEC-oikeudella on olennaisessa määrin tekemistä juuri tällaisten kysymysten kanssa.

Vihdoin on pidettävä mielessä, että kaikilla yhteismarkkinoiden jäsenillä on oikeus ja mahdollisuus vaikuttaa EEC-oikeuden kehitykseen. Tämä koskee siis myöskin Tanskaa. On kaikki syy uskoa, että mahdollisuuksia myös tullaan käyttämään — huomautan tässä mm. siitä, että pohjoismaisen oikeudenhan voidaan monissa suhteissa sanoa muodostavan sillan mannermaisen ja anglosaksisen oikeuden välille — ja että pohjoismaisia oikeudellisia näkökohtia tällöin otetaan huomioon EEC-oikeuden piirissä. On myöskin hyvät syyt uskoa, että mikäli esitettävät pohjoismaiset näkemykset ovat yhteisiä kaikille Pohjoismaille ja ovat syntyneet yhteistyössä, niillä on vielä suurempi läpilyöntivoima kuin jos ne edustaisivat vain yhden kansakunnan käsityksiä.

Suurimman vaaran pohjoismaisen lakiyhteistyön kannalta Tanskan liittyminen EEC:hen on ehkä aiheuttanut siten, että osallistuminen talousyhteisön toimintaan vaatii niin suuren määrän hyvin koulutettua työvoimaa, että pohjoismainen työ Tanskassa saattaa kärsiä siitä.

3. EEC-kysymys ei ole ainoa pohjoismaisen lakiyhteistyön pulma. On itsestään selvää, että yhteinen lainsäädäntö aina vaatii runsaasti korkeatasoista työvoimaa ja ettei tuloksia synny käden käänteessä,

vaan ne vaativat oman aikansa. Tämähän on oikeastaan itsestään selvää; ainakin mikäli lainsäädäntötyön perusta ei ole sama kaikissa Pohjoismaissa — ja täysin samanlainenhan se ei koskaan ole — vaaditaan suurempia ponnistuksia viidelle valtiolle sopivan lain aikaansaamiseksi kuin vain yhdelle valtiolle sopivan lain.

Mutta on muitakin vaikeuksia. Niinpä lainsäädäntötoimikuntia ei ole aina kokoonpantu tehokkuutta ajatellen. Usein jäsenillä on niin runsaasti muita tehtäviä, ettei heille jää paljoakaan aikaa omistautua pohjoismaiselle tehtävälleen, ja pohjoismainen työ lykkääntyy ja pitkistyy täten kerran toisensa jälkeen tällaisten syiden vuoksi. Työ voi näin ollen venyä niin pitkään, että sekä komitean jäsenet että ideatkin ovat työn päättyessä arveluttavasti vanhentuneet. Parannus saataisiin aikaan, jos pohjoismaisilla yhteistyöelimillä olisi kokopäivätoimisia sihteereitä. Tällaisia sihteereitä on tähänkin saakka silloin tällöin palkattu, mutta se ei vielä ole tyydyttävää, elleivät kaikki yhteistyön osanottajat ole samassa asemassa; jos yhdeltä maalta puuttuu tehokas työvoima, tämä maa saattaa hidastaa koko työtä. Olisi myös tärkeätä valita yhteistyöhön osanottajat niiden joukosta, joilla on todellinen tahto viedä pohjoismaista työtä eteenpäin. Eräs seikka, joka usein on omiaan vaikeuttamaan yhteispohjoismaista lainsäädäntötyötä, on se, että kansallisten yhteiskomiteoiden päätavoitteena on saada aikaan lainuudistus omassa maassaan pohjoismaisen yhtenäisyyden ollessa sivuseikka. Valitettavasti työvoiman puute usein on esteenä ensisijaisesti pohjoismaisiin lainsäädäntötehtäviin ryhtymiseen.

4. Viime vuosina on silloin tällöin esitetty, että olisi liikaa pyrkiä täysin samansisältöisten pohjoismaisten lakien aikaansaamiseen eli siis todelliseen yhdenmukaisuuteen ja että sen sijaan pitäisi voimien säästämiseksi tyytyä samankaltaisuuteen sellaisissa yksittäisissä kohdissa, joilla on suurehko käytännöllinen merkitys. Niiden joukossa, jotka ovat esittäneet tällaisia ajatuksia, on varmasti sekä pohjoismaisen yhteistyön kannattajia että toista mieltä olevia.

Suurimman huomion nyt esillä olevassa suhteessa on herättänyt Ruotsin hallituksen jäsenen, valtioneuvos *Carl Lidbomin* lausunto Pohjoismaiden neuvoston kokouksessa Oslossa viime helmikuussa. Siellä oli lähinnä kysymys avioliittolakia koskevasta yhteistyöstä, ja Ruotsin hallitusta moitittiin siitä, että se olisi rikkonut yhteistyötä ja piittaamatta muista maista käynyt omia teitään. Tämän johdosta valtioneu-

vos Lidbom käytti pitkän puheenvuoron, jossa hän käsitteli pohjoismaista lainsäädäntötyötä yleensä.[2]

Valtioneuvos Lidbom lopetti puheensa näin: [3]

»Det finns de som inte vill se vad som har förändrats utan föredrar att nostalgiskt drömma sig tillbaka till en svunnen tids förhållanden. Min reaktion är en annan. Jag känner inte någon stor sorg över att de skandinavistiska drömmarna har skingrats — drömmarna om ett enhetligt nordiskt rättssystem i den bokstavliga betydelsen av likadana lagar. Om vi nu framhärdade i de ursprungliga ambitionerna och koncentrerade oss uteslutande eller huvudsakligen på frågor där det fanns utsikter att få till stånd likadana lagar skulle vi snart finna att samarbetet i allmänhet kunde leda till resultat bara i detaljfrågor av ringa intresse. En större flexibilitet än tidigare när det gäller samarbetets mål och former har varit och är en förutsättning för att samarbetet skall kunna ha den bredd och den dynamik som kännetecknar det i dag.

Min slutsats är, att nordisk rättsenhet i den ambitiösa meningen av enhetliga lagar i det hela inte längre är ett realistiskt mål att sträva mot. Däremot är jag övertygad om att nordiskt lagstiftningssamarbete i obundna former och utan i förväg uppställda krav på harmonisering är ett nödvändigt inslag i vår gemensamma strävan att på olika områden värna om nordiska intressen och stärka samhörigheten i Norden. Dagens nordiska samarbete i både lagstiftningsfrågor och andra frågor har till skillnad från skandinavismen på 1800-talet en bred folklig förankring. Det är ett intresse både för de nordiska länderna själva och för omvärlden att detta samarbete kan fortsätta och utvecklas vidare. Viljan att fortsätta finns i alla de nordiska länderna. De praktiska möjligheterna får vi se till att vi skaffar oss.»

Näihin ajatuksiin en voi yhtyä; torjuin ne jo viime vuonna Helsingin lakimieskokouksessa. Minusta tuntuu ilmeiseltä, että luopuminen yhdenmukaistamisen *periaatteesta,* siis tästä *tavoitteesta,* olisi tuhoisa

---

2 Valtioneuvos Lidbom esiintyi myös lakimieskokouksessa Helsingissä ja esitti silloin samaan suuntaan meneviä ajatuksia kuin myöhemmin Oslossa. Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston tiedotteessa n:o 10 (20. 11. 1972) oikeusministeri *Louekoski* selostaa valtioneuvos Lidbomin puheenvuoroa lakimieskokouksessa ja yhtyy siihen sataprosenttisesti. Tiedotteessa ei edes mainita, että suomalaisen pääalustajan kanta monessa suhteessa oli toinen.

3 Puhe on julkaistu artikkelina SvJT 1973 s. 273 ss. SvJT:n toimituksen pyynnöstä ovat eri pohjoismaiden edustajat — prof. Koktvedgaard Tanskasta, Norjan suurkäräjäin ulkoasiainvaliokunnan puheenjohtaja Seip sekä tämän artikkelin kirjoittaja — lausuneet käsityksensä pohjoismaisesta lakiyhteistyöstä (s. 398 ss). Kukaan heistä ei yhdy valtioneuvos Lidbomin tekstissä siteerattuihin teeseihin.

takaisku pohjoismaiselle lakiyhteistyölle. Tällainen luopuminen loukkaisi jo Helsingin sopimuksen 4—6 artiklan määräyksiä, jotka tähtäävät yhdenmukaisuuteen eikä vain rajoitettuun lakien harmonisointiin: »Sopimuspuolten on jatkettava lakiyhteistyötä mahdollisimman suuren yhdenmukaisuuden saavuttamiseksi yksityisoikeuden alalla» (4 art.), »Sopimuspuolten olisi pyrittävä yhdenmukaistamaan rikosta ja rikoksen seuraamuksia koskevat säännöksensä» (5 art. 1 mom.), ja »Sopimuspuolten on pyrittävä muunkin kuin edellä mainitun lainsäädännön keskinäiseen yhtenäistämiseen sellaisilla aloilla, joilla tämä näyttää tarkoituksenmukaiselta» (6 art.).

Mutta vaikkei välitettäisi tästä sopimuksesta — senkin tapaisia lausuntoja on esitetty — voidaan esittää monta muuta painavaa argumenttia lainsäädännön yhtenäistämisen puolesta.

Voidaan ensinnäkin huomauttaa siitä, että pohjoismaisen yhteistyön tuloksena syntynyt laki useimmiten on laadullisesti parempi kuin puhtaasti kotimaiselta pohjalta tehty laki; pohjoismaisessa työssä on käytettävissä enemmän ja monipuolisempaa asiantuntemusta ja valmistelu on muutenkin perusteellisempaa.

Mikäli pohjoismaisen lainsäädäntötyön päämääränä on yhdenmukaisen lainsäädännön aikaansaaminen, on sovittava yhteisestä *järjestelmästä* ja terminologiasta. Jo tämä on suuri ja tärkeä saavutus, vaikkei voitaisikaan sopia kaikista lain yksityiskohdista, sillä vain yhteisen järjestelmän pohjalta voimme käydä todella antoisaa keskustelua ja ymmärtää toinen toistamme. Jos sitä vastoin päämääränä on vain jonkin käytännöllisen kysymyksen ratkaiseminen yhdenmukaisella tavalla, yhteistyön tulos on vaatimaton siinäkin tapauksessa, että ratkaisusta sovitaan. Jos päämäärä on vielä vaatimattomampi, esim. vain informointi eri maiden voimassa olevasta oikeudesta ja lähimmistä uudistussuunnitelmista, tuloksetkin ovat sen mukaisia.

On itsestään selvää, että on lukuisia oikeuden aloja, joilla ei tällä hetkellä ole syytä pyrkiä yhtenäiseen lainsäädäntöön kaikissa Pohjoismaissa jo siitä yksinkertaisesta syystä, että tällaiseen työhön käytettävät resurssit ovat rajoitetut; resursseilla tarkoitan henkisiä resursseja enkä taloudellisia, koska pohjoismaisen lakiyhteistyön kustannukset ovat hyvin vaatimatonta luokkaa. Mutta niillä aloilla, joilla meillä jo on jotakuinkin yhtenäinen järjestelmä taikka joilla se on saavutettavissa ilman kohtuuttomia uhrauksia, olisi jatkuvan yhtenäisen lainsäädännön *päämääräksi* asetettava yhtenäisyys. Eri asia on sitten, ettei koskaan saavuteta sataprosenttista yhtenäisyyttä eikä ole syytä huolestua, vaikka jonkin yhteistyöprojektin päättyessä olisi lukuisiakin eroa-

vaisuuksia detaljikysymysten ratkaisuissa. Näihin kysymyksiin voidaan ehkä palata myöhemmässä vaiheessa, ja yhtenäisen ratkaisun löytäminen jo luodun yhtenäisen järjestelmän pohjalta saattaa silloin olla suhteellisen helppoa.

Edellä on ensisijaisesti käsitelty pohjoismaisen lakiyhteistyön tavoitteita. En aio tässä yhteydessä lähemmän puuttua työmenetelmiin. Edellä mainitussa lakimieskokouksessa esitin eräitä ajatuksia näiden menetelmien parantamiseksi; ilmeistä on, että niitä olisi monessa suhteessa perinpohjin parannettava, jotta yhteistyö tuottaisi toivottuja tuloksia.

Tässä tulkoon lopuksi tyydytyksellä mainituksi, että Pohjoismaiden neuvoston juridinen valiokunta nyttemmin on päättänyt käydä lakiyhteistyötä koskevaa periaatekeskustelua. Perusteettomaksi optimismiksi ei voitane leimata toivomusta, että nämä keskustelut johtaisivat pohjoismaisen oikeusyhteyden jatkuvaan vahvistamiseen. Siitä, että meille kaikille olisi tästä hyötyä, tuskin olemme eri mieltä.

Raimo Pekkanen

Naapuruussuhdelaki ja ympäristönsuojelu

I. Eräistä naapuruussuhteista annetun lain (NaapL) 17 §:ään sisältyvää immissiokieltoa on korkeasta iästään huolimatta edelleenkin pidettävä ilmansuojelun ja meluntorjunnan kannalta keskeisenä säännöksenä.[1] Tämän kiellon ja NaapL:ssa säädettyjen menettelytapojen suhde rakennuslain (RakL) säännöksiin on eräiden viimeaikaisten KHO:n ratkaisujen valossa saanut mielenkiintoisia lisäpiirteitä, joita pyrin seuraavassa kartoittamaan.

NaapL 17 §:ssä säädetyn immissiokiellon tulkinnasta riittänee tässä vain toteamus siitä, että kiellettyjä tämän lainkohdan mukaiset immissiot ovat vain siinä tapauksessa, että niistä aiheutuu pysyväistä ja kohtuutonta rasitusta. Kohtuuttomana ei rasitusta kuitenkaan voida pitää, jos se paikallisten olosuhteiden mukaan ei ole tavaton tai odottamaton taikka jos naapuruussuhde syntyi vasta rasituksen alkamisen jälkeen. KHO:n käytännöstä mainittakoon, että kolmen vuoden ajaksi perustettavasta kivenmurskaamosta katsottiin aiheutuvan pysyväistä kohtuutonta rasitusta.[2]

Välittömänä syynä immissiokiellon säätämiseen NaapL:ssa olivat teollisuuden, erityisesti selluloosateollisuuden lähistöllä oleville kiinteistöile aiheuttamat haitat. Säännöstä vamisteltaessa lähdettiin omistajan periaatteessa rajoittamattomasta oikeudesta käyttää hyväkseen kiinteistöään. Omistusoikeutta pidettiin kuitenkin tarpeellisena rajoittaa ympäristön, lähistöllä olevien muiden kiinteistöjen hyväksi.

---

[1] Ilmansuojelua ja meluntorjuntaa koskevasta nykyisestä lainsäädännöstä ks. tarkemmin *Rytkölä*, Ympäristönsuojelu ja lainsäädäntö, Porvoo 1971 ja siinä mainittu kirjallisuus.

Jäljempänä oleva esitykseni perustuu hallintotuomioistuinten jatkokoulutuskursseilla 7. 11. 1972 pidettyyn esitelmään.

[2] KHO 20. 10. 1971 t. 4379.

Kysymyksenasettelu oli siis yksityisoikeudellinen. Huomattakoon, että NaapL säädettiin tavallisena lakina.[3]

Kohtuutonta pysyvää rasitusta tuottavan laitoksen tai varaston omistaja voidaan NaapL 23 §:n nojalla velvoittaa lopettamaan liike tai viemään varasto pois.[4] Immissiokieltoa rikkova voidaan myös määrätä määräpäivään mennessä poistamaan aiheuttamansa rasitus.[5] Haitan aiheuttajan on myös korvattava aiheuttamansa vahinko tai haitta, vaikka vahinko ei olisikaan aiheutunut huolimattomuudesta tai laiminlyönnistä. Immissiokiellon rikkomisesta aiheutuvat, edellä mainitut vaatimukset käsitellään riita-asioina yleisissä tuomioistuimissa.

NaapL:ssa kiellettyyn immissioon liittyviä seuraamuksia voidaan kuitenkin rajoittaa NaapL 18 ja 19 §:ssä säädetyn menettelyn avulla. Sellaisen laitoksen tai varaston perustaminen, josta saattaa aiheutua NaapL 17 §:n vastaista immissiota, edellyttää NaapL 18 §:n mukaan maistraatin, järjestysoikeuden tai rakennuslautakunnan päätöstä siitä, kuinka lähelle naapurin maata laitos saadaan perustaa, jotta siitä ei aiheutuisi naapurille kohtuutonta rasitusta. Menettelyyn ryhdytään hakemuksesta, johon on liitettävä laissa tarkemmin määrätyt selvitykset. Ennen päätöksen antamista on asiassa suoritettava NaapL 19 §:ssä tarkemmin säädetty paikalliskatselmus, johon naapurit on kutsuttava ja josta on myös ilmoitettava kunnallisista kuulutuksista säädetyllä tavalla. Menettely saattaa johtaa myös siihen, ettei laitoksen sijoittamisen esitetylle paikalle katsota lainkaan olevan mahdollista.

Jos laitos saattaa tuottaa rasitusta laajalle alueelle tai jos sitä muutoin ei saa perustaa ilman lääninhallituksen lupaa, kuuluu hakemuksen ratkaiseminen lääninhallituksen toimivaltaan (NaapL 18[2] §).

NaapL 18 §:n mukaisen sijoittamispäätöksen tärkein oikeusvaikutus on siinä, että laitoksen omistajaa ei voida velvoittaa lopettamaan immissiota aiheuttavan laitoksen toimintaa eikä viemään varastoa pois (NaapL 21 §). Sen sijaan hänet edelleenkin voidaan velvoittaa pitämään huolta siitä, että rasitus saatetaan lakkaamaan, minkä lisäksi hänet voidaan velvoittaa korvaamaan vahinko ja muu haitta siihen asti kunnes rasitus on lakannut. Menettelyn tarkoituksena on siis laitoksen omistajan ja naapurien välisten yksityisoikeu-

---

3 Ks. *Sainio,* Elinkeinotoiminnan harjoittamisesta johtuvat suhteet naapureihin Suomen yksityisoikeuden mukaan, Tampere 1929, s. 68, 81 s., 110.

4 Ks. *Sainio* emt. s. 124 ss. sekä KKO 1959 II 12 ja 1962 II 55.

5 Ks. *Sainio* emt. s. 127, 133 ss. sekä KKO 1934 II 175, 1934 II 606 ja 1954 II 64.

dellisten suhteiden järjestäminen. Kun mahdollisuus vaatia eräitä muutoin käytettävissä olevia yksityisoikeudellisia seuraamuksia menettelyn johdosta estyy, muodostuu laitoksen omistajan asema näin ollen entistä turvatummaksi.

NaapL 18 §:n sanamuodon mukaan näyttäisi siltä, että edellä tarkoitettu päätös olisi aina haettava, jos laitoksesta saattaa aiheutua kiellettyä rasitusta. Kun ainoana seurauksena hakematta jättämisestä on se, että laitoksen omistaja ei saavuta edellä tarkoitettua etua, on NaapL:ia säädettäessä ilmeisesti luvan hakeminen jätetty laitoksen perustajan harkintaan.[7]

II. Rakennusasetuksen (RakA) 76 § on sanamuodoltaan varsin lähellä NaapL 17 §:ää. Säännös kieltää sijoittamasta asuntotontille tai yleisen rakennuksen tontille laitosta, josta saattaa immission johdosta aiheutua pysyväistä kohtuutonta rasitusta tontilla tai lähellä asuville. Tällaista tonttia ei myöskään saa käyttää ympäristöä rumentavaan tai häiritsevään varastoimiseen. RakA 76 §:n säännöksiä on sovellettava myös rakennuskaava- ja rantakaava-alueella (RakA 134 ja 145 e §).

Rakennuslainsäädännön immissiota koskeviin säännöksiin on syytä lukea myös RakA 53[2] § 2 kohta sekä 125[2] §:n 4 kohta, joiden mukaan rakennus on sijoitettava siten, ettei se aiheuta tarpeettomasti haittaa naapuritonteille tai lähellä sijaitseville kiinteistöille.

III. Immissioita koskevasta KHO:n aikaisemmasta käytännöstä voitaneen yleisesti todeta, että KHO on katsonut voivansa soveltaa vain selvästi julkisoikeuden piiriin kuuluvia säännöksiä, joita ovat edellä mainittujen rakennuslainsäädäntöön kuuluvien säännösten lisäksi ennen kaikkea terveydenhoitolain säännökset. Sen sijaan NaapL 17 §:ään sisältyvää immissiokieltoa enempää kuin tämän lain 18 ja 19 §:n säännöksiäkään ei ole katsottu voitavan soveltaa hallinnollisessa lainkäytössä.

Niinpä esimerkiksi ratkaisussa KHO 1963 A II 166, jossa naapurit valittivat viemäriveden puhdistuslaitoksen rakennusluvan myöntämisestä sillä perusteella, että laitoksesta leviävä haju aiheutti heille haittaa ja rasitusta, LO hylkäsi valituksen viitaten NaapL 17, 18 ja 19 §:ään. KHO puolestaan jätti tämän lopputuloksen pysyväksi RakA 125 §:n nojalla.

---

[7] Ks. *Sainio* em. teos s. 105.

Ratkaisussa KHO 1963 A II 286 naapuritilojen omistajat valittivat tanssilavan rakennusluvasta sillä perusteella, että tanssilavasta aiheutuisi heille kohtuutonta rasitusta eikä asiassa oltu menetelty NaapL 19 §:ssä säädetyssä järjestyksessä. KHO katsoi, ettei myönnettyä rakennuslupaa voida valittajien vaatimilla perusteilla lain mukaan kumota hallinnollisen lainkäytön järjestyksessä.

KHO:n aikaisemman käytännön kannalta ovat mielenkiintoisia myös eräät ampumaradan perustamislupaa ja ampumaradan käytön kieltämistä koskevat päätökset. Ratkaisussa 1967 A II 45 KHO nimenomaan totesi päätöksessään, ettei vaatimusta ampumaradan perustamisluvan kumoamisesta sillä perusteella, että radasta aiheutui NaapL 17 §:ssä tarkoitettua pysyväistä kohtuutonta rasitusta, voitu tutkia ja ratkaista hallintolainkäytön järjestyksessä. Myöskään ampumaradan käytön kieltämistä sillä perusteella, että ampumatoiminnasta aiheutui valittajille kohtuutonta rasitusta, ei voitu käsitellä hallintolainkäytön järjestyksessä (KHO 1969 A II 123).

KHO:n edellä selostettu aikaisempi käytäntö on ilmeisesti perustunut siihen, että NaapL:n on katsottu olevan yksityisoikeuden piiriin kuuluva laki, jonka säännöksillä on järjestetty naapureiden välisiä yksityisoikeudellisia oikeussuhteita, ja jonka soveltamisesta aiheutuvat riidat ratkaistaan yleisissä tuomioistuimissa. Myös NaapL 17 §:n immissiokieltoa on, siitä aiheutuvat oikeusvaikutukset huomioon ottaen, pidetty puhtaasti yksityisoikeudellisena normina, jota ei ole voitu soveltaa hallintomenettelyssä.

IV. KHO:n eräissä viimeaikaisissa ratkaisuissa on omaksuttu NaapL:n säännöksiin nähden kokonaan uusi ajattelutapa. Ratkaisussa KHO 12. 10. 1971 t. 4229 järjestysoikeus oli myöntänyt rakennusluvan sikalarakennuksen rakentamista varten. Naapurit, joista yhden rakennuspaikka sijaitsi n. 50 metrin päässä sikalasta ja muiden n. 80—450 m:n päässä siitä, vaativat lupapäätöksen kumoamista viitaten rakennuslakiin ja NaapL:iin mm. sillä perusteella, että sikalasta aiheutui haittaa erityisesti hajun muodossa. LO katsoi, ettei niillä naapureilla, jotka sijaitsivat 80—450 m:n etäisyydellä sikalasta, ollut RakL 138 §:n nojalla valitusoikeutta asiassa, ja hylkäsi tutkimansa valituksen RakA 53 §:n nojalla. KHO totesi päätöksessään edellä mainittujen kauempana asuvien naapureiden perustaneen valituksensa mm. siihen, että sikalasta tulee aiheutumaan NaapL:ssa tarkoitettua haittaa heidän kiinteistöilleen tai huoneistoilleen. Kun

JO:n päätöksen niin ollen on katsottava välittömästi koskevan heidän oikeuttaan, eikä LO:n olisi tullut jättää mainitsemillaan perusteilla valituksia tutkimatta, KHO tutki valitukset välittömästi ja katsoi, »ettei järjestysoikeuden olisi tullut antaa kysymyksessä olevaa rakennuslupaa selvittämättä, saattaako kysymyksessä olevan sikalan rakentamisesta ennakolta arvostellen aiheutua sellaista haittaa, josta säädetään NaapL 17 §:ssä», sekä kumosi ja palautti asian JO:lle. KHO:n päätöksessä viitataan myös siihen, että JO:n tulee mainittua kysymystä selvittäessään olosuhteiden niin vaatiessa ryhtyä NaapL 19 §:ssä säädettyyn menettelyyn.

KHO:ssa on äskettäin ratkaistu toinen rakennuslupaa koskeva asia (KHO 2. 10. 1972 t. 3721), jossa myös on kysymys sikalarakennuksesta ja jossa NaapL:n säännöksien soveltaminen on saanut lisävalaistusta. KHO katsoi päätöksessään, että sikalasta voi aiheutua NaapL 17 §:ssä tarkoitettua rasitusta. Tämän vuoksi oli ennen rakennuslupa-asian ratkaisemista tai sen yhteydessä NaapL 18 ja 19 §:ssä säädettyä menettelyä noudattaen ratkaistava, estävätkö NaapL 17 §:n säännökset sikalan sijoittamista alueelle tai kuinka lähelle naapurin maata se saadaan sijoittaa. Kun tätä menettelyä ei oltu noudatettu, KHO palautti asian rakennuslautakunnalle, jonka tuli, varattuaan hakijalle tilaisuuden hakemuksensa täydentämiseen myös NaapL 18 §:ssä tarkoitettua menettelyä koskevaksi, ottaa asia uudelleen käsiteltäväkseen.

Selostettua NaapL:n tulkintaa on noudatettu myös eräässä viimeaikaisessa ampumaradan perustamislupaa koskevassa KHO:n ratkaisussa (KHO 19. 6. 1972 t. 2471). Tässä tapauksessa KHO kumosi LH:n päätöksen, jolla haettu lupa oli myönnetty ja hylkäsi hakemuksen viitaten NaapL 17[1] §:ään sekä ampumaratojen laittamisesta ja kunnossapidosta 21. 11. 1915 annetun asetuksen 15 §:ään, koska kysymyksessä oleva ampumarata tulisi sijaitsemaan niin lähellä valittajan asuinpaikkaa, että ammunnasta johtuvan paukkeen on olosuhteet huomioon ottaen katsottava aiheuttavan hänelle pysyväistä kohtuutonta rasitusta.

Selostetut KHO:n ratkaisut koskevat NaapL:n säännöksien soveltamista rakennuslupaa ja ampumaradan perustamislupaa koskevissa asioissa. Mielestäni nämä ratkaisut ilmaisevat laajemmallekin ulottuvan tulkintalinjan. KHO:n lähtökohtana näyttäisi olevan se, että NaapL 17 § ilmaisee immissiokieltoa koskevan yleisen periaatteen, jota ei ole sovellettava ainoastaan naapurikiinteistöjen välisiä

yksityisoikeudellisia oikeussuhteita järjestettäessä, vaan myös hallintomenettelyssä ja hallintolainkäytössä. Hallintoviranomaisten tulee tämän käsityksen mukaan ottaa kielto huomioon toiminnassaan eivätkä viranomaiset saa ryhtyä sellaiseen hallintotoimeen taikka myöntää sellaisia hallintolupia, joiden seurauksena jo ennakolta arvioiden saattaa olla NaapL 17 §:ssä säädetyn immissiokiellon rikkominen siitä aiheutuvine seuraamuksineen. Näin laajasti ymmärrettyinä KHO:n päätökset merkitsevät immissiokiellon soveltamisalan olennaista laajentamista ja siten myös ilmansuojelun ja meluntorjunnan tehostumista. Voisi myös ajatella, että tähän laajentumiseen ehkä on osaltaan vaikuttanut muun ilmansuojelua ja meluntorjuntaa koskevan lainsäädännön jokseenkin täydellinen puuttuminen.

Arvosteltaessa NaapL 17 §:n soveltamisalan laajentumisen merkitystä erityisesti rakennuslupa-asioissa joudutaan vertailemaan toisiinsa NaapL 17 §:n ja RakA 76 §:n soveltamisaloja. Tällöin voidaan ajatella, että RakA 76 § uudempana säännöksenä, joka koskee nimenomaan rakentamista, sivuuttaisi NaapL 17 §:n. Asemakaava-alueella oleviin asuntotontteihin ja yleisten rakennusten tontteihin sekä rakennuskaava- ja rantakaava-alueilla sovellettaisiin tämän tulkinnan mukaan vain RakA 76 §:ää, kun taas NaapL 17 §:n soveltamisalan muodostaisivat muut alueet, ennen kaikkea haja-asutusalueet. Jos taas katsotaan, että NaapL 17 §:ää ja RakA 76 §:ää voidaan soveltaa rinnakkain, merkitsee tämä kanta käytännössä vain sitä, että myös niillä alueilla, joille rakentamisessa on sovellettava RakA 76 §:ää, on rakennuslupa-asian yhteydessä tarpeen vaatiessa ryhdyttävä NaapL 18 ja 19 §:ssä säädettyyn menettelyyn. Oikeuskäytännöstä mainittakoon, että KHO katsoi eräässä verstasrakennuksen rakentamista koskevassa rakennuslupa-asiassa, ettei rakennustoimenpiteen huomioon ottaen, että tilat, joille rakennuslupa oli myönnetty, kuuluivat vahvistetussa rakennuskaavassa käsiteollisuutta varten käytettävään korttelialueeseen, voitu katsoa aiheuttavan NaapL 17 §:ssä tarkoitettua pysyväistä kohtuutonta rasitusta naapurille (KHO 17. 10. 1972 t. 4006). Tässä tapauksessa katsottiin siis voitavan soveltaa NaapL:ia myös rakennuskaava-alueella. Päätöksestä käy myös ilmi, ettei mahdollisuudella soveltaa NaapL:ia teollisuustontteihin ole käytännössä kovin suurta merkitystä naapurille, koska teollisuustontille rakennettavasta laitoksesta aiheutuvaa immissioita ei ainakaan ilman erityisiä syitä voitane pitää NaapL 17^2 §:ssä tarkoitetulla tavalla tavattomina taikka odottamattomina.

V. Immissiokielto perustuu myös hallintomenettelyssä NaapL 17 §:n säännöksiin, joten kiellettynä voidaan pitää vain sellaista kiinteistön käytöstä johtuvaa immissiota, josta aiheutuu naapurikiinteistölle tai huoneustolle pysyväistä kohtuutonta rasitusta. Rasituksen kohtuuttomuutta arvioitaessa on huomiota kiinnitettävä myös NaapL 17^2 §:ään. Hallintolupaa, esim. rakennuslupaa myönnettäessä ei kuitenkaan ole kysymys jo olemassa olevan rasituksen arvioinnista, vaan siitä, saattaako luvan antaminen ennakolta arvioiden johtaa NaapL 17 §:n mukaiseen pysyvään kohtuuttomaan rasitukseen. Tämä arviointi on suoritettava käsillä olevan aineiston perusteella, prima facie, ennakkokysymyksen luonteisena ratkaisuna.

Jos rakennuslupa-asiassa, jota seuraavassa käytän esimerkkinä, rakennuslautakunta päätyy siihen, että rakentaminen epäilyksittä johtaa kiellettyyn immissioon, voidaan lupahakemus lisäselvityksiä hankkimatta hylätä tällä perusteella. Tähän tulokseen KHO päätyi edellä mainitussa ampumaradan perustamislupaa koskevassa asiassa (KHO 19. 6. 1972 t. 2471). On kuitenkin korostettava sitä, että rasituksen syntymisen tulee tällöin olla selvää ja kiistatonta. Jos taas on ilmeistä, ettei rakentaminen voi johtaa kiellettyyn immissioon, voidaan lupa tietysti myöntää. Tällöin ei päätöksestä tarvitse ilmetä, että rakennuslautakunta ennakkokysymyksenä on ottanut kannan myös immissiokysymykseen. Näinhän yleensäkin menetellään ennakkokysymyksiä tutkittaessa.

Mutkikkaammaksi muodostuu tilanne siinä tapauksessa, että rakentamisesta tosin aiheutuu immissiota, mutta on epäselvää, muodostuuko immissio naapureille pysyväiseksi kohtuuttomaksi rasitukseksi. Rakentaminen saattaa tällöin siis olla NaapL 17 §:n vastaista ennakolta arvioiden. Tässä tilanteessa on KHO:n kannan mukaan joko ennen lupahakemuksen ratkaisemista taikka sen yhteydessä NaapL 18 ja 19 §:n mukaista menettelyä käyttäen selvitettävä, estävätkö NaapL 17 §:n säännökset rakennuksen sijoittamisen alueelle tai kuinka lähelle naapurin maata se saadaan sijoittaa.

NaapL 18 ja 19 §:n säädetty menettely ei ole tarpeen silloin, kun laitoksen perustamiseen annetaan julkinen viranomaisen lupa (NaapL 20 ja 22 §). NaapL:n valmistelutöistä käy ilmi, että julkisen viranomaisen luvalla tarkoitettiin tuolloin varsinaista toimilupaa, konsessiota. Esimerkkinä mainittiin lupa yksityisen rautatien perustamista varten.[8] Kun KHO on asettunut sille kannelle, että rakennuslupa-

[8] Ks. *Sainio* em. teos s. 112.

asiassa on tarpeen vaatiessa ryhdyttävä NaapL:ssa tarkoitettuun menettelyyn, merkitsee tämä kannanotto samalla sitä, ettei rakennuslupaa ole pidettävä NaapL 20 §:ssä tarkoitettuna julkisen viranomaisen lupana.

Jos rakennuslupa-asiassa joudutaan käyttämään NaapL 18 §:n mukaista menettelyä, tämä merkitsee kahden alunperin eri tarkoituksia varten säädetyn menettelyn kumulointia. Rakennuslupa-asian yhteydessä suoritetaan NaapL 19 §:ssä säädetty paikalliskatselmus ja annetaan NaapL 18 §:ssä säädetty päätös rakennuksen sijoittamisesta alueelle. Kumulointi ei tietysti ole tarpeen siinä tapauksessa. että NaapL:n mukainen menettely on suoritettu jo ennen rakennusluvan hakemista.

Viranomaisten toimivallan kannalta kumulointi ei yleensä tuota vaikeuksia, koska sekä rakennusluvan että NaapL 18 §:ssä tarkoitetun päätöksen antamat samat viranomaiset. Myös muutoksenhakutie on kummassakin tapauksessa sama (NaapL 19^4 §). NaapL 18^2 ja 19^2 §:n mukaan asia kuuluu kuitenkin lääninhallitukselle silloin, kun laitos saattaa tuottaa rasitusta laajalle alueelle. Kun rakennusluvan myöntäminen näissäkin tapauksissa kuuluu rakennuslautakunnalle, järjestysoikeudelle tai maistraatille, täytynee käytännössä menetellä siten, että rakennuslupa-asian käsittely keskeytetään, immissiokysymys alistetaan lääninhallitukselle ja rakennuslupa-asia käsitellään vasta sen jälkeen kun lääninhallituksen päätös on annettu.

NaapL 18 §:ssä säädetyn menettelyn vireilletulo edellyttää hakemusta, jonka tekeminen on hakijan harkinnassa. Jos rakennuslupa-asiassa todetaan kielletyn immission vaara, on hakijalle varattava tilaisuus täydentää rakennuslupahakemustaan NaapL 18 §:n mukaista menettelyä koskevaksi. Hänen tulee myös esittää mahdollisesti tarvittavat, NaapL 18 §:n mukaiset lisäselvitykset. Erityisen hakemuksen vaatiminen näyttäisi kuitenkin tarpeettomalta. Riittävänä on mielestäni pidettävä, että hakija antaa suostumuksensa menettelyyn ja että rakennuslautakunnalla on käytettävissään tarpeelliset tiedot. Tällainen täydentäminen on tarpeen siitäkin syystä, että hakijan on suoritettava paikalliskatselmuksesta aiheutuvat kustannukset. Jos hakija ei anna suostumustaan tai ei toimita tarvittavia tietoja, täytynee lupahakemus hylätä sillä perusteella, että rakentamisesta saattaa aiheutua NaapL 17 §:ssä tarkoitettua rasitusta eikä ole esitetty selvitystä siitä, estävätkö NaapL 17 §:n säännökset rakentamisen tai kuinka lähelle naapurin maata rakennus saadaan sijoittaa.

Jos rakennuslupa on myönnetty rakennuslainsäädännön ja NaapL 18 §:n mukaisen menettelyn kumuloinnin jälkeen, liittyvät tällä tavoin annettuun rakennuslupaan ilmeisesti kummankin lain mukaiset oikeusvaikutukset. Siinä tapauksessa, että rakennusluvan perusteella rakennetusta laitoksesta myöhemmin todetaan aiheutuvan pysyväistä kohtuutonta rasitusta, voidaan omistaja tuomita huolehtimaan siitä, että rasitus lakkaa sekä suorittamaan vahingonkorvausta. Sen sijaan häntä ei voida NaapL 21 §:n perusteella velvoittaa lopettamaan laitoksen toimintaa tai viemään varastoa pois, koska laitos oli perustettu noudattaen NaapL 18 §:n mukaista menettelyä. Rakennuslainsäädäntöön liittyviä seurauksia tämän lain säännöksien rikkomisesta voidaan luonnollisesti myös soveltaa.

Rakennuslupahakemuksen hylkäämisestä välittömästi NaapL 17 §:n perusteella tai sen johdosta, ettei hakija suostu NaapL 18 §:n mukaiseen menettelyyn immissiovaaran selvittämiseksi, ei sensijaan voine aiheutua NaapL:n soveltamiseen ulottuvia oikeusvaikutuksia. Hakemus on tällöin käsitelty yksinomaan rakennuslupaa koskevana ja hylätty yleisenä immissiokieltonormina pidettävän NaapL 17 §:n nojalla. Tämän päätöksen estämättä hakija voi tietysti pyytää NaapL 18 §:n mukaista menettelyä ja myös hakea rakennuslupaa uudelleen.

Myöskään rakennusluvalla, joka on myönnetty noudattamatta NaapL 18 §:n mukaista menettelyä, ei voine olla NaapL:n soveltamiseen ulottuvia oikeusvaikutuksia. Kysymystä immission vaarasta on tällöinkin harkittu yksinomaan ennakkokysymyksenä rakennuslupa-asiassa eikä tällaisella kannanotolla voi olla mitään sitovaa vaikutusta mahdollisessa NaapL:n mukaisessa menettelyssä tai oikeudenkäynnissä. Niinpä esimerkiksi ampumaradan käyttäminen voidaan myönnetyn rakennusluvan estämättä kieltää NaapL:ssa säädetyssä järjestyksessä yleisessä tuomioistuimessa ajetulla kanteella (ks. KHO:n edellä selostettu ratkaisu 1969 A II 123).

Valitusoikeus rakennuslupaa koskevasta päätöksestä on RakL 138 §:n mukaan sillä, jonka oikeutta päätös välittömästi koskee, ja viereisen tai vastapäätä olevan tontin tai rakennuspaikan haltijalla. Valitusoikeus on siis hyvin tiukasti rajoitettu ja koskee alueellisesti ahdasta piiriä. NaapL:n mukaan valitusoikeus sensijaan näyttäisi olevan huomattavasti laajempi. Valitusoikeus on NaapL 23 §:n mukaan rasituksesta kärsivällä, jolla tarkoitettaneen NaapL 17 §:n nojalla sellaista, joka »lähistöllä» omistaa maata tai huoneiston taikka jonka etuihin asia muuten saattaa koskea. Edellä selostetussa KHO:n

päätöksessä 12. 10. 1971 t. 4229 on valitusoikeuden katsottu olevan jopa 450 m. päässä olevilla naapureilla, jotka valittivat sillä perusteella, että rakentaminen aiheuttaa NaapL:ssa tarkoitettua haittaa. Päätöksen katsottiin koskevan välittömästi heidän oikeuttaan. Tässä tapauksessa, jossa siis ei oltu menetelty NaapL 18 §:ssä säädetyllä tavalla, valitusoikeus perustui RakL:n säännöksiin, niin kuin luonnollista onkin. Kun valitusperusteena kuitenkin oli laajalle ulottuva hajuimmissio, katsottiin päätöksen välittömien vaikutuksien ulottuvan laajemmalle alueelle kuin rakennusasioissa yleensä. Valittamiseen oikeutettujen piiri vaihtelee näin ollen valitusperusteesta riippuen. Laajimmillaan valitusoikeus näyttäisi olevan silloin, kun valitusperusteena on alueellisesti laajalle ulottuva ilman saastumisesta tai melusta johtuva rasitus.

Niissä tapauksissa taas, joissa rakennuslupamenettelyyn on kumuloitu NaapL 18 §:n mukainen menettely joudutaan kysymään, noudatetaanko valitusoikeutta määriteltäessä RakL 138 §:ää vai NaapL:ia. Kun rakennuslupapäätökseen sisältyy tällöin myös NaapL 18 §:ssä tarkoitettu ratkaisu, voitaisiin ajatella, että valitusoikeutta olisi arvosteltava kummankin ratkaisun osalta erikseen. Kun menettely myös muutoksenhakuasteessa jatkuu kumuloituna ja kun sen tarkoituksena on rakennuslupahakemuksen ratkaiseminen, ei tällainen kaksijakoisuus tunnu aiheelliselta. Omasta puolestani lähtisin tässäkin tapauksessa RakL:ssa säädetystä valitusoikeudesta, mutta päätöksen välittömiä vaikutuksia arvosteltaessa ottaisin huomioon immissiovaikutuksen laajan välittömän ulottuvuuden. Näin ajatellen ei näissä tapauksissa enää jääne asiallista eroa RakL 138 §:n ja NaapL 17 §:n säätämän valitusoikeuden välille.

VI. Käsitykseni mukaan KHO:n edellä selostettu tulkintalinja merkitsee huomattavaa edistysaskelta ilmansuojelun ja meluntorjunnan käytännöllisessä toteuttamisessa erityisesti rakentamisen yhteydessä. Kun linja on jouduttu omaksumaan tuomioistuimen päätöksellä, siitä aiheutuvat lukuisat tulkintakysymykset jäävät myös oikeuskäytännön ratkaistaviksi. Muutamia niistä olen edellä jo kosketellut. Ympäristönsuojelun kokonaisuuden kannalta NaapL 17 §:n soveltamisalan laajentamista on kuitenkin pidettävä vain hätätilassa annettuna tekohengityksenä, jolla on saavutettu osittainen parantuminen. Tämä ei poista sitä, että uudenaikaisen ja tehokkaan ilmansuojelua ja meluntorjuntaa koskevan lainsäädännön aikaansaaminen maahamme on edelleen välttämätöntä.

Eero Routamo

Vahingonkorvausoikeuden jaottelusta korvausperusteiden nojalla

1. Lähtökohtia

Huolimatta muutamien viime vuosien aikana tapahtuneesta myönteisestä kehityksestä voidaan vahingonkorvausoikeutta Suomessa pitää heikosti kehittyneenä sekä lainsäädännön että tutkimuksen osalta. Varsinaisen perussäännöstön muodostaa edelleen RL:n 9 luku harvoine määräyksineen eikä vahingonkorvauksen erikois-oppikirjaa tai käsikirjaa ole. Skandinavian maihin nähden olemme sikäli jäljessä, että Tanskassa ja Ruotsissa on parikin ja Norjassa yksi laaja vahingonkorvauksen yleisteos.[1]

Viime vuonna ilmestyi pari teosta, joissa kiinnitettiin huomiota vahingonkorvausoikeuden systematisointiin oikeustieteessä. Teoksessaan Huoltajan tuottamusperusteinen korvausvastuu kiinnittää *Kämäräinen* huomiota niihin eroihin, joita korvausoikeuttamme käsitelleiden kirjoittajien systematiikassa esiintyy.[2] *Taxell* toteaa Avtal och rättskydd-teoksensa vahingonkorvausta koskevan jaksonsa alussa jaottelun osalta: 'På basen av förekommande skiljaktigheter kan man indela ersättningsformerna på olika sätt. Någon vedertagen systematik finns inte'.[3]

Vuonna 1970 valmistui meillä lainvalmistelukunnan ehdotus vahingonkorvausta koskevaksi lainsäädännöksi, josta laintarkastuskunta

---

[1] Tanskassa *Vinding A. Kruse* Erstatningsretten ja *Stig Jörgensen* Erstatningsret, Ruotsissa *Hj. Karlgren* Skadeståndsrätt ja *Jan Hellner* Skadeståndsrätt sekä Norjassa *Kristen Andersen* Skadeforvoldelse og erstatning. Etenkin Ruotsissa on myös suuri joukko monografioita.

[2] *Kämäräinen, Mikko:* Huoltajan tuottamusperusteinen korvausvastuu s. 2—3.

[3] *Taxell, L. E.:* Avtal och rättsskydd s. 252.

sittemmin antoi lausuntonsa.[4] Ehdotus on samanlainen kuin Ruotsissa viime vuonna säädetty vahingonkorvauslaki (Skadeståndslagen 2. 6. 1972). Tällä hetkellä ei kuitenkaan ole tietoa siitä, johtaako ehdotus meillä lainsäädäntöön. Riippumatta siitä mihin ratkaisuun lainsäädännön osalta päädytään, on vahingonkorvausoikeuden systematiikan analyysi aiheellista vahingonkorvausoikeuden tieteellisen tutkimuksen kannalta. Käytännön ratkaisutoiminnassa näyttävät vahingonkorvausjutut suhteellisesta harvalukuisuudestaan huolimatta[5] aiheuttavan vaikeuksia.

Seuraavassa on tarkoituksena tarkastella oikeustieteellisen systematisoinnin tavoitteita ja vaikutuksia yleensä ja sen jälkeen yrittää selvittää, millä tavoin eräät traditionaaliset korvausoikeutemme jaottelutavat näyttävät palvelevan niitä tavoitteita, joita voidaan pitää mielekkäinä. Koska olen teoksessani Liikennevahinko pyrkinyt selvittämään korvausoikeuden systematiikkaa siltä osin kuin se on rakennettavissa erilaisten *vahinkolajien* varaan,[6] on tarkoituksena tässä keskittyä *korvausperusteiden* mukaan tapahtuvaan jaotteluun.

2. *Oikeustieteen systematiikan tavoitteista yleensä*

Oikeustieteen tehtävistä ja mahdollisuuksista on meillä viimeksi kuluneiden kymmenen vuoden aikana käyty vilkasta, osin kärkeväkin keskustelua. Eräänä näkemyksenä on siinä esitetty ajatuksia, jotka näyttävät perustuvan konstruktioon ensin lainsäädäntö — sitten oikeuskäytäntö — ja viimeksi tutkimus, joka saattaa sisältää yrityksiä lainsäätäjän työn jatkamiseksi tai olla arvovapaata käyttäytymisen selittämistä.[7] Eri yhteyksissä olen suhtautunut tähän näkemykseen kielteisesti. Tapaturmavakuutuslain kehitystä ja soveltamista koskevissa tutkimuksissani olen yhä enemmän tullut vakuuttuneeksi siitä, että em. konstruktio on yksinkertaistamisessaan virheellinen ja antaa väärän kuvan oikeustieteen tutkimuksen tosiasiallisesta funktiosta oikeusjärjestyksen kehittymisessä. Oikeuskäytäntö, tutkimus ja lainsäädäntö näyttävät saavan vaikutteita toisiltaan kai-

---

4. Lainvalmistelukunnan julkaisuja n:o 3, 1970, Laintarkastuskunnan lausunto n:o 3, 1971.

5 Raastuvanoikeuksien ja kihlakunnanoikeuksien tilastoista saa sen käsityksen, että siviiliasioista on vuosina 1955—69 noin 1,5—4 % ollut vahingonkorvausjuttuja. Suomen virallinen tilasto XXIII C: 88 taulu 4.

6 Ks. *Routamo:* Liikennevahinko s. 103.

7 Esim. *Antti Kivivuori:* Suomen vahingonkorvauslainsäädännön kehitys I s. 25—26.

kissa mahdollisissa järjestyksissä siten, että lainsäädäntö saattaa olla joskus primaarista, joskus tutkimuksen tai oikeuskäytännön antamista vaikutteista syntyvää jne.[8] Pohjoismaiseen oikeustraditioon näyttää kuuluvan, että lainsäätäjän työn jatkaminen ja joskus jopa alullepano jää oikeuskäytännön ja oikeustieteen tehtäväksi. Oikeustieteen systematisoinnin tavoitteita ja vaikutuksia on sen vuoksi huolellisesti harkittava silloinkin, kun 'någon vedertagen systematik finns inte'.

Koko oikeusjärjestyksen päämääränä lienee tuottaa hyvää l. oikeata oikeutta yhteiskunnan jäsenille. Tuotteen kelvollisuutta ei voida mitata varsinaisesti objektiivisin mitoin, vaan annetun ratkaisun (lainsäännös, oikeuden päätös, oikeustieteilijän ratkaisusuositus jne.) oikeellisuus koetaan oikeaksi sen arvomaailman avulla, joka meillä on muovaamassa oikeudenmukaisuuden elämyksiämme. Mitä suurempi joukko yhteiskunnan jäsenistä *pitää* ratkaisua oikeudenmukaisena, sitä lähemmäksi 'objektiivista' oikeaa ratkaisua lienee tultu. Käsityksen muodostaminen ratkaisusta edellyttää ensisijaisesti *ymmärtämistä* ja sen vuoksi oikeustieteen ongelmat ovat voimakkaasti sidoksissa kielen ongelmiin. Ymmärrämmekö ratkaisun sisällön ja perustelut?

Oikeustieteellä on kunnioitettavan pitkä ikä verrattuna moniin muihin tieteenaloihin. Sen vuoksi on ymmärrettävää, että sen kieli on pitkälle erikoistunut. Tämä on omiaan lisäämään ymmärtämisvaikeuksia. Lisäksi on otettava huomioon se, ettei oikeuskieli ainakaan toistaiseksi ole kehitettävissä merkitykseltään eksaktiksi ns. suljetuksi kieleksi. Tämän johdosta ymmärtämisvaikeudet lisääntyvät ja ymmärtäminen edellyttää sen vuoksi *koulutusta* — oikeuskielen sisältämän kulttuuriperinteen siirto on välttämätöntä. Ilman sitä ei oikeuskielen ymmärtämiskyky säily ja ratkaisujen ymmärtäminenkin loppuu. Edellytykset ratkaisujen kokemiseksi yksimielisesti 'oikeina' vähenevät silloin oleellisesti. Pelkästään lainsäädännön teknilliset vaatimukset käyvät ylivoimaisiksi, jos lakiin on sisällytettävä kaikkien käytettyjen erikoisilmaisujen merkitysten selitykset. Annetun yleisen ohjeen soveltaminen esiintyviin yksittäisiin tapauksiin vaikeutuu, ellei ohjeen soveltaja kykene laskeutumaan kielen yleistävältä abstraktiotasolta alemmille abstraktiotasoille.[9] Millä tavoin tieteen

---

[8] Ks. *Routamo:* Vastuu työtapaturmasta esim. s. 57, 136—138, 292 ja Tapaturman käsite työssä aiheutuneiden terveydellisten haittojen korvaamisjärjestelmissä, 1972 Tapaturmavakuutus s. 95—100, 125—129.

[9] Vrt. *Routamo:* Sääntötutkimus oikeustieteen osana, 1967 LM 438—440.

systematiikka palvelee kulttuuriperinteen siirtoa = lisää koulutettavan ymmärtämismahdollisuutta?

Systematiikalla voidaan nähdä ainakin seuraavia vaikutuksia tiedon siirtämisessä:

1) Ongelmat jaottuvat osaongelmiksi. Näin voidaan nopeasti erottaa oleellinen epäoleellisesta ja keskittyä puhumaan eri vaiheissa samasta asiasta (esim. kantaja—vastaaja—ratkaisija tilanteessa),

2) Käytettävä kieli yhtenäistyy systematiikan edellyttämän terminologian oppimisessa. Ymmärrettävyys paranee.

3) Tietyn ongelmaryhmän piiriin syntyy helposti yleisiä periaatteita, joiden avulla päätöksenteko automatisoituu.[10]

4) Uusi tieto sijoittuu omaan 'lokeroonsa' ja on sen vuoksi helpommin säilytettävissä, omaksuttavissa ja siirrettävissä.

Näiden ajateltavissa olevien hyödyllisten tulosten valossa voidaan paljastaa myös eräitä systematisoinnin virheitä. Jos osaongelmiin jako tapahtuu erittäin suurella tarkkuudella, voidaan menettää mahdollisuus pääasioiden ja epäoleellisten seikkojen väliseen erotteluun. Jos luokittelun perusteena käytetään muita kuin reaaliseen ratkaisutoimintaan liittyviä seikkoja, ei luokittelu ohjaa osaongelmien mielekkääseen käsittelyyn. Tällaisia 'realistisia' tunnusmerkkejä voivat olla esim. määrätyn lainsäädännön sovellutusalaan kuuluminen, prosessuaalista menettelyä ja todistustaakkaa koskevat säännökset, kiinteät liittymäkohdat samoihin yhteiskunnan ilmiöihin ja muut seikat, joiden vuoksi tiettyyn ryhmään sijoitetuilla ongelmilla on *selvästi hahmottuva ja olennainen keskinäinen yhtäläisyys.* Ellei näin ole, jää systematiikka 'teoreettiseksi' sanan halventavassa merkityksessä.

Käytetyn kielen yhtenäisyys voidaan luoda vain kunnioittamalla riittävästi jo opittua kielenkäyttöä. Systematiikan muuttamisyritys, joka ei tuo oleellista edistystä asioiden hallintaan, ei ole ekonomista. Erään esimerkin määrätynasteisesta epäonnistumisesta tarjonnee molemmissa mainituissa suhteissa Rodhen tarjoama systematiikka teoksessa Obligationsrätt. Asioiden ryhmittelytapa siinä ei ole näyttänyt tarjoavan riittäviä etuja vanhempiin menettelyihin nähden ja on sen vuoksi jäänyt yleistymättä.

---

10 Automaattisesta päätöksenteosta esim. *Leo Törnqvist—Leif Nordberg:* Päätäntätieteen keskeisiä ongelmia s. 16—17.

Kahden jälkimmäisen tavoitteen saavuttamiseksi olisi tarpeen, että luokittelu on mahdollisimman johdonmukainen. Ryhmittelyn tulisi perustua mahdollisimman pitkälle samaan luokitteluperusteeseen (esim. vahinkoluokittelumme poikkeaa tästä periaatteesta liikaa). Luokittelun tulisi myös palvella mahdollisimman laajaa aluetta esim. siten, että se on sama lain, materiaalisen oikeuden ja prosessuaalisen (joskus myös verotuksen) sääntöjen piirissä.

Luokittelulla voi olla myös suoranaisia haittavaikutuksia. Niistä voidaan mainita mm.:

1) Systematiikka sitoo ajattelua siten, että uusikin ilmiö pyritään väkisin sijoittamaan vanhaan luokitteluun.

2) Systematiikka vieroittaa todellisuudesta ja muodostuu helposti itsetarkoitukseksi.

3) Kielen erikoistuminen lisääntyy ja vaatii yhä enemmän erityistä koulutusta.

4) Käsitteet ovat harvoin sopivia kuvaamaan dynaamisia ilmiöitä, jotka oikeudellisissa riitatilanteissa ovat yleisempiä kuin staattiset tilat.

Havainnollisia esimerkkejä edellisistä voidaan oikeustieteen piiristä löytää useita. Esim. ilmiöiden *'luonteen'* tutkiminen, pohdiskelu siitä onko joku sopimus tiettyä *tyyppiä* vai *sui generis,* ovat kahden ensiksi mainitun epäkohdan tuotteita. Epäluulot ja pelko oikeuslaitosta ja lakimiehiä kohtaan johtunevat usein ymmärtämisvaikeuksista.[11] Täsmällisyyteen pyrkiminen koetaan saivarteluna, koska erityiskieltä ei ymmärretä. Eräänä voimakkaana reaktiona kaavamaista ratkaisutoimintaa vastaan voidaan pitää esim. court of law/equity -asetelmaa Englannin oikeuslaitoksessa ja välimiesmenettelyn yleistymistä liikemaailman riitoja ratkaistaessa.

Huolimatta niistä monista hyvistä puolista, joita oikeustieteen systematisointi tarjoaa, on tarvittaessa uskallettava siis luoda uutta. Kriittinen suhtautuminen on tarpeen, mutta sen ei tule yltää siihen kritiikittömyyteen, jota kaiken olemassaolevan muuttamishalu edustaa.

---

[11] Mm. oikeussosiologiset tutkimukset näyttävät osoittavan, että tieto voimassaolevista normeista korreloi voimakkaasti oikeusjärjestyksen hyväksymisen kanssa. Ks. esim. *Adam Podgorecki:* Rättsmedvetandet i ljuset av empirisk forskning, 1972 JFT 345.

3. Vahingonkorvausoikeuden traditionaalisten jaottelujen tarkastelua

Korvausvelvollisuuden peruste?

Kun arvioidaan korvausvelvollisuuden perusteeseen pohjautuvaa vahingonkorvausoikeuden systematiikkaa, on aiheellista ehkä aluksi pyrkiä selvittämään, mitä yleensä tarkoitamme sillä, että korvausvelvollisuus perustuu määrättyyn seikkaan. Tämän ajattelun juuret osoittanee *Hellner* aivan oikein historiaan pohjautuviksi.[12] Vahingonkorvausoikeudella on kiinteät historialliset siteet rikosoikeuden sakkojärjestelmään, josta se vähitellen irtaantui omaksi, lähinnä culpa-ajatteluun perustuvaksi erilliseksi sanktiojärjestelmäksi. Korvausvelvollisuuden perusteiden tarkastelu oli 1800-luvulla sen vuoksi ensi sijassa oikeudenmukaisuusperiaatteiden etsintää; miksi oli oikein, että joku velvoitettiin korvaamaan toiselle aiheutunut vahinko. Oikeudenmukainen seuraamus *rikoksesta* oli rangaistus ja *syyllisyydestä vahinkoon* korvausvelvollisuus. Vahingonkorvausoikeuden irtaantuessa culpa-ajattelusta teknillisen kehityksen myötä löydettiin uusi oikeuttamisperuste, vaaran aiheuttajalle kuului *riski. Lundstedtin* mukana tuli oikeuttamisperusteeksi sittemmin yhteiskunnan hyöty ja *Strahlin* sekä *Ussingin* radikaalien ehdotusten mukana yksilön turvallisuuden tarve, josta yhteiskunnan tuli huolehtia. Missä määrin näihin oikeuttamisperusteisiin nojautuvat systematisoinnit ovat edelleen hyödyllisiä?

Vahingonkorvaus rikos- ja siviiliperusteella

Ensimmäisenä traditionaalisena jakona tarkastelen vastakkainasettelua rikos- ja siviiliperusteisen vahingonkorvauksen välillä. Missä määrin se on edelleen mielekäs ja jakaako se vahingonkorvauksen perusteet kahteen selvästi erillään pidettävään ryhmään? Ensi näkemältä näyttää jako selvältä sikäli, että joskus voidaan vahingon katsoa aiheutuneen rikoksesta ja toisaalta tunnemme useita korvausvastuun perusteita, jotka eivät toteuta rikoksen tunnusmerkkejä. Erityisesti Suomen oikeudessa pitkään säilynyt selvä ero rikos- ja siviiliperusteella esitettyjen vaateiden erilaisesta prosessuaalisesta käsittelystä on antanut aiheen pitää nämä vastuulajit omissa ryhmis-

[12] Ks. Skadeståndsrätt s. 19—22.

sään. Eräissä erikoistilanteissa on raja kuitenkin oikeuskäytännössä hämärtynyt.[13] Kun oikeudenkäymiskaaren 10 ja 14 lukua 14. 1. 1972 (Akok 21/1972) muutettiin siten, että rikokseen perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta OK 14: 8:n mukaan erikseen ajettuna käsitellään riita-asiana, mutta se voidaan ajaa myös rikosasian yhteydessä (ja kannetta 11 §:n mukaan jatkaa riita-asiana, jos todetaan, ettei syytteessä mainittu teko ole rikos) eivät puhtaasti prosessuaaliset syyt enää oikeuta vahingonkorvausperusteiden selvään jakoon otsikossa mainitulla tavalla.

Eräät loogisetkin syyt ovat omiaan herättämään epäilyjä jaon onnistuneisuuden suhteen. Eri kriminalisointitavat saavat epäilemään, että ei ole kovinkaan selkeää ajatella vahingon aina perustuvan rikokseen silloinkaan, kun jonkun rikoksen tunnusmerkistö toteutuu. Ovathan monet kriminalisoinnit nimenomaan sellaisia, että rikos perustuu vahinkoon (esim. RL 21: 5, 35: 1 ja 36: 1) ts. vahingon sattuminen on rikoksen tunnusmerkistön toteutumisen välttämätön edellytys. Toisaalta taas eräät teot ovat rangaistavia riippumatta siitä onko vahinkoa aiheutunut (esim. varomattomuus liikenteessä), jolloin korvausvaatimuksen perustaminen rikokseen on selkeämpää, kun vahinkoa on aiheutettu *samalla* kun rikos on tehty. Joskus taas siviilioikeudelliset korvausperusteet ja rikosoikeudelliset määräykset peittävät toisensa selvästi (esim. korvausvaatimus tavaran virheestä KK 1: 4:n 1 lauseen tai RL 36: 1:n perusteella). Rikosoikeudellisen korvausvastuun tunnusmerkkinä voidaan kuitenkin pitää sitä, että vahinkoa aiheuttavan käyttäytymisen poikkeavuus voimassa olevista normeista todetaan *rangaistussäännösten* perusteella. Jos tämä otetaan luokittelun lähtökohdaksi, saadaan selvästi erottuva vastuuperusteen laji, jonka suhteen johtopäätökset on kuitenkin jätettävä seuraavan jakson loppuun.

Vahingonkorvaus sopimussuhteessa ja sen ulkopuolella

Varsinaiset vahingonkorvausta koskevat esitykset on yleensä rajoitettu koskemaan muuhun kuin sopimukseen perustuvaa korvausvelvollisuutta, joka puolestaan on liitetty sopimusoikeuden piiriin. Tätä erottelua on Pohjoismaissa viime aikoina jossain määrin vieroksuttu; aloitteentekijänä lienee voimakkaimmin Bengtsson.[14] Erot-

[13] Ks. *Jorma S. Aalto:* Rikosprosessilain asiallisesta sovellutusalasta s. 76—80.
[14] Ks. *Bertil Bengtsson:* Om ansvarsförsäkring inom kontaktsförhållanden 1.

telu on nyttemmin Ruotsissa menettänyt yhä merkitystään, kun vahingonkorvauslain henkilö- ja omaisuusvahinkoa koskevat määräykset ovat sekä sopimussuhteeseen että muihin tilanteisiin sovellettavia.[15] Meilläkin voidaan osoittaa alueita, joilla kysymys sopimussuhteen olemassaolosta on merkityksetön korvausvastuulle (esim. jalankulkijan ja maksusta kuljetettavan henkilön oikeus korvaukseen LiikVakL:n nojalla). Teoksessaan Avtal och rättskydd on *Taxell* kuitenkin 'elvyttänyt' sopimukseen perustuvan korvausvastuun erikoisluonteen kiinnittämällä huomiota juuri siihen, että käyttäytymisnormi, jonka loukkaamisesta korvausvastuu syntyy, määräytyy sopimusvastuussa juuri *sopimuksen* perusteella.[16] Taxellin mukaan korvausvastuu *perustuu* sopimukseen ja sopimusrikkomus aktualisoi vastuun. Jos tätä lopputulosta verrataan edellisen jakson ajatuksiin rikosperusteisen vastuun oleellisimmasta tunnusmerkistä, voidaan todeta, että on päädytty *samanlaiseen* luokitteluperusteeseen. Mikäli tässä systematisointimenetelmässä halutaan loogisesti pysyä, on lopputuloksena se, että kahden kahtiajaon sijasta (rikosvastuu—siviilivastuu, sopimusvastuu—sopimuksen ulkoinen vastuu) päädytään kolmijakoon:

1. Rikosperusteinen vastuu. Vastuun perusteena on vahingon aiheuttaminen teolla, joka loukkaa kriminalisointisäännöksen asettamaa käyttäytymisnormia.
2. Sopimusvastuu. Vastuun perusteena on vahingon aiheuttaminen teolla, joka loukkaa sopimuksen perusteella syntynyttä käyttäytymisnormia.
3. Muu korvausvastuu. Vastuun perusteena on vahingon aiheuttaminen teolla, joka loukkaa yleisen huolellisuusvelvollisuuden osoittamaa käyttäytymisnormia (tuottamusvastuu) tai muu peruste (useat eri vastuulajit kirjoitetun lain tai oikeuskäytännön perusteella).

Tuottamusvastuu — presumoitu vastuu — ankara vastuu

Myös otsikon mukaista kolmijakoa voidaan pitää vahingonkorvausoikeudessa traditionaalisena. Kun sitä verrataan edellisiin jaotteluperusteisiin, voidaan todeta, että systematisoinnin lähtökohdat ovat siinä erilaiset. Jaottelun reaaliset lähtökohdat ovat pitkälle prosessuaalisia. Jos vahingonkärsijä joutuu vetoamaan tuottamusvastuuseen, hänen on näytettävä toteen huolimattomuutta ilmentävä

---

15 Ks. *Hellner:* Skadeståndsrätt s. 38.
16 Avtal och rättskydd s. 257—258.

teko tai laiminlyönti. Jos hänen oikeutensa korvaukseen perustuu presumoituun vastuuseen, on vastaajan osoitettava, ettei vahinko johdu hänen huolimattomuudestaan. Ankaran vastuun tilanteissa ei kysymys korvausvelvollisuudesta ratkea huolellisuutta koskevan todistelun perusteella, vaan joudutaan harkitsemaan onko vahinko seurannut tietystä tosiseikastosta kuten vaarallisesta toiminnasta, erilaisten kulkuneuvojen käyttämisestä jne. Ongelmaksi muodostuu silloin mm. tämän jaottelun sovittaminen yhteen edellä olevan kolmijaon kanssa.

Tällä jaolla ei ole merkitystä rikosvastuun piirissä. Teosta, jonka harkitaan tapahtuneen pikemminkin tapaturmasta kuin tuottamuksesta, ei rangaista, eikä ankara vastuu siis tule kysymykseen. Presumoitua rikosvastuuta saattanee esiintyä. Ainakin RVA:n 11 § olisi tuonut rikospresumtion, jos se olisi tullut aikoinaan lakiin tarkoitetussa muodossaan. Säännöshän oli tarkoitettu muotoon: 'Jos siitä, mikä näytetään entiseltä haltijalta viedyksi näpistämisen, varkauden, ryöstön tahi kiristämisen kautta, syntyy riita, ja jos se, jonka haltuun esine on joutunut, todistaa sen ottaneensa vastaan vilpittömässä mielessä, olkoon rangaistuksesta vapaa;...'[17] Yleensä rikosvastuu kuitenkin edellyttää tuottamusta (laajassa merkityksessä, joka käsittää myös tahallisuuden).

Sen sijaan sekä sopimusvastuun että muun korvausvastuun piirissä jako on merkittävä. Tosin Taxell on katsonut voivansa luopua jaosta tuottamusvastuu — presumoitu vastuu, mutta päätyy kuitenkin asiallisesti samaan jakoon termeillä direkt ja indirekt culpa.[18] Edellä esitetyt reaaliset luokittelunäkökohdat, joiden mukaan vastuun syntyminen perustuu prosessuaalisesti selvästi erilaiseen argumentointiin, tukevat kolmijaon käyttämistä luokitteluperusteena. Ilmeisesti luokittelu löytää paikkansa sekä sopimusvastuun että muun vahingonvastuun piirissä niiden sisäisenä jaotteluna.

Oman mielenkiintoisen ongelmansa muodostaa kysymys siitä, kuinka näillä vastuumuodoilla operoidaan eri vastuulajien piirissä. Oman lisänsä tähän keskusteluun tuo Taxell, joka on katsonut, että sopimusvastuun piirissä voidaan em. kolmijako käyttää parhaiten vapautumisperusteiden jaotteluna siten, että sopimusrikkomus sinänsä aktualisoi aina vastuun primaarisesti, mutta rikkonut osapuoli voi joskus vapautua vastuusta joko sen vuoksi, ettei korvauksenvaatija voi osoittaa tuottamusta (direkt culpa) tai että hän itse

---

[17] Ks. tarkemmin *Routamo:* Kaupanvastuu ja oikeudellinen virhe s. 59—61.
[18] Avtal och rättsskydd s. 278.

osoittaa noudattaneensa vaadittavaa huolellisuutta (indirekt culpa).[19] Tämä uusi systematiikka näyttää Taxellin esityksessä menestyvän, mutta vaikealta näyttää sovittaa sitä muun kuin sopimusvastuun alueelle. Jos jaon käyttö näin muodostuu erilaiseksi eri vastuumuotojen piirissä, voidaan sen onnistuneisuus asettaa kyseenalaiseksi. Jos mainitun kolmijaon vastuuperusteita käytetään positiivisesti, voidaan tehdä seuraava ryhmittely:

Rikosvastuu	Sopimusvastuu	Muu korvausvastuu
Kanne riita-asiana	Tuottamuksen perusteella	Tuottamusperusteella
Kanne rikosasiana	Tuottamuspresumtion perusteella	Tuottamuspresumtion perusteella
	Ankaran vastuun perusteella	Ankaran vastuun perusteella

Vastuu itse aiheutetusta — vastuu toisen aiheuttamasta vahingosta

Viimeisenä jaotteluperusteena otan tarkasteltavaksi kysymyksen vastuun sijoittamisesta systematiikkaan sen perusteella, onko kysymyksessä vastaajan itsensä aiheuttama vahinko vai vastuu toisen aiheuttamasta vahingosta. Näin sen vuoksi, että kuten *Kämäräinen* on osoittanut, esiintyy oikeuskirjallisuudessamme eri tapoja tämän vastuun ryhmittelyssä lähinnä suhteessa tuottamus- ja ankaraan vastuuseen.[20]

Teoksessaan Huoltajan tuottamusperusteinen korvausvastuu on *Kämäräinen* lukenut vastuun huollettavan tuottamuksesta ankaran vastuun piiriin lähinnä *Hakulisen* ja *Kivimäen—Ylöstalon* meillä noudattaman systematiikan mukaisesti ja samalla kiinnittänyt huomiota siihen, että allekirjoittanut on määritellyt ankaran vastuun suppeammin. Sekä *Taxell* että *Hellner* erottavat vastuun toisen tuottamuksesta omaksi vastuutyypikseen, joka vaatii erillisen käsittelyn.[21]

Ruotsin vahingonkorvauslaki ja meidän lakiehdotuksemme laajentavat olennaisesti työnantajan vastuuta työntekijän aiheuttamasta virheestä ja esillä olevan ongelman merkitys kasvaa silloin nykyisestään. Jos edellä selvitetyn kolmijaon tuottamusvastuu — presumoitu vastuu — ankara vastuu peruslähtökohdaksi katsotaan ne reaaliset erot, jotka ilmenevät huolellisuutta koskevan selvityksen tärkeydessä, vaikuttaa erillinen käsittely perustellulta. Kuten Taxell esittää, voidaan ajatella kahta vaihtoehtoa. Organisaatioketjussa on vastaa-

19 Avtal och rättsskydd s. 277—330.
20 Vrt. alav. 2 kohdalla edellä.
21 Avtal och rättsskydd s. 330, Skadeståndsrätt s. 94.

jalla ankara vastuu vahingosta (esim. myyjällä hankinnan viivästymisen aiheuttamasta vahingosta ostajalle). Silloin ei ole tarpeen vedota siihen, että vahinko johtuu apulaisen tuottamuksesta.[22] Jos toisaalta organisaatioketjussa vastaaja (esim. perhesuhteessa vanhemmat lasten aiheuttamasta vahingosta) vastaa vain silloin, kun vahinko on aiheutettu tuottamuksella, joudutaan samassa yhteydessä selvittämään sekä huolellisuuden astetta (lapsen, apulaisen ym. osalta) ja lisäksi se korvausperuste, jonka mukaan tuosta tuottamuksesta vastaa toinen henkilö, esim. työnantaja. Näin näyttää siltä, etteivät vastuutilanteet näissä tapauksissa sovi ankaran vastuun piiriin, koska myös tuottamuksen johdosta on esitettävä selvitystä, mutta pelkkä tuottamusvastuun mukainen menettely ei liioin tule kysymykseen. Tässä valossa Taxellin ja Hellnerin systematiikka tekee paremmin oikeutta näiden vastuutilanteiden omaleimaisuudelle.

4. Lopputoteamuksia

Edellä oleva esitys kattaa vastuuperusteisiin perustuvan jaottelun vain osittain. Erityisesti jää auki niiden vastuuperusteiden ryhmittely, jotka sijoittuvat sopimusvastuun ja rikosvastuun ulkopuolelle jäävään suureen ryhmään.

Systematiikan tason osalta voidaan sanoa, että tehdyt jaottelut on tässä suoritettu käyttämällä samanlaista perustetta kunkin luokittelun sisällä. Voidaan myös arvella, että luokittelu on tiettyyn mittaan saakka realistinen sikäli, että erot ryhmien välillä ovat todella käytännön ratkaisutilanteisiin vaikuttavia.

Vastuuperusteiden nojalla tapahtuvan selvittelyn haittana on sen staattisuus. Siinä ei oteta huomioon vahinkotapahtuman dynaamisuutta, joka ilmenee erilaisia vahinkoja sisältävinä tapahtumasarjoina, joiden osalta korvauspäätöksiä joudutaan antamaan tapahtumien ollessa edelleen muuttuvassa tilassa (esim. korvausta ansion menetyksestä jne). Erottelu on myös vaikeasti sovitettavissa yhteen syy-yhteyttä koskevien ja vahinkolajien luokittelusta seuraavien ongelmien kanssa. Pakollisten vakuutusten ja eräiden muiden korvausmuotojen johdosta syntyy myös suuri alue, joka on vain hankalasti liitettävissä traditionaaliseen vahingonkorvausoikeuteen ja joka nivoutuukin läheisemmin paljon puhuttuun suomalaisen sosiaaliturvan tilkkutäkkiin.

---

[22] Avtal och rättsskydd s. 330.

Olavi Rytkölä

Virkavastuun toteuttaminen ja virkaero

Virkavelvollisuuksien asianmukaisen täyttämisen pakotteina on erityisen tärkeä merkitys niillä oikeusseuraamuksilla, jotka koituvat virkamiehelle virkavelvollisuuksien rikkomisesta. Puhuttaessa virkamiehen *virkavastuusta* tarkoitetaan yleensä juuri näitä seuraamuksia ja niiden voimaan saattamista. Hallintovirkamiehen virkavastuuta koskeva perussäännös sisältyy HM:n 93 §:n 1 momenttiin. Mainitun perustuslainkohdan mukaan, joka sisältää oikeusjärjestyksessämme vanhastaan voimassa olleen periaatteen, virkamies vastaa toimenpiteestä, johon hän on ryhtynyt tai jota hän kollegisen viraston jäsenenä on kannattanut. Myös esittelijä on vastuunalainen siitä, mitä hänen esittelystään on päätetty, ellei hän ole pöytäkirjaan lausunut eriävää mielipidettään. HM:n 93 §:n 2 momentti antaa vuorostaan jokaiselle, joka on kärsinyt oikeudenloukkauksen tai vahinkoa virkamiehen lainvastaisen toimenpiteen tai laiminlyönnin johdosta, oikeuden vaatia virkamiehen tuomittavaksi rangaistukseen ja korvaamaan aiheuttamansa vahingon tahi ilmoittaa virkamiehen pantavaksi syytteeseen niin kuin siitä laissa erikseen on säädetty. Virkamiehen oikeudellinen vastuunalaisuus käsittää, paitsi edellä mainitun mahdollisuuden rikossyytteen nostamiseen ja vahingonkorvauksen vaatimiseen, myös virkamiehen kurinpidollisen vastuunalaisuuden. Virkavelvollisuuksiensa vastaisesti toiminutta virkamiestä voidaan rangaista myös kurinpidollisesti. Virkamiehen virkavastuu käsittää näin ollen rikosoikeudellisen vastuun, kurinpidollisen vastuun ja vahingonkorvausvastuun. Jäljempänä tarkastellaan näitä eri vastuumuotoja virkarikokseen tai muuhun virkavirheeseen virkasuhteen kestäessä syyllistyneen, mutta ennen virkavastuun voimaan saattamista virkaeron pyytäneen tai sen saaneen virkamiehen osalta. Virkarikoksella tarkoitetaan tällöin virkavirhettä, josta on säädetty rikosoikeudellinen rangaistusseuraamus.

Virkaeron myöntäminen virkamiehelle hänen omasta pyynnöstään on valtion vakinaisen virkasuhteen säännönmukainen lakkaamismuoto. Kun virkasuhde syntyy yksipuolisella virkaan nimitettävän suostumuksen edellyttävällä hallintotoimella eli virkaan nimittämisellä, on selvää, että virkamiehelle, joka ei enää tahdo virkasuhteensa jatkuvan, vaan haluaa saada virastaan eron, ero on hänen pyynnöstään myönnettävä. Virkamiehellä on toisin sanoen subjektiivinen oikeus eron saamiseen. Eronpyyntöä ei voida hylätä yhtä vähän kuin virkamiestä voidaan pakottaa valtion palvelukseen ryhtymäänkään. Virkasuhde ei ole pakollinen, vaan vapaaehtoisuuteen perustuva palvelussuhde. Sellaisissakin tapauksissa, joissa eroanomuksen käsittely ja viran hoidon vastainen järjestely vie niin paljon aikaa, että eroanomukseen ei voida välittömästi suostua, eron myöntämistä ei voida lykätä pitemmäksi aikaa kuin on ehdottoman välttämätöntä. Säännönmukaisesti ero on myönnettävä niin pian kuin eroanomus on säädetyssä järjestyksessä ehditty käsitellä ja viran vastainen hoito jollain tavoin järjestää.

Eron antaminen pyynnöstä on yleensä aina ensisijainen virkasuhteen lakkaamismuoto. Niinpä sellaisissakin *tapauksissa, joissa virkamies olisi hallintotoimin vapautettavissa,* eron myöntäminen on primäärinen virkasuhteen lakkaamismuoto, jos virkamies on ennen vapautetuksi tulemistaan jo ehtinyt pyytää eroa virastaan. Valtakirjavirkamiesten osalta tämä ilmenee VirkamiesL:n 4 §:n 1 momentista, jossa säädetään mainittuun virkamiesryhmään kuuluvain virkamiesten vapauttamisen edellytyksista. Mainitun lainkohdan mukaan valtakirjalla virkaan asetettua viran haltijaa, joka ruumiinvian taikka vähentyneiden ruumiin- tai sielunvoimien vuoksi on pysyvästi menettänyt työkykynsä, on ensin kehoitettava pyytämään ero virastaan ja vasta, mikäli hän ei annettua kehoitusta noudata, hänet voidaan hallintoprosessuaalisessa järjestyksessä virastaan vapauttaa. Avoimella kirjeellä nimitetty viran haltija voidaan sitä vastoin VirkamiesL:n 2 §:n 1 momentin mukaan vapauttaa virastaan, kun yleinen etu sitä vaatii ja toimikirjan saanut saman lainkohdan 3 momentin mukaan, kun syytä siihen on. Kun näitten virkamiesryhmien osalta ei ole voimassa mitään lain 4 §:n 1 momenttia vastaavaa säännöstä, on tällainen virkamies periaatteessa hallintotoimin vapautettavissa silloinkin, kun hän on jo itse ehtinyt pyytää eroa virastaan tai toimestaan. Ratkaisun tekeminen riippuu siten harkinnasta. Virkamiehen omalta kannalta katsoen samoin kuin valtion edunkin huomioon ottaen saattaa kuitenkin myös tällöin olla edullisempaa, jos hänelle myönnetään

pyydetty ero eikä ryhdytä vapauttamistoimenpiteisiin. Asia on näin virkamiehen kannalta erityisesti sen vuoksi, että vapauttaminen hallintotoimin, vaikka se ei olekaan millään tavoin rangaistuksenluontoinen toimenpide, on virkamiehen omasta tahdosta riippumaton toimenpide, johon käytännössä usein turvaudutaan myös haluttaessa päästä eroon kykenemättömäksi osoittautuneesta tahi virkatehtäviään laiminlyöneestä virkamiehestä. Toimenpiteeseen saattaa toisin sanoen kaikesta huolimatta liittyä jonkinlainen nöyryyttävä tai halventava sävy, mikä virkamiehen kannalta katsoen on hänen etunsa vastaista. Valtion kannalta taas on otettava huomioon, että omasta pyynnöstään eron saaneella virkamiehellä, mikäli hän ei ole työkyvytön, on oikeus eläkkeen saamiseen VEläkeL:n (280/66) 8 §:n 1 momentin mukaan vasta, kun hän on saavuttanut eläkeiän. Sitä vastoin hallintotoimin VirkamiesL:n 2 §:n 1 tai 3 momentin mukaisesti vapautettu virkamies voi saada VEläkeL:n 8 §:n 4 momentin mukaan eläkkeen eläkeiän saavuttamisesta riippumatta. Valtion etu näin ollen saattaa vaatia, että hallintotoimin vapautettavissa olevalle virkamiehelle myönnetään hänen pyytämänsä ero, ettei valtio tarpeettomasti joutuisi maksamaan hänelle eläkettä ennenaikaisesti. Edellä mainitulle periaatteelliselle kannalle on myös *Tarjanne* asettunut, joskin aikaisemmin voimassa olleen lainsäädännön pohjalta kysymystä tarkastellen.[1]

Onko pyydetty ero myönnettävä silloinkin, kun virkamiestä vastaan on nostettu syyte tai pantu vireille kurinpitomenettely? Voidaanko eron saanutta virkamiestä vielä eron myöntämisen jälkeenkin rangaista rikosoikeudellisesti tai kurinpidollisesti? Onko mahdollista velvoittaa virkamies korvaamaan virkavelvollisuuksiensa vastaisella menettelyllä aiheuttamansa vahinko eron saamisen jälkeenkin? Vastauksen antaminen esitettyihin kysymyksiin edellyttää asian yksityiskohtaista tarkastelua erikseen kunkin mainitun virkavastuun muodon osalta.

Virkamiehen *rikosoikeudellinen vastuu* toteutetaan asettamalla hänet syytteeseen yleisessä tuomioistuimessa. Syytteen nostaa virallinen syyttäjä, kun asiasta on tehty hänelle rikosilmoitus. Myös oikeuskansleri voi määrätä syytteen nostettavaksi. Niin ikään asianomistajalla on katsottu olevan oikeus ajaa itsenäisesti rangaistus- ja korvausvaatimusta virkamiestä vastaan, milloin hän on kärsinyt oikeu-

---

[1] *Tarjanne,* Virkasuhteen lakkaaminen Suomen valtionhallinnossa. Helsinki 1934, s. 89 ja s. 187. Ks. myös *Rytkölä,* Virkamiesoikeus, 2. painos. Porvoo 1965, s. 271 ja *OKa* 1929, s. 48.

denloukkauksen virkamiehen lainvastaisen toimenpiteen johdosta (KKO 1927 I 31). Tuomioistuimena virkasyyteasioissa on asianomainen alioikeus, raastuvan- tai kihlakunnanoikeus, ja eräisiin ylempiin virkamiehiin nähden hovioikeus sekä valtakunnanoikeus. Viimeksi mainitussa tapauksessa myös syytteeseenpano määräytyy sen mukaan kuin erikseen on säädetty. Virkamiehen rikosoikeudellinen rankaiseminen edellyttää säännönmukaisesti, että rikolliseen tekoon syyllistynyt virkamies on syyntakeinen ja teko hänelle syyksi luettava joko tahallisena tahi ainakin tuottamuksellisena tekona tai laiminlyöntinä. Rangaistusseuraamukseksi virkarikoksista on säädetty yleistä lajia oleva sakko- tai vapausrangaistus sekä erityisinä vain virkarikoksista seuraavina rangaistuksina varoitus, virantoimitusero tai viraltapano.

Kun virkaeron myöntäminen virkamiehelle, jota vastaan tuomioistuimessa on nostettu virkasyyte, ei estä eron saamisen jälkeenkin tuomitsemasta häntä asianomaisen rikoslain kohdan edellyttämään sakko- tai vapausrangaistukseen virassa ollessaan tekemästään virkarikoksesta ja kun RL 2: 9 säätää lisäksi viarkaeron saaneen tuomitsemisesta sijaisrangaistukseen virantoimituksesta erottamisen ja viraltapanon asemesta, valtion rankaisuvaateen toteuttaminen ei yleensä estä eron myöntämistä sitä pyytäneelle virkamiehelle senkään jälkeen, kun häntä vastaan on nostettu virkasyyte.[2] Vaikka virkasyytteen nostaminen yleisessä tuomioistuimessa onkin siten mahdollinen myös virkaeron saanutta virkamiestä vastaan, on kuitenkin huomattava, että puhtaasti virkamiesoikeudelliset näkökohdat eivät tällöin enää vaadi aina edes syytettä nostettavaksi. Sen vuoksi sellaisissa tapauksissa, joissa virkamiehen rikkomus on ollut vähäinen, asianomainen viranomainen voi opportuniteettiperiaatteen mukaisesti jättää myös syyteilmoituksen tekemättä ja virallinen syyttäjä puolestaan syytteen nostamatta tehdystä syyteilmoituksesta huolimatta. Tämä periaate ilmenee myös RVA:n 15 §:n 2 momentista (197/66), jonka mukaan virallinen syyttäjä voi jättää ajamatta syytteen, jos rikos on vähäpätöinen, mikäli ilmenee, että rikollinen teko on johtunut olosuhteet huomioon ottaen anteeksi annettavasta huomaamattomuudesta, ajattelemattomuudesta tai tietämättömyydestä eikä yleinen etu vaadi syytteen ajamista. Tällainen rikos saattaa olla esim. sellainen tuot-

[2] Virkamies, joka oli saanut eron virastaan, oli tuomittava tekemästään virkarikoksesta, kun siitä oli laissa säädetty seuraamukseksi paitsi viraltapano myös yleistä lajia oleva vapausrangaistus, vapausrangaistuksen ohella RL 2 luvun 9 §:n nojalla viraltapanon sijaisrangaistukseen. KKO 1946 II 216 ja 1951 II 64.

tamuksellinen virkavirhe, josta on säädetty RL 40 luvun 21 §:n 1 ja 2 momentissa. Mikäli rikollisesta teosta on aiheutunut vahinkoa, saatetaan tietenkin syytteeseenpanosta luopumisesta riippumatta ajaa rikosperusteista vahingonkorvauskannetta näissäkin tapauksissa. Jos aiheutunut vahinkokin on niin vähäinen, että kanteen vireillepanosta aiheutuu enemmän kuluja, kuin mitä vahingonkorvauksena mahdollisesti olisi saatavissa, erillisen korvauskanteenkaan nostamiseen ei ole aihetta. Nyt puheena oleva näkökohta on varteen otettava erityisesti juuri silloin, kun kysymyksessä on mahdollisen syytteen tai korvauskanteen nostaminen valtion toimesta virkaeron pyytänyttä tai saanutta virkamiestä vastaan. Käytännössä on kuitenkin ehkä liiankin usein myös tällaisissa tapauksissa nostettu syyte tai pantu korvauskanne vireille.

Virkavirheen seuraamuksena saattaa olla myös virkamiehen *kurinpidollisen vastuun* toteuttaminen rankaisemalla virkamiestä kurinpitorangaistuksella. Toisin kuin rikosoikeudellisen vastuun voimaan saattaminen toteutetaan kurinpidollinen vastuu hallinnollista tietä eikä yleisessä tuomioistuimessa ajettavalla kanteella. Kurinpitomenettelystä ei ole annettu mitään yhteisiä koko valtion virkamieskuntaa koskevia säännöksiä. Poikkeuksena on vain kurinpidollinen viraltapano, joka vakinaisten virkamiesten osalta on yhtenäisesti järjestetty VirkamL:ssa (202/26). Eräillä hallinnon aloilla puuttuvat lievempää kurinpitomenettelyä koskevat säännökset kokonaan. Kurinpitomenettelyyn ryhtymiselle on kuitenkin aina edellytyksenä, että kurinpidollisesta rankaisemisesta *nulla poena sine lege* periaatteen mukaisesti on annettu nimenomaisia lakiin perustuvia säännöksiä.

Yleiset kurinpitorangaistukset ovat varoitus, virantoimitusero ja viraltapano. Myös sakko tavataan useilla hallinnonaloilla kurinpitorangaistuksena. Näiden yleisten kurinpitorangaistusten ohella on eräillä hallinnon aloilla olemassa myös erityisiä kurinpitorangaistuksia. Niinpä sotaväen rikoslain alaisia virkamiehiä voidaan kurinpidollisesti rangaista määräämällä heille mainitun lain ja sen nojalla säädetyn sotilaskurinpitoasetuksen (435/72) edellyttämänä järjestysrangaistuksena arestia tai antamalla varoitus tahi käyttämällä sanotussa asetuksessa tarkoitettuja kurinpito-ojennuksia. Sotaväen rikoslain alaisista virkamiehistä upseereita ei kuitenkaan voida enempää kuin muitakaan avoimella kirjeellä nimitettyjä virkamiehiä kurinpitotoimin panna viralta. Sitä vastoin aliupseerit ovat pysyvinä toimenhaltijoina VirkamiesL:n mukaisesti viraltapantavissa.

Kurinpitovallan käyttäjän ja kurinpitovallan alaisen henkilön väliselle oikeussuhteelle on ominaista, että viimeksi mainittu on laajemmassa ja kiinteämmässä riippuvaisuussuhteessa kurinpitovallan käyttäjään kuin kansalainen yleensä on siihen yhdyskuntaan, johon hän kuuluu. Kurinpidollinen rankaisuvalta on nimenomaan sen erityisen vallanalaisuussuhteen ilmenemismuoto, jossa virkamies on valtioon tai muuhun julkiseen yhdyskuntaan. Kurinpitovallan käyttämismahdollisuus on tehosteena virkamiehen virkavelvollisuuksien täyttämiselle ja sen ensisijaisena tarkoituksena on kurin ja järjestyksen säilyttäminen virkamieskunnan keskuudessa. Kysymyksen ollessa ankarimmasta kurinpitorangaistuksesta, viraltapanosta, tähän liittyy lisäksi julkisyhteisön mahdollisuus vapautua sopimattomaksi osoittautuneesta virkamiehestä lopettamalla hänen virkasuhteensa. Kurinpitovallan käyttämisessä on myös yleensä määräävänä *opportuniteettiperiaate* eikä legaliteettiperiaate. Kurinpitovallan käyttäminen toisin sanoen riippuu, mikäli poikkeustapauksessa ei nimenomaan ole toisin säädetty, asianomaisen hallintoviranomaisen harkinnasta. Näin ollen ja ottaen huomioon edellä selvitetyn vallanalaisuussuhteen ja kurinpitomenettelyn kiinteän yhteyden toisiinsa on katsottava, että kurinpitomenettelyn käyttäminen edellyttää säännönmukaisesti voimassa olevaa palvelussuhdetta. Kun virkamies on vain virkasuhteen kestäessä valtion kurinpitovallan alainen, niin virkasuhteen lakattua ei ole enää olemassa oikeudellista perustetta kurinpitovallan käyttämiselle. Virkaeron saaneen virkamiehen kurinpidollinen rankaiseminen ei sen vuoksi enää ole mahdollista.[3] Näin asia on yleensä vastaavissa tapauksissa myös oikeuskäytännössä käsitetty.[4] Edes kurinpidollinen viraltapano ei ole tässä suhteessa poikkeavassa asemassa varsinkaan, kun siihen voimassa olevan eläkelainsäädännön mukaan ei enää liity eläkeoikeuden menetystä. Mikäli kurinpidollisesti rangaistava teko taas käsittää samalla virkarikoksen, menettelyn suhteen pitää paikkansa, mitä edellä virkamiehen rikosoikeudellisesta vastuusta puhuttaessa on sanottu. Kurinpidollisesti erotetulle ei tällöin kuitenkaan voida määrätä enää sijaisrangaistusta.[5]

Virkamiehen kolmantena virkavastuun muotona os *vahingonkorvausvastuu.* Vahingonkorvausvastuun voimaan saattaminen ei kui-

---

[3] Näin myös *Palme,* Om disciplinär bestraffning av tjänstemän. Åbo 1947, s. 15 ja *Kytömaa,* Kurinpidon oikeudellisesta luonteesta. Juhlajulkaisu Kaarlo Juho Ståhlberg. Vammala 1947, s. 481.

[4] KHO 1935 I 15. Vrt. myös KHO 1935 I 15 ja 1958 II 262. Ks. kuitenkin *OA* 1970, s. 54, jossa asian suhteen näytetään omaksutun vastakkainen kanta.

[5] Ks. KKO 1946 II 174.

tenkaan ole mahdollista kurinpitomenettelyn yhteydessä, vaan ainoastaan rikosoikeudellisessa syytemenettelyssä tai erikseen ajettavalla rikosperusteisella korvauskanteella. Vahingonkorvausvastuun toteuttamisesta virkamiehen saatua virkaeron on tehty selkoa jo edellä virkamiehen rikosoikeudellista vastuuta selostettaessa. Todettakoon vain, että minään esteenä eron myöntämiselle korvauskanteen vireillepano erillisenäkään kanteena ei tietenkään ole.

Vahingonkorvausvastuun yhteydessä on syytä lyhyesti kosketella myös sitä korvausvastuuta, joka toteutetaan *tilimuistutusvastuun* muodossa. Tilimuistutusvastuun voimaan saattaminenhan voi tietyin edellytyksin tulla kysymykseen tilivelvollisen virkamiehen suhteen. Tilivelvollinen virkamies on taas valtiontalouden tarkastuksesta annetun lain (967/47) 10 §:n mukaan jokainen, joka valtiontalouden tarkastusviraston valvontaan kuuluvalla alalla on päättänyt tai hyväksynyt tulouttamis- tai maksattamistoimenpiteen tahi, eriävää mielipidettä ilmaisematta, sellaisen esitellyt taikka joka on allekirjoittanut tai varmentanut maksumääräyksen tahi allekirjoittanut tili-ilmoituksen. Sen lisäksi tilivelvollinen on se, joka hoitaa valtion rahavaroja tai muuta hänen hoitoonsa uskottua valtion omaisuutta taikka jolla on erityinen velvollisuus valvoa valtion varallisuusoikeudellisia etuja tai valtion rahavarojen tai muun omaisuuden hoitoa tai sitä koskevaa tilinpitoa. Tilimuistutusasia on mainitun lain 15 §:n mukaan ilmoitettava tarkastusneuvoston käsiteltäväksi kahden vuoden kuluessa siitä, kun tilit, joihin sisältyvää virheellistä menettelyä muistutus koskee, ovat tarkastettavassa kunnossa tarkastusvirastoon saapuneet tai tarkastusvirastolle on ilmoitettu niiden olevan asianomaisessa virastossa tai laitoksessa tarkastusviraston virkamiehen tarkastettavina. Tilivelvollisella ei ole mainitun määräajan kuluttua korvausvelvollisuutta, mikäli korvausvelvollisuus ei aiheudu rikoksesta. Mainitun kahden vuoden määräajan kuluessa on siten mahdollista saattaa virkaeron saanutkin virkamies tilimuistutusvastuuseen. Sen sijaan rikosperusteisen vahingonkorvauskanteen nostamiseen sanotun kahden vuoden määräajan umpeenkuluttua ei ole asianmukaista ryhtyä, vaikka se lain 15 §:n 2 momentin mukaan olisi mahdollistakin, sellaisissa tapauksissa, joissa virheen vähäisyyden vuoksi siihen ei olisi ryhdytty mainitussa määräajassa, vaan pelkän tilimuistutusvastuun voimaan saattamista olisi tällöin pidetty riittävänä. Näin on asian laita sitäkin suuremmalla syyllä, kun lain 13 §:n mukaan tilimuistutusvastuunkin voimaansaattamisesta voidaan vähäistä rahamäärää koskevan virheellisyyden ollessa kysymyksessä kokonaan luopua ja antaa asian raueta.

Voitto Saario

Maallikkojen osallistumisesta tuomitsemistoimintaan

Aika ajoin viriää meillä niin kuin muuallakin keskustelu maallikkojen osallistumisesta tuomioistuinten tuomitsemistoimintaan. Viime aikoina tämä keskustelu on jälleen kerran osoittanut vilkastumisen merkkejä.[1] Lakimiehillä täytyy olla aivan erityinen kyky herättää kanssaihmisissään ärtymystä ja tyytymättömyyttä, sillä muutoin tällaista keskustelua tuskin olisi alunperin syntynyt. Vastaavanlaisia osallistumisvaatimuksia ei ainakaan yleisemmin esiinny muiden ammattikuntien erikoisaloilla. Yleisesti hyväksytään ajatus, että lääkärit, insinöörit, räätälit ja putkimiehet — vain muutamia aloja mainitakseni — ovat ainoita päteviä henkilöitä suorittamaan oman alansa töitä, mutta tuomitsemistoimintaan katsotaan päteviksi muutkin kuin lakimiehet; ja kuitenkin lakimieskoulutus, joka nimenomaan tähtää pätevyyteen tällä alalla, vaatii vuosien opiskelun yliopistossa ja lisäksi pitkäaikaisen käräjäharjoittelun.

Syitä lakimiesten herättämään ärtymykseen ja tyytymättömyyteen voi olla useitakin. Lakimiehillä on syytä harjoittaa tässä suhteessa perinpohjaista itsetutkiskelua. Eräs syy lienee siinä, että lakimiehet sekä tuomareina että asianajajina joutuvat työssään usein varsin kovakouraisesti puuttumaan ja vaikuttamaan kanssaihmistensä elämänkulkuun käyttäen tällöin kieltä ja operoiden käsitteillä, joita maallikot lakia tuntemattomina eivät aina täysin käsitä. Eräät ulko-

[1] Ks. esim. oikeuslaitostoimikunnan mietintö 1971: B 112 s. 97 ss.; Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen lausunto oikeuslaitostoimikunnan mietinnön johdosta. LM 1972 s. 430—431; *Hauge—Brathol,* Meddomsrett eller jury? En undersøkelse av legdommernes syn. Lov og rett 1971 s. 385—408; *Casper—Zeisel,* Lay judges in the German criminal courts. Journal of legal studies 1972 s. 135—191; *Stark,* Fortsatt utredningsarbete på domstolsområdet. Sv. JT 1972 s. 700; Lakimiesuutiset n:o 1/1973 s. 7—8, 14.

naisetkin seikat kuten esim. yliolkainen tai töykeä kohtelu tuomioistuimessa, saattavat olla omiaan lisäämään ärtymystä. Itse asiassa koko toiminta tuomioistuinlaitoksessa on sen luonteista, että siinä ovat tyytymättömyyttä synnyttävät ainekset ikään kuin itsessään olemassa.[2]

Riita-asioissa oikeusjutuille on tunnusomaista, että niissä on kaksi vastakkaista osapuolta, joista kumpikin katsoo olevansa oikeassa — muutoinhan ei asiasta olisi oikeusjuttua syntynytkään. Kun sitten toinen osapuoli — niin kuin on tavallista — häviää juttunsa, on inhimillisesti varsin ymmärrettävää, että hän on tyytymätön ratkaisuun, joka ei vastaa hänen oikeustajuntaansa, ja että hänen luottamuksensa oikeuslaitokseen horjuu. Kun ratkaisu ylemmissä oikeusasteissa saattaa vielä muuttua pariinkin kertaan, tämä kaikki on omiaan luomaan maallikoissa sellaisen vaikutelman, ettei ole olemassakaan mitään ainoata oikeata ratkaisua — niin kuin ei aina olekaan — vaan että lopputulos saattaa riippua milloin mistäkin inhimillisestä tekijästä, kuten osapuolten käyttämien asianajajien eriasteisesta taitavuudesta tai tuomarin puolueellisuudesta tai — niin kuin nykyään niin mielellään sanotaan — hänen arvomaailmastaan. Vanha sanonta, että laki on niin kuin se luetaan, elää vielä syvällä kansan tietoisuudessa. Rikosasioissa tilanne saattaa olla hieman toinen. Syytetty voi katsoa saaneensa oikeudenmukaisen rangaistuksen teostaan, jonka hän tunnustaa tehneensä ja jota hän syvästi katuu; mutta ei ole suinkaan harvinaista, että syytettykin katsoo tulleensa väärin kohdelluksi. Tyytymättömyyden aineksia on tällöinkin yllinkyllin olemassa.

Kun siis lakimiehetkin voivat olla jonkin jutun ratkaisusta eri mieltä, on sellainen ajatus lähellä, että yhtä hyvin maallikot voivat olla ratkaisua tekemässä. Pääasia on, että ratkaisu on oikeudenmukainen, ja sen tajuaa maallikkokin. Lisäksi kuvitellaan, että maallikkotuomarit ovat lähempänä kansaa kuin lakimiehet, varsinkin kun he käyttävät kieltä, jota oikeuttaetsivä yleisökin ymmärtää. Näin päädytään helposti siihen johtopäätökseen, että kansan luottamus oikeuslaitokseen vahvistuu, jos maallikkotuomarit ovat oikeutta jakamassa.[3]

---

[2] Lakimieskammo on Amerikan Yhdysvalloissa saanut mm. sellaisia muotoja, että välityssopimuksiin sisällytetään toisinaan ehto, jonka mukaan välimiehinä ei saa käyttää lakimiehiä (ks. tästä *Saario,* Lakimiesura Amerikan Yhdysvalloissa. DL 1958 s. 70).

[3] Maallikkoaineksen osallistumisesta lainkäyttöön ks. mm. *Granfelt,* Sananen maallikkoaineksen asemasta rikosasiain oikeuksissa. LM 1907 s. 183—195; *Sama,* Vilket vore det lämpligaste sättet för lekmannaelementets rekrytering i våra dom-

Itse asiassa maallikkojen osallistuminen tuomitsemistoimintaan on useissa maissa tavalla tai toisella toteutettu. Onhan meilläkin oma lautakuntainstituutiomme, johon on yleisesti oltu tyytyväisiä. Lautakunnan funktio on nähty, paitsi paikallistuntemusta omaavana elimenä, myös eräänlaisena tasapainottavana ja oikeuttaetsivässä yleisössä tiettyä turvallisuudentunnetta herättävänä tekijänä. Oikeusvarmuutta edistävä merkitys lautakunnalla on ollut erityisesti auskultanttien istuessa käräjiä. Kokeneiden lautamiesten kasvoille ilmestyvä huolestunut ilme paljastaa tarkkaavaiselle auskultantille viipymättä, milloin ratkaisun etsinnässä ollaan menossa hakoteille. Lautakunnan kollektiivinen äänioikeus on myös osoittautunut onnistuneeksi. Toisaalta on todettava, että lautakuntainstituution parhaat puolet ovat tulleet esiin maaseutuvaltaisessa agraariyhteiskunnassa, jossa lautamiesten paikallistuntemuksella on ollut erityinen merkitys. Tuttujen isäntämiesten istuminen lautakunnassa on myös ollut omiaan luomaan käräjäsaliin kotoisen ja turvallisentuntuisen ilmapiirin. Kaupungistuneessa yhteiskunnassa tilanne on toinen. Siellä eivät lautamiehet ole enää läheskään aina käräjäyleisölle tuttuja, eikä lautamiehillä puolestaan ole samanlaista paikallis- ja henkilötuntemusta kuin maaseutuyhteiskunnassa.[4]

Anglo-amerikkalaisessa oikeusjärjestelmässä kehittynyt, mutta myös eräissä muissa maissa tavattava valamiesinstituutio edustaa omalaatuista maallikkoaineksen osallistumismuotoa tuomitsemistoimintaan. Periaatteessa valamiesinstituutio on erinomainen tapa näyttö- ja syyllisyyskysymyksen selvittämiseksi. Onkin sanottu, että valamiesinstituutio on anglo-amerikkalaisen oikeuslaitoksen ylpeys. Kun esim. rikosjutussa syypääksi julistamisen edellytyksenä on, että kaksitoista kansan keskuudesta umpimähkään valittua valamiestä tulee vakuuttuneeksi *»beyond reasonable doubt»* syytetyn syyllisyydestä, voidaan tätä ainakin teoriassa pitää mitä varmimpana oikeusturvan takeena.

---

stolar. JFT 1921 s. 1—9; *Hernberg,* Om lekmäns fästande vid rättsskipningen. JFT 1921 s. 83—98; *Wrede,* Finlands gällande civilprocessrätt I. Fjärde upplagan 1953 s. 113—114; *Tirkkonen,* Suomen rikosprosessioikeus I. Toinen pain. 1969 s. 118—119. Mainituissa lähteissä pidetään ikään kuin itsestään selvänä, että maallikkoaineksen osallistuminen lainkäyttöön on omiaan lisäämään kansalaisten luottamusta tuomioistuinlaitokseen, joskin osallistumiseen katsotaan voivan liittyä myös eräitä heikkouksia, kuten maallikkojen laintuntemuksen puute ja taipumus subjektiivisuuteen.

[4] Kihlakunnanoikeuden lautakunnasta ks. *Sandelin,* Bidrag till kännedom om häradsrätten enligt gällande rätt i Finland och Sverige. Vasa 1936; *Tirkkonen,* mt. s. 121—122; *Autere,* Maallikkojäsenten osallistumisesta oikeudenhoitoon alioikeuksissamme. LM 1956 s. 586—594.

Käytännössä järjestelmä ei kuitenkaan ole aivan näin ihanteellinen, ja siihen ollaankin joskus suorastaan tuskastuneita. Kun jokaiseen juttuun on saatava oma valamiehistönsä, aiheutuu tästä melkoisesti ylimääräistä vaivaa ja usein myös oikeudenkäynnin pitkittymistä. Eräissä huomattavampaa merkitystä omaavissa jutuissa jo valamiehistön kokoonsaaminen voi viedä viikkokausia. Siinä ajassa meillä olisi koko juttu käsitelty ja ratkaistu moneen kertaan. Valamiehistössä toimiminen, joka on yleinen kansalaisvelvollisuus, aiheuttaa valamiehistöön määrätyille hankaluuksia omassa työelämässään. Valtiolle se taas aiheuttaa melkoisia kuluja. Myös itse oikeudenkäynti valamiehistön edessä saattaa joskus — jutun laadusta riippuen — edistyä hitaanlaisesti, kun todistelumenettelyssä ja jutun käsittelyssä yleensäkin on pidettävä silmällä, etteivät epäasialliset tekijät pääse vaikuttamaan valamiehistön kannanottoon. Loppujen lopuksi voi käydä niin, että valamiehistö ei pääsekään asiassa yksimielisyyteen, jolloin oikeudenkäynti julistetään mitättömäksi *(mistrial)* ja koko touhu on aloitettava alusta uuden valamiehistön edessä taikka annettava jutun raueta. Käytännössä pyritäänkin yhä runsaammin oikeudenkäyntiin ilman valamiehistöä, mihin on mahdollisuuksia silloin kun asianosaiset vapaaehtoisesti luopuvat valamiesoikeudenkäynnistä. Tietyissä tapauksissa tuomari voi oma-aloitteisestikin määrätä oikeudenkäynnin tapahtuvaksi ilman valamiehiä. Eräissä maissa on valamiesinstituutiosta sen nykyaikaisessa yhteiskunnassa aiheuttamien hankaluuksien takia kokonaan luovuttu tai säilytetty se vain törkeimmissä rikosjutuissa.[5]

Mielenkiintoisen esimerkin maallikoiden osallistumisesta oikeudenhoitoon tarjoavat eräiden sosialististen maiden kortteli- ja työpaikkakomiteat. Pisimmälle tämä järjestelmä lienee viety Kiinassa, jossa länsimaiset tarkkailijat vasta aivan viime aikoina ovat päässeet jossain määrin tutustumaan lainkäyttömenettelyyn.[6] Tällöin on saatu se vaikutelma, että valtaosa riitajutuista sekä kaikki vähäisemmät rikosasiat — törkeysrajaa on ollut vaikeata määritellä — käsitellään

---

[5] Valamiesinstituutiosta ks. mm. *Petersen—Soukka,* Englannin oikeuslaitos. Helsinki 1965 s. 279—288; *Tirkkonen,* mt. s. 120. Amerikan Yhdysvalloissa käytetyistä keinoista valamiesoikeudenkäynnin välttämiseksi ks. mm. *Greene,* Court Reform: What Purpose? American Bar Association Journal 1972 Vol. 58 s. 247—250. Käytäntö on siellä saanut sellaisiakin muotoja, että syytetyille yksinkertaisesti luvataan lievempi rangaistus, jos he heti tunnustavat syyllisyytensä ja luopuvat valamiesoikeudenkäynnistä.

[6] Ks. tästä esim. *Cohen,* Chinese Law: At the Cross-roads. American Bar Association Journal 1973 Vol. 59 s. 42—44. Toverituomioistuimista yleensä ks. *David,* Nykyajan suuret oikeusjärjestelmät I. Helsinki 1970 s. 210—212.

kaupungeissa vallankumouksellisissa kortteli- tai katukomiteoissa sekä maaseudulla kansankommuuneissa. Kulttuurivallankumouksen jälkeen näiden elinten toimivalta näyttää entisestään lisääntyneen. Oikeudellisten kysymysten selvittelyn ohella ne huolehtivat myös mm. lääkintä- ja terveydenhuollosta, tuotantokysymyksistä, palvelun järjestämisestä sekä poliittisesta propagandasta. Kansalaisten maailmankatsomuksen säilyminen aatteellisesti puhtaana on siten kytketty oikeudenhoitoon. Yhden korttelikomitean toimipiiri saattaa käsittää asukasluvultaan aina 65.000 henkeen yltävän alueen. Kutakin korttelikomiteaa avustaa joukko asukaskomiteoita, joihin kuuluu 7—18 vapaaehtoisuuden pohjalta valittua paikallista jäsentä. Asukaskomiteankin toimipiiri saattaa käsittää useiden tuhansien ihmisten asuma-alueen. Kunkin asukaskomitean toimipiirissä väestö on jaettu noin 50 henkeä käsittäviin ryhmiin, joilla kullakin on keskuudestaan valitsemansa johtaja. Tämän tehtävänä on muun ohella pitää yhteyttä asianomaiseen asukaskomiteaan.

Asian laadusta riippuen jutun käsittelymuoto mainituissa elimissä vaihtelee. Mitään ehdotonta kaikissa tapauksissa sovellettavaa yhdenmukaista prosessimenettelyä ei niissä näytä olevan. Myös niiden keskeiset toimivaltojen rajat ovat epämääräiset. Periaatteessa esim. jokainen kortteli- ja asukaskomitean jäsen on oikeutettu toimimaan välittäjänä riita-asioissa ja epäsosiaalisen käyttäytymisen aiheuttamissa tilanteissa. Pääasia on, että kulloinkin kysymyksessä oleva konfliktitilanne tulee selvitetyksi. Niinpä esim. avioeroasian käsittelyyn saattaa osallistua sekä kortteli- että asukaskomitean jäseniä, asianosaisten sukulaisia ja ystäviä sekä heidän työpaikkansa edustajia. Pikkuvarkauteen syyllistynyt saattaa ensin joutua oman asuma-alueensa tai työpaikkansa edustajien ojentavan kasvatuksen tai arvostelun kohteeksi. Jollei syylliseksi havaittu paranna tapojaan vaan syyllistyy uudelleen rikokseen, hän saattaa joutua asianomaisen asukaskomitean eteen vastaamaan teostaan. Erityisen niskoitteleva rikollinen voidaan tällöin stigmatisoida yhteiskunnan »huonoksi jäseneksi» tai vastavallankumoukselliseksi ja määrätä pakkotyöhön.

Johtoajatuksena edellä selostetussa järjestelmässä on, että vastuu järjestyksen ylläpitämisestä ja riitaisuuksien selvittämisestä on annettu kansalaisille itselleen ja heidän valitsemilleen elimille. Näin heidän oma etunsa samaistuu yhteiskuntarauhan säilymiseen, ja vältytään sellaisesta vastakkainasettelusta, jossa toisella puolella ovat »herrat» valtiovallan edustajina ja toisella puolella »kansa» vallan-

käytön kohteena. Psykologiselta kannalta järjestelmä on taitavasti suunniteltu. Toverikuri on kautta aikojen osoittautunut erinomaiseksi järjestyksen ylläpitäjäksi. Meillä on tällaisia piirteitä aikoinaan esiintynyt kyläyhteiskunnassa, jossa kyläläiset toimivat toistensa moraalinvartijoina. Kun kaikki tunsivat tarkoin toistensa yksityisasiat, oli parasta pysytellä hyvän moraalin kaidalla polulla välttyäkseen joutumasta yleisen paheksumisen ja sosiaalisen syrjinnän kohteeksi. Myös asevelvollisten keskuudessa aikoinaan viljelty ns. remmiapellijärjestelmä oli kieltämättä tehokas, joskin sen kohteeksi joutuneelle vähemmän miellyttävä keino järjestyksenrikkojen palauttamiseksi hyvän käytöksen tielle.

Vaikka oikeudenhoidollisten tehtävien uskomisella kansalaisille itselleen on kiistämättä monet hyvät puolensa — meillä se saattaisi olla tehokas keino esim. kasvavan huliganismin ja kaduilla esiintyvän väkivaltaisuuden torjumiseksi sekä kaupunkikuvan siistimiseksi rappioalkoholisteista — länsimaiseen demokratiaan tottunut suuri yleisö tuskin sittenkään olisi halukas omaksumaan sanotunlaista järjestelmää, joka merkitsisi siirtymistä totutusta yksilökeskeisyydestä eräänlaiseen joukkokeskeisyyteen yleisessä elämäntyylissä. Järjestelmänä se edustaa primitiivisempää astetta kuin järjestyneessä tuomioistuimessa tapahtuva konfliktinratkaisumenettely, mikä paremmin vastaa kehittyneempiä aloja. Meikäläisessäkin yhteiskunnassa on ehkä miellyttävämpää uskoa oikeusasiansa hieman etäisen mutta kuitenkin objektiivisentuntuisen tuomioistuimen kuin lähimmästä asuinympäristöstä tai työpaikasta koottujen uteliaiden ja juorunhaluisten maallikkojen käsiteltäväksi.

Puhtaasti maallikkoaineksista kokoonpantua oikeudenhoidollista elintä on meilläkin joskus kaavailtu. Professori Granfeltin laatimaan ehdotukseen oikeudenkäyntilaitoksen uudistamiseksi vuodelta 1923 sisältyi näet suunnitelma erityisten maallikoista kokoonpantujen sovintolautakuntien perustamisesta.[7] Ehdotustaan Granfelt perusteli sillä, että rakenteeltaan niin kansanvaltaisessa valtiossa kuin Suomessa olisi paikallaan, että lainoppineista jäsenistä muodostettujen tuomioistuinten rinnalla olisi lainkäyttöelimiä, joiden jäseninä olisi yksinomaan maallikkoja. Hänen mielestään ainakin eräissä väestökerroksissa luottamus tällaisiin kansantuomioistuimiin olisi suurempi kuin ammattimiehistä muodostettuihin tuomioistuimiin.

---

7 Professori Otto Hjalmar Granfeltin ehdotus oikeudenkäyntilaitoksen uudistamiseksi v. 1923. Komiteamietintö 1925: 16. Helsinki 1925.

Ehdotuksen mukaan sovintolautakuntien perustaminen tuomiokuntiin olisi tapahtunut asianomaisten kuntien aloitteesta. Sovintolautakuntaan olisi asianomainen kunnanvaltuusto valinnut vähintään viisi jäsentä kahdeksi vuodeksi kerrallaan. Päätösvaltaisuuteen olisi riittänyt kolmen jäsenen saapuvillaolo. Jäseneksi olisi voitu valita kuka tahansa kunnalliseen luottamustoimeen vaalikelpoinen henkilö, joka ei ollut tuomioistuimen jäsen. Sovintolautakunnan tehtävänä olisi ollut ensi sijassa yrittää aikaansaada sovinto asianosaisten kesken. Jollei se olisi onnistunut, olisi sovintolautakunnan ollut pyrittävä saamaan asianosaiset oikaisemaan tai rajoittamaan vaatimuksensa kohtuudenmukaisiksi. Mikäli asianosaiset olisivat päässeet sovintoon ja heillä oli oikeus sopia riidan kohteesta, olisi sovintolautakunta vahvistanut sopimuksen. Vähäisissä velkomusasioissa, joissa näyttö oli selvä, sovintolautakunta olisi voinut antaa täytäntöönpanokelpoisen päätöksen. Sellaisia asianomistajarikoksia koskevissa asioissa, joista rangaistuksena saattoi seurata korkeintaan sakko tai kolme kuukautta vankeutta, sovintolautakunta olisi voinut sitovasti vahvistaa asianosaisten vahingonkorvauksesta tekemän sopimuksen, mikäli asianomistaja samalla luopui rangaistusvaatimuksesta. Niissä tuomiokunnissa, joissa sovintolautakunta olisi ollut asetettuna, olisi sen toimivaltaan kuuluvat asiat ollut saatettava sovintolautakunnan käsiteltäväksi ennen varsinaisen oikeudenkäynnin aloittamista.

Granfeltin ehdotusta tarkastamaan asetettu kolmesta kihlakunnantuomarista kokoonpantu komitea mietinnössään vuodelta 1925 kuitenkin katsoi, että sovintolautakuntainstituutin perustaminen maahamme kohtaisi huomattavia vaikeuksia.[8] Komitea perusteli kielteistä kantaansa sillä että, jos sovittelun tarkoituksena todella olisi sen voimaan saattaminen, mikä kussakin tapauksessa oli oikein, olisi välttämättömänä edellytyksenä, että lautakunnan jäsenet olisivat henkilöitä, joilla olisi kyllin kehittynyt oikeustajunta ja kyky pysyttäytyä erillään epäasiallisten seikkojen vaikutuksesta. Komitean mielestä oli epäiltävää, oliko tällaisiä henkilöitä meillä tarpeellinen määrä saatavissa ja olisivatko nämä suostuvaisia toimen vastaanottamaan. Pakollinen sovintomenettely myös pitkittäisi oikeu-

[8] Ehdotus oikeudenkäyntilaitoksen uudistamiseksi. Professori Otto Hjalmar Granfeltin laatimaa ehdotusta tarkastamaan asetetun komitean mietintö. Helsinki 1925. (Komitean puheenjohtajana oli Rantasalmen tuomiokunnan tuomari, hovioikeuden asessori E. W. Sopanen sekä jäseninä Korsholman tuomiokunnan tuomari, hovioikeudenneuvos Hugo Malmberg ja Ikaalisten tuomiokunnan tuomari, laamanni Ivar Björnvik.

denkäyntiä. Komitealla oli ilmeisesti hieman liiankin pessimistinen kuva kansalaisten oikeustajunnasta ja arvostelukyvystä.

Edellä on kosketeltu vain eräitä tyypillisiä järjestelmiä, jotka tarjoavat maallikoille mahdollisuuden osallistua lainkäyttöön. Mielenkiintoisia esimerkkejä olisi muitakin, mutta niihin ei ole mahdollisuutta tässä yhteydessä tarkemmin puuttua. Mainittakoon vain ohimennen sellainen kuin rauhantuomari-instituutio, joka esiintyy monissa maissa. Useimmiten rauhantuomareina käytetään juuri maallikkoja. Sosialististen maiden tarjoamista esimerkeistä mainittakoon vielä tuomioistuinten kokoonpano Neuvostoliitossa, jossa lakimiestuomareiden ohella kaikissa oikeusasteissa toimii ns. kansanasessoreja. Niinpä alioikeuksissa on säännönmukaisesti kokoonpanona yksi lakimiestuomari ja kaksi kansanasessoria. Viimeksi mainitut valitaan tehtäväänsä yleisillä vaaleilla kahdeksi vuodeksi kerrallaan, mutta toimivat tuomarin tehtävissä saman vuoden aikana enintään kaksi viikkoa, jollei jonkin jutun käsittely mahdollisesti vie pitempää aikaa. Juttuja ratkaistaessa he ovat täysin samanarvoisessa asemassa kuin lakimiestuomarikin.[9]

Maallikkojen osallistumista tuomitsemistoimintaan pohdittaessa korostetaan toisaalta ehkä liikaakin lakimiesten ja maallikkojen välistä eroa. Eivät lakimiehet suinkaan ole mitään juristerialla kyllästettyjä robotteja vaan yhteiskunnan jäseniä siinä missä muutkin. He kulkevat avoimin silmin ympäristössään, seuraavat päivän tapahtumia ja osallistuvat mitä moninaisimpiin kansalaistoimintoihin. Ei elävä elämä ole heille sen vieraampaa kuin esim. veturinkuljettajalle tai reikäkorttilävistäjälle. Toisaalta eivät maallikotkaan ole mitään yhtenäistä ja väritöntä »kansaa», vaan he ovat puolestaan johonkin muuhun alaan koulutuksen tai ammattipätevyyden omaavia. Heidänkin asiantuntemuksestaan on varmasti hyötyä myös tuomitsemistoiminnassa varsinkin erikoistuomioistuimissa silloin kun käsiteltävänä oleva juttu koskee juuri asianomaisen maallikkotuomarin omaa alaa. Käytännön elämän eri aloja on kuitenkin nykyisin niin paljon, ettei voida kuvitellakaan, että kaikki mahdolliset alat olisivat yleisissä tuomioistuimissa edustettuina. Niissä toimiva maallikkotuomari voi näin ollen usein joutua sellaisen tilanteen eteen, että hän ei tunne kysymyksessä olevaa alaa sen enempää kuin sitä koskevaa lainsäädäntöäkään ja kuitenkin hänen edellytetään ottavan asiassa itsenäi-

[9] *Gorshenin,* The new soviet law on the judicial system. Fundamentals of soviet criminal legislation, the judicial system and criminal court procedure. Moscow 1960 s. 55.

sesti kantaa. Puhtaasti oikeudellisissa ja prosessuaalisissa kysymyksissä maallikkotuomari joutuu tavallisesti turvautumaan lakimiesjäsenten asiantuntemukseen eikä niin ollen ole kapasiteetiltaan täysin yhdenvertainen näiden kanssa.

Toisaalta voidaan myös tuomioistuimen lakimiesjäsenten osalta huomauttaa, etteivät hekään läheskään aina tarkemmin tunne niitä käytännön aloja, joilla heidän käsiteltäväkseen tulevat jutut liikkuvat, ja kuitenkin heidän on pystyttävä asia ratkaisemaan. Juuri tässä tuleekin avuksi heidän oikeustieteellinen koulutuksensa, joka tähtää, paitsi voimassa olevan lain oikeaan ymmärtämiseen, myös sellaisten ominaisuuksien kehittämiseen kuin kykyyn tehdä loogisia johtopäätöksiä sekä osata erottaa olennainen epäolennaisesta.

Eri asia on, että lakimiesten koulutusta olisi syytä täydentää nykyajan vaatimuksia vastaavaksi. Harkittavaksi jää, kuinka paljon ja miltä aloilta tätä täydennyskoulutusta olisi annettava, mutta jotakin olisi lakimiehen nykyisin tiedettävä esim. sosiologiasta, psykologiasta, tekniikasta ja liike-elämästä — erityisesti kaupungistumisen ja teollistumisen seurannaisilmiöistä, jotka esiintyvät mm. rikollisuuden kasvun, luonnon- ja elinympäristön tuhoutumisen sekä eri väestöjakautumien keskinäisten eturistiriitojen jyrkentymisen muodossa.

Lakimiesten täydennyskoulutuksen tarpeesta ja maallikkojen osallistumisesta tuomitsemistoimintaan keskusteltiin lokakuussa 1972 Nizzassa pidetyssä tuomareiden IV maailmankongressissa.[10] Tällöin hyväksytyssä päätöslauselmassa korostettiin, että lakimiesten koulutusta olisi välttämättä täydennettävä sellaisilla varsinaisen juridiikan ulkopuolisilla aineilla, jotka helpottavat erilaisten elämänilmiöiden ymmärtämistä. Lakimiehille tulisi antaa tällaisissa aineissa sellaiset perustiedot, että he pystyisivät ymmärtämään ja kontrolloimaan näiden aineiden asiantuntijoiden lausuntoja. Sen sijaan ei pitäisi pyrkiäkään tekemään lakimiehistä tällaisten alojen täydellisiä asiantuntijoita. Erityisesti varotettiin kvasiasiantuntemuksen vaaroista. Tämän katsottiin pitävän paikkansa puolin ja toisin. Yhtä vaarallista kuin on kuvitella, että maallikosta jonkin pikakurssin tai vähäisen tuomioistuinkokemuksen jälkeen tulee itsenäiseen tuomitsemistoimintaan pätevä, yhtä vaarallista on lakimiehen kuvitella, että hänestä jonkin opiskeluaikana tai sen jälkeen annetun lyhyen kurssin jälkeen tulee pätevä asiantuntija jollakin ei-juridisella alalla. Puoskari on aina

[10] Kongressi, jonka isäntänä toimi Ranskan tuomariliitto, pidettiin vuonna 1953 perustetun Kansainvälisen tuomariliiton (l'Union internationale des magistrats) puitteissa. Mukana oli myös liiton ulkopuolisia osanottajia mm. sosialistisista maista.

puoskari, olipa kysymyksessä mikä ala tahansa. Tämän nojalla korostettiin päätöslauselmassa edelleen, että varsinainen tuomitsemistoiminta olisi uskottava yksinomaan lakimieskoulutuksen saaneille ammattituomareille eikä niille, joita tuomioistuimessa oli tarpeellista kuulla asiantuntijoina.[11] Näin parhaalla mahdollisella tavalla varmistettaisiin oikeaan ja oikeudenmukaiseen lopputulokseen pääseminen.

Ne perustelut, joita maallikkojen asiantuntemuksesta riippumattomalle osallistumiselle tuomitsemistoimintaan tavallisesti esitetään, ovat suurelta osalta uskonvaraisia. Minkä vuoksi esim. tuomarinpöydän takana istuvat kirvesmies ja kauppatieteen maisteri *a priori* nauttisivat suurempaa luottamusta asianosaisissa kuin saman pöydän takana istuva lakimieskoulutuksen saanut tuomioistuimen jäsen? Uskonvaraisetkin asiat muuttuvat kuitenkin realiteeteiksi, jos usko on tarpeeksi luja. Tämän kirjoituksen tarkoituksena ei olekaan torjua ajatusta maallikkojen osallistumisesta tuomitsemistoimintaan vaan ainoastaan tuoda esiin eräitä näkökohtia, jotka julkisessa keskustelussa usein unohdetaan. Jos maallikkojen mukanaolo on omiaan esim. poistamaan tuomioistuinlaitoksen toimintaa koskevaa tietämyksen puutetta ja antamaan eräänlaisen *»feed-back'in»* muodossa asiallista tietoa laitoksen ongelmista ja lainkäyttötoiminnasta yleensä sekä oikaisemaan mahdollisia väärinkäsityksiä, niin tämäkin jo puoltaa maallikkojen osallistumista muodossa tai toisessa.

Maallikkojen osallistumista tuomitsemistoimintaan ei olisi kuitenkaan pohdittava vain joltakin *»l'art pour l'art»*-pohjalta vaan tarkoituksenmukaisuuden kannalta. Mikäli ei tyydyttäisi nykyiseen lautakuntatyyppiseen maallikkoedustukseen, josta meillä, kuten jo edellä on todettu, on hyviä kokemuksia, olisi pyrittävä siihen, että maallikkojäsenten kokemus ja asiantuntemus omalla alallaan tulisi käytetyksi hyödyksi juuri niissä jutuissa, joita he joutuvat ratkaisemaan.

---

11 Päätöslauselmassa lausuttiin tästä seuraavaa: »Le Congrès a été unanime à estimer que si dans de nombreux cas les spécialistes (psychiatres, psychologues, criminologues, etc.) doivent en qualité d'experts éclairer les juges de leurs avis, il ne convient par contre pas qu'ils participent comme membres du siège à la fonction de juger, celle-ci devant etre réservé à des magistrats professionnels du droit, à formation criminologique.

Kaarlo Sarkko

Työriitojen sovittelun suhde tuomioistuinten toimivaltaan

1. Kysymyksenasettelu. Alunperin tarkoituksenani oli käsitellä tässä yhteydessä työoikeudellisten riitojen ratkaisemista yleensä. Koska tämä ei artikkelin liiallisen laajenemisen välttämiseksi ollut mahdollista, valitsin tutkimuksen kohteeksi erään työoikeudellisten riitojen ratkaisemiseen kuuluvan keskeisen ongelmaryhmän eli työriitojen sovittelun ja tuomioistuinten toimivallan välisen suhteen selvittämisen.

Työoikeudellisia riitoja ratkaistaan monella eri tavalla. Suuri osa riidoista ratkaistaan joko riidan osapuolten tai työmarkkinajärjestöjen välisin *neuvotteluin.* Ellei näissä neuvotteluissa päästä yksimielisyyteen, joudutaan riidan ratkaisemiseksi turvautumaan joko tuomioistuimen tai muun vastaavan elimen apuun. Niinpä osa työehtosopimuksia koskevista riidoista ratkaistaan *työtuomioistuimessa.* Osa näistä riidoista kuuluu puolestaan *yleisten tuomioistuinten* toimivaltaan. Työsopimusta ja työsääntöjä koskevat riidat sekä pääosa työoikeudellista lainsäädäntöä koskevista riidoista kuuluvat yleisten tuomioistuinten toimivaltaan. Tästä on poikkeuksia. Eräät työsuojelulainsäädännön soveltamista koskevat riita-asiat ratkaistaan *työneuvostossa,* joka ei ole tuomioistuin, vaikka sen päätökset sitovatkin tuomioistuimia. Viittaan edelleen tapaturmavakuutuslain ja työntekijäin eläkelakien soveltamista koskevien riita-asioiden ratkaisemiseen jne.

Kuten edellä esitetystä käy ilmi, työoikeudellisten riitojen ratkaisumenettely on suhteellisen monimutkainen järjestelmä. Tästä huolimatta tämä järjestelmä on toiminut nähdäkseni suhteellisen tyydyttävästi. Tämä johtuu melkoisen suurelta osin toimivaltaristiriitoja koskevan oikeuskäytännön vakiintumisesta. Erityisesti työtuomio-

istuin on joutunut usein ratkaisemaan kysymyksen siitä, kuuluuko jokin asia sen toimivaltaan vai ei. Kuitenkin viime aikoina on työoikeudellisten riitojen ratkaisumenettelyn piirissä ilmennyt uusi ongelma: *työriitojen sovittelun suhde tuomioistuinten toimivaltaan työoikeudellisia riitoja ratkaistaessa.* Ongelma on luonnollisesti ollut ennenkin olemassa. Ns. korpilakkojen lisääntymisen myötä siitä on tullut tai ainakin tulossa myös käytännön ongelma. TRiitaL:ia (Laki työriitojen sovittelusta 420/62) säädettäessä lähdettiin siitä, että työriitojen sovittelijain tehtävänä olisi osapuolten »auttaminen» työehtosopimusten solmimisessa sovittelemalla näiden välisiä erimielisyyksiä. Lakia laadittaessa ei otettu riittävästi huomioon sitä, että työnseisauksiin saatetaan turvautua myös sellaisten työriitojen yhteydessä, joiden ratkaiseminen kuuluu tuomioistuinten ja tällöin lähinnä työtuomioistuimen toimivaltaan.

2. Tuomioistuinten toimivalta työoikeudellisten riitojen ratkaisemisessa. TTuomL (Laki työtuomioistuimesta 437/46) 1 §:n mukaan työtuomioistuimen toimivaltaan kuuluvat työehtosopimuksia koskevat riita-asiat, kun kysymys on työehtosopimuksen pätevyydestä, voimassaolosta ja oikeasta sisällyksestä; siitä, onko jokin menettely työehtosopimuksen tai työehtosopimuslain säännösten vastainen; tai työehtosopimuksen tai työehtosopimuslain vastaisen menettelyn aiheuttamasta seuraamuksesta. Sen sijaan työehtosopimuksen määräyksiin perustuvat varsinaiset suorituskanteet eivät kuulu työtuomioistuimen toimivaltaan, vaan yleisten tuomioistuinten toimivaltaan. Samoin työsopimuslain 17 §:n sisältämään työehtosopimusten yleissitovuutta koskevaan säännökseen perustuvat kanteet kuuluvat yleisten tuomioistuinten toimivaltaan. Yleisten tuomioistuinten toimivaltaan kuuluvat eräitä poikkeuksia lukuunottamatta myös muut työoikeudelliset riita-asiat.

Otan tähän erään esimerkin, jolla on merkitystä tätä kysymystä selviteltäessä. Ajatelkaamme, että työnantaja irtisanoo erään työntekijänsä. Mikäli ko. työntekijä katsoo, että työnantaja on työntekijän irtisanoessaan rikkonut työnantajaa TEhtoL:n (Työehtosopimuslaki 436/46) mukaan velvoittavaa työehtosopimusta, voidaan riita-asia saattaa työtuomioistuimen ratkaistavaksi. Mikäli työntekijä katsoo, että työnantaja on rikkonut työsopimuslain 17 §:n mukaan velvoittavaa yleissitovaa työehtosopimusta, on asia saatettava yleisen alioikeuden ratkaistavaksi. Mikäli työntekijä katsoo, että työnantaja on rikkonut työsopimuslain 37 §:ssä säädettyä legaalista irtisanomissuojaa, on

asia tällä perusteella saatettava yleisen alioikeuden ratkaistavaksi. Näiden oikeudellisten keinojen asemesta tai lisäksi työntekijät saattavat ryhtyä työtaisteluun työnantajan pakottamiseksi ottamaan työntekijä takaisin työhönsä. Tällöin herää kysymys siitä, mitkä ovat työriitojen sovittelijan velvollisuudet ja valtuudet tällaisessa tilanteessa.

3. Työriitojen sovittelijain tehtävät. Tarkastelen tässä vain niitä sovittelijain tehtäviä, jotka liittyvät välittömästi tämän artikkelin teemaan. TRiitaL 7₁ §:n mukaan työnseisaukseen tai sen laajentamiseen taikka sellaisen toimeenpanemiseen ei työriidan johdosta saa ryhtyä, ellei viimeistään kahta viikkoa aikaisemmin ole toimitettu valtakunnansovittelijain toimistoon ja vastapuolelle kirjallista ilmoitusta, jossa työnseisauksen tai sen laajentamisen syyt, alkamishetki ja laajuus on mainittu. TRiitaL 9 §:ssä on puolestaan säädetty, että 7 §:n mukaisen ilmoituksen saatuaan tulee asianomaisen sovittelijan viipymättä ryhtyä tarkoituksenmukaisiksi katsomiinsa toimenpiteisiin riidan sovittelemiseksi. Lisäksi tässä lainkohdassa on säädetty, että muulloinkin kun sovittelijan tietoon on tullut työrauhaa vaarantava työriita, voi hän puuttua siihen. TRiitaL 7 §:n mukainen *ilmoitusvelvollisuus* koskee *kaikkia* sellaisia henkilöitä, jotka *työriidan johdosta* ryhtyvät *työnseisaukseen* tai sen *laajentamiseen.* Työnseisauksella tarkoitetaan 7 §:ssä lakkoa ja työnsulkua. Työriidan käsitettä on tulkittu oikeustieteessämme laajasti. Tätä on perusteltu erityisesti TRiitaL:n tarkoitusperillä. *Työriidoiksi* on ensiksikin katsottava kaikki sellaiset riitakysymykset, jotka liittyvät työnantajan ja työntekijän väliseen *työsuhteeseen.* Työriitoja ovat myös kaikki sellaiset mielipiteiden eroavuudet, jotka välittömästi liittyvät *työsuojelulainsäädännössä säädettyihin olosuhteisiin.* Myös työehtosopimussuhteeseen liittyviä ns. *velvoitemääräyksiä* koskevat riidat ovat työriitoja.[1]

TRiitaL 7 §:ssä edellytetään siis vain, että *työnseisaukseen* ryhdytään *työriidan johdosta.* Ilmoitusvelvollisuus on siis riippumaton siitä, onko kysymyksessä sellainen työriita, jonka ratkaiseminen kuuluisi joko työtuomioistuimen tai jonkin muun tuomioistuimen toimivaltaan. Yleensä ilmoitusvelvollisuutta ei noudateta ryhdyttäessä työnseisaukseen sellaisen työriidan johdosta, joka kuuluu tuomioistuimen toimivaltaan. Käytännön sovittelutoiminnassa on kuitenkin ilmennyt useita tapauksia, joissa ilmoitus on tehty tällaisessa tapauk-

[1] Ks. työnseisauksen ja työriidan käsitteistä tarkemmin mm. *Sipilä,* Suomen työoikeuden pääasiat s. 157 ss. sekä *Sarkko,* Työoikeus s. 286 ss.

sessa. Lisäksi on muistettava, että TRiitaL 9 §:n toisen lauseen mukaan sovittelija voi puuttua työriitaan, joka vaarantaa työrauhaa sen tultua muulla tavalla hänen tietoonsa.

Edellä esitetyn perusteella voidaan kysyä, mitä velvollisuuksia ja valtuuksia TRiitaL 9 §:n mukaan työriitojen sovittelijalle syntyy riidan sovittelemiseksi hänen saatuaan joko ilmoituksen tai muuten tietoonsa sellaisen työrauhaa vaarantavan työriidan, jonka ratkaiseminen kuuluu tuomioistuimen toimivaltaan.

4. Sovittelun suhde työtuomioistuimen toimivaltaan. TRiitaL 16 §:ssä on säädetty, että työehto- tai virkaehtosopimusta koskeva riita-asia, joka kuuluu työtuomioistuimen käsiteltäviin tai joka sopimuksen mukaan on välimiesten ratkaistava, ei kuulu TRiitaL:n 3 luvussa säädetyn sovittelutoimen piiriin. Saatuaan selvityksen riidan kuulumisesta työtuomioistuimen toimivaltaan tai välimiesoikeuden ratkaistaviin asioihin on sovittelijan ilmoitettava tästä työriidan osapuolille. Sovittelun suhdetta välimiesoikeuden toimivaltaan ei tässä yhteydessä voida käsitellä enempää. Tämä johtuu ensi sijaisesti siitä syystä, että välimiesmenettelyllä on suhteellisen vähäinen merkitys työoikeudellisia riitoja ratkaistaessa.

Mikäli sovittelija joko TRiitaL 7 §:n edellyttämästä ilmoituksesta tai muulla tavalla, esimerkiksi sovittelun alkamisen jälkeen esitetystä aineistosta huomaa, että riita-asia kuuluukin TTuomL:n perusteella työtuomioistuimen toimivaltaan, on hänen ilmoitettava tästä seikasta välittömästi työriidan osapuolille. TRiitaL 16 §:ssä *ei* sen sijaan *kiellet*ä sovittelijaa jatkamasta sovittelua. Siinä vain todetaan, että työtuomioistuimen toimivaltaan kuuluva työriita ei kuulu TRiitaL:n 3 luvussa säädetyn sovittelutoimen piiriin. Tämä merkitsee sitä, että sovittelijalla *ei* ole TRiitaL 9 §:n mukaisia *velvollisuuksia* ryhtyä sovittelemaan työriitaa tai jatkaa sovittelua, mikäli siihen on jo ehditty ryhtyä, ennen kuin riidan kuuluminen työtuomioistuimen toimivaltaan selvisi. Edelleen on selvää, että työriidan kuuluessa työtuomioistuimen toimivaltaan minkäänlainen *pakkosovittelu ei* tule kysymykseen. TRiitaL 10_2 §:n soveltaminen ei siis tule tällöin kysymykseen. Mainitun lainkohdan mukaan työriidan osapuolen on saavuttava sovittelijan määräämään neuvottelutilaisuuteen tai lähetettävä sinne edustajansa sekä annettava sovittelijalle tämän tarpeellisiksi katsomat tiedot.

Mikäli työriidan *molemmat osapuolet* sitä *haluavat* tai siihen *suostuvat* sovittelijan esityksestä, voidaan sovitteluun ryhtyä myös työtuomioistuimen toimivaltaan kuuluvassa työriidassa. Kumpi tahansa

osapuolista voi kuitenkin milloin tahansa kieltäytyä jatkamasta tällaisen työriidan sovittelua. Sovittelu päättyy tällöin automaattisesti. Sovittelijalla ei ole TRiitaL:n mukaan velvollisuutta ryhtyä sovittelemaan työtuomioistuimen toimivaltaan kuuluvassa työriidassa. TRiitaL 1, 3 ja 5 §:n nojalla katson, että sovittelijalla *on valtuudet* ryhtyä tällaiseen työriidan osapuolten *vapaaehtoisuuteen* perustuvaan sovitteluun, jos hän katsoo sen tarkoituksenmukaiseksi menettelyksi. Mikäli sovittelija kieltäytyy sovittelemasta tällaisessa työriidassa, ei osapuolilla ole edes yhdessä TRiitaL:iin perustuvaa oikeutta vaatia häntä sovittelemaan ko. työriidassa. On huomattava, että niissäkin tapauksissa, joissa sovittelija ryhtyy sovittelemaan tällaisissa työriidoissa, on hänen ehdottomasti saatettava työriidan osapuolten tietoon, että ko. työriita sovittelusta huolimatta kuuluu työtuomioistuimen toimivaltaan.

Mikäli ko. työriita kuuluu työtuomioistuimen toimivaltaan, on työtuomioistuin ilman muuta sekä oikeutettu että velvoitettu tutkimaan tällaisen työriidan perusteella ajetun kanteen, vaikka sovittelija olisi sovitellut tai samanaikaisesti sovittelisi ko. työriitaa. Nähdäkseni ei juuri koskaan voine olla tarkoituksenmukaista, että sovittelija ryhtyy sovittelemaan tai jatkaa sellaisen työriidan sovittelua, joka on jo saatettu työtuomioistuimen käsiteltäväksi.[2]

Mikäli työriidassa on joko joltakin osin tai kokonaisuudessaan saatu sovittelijan toimesta aikaan sovinto, ei juttua tältä osin käsitellä työtuomioistuimessa, koska se ei ole riitainen. Sen sijaan tässä yhteydessä on syytä korostaa sitä, että edellä esitetty vapaaehtoinen sovittelu voi koskea *vain työriitaa.* Sovittelijan toimivaltaan *ei* siis kuulu TEhtoL 8 §:ssä säädetyn *työrauhavelvollisuuden rikkomisen ja sen seuraamusten sovitteleminen.* Työrauhavelvollisuuden rikkomisen toteaminen ja siihen liittyvien seuraamusten tuomitseminen kuuluvat joka tapauksessa yksinomaan työtuomioistuimen toimivaltaan. TEhtoL 8 §:n työrauhavelvollisuutta koskeva säännös on nimittäin ehdoton, siitä ei voida toisin sopia.[3]

Vaikka työriita ei TRiitaL 16 §:n perusteella kuuluisikaan pakkosovittelun piiriin, on TRiitaL 7 §:n ilmoitusvelvollisuutta koskevaa

---

[2] Ks. tässä yhteydessä myös *Sipilä,* mt. s. 167 ss. sekä *työrauhakomitean osamietintö* 2. s. 4 ss., jossa sivulla 6 todetaan melkoisen jyrkästi, että »15—16 §:ssä käsitellään tapauksia, joihin sovittelijan ei ole puututtava tai joita hänen ei ole otettava soviteltavakseen.»

[3] Ks. työtuomioistuimen tuomiota TT 30/1964, jossa nimenomaan todettiin, ettei työehtosopimuksessa voida rajoittaa »työehtosopimukseen osallisille työehtosopimuslain 8 §:n mukaan kuuluvia velvollisuuksia.»

säännöstä tästä huolimatta noudatettava. Käytännössä ei näin kuitenkaan yleensä tehdä, vaikka tällaisen laiminlyönnin tehosteena on TRiitaL 17 §:ssä säädetty sakkorangaistus. On selvää, että tällaisissa tapauksissa ei ilmoitusvelvollisuuden täyttämisellä ole samaa merkitystä kuin muissa tapauksissa, koska työriita ei kuulu pakkosovittelun piiriin. Kuten edellä esitetystä on jo käynyt ilmi, ilmoitusvelvollisuuden täyttäminen ei tällaisessa tapauksessa velvoita sovittelijaa ryhtymään TRiitaL 9 §:n mukaisiin sovittelutoimiin eikä työriidan osapuolia ottamaan osaa TRiitaL 10_2 §:n mukaiseen pakkosovitteluun. Sen sijaan sovittelijan on TRiitaL 16 §:n mukaisesti ilmoitettava työriidan osapuolille, että työriita ei kuulu TRiitaL:n 3 luvun sovittelutoimen piiriin.[4]

Joissakin tapauksissa saattaa olla hankalaa selvittää luotettavalla tavalla, onko todella kysymyksessä työtuomioistuimen toimivaltaan kuuluva työehtosopimusta koskeva riita-asia. Työtuomioistuimen käytännöstä käy ilmi, että joissakin tapauksissa on vaikeata ratkaista, onko kysymyksessä työtuomioistuimen toimivaltaan kuuluva työehtosopimuksen määräyksen sisällön vahvistamista koskeva kanne vai työtuomioistuimen toimivallan ulkopuolelle jäävä työehtosopimuksessa sopimatta jäänyt ns. eturistiriita. Mikäli työriidan osapuolet ja sovittelija ovat työriidan luonteesta *samaa mieltä,* ei hankaluuksia voine käytännössä yleensä syntyä. Mikäli osapuolet ja sovittelija eivät ole työriidan luonteesta samaa mieltä, joutuu sovittelija ratkaisemaan, onko työriita sovittelutoimen piiriin kuuluva riita-asia vai työtuomioistuimen toimivaltaan kuuluva työehtosopimusta koskeva riita-asia.

Epäselvissä rajatapauksissa olisi käytännössä paras, jos sovittelija kehottaisi työriidan osapuolia saattamaan riidan työtuomioistuimen käsiteltäväksi. Tällöin työtuomioistuin joutuu sekä riidan osapuolia että sovittelijaa sitovalla tavalla ratkaisemaan, kuuluuko riita-asia sen toimivaltaan. Vaikka työtuomioistuin voisikin käsitellä tällaisen asian nopeasti, ei TRiitaL 7 §:ssä säädetty kahden viikon aika ennen työnseisaukseen ryhtymistä ole riittävä, varsinkaan jos ko. riidassa joudutaan sovittelemaan työtuomioistuimen jätettyä riidan toimivaltaansa kuulumattomana tutkittavaksi ottamatta. Tällaisessa tapauksessa *on työnseisauksen alkamista siirrettävä* työriidan osa-

---

[4] Ks. myös *työrauhakomitean osamietintö* 2. s. 6, jossa todetaan, että »16 § taasen koskee oikeusriitoja, jotka johtuvat työehtosopimuksista ja jotka sen takia on käsiteltävä ja ratkaistava työtuomioistuimessa tai välimiesoikeudessa. Sikäli kuin tällaisista riidoista on kysymys, on sovittelijan ilmoitettava, etteivät ne kuulu sovittelutoiminnan piiriin ja osoitettava riitapuolet saamaan niihin ratkaisun työtuomioistuimessa tai välimiesoikeudessa.»

puolten välisellä *sopimuksella* TRiitaL 10$_3$ §:ssä edellytetyllä tavalla siksi, kunnes saadaan tietää, kuuluuko työriita sovittelutoimen piiriin vai työtuomioistuimen toimivaltaan.[5]

5. Sovittelun suhde muiden tuomioistuinten toimivaltaan. Käytännössä yleisten tuomioistuinten toimivallan ja sovittelun välisen suhteen selvittämisellä on huomattavasti pienempi merkitys kuin sovittelun ja työtuomioistuimen toimivallan välisen suhteen selvittämisellä. Käytännön sovittelutoiminnassa on TRiitaL 7 §:n mukainen ilmoitus tehty kuitenkin esimerkiksi sellaisissa tapauksissa, joissa työnseisaukseen on ilmoitettu ryhdyttävän, koska työnantaja ei ole noudattanut vuosilomalain tai työaikalain säännöksiä jne.

Tätä kysymystä selviteltäessä on lähtökohtana nähdäkseni pidettävä sitä, että *TRiitaL:n tarkoituksena* on nimenomaan *työehtosopimuksia koskevien eturistiriitojen sovittelun turvaaminen.* Sekä TRiitaL:n säännöksistä että lain esitöistä käy ilmi, että lakia säädettäessä ei ole edes otettu huomioon sellaista mahdollisuutta, että sovittelijat toimisivat »tuomareina».[6] TRiitaL:n tarkoitusperät huomioon ottaen vastakkainen käsitys johtaisi sovittelutoiminnan väärinkäyttämiseen.

Syy siihen, että TRiitaL 16 §:ssä on säädetty vain sovittelun ja työtuomioistuimen toimivallan välisestä suhteesta, lienee se, että TRiitaL:ia säädettäessä ei otettu huomioon sellaista mahdollisuutta, että sovittelutoimen piiriin yritettäisiin saattaa yleisten tuomioistuinten toimivaltaan kuuluvia riita-asioita. Pidän luonnollisena, että *TRiitaL 16 §:stä ilmi käyvä periaate ulotetaan koskemaan yleisten tuomioistuinten toimivaltaan kuuluvia työoikeudellisia riitoja.* Ellei näin olisi, joutuisivat sovittelijat sovittelemaan mm. työsopimuslain 17 §:n mukaan yleissitoviksi katsottavien työehtosopimusten tulkintaa koskevissa yleisten tuomioistuinten toimivaltaan kuuluvissa riita-asioissa.

---

[5] Ks. tässä yhteydessä myös *työrauhakomitean osamietintö 2.* s. 6, jossa todetaan, että »tällaisiinkin riitaisuuksiin sovittelija voi kuitenkin joutua puuttumaan sikäli, että hänen on otettava selkoa, onko kysymyksessä intressiriita, vai sellainen riita, joka on ratkaistava oikeustietä. Jos kysymys tästä jää tulkinnan alaiseksi ja jompikumpi puoli pitää kiinni siitä, että kysymyksessä on oikeusriita, niin lienee sovittelijan syytä kehoittaa osapuolia saattamaan asian työtuomioistuimeen tai välimiesten ratkaistavaksi ja kehoittaa siirtämään työtaistelun alkamisen siihen asti kunnes oikeudellinen ratkaisu riidan luonteesta on saatu.»

[6] Tämä tarkoitus käy ilmi *työrauhakomitean osamietintö 2*:sta kokonaisuudessaan. Viittaan kuitenkin erityisesti sivulle 5, jossa todetaan, että »valtion on pidettävä osapuolten käytettävissä mahdollisimman tehokas sovittelujärjestelmä niitä tapauksia varten, jolloin osapuolet työehtosopimusten päättyessä eivät pääse neuvotteluissaan yksimielisyyteen ja työnseisaukset ovat uhkaamassa tai päässeet puhkeamaan.»

Esittämääni tulkintaa voidaan perustella myös sillä, että TRiitaL:n säännöksillä pyritään sovittelutoimen mahdollisimman tarkoituksenmukaiseen toteuttamiseen, kuten lain esitöistä selvästi käy ilmi.[7] Täten myös TRiitaL 16 §:ää on tulkittava sovittelutoimen tarkoitusperien mukaisesti.

Edellä esitetyn perusteella voidaan todeta, että jos sovittelija huomaa työriidan kuuluvan muun tuomioistuimen kuin työtuomioistuimen toimivaltaan, hänen on saatettava tämä seikka osapuolten tietoon. Tällöin sovittelijalla ei ole TRiitaL 9 §:n mukaista velvollisuutta ryhtyä sovittelemaan riidassa eikä osapuolilla puolestaan TRiitaL 10_2 §:n mukaista velvollisuutta osallistua pakkosovitteluun. Mahdollisuus turvautua vapaaehtoiseen sovitteluun on olemassa näissäkin tapauksissa, jos sovittelija joissakin poikkeuksellisissa tapauksissa katsoisi tällaisen menettelyn tarkoituksenmukaiseksi. Koska näissä tapauksissa työehtosopimusten yleissitovuussäännökseen liittyviä riitakysymyksiä lukuun ottamatta ei ole kysymys edes työehtosopimuksiin liittyvistä riita-asioista, joihin TRiitaL:n säännökset ja sovittelutoiminta liittyvät, tullee edes vapaaehtoinen sovittelu näissä tapauksissa erittäin harvoin kysymykseen. Lisäksi on syytä muistaa, että suuri osa työoikeudellisten lakien säännöksistä on ehdottomia työntekijäin suojeluperiaatteen toteuttamisen turvaamiseksi. Näiden säännösten tehosteeksi on myös usein asetettu sakko- tai muu rangaistus. Koska tällaisista ehdottomista säännöksistä ei työntekijän vahingoksi saada sopia toisin, ei niistä voida poiketa myöskään tällaisessa vapaaehtoisessa sovittelussa. Eräänä lähinnä piirisovittelijoita koskevana esimerkkinä voidaan tässä yhteydessä mainita, että vapaaehtoisessa sovittelussa ei saada pyrkiä sellaiseen sovintoon, jossa työntekijän vahingoksi poikettaisiin työsopimuslain 17 §:n mukaisen yleissitovan työehtosopimuksen määräyksistä.[8]

6. Eräitä uudistusajatuksia. Edellä esitetyn pohjalta voidaan todeta, että TRiitaL:n säännöksiä voitaisiin eräiltä kohdin selventää turhien epäselvyyksien välttämiseksi. Laista olisi selvemmin käytävä ilmi sovittelijain tehtävä eturistiriitojen sovittelijoina. Nähdäkseni työriidan käsite voitaisiin laissa määrittää siten, että sen piiriin eivät kuuluisi muiden tuomioistuinten kuin työtuomioistuimen toimi-

---

7 Ks. *työrauhakomitean osamietintö* 2. mm. s. 13 s.

8 Työsopimuslain 17_1 §:stä käy ilmi, että yleissitova työehtosopimus velvoittaa kaikkia ko. alan työnantajia. Lain 17_2 §:stä käy puolestaan ilmi yleissitovan työehtosopimuksen määräysten pakottavuus.

valtaan kuuluvat riita-asiat. En pidä oikeuspoliittisesti hyväksyttävänä enkä TRiitaL:n tarkoitusperiä vastaavana tällaisten riita-asioiden »vetämistä» sovittelutoimen piiriin. Mikäli joissakin aivan poikkeuksellisissa tapauksissa vapaaehtoinen sovittelu osoittautuisi tarkoituksenmukaiseksi näiden riita-asioiden kohdalla, on sovittelu mahdollista ilman TRiitaL:n siihen liittyviä säännöksiäkin. Vapaaehtoinen sovittelu edellyttää joka tapauksessa sekä sovittelijan että riidan molempien osapuolten suostuvan sovitteluun.

Työtuomiostuinta koskeva TRiitaL 16 §:n säännös on syytä säilyttää laissa. Voidaan kuitenkin harkita, eikö olisi syytä ottaa lakiin nimenomaista säännöstä siitä, että epäselvissä tapauksissa työtuomioistuimen tehtävänä olisi ratkaista, kuuluuko työriita sen toimivaltaan vai sovittelutoimen piiriin. Mikäli tällaisen ratkaisun tekeminen voitaisiin hoitaa tavallista työtuomioistuinprosessia nopeammalla tavalla, voitaisiin harkita säännöstä työnseisauksen siirtämisestä ratkaisun tekemiseen tarvittavaksi ajaksi. Työntekijäin oikeutettujen etujen turvaamiseksi tämä siirtämisaika ei saisi olla paria päivää pitempi.

Tauno Suontausta

Tuotevastuu ja kansainvälinen yksityisoikeus

Eri maiden vanhemmassa vahingonkorvauslainsäädännössä ei vielä voitu ottaa huomioon tuotannon ja kaupan moderneja muotoja. Klassilliset oikeussäännökset ovat olleet ja ovat edelleenkin sinänsä erinomaisia oikeusajatuksen kiinnekohtia, mutta ne ovat käyneet taloudellisen ja yhteiskunnallisen kehityksen myötä riittämättömiksi uusien vastuuoikeudellisten pulmien ratkaisemiseksi asianmukaisella ja oikeudenmukaisella tavalla. Uudet tuotantomenetelmät, joille on ominaista mekanisointi ja automaatio, aikaisemmin tuntemattomien raaka-aineiden ja rakentamismenetelmien, elektroniikan, kemian ja ydinfysiikan hyväksikäyttö sekä tuotannon ja kaupan ketjuuntuminen taloudellisten yritysten yleistyvän työnjaon johdosta, ovat olleet vaikuttamassa siihen, että vahingonkorvausoikeuden reformi on ollut eri maissa jo vuosikymmenien ajan kriittisen selvittelyn alaisena, joka on koskenut voimassa olevan oikeudellisen sääntelyn valo- ja varjopuolia, tieteisopissa ja oikeuskäytännössä hätäratkaisuina käytettyjen fiktioiden ja muiden anomalioiden turvin luotujen oikeudellisten konstruktioiden tarkoituksenmukaisuutta sekä uudistusten mahdollisuutta.[1] Yhteiskunnalliselta näkökannalta katsoen on myös oikeuskehitykseen vaikuttavaksi tekijäksi tullut kulutusyhteiskunnassa elävä, ennen kaikkea taloudelliseen turvallisuuteen pyrkivä ihminen. Nykyajan ihmistä usein rasittava »viihtymättömyys» on kohdistunut myös oikeudellisiin instituutioihin ja varsinkin vahingonkorvausjärjestelmään, jota oikeussuojakeinoa eräässä suhteessa vaivaavat, kuten

[1] Vrt. *Uwe Diederichsen,* Die Haftung des Warenherstellers, München und Berlin 1967, s. 1 ss.; vrt. myös lainvalmistelukunnan ehdotus hallituksen esitykseksi eduskunnalle vahingonkorvausta koskevaksi lainsäädännöksi, Lainvalmistelukunnan julkaisuja n:o 3/1970 s. 5.

usein katsotaan, sekavuus, tosiasiallisia olosuhteita vastaamattomuus ja tehottomuus.[2]

Erikoisala, jossa vahingonkorvaussääntöjen kehittämistarve on eri maissa tullut selvästi esille, on *tuotevastuu*.[3] Tämä käsite on olennaisesti taloudellinen ja voidaan kaavamaisesti luonnehtia — sillä varauksella, että eri maiden osalta on huomattaviakin eroavuuksia varsinkin vastuun tiukkuusasteessa, korvaukseen oikeutettujen piirissä ja tuotevastuun muussa soveltamisalassa — tuottajan (valmistajan ja myyjän) korvausvastuuksi tuotteen ominaisuuksien kuluttajalle tai ulkopuoliselle aiheuttamista henkilö- ja omaisuusvahingoista, mukaan luettuna yleinen varallisuusvahinko. Tuotevastuulle on ominaista, erotukseksi tavaran »tavallisesta» virheestä johtuvasta vahingosta, sen rakentuminen tuotteen vahinkoa aiheuttavaan ominaisuuteen, ja sen rationa on ajatus, että tuottajan, joka ensi kädessä hyötyy modernista tekniikasta ja sen hyväksikäytöstä, tulisi myös vastata uusien tuotantomenetelmien aiheuttamista vahingoista, vaikka hän ei olisi menetellyt syyksiluettavalla tavalla, sekä että vahinko olisi normaalista tuottamusvastuusta poiketen sen kannettava, jolla on siihen taloudelliset edellytykset.[4] Tuotteen puutteellisista ominaisuuksista aiheutuvien vahinkojen syyt voivat olla moninaisia, ja niihin voidaan soveltaa seuraavaa tyyppiluokitusta: 1. rakennevirhe, joka voi jäädä riittämättömän testausmenetelmän takia huomaamatta ja jonka johdosta kokonainen tuotesarja voi olla tuotteiden valmistusaikana saatavilla olevan asiantuntemuksen mukaan puutteellinen, niin että kysymyksessä oleva sarja on ominaisuuksiltaan vaarallinen; 2. valmistusvirhe, joka voi johtua työntekijän virheestä tai valmistuskoneen puutteellisesta toiminnasta ja joka voi koskea yhden ainoan tuotteen vaarallisuutta muutoin virheettömässä tuotesarjassa; 3. virhe tuottajan ilmoittamisvelvollisuuden täyttämisessä, joka voi koskea sinänsä moitteettoman tuotteen riittämätöntä käyttöohjetta tai tuotteen mahdollista vaarallisuutta koskevan varoitusvelvollisuuden laiminlyöntiä; 4. virhe tuotteessa, jota tieteellis-teknisen tietämyksen mu-

---

[2] Vrt. *Werner Rother,* Haftungsbeschränkung im Schadenrecht, München und Berlin 1965, s. 1 ss.

[3] Eri kielissä käytettyjä nimityksiä: ruotsi »produktansvar», saksa »Produktenhaftpflicht», »Produzentenhaftung», ranska »responsabilité du fait des produits» (aikaisemmin usein »responsabilité des fabricants»), englanti »products liability».

[4] Vrt. *B. Gomard,* Forholdet mellem Erstatningsregler i og udenfor Kontraktsforhold, 1958 s. 319 ss.; *Hans Saxén,* Några synpunkter på säljarens ansvar för skada härrörande av skadebringande egenskaper hos köpegodset JFT 1960 s. 269 ss.; *Willi E. Schürpf,* Probleme und Tendenzen in der Produktehaftpflicht und ihrer Versicherung, Versicherung und Wirtschaft 6/71 s. 342.

kaan on pidetty riittävästi tutkittuna ja vaarattomana mutta joka myöhemmin osoittautuu vaaralliseksi tietämyspiirin laajennuttua; viimeksi mainitun tyyppiluokan ei yleensä katsota kuuluvan tuotevastuun piiriin.

Toistaiseksi on vain harvoissa maissa tuotevastuuta koskevaa erikoislainsäädäntöä. Kehitys, jossa on selvänä suuntauksena tuottajan vastuun koveneminen, on tapahtunut pääasiassa oikeuskäytännön tietä, ja kehityskuvan kirjavuuteen on vaikuttanut mm. se, onko vastuualan laajentamiseen pyritty sopimusvastuun tai rikkomusvastuun pohjalta. Milloin tuotevastuu on nähty lähinnä sopimusvastuuna, on tuottajan ja kuluttajan välillä säännöllisesti oleva kaupallinen ketju »eliminoitu» ja tuottajan vastuu kuluttajan suhteen vahvistettu säätämällä, että kuluttajalla on suora kannevalta (action directe), tai perustamalla tuotevastuu ensimmäiseen tuotetta koskevaan myyntisopimukseen taikka olettamalla, että tuottajan ja kaupallisen ketjun toisessa päässä olevan kuluttajan välillä on tosiasiallinen sopimussuhde tai hankintailmoitteluun perustuva luottamusvastuusuhde. Silloin kun tuotevastuussa on katsottu olevan lähinnä kysymys rikkomusvastuusta, on samalla turvauduttu presumoituun tuottamusvastuuseen tai muihin fiktioihin. Askeletta ohi sopimusvastuun ja rikkomusvastuun joissakin tapauksissa väkinäiseltä tuntuvien ja myös riittämättömien konstruktioiden kohti tuotevastuun konkretisoimista yhtenäisen johtoajatuksen pohjalla erilliseksi vastuulajiksi on merkinnyt ankaran l. objektiivisen vastuun soveltaminen erityisenä liike- l. yritysvastuuna. Tähän suuntaan on kehitys viime vuosina kulkenut varsinkin Yhdysvalloissa,[5] kun taas esim. Saksan Liittotasavallan oikeuskäytännössä on vielä viime aikoina hylätty tuottajan ja toisaalta tuotteen ominaisuuksista vahinkoa kärsineen, kaupallisen ketjun ulkopuolella olevan henkilön välisessä suhteessa erilaiset sopimusvastuuseen liittyvät konstruktiot, samalla kuin tuolle sivulliselle henkilölle on myönnetty rikkomusvastuuseen perustuva vaadeoikeus tuottajaa vastaan ja tuottajalle on siirretty todistustaakka siten, että hänen on osoitettava, ettei tuotteen vaarallinen ominaisuus ole luettava hänen syykseen.[6]

---

[5] Yhdysvaltain vakuutuspiireistä saadun tiedon mukaan kasvoi tuotevastuun perusteella virellle pantujen olkeudenkäyntien vuosittainen luku Yhdysvalloissa vv. 1963—1969 räjähdysmäisesti 11-kertaiseksi 550.000:een. — Yhdysvalloissa suoritetun tutkimuksen mukaan tavarain virheistä johtuu 40 % virheellisestä rakenteesta, 30 % tuotantovioista ja 20 % tavarain virheellisestä käytöstä. Vrt. *Willi E. Schürpf,* Problems and Trends in Products Liability Insurance and Reinsurance, Nordisk Forsikrings Tidsskrift 1/1970 s. 63.

[6] Vrt. *Hans Möller,* Haftpflicht und Haftpflichtversicherung in der Bundesrepublik Deutschland, Die Versicherungsrundschau 11/1969 s. 333 ss.

Tuotevastuuoikeuden tehokkaan edistämisen ja oikeusvarmuuden kannalta näyttäisi periaatteessa toivottavalta, että tämä monisäikeinen oikeusala ainakin perusteiltaan nojautuisi kirjoitettuun lakiin. Korvausjärjestelmän rakentamisessa olisi otettava huomioon, paitsi edellä mainittu kuluttajan edun suojaamisen periaate eli iskusanalla sanottuna »consumerismi», myös oikeusajatukselle ominainen objektiivinen intressivertailu, joka merkitsee mm. sitä, että talouselämän kehitykselle ei aseteta diskriminoivia esteitä. On huomattava, että ankaran vastuun omaksumisen ei ehdottomasti tarvitse merkitä tuottamus-säännön täydellistä syrjäyttämistä tuotevastuun alalla, koska on mahdollista differentioida eri oikeusseuraamuksiin pääsemiseksi erilaiset tapaustyypit mm. tuotteiden ominaisuuksien vaarallisuuden eri syiden avulla.[7] — Nähtäväksi jää, mikä merkitys aineellisen tuotevastuuoikeuden kehittämiselle ja vakiinnuttamiselle tulee olemaan Euroopan Neuvoston piirissä aloitetulla kansainvälisellä yhteistyöllä. Järjestön lakiyhteistyökomitean (CCJ) esityksestä järjestön ministerikomitea päätti kesäkuussa 1970 ottaa järjestön oikeudelliseen työohjelmaan tuotevastuukysymyksen, samalla kuin päätettiin periaatteessa ad hoc-asiantuntijakomitean asettamisesta tutkimaan tuotevastuuta koskevan kansainvälisen yleissopimuksen perusteita ja pyydettiin Yksityisoikeuden yhdentämisen kansainvälistä instituuttia (Unidroit) valmistavasti keräämään vertailevaa laki- ja oikeuskäytäntöaineistoa.[8]

---

[7] Pohjoismaissa *Knud Christensen,* Om reformer i de nordiske landes erstatningsret, Nordisk Forsikrings Tidsskrift 4/1956 ss. 355—368, vaikka hän myöntääkin korvausoikeuden asiallisessa alassa viime aikoina tapahtuneen laajentumisen asianmukaisuuden, on taittanut peistä viime vuosisadalla syntyneen, culpa-sääntöön perustuvan »kulttuurillisesti kehittyneen, hienomman korvausoikeuden puolesta», koska hän pelkää, että objektiiviseen vastuuseen perustuvan oikeuskäytännön on vaikeata löytää soveltamisalalleen mitään kiinteätä rajaa.

[8] Ks. Euroopan Neuvoston asiakirja CM (70) 76 CCJ (70) 18.

Kysymys tuotevahingoista suoritettavista korvauksista on nyttemmin tarkoitus selvittää pohjoismaisessa lakiyhteistyössä. Ruotsin selvittelytyötä koskevissa ohjeissa on huomautettu (vrt. SvJT 3/1973 s. 264), että voimassa olevat säännökset merkitsevät, että vahinkoa kärsineellä ei erinäisissä tilanteissa ole mahdollisuutta täyteen korvaukseen. Ruotsin vahingonkorvauslain aikaansaamisen yhteydessä esitettiin, että on syytä varovaisuuteen, kun on kysymys vahingonkorvausoikeuden aseman vahvistamisesta korvausjärjestelmässä saattamalla voimaan uusia ankaran vastuun muotoja sekä että uudistustyössä pitäisi ensi sijassa pyrkiä aikaansaamaan vakuutuksellisia, suoranaisesti vahinkoa kärsineeseen vaikuttavia järjestelyjä. Erikoissäännöt tulisi rajoittaa kohdistumaan tuotteisiin, jotka laatunsa puolesta tyypillisesti aiheuttavat erityisiä vahinkoriskejä. Yhtenä ratkaisuna sanottujen ohjeiden mukaan olisi lähinnä ankaran vastuun soveltaminen tuottajiin ja maahantuojiin (ei sensijaan tukku- ja vähittäismyyjiin), mihin liittyisi pakollinen vastuuvakuutus, ja toisena vaihtoehtona olisi vahingonkorvausoikeudesta erillinen vakuutusjärjestelmä, jonka finanssioimisesta vastaisivat ne elinkeinonharjoittajat, joiden kannettavina korvaukset olisivat.

Edellä esitetyt viittaukset aineellisen tuotevastuuoikeuden yleiseen kehitystrendiin ovat tarkoitetut yleiseksi perusteluksi toteamukselle, että vertailu oikeustilaan eri maissa antaa vielä kirjavan kuvan sekä että joissakin maissa aineellista tuotevastuuta koskeva oikeuskäytäntö voi vielä olla ristiriitainen sekä myös riittämätön peittääkseen oikeustilassa olevat aukot.[9]

Kansainvälisen yksityisoikeuden kannalta on tuotevastuun kaltaisessa itsenäistymässä olevassa oikeustyypissä kysymys sovellettavasta laista, nim. siinä tapauksessa, että »kansainvälisen kanssakäymisen vaatimukset, esim. sellaiset kuin ulkomaankaupan tarpeet tai valtioiden ja niiden kansalaisten intressit — — — pakottavat käsittelemään tapausta toisin kuin jos olisi harkittavana ulkomaisia liittymiä vailla oleva seikasto».[10] Yleisesti myönnetään, että tuotevastuu on myös kansainvälisyksityisoikeudellisesti saanut merkitystä sellaisena erityisenä oikeustyyppinä, jonka suhteen on tarvetta löytää tarkoituksenmukaiset ja oikeudenmukaiset, juuri tuota oikeudenalaa palvelevat kansainvälis-yksityisoikeudelliset ratkaisut eli siis kiinteät, yksinkertaiset ja selvät, asiastatuuttien »varmuusasteen» eli ennalta arvattavuuden turvaavat normit.[11]

Sitten kun Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssi oli 1950-luvulla päättänyt täydentää pääasiassa klassillisia perheoikeudellisia teemoja käsittävää työohjelmaansa erityisesti kansainväliseen talousvaihtoon liittyvillä aiheilla hyväksyttiin konferenssin 7. istunnossa v. 1955 sopimus kansainvälisluontoiseen irtainten esineiden kauppaan sovellettavasta laista.[12] Sopimus koskee »kansainvälisluontoisia» kauppoja ja sopimuskumppanien välistä suhdetta eikä siis

---

[9] Oikeuskäytännön kehitystä eri maissa ja erityisesti pohjoismaissa selostaa *Hjalmar Karlgren,* Produktansvaret, Stockholm 1971, s. 22 ss. Vrt. myös *Diederichsen* mt. s. 208 ss. Ranskan, Englannin ja Yhdysvaltain sekä s. 17 ss. Saksan Liittotasavallan oikeuden osalta.

[10] Ks. *Heikki Jokela,* Irtaimen kaupasta kansainvälisen yksityisoikeuden kannalta, Helsinki 1960, s. 93.

[11] Vrt. *Christian Joerges,* Zum Funktionswandel des Kollisionsrechts, Berlin 1971, s. 144, joka kiinnittää huomiota siihen, että kansainvälisen yksityisoikeuden normit eri maissa ovat vieläkin erilaiset siitä johtuen, että on erilaisuutta aineellisissa tuotevastuusäännöissä sovelletuissa vastuuperusteissa (ankara vastuu — rikkomusvastuu — tuottamusvastuu) ja koska ne tarkoituperät, joita eri doktriinit palvelevat, voivat tuotevastuutapauksissa johtaa erilaisiin lopputuloksiin kuluttajan, tuotannon ja kaupan suojelemisessa.

[12] Sopimuksen voimaansaattamisasetus ja sopimusteksti julkaistu Suomen Asetuskokoelman Sopimussarjan n:ossa 28/64.

Sopimuksen sisällöstä vrt. *H. Jokela,* mt. sekä Lakimies 1964 s. 896 ss.; *Y. J. Hakulinen,* Festskrift til O. A. Borum, København 1964 s. 169 ss.; Allan Philip, Dansk international privat- og procesret, Kjøbenhavn 1971 s. 301 ss.

kauppaan liittyviä sivullissuhteita, ja sovellettavan lain määräytymisessä on pääsääntönä sopimusvapaus. Jolleivät sopimuspuolet ole tehneet ns. lakiviittausta siten, että viittaus sisältyy nimenomaiseen sopimusehtoon tai käy muutoin selvästi ilmi sopimuksen määräyksistä, on kaupan suhteen voimassa myyjän vakinaisen kotipaikan tai hänen tilauksen vastaanottaneen toimipaikkansa sijaintipaikan laki taikka sen maan laki, jossa ostajalla on vakinainen kotipaikka tai hänen tilauksen tehneellä toimipaikallaan sijaintipaikka, jos myyjä taikka hänen edustajansa, agenttinsa tai kauppamatkustajansa on ottanut tilauksen vastaan tässä maassa. Sopimuksella voi tuotevastuun kannalta olla merkitystä myyjän sekä toisaalta ostajan, mutta ei siis muun vahinkoa kärsineen henkilön välisessä suhteessa.[13]

Haagin konferenssi oli 10. istunnossaan päättänyt Englannin aloitteesta ottaa työohjelmaan toisenkin tuotevastuuseen sovellettavaan lakiin liittyvän kysymyksen, nim. kysymyksen deliktejä ja kvasideliktejä koskevasta tuomiovalta- ja lainsäädäntökompetenssista. Tältä osin työohjelmaa kuitenkin tarkistettiin aiheen laajuuden ja heterogeenisuuden vuoksi siten, että ensi sijassa otettiin käsiteltäväksi liikennevahingot, minkä jälkeen oli erillisenä käsiteltävä tuotevastuu. Konferenssin 11. istunnossa v. 1968 hyväksyttiin sopimus tieliikenteessä sattuviin vahinkoihin sovellettavasta laista.[14] Tuotevastuusta, joka oli ollut erikoiskomission valmisteltavana,[15] konferenssin 12. istunto hyväksyi lokakuussa 1972 jäsenmaiden hallituksille esitettäväksi sopimuksen tuotevastuuseen sovellettavasta laista.[16] Samalla konferenssi päätti ottaa työohjelmaansa Yhdysvaltain ehdotuksesta kysymyksen sopimus- ja rikkomusvelvoitteisiin sovellettavasta laista

---

[13] Sopimusta ei mikään valtio ole ratifioinut. Sopimusteksti ja raportti ks. Actes et Documents de la Onzième Session (1968) tome III.

[14] Haagin konferenssin 8. istunnossa v. 1958 hyväksyttiin ehdotus sopimukseksi omaisuuden siirtymiseen sovellettavasta laista kansainvälisluontoisessa irtainten esineiden kaupassa. Tämä sopimus, joka koskee kaupan vaikutuksia muihin henkilöihin kuin sopijapuoliin, ei ole tullut voimaan. Vrt. *Jokela* mt. s. 210 ss. ja 41 ss.

[15] Valmistavat asiakirjat ovat konferenssin pysyvän toimiston eri maiden hallituksilta saatuja kiertokyselyvastauksia käsittelevä raportti Doc. prél. No 1 novembre 1969 ja erikoiskomission hyväksymä sopimusluonnos ja sitä koskeva amerikkalaisen pääraportöörin prof. W. L. M. Reesen raportti Doc. prél. No 5 juillet 1971.

[16] Sopimuksen ranskan- ja englanninkieliset tekstit sisältyvät asiakirjaan Conférence de La Haye de droit international privé, Douzième Session, Acte Final s. 14 ss. Prof. Reesen lopullinen raportti ei ole vielä ilmestynyt.

Sopimus on avoinna allekirjoittamista varten 1. 10. 1973 lukien ja tulee voimaan kolmannen kalenterikuukauden alusta siitä päivästä lukien, jolloin kolmas ratifioimisasiakirja on talletettu.

Suomen konferenssivaltuuskuntaan kuuluivat paitsi lakit. tri Suontausta, joka osallistui myös valmistelevan erikoiskomission kokouksiin, lainsäädäntöneuvos Pentti Kurkela.

sekä, myöhemmin käsiteltäväksi, kysymyksen vastuuvakuutukseen sovellettavasta laista.[17]

Missään maassa ei nykyisin tiettävästi ole tuotevastuuta kansainvälisyksityisoikeudellisena kysymyksenä käsittelevää erityislakia. Oikeuskäytännön ja tieteisopin tehtävänä on eri maissa ollut sellaisten yleisten korvausoikeudellisten kysymysten selvittely kuin minkä valtion lain mukaan kulloinkin määräytyy, ketkä ovat korvausvastuussa (raaka-aineen tuottajat, alihankkijat, valmistajat, viejät, tuojat, tukkukauppiaat ja vähittäiskauppiaat), keillä on korvauksen saamisen oikeus (esim. kulutustavaran ostajan perheenjäsenet ja hänen vieraansa sekä vahinkoa kärsineet sivulliset henkilöt), mikä on vastuun peruste ja laajuus sekä korvauksen laatu ja laajuus, sekä edelleen mm. kysymys, onko vastuussa oleviin henkilöihin, jos heitä on useita, sovellettava samaa lakia vaiko eri lakeja.[18]

Klassillisen käsityksen mukaan on tuotevastuuseen sovellettavaa lakia koskevana pääsääntönä ollut, kun on kysymys sopimussuhteen ulkopuolella tapahtuneesta oikeudenvastaisesta teosta, lex loci delicti.[19] Yleisesti katsotaan, että eron tekeminen kysymyksessä, onko sovellettava sopimusstatuuttia vaiko deliktistatuuttia, on usein rajatapauksissa vaikeata ja että tämän vuoksi on joissakin tapauksissa syytä luopua muutoin perustellusta sopimussuhteeseen sovellettavasta laista, vaikkakin joka tapauksessa on sopimuspuolten keskinäisissä suhteissa otettava huomioon heidän välillään nimenomaisesti vallitseva sopimus samoin kuin on mahdollista, että sopimuspuolten välinen suhde määräytyy edellä tekstissä mainitun, kansainvälisluontoista irtainten esineiden kauppaa koskevan vuoden 1955 sopimuksen mukaan.[20] Kun rikkomuksen tapahtumapaikka on epäselvä sen johdosta, että vahinkoon johtava teko on tapahtunut toisessa valtiossa kuin missä vahinkoa aiheuttanut seuraus on ilmennyt, on eri maiden oikeuskäytännössä teko- ja seurauspaikkojen lakien faktilli-

---

17 Ks. Acte Final kohdat C.d. ja C.g. — Yhdysvaltain ehdotuksen suhteen esitettiin epäilyjä joidenkin Euroopan Talousyhteisön maiden taholta, koska ehdotettu aihe laajakantoisuutensa vuoksi poikkeaa Haagin konferenssin aikaisemmasta menettelytavasta käsitellä rikkomus-vastuita rajoitetummilla aloilla, ja samalla pelättiin ehdotuksen viivästyttävän Talousyhteisön asiantuntijain samasta aiheesta valmistaman sopimusluonnoksen käsittelyä. Ehdotus hyväksyttiin siten modifioituna, että Alankomaat toimittaa valmistelevan kiertokyselyn jäsenmaiden suhtautumisen selvittämiseksi tehden jäsenmaille myöhemmin ehdotuksensa asiasta.

18 Ks. *Philip* mt. s. 358.

19 Vrt. Harvard Law Review 78 (1965) Note s. 1452 ss; *Hj. Karlgren,* Internationell privat- och processrätt, 3. p. Lund 1966 s. 118 ss; *A. N. Makarov,* Grundriss des internationalen Privatrechts, Frankfurt a.M. 1970 s. 127 ss.; *Uwe Seetzen,* Zur Entwicklung des internationalen Deliktrechts, Versicherungsrecht n:o 1/1970 ss. 1—15.

20 Vrt. *Philip* mt. ss. 341, 358.

nen konkurrenssi ratkaistu joskus siten, että sovelletaan vahinkoa kärsineelle edullisempaa lakia, joskus antamalla kantajalle optio-oikeus sekä myös siten, että oikeussuhteeseen sovelletaan kumuloivasti kummankin kysymykseen tulevan valtion lakia.[21] Vaikeana tulkintakysymyksenä on myös, onko vastuun synnyttävänä tekona pidettävä tuotteen valmistus- tai myyntitapahtumaa. Mainitunlaisten tulkintakysymysten ratkaisemiseksi ja muutoinkin asianmukaisiin ratkaisuihin pääsemiseksi on viime aikoina ryhdytty myös deliktivelvoitteisiin soveltamaan sopimusvelvoitteiden alalla jo vanhastaan tunnettua ns. yksilöimismetodia, joka merkitsee, ettei deliktivelvoitteisiin sovellettavaa lakia pyritä ratkaisemaan yleisten sääntöjen vaan kussakin yksittäistapauksessa ilmenevien liittymäkohtien avulla, joilla löydetään »the proper law of the tort».[22] Varovasti joissakin tapaustyypeissä sovellettuna yksilöimismetodin ei katsota merkitsevän lex loci delicti commissi-periaatteen hylkäämistä vaan vain sen rajoittamista poikkeustapauksissa.[23]

Haagin konferenssissa todettiin yleisesti, että tuotevastuu myös kansainvälisyksityisoikeudellisena kysymyksenä on vielä kehitystilassa. Kokouksen enemmistö oli sitä mieltä, että sovellettavaa lakia koskevan yleissopimuksen aikaansaaminen olisi, kuten mm.

---

[21] Vrt. *Makarov* mt s. 128 ss. — Tietolähteenä on käytetty myös Haagin konferenssin jäsenmaiden konferenssille toimittamia selvityksiä oikeuskäytännöstä.

Vrt. myös *Philip,* joka katsoo Tanskan kansainvälisen yksityisoikeuden kannalta, että tarkasteltaessa tuotevastuu-kysymystä pelkästään korvausvastuuta koskevien yleisten liittymä-periaatteiden kannalta olisi luonnollista soveltaa sen maan lakia, jossa vahinko on aiheutunut, sillä varauksella, että olisi sovellettava tekopaikan (tuotantopaikan) lakia, jos sen mukaan vastuu on ankarampi.

[22] Yksilöimismetodista ks. *Aatos Alanen,* Velvoitestatuutti kansainvälisessä yksityisoikeudessa, Lakimies 1948 s. 158 ss.; sama: Yleinen oikeustiede ja kansainvälinen yksityisoikeus, Porvoo 1965 s. 230.

Karlgren mt. s. 108 huomauttaa, että puhtaaksi viljellyn tuomarinharkinnan kannalta on ko. metodi katsottava ihanteelliseksi, mutta kansainvälisyksityisoikeudellisen tieteisopin kannalta metodia on pidettävä antautumisena vaikeuksien edessä ja tiettyyn oikeusepävarmuuteen johtavana. Karlgren pitää kuitenkin mahdollisena, että yksilöimismetodi ainakin jossakin määrin omaksutaan Ruotsissa myös rikkomusvelvoitteiden osalta (s. 118 ss.).

[23] Yhdysvalloissa on sekä tieteisopissa että oikeuskäytännössä, myös joissakin tuotevastuuseen sovellettavaa lakia koskevissa tapauksissa, saanut sijaa »valtionedun» (»governmental interests») teoria, joka hylkää klassillisen lex loci delicti commissi-periaatteen jättäen lex fori'n ratkaistavaksi sovellettavan lain määräämisen valtion etujen analyysin pohjalla siten, että jos kahden valtion edut ovat ristiriitaiset, on tuomioistuimen sovellettava oman valtion lakia. Teoria, jota on arvosteltu oikeusvarmuuden ja oikeuskäytännön vakavuuden heitteille jättämisestä, on vielä kehityksen alaisena, ilmeisesti depolitisoitumisen suuntaan. Vrt. *Makarov* mt. ss. 130, 43; *Joerges* mt. passim. Haagin konferenssissa ilmoitettuja tuotevastuuta koskevia oikeustapauksia, joissa on sovellettu governmental interests-oppia: State of Maryland v. Capital Airlines, Inc. 280 F. Supp. 648 (S. D. N. Y. 1964), McCrossin v. Hicks Chevrolet, Inc., 248 A. 2d 919 (D. C. App. 1969).

Yhdysvaltain ja Ranskan taholta oli esitetty, hyödyllinen ja vastaista oikeudellista kehitystä edistävä lisätessään yhdenmukaisuutta, varmuutta ja ennalta arvattavuutta ja siten turvatessaan kuluttajaa ja antaessaan varmuutta talouselämälle varsinkin kansainvälisten kauppasuhteiden osalta. Yleissopimusajatuksen tarkoituksenmukaisuudesta esitettiin kylläkin myös epäilyjä viittaamalla aineellisen tuotevastuuoikeuden kehityksenalaiseen tilaan, mutta nämä epäilykset heikkenivät olennaisesti, kun kävi selväksi, että oli aikaansaatavissa nimenomaan tuotevastuulle sopiva liittymäsääntöjen järjestelmä objektiivisten, valtioita sitovien liittymäsääntöjen avulla, jolloin liittymäsäännöt vastaavat yleissopimuksessa määriteltyjä olosuhteita, samalla kuin on varottu tyrkyttämästä kansallisiin lakeihin omaksuttavaksi abstraktisia käsitekonstruktioita mm. tuottamus- ja rikkomusvastuun luonteesta ja muista korvausvastuun yleisistä periaatteista, jotka jäävät määräytymään sovellettavan aineellisen lain mukaan.

Haagin yleissopimuksen soveltamisala on määritelty siten, että se ei koske sitä keskinäistä vastuusuhdetta, joka on vahinkoa kärsineen henkilön, jolle tuotteen omistus tai käyttö on siirtynyt, ja sen henkilön välillä, jonka vastuusta on kysymys. Tätä ostajan ja myyjän välisen suoran sopimussuhteen eliminoimista täydentää määräys, että yleissopimus ei vaikuta erikoisaloja koskeviin yleissopimuksiin, joiden sopijapuolina valtiot ovat ja jotka koskevat tuotevastuuta. Näin vältettiin ristiriita edellä mainitun, kansainvälisluontoiseen irtainten esineiden kauppaan sovellettavasta laista v. 1955 tehdyn yleissopimuksen kanssa. Toisaalta yleissopimuksen liittymämääräysten soveltaminen on riippumaton kaikista vastavuoroisuuden ehdoista, ja yleissopimusta on sovellettava myös, kun sovellettava laki ei ole sopijavaltion laki.

Yleissopimuksen sisältämä kiinteiden liittymäsääntöjen järjestelmä perustuu neljän eri liittymäkohdan toisiinsa kytkemiseen; nämä neljä liittymäkohtaa ovat 1. sen valtion sisäinen laki, jonka alueella vahinko on sattunut, 2. sen valtion sisäinen laki, missä vahinkoa suoranaisesti kärsineen henkilön tavanomainen asuinpaikka on, 3. valtio, jossa on sen henkilön pääasiallinen toimipaikka, jonka vastuusta on kysymys sekä 4. valtio, jonka alueella vahinkoa suoranaisesti kärsinyt henkilö on hankkinut tuotteen. Näiden neljän liittymäkohdan toisiinsa kytkemisellä määräytyy sovellettava laki siten, että sinä on sen valtion sisäinen laki, jonka liittymäkohdat 1 ja 2 yhdessä osoittavat tai jonka toinen liittymäkohdista 1 ja 2 ja jompikumpi liittymäkohdista 3 ja 4 yhdessä osoittavat. Jollei mikään edellä mainituissa

säännöissä tarkoitetuista laeista ole sovellettavissa, on sovellettavana lakina sen valtion sisäinen laki, jonka alueella henkilöllä, jonka vastuusta on kysymys, on pääasiallinen toimipaikka, jollei hakija perusta vaatimustaan sen valtion sisäiseen lakiin, jonka alueella vahinko on tapahtunut. Ennalta arvattavuuden periaate on otettu huomioon rajoituksena edellä selostettuihin sääntöihin määräyksellä, että sen valtion laki, jonka alueella vahinko on sattunut, ja sen valtion laki, jossa vahinkoa suoranaisesti kärsineen henkilön tavanmukainen asuinpaikka on, eivät ole sovellettavissa, jos henkilö, jonka vastuusta on kysymys, osoittaa, ettei hän voinut kohtuuden mukaan edellyttää, että tuote tai hänen samaa tyyppiä olevia tuotteitaan on saatettu siinä valtiossa myyntiin.

Edellä selostetut liittymäsäännöt merkitsevät uutuutta siinä suhteessa, että lex loci delicti commissi'lla ei niissä ole sitä keskeistä asemaa, joka tällä erilaisia tulkinta- j a soveltamismahdollisuuksia sisältävällä säännöllä kansainvälisyksityisoikeudellisiin rikkomusvelvoitteisiin sovellettuna eri maissa nykyään on, vaan vahinkopaikan laki ja vahinkoa kärsineen kotipaikan laki ovat pääsääntöinä voimassa rinnakkain, kuitenkin siten, etteivät ne pääse vaikuttamaan yksinään vaan ainoastaan kytkettyinä yhteen muun liittymäkohtasäännön kanssa. Luonteenomaista yleissopimuksen liittymäsääntöjärjestelmälle on myös, että optio- l. valintamahdollisuuden käytöllä on sovellettavan lain määräytymisessä käytännöllisesti katsoen vähäinen merkitys, mikä saa selityksensä siitä, että tuotevastuuseen sovellettava laki on katsottu sekä laajojen väestöpiirien että talouselämän kannalta tärkeäksi oikeuskysymykseksi, joka on pyrittävä sääntelemään kiinteiden objektiivisten, mutta samalla joustavien liittymäperusteiden pohjalla.

Yleissopimuksessa on käytetyt käsitteet määritelty mahdollisimman laajasti. Tuote käsittää luonnontuotteet ja teolliset tuotteet, riippumatta siitä, ovatko ne jalostamattomia tai valmistettuja taikka irtaimeen tai kiinteään omaisuuteen kuuluvia (kiinteään omaisuuteen esim. laitteina tai rakennuselementteinä). Käsitteeseen vahinko kuuluu henkilö- tai omaisuusvahinko sekä taloudellinen tappio, myös tuotteelle itselleen aiheutunut vahinko ja siitä aiheutunut taloudellinen tappio, kun ne liittyvät muuhun vahinkoon. Sovellettavan lain mukaan määräytyvien oikeuskysymyksien luettelossa, joka ei ole tyhjentävä, on mainittu mm. vastuun peruste ja laajuus, niiden vahinkojen luonne, joista korvausta voidaan suorittaa, korvaukseen oikeutettu henkilöpiiri, isännän vastuu alaisestaan, todistustaakka, sikäli

kuin sitä koskevat sovellettavan lain säännökset kuuluvat vastuuta koskevien säännösten piiriin, sekä vanhentumista ja preklusiota koskevat säännökset. Lopullisessa sopimustekstissä ei enää ole erikoiskomission ehdottamaa määräystä siitä, että jos oikeudenkäynnissä on kysymys useiden tuottajien, valmistajien, korjaajien jne. vastuusta, määräytyisi kaikkien näiden henkilöiden vastuu viimeistellyn tuotteen valmistajan pääasiallisen toimipaikan lain mukaan.[24]

---

[24] Valtioilla on mahdollisuus yleissopimukseen yhtyessään tehdä kaksi varaumaa. Toinen näistä koskee määräystä vanhentumisajan kuulumisesta sovellettavan lain mukaan määräytyviin kysymyksiin, ja toinen varauma antaisi mahdollisuuden olla soveltamatta yleissopimusta jalostamattomiin luonnontuotteisiin. Norja perusteli ehdotuksiaan varaumien mahdollistamisesta sillä, että vanhentumisaikoja koskevan yleissopimuksen aikaansaaminen on parhaillaan vireillä sekä että jalostamattomia luonnontuotteita koskeva varauma on mahdollisesti tarpeen Norjan kalastustalouden vuoksi.

Antti Suviranta

Työehtosopimusten tulkinnasta

I. Käsiteltäessä Suomen oikeustieteellisessä kirjallisuudessa työehtosopimusten tulkintaa on yleensä todettu niitä tulkittavan niin kuin sopimuksia yleensä. Niihin sovelletaan siten ns. laajennettua objektiivi(st)a tulkintaperiaatetta. Työehtosopimuksen sisällyksen määrää siten se, mitä sopijapuolet ovat yhtäpitävästi tarkoittaneet, vaikka tämä tarkoitus poikkeaisikin sopimuksen sanamuodosta. Ratkaisevaa on tällöin juuri sopijapuolten, työehtosopimukseen osallisten tarkoitus, jonka mukaisena sopimus siis sitoo myös osallisyhdistysten jäseniä, vaikka nämä olisivat sopimuksen sanamuodon ja muun heidän käytettävissään olleen aineiston nojalla saaneet perustellusti toisen käsityksen sopimuksen sisällyksestä. Työehtosopimuksen tulkinnassa Suomessa noudatettavat periaatteet ovat siten samoja kuin muissa Pohjoismaissa ja poikkeavat jonkin verran Saksassa omaksutusta tulkintatavasta, jonka mukaan työehtosopimuksen velvoitemääräyksiä tosin tulkitaan niin kuin varallisuusoikeudellisia sopimuksia yleensä, mutta normimääräysten tulkinnassa käytetään samoja periaatteita kuin lain tulkinnassa. Silloinkin kun meillä sanotaan *(Kopponen* ja *Sarkko),* että normimääräysten tulkinnassa on juuri jäseninä sidottujen intressien vuoksi kiinnitettävä erityistä huomiota sopimusmääräysten kielelliseen ilmaisuun työehtosopimustekstissä, todetaan kuitenkin, että jos voidaan selvittää osallisten tarkoittaneen muuta kuin sopimuksen sanamuodosta käy ilmi, on työehtosopimusta tulkittava osallisten tarkoituksen mukaan.[1]

[1] Ks. *Urho Kopponen,* Työehtosopimus työsuhteen perussäännöksenä (1954) s. 215—217; *Jorma Vuorio,* Työsuhteen ehtojen määrääminen (1955) s. 261—262; *Matti L. Aho,* Varallisuusoikeudellisen oikeustoimen tulkinnasta (1968) s. 180—183; *Kaarlo Sarkko,* Työoikeus, Yleinen osa (1972) s. 209—212; *Folke Schmidt,* Arbetsrätt I (1972) s. 149—151, 159; *Per Jacobsen,* Kollektiv arbejdsret (1972) s. 80—82; *Kristen Andersen,* Fra arbeidslivets rett (1967) s. 60—65.

Mainittuja periaatteita on kirjallisuudessa (varsinkin *Aho* ja *Sarkko*) kehitetty edelleen mm. työtuomioistuimen käytännön pohjalta tavalla, joka ei anna minulle aihetta vastaväitteisiin. On joskus sanottu, että oikeustieteen tulisi pitäytyä vain lain tulkintaan ja jättää sopimusten tulkitseminen tuomioistuinten asiaksi.[2] Vaikka tätä käsitystä ei hyväksyttäisikään, tyydytään tässä kirjoituksessa kuitenkin työehtosopimusten tulkinnan esittelemiseen lähinnä työtuomioistuimen uusimman oikeuskäytännön avulla.

Sopijapuolten tarkoituksen mukaisesta tulkinnasta on erotettava työehtosopimuksen osallisten tulkintamonopoli. Edellisellähän tarkoitetaan sitä, että jos pystytään selvittämään, mitä kumpikin sopimuskumppani on sopimuksen jollakin määräyksellä tai sanonnalla sopimusta solmittaessa tarkoittanut, sopimusta on toisen sopimuskumppanin vaatimuksesta edelleen tulkittava tuon alkuperäisen tarkoituksensa mukaisesti, vaikka toinen nyt haluaisikin omaksua muunlaisen tulkinnan. Tulkintamonopolin merkitys taas on se, että riippumatta sopimuskumppanien alkuperäisestä tarkoituksesta työehtosopimuksen osalliset voivat yhteisesti päättää tietystä tulkinnasta, jonka mukaisena sopimus sitten sitoo myös osallisyhdistysten jäseniä.[3]

Tulkintamonopolin laajuus ei ole aivan selvä. Osalliset voivat tietysti työehtosopimuksen tekemistä koskevia muotomääräyksiä (TEhtoL 2 §) noudattaen vastaisuuteen nähden ja tietyissä puitteissa — esim. palkankorotusten osalta — taannehtivastikin muuttaa voimassa olevaa työehtosopimusta. Osallisten yhteisesti hyväksymille työehtosopimuksen soveltamisohjeille on myös yleensä annettu ratkaiseva merkitys tulkinnassa, vaikka niitä ei olisikaan tehty työehtosopimuksen muotomääräyksiä noudattaen.[4] Mutta jos tulee kysymys työehtosopimuksen soveltamisesta yksityisessä työsuhteessa syntyneeseen riitaan, voitaneen usein vaatia, että kysymys on bona fide tulkinnasta tai ainakin järjellisestä sovintoratkaisusta eikä tietoisesta poikkeamisesta työehtosopimuksesta työsuhteen jommankumman osapuolen

---

[2] Ks. *B. C. Carlson*, Arvostelu Gunnar Palmgrenin teoksesta Konkurrensklausuler vid tjänsteavtal, JFT 1940 s. 100.

[3] Tulkintamonopoli ei aina helpota työtuomioistuimen työtä. Osalliset voivat esim. olla yhtä mieltä siitä, että riidanalainen kysymys on ratkaistava työehtosopimuksen tietyn määräyksen perusteella, mutta eri mieltä siitä, miten tätä määräystä on sovellettava ko. kysymykseen. Ks. esim. TT 1968: 43 (ään. muusta kysymyksestä); *Aho*, m.t. s. 65—66.

Kaikissa tilanteissa ei asianosaisten käsitysten kuitenkaan katsota muodostavan työtuomioistuinta sitovaa yksimielisyyttä. Ks. esim. TT 1969: 2: asianosaiset olivat eri mieltä työhön sovellettavasta urakkahinnoittelun kohdasta (ja pitivät siis molemmat työtä hinnoiteltuna), mutta työtuomioistuin katsoi työn hinnoittelemattomaksi.

[4] Ks. esim. TT 1971: 30, 1973: 11.

vahingoksi. Tulkintamonopolin laajuus tällaisissa tapauksissa saattaa riippua työehtosopimuksen neuvottelulausekkeen sisällyksestä.[5]

Osallisyhdistysten jäsenten sidonnaisuutta osallisten tarkoituksen mukaiseen tulkintaan voidaan ehkä pitää edustus- tai kombinaatioteorian ilmauksena. Äärimmäisiin johtopäätöksiin näistä teorioista ei kuitenkaan ole menty sikäli, että harkittaessa sitä, onko yksityinen työnantaja tai -tekijä menetellessään vastoin osallisten tarkoituksen mukaista tulkintaa rikkonut tietensä työehtosopimusta, hänen ei oleteta olleen tästä tulkinnasta tietoinen pelkästään sillä perusteella, että osallisyhdistys hänen »edustajanaan» on ollut siitä tietoinen. Sama soveltunee myös sidotun alayhdistyksen vastuuseen valvontavelvollisuutensa laiminlyömisestä. Mutta osallisyhdistyksen tai -työnantajan omankaan vasemman käden ei ehkä tarvitse aina tietää, mitä oikea käsi on tehnyt: jos osallisen yksi edustaja on soveltanut työehtosopimusta virheellisen tulkinnan mukaisesti, ei tätä ehkä voida lukea osallisen syyksi työehtosopimuksen tieten rikkomisena tai valvontavelvollisuuden tuottamuksellisenakaan laiminlyömisenä pelkästään sillä perusteella, että osallisen toinen edustaja työehtosopimusneuvotteluihin osaa ottaneena on ollut perillä oikeasta tulkinnasta. Sen sijaan voi vastuu tietysti syntyä sillä perusteella, ettei oikean tulkinnan edelleen tiedottamisesta osallisyhdistyksen tai -työnantajan sisäisen organisaation puitteissa ole pidetty asianmukaista huolta.[6]

Työehtosopimuksen sisältö syntyy usein yhden työnantaja- ja yhden työntekijäyhdistyksen neuvotteluissa, mutta sopimuksen voi kuitenkin jommallakummalla tai kummallakin puolella allekirjoittaa useampi osallinen, tai sitten voi tällainen uusi osallinen solmia neuvotellun sopimuksen toisen osallisen kanssa muodollisesti erillisen, mutta tekstiltään samasanaisen rinnakkaissopimuksen. Tähän tilanteeseen ei edustusteoria sovellu, eikä vilpittömässä mielessä olevaa uutta osallista vastaan voida siis vedota siihen, että alkuperäiset osalliset ovat sopimuksella tarkoittaneet muuta kuin sen sanamuodosta ilmenee.[7]

Työehtosopimus voi TSL 17 §:n mukaan olla yleissitova, ts. sitoa sellaisiakin työnantajia, jotka eivät kuulu sopimuksen soveltamispiiriin osallisyhdistyksen jäsenyyden perusteella. Kokonaan käsittelemätön kysymys on, missä määrin työehtosopimusten tulkintaa koskevat periaatteet ovat voimassa myös yleissitovuuspiirissä ja voiko siis

---

[5] Vrt. TT 1973:3. Ks. myös *Schmidt*, m.t. s. 91—93.
[6] Vrt. TT 1968:14.
[7] Ks. TT 1972:15, 1973:40.

työehtosopimukseen vain yleissitovuuden perusteella sidottu työnantaja tai hänen työntekijänsä esim. nojautua sopimuksen sanamuodosta poikkeavaan osallisten tarkoitukseen.

II. Kun edellä on todettu työehtosopimusta tulkittavan sopimuskumppanien yhtäpitävän tarkoituksen mukaan, vaikka se poikkeaisikin sopimuksen sanamuodosta, on pidetty silmällä tilannetta, jossa sopimuksen sanamuoto on selvä ja yksiselitteinen ja siitä poikkeava sopimuskumppanien yhtäpitävä tarkoitus niin ikään selvä ja yksiselitteinen. Tällaiset tilanteet ovat työtuomioistuimen ratkaistavaksi tulevien tulkintakysymysten joukossa kuitenkin harvinaisia. Paljon tavallisempaa on, että sanamuoto antaa mahdollisuuden kahdelle tai useammalle tulkinnalle ja että toisaalta sopimuskumppanien yhteistä tarkoitusta on vaikea selvittää tai sellaista yhteistä tarkoitusta ei ole lainkaan ollutkaan.[8] Mitä tulkinnanvaraisempi on sanamuoto, sitä enemmän joudutaan oikeaa tulkintavaihtoehtoa etsittäessä antamaan merkitystä sopimuskumppanien ehkä epäselvästikin ilmenneelle tarkoitukselle, ja jos yhteistä tarkoitusta ei voida selvittää, voidaan joutua operoimaan jommankumman osapuolen tarkoituksella tai antamaan yhteisen tarkoituksen puuttumiselle muunlainen merkitys, niin kuin seuraavassa tulee tarkemmin puhe.[9]

Tulkintasäännöt ovat neuvottelusääntöjä, sanoo *Folke Schmidt*.[10] Tulkintasääntöjen avulla ratkaistaan, kumpi osapuoli kulloinkin kärsii vahingon siitä, että sopimus on neuvotteluissa jäänyt tulkinnanvaraiseksi, ts. kumman osapuolen olisi neuvotteluissa pitänyt ensisijaisesti huolehtia yksiselitteisen sopimuksen aikaansaamisesta.

Ehkä tärkein näistä neuvottelu- ja tulkintasäännöistä on se, että tiettyä sanamuotoa ehdottaneen osapuolen asiana on myös selvittää, mitä hän tällä ehdotuksellaan tarkoittaa. Jos hän ei näin tee, saa toinen osapuoli nojautua ehdotukseen sen sanamuodon mukaisesti. Mutta jos sanamuodon ehdottaja on selvittänyt tarkoituksensa niin, että vastapuolen olisi se pitänyt ymmärtää, ei vastapuoli voi vedota sanamuotoon vastoin näin selvitettyä tarkoitusta.

---

[8] Työtuomioistuimen ratkaisussa 1968: 31 (ään. 8—1) omaksuttiin tulkinta, joka lähinnä, joskaan ei täysin selvästi vastasi sopimusmääräyksen sanamuotoa ja oli myös määräyksen työehtosopimusneuvottelujen kulusta lähinnä, joskaan ei täysin selvästi johdettavissa olevan tarkoituksen mukainen.

[9] Esimerkkeinä tuomioista, joissa työehtosopimuksen sanamuoto on ratkaissut, kun poikkeavaa tarkoitusta ei ole selvitetty, voidaan mainita TT 1968: 34, 1969: 37, 1970: 43, 1971: 60, 1972: 13, 43, 46, 1973: 23. Ks. myös TT 1970: 3 ja 1972: 27, joissa sanamuodon mukaista tulkintaa tuki myös se, että aikaisemmassa työehtosopimuksessa ollut ko. tapaukseen soveltuva poikkeusmääräys oli poistettu.

[10] Ks. m.t. s. 152. Ks. myös *Aho*, m.t. s. 221—223; *Jacobsen*, m.t. s. 81—82.

Tästä eräs esimerkki, jossa mainitun neuvottelu- ja tulkintasäännön molemmat puolet tulevat esille ja joka samalla osoittaa, miten säännön soveltaminen saattaa työehtosopimusneuvottelujen monivaiheisuuden takia muodostua hyvinkin mutkikkaaksi. Maarakennusalan työehtosopimusneuvotteluissa työntekijäliitto ehdotti, että toisin kuin aikaisemmassa työehtosopimuksessa myös alle 50 km:n työmatkoista maksettaisiin matkakustannusten korvausta ja että kaikkien päivä- ja matkarahojen laskemisen lähtökohtana pidettäisiin työntekijän asuinpaikkaa. Sittemmin työntekijäliitto ehdotti kompromissina, että jos työhönottopaikka oli toinen kuin asuinpaikka, olisi päivärahojen laskemisen lähtökohtana pidettävä pääsääntöisesti työhönottopaikkaa ja vain nimenomaisen sopimuksen perusteella asuinpaikkaa. Työnantajapuolen ehdotuksesta vaihdettiin »päiväraha» vielä »päivä- ja matkarahaksi», ja sellaisena määräys tuli työehtosopimukseen. Työehtosopimus ei kuitenkaan tuntenut mitään »matkarahaa», ja tulkintariita koski — hieman pelkistettynä — kysymystä, tarkoitettiinko kerrotussa määräyksessä matkarahalla vain komennusmatkojen »matkakustannusten korvausta» vai myös alle 50 km:n työmatkojen »matkakulujen korvausta». Työntekijäpuolen ehdotusten tarkoitus oli selvä: korvauksen maksaminen alle 50 km:n työmatkojen kustannuksista asuinpaikka lähtökohtana. Mitään selvitystä ei sitä vastoin ollut siitä, millä tavoin työnantajapuolen ehdotusta oli perusteltu. Työtuomioistuin totesi em. tavoitteen olleen työntekijäpuolelle niin tärkeä, että jos työntekijäpuolen edustajat olisivat joutuneen luopumaan siitä neuvotteluissa, tästä olisi keskusteltu niin paljon, että jotakin näistä keskusteluista olisi voitu selvittää myös oikeudessa. Kun tällaista selvitystä ei ollut, työtuomioistuin katsoi työntekijäpuolen saavan nojautua sille edullisempaan tulkintavaihtoehtoon eli siihen, että »matkarahalla» tarkoitetaan vain komennusmatkojen matkakustannusten korvausta eikä siis alle 50 km:n työmatkojen matkakulujen korvausta. Lopputulokseen vaikutti myös ko. määräysten sijainti työehtosopimuksessa, kun otettiin huomioon myös edellisen työehtosopimuksen vastaavan pykälän rakenne.[11]

Periaatteellisesti on kukin toisiaan ajallisesti seuraavista työehtosopimuksista itsenäinen kokonaisuus. Kunkin työehtosopimuksen tulkinnan pitäisi siis määräytyä juuri sen solmijoiden tarkoituksen

[11] Ks. TT 1973:5. Ks. myös TT 1969:26, 1973:32; *Aho,* m.t. s. 257—260. Vrt. vielä 1970:34, jossa tavallaan on kysymys myös jäljempänä puheeksi tulevasta hypoteettisesta tarkoituksesta: kahdesta sanamuodon mukaisesta tulkintatavasta toinen johtaisi tulokseen, jota määräystä ehdottaneen sopijapuolen ei voida olettaa tarkoittaneen. Ks. myös TT 1971:48.

mukaan. Käytännössä työehtosopimus kuitenkin syntyy edellisen työehtosopimuksen pohjalta siten, että useimmat määräykset siirtyvät sanamuodoltaan muuttamattomina uuteen sopimukseen ilman että niistä edes keskusteltaisiin neuvotteluissa. Tällöin joudutaan sopimuskumppanien tarkoituksen selvittämiseksi yleensä menemään niin monta sopimuskierrosta taaksepäin, että päästään ko. sopimusmääräyksen sanamuodon viimeksi tapahtuneeseen muutokseen ja siitäkin taaksepäin sanamuodon aikaisempiin muutoksiin ja sopimusmääräyksen ensiesiintymiseen asti. Työehtosopimusneuvottelijoiden tarkoituksista vuosikymmeniä sitten on tietysti usein vaikea saada näyttöä. Tarkoituksesta saatetaan kuitenkin päästä perille yrittämällä eläytyä työmarkkinakäytäntöön ja kielenkäyttöön sanamuodon laatimisen aikoihin.[12]

Aina ei sopimusmääräyksen tarkoitus kuitenkaan säily ennallaan sanamuodon muuttumattomuudesta huolimatta. Jos työehtosopimusta on käytännössä vakiintuneesti sovellettu tietyllä tavalla ja tämä on ollut seuraavia työehtosopimuksia solmittaessa osallisliittojen tiedossa, katsotaan näiden hyväksyneen vakiintuneen soveltamistavan tai ainakin mukautuneen siihen, eikä sopimusmääräyksen alkuperäisellä tarkoituksella näin ollen ole enää merkitystä. Eräässä tapauksessa työtuomioistuin päätteli työehtosopimuksen tietylle, ennalleen jätetylle sanonnalle työehtosopimusneuvotteluissa annetun merkityksen samaan työehtosopimuksen kohtaan tehdystä muutoksesta ja eräistä muista seikoista ja tulkitsi sanontaa tämän mukaisesti, vaikka sanonnalla sitä alkuaan työehtosopimukseen otettaessa oli aika selvästi ollut toinen tarkoitus.[13]

III. Läheskään aina ei esiin nousseen tulkintakysymyksen ratkaisemiseksi voida kuitenkaan nojautua sen enempää osapuolten yhteiseen tarkoitukseen kuin sellaiseen toisen sopimuskumppanin tarkoitukseen, joka tulkintasääntöjen mukaan voidaan ottaa tulkinnan perusteeksi. Tulkintakysymys saattaa esim. koskea työehtosopimuk-

---

[12] Ks. TT 1973:39; *Aho,* m.t. s. 220.

[13] Ks. TT 1973:6. Ks. myös TT 1968:18 (sanamuodon muutosta pidettiin selvennyksenä aikaisempaan sopimukseen, jota siis myös sovellettiin muutetun sanamuodon mukaisesti), 1971:36, 43; *Aho,* m.t. s. 224—225; *Sarkko,* m.t. s. 211.

Mutta jos aslanosalsliittojen ei ole osoitettu hyväksyneen sanamuodosta poikkeavaa käytäntöä eikä edes mukautuneen siihen, ei tällaisen käytännön nojalla voida poiketa sanamuodosta. Ks. esim. TT 1969:30, 31 (ään. 4—4 sanamuodon oikeasta ymmärtämisestä), 1971:54, 1973:46. Vielä vähemmän voidaan työehtosopimuksen soveltamispiirin ulkopuolella olleisiin silloin sovellettua työehtosopimuksesta poikkeavaa käytäntöä jatkaa heidän tultuaan sopimuksen alaisiksi. Ks. TT 1971:12.

sen soveltamista tilanteeseen, jollaista ei sopimusmääräystä laadittaessa ole ajateltukaan. Varsinkin tällaisessa tapauksessa voidaan joutua etsimään sopimusmääräyksen hypoteettista tarkoitusta, ts. miettimään, miten ko. kysymys olisi sopimusneuvotteluissa ratkaistu, jos se olisi tullut silloin esille.

Verrattaessa työehtosopimuksen tulkintaa laintulkintaan voidaan ehkä sanoa, että on helpompi antaa merkitystä työehtosopimuksen osapuolten todelliselle tarkoitukselle kuin lainsäätäjän tarkoitukselle, kun taas hypoteettisen tarkoituksen osalta asia on päinvastoin. Kahden vastapuolen yhteisen hypoteettisen tarkoituksen löytäminen on usein melko pitkälle arvailujen varassa, ja tilanne on siten aivan toinen kuin esim. testamentin tulkinnassa, missä tuollaisen intressiristiriidan puuttuessa voitaneen usein varsin luotettavasti arvioida, miten testaattori olisi halunnut tietyssä tilanteessa toimittavan. Luonnollisin ratkaisu onkin yleensä noudattaa sopimusta uudessakin tilanteessa sanamuotonsa mukaisesti, varsinkin jos sanamuoto on selvä.[14] Mutta mitä epäselvempi sanamuoto on, sitä helpommin voidaan jokin tulkintavaihtoehto hylätä seuraustensa perusteella eli katsoa, etteivät sopimuskumppanit olisi sellaisiin seuraamuksiin johtavaa sopimusta tehneet, jos olisivat ajatelleet asiaa tältä kannalta.[15]

Hypoteettisen tarkoituksen voidaan tavallaan sanoa olevan kysymyksessä myös silloin, kun työehtosopimusta tulkitaan vakiintuneen työmarkkinakäytännön valossa. Ellei pystytä selvittämään, mitä työehtosopimuskumppanit ovat tarkoittaneet jollakin termillä, sanonnalla tai määräyksellä, katsotaan tarkoituksena olleen seurata yleistä työmarkkinakäytäntöä. Selvimpiä esimerkkejä vakiintuneelle käytännölle annetusta suuresta merkityksestä on aikapalkkatakuun suppea tulkinta jarrutustapauksissa. Urakkatyöntekijöiden hidastaessa tahallaan työntekoaan ei aikapalkkatakuun katsota olevan voimassa, vaikka työehtosopimuksen sanamuotoon ei sisällykään tällaista nimenomaista poikkeusta.[16]

Hypoteettisen tarkoituksen problemaattisuuden takia eivät lopulta ole harvinaisia tilanteet, joissa sanamuodon epäselvyydestä huoli-

[14] Ks. esim. TT 1968:38, 1972:3, 34.
Sanamuodon mukainen soveltaminen merkitsee tietysti toisaalta sitä, että määräystä ei sovelleta tilanteeseen, jota se sanamuotonsa mukaan ei koske. Ks. esim. TT 1968:47.

[15] Ks. esim. TT 1968:49 (ään. 8—1), 1973:50. Vrt. myös TT 1972:18, 43, 45 (ään. 6—3); *Aho,* m.t. s. 120; *Sarkko,* m.t. s. 211—212.

[16] Ks. TT 1954:6 (ään. muista kysymyksistä), 1973:35 ja e contrario myös 1966:1. Yleistä käytäntöä, sanonnan vakiintunutta merkitystä yms. seikkoja on tulkinnassa noudatettu myös esim. ratkaisuissa TT 1969:4, 7, 24, 42, 1971:14, 17, 1972:36, 44, 1973:27. Ks. *Aho,* m.t. s. 205—206; *Schmidt,* m.t. s. 155.

matta ei sopimuksen tulkinnalle ole mitään muutakaan perustetta, kun sopimuskumppanien tarkoituksesta tai asiaan liittyvästä työmarkkinakäytännöstä ei ole mitään selvitystä. Tällöin voidaan joutua melko epävarmoinkin perustein ajattelemaan, mitä sopimuksen enemmän tai vähemmän epäselvä sanonta ehkä sentään luonnollisimmin merkitsee.[17] Tätä tietä voidaan toisaalta johtua takaisin sopimuskumppanien tarkoituksen mukaiseen tulkintaan, sillä vaikka muuta tulkinta-aineistoa kuin sopimuksen sanamuoto ei ole käytettävissä, voidaan sopimuksen tarkoitus toisinaan johtaa pelkästään sopimuksen sanamuodosta.[18]

IV. Säännönmukaisena varallisuusoikeudellisen sopimuksen syntymisperusteena pidetään tarjouksen ja vastauksen yhtymistä. Jos tarjous ja vastaus eivät ole yhtäpitäviä, vallitsee dissenssi eikä sopimusta eräin, sopimuskumppanin vilpittömän mielen turvaamista tarkoittavin poikkeuksin ole syntynyt. Työehtosopimuksessakin saattavat sopimuskumppanit käsittää jonkin sopimusmääräyksen jo sopimusta tehtäessä eri tavoin, jolloin syntyvä dissenssi voi olla joko avoin, kun sopimuskumppanit ovat jo silloin tienneet toistensa poikkeavista käsityksistä, tai piilevä, kun tällaista tietoisuutta ei ole ollut.[19] Dissenssistä huolimatta on työehtosopimusta yleensä pidettävä pätevänä. Tämä voidaan johtaa negatiivisesti siitä, että oikeustoimilain I luvun säännökset sopimuksen syntymisestä eivät koske työehtosopimusta määrämuotoisena sopimuksena, ja positiivisesti sopimuskumppanien tarkoituksesta, avoimen dissenssin osalta todellisesta (sopimuskumppanit ovat tietoisina eriävistä käsityksistään kuitenkin

---

[17] Ks. esim. TT 1968: 9 (ään. 5—3), 22, 29, 43 (ään. 8—1), 48, 1969: 8, 11, 18 (ään. 7—2), 19, 22 (ään. 5—4), 25, 28, 32, 43, 45, 47, 1970: 12, 13, 21, 1972: 19, 63 (ään. 6—3), 1973: 28, 31, 43. Ks. myös *Schmidt,* m.t. s. 157—158.

[18] Ks. esim. TT 1968: 40, 1969: 23, 32, 35, 1970: 6, 1971: 1, 1972: 4. Vrt. myös TT 1969: 12, 1970: 39, 1972: 48.

Keskusjärjestöjen välisen irtisanomissuojasopimuksen mukaan pidetään asiallisina irtisanomisperusteina mm. tiettyjä työntekijän laiminlyöntejä. Sopimuksessa määrätään toisaalta myös, että milloin asiallista perustetta irtisanomiseen ei ole ollut ja työntekijällä sen vuoksi on oikeus korvaukseen irtisanomisen johdosta, otetaan korvauksen suuruuteen vaikuttavana tekijänä huomioon mm. työntekijän itsensä työsuhteen katkaisemiseen ehkä antama aihe. Tämän määräyksen työtuomioistuin on katsonut osoittavan, että ne virheet, joihin työntekijä syyllistyy, voidaan jakaa eri asteisiin siten, että lievemmänlaatuisia pidetään vain korvauksen alentamisperusteina ja vain vakavammanlaatuisia sopimuksen tarkoittamina asiallisina irtisanomisperusteina. Ks. TT 1970: 18. Vrt. myös TT 1972: 17, joissa vastaavanlaatuisin perustein katsottiin, että irtisanomissuojasopimuksen määräys sopimuksen rikkomisesta maksettavasta korvauksesta syrjäyttää TEhtoL 7 §:n dispositiivisen säännöksen työehtosopimuksen tieten rikkomisesta maksettavasta hyvityssakosta.

[19] Ks. *Aho,* m.t. s. 85—88, 253—254.

allekirjoittaneet sopimuksen) ja piilevän dissenssin osalta yleensä hypoteettisesta (vaikka sopimuskumppanit olisivat mieltäneet dissenssin mahdollisuuden, he olisivat halunneet sopimuksen pysyvän voimassa).

Näin joudutaan dissenssitapauksissakin työehtosopimuksen sisällys määräämään tulkinnalla. Osapuolten yhteistä sen enempää todellista kuin yleensä hypoteettistakaan tarkoitusta ei tällöin tietenkään voida löytää tulkinnan perusteeksi. Tulkinta muodostuu siten ehkä tavallista mekaanisemmaksi, mutta tulkinta-apuneuvot ovat kuitenkin samoja, mitä edellä on käsitelty sopijapuolten hypoteettisen tarkoituksen yhteydessä: sopimuksen sanamuodon ja systematiikan lisäksi sopimusmääräysten kehityshistoria työehtosopimuksesta toiseen, yleinen työmarkkinakäytäntö jne.

Esitänkin lopuksi avointa dissenssiä koskevan esimerkkitapauksen, joka samalla valaisee työehtosopimuksen rakenteen ja sopimusmääräysten kehityshistorian käyttämistä tulkinnassa. Rakennusteollisuuden vuoden 1970 työehtosopimuksessa oli määräys, jonka mukaan sateen, pakkasen tai muun luonnonesteen aiheuttamasta keskeytyksestä työnteossa ei makseta odotusajan palkkaa. Sitten kun työehtosopimusneuvottelut olivat päättyneet ja työehtosopimuksen neuvotteluissa hyväksytty sisällys oli työntekijäpuolella alistettu jäsenäänestykseen, mutta ennen sopimuksen allekirjoittamista havaittiin mainitun määräyksen koskevan työnantajaliiton mielestä sekä aika- että urakkatyötä, mutta työntekijäliiton mielestä vain urakkatyötä. Tästä mielipide-erosta huolimatta sopimus allekirjoitettiin, ja kysymys määräyksen oikeasta soveltamisalasta saatettiin työtuomioistuimen ratkaistavaksi. Työtuomioistuin totesi asianosaisliittojen sopineen vuoden 1970 työehtosopimusneuvotteluissa, että vuoden 1969 sopimukseen tehdään erikseen sovitut muutokset. Liittojen allekirjoittama sopimus ei itse asiassa ollutkaan uusi täydellinen työehtosopimus, vaan pöytäkirja mainituista muutoksista; painettu työehtosopimus oli silti tarkoitus julkaista täydellisen työehtosopimuksen muotoisena, pöytäkirjassa mainitut muutokset sekä pöytäkirjan päiväys ja allekirjoitukset sisällytettyinä vanhaan työehtosopimukseen sen vastaavien kohtien tilalle. Vuoden 1969 työehtosopimuksessa sisältyi kiistanalainen määräys sopimuksen 12 §:ään, jonka marginaaliotsikkona oli »urakkatyömääräykset». Muutospöytäkirjassa oli 12 § kirjoitettu uudelleen siirtämällä siitä muualle eräitä määräyksiä ja lisäämällä siihen eräs uusi määräys, kiistanalaisen määräyksen säilyessä ennallaan 12 §:ssä. Mitään marginaaliotsikkoa ei 12 §:ään pöytäkir-

jan tekstissä sisältynyt. Työnantajaliiton mielestä ei vanhalla marginaaliotsikolla enää ollutkaan merkitystä, kun selvästi urakkatyötä koskevat määräykset oli siirretty pykälästä pois ja kun työntekijäliittokin myönsi pykälään liitetyn uuden määräyksen koskevan sekä tunti- että urakkatyötä. Marginaaliotsikko »urakkatyömääräykset» oli kuitenkin esiintynyt jo vuoden 1946 työehtosopimuksessa ja sisältynyt siinä myös sopimuksen allekirjoitettuihin alkuperäiskappaleisiin sekä siirtynyt sitten sopimuksia uudistettaessa sopimuksesta toiseen. Tällä perusteella ja kun vuoden 1970 pöytäkirjassa ei ollut määräystä entisen marginaaliotsikon poistamisesta tai muuttamisesta, työtuomioistuin katsoi marginaaliotsikon kuuluvan entisen sisältöisenä vuoden 1970 sopimuksen 12 §:n sanamuotoon. Tämän jälkeen oli vielä harkittava, olisiko määräyksen katsottava marginaaliotsikosta huolimatta ja siis sanamuodon vastaisesti kuitenkin koskevan myös tuntityötä. Työtuomioistuimelle oli esitetty selvitystä siitä, ettei kiistanalaisen määräyksen tarkoittamissa tapauksissa olisi ennenkään myöskään tuntityössä maksettu odotusajan palkkaa, mutta työtuomioistuin ei pitänyt selvitystä riittävänä osoittamaan, että po. käytäntö olisi yleisesti perustunut riidanalaiseen määräykseen tai että määräystä olisi marginaaliotsikosta huolimatta tarkoitettu sovellettavaksi myös tuntityöntekijöihin. Liioin ei pykälään lisätyn uuden määräyksen soveltaminen sopimuskumppanien yhteisen käsityksen mukaan myös tuntityöntekijöihin oikeuttanut samanlaiseen menettelyyn vastoin toisen sopimuskumppanin mieltä pykälän entisen sisällyksen osalta. Näin ollen työtuomioistuin katsoi tuntityön jäävän kiistanalaisen määräyksen soveltamisalan ulkopuolelle.[20]

---

[20] Ks. TT 1970: 16.

L. E. Taxell

Näkökohtia sopimusoikeuden korvausvastuusta

I. Kun sopimuksen toinen osapuoli (velallinen) ei ole täyttänyt sopimusta oikein, on toinen osapuoli (velkoja) usein oikeutettu vaatimaan korvausta. Sopimuksen rikkominen tekee korvausvelvollisuuden eli korvausvastuun ajankohtaiseksi. Ensisijaisena pulmana on tällöin: millä edellytyksillä velallinen on velvollinen maksamaan korvausta? Mikä on korvausvastuun peruste? Kysymys korvausvastuusta ratkaistaan yleensä kaavamaisesti n.s. *culpasäännön* perusteella: velallinen on korvausvelvollinen kun hän on rikkonut sopimuksen tahallaan tai tuottamuksellisesti. Culpa eli tuottamus laajassa merkityksessä on katsottu velallisen korvausvelvollisuuden edellytykseksi. Velallisen tuottamus on korvausvastuun välttämätön ja riittävä edellytys.

Yleisesti myönnetään että on olemassa *poikkeuksia* culpasäännöstä. Ei ainoastaan sopimussuhteiden ulkopuolelle jäävissä korvaustilanteissa vaan myös sopimussuhteissa vastuu voi olla objektiivinen. Velkojan toimenpiteet tai suhtautuminen, esim. puuttuva myötävaikutus sopimuksen täyttämisvaiheessa tai reklamation laiminlyöminen, saattavat poistaa velallisen korvausvelvollisuuden. Nämä tilanteet käsitetään poikkeuksiksi siitä kaavasta, joka asettaa velallisen tuottamuksen korvausvelvollisuuden edellytykseksi.

Kysyn: Onko tämä kaava kestävä? Onko velallisen vastuu todella perustettava culpasääntöön? Vai onko culpasääntö — sopimussuhteisiin sovellettuna — ehkä vain muinaisjäännös, jonka uudet juristipolvet sokeasti siirtävät professorien luennoista ja kirjoituksista omaan ajatusmaailmaansa?

Kysymys on pohdinnan arvoinen.[1]

[1] Olen yksityiskohtaisemmin käsitellyt korvausvastuuta sopimussuhteissa teoksessani Avtal och rättsskydd (Åbo 1972) s. 252—411.

II. Heti alkuun totean, ettei korvauskäsitteen sisältö suinkaan ole yhtenäinen sopimussuhteissa. Korvauksia on monta eri lajia. Mainitsen seuraavat:

1) Korvaus n.s. positiivisesta sopimusedusta. Tätä korvausmuotoa nimitän *sopimuskorvaukseksi.* Pyrin siten välttämään sanontaa vahingonkorvaus. Sopimuskorvauksen tarkoituksena on saattaa velkoja sellaiseen taloudelliseen asemaan, joka olisi syntynyt, jos sopimus olisi täytetty oikein. Velallisen on suoritettava rahamäärä, joka toteuttaa tämän tarkoituksen. Korvaus käsittää toisaalta hyvityksen saamatta jääneestä tuotosta, toisaalta hyvityksen erityisistä kuluista.

Varsinaiseen sopimuskorvaukseen liittyvät läheisesti ne tapaukset, jolloin sopimuksen kohde on vahingoittunut tai tuhoutunut sopimusta täytettäessä. Esim. korjattavaksi jätetty esine vahingoittuu puuttuvan huolenpidon johdosta sinä aikana, jolloin se on velallisen hallussa.

Toinen samantapainen korvausmuoto ilmenee, kun velallisen on maksettava korvausta siitä, että hän on laiminlyönyt luovuttaa omaisuutta, joka sopimuksen mukaan on luovutettava velkojalle. Tähän kuuluu esim. velvollisuus maksaa viivästyskorkoa.

2) Vaihtoehtona positiivisen sopimusedun korvaamiselle on *negatiivisen sopimusedun korvaaminen:* velkoja on saatettava samaan taloudelliseen asemaan kuin jos sopimusta ei lainkaan olisi tehty. Korvaus käsittää erinäisiä kuluja, joita on syntynyt toisaalta sopimuksen valmistelemisesta ja solmimisesta, toisaalta sopimuksen täyttämisen ja sopimuskohteen käyttämisen valmisteluista sekä lopuksi myös sopimuksen rikkomisesta sellaisenaan. Korvaus ei käsitä saamatta jäänyttä tuloa.

3) Mainittujen korvausmuotojen lisäksi voidaan ajatella korvausta joka antaa velkojalle hyvityksen siitä, että sopimuksen rikkominen on loukannut etuja, joita ei ainakaan objektiivisesti määriteltävin perustein voida mitata rahassa. Kysymyksessä on *aineettoman vahingon korvaaminen.*

4) Voidaan mainita *erityisiä korvauslajeja,* esim. perusteettoman edun korvaaminen, korvaus joka johtuu sopimuskohteen vahinkoa tuottavista ominaisuuksista, työehtosopimuksen rikkomisesta johtuva hyvityssakko jne.

Usein *liitetään sopimukseen ehto* joka täsmentää, rajoittaa tai laajentaa sopimuspuolen korvausvastuun. Tällaisia ehtoja ovat esim. välipuhe sopimussakosta ja vastuuvarauslauseke.

Ei voida lähteä siitä, että kaikkien näiden erilaatuisten korvausten edellytykset olisi määrättävä samalla tavoin.

Luonnollista on, että korvauskysymykset vaihtelevat huomattavasti sen mukaan millaisista sopimustyypeistä, sopimussuorituksista ja sopimusrikkomuksista kulloinkin on kysymys. Eroavuudet ovat joskus niin suuret, että voidaan asettaa kyseenalaiseksi, onko oikein ja tarkoituksenmukaista käsitellä korvauskysymykset samojen tai samantapaisten sääntöjen pohjalta — kuten sopimussuhteen ulkopuolella syntyneen vahingon osalta ehkä oikeutetusti tehdään. Sopimussuhteen ulkopuolella korvausproblematiikka on yhtenäisempi ja ratkaisut voidaan tehdä yksinkertaisemman kaavan perusteella. Näitä korvauksia koskevia sääntöjä ei voida ilman muuta soveltaa sopimusoikeuden korvausmuotoihin.

Seuraavassa käsittelen vain sopimussuhteista syntyvän korvauksen päätyyppiä: korvausta positiivisesta sopimusedusta eli *sopimuskorvausta.*

III. Onko sopimuskorvaus sidottu velallisen *tuottamukseen?*

Sopimusoikeuden culpasäännöllä on vankka pohja *lainsäädännössä,* sekä vanhemmassa että uudemmassa. Välittömästi tai välillisesti se on saanut ilmauksensa eri sopimustyyppejä koskevissa säännöksissä.[2] Yleismääräystä culpasäännöstä tai sen soveltuvuudesta sopimussuhteissa yleensä ei kuitenkaan ole. Sellainen säännös ei olisi sopusoinnussa maassamme noudatetun lainsäädäntötekniikan kanssa. Monet erityissäännökset tukevat kuitenkin sitä käsitystä, että culpasääntöä on pidetty yleisnormina. Tai ehkä ne paremminkin ovat ilmauksena velallisen tuottamuksen merkityksestä korvausvastuulle.

Suomalaisessa ja skandinaavisessa *tieteisopissa* on sopimusoikeudellinen korvausvastuu yleensä perustettu velallisen tuottamukseen.[3] Muiden maiden kuin pohjoismaiden oikeuden osalta mainittakoon vain, että englannin oikeus — pohjoismaisesta ja manner-

---

[2] Esim. KK 1:4, 10:3 ja 4, HuoneenvuokraL 14, 15 ja 16 §§, MaanvuokraL 10 ja 11 §§, TyösopimusL 51 §.

[3] Esim. *Hakulinen, Y. J.,* Velvoiteoikeus I. Yleiset opit (2 pain. Helsinki 1965) s. 230 ss., *Kivimäki, T. M. — Ylöstalo, M.,* Suomen siviilioikeuden oppikirja. Yleinen osa (2 pain. Porvoo 1964) s. 412 ss., *Erma, R.,* Työurakka Suomen velvoiteoikeuden mukaisena sopimustyyppinä (Vammala 1955 s. 317 ss.); *Rodhe, K.,* Obligationsrätt (Lund 1956) s. 528 ss., *Ussing, H.,* Obligationsretten. Almindelig del (4. udg. Odense 1967) s. 106, 110, *Arnholm, C. J.,* Privatrett III. Almindelig obligasjonsrett (Oslo 1966) s. 276.

maan oikeudesta poiketen — ei lainkaan tunne culpasääntöä.[4] Arvostelun lähtökohtana on se, että jokainen sopimusrikkomus periaatteessa aiheuttaa korvausvelvollisuuden. Vastuu perustuu yksinomaan siihen seikkaan, että sopimusta on rikottu. Erinäiset tosiasiat saattavat kuitenkin rajoittaa korvausvelvollisuutta ja korvauksen laajuutta.

Suomalaisessa *oikeuskäytännössä* culpanäkökohdat ovat tulleet melko vahvasti esille. Tämä on luonnollista, koska lainsäätäjä on laajalti hyväksynyt culpavastuun. Oikeuskäytäntö ei kuitenkaan tarjoa selvää ja yksiselitteistä kuvaa tuottamuksesta sopimussuhteiden korvausvelvollisuuden edellytyksenä. Palaan myöhemmin tähän kysymykseen (V).

Edellä mainittu osoittaa, että velallisen tuottamus on oleellinen seikka silloin, kun joudutaan ottamaan kantaa korvausvelvollisuuden edellytyksiin. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että olisi varauksetta hyväksyttävä culpasääntö sen perinteellisessä muodossa eli periaatteena, jonka mukaan velallisen tuottamus on korvausvelvollisuuden välttämätön ja riittävä edellytys. Sopimussuhteissa voidaan tuskin käyttää tällaista yleistä korvausnormia.

IV. Perinteellisen culpasäännön *sovellutusalaa* on eri lohkoilla huomattavasti *kavennettu*. Mainitsen joitakin seikkoja:

1) Culpa-arvostelu kulkee yhä laajempaa *objektivoitumista* kohti. Sopimusrikkomusta ei arvostella velallisen henkilöä silmällä pitäen — lähtökohtana velallisen henkilökohtaiset tiedot ja kokemukset — vaan sen mukaan, mitä voidaan vaatia velallisen asemassa olevalta henkilöltä. Erityisesti silloin kun on kysymys liikesopimuksista, jäävät velallisen henkilökohtaiset ominaisuudet melkein kokonaan syrjään. Määräävinä ovat ne huolellisuuden, tiedon, taidon ja kokemuksen vaatimukset, jotka asetetaan yritystoiminnalle sellaisenaan ja sille persoonattomalle yritykselle, jonka puitteissa sopimus on syntynyt.

2) Sopimus täytetään usein kokonaan tai osaksi velallisen *apulaisten* toimesta. Olisi mahdotonta ottaa huomioon vain velallisen oma suhde sopimuksen rikkomiseen, välittämättä lainkaan hänen apulaistensa mahdollisista virheistä tai laiminlyönneistä. Usein on oletettu, että velallisen tuottamukseksi on luettava apulaisen tekemä virhe. Katsotaan, että velallinen on laiminlyönyt ohjata tai valvoa

---

4 *Chitty*, On Contracts. Vol. I. General Principles (23rd ed. London 1968) nr 1431, 1450 ss. — Kts. myös *Taxell*, Avtal och rättsskydd s. 260.

apulaisiaan. Tällaisella olettamuksella ei aina ole pohjaa todellisuudessa. Korvausvelvollisuus on voitava johtaa suoraan velallisen apulaisten virheistä tai laiminlyönneistä. Niissä tapauksissa, jolloin virhettä tai laiminlyöntiä ei voida osoittaa kenenkään tietyn apulaisen syyksi — jolloin puhutaan anonyymisestä (nimettömästä) culpasta — on kyseenalaista, onko enää lainkaan kysymys tuottamuksesta.

3) On ilmeistä, että myös sopimussuhteissa esiintyy tuottamuksetonta *objektiivista* vastuuta. Tällainen vastuu säädetään tai edellytetään laissa joidenkin erikoistapausten varalta: MK 11:1, KK 1:3, sekä jotkut kuljetusoikeudelliset säännökset jne. Oikeuskäytäntö on epäselvä ja horjuva. Voidaan kuitenkin osoittaa ratkaisuja, joissa on katsottu esiintyneen objektiivista vastuuta — erilaatuisissa olosuhteissa ja vaihtelevilla perusteilla. Sen paremmin oikeuskäytännössä kuin tieteisopissa ei ole voitu vetää selvää rajaa culpavastuun ja objektiivisen vastuun välille.[5] Tämä epäselvyys ja epävarmuus on omiaan heikentämään culpasäännön asemaa yleisenä korvausperiaatteena.

4) Culpasäännön asemaa on melkoisesti järkyttänyt laajalti omaksuttu kanta *todistustaakan jaosta.* Tuomioistuimet ovat usein soveltaneet exculpatioperiaatetta: velallisen on, voidakseen torjua velkojan korvausvaatimuksen, näytettävä, ettei hän ole tuottamuksellaan rikkonut sopimusta ja ettei myöskään hänen apulaisensa viaksi jää virhettä tai laiminlyöntiä. Joissakin tapauksissa exculpatioperiaate on otettu lakiin. Toisissa tapauksissa sen on hyväksynyt oikeuskäytäntö, pääasiallisesti kuitenkin vain silloin, kun velallisella sopimuksen perusteella on ollut hallussaan velkojan omaisuutta ja tämä omaisuus on vahingoittunut tai hävinnyt.[6] Riippumatta siitä, missä määrin exculpatioperiaatetta tosiasiallisesti on käytännössä sovellettu, voidaan todeta, että perinteellinen culpasääntö sen kautta on tullut syrjäytetyksi.

5) Käytännössä monet korvauskysymykset säännellään eri *sopimusehdoilla.* Laadultaan nämä ovat tavallisesti vapautus- eli vastuuvarauslausekkeita: velallinen vapauttaa itsensä vastuusta erikseen mainittujen tapahtumien ja toimenpiteiden varalta. Tämäntapaisia sopimuslausekkeita on etenkin yleisissä sopimusehdoissa.

---

[5] Esim. KKO 1948 II 433, 1946 II 284 ja *Taxell,* Avtal och rättsskydd s. 297—317.
[6] Esim. HuoneenvuokraL 15, 16 §§, KKO 1963 II 37, 1951 II 71.

Korvauslausekkeiden runsas käyttö johtaa siihen, että velallisen korvausvelvollisuuden edellytykset yleisesti määräytyvät toisin kuin culpasäännön mukaan.

V. Tässä kuvailemani tilanteet osoittavat, että on kyseenalaista, voidaanko culpasääntöä todella pitää yleisenä korvausnormina sopimussuhteissa. *Oikeuskäytännön* tarkastelu lisää epäselvyyttä ja epävarmuutta.

Korkeimman oikeuden viimeksi kuluneiden 40 vuoden aikana antamista julkaistuista korvauskysymyksiä sopimussuhteissa koskevista tuomioista käy selville, että nuo ratkaisut — kaavamaisesti arvostellen — voidaan jakaa neljään pääryhmään:

1) KKO:n perustelut osoittavat, että korvausvastuun edellytyksenä on ollut velallisen tuottamus. Culpasääntöä on sovellettu. Näitä ratkaisuja ei ole paljon.

> *KKO 1951 II 104:* Huoltoaseman palveluksessa oleva henkilö oli omin luvin lähtenyt ajelemaan huoltoaseman pestäväksi annetulla autolla, jolloin auto oli vahingoittunut. Huoltoaseman omistaja velvoitettiin suorittamaan korvausta, koska hän (jutussa esitetyt asianhaarat huomioon ottaen) oli laiminlyönyt huolehtia tarpeellisen valvonnan järjestämisestä.

2) Kysymys velallisen tuottamuksesta ilmenee selvimmin exculpatiotapauksissa. Velallisen asiana on ollut näyttää, ettei hän ole syyllistynyt tuottamukseen ja/tai ettei myöskään hänen apulaisensa viaksi ole jäänyt virhettä tai tuottamusta. Tuottamus ei ole ollut vastuun edellytyksenä, vaan merkitystä on annettu culpan puuttumiselle.

> *KKO 1964 II 53:* Auton omistaja (B) oli jättänyt autonsa huoltoasemalle pesua varten. Huoltoaseman omistajan (A) palveluksessa oleva henkilö (C) oli huoltoaseman ollessa suljettuna palvelussuhteensa nojalla hallussaan olleita huoltoaseman avaimia käyttäen ottanut ajettavakseen sanotun auton ja aiheuttanut sille vaurioita. A velvoitettiin suorittamaan B:lle korvaus vaurioista, koska hän ei ollut esittänyt seikkoja, joiden nojalla olisi voitu päätellä, ettei puheena olevan auton säilyttämisen suhteen ollut jäänyt hänen palveluksessaan olleiden henkilöiden viaksi laiminlyöntiä tai huolimattomuutta. A oli näin ollen korvausvelvollinen.

3) Oman ryhmänsä muodostavat ne tapaukset, joissa KKO on selostanut, missä suhteissa suoritus ei ole vastannut sopimusta. Tuomioistuin on todennut, että sopimus on rikottu ja eritellyt tuon

rikkomuksen. Velallisen mahdollista tuottamusta ei ole mainittu. KKO:n perustelut eivät ilmaise, onko oikeus ottanut kantaa velallisen tai tämän apulaisten tuottamukseen. Korvausvelvollisuus on irrotettu culpa-arvosteluun sisältyvästä subjektiivisesta lähtökohdasta ja tehty riippuvaiseksi siitä objektiivisesta tosiasiasta, että suoritus ja sopimus eivät vastaa toisiaan.

> *KKO 1949 II 340:* A:lle vuokralle annettu kone oli käytön jälkeen havaittu huonontuneeksi. KKO katsoi selvitetyksi, että A vuokratessaan koneen oli sitoutunut palauttamaan sen yhtä hyvässä kunnossa kuin se oli ollut A:n saadessa sen käyttöönsä. Sen vuoksi ja kun oli näytetty koneen sitä palautettaessa olleen huonommassa kunnossa kuin vuokrasuhteen alkaessa, KKO velvoitti A:n korvaamaan vahingon.

4) Monessa tapauksessa korvausvaatimus on hylätty viittaamalla seikkoihin, joista velkojan on katsottu olleen vastuussa, esim. reklamation myöhästymiseen. KKO ei ole ottanut kantaa velallisen tuottamukseen. Korvausvaatimukset on hylätty riippumatta siitä, onko velkojan laiminlyönti toimia ehkä johtunut hänen tuottamuksestaan.

> *KKO 1939 II 306:* Laivalla kuljetettu tavara oli särkynyt kuljetuksen aikana. Koskei tavaran vastaanottaja ollut konossementiin merkityn määräyksen mukaisesti 48 tunnin kuluessa tavaran purkamisesta tulosatamassa tehnyt ilmoitusta korvausvaatimuksesta, ja laivan isännistö niin ollen jo tällä perusteella oli vapautunut tavaraa sen kuljetuksessa kohdanneen vahingon aiheuttamasta vastuusta, korvauskanne hylättiin.

Edellä lausuttu osoittaa, että kysymyksellä velallisen culpasta on monessa tapauksessa merkitystä. Tällä ei kuitenkaan vielä ole todistettu sitä, että culpasääntö olisi voimassa.

Miten voidaan näissä oloissa luoda perusta velallisen korvausvastuulle sopimussuhteissa?

VI. Eräät *oikeuspoliittiset* seikat antavat lähtökohdan. Tällöin korostuu kaksi oleellista seikkaa: osapuolten oikeussuoja, tai oikeastaan oikeussuojan tarve, ja oikeusvarmuus.

Velkojan kannalta tilanne näyttää seuraavalta: Kun velkoja ei ole saanut lainkaan tai täysin sopimuksessa edellytettyjä taloudellisia etuja, syntyy hänelle oikeutettu vaatimus saada hyvitystä. Sopimuskorvauksen tarkoitus on toteutettava: velkoja on, sopimusrikkomuksesta huolimatta, taloudellisesti saatettava samaan asemaan kuin jos

sopimus olisi täytetty oikein. Velkojan kannalta ei ole merkitystä sillä seikalla, miten sopimus on rikottu — johtuuko se velallisen tai hänen apulaistensa tuottamuksesta tai muista syistä.

Sopimus on osapuolten *yhteistoimintaa.* Jos toisen osapuolen myötävaikutus yhteistoimintaan ei toteudu, tai jos se jää edellytettyä heikommaksi, täytyy siitä olla joitakin seurauksia. Osapuolen puuttuva myötävaikutus on — sen syistä riippumatta — hyvitettävä. Kokonaan tai osaksi puuttuva myötävaikutus velallisen taholta on korvauksen peruste. Tässä tilanteessa velkojalla on oikeussuojan tarve — hyvitysvaatimuksensa tueksi hänen käytettäväkseen on annettava oikeudellisia säännöksiä. Velkojan kannalta luonnollinen ratkaisu on se, että korvaus maksetaan silloin kun sopimus on rikottu ja tästä on ollut seurauksena, ettei velkoja ole saanut sopimuksen edellyttämiä taloudellisia etuja. Sopimusrikkomuksen syillä ei ole merkitystä.

Velallisen näkökulmasta tilanne näyttää toisenlaiselta. Velkojan korvausvaatimuksen toteuttamisesta voi olla vakavia seurauksia velalliselle. Monessa tapauksessa korvauksen suorittaminen tietää taloudellista rasitusta. Mikäli velallisen suojatarvetta on tyydytettävä, tapahtuu se poistamalla korvausvelvollisuus tai rajoittamalla sitä.

Korvausvaatimuksen tavallisesti synnyttämää *ristiriitatilannetta* ei saa tarkastella yksipuolisesti jommankumman osapuolen näkökulmasta. Osapuolten oikeussuojan tarpeet on punnittava vastakkain. Tällaisessa punninnassa on otettava huomioon monta seikkaa. Korvausvelvollisuutta ei voida tehdä riippuvaiseksi yhdestä ainoasta seikasta — ei velallisen tuottamuksesta sen paremmin kuin mistään muustakaan seikasta.

Korvaussäännösten on myös luotava *oikeusvarmuutta.* Tähän sisältyy kaksi seikkaa: ennalta arvattavuus ja ennakkoestävyys.

Ennalta arvattavuus vaatii selviä ja kiinteitä säännöksiä, joita on helppo soveltaa. Oikeusvarmuudelle on toissijaista, ovatko säännökset ankaria vai lieviä.

Ennalta arvattavuus on culpasäännön suhteen usein erittäin vaikeasti arvioitavissa. Tuottamusarvostelu rakentuu aina jossain määrin subjektiivisiin arvostuksiin. Lisäksi tuomioistuimen tuottamusharkinnan tulos on usein vaikeasti arvattavissa. Ennalta arvattavuutta ajatellen objektiivinen vastuu on ilmeisesti parempaa kuin culpavastuu.

Usein on katsottu, että culpasäännöllä on voimakas *ennakkoestävä* teho. Puuttumatta sen enempää tähän ongelmaan haluan vain todeta, ettei ainakaan minun tietääkseni koskaan ole suoritettu empiristä tutkimusta siitä, edistääkö culpasääntö sopimusten täyttämistä ja miten pitkälle sen preventiivinen vaikutus ehkä ulottuu. On ajateltavissa, että muilla korvaussäännöillä on vähintään yhtä tehokas ennakkoestävä vaikutus kuin culpasäännöllä. Ennakkoestävät näkökohdat, jotka sinänsä ovat tärkeitä, eivät mielestäni kelpaa culpasäännön perusteluiksi.

Lyhyesti voidaan sanoa, että tässä kosketelluista oikeuspoliittisista näkökohdista ei oikeusturva sen paremmin kuin oikeusvarmuuskaan edellytä culpasääntöä sen perinteellisessä muodossa. Tällä en halua kieltää tuottamuksen merkitystä ratkaistaessa sopimusoikeudellisia korvauskysymyksiä. Äsken lausumani tarkoittaa vain sitä, etten pidä tarkoituksenmukaisena enkä tosiasiallisia olosuhteita vastaavana, että korvausvelvollisuuden edellytykseksi säännönmukaisesti asetetaan velallisen tuottamus.

VII. Miten sitten voidaan ratkaista kysymys korvausvastuusta?

Tässä ilmaistujen näkökohtien pohjalta esitän seuraavan *yleiskaavion* — mallin — sopimussuhteiden korvausvastuulle:

1. *Lähdetään siitä,* että velallinen on korvausvelvollinen kun on todettu toisaalta että sopimusta on rikottu, toisaalta että velkoja tämän johdosta joko ei lainkaan tai täysimääräisesti ole saanut sopimuksen edellyttämiä taloudellisia etuja. Korvausvastuu perustuu itse sopimukseen ja sopimuksen rikkominen tekee sen ajankohtaiseksi. Tässä vaiheessa ei kiinnitetä huomiota sopimusrikkomuksen laatuun tai syihin. Siten velallisen mahdollinen tuottamus on toistaiseksi vailla merkitystä. Oikeuspoliittisesti katsoen on kyseessä velkojan tosiasiallinen oikeussuojan tarve tilanteessa, jonka sopimuksen rikkominen on aiheuttanut.

2. *Toissijaisesti* on harkittava onko olemassa sellaisia seikkoja, jotka saattavat *poistaa* korvausvelvollisuuden. Tässä yhteydessä tulee harkinnan alaiseksi velallisen tuottamus. Tuottamuksen puuttuminenhan saattaa poistaa velallisen vastuun. Velallisen oikeussuojatarve otetaan huomioon siten, että velallisen sallitaan exculpoida itsensä ja tarpeen vaatiessa apulaisensa. Tämän kaavion mukaan velallisen tuottamus ei ole vastuun edellytys — culpan puuttuminen poistaa korvausvelvollisuuden. Tämä tarkoittaa luopu-

mista perinteellisestä culpasäännöstä. Mutta silti ei hylätä tuottamusta asiaan vaikuttavana seikkana.

Konkreettisia korvauskysymyksiä ei luonnollisesti voida ratkaista yksistään tällaisen yleiskaavion perusteella. Kaavio ilmaisee vain ne yleiset suuntaviivat, joiden mukaan korvausvastuuta ja siihen vaikuttavia seikkoja on arvosteltava.

VIII. Haluan vielä tuoda esiin joitakin *yleisiä näkökohtia* selventääkseni tuottamuksen asemaa korvausvastuussa.

Kysyn: milloin velallinen voi vapautua vastuusta exculpoimalla itsensä? Tällaisissa tapauksissa voidaan puhua culpavastuusta. On mahdotonta yleisesti luetella niitä seikkoja, jotka saattavat aiheuttaa culpavastuun. Voidaan ainoastaan esittää seikkoja, jotka puoltavat tällaista vastuuta.

Monessa tapauksessa laki on kytkenyt velallisen korvausvelvollisuuden tuottamukseen. Nyt ei ole kysymys näistä tapauksista, vaan siitä, milloin culpavastuu on olemassa ilman lain ohjeita. Mainitsen kolme eri tilannetta.

1) Velallinen on saattanut laiminlyödä sopimuksenmukaisen *huolenpitovelvollisuutensa.* Tällöin tuottamus on sopimusrikkomuksen tunnusmerkkinä. Velallinen ei ole osoittanut sellaista huolellisuutta, jota kohtuudella voidaan vaatia häneltä tai hänen asemassaan olevalta henkilöltä.

Kun laiminlyödyn huolenpitovelvollisuuden seuraamukset on säädetty laissa, korvausvelvollisuus on tavallisesti tehty riippuvaiseksi velallisen tuottamuksesta. Tuntuu luonnolliselta, että asianlaita olisi sama myös lainsäännöksien puuttuessa. Oikeuskäytäntö tukee sitä käsitystä, että korvausvelvollisuus edellyttää tuottamusta milloin velallinen on laiminlyönyt huolenpitovelvollisuutensa.[7]

2) Sopimuksen edellyttäessä *henkilökohtaisia suorituksia* on luonnollista lähteä culpa-vastuusta. Suoritusta ei voida korvata toisella, jos se esimerkiksi käy mahdottomaksi tai vaikeutuu syystä, joka ei johdu velallisesta kuten sairauden tai muun sellaisen seikan vuoksi. Voidaan myös otaksua, ettei velkoja ole ottanut huomioon korvausmahdollisuutta niiden tapausten varalta, jolloin suorituksen puuttuminen tai virheellisyys ei ole johtunut velallisesta.[8]

3) Huomiota voidaan myös kiinnittää *velallisen henkilöön:* täyttääkö velallinen sopimuksen yksityishenkilönä vai ammattimaisen toi-

---

[7] Esim. KKO 1963 II 37.
[8] Kts. KKO 1951 II 62. — Vrt. TyösopimusL 51 §.

minnan harjoittajana. Ensiksi mainitussa tapauksessa, jolloin velallinen ei ehkä lainkaan käytä apulaisia, tuntuu luontevalta, ettei velalliselle aseteta vastuuta toiminnasta tai laiminlyönnistä, joka jää hänen välittömän tarkkailunsa ulkopuolelle.

Lisäksi voidaan mainita, että heikomman osapuolen suojaaminen voi tapahtua rajoittamalla hänen vastuunsa culpatilanteisiin.

Tässä mainittujen sen paremmin kuin muidenkaan culpavastuun kannalta huomionarvoisten seikkojen pohjalta ei voida tarkoin rajata culpavastuun alaa. Voidaan vain esittää asianhaaroja, jotka yleensä saattavat johtaa culpavastuuseen.

IX. Esittämäni näkökohdat aiheuttavat välittömästi toisen kysymyksen: voidaanko osoittaa *seikkoja jotka puoltavat objektiivista vastuuta?*

Joissakin tapauksissa velallisella on lain mukaan objektiivinen vastuu. Voidaan viitata eräisiin kuljetusoikeudellisiin lainsäännöksiin. Velallisen velvollisuus suorittaa viivästyskorkoa lain mukaan on myös riippumaton tuottamuksesta. Sama pätee luovuttajan kaupanvastuuseen, joskaan lain säännökset eivät tässä suhteessa ole aivan selviä.

Laissa säänneltyjen korvaustilanteiden ulkopuolelta voidaan osoittaa eräitä seikkoja, jotka saattavat motivoida *objektiivista vastuuta.*

1) Yleisesti on katsottu, että velallinen, joka ei kykene täyttämään suoritusta sen vuoksi, ettei hänellä ole siihen tarvittavia taloudellisia varoja — käteisvaroja taikka luottoa —, ei tähän seikkaan vedoten voi vapautua korvausvelvollisuudesta.[9] Varojen puuttumisen syyt eivät vaikuta asiaan.

2) Milloin sovitun suorituksen täyttäminen vaatii erityistä asiantuntemusta ja velallinen on alan asiantuntija, voidaan puoltaa ankarampaa korvausvastuuta. Velallisen asiantuntija-asema synnyttää luottamuksen, jonka mukaisesti velkoja voi tehdä suunnitelmia ja ryhtyä toimenpiteisiin.

Asiantuntijanäkökohta tulee esille jo culpa-arvostelussa. Koska on kohtuullista asettaa ankarampia vaatimuksia ammattimiehelle kuin henkilölle, joka ei ole asiantuntija, voidaan in casu päätyä culpaan, vaikkei tuottamusta olisi voitu osoittaa vastaavaa asiantuntemusta vailla olevassa henkilössä. Kysymys on kuitenkin siitä, pitäisikö mennä vielä pitemmälle — objektiiviseen vastuuseen. On luonnollisen vastuunjaon mukaista asettaa asiantunteva osapuoli vastuuseen siitä, ettei asiantuntemusta ole käytetty oikealla tavalla. Ei ole miele-

[9] Vrt. VKL 6 §, KK 9: 10.

kästä tuoda tähän päättelyyn culpanäkökohtia. Oikeuskäytännössä saadaan jossain määrin tukea sille mielipiteelle, että asiantunteva osapuoli vastaa culpasta riippumatta. Ei kuitenkaan voida sanoa enempää kuin että velallisen asiantuntija-asema tosiasiallisesta tilanteesta riippuen saattaa aiheuttaa objektiivisen vastuun.[10]

3) Useat seikat puoltavat ankaraa vastuuta, kun sopimus liittyy liiketoimintaan. Liikeyritys edustaa tietyssä mielessä asiantuntemusta. Edellytetään, että liikeyritysten harjoittama toiminta on järkiperäisesti organisoitu. Joka tekee sopimuksen liikeyrityksen kanssa lähtee perustellusti siitä, että sopimuksen oikean täyttämisen vaatimat organisatoriset edellytykset ovat olemassa. Liikeyrityksen organisatio on persoonaton. Toiminta noudattaa järjestelmää, jonka puitteissa yksittäiset suoritukset yhtyvät kokonaisuudeksi. Liikeyritys sopimuskumppanina soveltuu huonosti culpa-arvosteluun sisältyvien arvostusten kohteeksi. Culpa-arvostelu, joka kohdistuu tiettyjen henkilöiden toimenpiteisiin tai laiminlyönteihin, on yleensä täysin epärealistinen ja monesti mahdoton toteuttaa liikeyrityksessä.

Myös liike-elämän vaatimus oikeussuhteiden varmuudesta viittaa objektiiviseen vastuuseen.

Oikeuskäytännöstäkin on löydettävissä tiettyä tukea käsitykselle, että liikeyrityksen vastuu on riippumaton tuottamuksesta.[11]

Sitä vastoin saattaa olla peräti vaikeaa yksistään sopimusvelvoitteiden tai suoritusten laadun pohjalta päätyä objektiiviseen vastuuseen. Totean vain, ettei suinkaan ole välttämätöntä sen enempää kuin tarkoituksenmukaistakaan arvostella myyjän vastuuta tavaran viivästymisestä tai virheestä eri tavalla riippuen siitä, onko kysymys erityisesineen kaupasta vai hankinnasta. Meillä ei ole aihetta noudattaa sitä järjestystä, josta säädetään nykyisin jo vanhentuneissa skandinaavisissa kauppalaeissa. Myyjän vastuuta arvostellaan eri lähtökohdista riippuen esim. siitä onko kysymyksessä liikemiesten välinen kauppa vai ei. Erityis- ja paljousesineen välinen ero ei ole ratkaiseva joskin sillä saattaa olla tietty merkitys.[12]

X. Objektiivisesta vastuusta voidaan *yhteenvetona* todeta, että laissa säädettyjen tapausten ohella vain poikkeuksellisesti voidaan osoittaa seikkoja, jotka sinänsä johtavat objektiiviseen vastuuseen.

---

10 Kts. esim. KKO 1969 II 40, 1953 II 97.
11 Kts. esim. KKO 1946 II 284, 1953 II 157 (perustelut).
12 *Taxell, L. E.*, Om förutsättningarna för säljarens skadeansvar när godset har fel (JFT 1956 s. 80—97) ja siellä mainitut KKO:n ratkaisut.

Mutta on esitettävissä seikkoja, jotka yksin tai muiden ohella saattavat johtaa objektiiviseen vastuuseen. Miten raja on vedettävä culpavastuun ja objektiivisen vastuun välille jää joka tapauksessa epäselväksi.

Mitä tämä merkitsee?

Tuomioistuimen asiana on viime kädessä ratkaista ovatko olosuhteet in casu sellaiset, että velallisen ja hänen avustajansa tuottamuksen puuttuminen on omiaan poistamaan korvausvelvollisuuden.

Olisi mielenkiintoista puuttua tähän problematiikkaan. Nyt siihen ei ole tilaisuutta. Viittaan vain yhteen seikkaan.

Korvauskysymysten ratkaisut syntyvät usein tuloksena harkinnasta, jossa monien huomionarvoisten tosiasioiden joukosta haetaan vastausta kysymykseen: kumpi osapuoli, velallinen vai velkoja, on *lähempänä kantamaan* sopimuksen rikkomisen aiheuttamat taloudelliset rasitukset? Tässä harkinnassa oikeussuojanäkökohdilla on keskeinen asema: kumpi osapuoli tarvitsee ennen toista osapuolta oikeusjärjestyksen suojaa? Jos vastaus tähän kysymykseen on epäselvä, varsinkin kun oikeussuojan tarvetta on molemmin puolin, on usein lähellä välittävä ratkaisu: korvausta sovitellaan.[13]

---

[13] Kts. *Taxell,* Avtal och rättsskydd s. 370—378.

Matti Ylöstalo

Välitystuomion julistamisesta ja antamisesta

Kun *O. Hj. Granfelt* aikanaan julkaisi monien opiskelijapolvien käytössä kuluneen kaavakokoelmansa, tulivat siihen otetut välitystuomioiden mallit yleisesti tunnetuiksi ja varmaankin käytännössä seuratuiksi esikuviksi. Granfeltin välitystuomion malleissa puhuttiin välitystuomion *antamisesta* olipa kysymys Helsingin »arbitraasin» tai erityisen sopimuksessa asetetun välimiesoikeuden käsittelemästä jutusta.[1] Mahtaneeko johtua opaskirjan vahvistamista ajatustottumuksista vai mistä, mutta sitkeänä on Suomen lakimieskunnan mielissä elänyt käsitys siitä, että välitystuomio *annetaan* eli siis saatetaan asianosaisten tietoon jotenkin samaan tapaan kuin ylioikeuden tai korkeimman oikeuden tuomio.[2] Kuitenkin on jo kohta puolen vuosisataa voimassa olleessa laissa välimiesmenettelystä visusti kartettu ilmaisua välitystuomion antaminen ja johdonmukaisesti puhuttu välitystuomion *julistamisesta*.[3]

Saatetaan kysyä, onko lainsäätäjän sanankäytön valinta todella merkitsevä, ja jos tähän kysymykseen vastataan myöntävästi, herää kysymys siitä, onko valinta ollut onnistunut ja perusteltu vai harmillinen ja arvostelulle sijaa antava. Seuraavassa valotetaan jossakin määrin näitä seikkoja.

---

1 *Granfelt,* Yleisen alioikeuden, maanjako-oikeuden ja välimiestuomioistuimen ratkaisuja, pöytäkirjoja ja prosessitoimia, 2 p. (1924) s. 219, 223, 226, 228, 232 ja 235. Teoksen ruotsinkielisessä osassa käytetään vastaavia sanontoja esim.: »skiljedom given av en skiljenämnd — — —».

2 Verraten lukuisat välitystuomion oikeata tiedoksisaattamista koskevat riita-asiat kuvastelevat asiaintilaa, esim. *KKO 1931 I 38, 1935 I 33, 1941 II 68 ja 1955 II 72* sekä viimeksi *KKO t. 6. 3. 1973:* Välitystuomio kumottiin, kun asianosaiselle tai hänen asiamiehelleen ei ollut varattu mahdollisuutta olla läsnä tilaisuudessa, jossa tuomio olisi julistettu.

3 Laki välimiesmenettelystä 14 § 2 mom., 19 § 1 mom., 20 § 2 mom., 21 § 1 mom., 23 § ja 24 §.

1. Lain säännökset, jotka koskevat välitystuomion julistamista, ikäänkuin epäsuorasti edellyttävät, että välitystuomio on asianosaisille julistettava; tätä ei suoraan ole laissa säädetty. Välitystuomio on laissa olevan ohjeen mukaisesti laadittava kirjallisesti, *julistamispäivä ja -paikka* siihen merkittynä, sekä välimiesten allekirjoitettava ja sen jälkeen asianosaisille *annettava* (20 § 1 mom.). Jos välityssopimus ei sisällä määräystä ajasta, minkä kuluessa välitystuomio on *julistettava,* voi oikeus määrätä ajan (14 § 2 mom.). Jos välitystuomiota ei ole *julistettu* välityssopimuksen tai oikeuden määräämässä ajassa, on sopimus siihen kysymykseen nähden rauennut (19 § 1 mom.) ja välitystuomio, joka on *julistettu* sitä varten määrätyn ajan umpeenmentyä, on mitätön (21 § 1 mom. 4 k.). Välitystuomion *julistamisesta* on luettava 60 päivän pituinen moiteaika eräissä tapauksissa (23 §), ja allekirjoitettu kappale välitystuomiota on lähetettävä 30 päivän kuluessa tuomion *julistamisesta* julistamispaikkakunnan yleiseen alioikeuteen (20 § 2 mom.). Välitystuomion *julistamisesta* luetaan myös se aika, minkä kuluessa välitystuomioon voidaan hakea muutosta välimiesten itselleen määräämän palkkion määrän osalta (24 §).

Laista ei saa myöskään täsmällistä johtoa arvosteltaessa niitä tapauksia, joissa välitystuomiota ei ole asianosaisille julistettu. Vain siinä tapauksessa, että välitystuomio on julistettu sitä varten määrätyn ajan umpeenmentyä, välitystuomio on välimiesmenettelystä annetun lain 21 §:n 1 momentin 4. kohdan mukaan mitätön. Tällaisessa tapauksessa välimiehillä ei enää ole ollut valtaa ratkaista riitaa, minkä vuoksi on ymmärrettävää, että sanotunlainen virhe on laissa rinnastettu esim. tapauksiin, joissa välimies ei ole ollut välityssopimuksessa määrätyllä tavalla asetettu. Välitystuomiota, jota ei ole niin laadittu ja allekirjoitettu, kuin lain 20 §:ssä on sanottu, pidetään kaikissa tapauksissa mitättömänä.

Jokseenkin yhtä mieltä ollaan siitä, ettei julistamista koskevien ohjeiden sivuuttaminen muissa tapauksissa tee välitystuomiota mitättömäksi.[4] Sitä vastoin on kirjallisuudessa [5] ja lainkäytössä [6] useasti katsottu, että ellei asianmukaisesti laadittua ja allekirjoitettua välitystuomiota julisteta, tapahtuu sellainen virhe asian käsittelyssä, jota tarkoitetaan välimiesmenettelystä annetun lain 23 §:n 1 momentissa. Tämän lainkohdan mukaan on asianosaisella, jolle välitystuomio on

[4] Esim. *Tirkkonen,* Välitystuomion pätemättömyydestä, LM 1940 s. 281 ja Välimiesmenettely (1943) s. 280.

[5] Ks. *Tirkkonen,* em. kohdat sekä lisäksi esim. *Bo Palmgren,* Reformbehov inom skiljemannarätten, JFT 1956 s. 118 sekä *Caselius,* Rakennusurakka (1943) s. 184—185.

[6] Näin *KKO 1931 I 38* (ään. 3—2), *1941 II 68, 1955 II 72* ja *KKO t. 6. 3. 1973.*

vastainen, oikeus saada se tuomioistuimessa kumotuksi määräajassa vireille pantavasta kanteesta lainkohdassa mainituilla perusteilla, muun muassa sillä perusteella, että välimiehet ovat asiaa käsitellessään menetelleet virheellisesti.

2. Näyttää kuitenkin kysymyksenalaiselta, antaako mainittu lainkohta, johon kannanotot on tavallisimmin perustettu, niille todella tukea. Säännöksessä on lueteltu tiettyjä virhetapauksia (välimies ei 5 §:n mukaan ole ollut oikeutettu toimimaan välimiehenä tai välimiestä vastaan on ollut olemassa 6 §:ssä tarkoitettu esteellisyys, josta asianosainen ei ole aikaisemmin tietänyt, taikka oikeuden määräämä välimies ei ole ollut oikealla tavalla asetettu). Estemuistutuksen aiheeton hylkääminen on erikseen mainittu perusteena, jonka nojalla välitystuomio voidaan kumota; lain 8 §:n mukaan estemuistutus on taas esitettävä yleensä *ennen kuin asianosainen käyttää pääasiassa puhevaltaa.* Näiden tapausten *lisäksi* välitystuomion moiteperusteena on erikseen mainittu käsittelyvirhe; jos välimiehet *asiaa käsitellessään* ovat menetelleet virheellisesti, voidaan välitystuomio tästäkin syystä kumota. Välitystuomio on kuitenkin annettava tai julistettava vasta *asian käsittelyn päätyttyä.* Tähän nähden ja kun edellä mainituista erityistapauksista on lakia kirjoitettaessa katsottu olevan tarpeen erillinen maininta, voidaan lain 23 §:n säännöstä sananmukaisesti tulkiten katsoa, ettei sitä olisi ulotettava tapauksiin, joissa välitystuomio on asianmukaisesti laadittuna ja allekirjoitettuna annettu asianosaisille sitä tätä ennen julistamatta.[7] Mutta lainkohdan sanamuoto voidaan ymmärtää väljemminkin ja lukea asian käsittelyssä sattuneisiin virheisiin vasta menettelyn viime vaiheessa, välitystuomion saattamisessa asianomaisten tietoon, sattunut poikkeama laissa edellytetystä menettelytavasta.

---

7 *Helsingin HO* lausui 29. 12. 1971 antamassaan päätöksessä välitystuomion kumoamista koskevassa asiassa tosin havainneensa, että välitystuomiosta, kun sitä ei ollut voitu julistaa alkuaan määrättynä aikana, välimiehet olivat sen jälkeen toimittaneet allekirjoittamansa kappaleet asianosaisille näiden olematta sitä ennen saapuvilla tilaisuudessa, jossa tuomio olisi heille julistettu. Kun välitystuomion antaminen ei kuitenkaan edellyttänyt, että tuomio oli julkisesti julistettava, eikä pelkästään se seikka, ettei välitystuomiota ollut välimiesten allekirjoittamasta kappaleesta luettu julki asianosaisille ennen kuin tuomiokappaleet oli heille luovutettu, välimiesmenettelystä annetun lain 21 §:n mukaan aiheuttanut tuomion mitättömyyttä eikä asianosainen voinut väittein, että asiaa käsiteltäessä oli menetelty virheellisesti, jos käsittelyn päätyttyä oli annettu ja asianosaisille toimitettu välitystuomio sitä tuomiokappaleesta heille lukematta, sanotun lain käsittelyvirheitä koskevan 23 §:n nojalla vaatia välitystuomion kumoamista, HO kumoten RO:n päätöksen hylkäsi jutussa ajetun kanteen. KKO oli 6. 3. 1973 antamassaan päätöksessä toista mieltä ja katsoi, että ainakin julistamistilaisuus olisi ollut järjestettävä.

Kysymys siitä, onko lainkohdan osalta syytä tavoitella suppeata vai laveata tulkintaa, antaa aiheen niiden perusteiden pohtimiseen, joita lainkohdalla saattaa olla. Myös eräisiin seurauksiin, joita eri tulkintavaihtoehdot merkitsevät, on kiinnitettävä huomiota.

3. Lainkohdan esityöt eivät tuo paljoakaan valaistusta asiaan. Niin kuin tiedetään, sisältyi säännöksiä välimiesmenettelystä jo viime vuosisadan lopulla (1892) valmistuneeseen oikeudenkäyntikomitean ehdotukseen laiksi riita-asiain oikeudenkäynnistä. Tästä ehdotuksesta säännökset siirtyivät myöhemmin laadittuihin oikeudenkäynnin uudistamista tarkoittaviin ehdotuksiin. Kun uudistuksien toteuttaminen viipyi, päätettiin antaa välimiesmenettelystä eri esitys eduskunnalle. Tässä esityksessä välitystuomion julistamisen ja antamisen sääntely oli useassa kohdassa toisenlainen kuin eduskunnan hyväksymässä laissa. Välitystuomion antaminen oli määräävänä muun muassa arvosteltaessa kysymystä, oliko tuomio syntynyt sopimuksen tai oikeuden määräämässä ajassa, ja eräät määräajat oli luettava tuomion antamisesta tahi tiedoksi saamisesta. Korkeimmalla oikeudella ei ollut nyt puheena olevilta kohdilta huomauttamista sen antaessa huhtikuun 25 päivänä 1927 lausunnon esitysehdotuksesta, joka ei sanottavasti poikennut eduskunnalle sittemmin annetusta hallituksen esityksestä.[8] Lopullisen sisältönsä laki sai tältä osin lakivaliokunnan käsitellessä hallituksen esitystä mutta tiettyjä tarkennuksia tehtiin vielä asiaa suuressa valiokunnassa käsiteltäessä. Tarkennukset koskivat muun muassa lain 14 §:n 2 momentin, 19 §:n 1 momentin, 20 §:n 2 momentin ja 21 §:n 1 momentin 4. kohdan sanamuotoa; hallituksen esitykseen ja lakivaliokunnan mietintöön sisältyneet sanat, jotka viittasivat välitystuomion antamiseen, poistettiin ja korvattiin sanoilla, joissa viitataan välitystuomion julistamiseen.[9] Tarkennusten vaikutusta välitystuomion pätemättömyyssäännöksiin ei tässä vaiheessa näytä erityisesti pohditun.

Eduskuntakäsittelyssä siis poikettiin hallituksen esityksestä. Näyttää siltä, että tyypillinen suomalainen yleisen alioikeuden asiainkäsittelyjärjestys on väikkynyt niiden silmissä, jotka ovat antaneet muodon ja sisällön välimiesmenettelylakimme kysymyksessä oleville säännöksille, vaikka välitystuomio eroaa alioikeusratkaisusta siinä olennai-

[8] Edellä sanotusta ks. 1927 vp. hall.es. n:o 10 sekä sen liitteenä olevaa korkeimman oikeuden lausuntoa.

[9] Vertaa 1927 vp. lakivaliokunnan mietintöä n:o 1 suuren valiokunnan mietintöön n:o 23 samoilla valtiopäivillä.

sessa suhteessa, että se on lopullinen. Kaikinpuolista selvittelyä välitystuomion erityispiirteistä, käyttötavoista ja siitä, miten asiat yleensä kehittyneessä oikeusjärjestyksessä taikka naapurimaissa oli tuohon aikaan säännelty, ei sen mukaan kuin eduskunta-asiakirjat osoittavat ole ollut käytettävänä. Ei myöskään voida varmuudella todeta, mikä merkitys tahdottiin antaa säännöksille, joissa viitataan välitystuomion julistamiseen, ja mikä oli oleva seuraus tässä suhteessa ehkä sattuvista virheistä. Lakivaliokunnan mietinnössä huomautetaan välitystuomion kumoamissäännöksen johdosta mm. seuraavaa: »Säännös, että välitystuomio voidaan kumota, jos välimiehet ovat asiaa käsitellessään rikkoneet tämän lain säännöksiä tai tehneet muun virheen, voisi antaa aihetta siihen käsitykseen, että tämän lain säännökset menettelystä, jota välimiesten on noudatettava, olisivat ehdottomia ja asianosaisten menettelystä tekemät sopimukset päteviä ainoastaan mikäli ne eivät ole ristiriidassa lain säännösten kanssa. Tämä ei kuitenkaan ole lain tarkoitus, vaan on välimiesten lähinnä noudatettava asianosaisten menettelystä ehkä tekemiä sopimuksia. Koska esillä-olevassa pykälässä välimiesten tekemällä »muulla virheellä» ei voida tarkoittaa muuta kuin asianosaisten sopimuksen vastaista menettelyä, niin on riittävää säätää puheenaolevaksi välitystuomion kumoamisperusteeksi se, että välimiehet ovat menetelleet virheellisesti, jolloin virheellisyyttä arvosteltaessa lain säännökset menettelystä tulevat kysymykseen ainoastaan sikäli kuin asianosaiset eivät ole menettelystä toisin sopineet.»[10]

4. Oikeusvertailevalta kannalta näyttää verraten yksinäiseltä vaatimus siitä, että välitystuomio on pätemättömyysseuraamuksen uhalla »julistettava» eli ääneen luettava tilaisuudessa, johon asianosaisille tai heidän asiamiehilleen on ainakin varattu tilaisuus tulla saapuville. Yleensä näyttää vallitsevan verraten suuri vapaamielisyys sen suhteen, miten välitystuomio on asianosaisten tietoon saatettava.

Englannin oikeudessa on sääntönä, että milloin useampia kuin yksi välimies ottaa osaa ratkaisuun, on kaikkien välimiesten yhdessä, samanaikaisesti ja samassa paikassa, päätettävä tuomion antamisesta. Jos tuomiota moititaan ainoastaan sillä perusteella, että tätä sääntöä on rikottu, on oikeuden asiana palauttaa asia välimiesten käsiteltäväksi, jotta tuo puute voitaisiin tuomio uudelleen antamalla korjata. Tuomiossa olevaa lausumaa antamisajasta pidetään oikeana, jollei

[10] Ks. lakivaliokunnan mietintö n:o 1 s. 6 vp. 1927.

muuta osoiteta. Tuomio saatetaan julkisuuteen välimiehen tai välimiesoikeuden puheenjohtajan toimesta ilmoittamalla asianosaisille, että tuomio on valmis.[11]

Saksan oikeuden mukaan on välitystuomio välimiesten allekirjoitettava ja tuomion laatimispäivä siihen merkittävä, ja on välimiesten allekirjoittama kappale tuomiota toimitettava asianosaisille sekä asianomaisen tuomioistuimen kansliaan.[12]

Ruotsin oikeudessa on välitystuomion toimittamisesta asianosaisten tiedoksi voimassa seuraava säännös:

»Skiljemännen böra i skiljedomen angiva ort och dag för meddelandet samt så snart ske kan och senast omedelbart efter skiljedomens meddelande underrätta parterna, när och var den hålles tillhanda.»[13]

Tämä säännös ei ole pakottava siinä mielessä, että sen rikkominen johtaisi välitystuomion pätemättömyyteen. Säännös sisältää vain ohjeita, joita välimiesten on hyvän järjestyksen vuoksi noudatettava ja joiden sivuuttaminen ei vaikuta välitystuomion pätevyyteen.[14] Pakottava on sitä vastoin, niin kuin Suomessakin, säännös, jonka mukaan välitystuomio on laadittava kirjallisesti ja välimiesten allekirjoitettava; riittävää on, että useimmat välimiehistä ovat allekirjoittaneet tuomion ja siihen merkinneet todistuksen siitä, että välimies, jonka allekirjoitus puuttuu, on ottanut osaa riidan ratkaisemiseen.[15]

Eräät pistokokeet kaukaistenkin maiden välimiesmenettelyä koskevista säännöksistä tai oikeustavoista osoittavat, että välitystuomion julistamista koskeva vaatimus näyttää yleensä vieraalta.[16]

---

[11] Ks. *Halsbury*'s Laws of England, Third Edition, Volume 2 (1953) s. 46. Välitystuomion »julkistamisesta» ks. lisäksi esim. *Lynden Macassey,* International Commercial Arbitration (1957) s. 85.

[12] ZPO 1039 §.

[13] Lag om skiljemän 14. 6. 1929 17 § 2 mom.

[14] Ks. esim. *Hassler,* Skiljeförfarande (1966) s. 100.

[15] Lag om skiljemän 20 § 1 mom. 2. kohta ja 2 mom.

[16] *Albanian* kansantasavallan välimiesoikeussäännössä ulkomaankauppaa varten on säädetty, että välitystuomio on laadittava kirjallisesti ja toimitettava asianosaisille kuukauden kuluessa sen jälkeen, kun suullinen käsittely on päättynyt, Art. 18 (1968).

Kuuban tasavallan vastaavissa säännöissä (laki n:o 1184 vuodelta 1963) on sanottu, että kauppakamarin pysyvän välimiesoikeuden sihteerin toimesta on kappale tuomiota toimitettava 15 päivän kuluessa sen antamisesta asianosaisille henkilökohtaisesti tai kirjattuna postilähetyksenä, articulo 33.

DDR:n ulkomaankauppakamarin voimassa olevien välitysmenettelysääntöjen 30 §:n mukaan on välitystuomio, mikäli asianosaiset eivät siitä luovu, julistettava 5 päivän kuluessa suullisen käsittelyn päätyttyä ja asianosaisille 30 päivän kuluessa toimitettava; julistamisvaatimuksesta ilmoituksen mukaan luovutaan yleisesti, ks. Kammer für Aussenhandel der Deutschen Demokratischen Republik. Merkblatt.

Pysyvien tunnettujen välimiesoikeuksien säännöissä edellytetään myös yleisesti, että välitystuomio sen jälkeen, kun välimiehet ovat tuomion laatineet ja allekirjoittaneet, toimitetaan asianosaisille kirjallisena. Niinpä kansainvälisen kauppakamarin sääntöjen mukaan on kappale välitystuomioistuimen tuomiota sihteeristön toimesta sen kirjatulla kirjeellä saatettava asianomaisten tietoon.[17] Tukholman kauppakamarin välimiesinstituutin sääntöjen mukaan on kappale tuomiota, joka on laadittava kolmena kappaleena ja välimiesten allekirjoitettava, toimitettava kummallekin asianosaiselle, minkä ohessa yksi kappale siitä on liitettävä välimiesinstituutin arkistoon.[18] Amerikan Yhdysvaltojen kaupallista välitysmenettelyä koskevien välitysmenettelyyhdistyksen hyväksymien sääntöjen mukaan tulee asianosaisten hyväksyä lailliseksi tietoon saattamiseksi välitystuomion lähettäminen postitse mainitun yhdistyksen toimesta asianosaisen tai hänen asiamiehensä viimeisellä tunnetulla osoitteella henkilökohtaisen tiedoksiannon taikka lakisääteisen tiedoksiantotavan ohella.[19]

Euroopan Taloudellisen Komission arbitratio-sääntöjen mukaan välitystuomio on annettava asianosaisten tiedoksi kirjatulla kirjeellä (Awards shall be communicated to the parties by registered letter), Arbitration Rules of the United Nations Economic Commission for Europe Art. 41.

Das Schiedsgericht bei der Kammer für Aussenhandel der DDR und die Schiedsgerichtsbarkeit in der DDR (1967) s. 46.

Japanin uusien kaupallista välitysmenettelyä koskevien sääntöjen mukaan tammikuun 28 päivältä 1971 edellytetään, että välitystuomio on laadittu kirjallisesti japanin kielellä ja että siitä toimitetaan alkuperäiskappale asianosaisille kirjatussa kirjeessä henkilökohtaisesti tahi muulla tavalla, joka on laissa säädetty, Rule 38.

Intian huhtikuun 1 päivästä 1970 voimassa olevien välitysmenettelysääntöjen mukaan on kappale välitystuomiota sen jälkeen, kun tuomio on laadittu, toimitettava asianosaisille tavallisimmin kirjatussa kirjeessä, Art. 48a.

Quebecin osavaltion vuodelta 1966 olevan siviiliprosessilain mukaan välitystuomiosta on kappale toimitettava asianosaisille sekä talletettava asianomaisen tuomioistuimen arkistoon, Art. 949.

Välitystuomion suullista julistamista edellytetään mm. *Unkarin kauppakamarin* välitysmenettelyssä (sääntöjen 13 § 9. kohta).

Moskovassa olevan Yleisliittolaisen Kauppakamarin ulkomaankaupan välitystuomiotoimikunnan menettelyssä (ks. sääntöjen 26 §) mukaan päätös ilmoitetaan osapuolille lyhyessä kirjallisessa muodossaan käsittelyn loppuistunnossa mutta kirjallinen päätös, jossa on esitetty kaikki perustelut, on laadittava viimeistään 15 päivän kuluessa.

[17] Ks. tästä esim. *Matti Mäenpää,* Kauppakamarilaitos ja välimiesmenettely, Kauppakamarilehti 1965 n:o 9 s. 27.

[18] Stadgar för Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut 7 §.

[19] Commercial Arbitration Rules of the American Arbitration Association as amended and in Effect June 1, 1964, sect. 44.

5. Välimiesmenettelystä annetun lain 23 §:n mukaan valta moittia välitystuomiota on asianosaisella, jolle välitystuomio on vastainen; vain hänellä voi olla huomionarvoista etua tuomion kumoamisesta. Tarkoituksena lainkohdassa tarkoitetulla oikeussuojakeinolla saattanee olla vain sellaisten virheelliseen asiankäsittelyyn liittyvien prosessuaalisten haittojen torjuminen, jotka ovat estäneet tai olleet omansa estämään asianosaisten pääsemästä oikeuksiinsa. Tämän mukaisesti on *Granfelt* otaksunut, että lainkohdassa tarkoitettu käsittelyvirhe saattaa olla huomioon otettava vain edellyttäen, että virheen osoitetaan vaikuttaneen tahi voineen vaikuttaa itse asiaratkaisuun.[20] Tämän tulkinnan puolesta puhuu myös se seikka, että kumoamistuomio ei tee itse välityssopimusta tehottomaksi.[21] Ensi käsittelyn asianosaisella säilyy mahdollisuus nojautua edelleenkin välityssopimukseen niin hyvin torjuakseen toisen asianosaisen myöhemmin ehkä tekemän yrityksen saattaa asia valtion tuomioistuimen käsiteltäväksi kuin myös pannakseen itse vireille kanteen välimiesoikeudessa. Jos välimiehet on välityssopimuksessa nimetty tai riita on uskottu pysyväisluonteisen välimiesoikeuden ratkaistavaksi, olisi seurauksena siitä, että välitystuomio »julistamisvirheen» johdosta kumottaisiin, vain käsittelyn uusiminen sekä todennäköisesti samansisältöisen välitystuomion lukeminen asianosaisille.[22] Muutoinkaan pelkkään julistamisvirheeseen nojautuminen kumoamisperusteena siitä johtuen, ettei välityssopimus menetä samalla merkitystään, ei juuri saattane olla hyödyksi moittijalle. Tässä yhteydessä on aihetta viitata siihen kehitykseen erinäisten moittimistilanteiden osalta, jonka mukaan pelkkiin muotoseikkoihin nojautuvat moitteet torjutaan, ellei samalla voida osoittaa, että itse asiaratkaisu olisi saattanut muuttua muotoseikkaa koskevan säännön oikean soveltamisen kautta.

6. Julistamisen vaatimusta voidaan ehkä ajatella perusteltavan sillä asianäkökohdalla, että vaatimus saattaisi lisätä takeita välitystuo-

---

[20] *Granfelt,* Välimiesmenettely (1941) s. 59 sekä Ruotsin oikeuden kannalta *Bolding,* Skiljedom (1962) s. 170 ss., erityisesti s. 180—181.

[21] Ajatus, että välimiehet tulisivat esteellisiksi sen johdosta, että välitystuomio muodollisella perusteella kumottaisiin, ei ole asianosaisten kannalta kovinkaan puollettava eikä perustu lakiin. Vrt. myös edellä jaksossa 4. Englannin oikeuden osalta esitettyyn. Jutun palauttaminen alioikeuteen ei myöskään tee jäseniä esteellisiksi jatkokäsittelyssä.

[22] *KKO 1935 I 33:* Sitten kun tuomioistuin oli kumonnut välitystuomion sillä perusteella, ettei sitä ollut julistettu asianosaisille, oli asianosaisella oikeus jättää uudelleen sama riitakysymys saman välityssopimuksen perusteella välityssopimuksessa mainitulla tavalla asetetun uuden välimiesoikeuden ratkaistavaksi. — Kysymyksestä lisäksi esim. *Tirkkonen,* Välimiesmenettely s. 282.

mion asianmukaisesta harkinnasta ja laatimisesta ja että julistamistilaisuuteen liittyvä asianosaisjulkisuus saattaisi ehkä vaikuttaa estävästi epäkypsän ratkaisun antamiseen. Mutta vaatimus ei torju sitä mahdollisuutta, että välitystuomiota julistamistilaisuuden jälkeen aiheetta ja oikeudetta tarkisteltaisiin muodollisessa tai asiallisessa suhteessa, ellei kappaletta välitystuomiosta samanaikaisesti anneta asianosaisille tai talleteta luotettavalla tavalla. Julistamisvaatimukseen näet sisältyy ajatus, että tuomiona on pidettävä sitä, mitä on ratkaisuna julistettu, eikä sitä, mitä asianosaisille myöhemmin annettu asiakirja sisältää. Julistetun alioikeusratkaisun osalta on käytännön oikeuselämässä aika ajoin jouduttu kysymään, onko toimituskirja julistettua ratkaisua vastaava vai ei, mutta asianosaisille annetun tuomion kohdalla tuomion aitoutta koskevat epäilykset ovat harvinaisia.[23] Tuomion muuttamattomuussuojan kannalta tuomiokappaleen antamisen vaatimus täyttänee tehtävänsä yleensä paremmin kuin julistamisperiaate. Itse asiassa tuomion antamista koskeva vaatimus menee pitemmälle kuin julistamisvaatimus.

7. Voimassa olevan oikeuden kannalta pääasiassa vain laissamme omaksuttu moittimisaikojen laskutapa, johon edellä on viitattu, näyttää puhuvan sen puolesta, että välitystuomion julistaminen olisi tuomion pätevyyden kannalta välttämätöntä. Tässä suhteessa myös lain eduskuntakäsittelyssä tehtyjen muutosten perusteluissa on korostettu julistamispäivän merkitystä.[24] Kuitenkin on esim. lain säännös välitystuomion kappaleen tallettamisesta määräajassa julistamisesta lukien vailla sanktiota. On myös ajateltavissa, että välitystuomion tullessa muulla tavalla kuin julistamalla asianosaisten tietoon saatetuksi määräaikojen laskeminen tapahtuu soveltaen vastaavasti julistamisesta alkavaa laskutapaa. Eräässä valtiosopimuksessa, joka velvoittaa mm. Suomea, on määräys välitystuomion toimittamisesta osapuolille siten, että heille lähetetään oikeaksi todistetut jäljennökset; tällöin välitystuomio katsotaan annetuksi sinä päivänä, jona jäljennökset on lähetetty.[25]

---

23 Vrt. edellä sanotun johdosta esim. *Aalto*, Näkökohtia tuomioiden itseoikaisukiellosta, LM 1961 s. 726 ss. ja *Olivecrona*, Domen i tvistemål (1943) s. 133 ss.

24 Ks. lakivaliokunnan mietintö n:o 1 vp. 1927 s. 4.

25 Yleissopimus valtioiden ja toisten valtioiden kansalaisten välisten sijoituksia koskevien riitaisuuksien ratkaisemisesta Art. 49.1 kohta sekä L sanotun yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä 27. 12. 1968.

8. Edellä oleva tarkastelu viittaa siihen, että välimiesmenettelystä annetun lain sovellutuksessa on lainkäytössä tullut vallitsevaksi tärkeässä kysymyksessä tulkintatapa, jota vastaan voidaan esittää käytännön ja oikeusvertailun kannalta epäilyksiä. Välitystuomion pätevyyttä koskeviin lainsäännöksiin on eri yhteyksissä kohdistettu arvostelua, ja yleensä on oltu sitä mieltä, että Suomen oikeuden osalta välitystuomion pysyvyysintressi ei ole tyydyttävästi turvattu.[26] Lainsäännöksen ollessa tulkinnanvarainen sekä oikeusvertailevassa katsannossa poikkeuksellisen sisältöinen ja kotimaisen kritiikin valossa määrätynsuuntaista uudistamista kaipaava, olisi toivottavaa, että lainkäyttö valppaasti tarkistaisi tulkintoja. Tämä on oloissamme sitäkin merkittävämpi toivomus, kun tiedetään, että tässä maassa vain verkkaan toteutuvat hyvinkin perustellut oikeuselämän arkipäivään kuuluvat lainuudistushankkeet.[27]

---

[26] Ks. esim. *Bo Palmgren,* Reformbehov inom skiljemannarätten, JFT 1956 s. 118—119 sekä *Tirkkonen,* Välitystuomion pätemättömyydestä, LM 1940 s. 284 ss.

[27] Jo vuonna 1910 lausui *Trygger* puheenaolevista asioista kirjoittaessaan: »Särskildt nutidens menniskor måste spara på formerna för att icke ödsla bort den allt dyrbarare och dyrbarare tiden», JFT 1910 s. 275.

Simo Zitting

Tiedepoliittisista suuntaviivoista

Poliittisen vallan käyttäjän suhtautuminen tieteeseen on ollut erilainen eri aikoina ja eri yhteiskuntajärjestelmissä. Suomessa kuten yleensäkin länsimaisissa valtioissa on viime vuosikymmenelle saakka korostettu tieteen objektiivisuutta ja tutkimuksen vapautta. Näin siitä huolimatta, että on oltu tietoisia tieteen merkityksestä yhteiskunnan kehitykselle samoin kuin tieteen arvosidonnaisuudesta. Valtiovalta on edistänyt tieteellistä tutkimusta, mutta sen tiedepoliittinen ohjaus on ollut varsin varovaista eikä se ole käyttänyt hyväkseen kaikkia tieteen tarjoamia mahdollisuuksia. Tässä suhteessa on nyt tapahtumassa muutos. Tieteen tehtävä ja merkitys ymmärretään toisin kuin aikaisemmin. Erityisesti tämä koskee yhteiskuntatieteitä, joihin oikeustieteetkin on luettu ja joita seuraavassa lähinnä pidetään silmällä.

Tieteestä ja tutkimuksesta puhuttaessa on totuttu ajattelmaan ennen muuta systemaattista uuden tiedon hankkimista. Tämänpäiväisessä tiedepoliittisessa keskustelussa sen sijaan puhutaan tieteestä yhteiskunnallisena vaikuttamiskeinona. Tämä on yhteydessä yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kehittymisen ja lisääntymisen kanssa. On havaittu, että tällainen tutkimus auttaa paitsi parhaiden päämäärien etsimisessä myös parhaiden menetelmien ja keinojen valitsemisessa. Tieteen on todettu tarjoavan tehokkaan apuneuvon yhteiskuntapoliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Tämä on ollut omiaan lisäämään poliittisen vallankäyttäjän mielenkiintoa tiedettä ja sen hyväksikäyttömahdollisuuksia kohtaan.

Nykyään puhutaan tutkimuksesta tavoitteellisena toimintana. »Tutkimus on olennainen osa yhteiskunnan tavoitteellista toimintaa», todetaan tieteen keskustoimikunnan tiedepoliittisessa ohjelmassa 1972 (s. 31). Sama käsitystapa kuvastuu myös valtion tiedeneuvoston

tiedepoliittisesta ohjelmasta, jonka valtioneuvosto on viime keväänä toimittanut selontekona eduskunnan käsiteltäväksi.[1]

Viimeksi mainitussa ohjelmassa lähdetään siitä toteamuksesta, että tieteellinen tutkimus on enenevässä määrin vaikuttanut yhteiskunnan muuttumiseen ja kehittymiseen ja että tutkimuksen tuloksia tarvitaan yhä enemmän päätöksenteon perustana kaikilla yhteiskunnan lohkoilla. Sen vuoksi asetetaan ohjeeksi, että tieteellisen tutkimuksen tavoitteiden ja yhteiskunnan kansanvaltaisesti asetettujen kehittämistavoitteiden välillä tulee vallita sopusointu. Positiivisessa suhteessa tämä merkitsee, että tutkimusta on voitava käyttää hyväksi kehittämistavoitteiden asettamisessa ja toteuttamisessa. Ohjelmassa kiinnitetään negatiivisessa suhteessa huomiota siihen, että ellei oteta huomioon tieteen osuutta yhteiskunnallisten muutosten perustana, sitä saatetaan käyttää kansanvaltaisen kehityksen vastaisesti, hyvinvoinnin ja tiedon kasvua kahlitsevasti (s. 7). Tämä lausuma viitannee siihen, että tieteellinen tutkimus voidaan jakaa kahteen ryhmään sen perusteella, onko se vai eikö se ole sopusoinnussa kansanvaltaisten tavoitteiden kanssa. Samassa yhteydessä esitetty yleinen ohje, että tieteellisessä tutkimuksessa hankitun teoreettisen tiedon tulisi välittyä soveltavaan tutkimukseen ja siitä edelleen yhteiskuntaa kehittäväksi toiminnaksi, tarkoittanee ensiksimainitunlaista tutkimusta.

Sikäli kuin tieteen tehtävä rajoitetaan uuden tiedon hankkimiseen, periaatteessa kaikki tutkimus on samassa asemassa päätöksentekijän kannalta katsottuna. Jos sen sijaan tieteen tehtäväksi katsotaan yhteiskunnallinen vaikuttaminen, saattaa olla mahdollista kohdistaa hyväksymisarvostelu vain määrättyjä tavoitteita palvelevaan tutkimukseen. Tälle tielle lähteminen saattaa kuitenkin aiheuttaa arveluttavia seurauksia.

Tieteellistä toimintaa erotetaan tavallisesti kolme eri tyyppiä: *perustutkimus, sovellettu tutkimus* ja *kehitystyö*. Viimeksi mainittu ei ole varsinaista tutkimusta vaan ei-rutiininomaista teknistä toimintaa uusien ja parannettujen tuotteiden, tuotantovälineiden tai menetelmien valmistamiseksi. Se eroaa olennaisesti perustutkimuksesta, jonka tehtävänä on uuden tiedon tuottaminen sekä tieteellisten teoriain ja metodien kehittäminen ja arvioiminen. Vaikeampi on erottaa soveltavaa tutkimusta perustutkimuksesta. Päinvastoin kuin perustutkimus se pyrkii välittömästi sovellutuskäyttöä palveleviin tuloksiin. Se suuntautuu lähinnä tietynlaisten tarpeiden tyydyttämiseen tai mää-

[1] Suomen tiedepolitiikan suuntaviivat 1970-luvulla. Helsinki 1973.

rättyjen ei-tieteellisten ongelmien ratkaisemiseen. Sen merkitys riippuu siitä hyödystä, mikä sillä on käytännölle. Perustutkimus sen sijaan ei orientoidu soveltamisnäkökohdan vaan pikemminkin metodi- ja teorianäkökohdan mukaan. Tämä koskee erityisesti *autonomista* perustutkimusta, jonka motiivina on esim. tieteellinen uteliaisuus, yleistieteellinen merkitys tai tieteensisäinen ajankohtaisarvo. *Suunnatulla* perustutkimuksella on tai sen voidaan katsoa saavan yleensä pitemmällä aikavälillä — mikä erottaa sen sovelletusta tutkimuksesta — erityistä merkitystä yhdellä tai useammalla alalla.[2]

Perustutkimuksen vastakohtana puhutaan myös *tavoitetutkimuksesta*. Valtion tiedeneuvoston tiedepoliittisen ohjelman mukaan se tarkoittaa välittömiin sovellutuksiin tähtäävää tieteellisen tiedon hankkimista ja se liittyy useimmiten kehitystyöhön tai käytännön päätöstilanteita edeltäviin selvityksiin, mutta se voi myös tapahtua perustutkimukseen yhdistettynä. Siitä päätellen, että korkeakoulujen ulkopuolella suoritetusta vuoden 1969 tutkimustilaston mukaisesta tutkimustyöstä on tavoitetutkimuksen arvioitu käsittävän ainakin 90 %, on tämän käsitteen piiriin luettu sekä sovellettu tutkimus (vajaa 40 %) että kehittämistyö (runsaat 50 %). Korkeakouluissa suoritetusta tutkimuksesta on tavoitetutkimukseksi arvioitu noin kolmannes.

Kun sovellettua tutkimusta (ja kehitystyötä) sanotaan tavoitteelliseksi, niin silloin otaksuttavasti on tarkoitus sanoa jotakin sen lisäksi, että tutkimuksella on välitöntä sovellutusarvoa käytännössä. Tarkoituksena voi olla esim. tutkimuksen suhteen kuvaaminen sen tavoitteisiin nähden. Tutkimus, jolla on välitöntä sovellutusarvoa päätöksentekijälle, on sovellettua tutkimusta. Tavoitteelliseksi sitä voidaan sanoa vasta silloin, kun se palvelee tavoitteenasettelua tai tähtää asetettujen tavoitteiden saavuttamiseen. Niinpä sovellettu tutkimus, joka palvelee tiettyjen kansanvaltaisesti asetettujen kehitystavoitteiden saavuttamista, on tavoitteellista. Oikeuspoliittinen tutkimus on usein tavoitteellista. Näin on asianlaita esim. silloin, kun tutkitaan miten normijärjestelmää olisi kehitettävä tiettyjen yhteiskunnallisten muutosten aikaansaamiseksi. Kaikki oikeuspoliittisten päätösten edellyttämät selvittelyt eivät kuitenkaan ole tavoitteellista tutkimusta edellä esitetyssä merkityksessä.

Lainopillista eli oikeusdogmaattista tutkimusta, joka pyrkii järjestelmällisesti tulkitsemaan ja kuvaamaan voimassa olevaa oikeutta, voidaan pitää sovellettuna tutkimuksena sen perusteella, että sen

---

2 Att välja framtid. Ett underlag för diskussion och överväganden om framtidsstudier i Sverige. Statens offentliga utredningar 1972: 59, 8. 18.

tehtävänä on viime kädessä käytännön tarpeiden tyydyttäminen. Tosin on otettava huomioon, että positiivisoikeudelliseen selvitystyöhön voi sisältyä ja usein sisältyykin runsaasti perustutkimuksen luonteista tutkimusta. Lainopillinen tutkimus ei yleensä ole tavoitteellista edellä esitetyssä merkityksessä. Se näet pyrkii antamaan mahdollisimman objektiivisen kuvan siitä, mitä on pidettävä voimassa olevana oikeutena. Eri asemassa ovat luonnollisesti sellaiset enemmän tai vähemmän tutkimuksenluonteiset selvittelyt, jotka pyrkivät edistämään asianosaisen etuja tietynlaisen ratkaisun saamiseksi konkreettisessa oikeuskysymyksessä. Se ettei lainopillista tutkimusta voida harjoittaa täysin arvovapaana ja että voidaan esittää esimerkkejä tapauksista, joissa objektiivisuus on joutunut väistymään, ei vielä oikeuta varustamaan lainopillista tutkimusta kokonaisuudessaan tavoitteellisuuden leimalla. Arvosidonnaisuuden liiallinen korostaminen on kuitenkin johtanut tällaiseen menettelyyn, mistä viimeaikaisessa kirjallisuudessa on esimerkkejä.

Valtion tiedeneuvoston tiedepoliittisessa ohjelmassa, jossa painotetaan voimakkaasti yhteiskunnan tarvitseman tavoitetutkimuksen tärkeyttä, lähdetään siitä, että Suomen kaltaisessa pienessä maassa on tutkimustyötä suunnattava keskitetysti niille aloille, joilla tiedon tarve on yhteiskunnan kehittämistavoitteiden saavuttamisen kannalta suurin ja ajankohtaisin (s. 15). Tämä sinänsä on perusteltua. Rajoitettujen voimavarojen keskittämisestä tiettyihin kohteisiin saattaa kuitenkin aiheutua haitallista puutetta toisilla sektoreilla. Puutteiden poistaminen ja uusien tarpeiden tyydyttäminen ei saisi johtaa tasapainottomuuteen, sillä yhteiskuntaelämän tasasuhtainen kehitys edellyttää myös tasapainoista ja laaja-alaista tieteellistä tutkimusta.

Pitkälle viety tiedepoliittinen suunnittelu epäilemättä pystyy täyttämään tehokkuusvaatimuksen painopistealueilla mutta se voi helposti johtaa tasapainottomuuteen ja yksipuolisuuteen. Tämä antaa aihetta huoleen niillä tieteenaloilla, joilla suoritettava tutkimus ei sisälly etuoikeutettuun asemaan asetetun tavoitetutkimuksen piiriin. Oikeustieteellisen tutkimuksen osalta tämä koskee erityisesti positiivisoikeudellista tutkimusta. Oikeuspoliittinen tutkimustyö samoin kuin yleensäkin yhteiskunnan kehittämistä koskeva suunnittelutyö tarvitsee epäilemättä osakseen entistä suurempaa huomiota, mutta tämä ei saisi johtaa positiivis-oikeudellisen tutkimuksen tarpeiden aliarvioimiseen. Tiedon saaminen siitä, mitä kussakin tapauksessa on pidettävä voimassa olevana oikeutena, on häiriöttömän yhteiskuntaelämän

edellytyksenä. Se on yhtä tarpeellista lainkäyttäjälle ja uuden lain säätäjälle kuin yksityiselle kansalaisellekin.

Viimeaikaista tiedepoliittista keskustelua sävyttää pyrkimys yhä tehokkaampaan suunnitteluun ja sen myötä pitkälle ulottuvaan yhdensuuntaistamiseen. Se käy selvästi ilmi myös ko. tiedepoliittisesta ohjelmasta. On selvää, että tiedepoliittista suunnittelua tarvitaan. Varsinkin pieni maa, jonka voimavarat ovat rajoitetut, ei voi tulla toimeen ilman sitä. Eri asia on, onko tiedepoliittinen suunnittelu ja yhdensuuntaistaminen ulotettava niin pitkälle kuin on kaavailtu. Tiede tarjoaa poliittisen vallan käyttäjälle tehokkaan keinon yhteiskunnan kehittämisessä ja muuttamisessa, mutta sen valjastaminen palvelemaan niitä tavoitteita, jotka kunkinhetkiset vallankäyttäjät asettavat päämäärikseen, pitemmällä tähtäimellä merkitsisi yhteiskunnallisen kehityksen pysähtymistä. Käytännön tai politiikan yliote tieteessä merkitsee, kuten on lausuttu, ennemmin tai myöhemmin sitä, että uudet ideat ja ajatukset tieteestä loppuvat.[3]

Pitkälle viety tiedepoliittinen suunnittelu on omiaan rajoittamaan *tutkimuksen vapautta.* Perinteellisesti tähän on katsottu kuuluvan oikeus vapaasti valita tutkimuksen kohteet ja tutkimusmenetelmät sekä itse tehdä johtopäätökset (sisällöllinen vapaus) ja julkaista tulokset omissa nimissään. Yhteiskunnan ohjauksen, mikä toteutuu ennen kaikkea varojen myöntämisen puitteissa, on katsottu voivan kohdistua vain tutkimuskohteiden valintaan.

Vaikka tutkimusta ohjaavilla päätöksillä ei puututtaisikaan ennakoivasti tutkimustulosten sisältöön, tutkijan liikkumavapaus kaventuu sitä enemmän mitä pitemmälle suunnittelu ulottuu. Se mitä katsotaan tarpeelliseksi tutkia on arvostuskysymys. Eri poliittisilla ryhmittymillä on erilaiset käsitykset siitä, mitä ongelmia on tutkittava. Erilaisesta tiedepolitiikasta johtuen myös kysymyksenasettelut ja osittain myös tutkimuksessa käytettävät menetelmät ovat erilaisia. Se kuva, minkä tieteellinen tutkimus antaa yhteiskunnasta riippuu näin ollen noudatetusta tiedepolitiikasta.[4]

Tehokkuuden kannalta katsottuna totalitääristä tutkimuspolitiikkaa saatetaan pitää ihanteena. Sellainen kuitenkin rajoittaisi spontaania tutkimusta ja ideankehittelyä. Se ei myöskään antaisi tilaa kriittiselle tutkimukselle. Sen vuoksi sitä ei voida pitää edullisena yhteiskunnan terveen kehityksen kannalta katsottuna.

---

[3] Tiede ja yhteiskunta. Turun yliopistossa maaliskuussa 1970 järjestetyn tiedepoliittisen seminaarin raportti s. 107 (Juha Tolonen).

[4] Ks. tiede ja yhteiskunta s. 104 ss.

Korkeakoulut ovat vanhastaan olleet vapaan tutkimuksen tyyssijoja. Ne ovat myös 1960-luvulle saakka yleensä pysyneet poliittisen toiminnan ulkopuolella. Asenne on tässä suhteessa muuttunut, mikä on selvästi käynyt ilmi korkeakoulujen hallinnonuudistuksen käsittelyn yhteydessä. Valtiovallan ohjaava toiminta tieteeseen nähden on toistaiseksi tapahtunut korkeakoulujen ulkopuolella. Keskeinen merkitys tässä suhteessa on ollut nykyisen Suomen Akatemian organisoimisella. Siihen kuuluvien valtion tieteellisten toimikuntien toiminta on ollut omiaan monipuolistamaan ja tasapainottamaan tutkimustoimintaa. Tämän organisaation edelleen kehittäminen ja sen toimintaedellytysten parantaminen, jota puheenalaisessa tiedepoliittisessa ohjelmassa edellytetään, on sinänsä perusteltua. Mutta kun näihin suunnitelmiin lisäksi liittyy toimenpiteitä, jotka ovat omiaan kaventamaan tutkimuksen vapautta korkeakouluissa ja yksityisellä sektorilla, on olemassa vaara, että tasapainotila järkkyy ja ajaudutaan tutkimuspolitiikan liialliseen yhdensuuntaistamiseen.

Valtion tiedeneuvoston tiedepoliittisessa ohjelmassa on korostettu perustutkimuksen tärkeyttä ja korkeakoulujen merkitystä sen suorittamisessa samoin kuin yhteiskunnan tarvitseman tavoitetutkimuksen edellytysten turvaamisessa. Samalla siinä on lausuttu, että tutkimuksen monipuolisuuden säilyttämiseksi voimavarat on jaettava suhteellisen tasaisesti eri tieteenalojen perustutkimuksen kesken (s. 13).

Riittävän taloudellisen tuen ja riippumattomuuden turvaaminen korkeakouluissa suoritettavalle tutkimukselle onkin tarpeellista ennen kaikkea monipuolisuuden ja tasapainotilan turvaamiseksi. Se että odotettavissa olevan hallinnonuudistuksen oletetaan antavan nykyistä paremmat mahdollisuudet tutkimustoiminnan suuntaamiseen yhteiskunnan tutkimustarpeen mukaisesti ja että määrärahakysymyksen käsittely on kytketty hallinnonuudistukseen (s. 13) saattaa antaa aihetta huolestumiseen tasapainotilan säilymisestä. Tätä on omiaan lisäämään se, että yhdensuuntaistamistoimenpiteitä on suunniteltu kohdistettavaksi myös vapaan yhdistystoiminnan pohjalla toimiviin tieteellisiin seuroihin.

Suomen tieteelle on ominaista tieteellisten seurojen suhteellisen merkittävä asema. Osaltaan se perustuu siihen, että meidän vaatimattomissa oloissamme valtiovallan toimesta ei ole voitu riittävästi tukea eikä kyllin tehokkaasti organisoida tieteellistä julkaisu- ja muuta informaatiotoimintaa. Vapaa kansalaistoiminta on tarjonnut tässä suhteessa apuaan. Tämän toiminnan merkitys on myönnetty myös

julkisen vallan taholta. Valtiovalta on enenevässä määrin tukenut tätä toimintaa, joka on myös sen kannalta katsottuna taloudellista ja muutenkin tarkoituksenmukaista.

Tieteellisen informoinnin piiriin kuuluvat sekä tieteellinen julkaisutoiminta että ne menetelmät ja järjestelmät joiden avulla tieteellisten julkaisujen sisältämä tieto saatetaan tarvitsijoiden saataville. Mitä tulee ensiksi mainittuun valtaosa tutkimuksen tuloksista julkistetaan nykyään tieteellisten seurojen tieteellisissä aikakauslehdissä ja -sarjoissa. Suomalainen Lakimiesyhdistys tarjoaa hyvän esimerkin. Valtaosa suomenkielisestä oikeustieteellisestä kirjallisuudesta on näet julkistettu sen julkaisukanavia hyväksi käyttäen.

Julkaisutoimintaansa varten tieteelliset seurat ovat saaneet valtiolta apurahoja, joiden määrät tosin ovat olleet jo alunperin vaatimattomia eivätkä ne ole seuranneet kustannustarpeen kasvua ja kustannustason nousua. Edellä mainitussa tiedepoliittisessa ohjelmassa edellytetään julkaisutoimintaan osoitettujen voimavarojen lisäämistä pitäen päämääränä tutkimustulosten julkistamisnopeuden parantamista, mikä on tyydytyksellä pantava merkille. Samalla edellytetään julkaisutoiminnan koordinointia ja rationalisointia (s. 25 s.). Tämä on luonnollinen seuraus valtion panoksen lisääntymisestä ja sinänsä täysin perusteltua. Se ei kuitenkaan saisi johtaa liialliseen yhdensuuntaistamiseen eikä seurojen toimintavapauden rajoittamiseen.

Sanotussa ohjelmassa edellytetään, että tutkimus- ja kehittämistyötä ohjaavat elimet on koottava siten, että käytännön asiantuntemuksen turvaamisen ohella yhteiskunnan poliittinen tavoitteenasettelu tulee niissä edustetuiksi (s. 10). Kun tämä lausuma on kohdistettu myös tieteellisiin seuroihin erityisesti julkaisutoiminnan osalta, saattaa se antaa aihetta varoa liiallista yhdensuuntaistamista. Se että tieteelliset seurat kehityksen myötä joutuvat entistä enemmän valtionavun saamisesta riippuviksi, tarjoaa poliittisen vallan käyttäjälle keinot niiden holhoamiseen. Jos tässä suhteessa ryhdytään rajoittamaan seurojen vapaata päätäntävaltaa, silloin myös olennaisesti kavennetaan tieteen ja erityisesti kriittisen tutkimuksen vapautta, mikä ei voine olla hyväksi yhteiskunnan kehitystä ajatellen. Siitä saattaisi olla seurauksena myös se, että harrastustoiminta tieteen edistämiseksi, mille vapaa yhdistystoiminta on tarjonnut hyvän toimintapohjan, ei pystyisi enää kokoamaan yhteen riittävän laajoja kansalaispiirejä. Tämä vaikeuttaisi mm. kustannustoiminnan hoitamista ja siten pitemmällä tähtäimellä olisi omiaan lisäämään valtion tehtäviä tässä suhteessa.

Lyhenteet

As.kok.	Asetuskokoelma
DL	Defensor Legis
EVL, ElinkVL	Laki elinkeinotulon verottamisesta 24. 6. 1968 (360/1968)
HD	Högsta domstolen (Ruotsi)
HE	Hallituksen esitys
HM	Suomen Hallitusmuoto 17. 7. 1919 (94/1919)
HO	Hovioikeus
HOA	Asetus hovioikeuksista 17. 7. 1952 (288/1952)
HVL	Huoneenvuokralaki 10. 2. 1961 (82/1961)
I. C. J. Reports	International Court of Justice Reports
ILA	International Law Association
ILC	International Law Commission of the United Nations
I. L. Rep.	International Law Reports
JakoL	Jakolaki 14. 12. 1951 (604/1951)
JFT	Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland
JO	Järjestysoikeus
JuU	Justitieutskottet (Ruotsin valtiopäivät)
KHO	Korkein hallinto-oikeus
KHOL	Laki korkeimmasta hallinto-oikeudesta 22. 7. 1918 (74/1918)
KK	Vuoden 1734 lain kauppakaari
KKO	Korkein oikeus
KKOL	Laki korkeimmasta oikeudesta 22. 7. 1918 (74/1918)
KKOTJ	Korkeimman oikeuden työjärjestys 17. 3. 1931
Kom.miet.	Komiteanmietintö
KOT	Kansainvälisen oikeuden toimikunta
KTM	Kauppa- ja teollisuusministeriö
KulkM	Kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriö
KVL	Keskusverolautakunta
LautakL	Laki kihlakunnanoikeuden lautakunnasta 23. 5. 1969 (322/1969)
LiikVakL	Liikennevakuutuslaki 26. 6. 1959 (279/1959)
LM, Lm	Lakimies

LO	Lääninoikeus
LOL	Laki lääninoikeudesta 29. 1. 1955 (52/1955)
LtK	Laintarkastuskunta
LtkA	Asetus laintarkastuskunnasta 20. 6. 1960 (334/1960)
LtkL	Laki laintarkastuskunnasta 23. 12. 1959 (518/1959)
LvK	Lainvalmistelukunta
LvkA	Asetus lainvalmistelukunnasta 20. 6. 1960 (335/1960)
MaanvuokraL	Maanvuokralaki 29. 4. 1966 (258/1966)
MaatVL	Maatilatalouden tuloverolaki 15. 12. 1967 (543/1967)
MHA	Asetus sisältävä erinäisiä määräyksiä muutoksen hakemisestä alioikeuksien tuomioihin ja päätöksiin 14. 8. 1901 (33/1901)
MK	Vuoden 1734 lain maakaari
MtM	Maatalousministeriö
NaapL	Laki eräistä naapuruussuhteista 13. 2. 1920 (26/1920)
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
NJW	Neue Juristische Wochenschrift
OA	Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus
OikM	Oikeusministeriö
Oik. pros. 1615	Kongl. Maj:ts til Swerige Rättegångs Process som achtas skal uthi Hans Kongl. Maj:ts Konungslige Hoffrätt sampt een Underrättelse huruledes the afsagde Domar ordenteligen skole exequeras. Stockholm den 23 Junii Anno 1615.
OK	Vuoden 1734 lain oikeudenkäymiskaari
OKa	Valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus
P. C. I. J.	Publications of the Permanent Court of International Justice
RakA	Rakennusasetus 26. 6. 1959 (266/1959)
RakL	Rakennuslaki 16. 8. 1958 (370/1958)
RB	Rättegångsbalk 18. 7. 1942 (Ruotsi)
RL	Rikoslaki 19. 12. 1889 (39/1889)
RPL	Lov nr. 90 af 11/4 1916 om rettens pleje (Tanska)
RVA	Asetus rikoslain voimaanpanemisesta 19. 12. 1889 (39/1889)
SisM	Sisäasiainministeriö
SOU	Statens offentliga utredningar (Ruotsi)
Strpl.	Lov om Rettergangsmaaden i Straffesager 1. 7. 1887 (Norja)
SvJT	Svensk Juristtidning
TEhtoL	Työehtosopimuslaki 7. 6. 1946 (436/1946)

TOA	Tulo- ja omaisuusveroasetus 11. 1. 1944 (27/1944)
TOL	Tulo- ja omaisuusverolaki 19. 11. 1943 (888/1943)
TRiitaL	Laki työriitojen sovittelusta 27. 7. 1962 (420/1962)
TSL, TyösopimusL	Työsopimuslaki 30. 4. 1970 (320/1970)
TT	Työtuomioistuimen tuomio
TTuomL	Laki työtuomioistuimesta 7. 6. 1946 (437/1946)
TyöJ 1909	Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, koskeva hovioikeuksien työjärjestystä 30. 9. 1909 (63/1909)
TyöJ 1922	Korkeimman oikeuden päätös sisältävä hovioikeuksien työjärjestyksen 7. 3. 1922 (59/1922)
TyöJ 1952	Korkeimman oikeuden päätös hovioikeuksien työjärjestyksestä 17. 9. 1952 (333/1952)
UlkM	Ulkoasiainministeriö
UN	United Nations
VEläkeL	Valtion eläkelaki 20. 5. 1966 (280/1966)
VerotusL	Verotuslaki 12. 12. 1958 (482/1958)
VirkamL	Laki valtion viran tai pysyväisen toimen haltijain nimittämiskirjasta sekä heidän oikeudestaan pysyä virassaan tai toimessaan 29. 6. 1926 (202/1926)
VL, VesiL	Vesilaki 19. 5. 1961 (264/1961)
VNOS	Valtioneuvoston ohjesääntö 17. 12. 1943 (995/1943)
VNp.	Valtioneuvoston päätös
Vp.	Valtiopäivät
VvM	Valtiovarainministeriö
YK	Yhdistyneet kansakunnat
ZPO	Zivilprozessordnung 30. 1. 1877 (Saksa)

Tämän julkaisun aikaansaamista ja
Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen
toimintaa ovat taloudellisesti tukeneet:

Helsingin Osakepankki
Kansallis-Osake-Pankki
Keskinäinen Vakuutusyhtiö Kaleva
Keskinäinen Vakuutusyhtiö Sampo-Tarmo
Oy Nokia Ab
Osuuspankkien Keskuspankki Oy
Paraisten Kalkki Oy
Pohjoismaiden Yhdyspankki Oy
Vakuutusosakeyhtiö Pohjola
Raision Tehtaat Oy
Rauma-Repola Oy
Oy G. W. Sohlberg Ab
Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankki

SUOMALAINEN
LAKIMIESYHDISTYS
75 VUOTTA

ISBN 951-9068-24-4 (sid.)
ISBN 951-9068-25-2 (1/2 nahk.)